

A PÁPÁK SZEREPE HAZÁNK MEGMENTÉSÉBEN ÉS FENNMARADÁSÁBAN

ÍRTA

TOWER VILMOS

BUDAPEST, 1935
KIADJA AZ „ÉLET” IRODALMI ÉS NYOMDA
RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
XI., HORTHY M1KLÓS-ÚT 15.

„Élet” Irodalmi és Nyomda Rt. Budapest, I., Horthy Miklós-út 15. — Igazgató:
Laiszky Jenő.

ELŐSZÓ.

Hiányzott eddig munka, amely a pápaságnak Magyarország érdekekében kifejtett gazdag és áldásos működését a legújabb időkig összefoglalón ismertetné. Szekfű is kénytelen panaszokodni, hogy máig sincs magyar nyelvű könyv, amely a Szentszéknek Hazánk érdekekében kifejtett tevékenységét méltatná.¹

Természetes, hogy könyvem adatai fellelhetők más művekben is: *Castor* 16 kötetes Pápák Történetében, *Fraknói Vilmos* műveiben, a vatikáni levéltár okmány-erdejében, hazai okmánytárainkban, értékes folyóiratainkban; de csak úgy, mint az érc a bányában, többnyire feldolgozatlanul, csak fáradsággal hozzáérhetően és sok más, nem ide vágó anyaggal keverten.

Pedig kívánatos, hogy, főkép a nagyközönség és a tanuló ifjúság, e fontos tárgyú anyagot együtt találja, összefoglalva, csoporatosítva, kidomborítva, csokorba szedve, mintegy vászonra vetítve. Bár olvasóim mindegyike találni fog könyvemben olyan adatokat is, amelyekről nyomtatott betű még nem számolt be.

De engem nemcsak könyvem tárgyának fontossága, magyar vonatkozása, érdekessége és időszerűsége ihletett meg, hanem írásra serkentett, ösztönzött és lendített egy nagyon sajnálatos és szomorú körülmény, amelyre tárgyunkkal való foglalkozás közben döbbentem.

Mélységes fájdalommal kellett meggyőződniem arról, hogy a pápáknak drága Hazánk körül szerzett mérhetetlenül gazdag és dús érdemeit történelmi munkáinknak és főkép történelmi tankönyveinknek legnagyobb része nemcsak nem hangsúlyozza és nem emeli ki, hanem szándékosan és tervszerűen elhallgatja, eltussolja, elsikasztja; legjobb esetben csak mint huszadrangú betétet, csökevénycselekedetet vagy kegyesen kiutalt ráadást, mellékmondatban vagy lábjegyzetben elintézi, lefokozza, elrejti, mintegy spanyol fal mögé bujtaija. Könyvünknek tárgya a történelem-tudománynak eddig mindenképen mostohája volt. Az elfogultság vagy világnezeti állás-

¹ Hóman—Szekfű: *Magyar Történet*. Budapest (évszám nélkül). IV. köt. 408. old.

pont a tudományosság jelmezében és a tárgyilagosság megtévesztő álarcában sok helyütt valóságos tiltott műtéttet végzett hazai történelmünkön. Pedig nemcsak a hamisnak tanítása, hanem az igazságnak és fontos, lényegbe vágó történelmi tényeknek az elhallgatása is áltudománnyá, irodalmi kuruzslássá és történelem-hamisítássá torzíthatja a Műlt szemléltetését.

E méltánytalan igazságtalanságnak és bántó hálátlanságnak kínzó átérzése, az agyonhallgatott és eltemetett tények felszínre hozásának lázas vágya robbantotta ki belőlem leginkább az elhatározást művem megírására.¹

Szolgáljon e mű ideiglenes ébresztőül és felvilágosításul addig is, míg hivatottabb kéz, több ismerettel, bővebb tudással, nagyobb hozzáértéssel, a tárgyhoz méltóbb könyvvel ajándékozza meg történelmi irodalmunkat.

Tower Vilmos.

¹*A tulajdonnevek írásmódjában a M. Tud. Akadémia kiadta „Magyar helyesírás szabályai”-hoz igazadtam, oly neveknél pedig, amelyeket abban nem találtam, a Hóman—Szekfű-féle Magyar Történet Irásmódját követtem.*

I. RÉSZ.

A pápák szerepe Hazánk megmentésében és fönnyelmaradásában.

1. FEJEZET.

Amit sokan nem tudnak.

Sajnos, sok magyarnak fogalma sincs arról, hogy milyen rendkívüli, az átlagot messze felülmúló, hatalmas befolyást gyakoroltak a pápák Hazánk önállósága, függetlensége, védelme, területi építése, boldogsága, nyugalma, békéje, nagysága, dicsősége és fönnyelmaradása érdekelében.

Bátran állíthatjuk, hogy Hazánk a pápák védőkarja, szeretete, gondoskodása, tekintélye és anyagi segítsége nélkül már rég letűnt volna a történelem színpadáról és csak porlepte régi kéziratok őriznék emlékünket.

De lássuk a tényeket!

2. FEJEZET.

A magyar Szent Korona.

A pápáknak irántunk való jóindulata voltakép visszanyúlik pogány voltunk idejébe. III. (Szent) Leo pápa (795—816) életrajzában olvassuk, hogy a hatalmas Nagy Károly nyugati császárnál közbenjárt, hogy a gyűlölt, elátkozott és a sikambriai mezőkön *legyőzött* magyaroknak visszaadjá szabadságukat, ami részben 803-ban meg is történt.

De a pápa és Hazánk közötti viszony csak első királyunk uralmodása óta vált szorosabbá.

Pápától, a tudós II. Szilvesztertől kaptuk királyi koronánkat, amellyel Esztergomban megkoronázták első szent királyunkat. Ez a korona a világ minden koronájánál nagyobb jelentőségű, szentebb tartalmú, gazdagabb gondolatokba és mélyebb tiszteletbe öltözött, kiemelkedőbb és megdicsőültebb érték. Becse, az iránta való tiszte-

let, jelentősége és varázsa a századok múltával csak nőttön-nőtt. A Szent Korona a magyar közhog szerint nemcsak tárgy, nemcsak kincs, nemcsak ereklye, hanem titokzatos személy, minden magyar jognak forrása, a legföbb hatalom képviselője.

Timon Ákos dr., Hazánk híres jogtörténésze, a Pázmány Péter m. kir. tud. egyetem volt rektora és ugyanezen az egyetemen a magyar alkotmány- és jogtörténet volt tanára, így írja körül a Szent Korona közhjárti jelentőségét:

„Az állami főhatalom — ellentében a nyugati népek felfogásával — nem a király, nem a fejedelem személyéhez fűződő hatalom többé, hanem a Szent Korona hatalma (*jurisdictio Sacrae Regni Coronae*); az állami felséggjogok nem királyi felséggjogok, nem személyes uralkodói jogok, hanem a Szent Korona jogai (*ius Sacrae Regni Coronae*), amelyek a Szent Koronát, mint eszmei személyt illetik meg és attól szállanak át a királyra. Az ország területe a Szent Korona területe, mely a maga egészében a Szent Korona uralma alatt áll; a királyi jövedelmek a Szent Korona jövedelmei és minden szabad birtokjog a Szent Koronától mint gyökértől veszi eredetét (*radix omnium possessionum*).”

Sokan nem is sejtik eléggyé a pápa részéről történt korona adományozásának jelentőségét, sőt nemzetfenntartó erejét.

Árpád fejedelem csak elfoglalta Hazánkat, de Szent István alapította meg. Szent István előtt ezen a földön csak örökös bizonytalanság uralkodott és kóbor népek tiszavirág életű letelepedése és eltűnése váltakozott rajta. Államot, rendet, békét, művelődést, biztonságot évszázadokon át senki sem bírt alapítani ezen a területen Szent István előtt. Mi is elvesztünk, elzüllöttünk, legjobb esetben elvéreztünk volna, ha az isteni gondviselés meg nem ajándékozza nemzetünket Szent Istvánnal.

Árpád halála után hadi vállalkozásaink sikerrel jártak, de aztán folyvást hanyatlottunk és egyik vereséget a másik után szenvedtük. (A merseburgi vereség: 933, az augsburgi veszedelem: 955, a drinápolyi veszeség: 970.) A művelt kereszteny Nyugat felocsúdott támadásainktól, erőre kapott és közös erővel győzelmet aratott fellünk. De ezzel nem elégedett volna meg. [Viszonzás címén és bosszútól hajtva épügy tönkretételünkre és kipusztulásunkra törekedett volna, mint ahogy megtörte és megsemmisítette az avarokat és hunokat.

Első szent királyunk véglegesen e szent röghöz kötötte kóbor természetű, kalandvágó őseinket, a keresztenység révén pedig megnemesítette és az európai művelődés körébe emelte őket. Helyesen mondotta a budapesti Pázmány Péter tudomány egyetem 1917. január 22-én tartott díszközgyűlésén az egyetem rektora, hogy „Amíg a magyar keresztennyé nem lett, nem számíthatott arra, hogy Európa bármely népe magával egyenrangúnak tekintse s arra érdemesnek tartsa, hogy vele érintkezzék. Ha pogány marad, Európa népei előbb-utóbb keresztes hadjáratot indítanak ellené; a XI. században már oly erős a kereszteny szellem Európában, hogy nem

tűri meg a keresztenységet mereven visszautasító pogány népet határai között.”

Ám Szent István a *világ előtt* csak a pápa küldte korona révén lépett a kereszteny fejedelmek sorába és országunk csak fejedelmének koronázása révén lett a többi kereszteny nemzettel egyenrangú.

Szent István korában Hazánk két hatalmas császár birodalmával volt szomszédos. Kétségtelen, hogy előbb-utóbb vagy a napkeleti vagy a napnyugati nyeli el, kebelezí be és legjobb esetben gyarmatává süllyeszti. E létünket fenyegető veszedelemről egyedül az a tény mentett meg minket, hogy a pápa kiterjesztette nemzetünk fölé védő karját, reánk sugározta tekintélyét és ügyünket magáévá tette.

A Pázmány Péter tudomány egyetem említett díszközgyűlésén az egyetem rektora még egy körülményre hívta fel az egyetem figyelmét: „*Ki tudja, megőrizte volna-e a magyar nemzet függetlenségét, ki tudja, volna-e a magyarnak saját nyelve, ha annak idején Szent István nem a pápától, hanem a bizánci pátriárkától kérte volna a hithirdetőket, és a kereszteny egyház szervezését?*” Bármily ellentmondónak tűnik fel, mégis igaz, hogy a római szertartású keresztenység a maga latin szertartásával az egycs népek függetlenségét, nyelvük és irodalmuk, fejlődését nem akadályozta meg; míg a görög szertartású keresztenység révén számos kis nép beolvadt a szláv néptengerbe, elfeledve saját nyelvét, elvesztve függetlenségét.”

„A protestáns Szabó¹ Károly mondja: „A vezérek kora” című művében: „Ama pillanattól fogva, amidőn a keresztenység lelki atyának áldásával a magyar Szent Korona István fejére került, nemzetünk megszünt idegen lenni Európában s új világ nyílott meg előtte: a kereszteny műveltség és polgáriasultság pályája.””^x

* Még tovább kell mennünk! Tudjuk, hogy Boleszló lengyel herceg megelőzte első királyunkat a korona és a királyi méltóság kérelmével. De II. Szilveszter pápának ama kedvezése, hogy a lengyel fejedelemek szánt koronát mégis nem neki, hanem Istvánnak küldötte, olyan rangot adott nemzetünknek, amellyel nemcsak a lengyel, hanem más nemzetek fölé is jutottunk. Tudnunk kell ugyanis, hogy a középkorban a nemzetek rangjának megállapításánál elsőkellékül a korona megszerzésének idejét vették. E címen minket csupán öt hatalom előzött meg: a két császárság, Francia-, Angol- és Spanyolország. Ellenben ép a pápa adta korona címén megelőztük a lengyel, olasz, cseh, portugál és a többi nemzetet.

A korona adományozása óta ez a Szent Korona kapoccá lett Hazánk és a pápaság között. Azóta megszüntünk árvák lenni. A világnak egyetlen országa sem élvezte annyira a világ legelső erkölcsi hatalmának és tekintélyének szeretetét, védelmét, oltalmát, segítségét, támogatását s irányítását, mint a magyar.

¹ Id. m. 445. old.

3. FEJEZET.

Két feltűnő körülmény.

A pápa küldötte koronával kapcsolatban két feltűnő körülményre óhajtom felhívni olvasóim figyelmét; t. i. a koronát kérő István királynak és a koronát adományozó pápának a német császárhoz való viszonyára.

Szent István király Henrik császárnak ságora volt, tehát a rokon érzés, a családi kötelék és a vér szava egyaránt a császár felé való tájékozódást sugallhatták. Szent István ennek ellenére nem a császártól, nem az ismerőstől és rokontól és nem a császár útján, hanem közvetlenül a pápától kérte a koronát.

Mátyás királyunk követe, Rozgonyi János, 1465-ben így szólt II. Pál pápa előtt: „István, aki elődeinket a kereszteny vallásra téritette, jóllehet Henrik császár ságora volt, mégis inkább a római szentséktől kérte a koronát, hogy ezzel az országot ennek lekötelezzé.” („Mahnt ternen coronam regiam a Romano petére Antistite ac per hoc Regnum illud sedi Apostolicae devincere.”)¹

És a koronát adományozó II. Szilveszter pápa (999—1003, előbbi nevén Gerbert), mindenütt csodálatot keltő lángelméjén és óriási tudásán kívül egyedül a német császároknak köszönhette sikeres pályafutását, gyors előmenetelét és a pápai trónt is. XIII. János pápa I. Ottó német császár figyelmébe ajánlotta a fiatal Gerbertet. II. Ottó császár, az előbbinek fia, bobbioi apáttá nevezte ki, III. Ottó pedig tanítójává és mesterévé fogadta, majd a ravennai érseki székre emelte, kevessel utóbb pedig a pápai trónra ültette. Gerbertet egyedül a német császár kívánságára választották meg pápává. Tehát ha valakit, úgy II. Szilvesztert a császári családdal való sok évi benső viszonynak, az udvari kapcsolatnak és a mély-séges hálának számos szála a német császár érdekköréhez kötötte. Valóban, pápaságának egész ideje alatt a császárság ügyét védte, pártolta és gyámolította. Egyedül a magyar ügyben tett kivételt. Itt nem a császár érdekében járt el, hanem, mint Páuler Gyula megjegyzi, „Mindnenben teljesítette István fejedelmünk kívánságát”.² Megóvta Hazánkat mind a nyugati, mind a keleti országok ama törekvésével szemben, hogy hűberesei legyünk. A hűberi viszony számunkra alig jelentett volna előnyt, ellenben sok pénzünkbe és vér-áldozatokba került volna. Ellenben a pápa védelme számunkra semmiféle terhet sem jelentett.

„A pápa — jegyzi meg helyesen Balics — a korona adományozásával oly nemes volt, hogy nemcsak politikai fennhatóságot nem iparkodott Magyarországon szerezni, hanem még saját pápai jogairól is lemondott István javára, reá bízván az egyház intézését

¹ Dr. Balics Lajos: A római kath. egyház története Magyarországon. Budapest. 1885. 25. old.

² Páuler Gyula: A magyar nemzet története az Árpádházi királyok alatt. Budapest. 1893. I. köt. 43. old.

és rendezését ... Az ország felajánlása a pápának, csak oly értelemben vehető, mint később a bold. Szűznek, a magyarok Nagyszomszonyának való felajánlása és a Szentatyá iránt való mély hódolatnál egyéb nem volt.”¹

Igaz, hogy a Szentszék — csupán nagyon kevés esetben és akkor is mindig kizárában Hazánk érdekelben! — Szent István felajánlása jogán szót emelt a magyar király-kérdésben, de a gyakorlat, a végső eredmény, a förendek és a főpapság állásfoglalása mindenkor a szentistváni jogi viszonyba, tehát a régi kerékvágásba juttatta a pápa és Hazánk viszonyát. Helyesen jegyezi meg Hóman Bálint: „A kor szellemében és felfogásában nevelkedett katolikus uralkodók — ha itt-ott lázadoztak is a pápai beavatkozás ellen — világnezetük és vallásfilozófiai alapon álló államjogi felfogásuk értelmében maguk is e teokratikus államrendszer hívei voltak. *A pápai beavatkozásban nem láttak, a kor felfogása szerint nem is láthatottak idegen beavatkozást*, hiszen az összes kereszteny népeket egy nagy közösségen egyesítő egyetemes egyháznak a feje e kereszteny népek egyike számára sem volt idegen hatalom”.² Marczali is elismeri, hogy „Hazánknak hasznára vált az Egyház akkori roppant hatalma. A magára hagyott nemzeti egyház elernyedésnek, tespedésnek, elvilágiasodásnak lett volna kitéve, ha a pápa nem gyakololja oly lelkiismereten ellenőrző jogát”.³

Viszont az országnak a pápához kötött viszonya két óriási előnnyel járt: a pápaság hatalmas erkölcsi és anyagi támogatásban részesített minket, a többi hatalommal szemben pedig megvédte alkotmányunkat és függetlenségünket.

„Ha akkor a katolicizmus — mondotta dr. Schlauch Lőrinc — ki nem terjeszti Hazánk fölé védő karját, *ma Magyarország alig szerepelne a térképen mint független ország*. Beleolvadt volna az általános népcsoportokba, hogy bennük elmerüljön vagy tán függelékét alkotná egy nagy középeurópai államnak vagy Konstantinápolyval osztaná a Balkán népeinek sorsát. Szövetségesének, a katolicizmus fejének védő karja fenntartotta a magyar államot, függetlenségében.”⁴ Még a protestáns vallású Gfrörer Ágost Frigyes, német történetíró, freiburgi egyetemi tanár is így ír: „Az oktondi tökfilkók (Dummköpfé) a magyar királyok hűbéri viszonyát a pápasághoz a mai napig is a pápák elviselhetetlen, jogtalan követelésének (Anmassung) tekintik, holott igazság szerint ez az akkori körülmények között a magyarság egyedüli és rendkívül erős védőbástyája volt a német zsarnoksággal szemben.”⁵

¹ Dr. Balics Lajos i. m. 43. old.

² Hóman Bálint előadása a M. Tud. Akadémián „II. Endre” címmel. 1929. nov.

³ Szilágyi S.: Magyarország Tört. m. f. II. 370.

⁴ Idézve Balicsnál i. m. 46. old.

⁵ Aug. Fr. Gfrörer: „Papst Gregorius VII.” VI. kötet, 672. old.

4. FEJEZET.

A pápa korona-adományozása alapján az egész keresztény világ nyíltan hitvallást tesz Hazánk teljes függetlensége és szabadsága mellett.

A híres konstanzi egyetemes zsinaton (1414—1418) megjelent a keresztény világnak színe-java, minden egyházi és világi előkelősége. Megjelent a pápa, a császár, számos fejedelem, 30 bíboros, rengeteg egyházi és világi főúr. A zsinat egyszersmind a fejedelmek gyűlése is volt.¹

Egyedül annak a körülménynek, hogy a magyar királyi méltóság a pápától ered, tulajdoníthatjuk azt a reánk nézve megtisztelő, kitüntető és felemelő tényt, hogy a konstanzi egyetemes zsinat külön bullában elismerte, esküvel megerősítette és kihirdette a magyar nemzet függetlenségét, szabadságát és önállóságát. Werbőczy Tripartituma és a *Corpus Juris Hungaricae* így örököti meg e történelmi fontosságú megállapítást: „*Ista libertas Regni ... in generali ac celebri Concilio Constantiensi corroborata, jurisque jurandi religione firmata fuit: prout in Bulla superinde confecta, clare continetur.*”²

Viszont erre a zsinatra, a zsinat e határozatára hivatkozik és *mint jogalapra* helyezkedik az 1498. évi 63. törvénycikk: „*Qua ex concessione Venerabilium Episcoporum, Presbiterorum et Diaconorum Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalium, olim in Concilio Constantiensi constituorum, Regnum hoc in eo privilegio esse constat ...*”

Ennek tulajdonítható az is, hogy, noha az előbbi századokban a német császárok igényt tartottak Magyarországra, a német biro-

¹ Marx I.—Bilkei F.: *A kath. Egyház története*. Székesfehérvár. 1932. 448. old.

² Werbőczy: *Tripartitum Pars I. Tit. 11. §. 5.* Debreceni kiadás, 1611. 20—21. old.

Meg kell azonban jegyeznem, hogy a zsinati jegyzőkönyvben nem találtam nyomát a bullának. Hiányzik az e tekintetben legilletékesebb könyvből is, a 29 kötetes „*Sacrosancta Concilia Studio Philip. Labbei et Gabr. Cossarti S. Jes.*” Venetiis. 1728—1752. (A konstanzi zsinatról a XVI. kötet szól.)

Fraknói a hiányt így magyarázza: „*V. Márton pápa a konstanzi zsinat végzéseiből csak azokat erősítette meg általánosságban, amelyek a hit kérdéseit illették és amelyeket a közös üléseken hoztak. Fel kell tennünk, hogy a zsinatnak a magyar király kinevezési jogára vonatkozó bullát külön erősítette meg.*” (Fraknói Vilmos: *A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig*. Budapest. 118. old.)

Hazánkban Werbőczy adatát mindenkor hitelesnek vették. Pázmány Péter is hitelesnek fogadta el: „*Martinus V. bulla jurata hoc privilégium confirmavit*” — mondja. A zsinati kiváltság levelet 1414 nyarán állíthatták ki.

Dr. Városy Gyula azonban a konstanzi kiváltság levelet a történelmi tévedések közé véli sorozandónak: Dr. Városy Gyula: *A konstanzi kiváltságlevél „Magyar Sión”*. Esztergom. 1896. 15—37. old.

dalmi rendek Augsburgban az 1566. évi 69. törvénycikkben Magyarország önállóságát és függetlenségét nyílt szóval kimondták és világosan el is ismerték.¹

5. FEJEZET.

A Szent Korona mint a nemzet szétesésének megakadályozója és egységének összetartó abroncsa.

Legerősebb uralkodóink idejében is lappangott, de gyenge, erőtlen királyaink uralkodása alatt annál jobban kiütközött és érvényesült a magyar ember úri mivoltában, büszkeségében és szabadságszeretében gyökerező függetlenítési, önállósítási és uralkodási vágy. így keletkeztek vagy kialakulóban voltak a királyi hatalomtól magukat függetleníteni akaró helyi nagyságok, akik kis-királyok, főúri fejedelmek és kegyetlen zsarnokok gyanánt kölcsönös feltékenységgel egymás gyengítésére és letörésére törekedtek és ezzel az országot a szétesés, sokfelé szakadás és darabokra hullás veszélyébe sodorták, ami előbb-utóbb az ország pusztulását és megsemmisülését vonta volna maga után, ha az isteni gondviselés épen a Szent Koronának csodálatos, titokzatos, de annál hatalmasabb vonzóerejével abroncesszerűen össze nem tartja, össze nem fonja és egybe nem forrasztja a szétesésre érett egyéneket és országrészeket.

De hadd beszéljen helyettem Hóman Bálint:

„A Szentkorona . . . óriási pozitív hatással volt a magyar államiságra. Amikor 300 éven át a nemesi rend uralkodott nálunk és a nagybirtokosok hatalma időnként korlátlan volt, fennállott a veszély, hogy a nemesség csoportokra szakadhat és darabokra szegdelheti az országot. A Szentkorona-tan Werbőczy fogalmazásában minden egyes nemeset felbonthatatlan kötelékkel vonzott és kapcsolt be a nemzeti közösségebe, amelynek középpontja a vallási fényben ragyogó Szentkorona volt. Bár a magyar rendiség századokon át képtelen volt az országnak kormányzati központot teremteni, nem szóródott szét ennek hiján sem, nem szakadozott le lakosság és országhere, ott állott messze láthatóan a nemzet és állam nagy szimbóluma, a Szentkorona, mely minden politikai joggal bíró egyént magában foglalt s melyről minden nemes, a populus Werbőcianus minden tagja, joggal hitte, hogy az ő tulajdona is.

¹ Az idézett törvénycikk így szól: „Über voriges haben uns Churfürsten, Fürsten und Stande, in ihren bedenklichen anzeigen unter anderen auch furbracht und ania gens gethan. Dieveil sie nun etiich mal mehr gedachtem unsern geliebten Herren und Vatter, Keyser Ferdinandum, doch loblicher Gedachtnus ihr mitleidentliche hulff, zu rettung des Königreichs Hungern, gutwillig erzeigt, und sich mit ansehenlichen Contributionen des gemeinen Pfennings, und anderer Reichs hilffen beladen, an Gelt, und Leuten getrevvlich zugesetzt, auch jetzund uns zu allen untertänigstem Gehorsam, in ein merklich ansehenlich hohe Reichshulff, abermals gedachtem Land, furnemblich zu gutem einlassen, da doch solch Landschaft dem heiligen Reich Teutscher Nation, in nichts verwand oder zugethan.”

így lett a Szentkoronának Werbőczy-féle fogalmazása évszázadokon át egyik legerősebb biztosítéka a magyar állam és nemzettest egységének.”¹

6. FEJEZET. A pápa Hazánkba utazik.

I. András² királyunk Levente halála után hazahívta Béla herceget és megosztotta vele az országot. Azóta, mint Páuler Gyula mondja: „*Az ország egységét csak az Egyház tartotta fenn, amely a maga ügyeiben egyetlen főt ismert csak el.*”³

I. András királyunk (1046—1060) idejében a német birodalom világhatalommá nőtt. III. Henrik német-római császár uralkodása alatt a német birodalom legnagyobb kiterjedését érte el. A hatalmas császár még a pápai szék betöltésének jogát is magához tudta ragadni. Persze csupa német főpapot helyezett, mondhatnók „*kinevezett*” Péter trónjára. Ilyen volt IX. Szent Leó is (1048-1054). Átadom most a szót Páuler Gyulának: „Leó német ember volt, a' császár rokona és kegyelmének köszönhette, legalább részben, a pápai széket. De azért már ama papok közé tartozott, akik az Egyháznak egyetemes, világhatalomtól és érdekektől független nagy hivatását hirdették és mikor a német-magyar kibékülésről volt szó, nem volt többé Eggisheim Brúnó, az egykori német püspök, hanem az Egyház feje, aki minden nemzet felett állott és akinek föfeladata volt békét hirdetni, mint Krisztus hirdette.””⁴ Ez a IX. Leó vette védelmébe a kis Magyarország függetlenségét.

A nagyravágó és hatalmas III. Henrik, ki akarva használni Péter és Aba Sámuel között kitört pártharcot, Hazánkat minden-képen Németország hűbérévé akarta tenni. E végett — Hóman Bálint szavait használva — mint „Magyarország ura jött Fehérvárra és Péternek az országot *időleges birtokul hűbérként* ajándékozta, mint a német birodalom újonnan felesküdött *hűbéres* fejedelmének.”⁵ Péter meg is hódolt Í11 - Henriknek. Ezzel a maga ré-

¹ Hóman—Szekfű: Magyar Történet. Budapest, évszám nélkül. III. köt. 433—434. old.

² „András” nevet használok a szokásos „Endre” név helyett, követve dr. Erdélyi László egyetemi tanárt, történettudóst. Okok: a) az Árpádkorai oklevelek, legendák, Anonymus, Kézai mindig csak András királyokat ismernek, b) Az „Endre király” név csak az Anjoukori bővítésekben, krónikákban, egyik országbírói ítéletlevélben stb. fordul elő. (Az országbíró Endrének mondja az András király névvel máig meglevő pannonhalmi oklevél kiadóját.) úgy látszik, az Anjoukorban Endrének becézték Nagy Lajos király öccsét vagy azt véltek, hogy az Endre név jobbhangzású, magyarosabb, mint az András, c) Az Endre név az Andrásból lett, de már a szlávoknál: Ondrej, Andre, Endre hanghasonlással alakult át a magyarok ajkán, d) Egy 1225-i II. András-féle oklevél egy család lakóiról így szól: „*Andreas cum fratre suo Endre*”. Ebből kitűnik, hogy András király (Andreas) kancellári hivatala különbséget tett az András és Endre között.” de a magyar nép is. Maga a királyi kancellária soha Endre királyt *nem* írt! Az Anjou-kortól kezdve magam is Endre nevet használok.

³ Fauler Gyula: i. m. I. köt. 126. okl.

⁴ Fauler Gyula: i. m. II. köt. 131. old.

⁵ Hóman—Szekfű: Magyar Történet. II. köt. 274. old.

széről feláldozta az ország függetlenségét. Péter utódja, I. András is követeket küldött a császárhoz, hódolatát, évi adót és hadisegélyt ajánlván fel (1047). Ezzel szemben királyi méltóságának elismerését kérte. Ennyire lecsúsztunk! Henrik azonban nem fogadta el András ajánlatát. Ezzel Hazánkat az Árpádház örökös hűbérének ismerte,.volna el, erről pedig nem akart tudni. Ezért nemsokára egész birodalma haderejét összevonva, Hazánk ellen indult. Mint tudjuk, vereséget szenvedett. András ennek ellenére hajlandó volt a békére. De Henrik nem akart békéről hallani, sőt bosszúhadjáratra készült. És íme, ki állott mellénk védőül? A német császár földije, rokona, volt alattvalója és örök lekötelezettséje.

A pápa már a háború kitörésekor (1050) összeköttetésben állt a magyarokkal.¹ Most pedig Hugo clunyi apátot, a császár komáját, a nyugati szerzetesség vezérét küldte Hazánkba és bízta meg a közvetítéssel. András király hajlott a békére és az okos, szentéletű apátot gazdag meg is jutalmazta fáradtságáért. Az apátot haza-menet egy magyar úr megállította és kirabolta.² Eggyel több oka lehetett a követnek is, a pápának is, hogy elforduljon olyan országtól, amelyben ilyesmi megtörténhetik. A szentéletű apát azonban époly lelkesedéssel folytatta nehéz munkáját. Andrásnál sikert is ért, de a keményszívű III. Henrik visszautasította a békészerető pápa közvetítését és előbbi kudarcairól, valamint Péter haláláért, amelyet Andrásnak tulajdonított, mindenkép bosszút forralt Hazánk ellen, amelyet teljesen le akart igázni. El is indult már a magyar határ ^elé hatalmas sereggel. *András most a pápához fordult.* És íme! „A pápa — írja Pauler — otthagyván Délolaszországot, ott a normannokat, akiknek erőszakos zsarnoksága az olaszokat mélyen sérté, Németországba utazott. Mire megérkezett, III. Henrik császár hadával már magyar földön állott,”³ Pozsonyt szállta meg és ostromolta. Mit csinált a pápa? Pozsonyba jött, hogy személyesen közvetítse a császár és a magyar király között.

Teljes sikert ugyan nem tudott elérni a pápa, de személyes jelenléte mégis nagy hasznunkra vált: a pápa elsősorban is Pozsony ostromának abbahagyására indította a császárt; másodszor Neki volt köszönhető, hogy (Hóman B. szavait idézve) „komolyabb hadműveletre mégsem kerülhetett a sor, mert *IX. Leó pápa visszavonulásra, a béké elfogadására bírta Henriket*”.⁴ Sőt távoli következményül a német-római birodalom végleg elvesztette fennhatóságát Magyarország felett.⁵

A német nemzetiségű pápának, III. Henrik rokonának és lekötelezettséjének a *magyar király kérésére, magyar érdekből* ilyen nagy távolságra való, fárasztó utazás egyrészt Magyarország iránt érzett önzetlen, áldozatos, meleg szeretetére vall, másrészt Hazánk politikai jelentőségét is hatalmasan emelte a világ szemében.

¹ Pauler: i. m. I. köt. 131. old.

² Pauler: i. m. I. köt. 131. old.

³ Pauler: i. m. I. köt. 132. old.

⁴ Hóman—Szekfű: i. m. I. köt. 267. old.

⁵ Pauler: i. m. I. köt. 134. old.

IX. Leó pápának fáradtságos útja és önzetlen közbenjárása az első láncszeme volt ama szakadatlan tevékenység-sorozatnak, amelyet a pápaság, Hazánk egész történetén át — érdekünkben ki-fejtett. Még Marczali is megvallja, hogy „a pápa közbenjárása *az egész világ előlt nyilvánvalóvá tette*, hogy András csak oly kereszteny uralkodó, mint Henrik”.¹

A pápa magyar szeretetére még jellemző az a különben jelen-téktelennek látszó körülmény, hogy IX. Leót németországi útjában, Lotharingiában és Burgundiában magyar főpap kísérte el, György kalocsai püspök.²

A német császárak ezentúl is törekedtek arra, hogy Hazánk belügyeibe avatkozzanak. Az illetéktelen beavatkozásnak mindenig a pápa vetett véget.

7. FEJEZET.

A pápa, mint Magyarország függetlenségének védője és oltalmazója.

I. Béla királyunk (1060—1063) halála után a három fia, Géza, László és Lambert el akarta kerülni a polgárháborút, ezért megelégedve az ország harmadával, átengedte a trónt Salamonnak (1063—1074). Eleinte szent volt a béke, később azonban Salamon viszalit kezdett. Mogyoród mellett csatát veszvén (1074. márc. 17.), sógoránál, IV. Henrik német császárnál keresett menedéket, kivel együtt töltötte gyermekkorát. Salamon ismét felajánlotta országát hűbérül a császárnak, ígérite, hogy adófizetője lesz és hűségének biztosítékául 12 kezessel együtt Magyarország hat legerősebb várát kínálta fel. A császár 1074 nyarán el is indult Magyarországba. Pozsonyon át Nyitraig és Ipolyon át Várig haladt előre és szeptemberben már az Alföld szélén állott, de aztán visszafordult, csupán a Salamontól átengedett országrészről vette birtokba.

Géza már a mogyoródi csata előtt VII. Gergely pápához (1073—1085) fordult segítségért. A pápa 1074. márc. 17-én (ép a mogyoródi csata idejében) kelt levelében biztosította Gézát, hogy méltán számíthat védelmére és segítségére. Csak forduljon- hozzá, mindenben, ami üdvét és becsületét illeti, biztosítja támogatásáról. Ha pedig elleniségei valami rosszat forralnának ellene, Rómában nemcsak meghallgatásra nem találnának, hanem még a pápa haragját is magukra vonják.³ Pedig VII. Gergely pápa is sokat köszön-

¹ Szilágyi Sándor: Magyarország Története. Bpest. 1896. II. köt. (me-lyet Marczali írt), 57. old.

² Szilágyi: i. m. II. köt. 57. old. — Herimannus Aug. Chron. a. 1052. — Annales Altahenses a. 1052. — Wetzer u. Weite: Kirchenlexikon. VII. köt. 1791—1792. old. — Kalocsai „püspököt” mondunk és nem „érseket”. A kalocsai érseki tartomány először csak III. Béla 1186. évi jövedelem-jegyzékében fordul elő. Asrik kalocsai püspök csak helyettesítette 3 éven át Sebestyén esztergomi érseket, innen maradt rajta az érseki címzés. Lásd dr. Erdélyi László: Igaz történetet tanítunk. Szeged. 1932. 27. old.

³ Paurer: i. m. I. köt. 170. old. — Szilágyi S.: i. m. II. köt. 97. old.

hetett IV. Henrik szüleinek (III. Henriknek és nejének), de roszszalta, hogy Salamon hübérül ajánlotta fel Magyarországot a császárnak, sőt „egyházi büntetéssel is fenyegetődzött. „Ha ez (t. i. az ország hübérül való felajánlása) csakugyan megtörtént — írja a pápa Salamonnak — ami jóakaratunkra nem számíthatsz, hacsak jóvá nem teszed hibádat.”¹

A pápa Salamon és Géza között megkötendő egyesség feltételelől is Magyarország függetlenségének biztosítását tűzte ki.² Gézához 1075. márc. 23-án intézett levelében pedig nyomatékosan hangsúlyozza a pápa: „Notum autem tibi esse credimus, Regnum Hungariae, sicut alia nobilissima regna, in propriae libertatis statu esse debere, nec ulli alteri regi subjici . . . Azt hisszük, tudod, hogy a magyar királyságnak, mint a többi nemes királyságnak, önálló szabadságában kell megmaradnia és nem lehet más országok királyainak alávetve, hanem csak a római egyháznak, e szent és egyetemes anyának, amely alattvalóit nem szolgáknak tekinti, hanem fiainak.”³

Egy másik levelében így ír a pápa: „Az a cél lebeg szemünk előtt, hogy a nemes Magyarország, amely azelőtt teljesen független volt, a béke helyreállítása után valódi királyt uraljon, nem pedig másról függő királyocskát (regulus), amilyenné Salamon alacsonyította le magát azzal, hogy Szent Péter uralmát, mely alá az ország tartozik, megvetvén, idegen fejedelemnek hódolt meg.” Bagues szerint e levél miatt mondott le Salamon a trónról.⁴

VII. Gergely Hazánkat Szent Péter tulajdonának mondja, de nem politikai, hanem csak erkölcsi értelemben. Hiszen VII. Gergely soha nem igényelte sem a király-jelölés jogát, sem a hűségesküt, még kevésbbé a hübéri adófizetést, amint ezt a normann fejedelemmel szemben tette. Mindezt meg sem kísérelte, noha ekkor a pápa még hatalmának teljes birtokában volt. A „tulajdon” szó itt inkább a szerető anya pártfogói, védői kötelességét teljesítő szerepet jelentette. Valóban, a nagy pápa Salamonhoz intézett levelében is ezt a kifejezést használja: „*A római szentegyház szeretetét, mint anyáét, a kedvelt fiú teljesen megnyerheti.*”⁵

Ne felejtsük el, hogy a pápával szemben való hübéri viszony* a fejedelmek és népek önkéntes hodolatai alapult és mindenkor ezek javára szolgált. „*Még a tisztán világiasan gondolkodónak is*” — mondja Marczali — „*be kellett látnia*, hogy Magyarország menyít köszönhet a római székhez való viszonyának.”⁶

A pápa, mint Szent István esetében is, csak elfogadta a fel-

¹ Fraknói Vilmos: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római szentsékkel Bpest. 1901—1903. I. köt. 23. old. (Fraknónak ezt a könyvét ezentúl csak így fogjuk jelezni: „Magyarország és a róm. szentszék.”.)

² U. a. I. köt. 24. old.

³ Katona: Monumenta Ecclesiae Strg. II. köt. 361. old.

⁴ Balics: i. m. I. köt. 298. old.

⁵ Katona: i. m. II. köt. 346. old.

⁶ Szilágyi S.: i. m. II. köt. 130. old.

ajánlott hűbéri viszonyt, amit nem is utasíthatott volna vissza. De maga az Egyház soha nem erőszakolta senkire a hűbéri viszonyt, amint azt Hazánkkal vagy különösen Erdélyvel szemben számtalanszor akarták megtenni a világi hatalmasságok. VII. Gergelynek különben szállóigéjévé lett Magyarország függetlensége.

Szent László uralkodása alatt kívülről az ország nyugalmát ismét csak Salamon és német szövetségesei fenyegethették volna. Salamon még tartotta magát Pozsonyban. De VII. Gergely fölényes küzdelme IV. Henrikkel végleg eltemette Salamon reménységét, hogy Németországból segítséget kaphasson a trón visszaszerzésére.¹

VII. Gergellyel kapcsolatban fel kell említenünk, hogy ő rendel te el, „hogy azok testeit fel kell emelni („elevare”, vagyis szent ereklyék gyanánt tisztni), akik Pannoniában a kereszteny hit magvait elhintették, az országot szóval s tettel a keresztenyére téritették.”² E parancs alapján Szent László kiemelte az első magyar király holt temetét. A kihantolást sok csoda kísérte.³ Szent István kiemelését követte Gellért csanádi püspöké és Imre hercegé, akiket azóta szentekként tisztel nemcsak az ország, hanem az egész katolikus egyház. Marczali (éppen ő!) kiemeli, hogy „A magyar szenteknek és hitvallóknak ünnepélyes elismerése és boldoggá nyilvánítása éppen a leghatalmasabb pápának, a pápai világ uralmi eszme első nagy apostolának műve; éppen VII. Gergely *legnagyobb szorongattatása idején*, 1083 nyarán ment végbe.”⁴

Boldog Gizellának, Szent István áldott lelkű feleségének emlékével csak most kezdünk komolyabban foglalkozni. Érdekes, hogy az ő szenttéavatásának gondolatát is nem mi magyarok vetettük fel, hanem XIV. Kelemen pápa, aki szinte felkínálta nekünk a szenttéavatás kérésének módját is, amit mindezideig elmulasztottunk.⁵

¹ Paulen i. m. I. köt. 188—189. old

² U. a. I. köt. 191. old.

³ U. a. I. köt. 192—195. old.

⁴ Szilágyi S.: i. m. II. köt. 131. old.

⁵ Sajnos, első szent királyunk feleségéről, boldog Gizelláról, a magyar-ság csaknem egészen megfeledkezett; elannyira, hogy jóformán már azt sem tudta, hol temették el. Ma már tudjuk. Nem Veszprémben, mint egyesek véltek, hanem Passauban, ahol ma is őrzik egyik női kolostorban, amelynek apácaival rendkívüli tisztelettel övezik egykor apánjüket, vagy amint ők nevezik „Majestát”, a felséges asszonyt, akihez ügyes-bajos ügyeikben mint védőasszonyukhoz fordulnak imádságaikban.

Nagymányai Koller Ignác dr., veszprémi püspök 1770 körül azzal a kéréssel fordult Mária Terézia királynőhöz, hogy magas közbenjárásával eszközölje ki Gizella holttestének átengedését magyar föld részére, hogy királyaink sírja mellett pihenhessen. A királynő a folyamodványt melegen pártolva, gróf Firmian Lipót (III. Lipót) passai hercegpüspökhöz továbbította, aki viszont — ugyancsak pártolva — 1771 októberében felterjesztette a romai szentszékhez. A Szentszék az 1771 november 20-án kelt válaszában úgy döntött, hogy Gizella holttestének átszállítását *el kell halasztani, míg szenttéavatása be nem fejeződik*, mert nem illő, hogy Gizella csontjai már szentté avatott uralkodók sírjába kerüljenek. Ezért elsősorban Magyarországon kell megejteni a vizsgálatot arra vonatkozóan, hogy mily alapon tekintik Gizellát

Szent László tetemeinek kiemelését III. Celesztin pápa rendelte el ő vette fel a szentek sorába is. „Nem a nemzeti egyház, — mondja Marczali — melynek László oly hatalmas harcosa volt, hanem a római az általános, vette őt be szentjeinek soraiba.”¹ És ez alapon az egész nyugati kereszténység meghajolt és hódolt a *magyar* trón egykor viselőjének lelkei s erkölcsi nagysága előtt.

8. FEJEZET.

A pápa a keresztes hadakkal és a hatalmas Velencével szemben is a magyar jogot védi.

Kálmán királyunk 1105-ben megkezdte a dalmáciai latin telepek elfoglalását Záraval együtt. De nem soká birtokolhattuk, *Velence* ismét elhódította tőlünk. III. Béla alatt újra a mienk lett Zára, sőt a király a világ egyik legmegerősítettebb városává tette, mert kikötőjének közelsége mellett katonai és kereskedelmi szempontból egyaránt rendkívül fontosnak tartotta.

1187. októberében az egész keresztény világ feljajdult és gyászbaborult arra a megdöbbentő híre, hogy Jeruzsálem, a szent város, Szaladin szultán kezébe esett. III. Orbán pápát megölte a bánat. Utódja, VII. Gergely azonnal keresztes hadat küldetett a szent helyek felszabadítására és felszólította a kereszteny hatalmakat, hogy egymás között pihentessék fegyverüket. A pápai szózat Skandináviától Olaszországig mindenütt visszhangra talált, még az ellenséges viszonyban levő II. Henrik angol és Fülöp francia királynál is, akiket a pápa ez alkalommal ki is békített egymással. III. Béla királyunk nagylelkűen felajánlotta országát a keresztes hadak átvonulására. Egyedül Velence makrancoskodott. Felhasználva az alkalmat, hogy egész Európa figyelme keletre irányul, e

szentéletünnek. Akkor kérhető s kezdeményezhető a szenttéavatási per. (A passaui püsp. levéltárban, Msgr. Sampieri Pierantonio Tioli prelátus aláírásával.) A passaui hercegpüspök ily értelemben értesítette a bécsi udvart; egyben felajánlotta szolgálatait oly értelemben, hogy a királyné óhajára hajlandó a pápához terjeszteni a folyamodványt az Istenben boldogult (gottseligen) királyné kiemelése és átszállítása érdekében. (Fogalmazvány a birodalmi irattárban.)

A pápa válasza azért rendkívül fontos, érdekes és értékes, mivel egyrészt elvben márás engedélyezi az ereklyék átszállítását, másrészt mivel épen ő maga veti fel a szenttéavatás kezdeményezésének eszméjét és ezzel minden elméleti és elvi akadálynak elejét veszi.

Ferenc József királyunk újra kezébe vette az üget, de a közbejött világháború megakasztott minden további kísérletet, reméljük csak rövid időre. Mert néhány székesfehérvári író ép mostanában óhajta egy készülő mű nyomán az ország figyelmét ismét boldogult nagy királynénkra terelni es néhány más nemes lélekkel karoltve elhatározott törekvésük, hogy a boldog királyné hamvai minél előbb hazai földbe juthassanak. Adja Isten, hogy siker Koronázza nemes törekvésüket!

¹ Szilágyi S.: i. m. II. 334.

érkezettnek tekintette az időt Zára visszafoglalására. Meg is indította a háborút.

Ekkor közbelépett a pápa, aki békét, illetve kétévi fegyverszünetet közvetített Béla és Velence között. Ám a két év leteltével Velencének ismét fájni kezdett a foga Zárára. Újra megkezdte a harcot. A hosszúnak ígérkező háború kikerülhetetlennek látszott. A pápa (III. Kelemen) újabb kétévi fegyverszünetet eszközölt ki Magyarország és Velence között.

Közbevetően még megjegyezzük, hogy ugyanez a pápa 1191 — ben a spalatói érseknek, a *magyar* Péternek minden érseki jogát nemcsak megerősítette, hanem joghatósági területét is hatalmasan megnövelte. „Ezzel az összes szerb területek, amelyek Magyarországot uralták s eddig részben mint Bosznia, a szerb Raguza főegyházmegyéhez tartoztak, egyházi joghatóságra a kimondottan, magyar alattvaló érsek alá jutottak.”¹

Velence dogeja ebben az időben a 90. év felé közeledő Dandolo Henrik volt, akit követ korában Mánuel császár megvakított. Vaksága ellenére korának egyik legügyesebb és legravasabb államférancia volt. Mivel közvetlenül nem sikerült Zárát megkaparítania, kerülő utat keresett és másnak kezével akarta a tüzes gesztenyét kikapartatni.

Ez időtájban kb. 40.000 keresztes vitéz gyűlt össze Velencében. Hajókra lévén szükségük, ezeket a hajókban gazdag Velencétől kérték. A hajók átengedése és egy évi élelmezés ellenében 85.000= kölni márkból állapodtak meg Velencével. De amikor fizetésre került volna a sor, 34.000 márkat sehogy sem tudtak előkeríteni. Ekkor a ravasz Dandolo azt javasolta a kereszteseknek, hogy szolgálják le a hiányzó pénzt „természetben”, vagyis foglalják vissza, számára Zárát. A pápa követe, Péter bíboros, sőt a keresztes hadvezére is tiltakozott e lelkiismeretlen javaslat ellen, de a tömeg elfogadta. Guidó, a cisztercita apát, a pápa nevében óva intette a vitézeket, hogy keresztes létükre ne támadjanak meg kereszteny várost. Zára meglepett lakói kereszteket tüztek ki a falakra ugyanezzel a célzattal. De a harcra éhes tömeg megkezdte az ostromot és elfoglalta a várost.

Amint III. Ince pápa (1198—1216) értesült a dologról, a velenceieket kiközösítette, a kereszteseket pedig megfedorította és kiközösítés terhe alatt kényszerítette, hogy a várost adják vissza a magyaroknak, az okozott kárt tegyék jóvá, sőt ezen felül még azt is kikötötte, hogy „alázatosan kérleljék meg a magyarok méltóságos királyát”. A pápa erélyes fellépésére valóban vissza is kaptuk Zárát, aminek különösen Imre király örölt meg nagyon.²

Sőt a pápa még ezzel sem elégedett meg. A makacs velenceiek pátriárkáját nem erősítette meg, még színe elé sem bocsátotta, Zárát, pedig kivette a gradói pátriárka joghatósága alól.³

¹ Pauler Gy.: i. m. II. 12.

² Pauler Gy.: i. m. II. 35—36.

³ Pauler Gy.: i. m. II. 48.

A pápának ez a fellépése a magyarok javára azért is feltűnő, mert egyrészt az adott pillanatban a kereszesek érdeke természet szerűen közelebb állott szívéhez, mint a magyarok területi ügye; másrészt a dogek már réges-régóta állandóan viselték a „dalmát-horvát herceg (Dux Dalmatiae et Croatiae)” büszke címet, csupán Kálmán király uralkodása idején volt kénytelen az akkori dogé néhány évre lemondani róla. E címmel, amelyet senki tőlük el nem vitatott, kifejezni és feltüntetni akarták, hogy Zára magyar uralmát bitorlásnak tekintették.

9. FEJEZET. A pápa a Szent Korona jogaiért.

III. Ince pápa más oldalról is megvédte a Szent Korona jogát. István szerb fejedelem, helyesebben nagyszupán (1196—1228) 1199-ben küldöttség útján a pápához fordult, mint lelki atyához (patri suo spirituali), azzal a kéréssel, hogy küldjön neki királyi koronát (regium Diadema) és követet. Egyben ígérte, hogy kérése teljesítése esetén népével együtt a katolikus egyházba tér. A pápának tehát, mint az Egyház fejének, elsőrangú érdeke, sőt szent kötelessége lett volna István kérelmének teljesítése. Ince pápa örömmel is hajlott a nagyszupán kérésére. Már ki is szemelte követét Albanoi János bíboros-püspök személyében. Ekkor azonban váratlan eset történt. Imre magyar király, értesülvén István óhajáról, arra kérte a pápát, ne küldjön koronát Istvánnak, mert Szerbiára ő maga tart hűbéri igényt és mert az önálló szerbiai királyság sértené a Szent Korona jogait, azon a címen, hogy a magyar Szent Korona fennhatóságát egykor István nagyatya elismerte.

A pápa meghajolt Imre érvelése előtt. Nem is küldött koronát Istvánnak. Sőt amikor Béla felvette a „Szerbia királya” címet (1202), a pápa ebbe is belenyugodott. Egyúttal utasította János kalocsai érseket, hogy a térités művének vezetését vegye át Szerbiában, amelynek területét az ő érseki joghatósága alá helyezze, amivel a magyar-szerv kapcsot még szorosabbá fűzte. A következmény? István újra kelet felé irányította a figyelmét, népe pedig megmaradt a görög-keleti vallásban.¹

Igaz ugyan, hogy III. Ince pápa utóda, III. Honor, jóvá akarta tenni elődje hibáját és Istvánnak mégis küldött koronát (1217), mert II. András már nem tiltakozott ellene,² de a III. Ince szúrta fullánk megmaradt Istvánban, a megszakított tárgyalás bántotta hiúságát és fokozta benne a függetlenség vágyát, közben a latin csá-

¹ Theiner: Monum. Slav. I. 36.; Migne: Patrologia lat. vol. 215, col. 415.; Fejér: Codex dipl. II. 389, 408, 417.; Hergenröther: Handb. d. alig. K-irchengeschichte. Freiburg. 1913. IV. 755.; Constatin Jirecek: Geschichte d. gerben. Gotha. 1911. I. 287—288.; Fraknói V.: Magyarország és a róm. Szentszék. I. 39.

² Jirecek: i. m. 296—297.

szárság hanyatlása és a görög hatalom megnövekedése is kelet felé csábította, úgyhogy később visszatért a görög-keleti vallásra, sőt mint görög-keleti szerzetes halt meg 1228-ban, Szerbia pedig végleg megmaradt görög-keletinek.

Hasonlókép foglalt állást a pápa a magyar király javára Kalojan Joannicza (Kalojohannes) bolgár fejedelemmel szemben is. Kálóján is a pápához fordult azzal az ajánlattal, hogy népével együtt a nyugati egyházhöz pártol, ha neki királyi koronát küld.¹ A pápa Leo bíboros, pápai követet Bulgáriába küldte, hogy a bolgár fejedelemnek elvigye a koronát, őt megkoronázza s a bolgár nemzetet újra felvegye a katolikus egyházba. Leó bíboros a magyar király *tudtával*, sőt királyi kiküldötteivel együtt indult Bulgárországba. De Imre később meggondolta a dolgot és a bíborosnak útját állta, őt elfogatta, úgyhogy ez nem is juthatott el a bolgár udvarba. A bíboros jelentette a sérelmet Rómába, de a király is pannazzal fordult a pápához, hogy a magyar király „halálos ellenségenek” akar koronát küldeni. A pápát bántotta a király erőszakoskodása a bíborossal szemben és a követi jog megsértése, mégis atyai szeretettel válaszolt Imrének, hogy Bulgárország már előbb létezett és már a honfoglalás előtt megvolt az összeköttetés a bolgár nép és a pápai szék között és hogy a cárnak szánt korona csak arra a tartományra vonatkozik, amely a bolgárokat kívül megilleti és ezért nem gondolhatta, hogy Imre a cárt „halálos ellenségek” tartja. „És — írta tovább — amint a velenceieket megbüntette, amikor a magyar király jogara alá tartozó Zárára vetették szemüket, épügy megfogja büntetni a bolgár fejedelmet is, ha a korona vétele után a magyarokkal ki nem békül, mert habár szeretjük Joanniczát, Téged mégis sokkal jobban szeretünk.”²

íme itt is a pápa egy, a katolikus egyházba térti óhajtó nemzettel és fejedelmével szemben a magyar királyt tünteti ki nagyobb szeretetével. Ez annyival is feltűnőbb, mert hiszen János fejedelem ez időben még csak külsőleg ismerte el a római egyház fennhatóságát, valóban még nem lett katolikus, tehát a pápának elsőrendű érdeke lett volna, hogy inkább a fejedelemnek kedvezzen. A lelkipásztori okosság is talán ezt kívánta volna. Dehát ép III. Ince komolyan vette azt az ismert mondását, hogy „Magyarország sorsát úgy tekintem, mint a saját jó és balsorsomat”.

III. Ince pápával és Imre királyunkkal kapcsolatban említsünk fel még két jellemző dolgot.

III. Ince pápa füléhez eljutott Hazánk züllött viszonyainak és a magyar egyház súlyos bajainak szomorú híre. A pápa a bajok orvoslására külön követet küldött Hazánkba. A követ útközben kézbesítette a spalatióknak a pápa hozzájuk intézett levelét. Ebben a levélben panaszcodik a pápa Magyarországra: „Bizonyára eljutott hozzájuk is Magyarország nagy és számos bajainak híre . . .”

¹ Hóman—Szekfű: i. m. II. 14.

² Fraknói: i. m. I. 41.; Pauler Gy.: i. m. II. 48—49.

És ennek ellenére ugyanebben a levélben az írja a panaszra okot adó Hazánkról: „Annak (*Magyarorszának*) szerencséjét vagy balsorsát a magunkéval egynek tartjuk.”¹

Ismeretes Imre királynak váci szomorú szereplése. Puszta gyanú alapján személyesen rátámadt az Úr oltára előtt szent kötelességét végző Boleszló püspökre, lerántotta az oltárról és kiutasította a templomból. Érthető, hogy milyen hatással volt a pápára Imrének ez a minősíthetetlenül durva, királyhoz mindenképen méltatlan cselekedete. Mégis — szokása ellenére! — megértő szeretettel fedde meg a királyt. Ez a magyar királyal szemben használt megboocsátó, szeretettel teljes hang Fesslernek is feltűnt, aki külön megjegyzi: „Der Papst verfuhr gegen Emerich mit einer Schonung, die uns in Verwunderung setzt, wen wir sie mit der übermüthigen Härte vergleichen, mit der Innozent andere Fürsten behandelte.”²

Íme, nem üres beszéd volt az, amit a pápa 1199. jún. 21-én írt Imrének: „A világ minden országa között az Apostoli Szék *mindig* Magyarországot szerette legjobban.”³ És más alkalommal: „Magyarország ügye úgy fekszik szívemen, mintha a saját örööm vagy bajom volna.”⁴

Ki ne érezné ki a pápa szavaiból, tetteiből és állásfoglalásából az úri, odaadó, szinte önfeledt jóindulatnak és szeretetnek mélyiségett, erejét, lelkesedését és lendületét.

10. FEJEZET.

Amikor a magyar király Kelet császárja lehetett volna.

II. András (1150) királyunk idejében a latin (konstantinápolyi) császárság északnyugati tartományában Andrásnak testvére, Margit, uralkodott mint régens királynő. Ennek halála (1216) után egy nagy párt II. András magyar királyt jelölte a császárságra, amelyet András is roppant óhajtott volna. „Ha Endre — állapítja meg Hóman B. — (trónelői példáját követve) a Szentsékkel való jó viszonyt tovább építette s megszilárdította volna, talán el is érhette volna célját.”⁵ Vagyis, ha a könnyelmű, megfontolatlan, állhatatlan és nagyravágyó II. András, elődeinek példájára, hű maradt volna a pápához, a keleti császárság is a magyar koronát uralhatta volna. Ki tudja, milyen világtörténeti hatással lett volna ez a területi megkövetkezés és a görög-magyar uralkodó közösség (*personalis unio*) egész jövönkre! Ám mivel Andrásnak a bátyjával szemben támasztott igényei Rómában elutasításra találtak, a király a pápa német ellenségeinél keresett támogatást és a Szentsékkel minduntalan

¹ Balics L.: i. m. II. 186—187.

² Fessier: *Geschichte der Ungarn*. Leipzig. 1812—25.

³ Paurer Gy. i. m. II. 26.

⁴ U. o. 28.

⁵ Hóman—Szekfű: i. m. II. 23.

összetűzött. Pedig akkoriban a pápától függött a latin császári trón betöltése. így András elvesztette a játszmát és helyette Courtenay Péter jutott a császári trónra, Hazánknak és a magyar királyi tekintélynek nagy kárára.

11. FEJEZET.

A pápa megóvja Hazánkat a széteséstől.

A történetírók legnagyobb része alig említi, nem hogy kiemelné III. Honor pápának egy olyan intézkedését, amellyel megakadályozta Magyarország szétesését.

A könnyelműségig bőkezű II. András király már herceg korában derűre-borúra ajándékozott földterületeket a főuraknak, hogy őket Imrétől elvonja és a maga oldalához kösse. Imre kénytelen volt öccse példáját követni, nehogy a földéhes főurak valamennyien annak az oldalára álljanak. Amikor azután András elfoglalhatta a trónt, pazar kézzel folytatta a királyi javak és jövedelmek vesztegetését. Nem ritkán egész vármegyéket adományozott. Az újabb kutatások alapján elismerjük ugyan, hogy ez az adományozási rendszer nem volt minden esetben csupán könnyelmű uralkodói elhatározás eredménye, hanem a rendiség kialakulásával előállt új irányzati elv;¹ ámde ez a szertelen és néha mégis csak esztelen adakozás két végzetes veszédelmet rejtett magában. Az egyik volt, hogy míg a királyi vagyon összezsugorodott, addig a főuraké olyan jelentékenyé növekedett, hogy félő volt, az ország kisebb országocskákra esik széjjel, amelyek azután ép úgy gyengítik, erőtlénítik, bénítják és pusztítják egymást, mint azt Németország és a keleti birodalom szomorú sorsa mutatta. „A nagybirtok — állapítja meg Eckhardt Ferenc — minden járt megalakulása után öncélúvá lett. Az adományrendszer és a nagybirtok gyenge uralkodó alatt az államhatalom megbénítói voltak.”² A középkor „világbirodalmi eszméje” helyett a XII. században már a nemzeti öntudat és a nemzeti egyéniség politikai eszméje kezdett minden nagyobb tért hódítani. „II. András politikája — mondja Hóman — minden esetre elősegítette és siettette a régi közhatalmi és társadalmi szervezet bomlását, gyorsította e bomlás ütemét.”³

A másik következményt legjobban jellemezhetjük az ismert közmondással: Evés közben jön meg az étvágy. Mialatt II. András király, kereszteshadjárával kapcsolatban, távol volt az országtól, a falánk főurak elérkezettnek vélték az időt arra, hogy az országon megosztózkodhatnak. A főurak és várispánok a királynak még megmaradt jövedelmeit is elsajátították és a kincstárt teljesen kifosztották. II. András később maga jelenti a pápának: „Midőn hazatértünk,

¹ Hóman Bálint előadása a M. Tud. Akadémián „II. Endre” 1929. nov.

² Eckhardt Ferenc: Magyarország története. Bpest, 1933. 80. old.

³ Hóman Bálint előadása, m. f.

*nem Magyarországra, hanem egy agyonkínzott, szétharácsolt s a királyi javakból teljesen kifosztott országra találtunk ... 15 év kevés lesz arra, hogy országunkat előbbi állapotába visszaállíthassuk.*¹

Az egyetlen ember, aki a királyi adományozásokat az ország érdekében mindenkor hevesen ellenezte és ellenük hangosan tiltakozott: János esztergomi érsek volt. Jatalma a főurak részéről az országból való száműzetése és birtokainak elfoglalása, a király részéről pedig kegyvesztettség lett. Amikor András hazaérkezett a Szentföldről és kincstárát kifosztva, az országot magyar főuraitól szinte elfoglalva találta, átlátta, hogy János esztergomi érseknek teljesen igaza volt, és hogy egyedül az ő állásfoglalása volt a helyes, önzetlenül nemes, áldozatos, a király és ország érdekében való. János a királynak jobb belátását fel akarta használni, hogy vele visszakértesse és visszaköveteltesse a széjjelosztogatott birtokokat. Ámde az adományok visszakövetelése hatalmas erkölcsi akadályba ütközött. T. i. a főurak, akiknek András birtokot adományozott, már az adományozás idején óvatosak s előrelátók voltak. Biztosítani akarták magukat arra az esetre, ha a könnyelmű király, akár mások tanácsára, akár a maga lelkiismeretére hallgatva, visszaköveteli az adományokat. Ezért Andrástól királyi esküt vettek ki, hogy a nekik juttatott adományokat soha nem fogja visszavenni. Amikor tehát János érsek a visszakövetelést sürgette, nemcsak a főurak hivatkoztak erre az esküre, hanem még maga a király is.

Itt jött segítségünkre III. Honor pápa. Ő oldotta meg a csomót a haza javára és mondhatjuk megmentésére.

A pápa kijelentette (1220. júl.), hogy András a koronázáskor ünnepélyes esküt tett, hogy az ország jogait épségben fogja tartani. Az egyszer és pedig az ország javára tett érvényes és ünnepélyes esküt — mondotta — nem érvénytelenítheti a vele ellentétes utólagos és az országra káros eskü, sőt ez épen a koronázási eskü alapján önmagától (eo ipso) érvénytelen.

E pápai döntés alapján a király — megszabadulván a vagyon-visszavonás legnagyobb akadályától — meg is kezdette a jogtalan adományok visszavételét. Rendeletet adott ki, hogy az elfoglalt vár-földeket adják vissza, a szétment várnépet gyűjtsék össze, és vezessék vissza. A király országszerte bíróságot szervezett, amely a birtokvisszavételt foganatosította és a bonyodalmas kérdésekben döntött.

Noha András újabb adományokkal keresztezte is az általános visszavétel elvét, a visszakövetelés mérete mégis nagyobb volt, másrészről a főurak nem voltak bizonyosak abban, ki mikor kap és kitől mikor vesznek el valamit. Ez a bizonytalanság megbénította az erekjüket és inkább a várakozó álláspontra szorította, mint ellenszegü-

¹ Theiner: Monumenta I. 35.; Pauler Gy.: i. m. II. 91.; Balics: i. m. II. 237.

lésre biztatta őket. így a pápa bölcs intézkedése szerencsésen elhárította az ország feldarabolásának és szétesésének veszélyét, ami — több mint valószínű — egyértelmű lett volna végső romlásunkkal, biztos pusztulásunkkal.

12. FEJEZET.

A pápa és az Aranybulla.

Mint tudjuk, az Andrással elégedetlenkedő főurak egy része előfordult a királytői és fia, Béla körül csoportosult. Ezzel az ország ismét két pártra szakadt és mindegyik párt a maga politikai álláspontját egyúttal jogcímnek tekintette arra, hogy az ellenfél birtokait megtámadja, elharácsolja és elidegenítse.

András király ismét a pápához fordult. III. Honor azonnal intézkedett. A magyar püspöki karhoz intézett levélben erélyesen a törvényes király mellett foglalt állást. „András nem azért koronázta meg fiát — írja —, hogy ez még a király életében uralkodjék; ezért mindeneket, akik a fiúhoz pártolva az apától megtagadják az engedelmességet és így pártütésre vetemednek, egyházi kiközösséssel kényszerítsék a pártütés abbahagyására.”^x

A pápa erélyes állásfoglalása arra ösztönözte a főpapságot, hogy az apát és fiút kibékítse egymással, ami sikerrel is járt. (A kibékítés érdemének oroszlánrészre István zágrábi püspöké volt.)

A kibékítésnek feltétele volt, hogy a király a megsértett alkotmány helyreállítása és az ország elégedetlenségének megszüntetése végett hívja össze az országgyűlést. így jött létre az 1222-i országgyűlés és ennek keretében a király és nemzet között az az értékes alapszerződés, amelyet Aranybullának nevezünk és amely azóta is alkotmányos életünknek ősi alaptörvénye maradt.

Ha tehát *oknyomozó szemmel* keressük az Aranybulla keletkezésének kiinduló szálait, ezeket III. Honor pápa említett levelében és a törvényes király melletti állásfoglalásában kell fellelnünk.

13. FEJEZET.

A pápa jobban mérlegeli Magyarország viszonyait, mint maguk a magyarok.

Ha akár a történelmi események közvetlen következményein át, akár a mostani történelmi távlatból bíráljuk a pápák ítéletét, fel fogását, nézetét a magyar eseményekről és hazai állapotainkról, bámulva és csodálkozva állapíthatjuk meg, hogy a pápák minden jól ismerték fel a való helyzetet, nagyon gyakran jobban, mint mi magunk.

¹ Theiner: Monumenta I. 35.; Fejér: Cod. dipl. III. 1, 388.

Az Aranybulla története is példa rá.

Bár — mint említettük — az Aranybulla távoli okát a pápa állásfoglalásában kell keresnünk, mindenkor nem tetszett az Aranybullának néhány pontja. Az új törvény értelmében t. i. az egész nemzetnek kétszer össze kell jönnie és a királynak is meg kell jelennie ezen a gyűléSEN. Már most a pápa úgy gondolta, hogy az ilyen tömeggyűlések alkalmával a felelőtlen nép a királytól olyan dolgokat is szokott kívánni, ami vagy csak nehezen vagy csupán az osztó igazság rovására teljesíthető. A tömeg követelni fogja a neki ellenszenves főurak vagyonának elköbözását és ennek átengedését a maga számára. A meglepett király ilyenkor vagy enged és akkor megsérte az igazságot, királyi hatalmán és tekintélyén esik csorba, vagy pedig megtagadja a kérelmet, amely esetben viszont saját személyét és környezetét teszi ki veszedelemnek.¹

És valóban. Tudjuk, hogy ép az Aranybulla következtében széltében-hosszában megtagadták a dézsmafizetéseket. A pápának kellett közbenjárnia, aki meghagyta az egri püspöknek és két apát-nak, hogy a népet törvénytiszteletre oktassák, 1223. márc. 29-én pedig közvetlenül írt a főuraknak és a magyar népnek, hogy teljesítsék törvényszabta kötelességüket. De egyben a királyt is intette, hogy híven teljesítse királyi kötelességeit és ezzel alattvalóinak jó példát adjon.

És tudjuk azt is, hogy András később valóban kénytelen volt mérsékelní az Aranybulla rendelkezéseit, sőt kilenc évre rá az egész okmányt módosítani.

A következmények tehát igazolták a pápát!

14. FEJEZET.

A pápa megakadályozza a vérontást és szavára javulnak az állapotok.

1223 végén, amikor II. András királyunk és VI. Lipót osztrák herceg között már-már kitörőben volt a harc, III. Honor pápa kibékítette a két felet, úgyhogy összecsapás nélkül sikerült megegyezniük.² így a pápa sok ezer magyar vitéznek vérontását akadályozta meg.

Látjuk, hogy III. Honor pápa milyen sok irányban, milyen jó tékonyan és áldásos eredményei nyúlt Hazánk történetébe. Áldja hát emlékét minden magyar szív és ajak!

Amikor Honorius pápa utódjának, IX. Gergelynek tudomására jutottak az ország áldatlan belvízszályai, szegénysége és erkölcsi züllése, ekként írt Róbert esztergomi érseknek: „Mint az éles kard,

¹ Pauler Gy.: i. m. II. 107—108.; Marczali Henrik: Magyarország története. Bpest. 1911. 147—148.

² Hóman—Szekfű: i. m. II. 30.

úgy szúrta át szívünket a gonoszságok hosszú sorozata. Ha a római szék nem jön az ország segítségére, a kereszteny hit kivész, a szabadságot lábbal tiporják, a király pedig eljátsza tekintélyét.” A királyt magát „Krisztus szent vére hullására” erélyesen felszólította, hogy minden erejével törekedjék a siralmas állapotok meg-szüntetésére.

András lelkére is vette a pápa erélyes intését és ennek alapján hivatta össze az ország nagyjait és saját fiait, hogy újabb királyi okirattal kiegészítse és körülírja az Aranybullát. Ebből kilenc pontot teljesen elhagytak, nemely rendelkezését elejtették és több új szabályt fűztek-hozzá.

Az Aranybulla kiegészítésének megindító szálai tehát ismét a pápa (III. Honor és IX. Gergely) kezében keresendők. Az 1231. törvény azért is nevezetes, mert az egyházat (esztergomi érseket) felhatalmazta, hogy magát a királyt is megfenyítheti a kiközösítéssel, ha a törvényt nem tartja meg. A magyar egyház rövid idő múlva fel is használta e jogát a királyal szemben, amikor ez megszegte ígéretét.

15. FEJEZET.

Egyedül a pápának esik meg a szíve Hazánk sorsán.

Hogy mit jelentett a pápa Hazánknak és a magyar királynak, azt legjobban egy kis összehasonlításból fogjuk megtudni. Megál-lapítjuk, hogyan viselkedett a tatájrás elpusztította Magyarországgal és királyával szemben a pápa és hogyan viselkedtek — az ösz-szes többiek.

Tudjuk, hogy milyen kétségbeejtő helyzetet teremtett a tatár-járás. „Boldog volt — írja Hóman —, aki parasztkunyhó romjain egy-egy hagymára akadt, vagy tölgyfakéregnek liszttel kevert porából kenyéret süthetett. Másutt kutya- és macskahúst, vadbogyókat és gyümölcsöt ettek.”²

És e rettenetes, pokolszerű kifosztottságunkban akadt-e szom-szédaink közül irgalmas szamaritánus?

A szerencsétlenség színhelyéről óriási nehézséggel menekülő IV. Béla királyunk feleségével és István nevű fiával Babenbergi Frigyes hercegnél keresett oltalmat, aki őt magához hívta, helye-sebben csapdába csalta. Béla, saját nemes lelke után ítélté, azt vélte, hogy Frigyesnél vendégszerető fogadatásra talál. Ám a vendéglátó rablóvá változott. „Szegény király — mondja a tatájrás történetírója — csöbörből vederbe esett és mint a hal, amely ki akarja kerülni a jeges tálat, hogy meg ne fagyjon, parázsba ugrik, még nagyobb bajba jutott.” Frigyes a szegény királyunkat fogáságba vetette, elvett tőle minden, amit gyors menekülésében csak magá-

¹ Pauler Gy.: i. m. II. 139.; Balics: i. m. II. 258.

² Hóman—Szekfű: i. m. II. 144.

val vihetett. Sót még a királyné pénzét és ékszereit is elvette. Még ezzel sem elégedett meg, hanem a király szabadonbocsátása fejében Sopron, Mosón és Vas megyék azonnali, okmányszerű és esküvel megerősített átadását is követelte. Még ez sem volt elég. A „vendéghívő rokon” fegyveres erővel Hazánkba tört és Győrig a tatárokhoz hasonló vadsággal rombolt, pusztított és zsákmányolt.

Béla, megszabadulva a gaz Frigyes karmaiból, a váci püspök útján II. Frigyes német császártól könyörgött segélyt. II. Frigyes nemesak segítséget nem nyújtott, hanem a végsőkig megszorult királytól esküt csikart ki, hogy a tatárok kiüzése esetén országát felajánlja neki hűbérül. Sót az angol királyhoz írt levelében még meg is vásolta Bélát és a magyarokat, hogy gondatlanok, restek voltak, elbizták magukat s nem gondoskodtak a kellő védelemről.

Béla Konrád német királytól is kért segítséget „az Üdvözítő szent nevére”, de itt is süket fülre, könyörtelen szívre talált. Konrád gyűjtött ugyan sereget, de saját határának védelméré. A Frangepánon segítették ugyan a menekülő királyt a tengeren fegyveres hajóval, de nem ám ingyen, hanem a vinodoli zsupa (vármegye) átengedése ellenében, amely elsőrangú ellenértéke és jutalma volt az olcsó védelemnek.¹ A francia királytól — mint Béla maga panaszolja a pápához írt levelében (1253. nov. 11.) — vigasz és segítség helyett csak szavakat kapott. („Nihil consolationis vei subsidium recepimus, nisi verba.”) Az angol király nem gondolt egy távoli ország védelmezésére. Vencel cseh király még a saját országából is kész volt menekülni, nehogy a tatárral kerüljön szembe. A lengyelek maguk is megszenvedték a tatájrárást. A velenceiek a tatájráras legszomorúbb idején elfoglalták tőlünk Jadrát.

De nem ám csak az idegenek, a „jó” szomszédek estek ránk, hanem saját véreink és honfitársaink is alaposan kihasználták, kiaknázták a „kedvező” alkalmat. Hóman, miután megemlítette a vértszomjuzó farkasok elszaporodását és garázdálkodásait, felkiált: „De voltak még kegyetlenebb ragadozók is, emberek, akik az uratlan földön rablársa, egymás pusztítására törték . . . Kácsik-nembeli Folkus (Simon bán rokona) Nógrádban, a varazsdi Puchuna Szlavóniában, Berencs-nembeli Miklós Nyitrában, Tátika Zalában ölt, gyújtogatott, rabolt. Folkus rendszeres hadjáratokat vezetett szomszédja ellen s még hamis pénzt is veretett. S a nagy rablók nyomában feltámadtak a kicsinyek is, dúlva, rabolva, amit a tatárok épen hagytak.”

Ilyen szívtelen, könyörtelen és érzéketlen, részben gálád, rabló, hullafosztó, szörnyeteg lelkű érdekhajhászókkal szemben IX. Gergely pápa „sírt és keserű könnyeket hullatott, mikor Hazánk romlásáról értesült”². Könnyek között olvasta Béla segélykérő levelét, sietett megvagasztalni a királyt; öt, családját és országát a Szent-

¹ Dr. Miklósy Zoltán: A magyar király tengeri hajóhada a középkorban. Budapest. 1934. 12—13. old.

² Paurer Gy.: i. m. II. 227.; Hóman—Szekfű: i. m. II. 140.

szék különös védelme alá vette, és mindeneknak, akik segítségére lesznek, ugyanazokat a lelki kivállásokat engedélyezte, amelyek a keresztes vitézeknek kivállásai voltak.¹ Viszont azokat, akik Magyarország földjét megszállották, elfoglalták vagy foglalva tartották, egyházi büntetéssel sújtotta. Majd keresztes hadat hirdetett az egész kereszteny világban Hazánk megmentésére. Felszólította az összes kereszteny fejedelmeket és főurakat, majd külön levélben a világ összes érsekeit és püspökeit, hogy a magyar királynak mindenben segítségére legyenek.²

E kis összehasonlításból nem érezhető-e ki és volt szomszédaink gálád lelkületének sötét háttérből nem tündöklik-e ki annál ragyogóbban a pápának őszinte, közvetlen, nemes, szívből fakadó és segíteni vágyó meleg szeretete Hazánk és királya iránt?

Sajnos, a Frigyes császár szorongatta nemeslelkű pápa 1241. aug. 21-én meghalt és így segítségre kinyúlt keze megszűnt működni. Nagy kárunakra a pápai szék csaknem két éven át betöltetlen maradt és így Hazánk éppen a legszomorúbb időben híján volt Isten után egyedüli érdektelen és igazi jótevőjének.

„A pápaság volt — állapítja meg Pauler — *Magyarországnak legjobb barátja, amely érdekelben tett, amit tehetett.* Az új pápa, akit másfél éves széküresedés után választottak, IV. Ince (1243. jún. 25—1254.) alig, hogy székét elfoglalta, már meghagyta meráni Berthold pátriárkának, hogy hirdesse a keresztet Németországban *Magyarország védelmére.*”³ Ugyanez a pápa a norvég hercegnek megengedte, hogy keresztes fogadalmát leróhatja azzal is, ha Magyarország segítségére siet a tatárokkal szemben.

IV. Ince a lyoni egyetemes zsinaton külön tárgysorozati ponttal tárgyaltatta a kereszteny fejedelmek segítségét a tatárok ellen. A jános-vitézeknek meghagyta, hogy Magyarországot az utolsó csepp vérig védelmezzék. Béla király követteinek pedig kijelentette, hogy a király tervei érdekében mindenre kész.⁴ A pápa annyira ment, hogy külön követséget küldött a tatárokhoz levelével együtt, hogy visszavonulásra bírja őket, sőt megtérítésükkel is tervbe vette, sajnos, a követség eredmény nélkül tért vissza.

Ugyancsak IV. Ince pápa, hogy a tatárjárás elpusztította szegény, leigázott, lerongyolódott Magyarország tekintélyét és súlyát a világ-egyházban növelte, Hazánkat azzal tüntette ki, hogy ezúttal elsőízben, magyar főpapot nevezett ki bíborossá Vancsai István esztergomi érsek személyében; mi több, Vancsainak a bíborosi testületben azonnal a negyedik helyet juttatta. A pápa a királyhoz írt levelében külön kiemeli, hogy Vancsai, mint bíboros, nagyobb szolgálatot tehet országának.

¹ Balics L.: i. m. II. 321.

² Theiner I. 184.; Fejér: IV. 1. 218.; Balics: i. m. II. 322. E levélről tévesen mondja — állapítja meg Balics —, hogy a magyar főpapsághoz volt intézve.

³ Pauler Gy.: i. m. II. 266.

⁴ Theiner I. 203.

Magyarország újjáépítése és talpraállítása IV. Béla erélyén kívül főkép Vancsai érsek fáradhatatlan munkálkodásának, bölcs tanácsainak és nagy önzetlenségeinek volt köszönhető. A pápa az érseknek Hazánk körül szerzett emez érdemeit is jutalmazni akarta. De a pápa még ezzel sem elégedett meg. Mintha zúdítani akarta volna kegyeit a magyar főpapra. Abban az időben t. i. valamennyi bíborosnak a pápai udvarban kellett tartózkodnia. Amikor pedig Vancsai honvágyat érzett, haza engedte, de függőben tartotta a bíborosi méltóság betöltését, hogy az esetre, ha Vancsai ismét Rómába óhajtana visszatérni, újra magára ölthesse a bíbort. A pápa Vancsait még Magyarország számára apostoli oldalkövetté is ki-nevezte. Sőt később értesítette őt, hogy a bíborosi méltóságot akkor is megtarthatja, ha állandóan Magyarországban óhajtana maradni, liyen kivételes kegy abban az időben hallatlan kiváltság és kitüntetés számba ment, ami a magyar egyházat világviszonylatban is kiemelte.

Béla csapatai 1250-ben az osztrák tartományba törtek. Ezúttal a magyar katonák, úgy látszik, utánozni akarták a tatárokat. Oly vadul és kegyetlenül harcoltak, hogy a templomokat is pusztították, köztük a Nagy Lajos építette máriaceliit is. A lakosokat még a templom szentélyében is leöldösték. A pápa ennek ellenére oly enyhe szemrehányással illette a királyt, hogy szavaiból inkább a szerebet gyengédsége, mint a méltatlankodás keserűsége érezhető ki.

16. FEJEZET.

A pápa magával a magyar királlyal szemben védi meg Hazánk függetlenségét.

Föntebb már említettük, hogy a megsorult IV. Béla II. Frigyes császártól is segítséget kért. Ennek fejében és ellenértékéül felajánlotta neki Magyarországot hűbérül és ezt esküvel is megerősítette. *Ezzel a király feladta Hazánk függetlenségét és szuverenitását*, amelyet Árpád óta megőriztünk. Elveszítettük a legnagyobb kincset, amellyel nép, nemzet és ország dicsekedhetik.

És ki adta, ki szerezte vissza nekünk a pótolhatatlan kincset? Ismét a pápa.

IV. Ince pápa (1243—1254) megmentette hazánk függetlenségét, szabadságát és szuverenitását azzal, hogy 1245 augusztus 20-án Lyonban kelt oklevelével föloldotta a magyar királyt a II. Frigyesnek tett hűbéri eskü alól. Föloldotta azzal a megokolással, hogy a szóban levő eskü csak feltételes volt: „ha a királyt megsegél”. Ám sem a császár nem jött el, sem fiát nem küldte el Béla országának védelmére. Különben is azt, akit a sors üldöz, nem kell még jobban üldözni és II. Frigyesnek, mint más kereszteny ember-

nek amúgyis szent kötelessége lett volna Magyarországon segíteni s ezért külön jutalmat nem követelhetett.¹

A pápának ez az írása megváltásunkká lett, vagy ahogy Hóman írja: „Béla így megszabadult a császárral szemben a veszély idején önként vállalt hűbéres kötelezettségeitől, *visszanyerte függetlenségét és szuverenitását.*”²

A pápának ez a döntése tehát világfontosságú és korszakos jelentőségű volt. Ha nincs pápa, ki tudja, valaha is visszanyertük volna-e függetlenségünket és szabadságunkat.

Hogy a pápai döntés és állásfoglalás nélkül a császár és utódai mennyire jogot tartottak volna Hazánkra, mutatja az a körülmény, hogy még így is, az eskü alól való föloldozás ellenére, még egy félszázad múlva, Habsburg Rudolf még mindig, ép IV. Béla hűberajánlatára és esküjére való hivatkozással, igényt tartott Magyarországra, *mint hűberi birtokra*. Mi több, éppen IV. Béla hűberesküje alapján és reá való hivatkozással „átadta” fiának, Albrecht osztrák hercegnek „Magyarország királyságát összes népével, földjével, váraival, városaival, stb., tőle és a birodalomtól hűber címén leendő örököslársa”.

IV. Incének Hazánk függetlenségét megmentő, világörténelmi fontosságú intézkedését történetíróink jórésze vagy egyáltalán elhallgatja, eltussolja és említésre sem méltatja, vagy ha megemlíti is, szinte bocsánatkérően, jegyzetben, mellékmondatban vagy apróbetűs jelentéktelenséggé zsugorítva.³

¹ Fejér Gy.: Codex dipl. Hung. IV. II. 220.; Raynald: Annales Eccles. az 1245. évehez. Lib. III. n. 81. ep. 58.; Theiner: Mon. Slav. merid. 1. 187.; Pauler üy.: i. m. II. 266.; Hóman—Szekfű: i. m. II. 155.

² Hóman—Szekfű: i. m. II. 155.

³ íme csak egy-két példa:

A 10, mondott tíz kötetes Szilágyi Sándor-féle „Magyar nemzet története” egyáltalában nem említi a pápa intézkedését. Az egész műben egyetlen mondatban fordul elő IV. Ince neve, de más vonatkozásban.

A „Műveltség könyvtárában megjelent 724 oldalas „Magyarország történeté”-nek 10 oldalas, sűrű nyomású és részletes Névmutatójában hiába keresem IV. Ince nevét. Minek is, hiszen ő csupán drága Hazánk függetlenséget mentette meg.

Marczali Henrik „A magyar történet kútfőinek kézikönyvében” a szövegben, dült betűkkel közli, hogy a magyar törvényeket semmibe vevő, Hazánk ügyeivel nem törödő, állandóan külföldön tartózkodó, magyarságunkat elnyomó Zsigmond király egyik levelében a pápa iránti engedelmességet gondoszságnak mondja, sőt ezt a levélrészletet annyira fontosnak tartja, hogy a fordításon kívül még az eredeti latin szöveget is idézi. (Dr. Marczali Henrik: A magyar történet kútfőinek kézikönyve. Bpest. 1902. 234. old.) Ellenben, hogy IV. Bélát a II. Frigyesnek adott eskü alól föloldozta és ezzel megmentette az akkoriban amúgyis a sír szélén álló Hazánkat szabadságának valószínűen örökkére való elvesztésétől, csak lábjegyzetben, apróbetűkkel említi meg. (U. a. 163. old.)

Nem mintha lexikonoknak tudományos értéket tulajdoníthatnánk, ha nem mivel a közvéleményt tükrözik vissza, példának említem, hogy a Révay-féle 20 kötetes Lexikon IV. Incéről közölt ugyan 13 sort, de Hazánkkal kapcsolatos örökké jelentőségű intézkedéséről egyetlen szót nem említ. S így tovább, csaknem véges-végig ...

17. FEJEZET.

A pápák és a későbbi tatár-veszedelmek.

Talán a tatárjárás második felét is kikerülhettük volna, ha — mint említettük, — IX. Gergely pápa halála után a pápai trón csak nem két esztendeig nem maradt volna betölten. IX. Gergelynek rögtöni intézkedései és parancsai halála után végrehajtás nélkül maradtak. Az új pápa, IV. Ince, a lyoni (XIII.) egyetemes zsinat egyik főtárgyául a tatárvészt tűzte ki és újabb betörés esetére keresztes háborút hirdetett a tatárok ellen, előzetes védekezésül pedig a magyar királynak évi pénzsegélyt utalt ki.

Amikor 1258 őszén tatár-küldöttség jelent meg IV. Béla előtt Nogaj khán üzenetével és lehetetlen föltételeivel, a király a khán ajánlatát visszautasította és erről azonnal értesítette IV. Sándor pápát; egyúttal a rettenetes ellenség biztosra vehető betörése ellen segítséget kért. Elsősorban azt kérte a pápától, hogy engedje át neki a háború költségeire a magyar egyházi jövedelmek ötödrészét és a többi között küldjön neki 1000 kőhajító számszeríjászt (ballistarior). A pápa Béla kívánságát teljesítette, kivéve a számszeríjá-szokra vonatkozót, mivel ilyenek fölött ő sem rendelkezett.¹

Még a pápák nemes és szent szándékaival szemben csodálatos érthetetlenséget és elfogultságot tanúsító Breit is kénytelen megvallani, hogy „IV. Sándor pápa a maga részéről messzemenő jó-akarat formájában lehetőleg honorálta IV. Béla és nemzetének heroikus elhatározását, ellenben Európa többi fejedelmei és országai továbbra is süktek és vakok maradtak.”²

Amikor a királyi testvérharc elmúltával újra híre jött a tatárok jövetelének, védelmünkre IV. Kelemen pápa (1265—1268) azonnal keresztes hadat hirdetett Magyar-, Cseh-, s Lengyelországban, Ausztriában, Styriában, Karinthiában és Brandenburgban. Szerencsére a tatárbetörés elmaradt, lehet, sőt valószínű, hogy éppen a pápa hirdette keresztes háború hírére.

De a pápák még közvetve is megvédték Hazánkat a tatárok újabb borzalmaitól, amint azt a következő fejezetben látni fogjuk.

18. FEJEZET.

A pápa, mint Hazánkat megmentő békeszerző.

Babenbergi (Harcias) Frigyes osztrák herceg halálával (1246) gázdátlanná vált Ausztria és Stájerország. IV. Béla királyunk és

¹ Doberdói Breit József: A magyar nemzet hadtörténelme. Budapest. 1931. VI. rész, 34-35. old.

² U. o. 36. old. Breit forrásai közölt sajnálattal nélkülözzük Fraknói Korszakos, klasszikus könyveit, Takács, Eckhardt és Szekfűnek (Breit könyvének megjelenését megelőző időben megjelent) írásait s i. t.

Ottokár cseh király egyaránt jogot tartott a két országra. A döntést a fegyverre bízták. A háború roppant kegyetlenül folyt. A veszteséget 100.000 főnyire ítélik.

A pápa mélységesen fájlalta a kölcsönösen kiontott tömérdek kereszteny vért és ezenfelül még joggal attól tartott, hogy a két kereszteny fél között folyó háborúskodásnak csak a harmadik fél, a közös ellenség, a tatár örül, amely előbb meg akarja várni, míg a két kereszteny fejedelem egymást agyongyengíti, hogy azután könnyűszerrel mindkettővel végezzen és ekként véglegesen meg-hódítsa a számára oly kedvezően kínálkozó területeket, ami pedig egyértelmű lenne Magyarország teljes pusztulásával. Ezért Róma erélyesen a kibékítésre szánta el magát. Külön követet küldött a két udvarhoz, azzal a meghatalmazással, hogy mindenkép szorítsa a két fejedelmet békére, a vonakodót pedig sújtsa egyházi büntetéssel. Valóban, mind a két király meghajolt a pápa kívánsága előtt, legalább is elvben. Ekkor a ravasz Ottokár furfanghoz fordult. Hogy erősebb jogcímét nyerjen az osztrák tartományokra, 24 éves létére nőül kérte a 46 éves osztrák Margitot, az elhunyt Frigyes herceg özvegy nővérét. Ismét a Szentszéknek kellett közbelépnie — érde-künkben. A pápa t. i. csak ama feltétellel volt hajlandó a házassághoz szükséges felmentést megadni, valamint a királyá való koronázást megengedni, ha Ottokár teljesen kibékül a magyarokkal. A két király a pápa felszólítására 1254 tavaszán elküldte két teljes hatalmú képviselőjét, úgyhogy a béke 1254 május 1-én Pozsonyban létre is jött. Béla Stájerországot, Ottokár Ausztriát kapta.¹ *IV. Béla e pápa kieszközölte béke alapján hatalmának tetőpontjára jutott.*²

Hogy a pápa sürgette és erőltette békére Bélára kedvezőbb volt, mint a háború folytatása, azt a tatár-veszedelem visszatartásán felül az a tény is igazolja, hogy a háború későbbi kiújulásával Béla oly nagy veszteséget szenvedett, hogy — ugyancsak a pápa közvetítette békékötés révén — az imént megnyert birtokáról is le kellett mondania. És hogy ismét mennyit köszönhetünk a pápa közvetítette második békékötésének is, mutatja az a körülmény, hogy a harc folytatása esetén a tatárok egészen bizonyosan újra betörtek volna Hazánkba. Hiszen már határaink felé tartottak és csak a békékötés hírére vonultak ismét vissza. Maga a király is megerősíti ezt, amennyiben a pápához 1260 okt. 8-án intézett levelében jelen-tést téve neki a békéről, az ebben tanúsított mérséklete magyará-zatául felemlíti, hogy nem akarta a tatárok útját megkönnyíteni Magyarországra.³ Egyébként Béla és Ottokár a végleges béké meg-kötésekor kikötötték, hogy a béké megszegője 10.000 márka ezüs-töt fizet — a pápa kezéhez. No természetes is, ki másnak a ke-zéhez merték volna befizettetni a büntetés-pénzt?!

¹ Theiner I. 222, 226, 228.

² Pauler Gy.: i. m. II. 287—289.

³ U. o. II. 310.

A pápának említett két békeközvetítését, amely annyi ezer magyar katona vérontását akadályozta meg és újabb tatárpusztítástól, illetve ezzel Hazánknak talán végső pusztulásától óvott meg, sok történeti kézi- és tankönyv szintén elhallgatja, elsikkasztja vagy mellékmondatba bujtatja.

19. FEJEZET.
A széthúzás átkának feloldója.

„Hányszor támadt ten fiad
Szép hazám, kebledre,
S lettél magzatod miatt
Magzatod hamvvedre!”

így zokog a költő történelmünk egyik legsúlyosabb bűne, az egymás közti torzsalkodás, viszálykodás, széthúzás, áskálódás miatt.

Sajnos, Hazánk történelmének már első századaiban dült-fült a pártoskodás és felütötte fejét az áskálódás sziszegő kígyója. Még a királyi családban is örökösen megújultak a Haza nyugalmát, békéjét és biztonságát veszélyeztető trónvillongások. Testvér testvér ellen fogott fegyvert (pl. I. András király—Béla herceg, Könnyves Kálmán—Álmos herceg, II. Géza—István herceg, III. Béla—Géza herceg, Imre király—András). Apa és fiú harcolt egymás ellen (pl. II. András—Béla, IV. Béla—István). Vérrokon vérrokonnal csapott össze (pl. Salamon—Géza herceg, III. István—II. László). A király tulajdon anyjával jutott ellenkezésbe és saját feleségét elcsukatta (IV. László).

Az ilyen testvéri, apa-fiúi, házastársi és rokoni viszálykodások esetén a magyar nép vagy maguk a felek mindig a pápától várták és meg is kapták a döntést, a két fél kibékítését és így a pápaság volt legátkosabb veszedelmünknek, a testvérharcoknak és széthullásnak megakadályozója, a leggyászosabb és legpusztítóbb vérözönnek védő gátja.

A kölcsönös gyűlölet nagy veszedelmének viharos árjaból kiemelkedik az áldó, békítő kéz, amely mint egykor Krisztusé, elsimítja a hullámokat, lecsendesíti a viharokat és a közös megértés nyugalmát teremti meg.

Lássunk néhány példát a pápák áldásos és szerencsés kezű békítési működéséből.

1073-ban Salamon és unokatestvére, Géza herceg között kiütött az ellenségeskedés. Géza VII. Gergely pápától (1073—1085) kért döntést. A pápának Gézához intézett válasza nemcsak tartalma miatt nevezetes és értékes, hanem azért is, mert ez az első fönnmaradt levél, amelyet az Egyház feje Hazánkhoz címzett. A többi között így ír a pápa Gézához: „A mi szeretetünkről légy meggyőződve. minden kétséget kizáró módon a legbensőbb atyai jóindulat-tal biztosítunk a felöl, hogy mindazt, amit javad és állásod igényel,

tőlünk elnyered. Ellenségeid pedig, ha megrontásodra valamit meg akarnak kísérelni, nálunk meghallgatásra nem találnak, sőt inkább az apostoli szék neheztelését fogják magukra venni.”^x

De a pápa a törvényes király jogait védve, a király és Géza herceg között a békét szorgalmazta: „Kegyes szívvkel gondoskodunk — írja Gézának — hogy közted és rokonod, Salamon király között békét teremtsünk, hogy mindenik megtartva igazságát, mindeniknek elég legyen az, ami az övé.” Géza a pápa hatására határozta el magát a visszavonulásra.

III. István halála után egyszerre három királyjelölt illetve párt versengett a trónkérdés miatt.

A nemzet három pátra szakadt. Az egyik az áldott állapotban levő királyné szülését akarta megvárni, a másik Bélát, az elhunyt király öccsét óhajtotta királynak, a harmadik meg Géza, az ifjabb testvér mellé állott. A polgárháború kikerülhetetlennek látszott.

III. Sándor pápa (1159—1181) Béla mellett döntött. Fontosnak tartjuk kiemelni, hogy a pápának minden oka meglett volna arra, hogy ne Béla mellé álljon. Béla a görög udvarban nevelődött, felesége a bizánci császárnő féltestvére volt és ami legsúlyosabban esett Béla rovására, az ország első főpapja, a szentéletű, nagyműveltségű, kiváló tekintélyű, önzetlen és erélyes Lukács esztergomi érsek éppen vallási aggályai miatt teljes erővel Béla megkoronázátiása ellen volt. Pedig a pápa mindenkorban az esztergomi crsek jelentése alapján szokott tájékozódni a viszonyok felől, különösen a trónörökös ügyében. Hozzá Lukács érseknek az egyetemes egyház szempontjából is óriási érdemei voltak, mert egyedül az ő fáradozásának köszönhetjük, hogy nemzetünk és vele a magyar egyház nem került a szakadár görög császárság és vallás karjaiba.² De a pápa mindenkorban ellenére elsősorban a törvényes örökösödési rendet tekintette főszempontnak és ezenfelül éppen Hazánk érdekkében levőnek tartotta, hogy a gyermek-korban trónra jutott annyi fejedelem (II. István, II. Géza, III. István, Vak II. Béla) után végre testre, szellemre érett és nagyműveltségű férfi foglalja el a magyar trónt. Ezért, amikor Béla a pápa pártfogásáért folyamodott, ez azonnal melléje állott és a megkoronázást megtagadó esztergomi érsek helyett a kalocsai érseket bízta meg Béla megkoronázásával, aki teljesítette is a parancsot. Erre a nemzet teljes egészében a megkoronázott király mellé állott és ezzel egyben a véres polgárháború veszélye is sebtiben elmúlott. A jövő pedig nem az esztergomi érseket, hanem a pápát igazolta. A pápai döntés III. Béla személyében egyik legjobb és legkiválóbb királyunkkal ajándékozott meg minket, aki, mint Hóman megállapítja, már nagyhatalmi méreteket öltött nemzetközi állást töltött be és aki a kortársak szerint „dicsőséggel és diadalokkal halmozta el nemzetét”.³ Még mindenig javunkra szolgált, ha a pápa szavára hallgattunk.

¹ Fraknói V.: Magyarország és a róm. Szentszék. I. 22.

² Balics: i. m. II. 149.

³ Hóman—Szekfű: i. m. I. 412. és 420.

Imre király idejében öccse, András, a koronára vágyott és fegyverkezni kezdett királyi bátyja ellen. A testvéri egyenetlenség egyre nagyobb fokra emelkedett és az ország csendjét teljesen megzavarta. A nemzet két párra oszlott és önerejét szemmel láthatóan fogyasztotta. A helyzetet tetézte az a szomorú körlmény, hogy a legyőzött András Lipót hercegnél keresett menedéket, aki e címen tüzzel-vassal pusztította Hazánk egy részét.

A különben keményvágású, erőszakos, a maga felségjogaira rendkívül féltékeny és semmi megalkuvásra sem hajlandó Imre ezúttal a pápai szentszékhez fordult védelemért öccsével és ennek pártjával szemben.¹ III. Ince pápa mindenöt elkövetett az egyesség visszaállítására. „Intette Andrást, hogy legyen közte és a király között testvéri szeretet, adja meg a királynak, aki feljebbvaló, a kellő tiszteletet és becsületet, enyésztesse el hűségével, szolgálatával a múlt sérelmek emlékét és kölcsönös szeretet kapcsolja őket össze, amint összekapcsolta már a vér s az anyaméh. Majd 1199 bőjtjén határozottan kijelenté neki, ne próbáljon a király vagy az ország ellen fegyvert fogni, lázadást gerjeszteni, mert szigorúan megparancsolta az esztergomi és kalocsai érseknek és ezek püspökeinek, hogyha ezt merné tenni, sújtsák egyházi büntetéssel és vesék egyházi tilalom alá minden fellebbezés kizárássával.”²

Amidőn később mégis fegyveres összeütközésre került a sor Imre és András között, a pápa a két testvér kibékítése végett Hazánkba küldé Aquinói szűz Máriáról nevezett Gergely bíborost, aki-nek sikerült is a két királyi testvér mindkettőnek megelégedésére kibékíteni, pártfeleiket kiengesztelni és így a Hazának a békét viszszaszerezni (1200). A béké tartósnak mutatkozott. Ámde egy év múlva Imrének fia született. A király szerette volna, úgy is tervezte, hogy halála után László fia örökli a koronát, viszont András meg a maga jogát vitatta a trónra. Ezért III. Ince pápa 1203. nov. 5-én megújítatta a Gergely bíboros közvetítette békét, amelyet eddig minden fél meg is tartott, egyúttal intette Andrást, hogy végre váltsa be atya fogadalmát és induljon a Szentföldre. A pápa t. i. úgy vélte, hogy András távolléte még jobban kizárja az újabb összetüzést.

Ám András nem nyugodott bele a trónkérdésnek olyan megoldásába, amint azt királyi bátyja óhajtotta. A pápa ezúttal is a király oldalán állott. És éppen a pápának ez a védelme és oltalma adta meg a királynak azt a fönséges öntudatot, lelkierőt és bátorságot, hogy fegyver nélkül ment ellenfele táborába és elfogta öccsét. — Azóta Imre minden ügyes-bajos dolgában a pápához fordult.

*

1222-ben, az Aranybulla megjelenését követő hónapban, kül földi nyomásra erős mozgalom indult meg, hogy a törvényes király

¹ U. o. II. 53—54.

² Pau er G.-. l. m. 11. 23—24.

helyébe Béla herceg foglalja el a trónt. A király Honorius pápához fordult, aki azonnal leszerelte a törvényellenes mozgalmat és ennek eredményeként a király és fia kibékült egymással. A kibékülésnek első, fontos következménye volt, hogy Szent István ünnepén András és Béla hívei együtt vonultak fel, közös programmal.

Ismeretes, hogy András király Bélát, ennek megkérdezése nélkül, összeházasította egy kis görög leánnyal. Béla később meg is szerette választottját, de ekkor meg András politikai okból azt kívánta fiától, hogy váljék el feleségétől. Egy ideig elválva is éltek, de 1224-ben Béla a papság intelmére és saját szíve vágya szerint is, visszafogadta feleségét. Ezért azután apa és fiú között újra kitört a viszály, elannyira, hogy Béla külföldre menekült, apa és fiú pedig fegyveres mérkőzésre készült. Ismét a pápának kellett közbelépnie, aki a két koronázott felet egymással kibékítette és ezzel újra temérdek magyar vérontásnak vette elejét.

20. FEJEZET. (Folytatás.)
„Végre egy fiú.”

Szegény IV. Béla királyunk lelkét a rengeteg országos gond mellett még a fiú-utód hiánya is emészttette. Egymásután hat leánya született. Végre 20 évi házasság után világra jött a várva-várt fiú-örökös, István herceg. Sajnos, az apának ez a túláradozó öröme később ugyancsak sok ürömmel vegyült fiának viselkedése miatt. Apa és fiú többször összekülönbözött, sőt egyszer fegyveres küzdelemre is sor került a kettőnek csapata között. A testvérharcok folyamán rengeteg vér is folyt. A két király egymás híveit rabolta meg és pusztította jószágait. És hogy ez az apa-fiúi összecsapás és polgárharc nem fajult el és élesedett ki még jobban, azt ismét csak a pápa közvetítésének köszönhetjük.

A két király elsőízben ugyan magától kötött békét, de a helyzet csakhamar olyan feszültté vált, hogy sokan a béke fönnyelmaradását a pápa megerősítésével óhajtották körülbástyázni, köztük maga István király is. Közben IV. Orbán pápa értesülvén a két király, apa és fiú közötti viszályról, elküldötte gyöntatóatyját, Velasco minoritát a béke helyreállítására. Béla a pápai követ előtt megújította a már előbb megkötött békét. Amikor pedig újra kitört a viszály apa és fia között, a pápa (1264. febr. 2.) újból békére intette a két felet. A többek között így írt nekik: „Ač Isten irgalmára kérjük fenségedet, sőt kiközösítés terhe alatt parancsoljuk, hogy békességen éljetek egymással és hogy a pénzt, amelyet egymás ellen viselt háború nyelne el, inkább a tatárok elpusztította helyek helyreállítására, özvegyek, árvák és szegények támogatására forditsátok!”

A két király az újabb béké pontjait megerősítés végett elküldte (1265. márc. 28.) az új pápának, IV. Kelemennek (1265—1268). Tudták, hogy a pápai trón a pártatlanság és igazság legbiztosabb

szirtje s vára. IV. Kelemen a nyúlszigeti békeokmányt meg is erősítette (1266. jún. 22.)

Mi lett volna drága Hazánkkal, ha a tatájárás után a szabadjára engedett és kiéleződött testvérháború azt a megmaradt kevés embert és vagyonroncsot is elpusztítja és a magyar földre karvalyként éhes szomszédaik karjába dönti. Ettől a végzetes lépéstől, talán Hazánk kegyelemdöfésétől, legnagyobbrészt a katolikus egyház feje mentette meg Hazánkat.

Még a nem kereszteny és a pápasággal szemben annyira elfoglult Marczali is elismeri, szinte ünnepélyesen bizonyítja, hogy: „*Csak a római egyházhhoz tartozásnak köszönheté Hazánk, hogy oly hamar kiheverheté a tatár pusztítást. Csak az tette győztesé az izmaeliták, kunok és ereknekek ellen szünet nélkül folyó küzdelmében. Végül csak a pápai igazgatás és ellenőrzés edzette annyira, hogy erkölcsi, fegyelmi tekintetben is minden jobban megfelelhetett magasztos hivatásának.*”¹

21. FEJEZET. (Folytatás.)

Két király — egy pápa.

Az Árpádház családtagjai között dúló viszályok szinte állandóultak. Ehhez járult, hogy rövid megszakításokkal ötven eszten-deig két király volt a nemzetnek és mellettük még hercegek. Mindez nemcsak a királyi ház lékgörét zavarta meg, hanem más messzenő, szomorú következményekkel is járt, amelyek az egész országot veszélyeztették. A viszálykodó, torzsalkodó és széthúzó feleknek mindegyikét egy-egy főúri vagy főpapi csoport támogatta. Természetes, hogy az a fél kerekedett minden felül, az lett a számottevőbb, hatalmasabb és döntőbb, amely köré több főür és főpap csoportosult. Ezért — mint föntribb már részletesen is említettük — a széthúzó felek mindegyike igyekezett minél több párhívet szerezni, ami nem történt máskép, mint birtok-adományozással, ígéretekkel, engedékenységgel, bűnök előtt való szemhúnyással, hízelgéssel s i. t. De a királyi felek nemcsak előzetesen kedveztek a főuraknak, adományoztak és osztogattak nekik, hanem utólagosan is bőkezüen jutalmazták azokat, akik szorongatásuk vagy végső veszédelmük idején híven kitartottak mellettük vagy győzelemre segítették őket.

Viszont a főurak jól tudva mindezet, gyakran gonosz tanácsukkal csak szították az ellenéteket, a feleket még jobban egymás ellen ingerelték, hogy annál sikeresebben halászhassanak a zavarosban és kiaknázhassák a rájuk kedvező helyzetet. A királyi felektől újabb és újabb jogokat és kiváltságokat csikartak ki. így keletkeztek az

¹ Marczali Henrik: Magyarország története az Árpádok korában. Bpest. 1896. 624. old. (A Szilágyi S.-félé Magy. Nemz. Tört. II. köt.)

„uramék”, akik a királyt hozzájuk hasonlónak és rájuk szoruló egyenrangú, csupán valamicskével hatalmasabb vezérnek tekintették.¹

A sok adományozás következtében — mint föntebb ugyancsak már említettük — a királyi birtok kezdett megoszlani, a királyi kincstár pedig kiürült. A pénzre szoruló királyi felek a kölcsönző uzsorásoknak is mindenféle kedvezményeket és kiválltságokat adtak, akik viszont visszaélve előnyös helyzetükkel, óriási uzsorával szípolyozták és zsarolták a népet. Mindez persze csökkentette a királyi család tekintélyét, gyámolította a koncért mindenre kapható előkelők jellemtelenségét, elősegítette a durva önzést, bátorította a gonoszokat, szóval megingatta az ország erkölcsi alapját.

Mennyire szükség volt itt egy olyan békítő, egyesítő, döntő hatalomra és tekintélyre, amely mindenből párt felett állva, teljesen önzetlenül és felsőbb szempontból, mindenből fél érdekén túl az ország javát viselte szívén. És hála Istennek, volt ilyen hatalom s tekintély a mindenkorai pápa személyében, akinek szava és intelme időről-időre megállásra, jobb belátásra, békére és egyetértésre tudta szorítani a királyi feleket és főurakat.

Érdekes és nagyon tanulságos tény, hogy a világörténelem nem ismer olyan csatát, hadjáratot, amelyet két (vagy több) vezér vezetett és egyúttal megnyert volna.² A kettős vezérlet a dolog természetéből mindenből a lefelé csúszásnak, a veszteségeknek, felbomlásnak és szétesésnek csíráit hordozza magában. Fokozottabb mértékben érvényes ez egy országban, amelyiknek két királya, két királyi pártja van.

Milyen hálásaknak kell lennünk a római szentszéknek, hogy a félszázados magyar kettősség és megosztottság a pápa személyében valahogyan elvesztette az élét, a hevességét, a kérlelhetetlenségét és vadságát, sőt hellyel-közzel, időről-időre és végéredményben eggyé olvadt és összesimult, mint ahogyan a gyermekek veszekedése és torzsalkodása is megtörök a családapa tekintélynél és iránta való szeretetén.

Milyen jó volt, hogy elődeink a pápa oltalma alá helyezték ügyeiket, gondjaikat, övéiket, gyermekeiket, nagyon gyakran apró-cseprő ügyekben is tőle kértek és kaptak tanácsot, döntést, megérősítést vagy jóváhagyást.

„Magyarországon — állapítja meg Fraknói — a trónvillongások állandósulását és az áflam új épületének alapjaiban való megrázkódását az a bölcs magatartás akadályozta meg, amelyet a Szentszék és ennek sugalmazására a magyar főpapok tanúsítottak.”³

¹ Pauler Gy., i. m. II. 343—345. és 377—381.

² Halmay Barna: Az 152fi-i mohácsi csata keletkezése és igazi helve. Debrecen, 1926. 28. old.

³ Fraknói V.: Magyarország és a római Szentszék. I. 25.

22. FEJEZET.

A pápák ismerték fel legelőbb a török veszedelmet.

Közvetve még egy másik címen is a pápáknak köszönhetjük, hogy a tatárjárás után ismét talpra állhattunk, mert a török veszedelmet is legelőbb a pápák ismerték fel.

„Ama veszéllyel szemközt — mondja Fraknói — amely az Ázsiában és Afrikában elhatalmasodó izlám részéről a kereszteny Európát fenyegette, a közös védelem szükségességét és megfelelő módozatát legelsőben a pápák ismerték föl; széles látókörükön fogva, amely a keresztenység egyetemes érdekeit fölkaroló hivatás magas álláspontjáról tárult fel előttük.”¹

Az ő felhívásukra szervezkedtek és indultak meg a keresztes hadak. Ezek nélkül a török már jó századdal előbb rontott volna ránk és a tatárjárástól halálra gyengült Hazánkat erőlködés nélkül kebelezhette volna a félhold sarlójába. Míg a keresztes háborúk két századon át óvták meg Európát a törökök támadásaitól és előnyomulásától és ekként „Hazánk időt nyert arra, hogy az Anjouk alatt, szilárd alapokra fektetve állami létét, mint a keresztenység oltalmazója, dicső hivatásának betöltésére erőt szerezzen”.

Ma már e tekintetben is jobban értékeljük a keresztes hadjáratokat. „Die Kreuzzüge haben nicht vermocht, die dem Islam entrissenen Länder dauernd zu behaupten, aber sie haben für Jahrhunderte die anrollende Flut des Islam in seiner Jugendkraft gestaut. Sie haben nicht vermocht, die Christenheit des Ostens zu schützen, aber die des Westens ist damals gerettet worden.”²

23. FEJEZET.

Ismételt széthúzásra újra a pápához!

V. István királyunk halála után a fiatal özvegy királyné idősebb fiát, a tíz esztendős Lászlót koronáztatta meg IV. László névvel. Ám a magyar főurak megint pártokra szakadtak. Némelyek IV. László mellett, mások ellene voltak. A belső szakadást kimélyítette Ottokár cseh király állásfoglalása, aki a maga jelöltjét, Béla macsói bánt, a cseh királyné testvérét, IV. Béla királyunk unokáját szerette volna a magyar trónon látni. IV. László pártja a pápához fordult elismerésért és támogatásért. A pápa el is ismerte Lászlót törvényes királynak, sőt felszólította Ottokár cseh királyt, hogy ő is ismerje el László jogát a magyar trónra. A pápa egyúttal utasította a magyar püspököket, hogy a gyermek-királyt tanácsukkal és jókaratukkal támogassák, a fiatal özvegy királyné szemé

¹ Fraknói V.: XI. Ince pápa és Magyarország fölszabadítása a török uralom alól. Bpest. 1886. Bevezetés.

² „Schönere Zukunft.” Wien. 1933. 1171.

mélyi biztonságára ügyeljenek, a pártoskodást pedig minden eszközzel akadályozzák meg.

Ottokár látszólag megnyugodott a pápa döntésében, de amikor Béla macsói bánt a királyi udvarban megölték, Ottokár kilépett semlegességből és megtorló háborút tervezett országunk ellen.

E veszélyben Hazánk ismét a pápához, X. Gergelyhez (1271—1276) fordult, hogy mentse meg a külföldi támadástól és ennek következményétől, a polgárháborútól. A pápa azzal törekedett Ottokárt a háború megindításától visszatartani, hogy a magyar király ártatlan gyermek-korára hivatkozott, aki mint ilyen őt meg nem bánthatta és ezért dicstelen dolog is volna gyermek ellen vezetni háborút, a bűnt pedig, amelyet alattvalói követtek el, a király a legnagyobb készséggel orvosolni fogja.

Ottokár azonban nem tágított, betört az országba. Ezalatt pedig a belvillongások valóságos háborúkká fajultak. Még a király és saját anyja között is kitört a viszály. A főurak egy része mind a kettő ellen állást foglalt. Lehet mondani, hogy „a mindenki háborúja mindenki ellen” szomorú korszaka nehezedett szegény Hazánkra, karoltve rengeteg rombolással, pusztítással, rablással és gyilkossággal. Akkor pusztult el a híres veszprémi levéltár, a székesegyház, a főiskola (Hazánk első tudományos intézete) és a könyvtár, a gyulaféhérvári székesegyház és számos intézmény. A királynak és az udvarnak magánélete pedig tetézte a bajokat. A pápa folyton figyelmeztette, javulásra intette és fedde a királyt, de egyelőre kevés eredménnyel.

III. Miklós pápa (1277—1280) látván, hogy elődeinek és saját fáradozásai s intelmei eredménytelenek maradtak, Magyarországba küldte Fülöp fermói püspököt pápai követként, hogy az országot mentse meg a pusztulástól. Ehhez a követéhez — nem a magyarokhoz, nem a magyar királyhoz, hanem, ismételjük, alárendelt követéhez — e sorokat intézte: „Sokszor értesültünk a Magyarországban uralkodó bajokról, sokszor gondoltunk aggódó vagy fájdalmas érzéssel arra, hogy belvízaljok zavarai és a polgárháború küzdelmei között a királyi tekintély megsemmisül, a birtokosok veszteségeket szenvednek, az egyházi jogok közprédává lesznek, gyilkosságok, károk s lelki veszedelmek keletkeznek. *Éjjeleken keresztül tűnödtünk, elmélyedve, gondoktól terhelten; lelkünk buzgóságanak fényénél kerestük az ország megmentésére a módonkat és eszközöket.* Legjobban szerettünk volna személyesen menni oda, de »elfogaltságunk nem engedi. Menj tehát . . . kövess el minden a királynál, egyházi és világi férfiaknál, hogy . . . az ország életereje, tisztessége és békéje, a szegények segélyezése és a lelkek üdvössége biztosítassék.”¹

Így írt, így érzett együtt az Egyház feje Hazánkkal, így tűnödött és töprengett miattunk, akkor, amikor a mi saját királyunk, a könnyelmű és könnyűvérű IV. László egyáltalában semmivel sem

¹ Fraknói: Magyarország és a római Szentszék. I. 82—83. — Balics: i. m. II. 426.. Pauler Gy.: i. m. II. 452.

törödött és csak kunjaival mulatozott, az egész magyarság megbotránkozására ölbetett kézzel, tétlenül türte, hogy Albert az ország határvédvárai után egyéb vidéket is elfoglal, sőt titkon még az osztrákok győzelmében reménykedett, úgyhogy a magyar főurak nyíltan szemére vetették, hogy szándékosan hagyja pusztulni az országot és becstelenül az ellenséghoz szít.¹ A főnemesek pedig agyonzsarolták a népet és akkora volt a nyomor, hogy az emberek „Kun László szekerével” jártak. így nevezték a járműveket, amelyeket gázdájuk maga volt kénytelen húzni, mert még báromra sem tellett.

Fülöp követ érdemeiről alább lesz szó. Itt csak annyit emlíünk meg, hogy első eredményes munkája a király kibékítése volt a németújvári testvérekkel és ezek pártjával, aikik a király legelszántabb és legveszedelmesebb ellenségei voltak. A rége óta üresedésben levő esztergomi érseki székbe a kiválos jellemű, önzetlen és buzgó Ládomért ültette. Ennek működése mutatta, hogy milyen szerencsés volt a pápai követ választása, mert mint dr. Karácsonyi János írja: „Ládomér lett ezentúl, 1279-től az ország és a király főtámasza, nélküle IV. László már 1285-ben elveszti trónját s Hazánk a kényurak martaléka lesz.”² Az egész országban a pápai követ volt az egyedüli ember, aki a királynak szemére merte venni erkölcsstelen életét és botrányos viselkedését és őt legalább rövid időre a javulás útjára vezette, hogy legalább erre az időre az ország fellélekzett és újra kezdhette élvezni a béke és nyugalom áldását. Később azonban — mint tudjuk — a király az őt folyton intő követet elfogatta és a kunoknak, legnagyobb ellenségeinek szolgáltatta ki, akik kis híja, hogy meg nem ölték.

A pápa intéseire a király ugyan elégtételt adott a pápai követek és tiszteességesebb életbe kezdett, de amint Fülöp püspök eltávozott az országból, a király teljesen lezüllött és lealjasodott. Feleséget elzáratta s egész idejét kun ágyasaival töltötte. Tanácsadói is a kunok, sőt ezek révén a tatárok lettek. Ezért mondja Marczali IV. Lászlóról: „Csak véletlenül király, igazában korhely.”³ Az ország pedig egyre gyengült, elszegényedett, mindenütt a legnagyobb zavar uralkodott, minden ingott-bingott, recsegett-ropogott, újra fölértékelhetetlen műemlékek pusztultak el (pl. a székesfehérvári csodás székesegyház), az ország fönnymaradása is kérdésessé vált.

Mialatt a király egyházi büntetés alatt állt, a pápai követ maga töltött be némely egyházi hivatalt. IV. Márton pápa (1281—1285) biztosította IV. Lászlót (1282. aug. 28.), hogy „az Egyháznak nincs szándéka a király jogait megcsonkítani vagy vele nem őszintén bánni”. Az, hogy a pápai követ a király egyházi büntetésének ideje alatt királyi adományozás alá eső egyházi hivatalt töltött be,

¹ Höman—Szekiü: i. m. II. 232.

² Karácsonyi János: Magyarország egyháztörténete. Veszprém.

³ Marczali H.: Magyarorsz. tört. az Árpádok korában, m. f. 564. old.

a jövőre a királyi kegyúri jog szabad gyakorlására nézve semmi csorbulást nem jelenthet.¹

Márton pápa utóda, III. Honor (1285—1287) szigorú egyházi büntetéssel akarta a királyt észretéríteni s javulásra bírni, az őt meg-rontó kunok és tatárok ellen pedig keresztel háborút tervezett. Máj-éi is készült az irat (1287. márc), amikor a pápa meggondolta magát, visszatartotta a levelet, közben pedig meghalt (ápr. 3.).

A pápa halálával a bíborosok csak arra a követelésre szorítkoztak, hogy a király a szégyenletesen és embertelenül fogásban tartott ártatlan feleségét kiszabadítsa, ami meg is történt.

IV. Miklós pápa (1288—1292) újból felszólította Lászlót javulásra és az ország bajainak”orvoslására. A pápa kívánságára össze is ült az országgyűlés Tétényben (1289), amelyen az ország sanyarú állapotának megjavításáról tanácskoztak.

De maga a király tovább züllött, nádorának kikeresztelkedett izmaelitát nevezett ki, feleségét pedig ismét eltasztotta magától és folytatta erkölcselen életét. A pápa erre külön követ (Benvenuto minorita) útján óhajtotta inteni a királyt, hogy fogadja meg atyai tanácsát, ne rohanjon veszedelmébe, javítsa meg életét, hagyjon fel a pogányok, tatárok, szerecsenek, neugárok társaságával. Egyúttal a királyt lezüllesztő kunok ellen keresztes háborút akart indítani, hogy „a béke végre a szegény egyházba és országba visszatérjen”. De mielőtt a követ útnak indult volna, a királyt kedvelt Kunjai kegyetlenül meggyilkolták.

A pápának különösen szívén feküdt, hogy megtudja, megtért-e a király halála előtt, megbánta-e tettét és nem kellett-e neki az örök bíró előtt súlyos bűnnel terhelten megjelennie.² Az özvegy királyné helyzetére is kiterjeszté figyelmét. A Hazánkba küldött pápai követ megbízó levelében pedig kiemelte, hogy a Szentszék, bár minden országra kiterjeszti gondoskodását, „Magyarország állapota felett régtől fogva bensőbb részvéttel, mintegy különös gondolkodással űrködött”.³

24. FEJEZET.

A pápa újból megvédi és megmenti Hazánk függetlenségét.

IV. László szégyenletes halálával a nagyratörő Habsburgi Rudolf arra való hivatkozással, hogy IV. Béla a tatárjárás idején II. Frigyesnek hűbérül ajánlotta fel Magyarországot, a magyar trón betöltésének jogát magának követelte (v. ö. 16. fejezet). 1290. aug. 31-én Magyarországot, mint „megüresedett birodalmi hűbért, emberrel, földdel, várral, várossal, faluval, birtokkal, jogaival és min-

¹ Pauler Gy.: i. m. II. 486—487.

² U. o. II. 544—545.

³ Fraknói: Magyarország és a római Szentszék. I. 98.

den járulékaival, úgymint azt László király bírta, hűbérjoggal kedves fiának, Albert osztrák hercegnek” ajándékozta.¹

Rudolf jól tudta, hogy Hazánkat leigázó tervének egyetlen hatalmas ellenfele a pápaság, amely, mint a 16. fejezetben hallottuk, már IV. Béla életében felmentette őt a II. Frigyesnek tett hűbéri eskü alól, sőt már 1279-től fogva lázasan tevékenykedett Hazánk érdekében. Amidőn Rudolf befejezett tényként akarta közölni IV. Miklós pápával, hogy a magyar trónt Alberttel töltötte be, a pápa azonnal fellépett a terv ellen és tiltakozott az önkény ellen. „Királyi felségedet — írta a pápa Rudolfnak — jónak láttuk figyelmeztetni és kérni, hogy Isten, az apostoli szentszék és személyünk iránt való tiszteletből Magyarországnak minket vagy egyházunkat érdeklő jogait magad vagy mások által meg ne támad, el ne foglal, ne bitorold!”²

Igaz ugyan, hogy egy másik trónkövetelő is akadt, az Anjou-házi Martell Károly, akit a pápa is szívesen látott volna a magyar trónon, mert pillanatnyilag úgy volt meggyőződve, hogy az Árpádház kihalt; ámde Lodomér esztergomi érsek 1290. júl. 23-án a magyar Szent Koronával megkoronázta András herceget, aki III. András név alatt foglalta el a trónt. A pápa ekkor még nem értesült III. András megkoronáztatásáról, mert Lodomér nem közelte vele a tényt. Ez a körülmény csak erősítette az Anjou-párt helyzetét.

A pápa, Rudolphoz intézett levelében használt kifejezésekkel és állásfoglalásával, valamint az Anjou-trónkövetelő pártfogásával kilépett ugyan semlegességből, de mint Fraknói helyesen mondja: „E tényből jogokat nem, csak kötelességeket származtatott”.³ A fönti kifejezéseket tartalmazó pápai iratban — állapítja meg továbbá Fraknói — „A római egyháznak Magyarország irányában támasztott különleges jogigénye már határozottan előtérbe lép. Természete és kiterjedése homályban marad ugyan, azonban bizonyos, hogy a pápa annak alapján egyedül azt követeli, hogy a három oldalról emelt trónigények fölött ő döntsön, nem pedig arra, hogy apostoli vagy főhűbéri jog alapján a magyar trónt ő töltse be”.⁴ Ezt abból is látjuk, hogy a római szentszék később, III. András halála után ismét semleges maradt és Boccasini Miklós követ megbízó levele a trón betöltésének ügyét egy szóval sem említi, sőt ez alkalmmal arra sem hivatkozik, hogy Magyarország „a római egyházhoz tartozik”.

Én azonban mégis egészen másként értelmezem a Rudolphoz intézett pápai tiltakozás szövegét. Lövésnél a puskát az eltalálandó célnál minden valamivel magasabbrá állítjuk be. A pápa, aki a szóban levő irat megszerkesztésének idejében III. András trónkövetelő megkoronáztatásáról még nem is tudott, a Hazánk függetlenségét

¹ U. o. II. 544.

² Theiner: Monum. Hung. Sacr. I. 372.; Fejér: Cod. dipl. VI. 184.; Bahcs: i. m. II. 468.; Hóman—Szekfű: i. m. II. 234.

³ Fraknói V.: Magyarország és a róm. Szentszék. I. 98—99.

⁴ U. o. I. 100.

veszélyeztető Rudolffal szemben is erősebb hangot, nyomatékosabb akaratot és szorosabbra fogott jogi érvet használt, mert hatalmas ellenség elhárításáról volt szó. És hogy a pápa tolla, hangja, szándéka a középpontba talált és teljes sikert aratott, azt sebtiben látni és egy éppen nem pápatisztelő magyar hadtörténelmi író szájából is hallani fogjuk.

Az országra a három trónkövetelő között a legveszedelmesebb volt Albert osztrák herceg, mert ő a határmenti várak nagyrészét a Morva határtól le a Dráváig már amúgy is kezében tartotta és mivel Ausztrián kívül az egész német birodalmat háta mögött érezhette.

„A még nem elégé konszolidálódott viszonyokra való tekintettel — írja Breit — III. András tőle telhetőleg szerette volna elkerülni a háborút s ezért 1291. ápr. 22-én követet is küldött Bécsbe Albrecht herceghez . . . mert az utolsó Árpádok alatt már nem nagyon volt meg a nemzet nagy tömegében a készség és hajlandóság a külföldi hadjáratokban való részvételre, a belvillongások elnyomására pedig az egyes uralkodóknak nem kis fáradságukba és amellett rengeteg pénzükbe is került a kellő számú haderők összetborzására. Ily viszonyok és főleg az egyes főurak elhatalmaskodása mellett, akik nemcsak hogy vonakodtak embereikkel a király zászlaja alá állni, hanem sokszor magával a királlyal is fegyveresen szálltak szembe, a hadügy egyötöntű és tervszerű továbbfejlesztésére nem igen kerülhetett a sor, miért is a magyar hadművész az utolsó Árpádházi királyok alatt inkább dekadenciát, mint haladást mutat”.¹

Mégis harcra került a sor, amely a ránk nézve kedvező hamburgi egyezménnyel végződött, amelyen Albrecht lemondott a magyar trón-igényről és az összes elfoglalt magyar városok és várak visszaadására kötelezte magát.

Most pedig ismét átadom a szót a pápák érdemeit nem szívesen kiemelő, érdemeiket inkább kisebbíteni vagy elhallgatni kész Breitnek: „*Hogy Rudolf a hatalmas német császár úgyszólvan semmit sem tett az ő proklamációja folytán bajba keveredett és hatalmas túlerővel megtámadt Albrecht fia segítségére és megmentésére és hogy a legnagyobb részvétlenséggel és közönyösséggel türte és vette tudomásul, hogy Hainburgban oly békekötés jöjjön létre, amely az ő erfurti deklarációját egyszerűen semmissé tegye, az méltán bámulatba ejthet bennünket. Mindenesetre döntő szerepet játszott, ebben ama köriilmény, hogy IV. Miklós pápa 1291 január havában és ugyanabban az időben II. Károly nápolyi és szicíliai király is mind Albrechtent, mind Rudolflat nyomatékosan felkérte és figyelmeztette, hogy ne támadják meg és ne foglalják el Magyarországot.*”² Hogy nem a pápától függő és ugyancsak a pápa akaratából őt a tiltakozásban követő nápolyi királynak, hanem egyedül a pápának a szava volt itt a döntő, az világos. íme milyen jó volt a né-

¹ Doberdói Breit: i. m. VI. Rész. 227. és 233.

² U. o. 232.

mely magyar történetíró kifogásolta, erélyes szövegű pápai tiltakozás! A leghatalmasabb ellenségtől, a Rudolffal egyesült Albrecht kettős támadásától mentett meg minket a pápa. Mi több, ugyancsak a nem pápa irányú Breit szavait idézve: „*Az kétséget nem szenvedhet, hogy a hainburgi békét Magyarország önállóságának és független állam gyanánt való további fennmaradásának egyik legfontosabb és legerősebb pillérének tekinthetjük.*”¹ Viszont éppen az imént hallottuk, hogy még Breit szerint is a hainburgi békét döntő fokban a pápának köszönhetjük.

III. András az Anjoukkal is le akart számolni, az elkerülhetetlen polgárháború kitörését azonban fölöslegessé tette utolsó Árpádházi királyunknak halála (1301. jan. 14.).

25. FEJEZET. Az utolsó Árpádházi sarj a pápa oltalma alatt.

III. András személyével kapcsolatban illő, hogy felelevenítsük IV. Ince pápa védelmét, amelyben utolsó Árpádházi királyunk fészket és az utolsó Árpádházi király atyját részesítette.

II. András király, másfél évvvel halála előtt, harmadszor nősült. Feleségül vette a híres szépségű özvegy Beatrixet, az anconai örgróf leányát. A házasságot a király fia, a későbbi IV. Béla hevesen ellenezte, de megakadályozni nem tudta. A király halála után a IV. Béla nehezelésétől félő Beatrix áldott állapotban, férfiruhába öltözve, külföldre menekült. Itt született meg (Posthumus) István nevű fia.

IV. Béla és Kálmán az újszülöttet a törvénytelen születés rágalmaival békégezte meg. Beatrix a csecsemő Istvánnal külföldi rokonainál keresett menedéket, de ezek fagyos szeretetlenséggel ajtót mutattak neki. IV. Béla pedig ezentúl sem ismerte el Istvánt testvérenek, nem is gondoskodott róla. Az özvegy Velencébe akart menni, de ez nem türte meg területén. Nagybátyja, VII. Azzo egy fattyút helyezett elébe. A teljesen hontalanná vált anyán és fián egyedül IV. Ince pápa könyörült meg, kolostort jelölt ki és 20.000 frank évi segélyt utalt ki számukra.

Beatrix a pápa kijelölte kolostor magányában hunyt el. A 10 éves István pedig most itt állott a világban szülők nélkül, védelem, oltalom, segély, szeretet, otthon nélkül. Elveszett, elzüllött volna a nemes, kitűnő tehetségű, királyi atyára hasonlító ifjú, a deli Árpád-sarjadék, — ha ismét IV. Ince pápa nem menti meg. Kolostorokra vetett adókból tette lehetővé Posthumus István gondtalan megélhetését. És amikor a kolostorok meg akarták vonni az árvától a segélyt, a pápa újabb rendelettel biztosította István megélhetését,

¹ U. o. 232—233.

akinek Morosini Tomasina nevű feleségétől született fia volt az Árpádház utolsó férfi sarja és később utolsó királya: III. András.

Utolsó Árpádházi királyunk bölcsőjét, fészkét tehát nem magyar kéz, nem rokon kar melengette, őrizte és védte, hanem a pápa! Es milyen kevés könyv említi meg ezt a körülményt!

26. FEJEZET. Ha a pápa szándéka teljesülhetett volna.

Igen, ha VIII. Bonifác pápa (1294—1303) nemes szent terve teljesülhetett volna, az egész kereszteny világ, de legfőképen drága Hazánk talán a következő évszázadok legnagyobb csapásától, a töröktől is megmenekülhetett volna.

VIII. Bonifác uralkodása kezdetén az egész kereszteny Európa egyetlen verekedő, veszekedő, hadakozó, egymást pusztító s öldöklő hangyabolyhoz hasonlított. Déloszországban Szicília miatt folyt a harc, Velence és Genua már 40 év óta elkeseredett harcban állott egymással. Genua Pisával, Pisa Florenzzel állott szemben. Németországban Adolf és Albrecht között folyt a küzdelem. A dán király az Egyház ellen dühöngött. De mindez apró játék számba ment volna ama háborúval szemben, amely a francia Szép Fülöp és az angol I. Edward között volt kitörőben. Akkoriban ez a háború Európában ugyanazt jelentette volna, mint 1914-ben a világháború: Európa teljes tönkrejutását. Mert a két fél körül csoportosult a többi hatalom is. Ekkor közbelépett a pápa.

VIII. Bonifác élte főcélja és erős törekvése volt, hogy a széjjel-szaggatott Nyugat népeit egymással kibékítse, hogy azután egyesült erővel a közös ellenség, a török ellen fordulhassanak. Keleten éppen kapóra jött a kedvező alkalom is, hogy Kassán mongol khán az egyiptomi szultánt megfutamította, Szíriából kiüzte és a győző maga kereste a szövetséget a pápával és a kereszteny fejedelmekkel a török ellen.

Ám — sajnos — VIII. Bonifác nemes, szent törekvése mindenütt süket fülekre talált. A pápa ugyan nagy erőfeszítéssel fegyverszünetet eszközölt ki az angol és francia király között, de amint a fegyverszünet határideje lejárt, a francia Fülöp, ravaszágának, erőszakosságának, álnokságának és vesztegető pénzének minden eszközével, még a pápai bullák meghamisításával is keresztezte Bonifác terveit, sőt annyira vetemedett, hogy a 84 éves aggastyán pápát elfogatta (1303). A béke nagy apostola még abban az évben meghalt és vele évtizedekre sírba szállt a kereszteny egység gondolata is, mert Bonifác utódai teljesen francia hatás alá kerültek, az „avignon fogáság” sötét éjjelébe jutottak. Bonifác elfogatásával és halá-

¹ Századok. 1869. évf. 378—396. old. (főkép 381. és 388.); Baues: i. m. II. 471-472.

Iával a pápaság középkori hatalma az első nagy döfést kapta — nagy örömére a töröknek, amely ura lett Konstantinápolynak, a Földközi tenger vidékének és évszázadokig Európa réme maradt. Ezért kellett egész kereszteny nemzedékeknek, köztük a magyarok százezreinek is Mohamed megalázó, sorvasztó, bénító igája alá jutni . . .

Ha a pápa törekvése teljesülhetett volna!

27. FEJEZET.
A pápa keze nagyhatalommá emeli Hazánkat.

Az Árpádházi törzsök atyai ágon származott „utolsó aranyos galyacskájának”, III. András halála rendkívül mostoha, síralmas és válságos állapotba döntötte az országot.

Az Árpádház fiágának kihalta után a nemzetre szállott a királyválasztás joga. Legalább ez volt a nemzet nagy többségének véleménye. De ki legyen a király? Már az utolsó Árpádházi királyok alatt inkább névleges volt a királyi hatalom. Félő volt, hogy a hatalmas főurak függetlenítik magukat a koronától. Joggal lehetett férni a pártoskodások, véres összeütközések és zavargások bomlásztó veszélyétől. Az ország örvény előtt állott, a feloszlás hullafoltjai mutatkoztak rajta.

A pápa mindenkép meg akarta menteni az országot. Elmondja, hogy könnyeit nem tudja visszatartani, mikor „végső romlásra juttott Magyarországot” szemléli, minden áron segíteni akar a veszni induló országon.¹ A pápa a nőági örökösdés érvényét vitatta, mert szerinte „A magyar királyság a származás jogán öröklődik s a választás kevésbbé törvényes és mindenképpen károsnak látszik”. Mindjárt látni fogjuk, hogy a pápa próféta szava mennyire valóra vált. De a pápa nem maradt meg az elméletnél, hanem Hazánk sorát szívén viselve, erős kezű, kiváló király-jelöltet ajánlott Hazánknak, akiről tudta, hogy vissza fogja rántani az országot az örvény szélétől és megmenti az örökö pusztulástól. Anjou Károly Róbertet javasolta és pártolta, aki V. István királyunk dédunokája volt és akiben még négy híres uralkodó családnak, az Árpádok, Capetek, Habsburgok és Komménoszok vére egyesült. A magyarok csak Károlynak nevezték.²

A hangadó és vezető magyar rendek azonban nem akarták az Anjoukat. Doberdói Bánlaky József írja: „Az elhatalmaskodott főurak már régtől fogva jobban szerették, ha fiatal, gyenge király ül a trónon, akitel szemben könnyebben érvényesítthették hatalmuk még további tágítását célzó önző céljaikat és ábrándjaikat. Mert az

¹ Dr. Miskolczy István: Magyarország az Anjouk korában. Bpest. 1923. 4—5. és 11—12.

² U. o. 16.

önzés is kiváló, sőt legnagyobb részt döntő szerepet játszott az akkorai főurak elhatározásainál és pártállásuk megválasztásánál.¹ Azután meg hamis híre járta, hogy ezek az országot hűbérül akarják felajánlani a pápának. Ezért a pápa óhajával és az időközben Gergely esztergomi érsek által Esztergomban megkoronázott Anjou Károly Róberttel szemben II. Vencel cseh királynak hasonló nevű 12 éves fiát választották meg magyar királyá. Egyben megkérték a cseh királyt, hogy fia nagykorúságáig maga uralkodjék Hazánkon. A rendek azonban csakhamar kiábrándultak a cseh „Venclicskától”, ahogy a nép a fiatal királyt elnevezte. Borozott, tivornyázott és éppen nem királyhoz méltóan élt. Apja látván a rendek és a közvélemény hangulatváltoztását, elhatározta, hogy fiát hazaviszi. Ez alkalommal kegyetlenül kipusztította az országnak azt a részét, amelyen kivonult. Venclicska nemcsak a magyar trónt, hanem magyar feleségét is faképnél hagyta, ellenben magával vitte a Szent Koronát és a koronázási jelvényeket, hogy ezeket trónigényeivel együtt átruházza Ottó bajor hercegre. Az országba jött Ottót a veszprémi és csanádi püspök Szent István koronájával meg is koronázta. De Ottó is csakhamar csúfos kudarccal takarodott ki az országból, belőle is kiábrándult a nemzet.

Az ország jobbjai az említett két gyenge és a trónra minden képpen méltatlan uralkodótól való megszabadulás után végre is a pápa ajánlotta Károlyt kiáltották ki királyá.

„A belső helyzet — mondja Hóman — 1320 táján rosszabb volt, mint a tatárjárás után. A gyermekkirályok idejében hatalomra jutott oligarchikus kormányzati rendszer s az országot darabokra tépő tartományurak félszázados harc-küzdelme sokkal teljesebb pusztulást idézett elő. Hosszú és alattomos lázbetegség módjára őrölte fel a régi intézmények életerejét. A régi intézmények elenyésztek. A királyi vármegye végleg megbukott. A váruradalmak szétestek.”²

Mi lett volna az országgal, ha a pápa nem olyan férfit ajánl a trónra, akit nagy bölcsessége alkalmASNak tart az ország belső gyengeségének orvoslására? Hiába, a pápák mélyebben pillantottak. A dolgokat és eseményeket nem a jelen megtévesztő csillogása vagy elképzése szerint értékelték, hanem a jövő előrevetett távlata szerint. A személyi és tárgyi körülményeket nem az illető ország szűk kereteiben, egyoldalú beállításban látták, hanem az egyetemes adottság arányaiban, tehát tárgyilagosan. És ezért ismerték a világ különféle országai és nemzetei közötti összefüggéseket, a távolabbi lelki, politikai, gazdasági és hadi rugókat, hajtó erőket vagy gátló tényezőket.

Károly király is teljes mértékben igazolta a pápa bölcs ajánlását. A semmibe se vett királyi tekintélyt ismét visszaemelte legkiválóbb Árpád-királyaink tekintélyének színvonalára, belül rendet és

¹ Doberdói Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme: VII. 11.

² Hóman—Szekfű: i. m. II. 287—288.

jólétert teremtett, kifelé pedig tisztelettel tette a magyar nevet. — 1330-ban összegyült az országos ítélezőszék, amelyen az összes udvari méltóságviselők és megyés ispánok megjelentek. A király nem! És ez az országos ítélezőszék hangsúlyozta, hogy a pápa ajánlotta király a szerencsétlen Magyarországot a pusztulás és sanyarúság ölőből kiemelte, az ország rendjét helyreállította, az elvadult állapotokat megszüntette és e rendkívüli érdemeinek és áldásos működésének eredményeként a körülfekvő országok között Magyarországot az országok királynői rangjára emelte.¹

Bánlaky (Breit), aki a pápák érdemeivel szemben nagyon szűkszavú, sőt több helyen kellemetlenül bántó, e helyen élesen kidomborítja azt a nézetét, hogy Bonifác pápa túllépte jogkörét, amikor Károlyt Hazánkra erőltette. Nos. Ha én egy öngyilkos-jelölt kezéből kicsavarom a fegyvert, a jog betűje szerint az öngyilkos személyi szabadsága ellen vétek, de a jog szelleme és célja szerint a legnemesebb szeretetet és a legnagyobb jótéteményt gyakorlom vele szemben: az életét adom neki vissza. A jog betűje szerint talán illetéktelenül avatkozott be a pápa a nemzet királyválasztói jogába, de ha épen Bánlakynak fönt idézett szavait veszem tekintetbe, amikor a főurak valóságos öngyilkosságba kergették a nemzetet, akkor a pápával szemben csak mélységes hálával tartozhatunk. Küllönben még a pápával szemben annyira szigorú Bánlaky maga is elismeri és megvallja, hogy „Bonifác pápának a trónöröklés kérdésének elintézésébe való beavatkozása annyiból mégis előnyösnek mondható, mert *leginkább* neki volt köszönhető, hogy a német császár és az osztrák herceg a magyarok pártjára állott az őket rútol becsapó Vencellel szemben.”²

Hóman szerint Károlyt méltán nevezhetnénk „Nagy Károlyunknak”.³ A történelem mégis csak fiát, Lajost tisztelte meg e jelzővel, az *egyetlen összes királyaink közül!* És méltán, mert Nagy Lajos alatt (1342—1382) növekedett Hazánk elsőízben nagyhatalommá és uralkodása idején volt Magyarország területe a legnagyobb. *Lajos birodalmához tíz ország tartozott és határait három tenger mosta.* Ahogy a költő mondja: „Magyar tenger vizében hunyt el észak, kelet, dél hulló csillaga”. „Lajosnál magyarabb, nemzetesebb királyt az Árpádok háza sem adott a Hazának.”⁴ Akkor volt Hazánk leggazdagabb, legszerencsesebb, leghatalmasabb és legboldogabb. Uralkodását a belső nyugalom, anyagi jólét és a színmagyar lakosság jelentékeny szaporodása jellemezte. Nagy Lajos volt Magyarország leghatalmasabb királya.

Hóman ezt írja N. Lajosról: „A magyar királyság általa lett igazi archiregnummá, főországgá, az ő diplomáciája és hadműve-

¹ U. o. II. 274. és 350.

² Doberdói Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme: VII. 11.

³ Hóman—Szekfű: i. m.

⁴ »Magyarország történeti emlékei.” (A magyar kormány kiadása.) II. köt. 212. ’

létei által teljesedett be az Árpádok külpolitikai álma: a középkori magyar nagyhatalom. Lajos uralkodásának 40 esztendeje kétségtelenül a magyar történet legdicsőbb korszaka ... A magyar királyság az ő korában a német-római császársággal és a francia királysággal egyenrangú, velük erőben és tekintélyben sikerrel versenyző nagyhatalom volt s erre a rangra épen az Anjou-királyok — I. Károly és Nagy Lajos — emelték.”^x

És kinek köszönhetjük mindezt? A magyar főurak akarata, fell fogása, óhaja ellen a pápa bölcseségének, emberismeretének és javunkat kereső jóindulatának. A pápák ajánlotta, lehet mondani, a pápák részéről ízlésünk ellenére szinte ránkerőszakolt Anjouk korában értük el dicsőségünk, hatalmunk és boldogságunk tetőpontját. Mi lett volna, ha a pápa nem erőszakoskodik és mi a magunk szája íze és ízlése szerint tovább „választjuk” a Vencel és Ottó-féle törpe lelkű és pipogya jellemű királyocskákat? Az ország legalább is számos egymással marakodó kis-királyságok zugállamává töpörödött volna össze, ha ugyan gyengeségét az éhes szomszédok nem használták volna fel megsemmisítésére.

Íme, nemcsak a magyar koronát, hanem nagyhatalmi állásunkat és a világ első hatalmai közé való emelkedésünket is a pápának köszönhetjük.²

¹ Hóman—Szekfű: i. m. III. 104—105. és 112.

² Íme, a tények ellenére Doberdói Breit mily igazságtalan bírálatot mond a pápa Anjou-pártiságáról. Ő maga is megjegyzi, hogy „Az utolsó Árpádok alatt, akiket általában nagyfokú erélytelenség, könnnyelmű, feslett életmód és az uralkodói jogoknak nem épen helyes és igazságos módon való kezelése jellemz, Magyarország belbékéje fokozatosan alábbhagyott.” (I. m. VI. Rész. 248.) Az utolsó Árpád-királyról is megírja, hogy anyja halála után „borba és szerelemben igyekezett búját és bánnat eltemetni, ami . . . halálát is okozta.” (U. o.) Másrészt ő is jól tudja, hogy a pápa ajánlotta Anjouk alatt volt Hazánk a legnagyobb, legboldogabb, legegyégesebb és legerősebb befelé és kifelé egyaránt. De mindennek ellenére jól esik Breitnek a pápák Anjou-pártolásáról ekként írni: „Az az eljárás, ahogyan a pápai követ és az Anjouk maguknak Magyarországon pártot és híveket szerezni igyekeztek. . . valóban sem egyenesnek, sem férfiasnak, sem igazságosnak nem nevezhető.” (VI. 237.) Breit nem gondolt arra, hogy a pápa sokkal magasabb helyről és emelkedettről szempontból, sokkal távolabb látó szemmel ítélte meg a helyzetet, amit a következmény is — hálá az isteni Gondviselésnek — ”fényesen, tündöklően igazolt. Oly tündöklően, szinte meseszerűen, hogy — sajnos — azóta is csak halványodni tudott ez a fény s ragyogás, de azt újból elérni eddig nem sikerült. Breitnek úgy látszik az a meseszerű kiemelkedés és boldogság sugározta magaslat, melyet az Anjouk alatt elérünk, azért nem tetszik, mert a pápa akaratából és pártállásából indul ki! — Breit még tovább megy, amidön VIII. Bonifác pápáról azt írja: „Hogy („amint” helyett) a dolgok oly komoly színt kezdtek ölteni és közel a fegyveres összeütközésre lehetett számítani, egyik fél pártjára sem állott, hanem semleges magatartást színlelt” (VI. 247.). Ilyen merész állításra nincs, nem is lehet szavunk.

28. FEJEZET.

Az Anjouk is a pápához fordulnak.

Károly király idejében történt. A király, rengeteg dolga miatt, kevesebb gondot fordíthatott az ország távolabbi részeire. így törtenhetett meg, hogy Mladin herceg, a tengerpartividékek kormányzója zsarnokoskodni kezdett. Dalmáciát és a kereskedő városokat elviselhetetlenül súlyos adókkal terhelte. Ezért ezek a magyar Szent Koronától el akartak szakadni és Velencéhez kezdtek szítani. Velen-cének persze kapóra jött a dolog, amely pártfogásába vette az elszakadni készülő elégdetlenkedőket. A király, hogy az elszakadás veszélyét megelőzze, 1319-ben XXII. János pápához küldte Ágoston zágrábi püspököt azzal a kéréssel, hogy pápai tekintélyével akadályozza meg a velenceiek törvénytelen befolyását, ami sikerrel is járt.¹

Nagy Lajos 1352-ben Jägendorfi Pál püspököt VI. Kelemen pápához küldte. Jelentette, hogy az országot fenyegető szomszé-dok miatt állandóan nagy sereget kell tartania. Ezért kéri a pápát, hogy a hadi költségek részben való fedezésére engedje át az egyházi jövedelmek tizedét. A pápa azonnal teljesítette királyunk kérését. „Hogy szembetűnően meggyőződjél — írja királyunknak —, meny nyire kedves dolog ránk nézve, hogy óhajtásaidnak eleget tegyünk, tudomásodra hozzuk, hogy összes kéréseidet meghallgatjuk. Név-szerint átengedjük részedre országod egyházi jövedelmeinek tizedét négy éven át, *noha ilyen hosszú időre ezt a kedvezményt még soha egy fejedelemnek sem adtuk meg*. Egyéb ügyekben is el vagyunk tökélve, szándékaidat apostoli kegyességgel fölkarolni.”² Később ez engedélyt kiterjesztette a pápa újabb három évre, úgyhogy a papi tized lassanként a királyi kincstár rendes jövedelmévé kezdett válni.³

Álljunk meg egy percre és véssük emlékezetünkbe, hogy az egész világon a magyar király volt az egyedüli, akinek a pápa hét esztendőre átengedte az egyházi jövedelmek tizedét (1. 28. fejezet), holott ez esetben nem „szegény”, hanem gazdag, hatalmas, tekin-télyes királyról, óriási birodalomról volt szó.

Hasonlóképen az egész egyháztörténelemben aüg találunk hasonló példát arra, amit VI. Ince pápa (1352—1362.) rendelt el imádságul. *Az egész kereszteny világban (!) elrendelte, hogy imádkozzanak a magyar király (N. Lajos) diadaláért, hosszú életéért és hogy Isten gyermekkel áldja meg*. Ez imához búcsút is fűzött.⁴

Mikor N. Lajos a Szentkoronához tartozó halicsi és ladoméri

¹ Kerchelich: História Eccl. Zagrab. p. 104.; id. Pauer J.: Az egyházi rend érdeme Magyarország rörténeteben. Székesfehérvár. 1847. 209—210.

² Fraknói V.: Magyarország és a róm. Szentszék. I. 236.

³ Hóman—Szekiü: i. m. III. 95.

⁴ Fraknói V.: Magyarorsz. és a róm. Szentsz. I. 241.

fejedelemségeket Kázmérnak ajándékozta (és most átadom a szót Hómannak:), „A litvánok a tatárokkal szövetkezve újra megkezdték portyázásaiat, mire VI. Ince pápa lengyel, cseh és magyar földön keresztes hadat hirdetett ellenük. A hadjárat 1354-ben megindult és teljes sikkerrel járt.”¹

Már Károly Róbert törekedett a lengyel korona megszerzésére. Nagy Lajos folytatta ez óhaja teljesülésének előkészítését. Azonban a magyar uralkodóház hatalmi gyarapodását irigy szemmel néző Károly császár meg akarta előzni Nagy Lajost. Ezért fia számára feleségül kérte Kázmér lengyel király törvénytelen leányát. A házaság feltétele volt persze, hogy a pápa törvényesítse az arát. A pápa teljesítette is a császár és a lengyel király e közös kérelmét, de a törvényesítő bullában kimondta, hogy „a törvényesítés fényéből Lajos magyar királyra sérelem nem háramolhat.”² így két fejedelemmel szemben is a magyar király jogát védte — a pápa. Sőt még ugyanabban az esztendőben külön bullában erősítette meg a magyar királynak a lengyel trónra való jussát, feltéve, hogy Kázmér fiúgyermek hátrahagyása nélkül hunyna el.³

29. FEJEZET. ötszáz kötet pápai számadás.

VIII. Bonifác után Európa összes uralkodói közül VI. Kelemen pápa (1342—1352) volt az első, aki a török veszélyt és ennek nagyságát s következményeit felismerte és a kereszteny országok összműködésének szükségességét hangsúlyozta. Alig foglalta el a trónt, már hatalmas hajóhad létesítésébe fogott a török félhold ellen. A költségek fedezésére az egész világgyű házban adót *vetett* ki valamennyi egyházi javadalomra (püspökségekre, káptalanokra és plébániáakra), melyet három éven át kellett fizetniök.⁴

Hála a Gondviselésnek, VI. Kelemen pápa idejétől kezdve a pápai levéltár megőrizte a Szentszék számadás-könyveit. *Csak a 14. és 15. századból* 500 kötetet őrzött meg a levéltár. A címe: „Introitus et exitus Camere Apostolice”. A kötetek ma részben a vatikáni, részben az olasz királyi állami levéltárban vannak. Ezek a kötetek minden szónoklatnál ékesebben beszélnek a pápáknak óriási méretű adakozásairól, áldozatairól, amelyekkel részben az általános török veszedelmet elhárítani iparkodtak, részben közvetlenebbel Hazánkat erősíteni és támogatni óhajtották.

„A világ bármely részében fordult elő oly mozzanat, amely az oszmán hatalom elleni küzdelemben értékesíthetőnek látszott, vagy

¹ Hóman—Szekfű: i. m. III. 58.

² U. o. I. 251.

³ Fraknói V.: Magyarorsz. és a róm. Szentszék. I. 251—252.

⁴ U. o.: I. 169. és 249.

tünt fel oly egyén, akitől a keresztenység megoltalmazására szolgálatokat lehetett vární: a pápai kincstár minden készen állott, hogy a szükséges anyagi eszközöket nyújtsa.”¹

30. FEJEZET. Vajha a pápára hallgattunk volna!

Minél magasabb helyről látja valaki a helyzetet, annál többet és annál távolabb lát. Fokozza a tisztánlátást az országok, nemzetek és pártok egyéni, szűk látókörű felfogásán felülálló tárgyilagosság. Ilyen magas helyről széttekintő, távolra és tisztán látó halálom volt a pápa. Fentebb említettük már, hogy Európa összes uralkodói közül a pápák voltak az elsők, akik a török veszélyt, ennek nagyságát és következményeit világosan felismerték. Hasonlóképen ismerte fel és előre érezte a török veszélyt XI. Gergely pápa is (1370—1378).

A XIV. század közepén a törökök mindegyire jobban terjeszkedtek Magyarország határai felé. 1372-ben már az egész Kelet-Római birodalmat elfoglalták s adófizetőjükkel tették. A pápa mélton tartott attól, hogy a törökök az Adriai tenger kikötőit is lassankint hatalmukba fogják keríteni. Ezért felkérte hatalmas Lajos királyunkat, hogy az Izlam ellen fegyvert fogjon. „Hallgasd meg szeretett fiúnk — írja a királyhoz — az atya üdvös szózatát, a halottakat éretten fontold meg, a megfontoltakat teljesítsd. Az, amit neked javaslunk, becsületesedet, biztonságodat, értékeidet illeti.” Egyben felajánlotta anyagi s erkölcsi támogatását és értesíti, hogy a velencei dogét már fel is kérte hajók felszerelésére.²

A pápa 1373 őszén ki is hirdette a tavaszra tervezett keresztes hadat Lajos egész birodalmára és ennek céljaira az összes templomokban gyűjtést rendelt el. Egyúttal felszólította Lajost, hogy vegyen részt a thébai tanácskozáson, amely a kereszteny fejedelmek törökellenes segítségét volt hivatva előkészíteni.³

Sajnos, a különben lángelméjű, világos fejű, tisztán látó Lajos nem ismerte fel a török veszély nagyságát, ennél fogva nem is méltonyulta a pápa felszólítását.

Már a velencei háború tartama alatt Lajk vajda, majd fia Radul átkelvén a Dunán, elfoglalták a törökkel tartó Sismántól a fontos Nikápoly várat. Hóman is megállapítja, hogy „E fontos hídőrállás birtoka nagy jelentőséggel bírt a következő év tavaszára tervezett nagy felszabadító hadjárat szempontjából, de ennek a hadászati sikernek gyors kihasználását Lajos király elmulasztotta”⁴

¹ Fraknói V.: XI. Ince pápa és Magyarország fölsvadabítása a török uralom alól. Budapest. 1886. 3. old.

² Fraknói V.: Magyarország és a rom. Szentszék. I. 276.

³ Hóman—Szekfű: i. m. III. 85.

⁴ Hóman—Szekiü: i. ni. III. 85.

éppen azért, mert a török veszélyt nem látta olyan élesen előtűnni, mint a pápa.

Lajos fontosabbnak tartotta haderejét a lengyel bonyodalmak és az időközben kitört velencei-osztrák háborúskodás miatt északon és délnyugaton összpontosítani. Pedig Hóman nagyon helyesen állapítja meg, hogy „*A halogatással elmulasztotta a legkedvezőbb időpontot*.¹ Bezzeg Murád szultán azonnal és ügyesen kihasználta Lajos tétlenségét. Ismét átadom a szót Hómannak, aki röviden, vélősen és szemléltetően elmondja, mi minden volt a következménye, hogy Lajos nem hajlott a pápa szavára. Murád a Nikápolyt elfoglaló „Radult a maga pártjára vagy legalább semlegességre kénytelenítette, majd erős haddal indult Lajos bolgár és szerb hűberései ellen. Serdikát elragadta Stracimirtől és újdonsült apósának, Sisimán cárnak adta hűbérül, hogy néhány év múlva tőle is elvegye és Szófia néven végleg birodalmához csatolja. Hadával azután északnyugatnak fordult és bevette Nist. Stracimir szintén megalkuvásra kényszerült.² Lajosnak három legerősebb embere, Radul, Stracimir és Lázár adóra és katona-szolgáltatásra kötelezte magát Muráddal szemben.”³

Most már Lajosnak is felnyílt a szeme. Most már ő is meggyőződött róla, hogy „a török hadjárat sikérétől nemcsak a magyar királyságnak a veszedelmes ellenséghez való jövendő viszonya, hanem a déli tartományok további sorsa is függ”⁴ sőt átlátta, hogy a török háború késleltelése miatt királyi tekintélye is megrendült.*

Sajnos, Lajos még most sem vonta le a következtetést jobbra fordult belátásából. 1377-ben ugyan megindította a török ellen tervezett hadjáratát, de sem ő maga nem szálltott hadba, sem egyébként nem vette komolyan e hadjáratot, amit két körülmény is bizonyít. Először a hadjáratot már másfél hónap után lefújta, másodszor e hadjárat jelentéktelenségét mutatja, hogy sem a vezérnek nevét, sem az ütközetnek helyét, sem más adatát senki meg nem örökítette. Pedig még e jelentéktelen szerepű fellépéssel is győzött a törökön, elannyira, hogy utána Murád tíz esztendeig nem mert Hazánkkal kikezdeni. A törökön aratott győzelem emlékére építette Lajos Ausztriában a híressé vált máriacelli templomot.

Ismét idézem Hómant: „A török hatalom térfoglalásában rejlö veszedelem jelentőségét Lajos király nem ismerte . . . Hatalma tetőpontján álló királyságát, rengeteg birodalmát egyáltalán nem féllette a töröktől.”⁵ Sem a pápának a török elleni harcra *tett* ígéretét nem váltotta be, sem a törökök ellen rendelt gályák költségeihez nem járult.

Ugyanezt állapítja meg tisztán hadtörténelmi szempontból Do-

¹ Hóman—Szekfű: i. m. III. 85.

² Hóman—Szekfű: i. m. III. 85—86.

³ Hóman—Szekfű: i. m. III. 86.

⁴ Hóman—Szekfű: i. m. III. 87.

⁵ Hóman—Szekfű: i. m. III. 87.

⁶ Hóman—Szekfű: i. m. III. 88.

berdói Bánlaky József altábornagy is. Szavai ezek: „A (török) veszedelmet VI. Kelemen pápa még elég idejekorán felismerte, fel is hívta rá az összes kereszteny fejedelmek és kivált Lajos királynak figyelmét, de azért senki sem *vette* a dolgot oly komolyan, ahogyan kellett volna; mindenki a maga helyi ügyes-bajos dolgaival volt elfoglalva s azért egyik sem vette észre a szálkától a gerendát . . . De egy Nagy Lajoshoz mégis csak jobban illett volna, ha a mellékes kérdések . . . kikapcsolása és háttérbeszorítása, vagy legalább is elodázása mellett minden erejét és erélyét a hatalmas erővel előretörő török megfélésére, ha lehet, tönkretevésére fordította volna.”¹ Nagy Lajos csak a jelent nézte, ezt is csak egyoldalúan. A pápa viszont magas őrhelyéről a jelent is jobban ítélte meg, meg a jövőt is. Sajnos, a jövő száz százalékban a pápát igazolta,

Pedig, ha Nagy Lajos a pápa szavára hallgatott volna! Hazánk akkor erős volt, olyan erős, mint később soha-soha, a török hatalom viszont még gyenge, még kialakulóban volt. Hiszen ép az említett kis hadjáratoknak fényes eredménye is mutatja, hogyha Lajos — hallgatva a pápa kérésére — nagyobb gondot fordít a törökre, csirájában megfojthatta volna ezt a reánk leselkedő, évszázados szörnyű átkot, történelmünknek legszomorúbb és legsorvasztóbb veszedelmét.

Alig hunyta le szemét Nagy Lajos, „már mindenki a folyton megismétlődő török támadás hatása alatt állott”² és a nagy király teste még el sem porladhatott, amikor Nikápoly elfoglalása, majd elvesztése után Bajazid szultán 140.000 emberével indult a magyar határ felé, hogy végleg megszilárdítsa az ozmán hatalom európai uralmát. 20.000 kereszteny fölte a csatateret, 10.000 fogásba került. „A magyar nemzet előtt — írja Hóman — itt bontakozott ki - először teljes nagyságában és komolyságában a magyar életnek és magyar politikának *ezidő* óta központi problémájává lett török veszedelem. Zsigmond király hadának végzetes veresége egészen *új irányba terelte a magyar külpolitikát.*”³ íme, Nagy Lajos halála után 14 évre kellett eltelnie és a töröknek a magyarokon sok, véres diadalt kellett aratnia, míg végre átláttuk, hogy a pápáknak volt igazuk, akik már több mint félszázad óta és Nagy Lajos idejében oly nagy hévvel felhívták a nemzet figyelmét a török veszélyre és sürgették a vele idejében való leszámolást. De már késő volt!

Vajha a pápák szavára hallgattunk volna!

Vajha!

¹ Doberdói Bánlaky József: A magyar nemzet hadtörténelme. VIII. Rész. 1934. 149. és 151. old.

² Hóman—Szekfű: i. m. III. 193.

³ Hóman—Szekfű: i. m. III. 199.

31. FEJEZET.

Nagy Lajos öccse, Endre és a pápa.

Talán ide se illik, ide se vág ez a fejezet, mert benne nem azt tárgyaljuk, hogy a pápa hogyan segítette, támogatta vagy védelmezte a magyar érdeket. Mégsem tudtuk elejteni a tárgyat. Nagy Lajos korából történetíróink egy része a pápának bűnül rója fel, hogy Nagy Lajos szomorú végű öccsének, Endre herceg megöletéssében inkább a bűnös nápolyi udvarnak, mint Lajos pártján állónak látszott lenni. A *felületes* szemlélet talán igazolja a — látszatot. Ám épen a pápának Endre herceggel és ügyével szemben elfoglalt állaspontja mutatja, hogy még a neki hibául rótt ügyben is nemcsak teljesen ártatlan, hanem ellenkezőleg, ép ez ügyben szinte kimagaslás és kiemelkedik a pápának a magyar herceg iránt tanúsított szokatlan, meleg érdeklődése, érdektelen, önzetlen és igazságot kereső, jóakaratú gondoskodása. Épen ez az ügy példa arra, hogy a pápa mennyire hajlott a magyar ügy felé — saját, jól felfogott érdeke ellenére is.¹

Tudjuk, hogy maga Nagy Lajos is részrehajlással vádolta meg VI. Kelemen pápát, mintha 6 Jankának (Johannának), a meggyilkolt Endre herceg feleségének ügyét és bünét leplezné.

Mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy Kelemen pápának valóban érdeke lett volna, hogy Jankát ne találja bűnösnek. Nápoly t. i. pápai hűbér volt, jövedelmi és katonai szempontból a legjelentősebb pápai hűbér. Ha Jankára rábízonyítják a bűnrészességet, elveszti Nápolyt és ez esetben nem lehetett volna visszautasítani a magyar Anjouk jogigényét Nápolyra. Ámde tudjuk, hogy VI. Kelemen Avignonban székelt, teljesen francia hatás alatt állott és amúgysem volt határozott, erélyes természet, inkább békére, megalkuvásra hajló ember volt. Már pedig a franciák hevesen ellenezték a *magyar* Anjouk hatalmi gyarapodását.

És mégis!

Vegyük szemügyre először is az Endre meggyilkolása előtt történteket. A pápa eleinte nem gyaníthatott semmiféle veszedelmet Endrére nézve és nem gyanakodhatott e tekintetben senkire sem, annál kevésbbé, mert hiszen néhány suttogó hír miatt Endrét személyesen felkereső *saját anyja* is megnyugodva tért vissza Magyarországra (1343).

Ha tehát Endrének *saját édes anyja*, aki a vele utazott nádor, ország bíró s több magyar úrral a helyszínen tanulmányozta a helyzetet, nem talált okot a félelemre, akkor még kevésbbé gondolhatott a veszélyre a távol, az Avignonban székelő pápa.

De nemcsak Endre anyja, hanem maga Endre sem találta ve-

¹ A következőkben legfőbb forrásul és alapul Miskolczy Istvánnak kitűnő, alapos és lelkismeretes munkáját vettetem: „András herceg tragédiája és a nápolyi udvar”. Budapest. 1928.

szedelmesnek a saját helyzetét. Jóllehet az ő füléhez is eljutott az ellene valamilyen alakban tervezett merénylet híre, de „ő érezve saját ártatlanságát és tekintetbe véve neje áldott állapotát, nem tudott a hírnak hitelt adni”.¹

Annak ellenére, hogy ekként nem volt alapos ok bármely veszedelemre gondolni, az egyetlen ember, aki a távolból is éber figyelemmel őrködött a magyar hercegen — a pápa volt, aki „értesülvén a nápolyi viszonyokról, a derék Aymerik bíborost küldte Nápoly kormányzására”,² tehát nem egyszerűen követül, hanem mintegy gyámul, ellenőrül, biztosítékul.

Mi több, a konstantinápolyi császárnétől kezdve végig a nápolyi udvarig mindenki Endre megkoronáztatása ellen volt, ismét egyedül VI. Kelemen *vette* pártfogásába Endrét és „Johanna tiltakozása és a nápolyi hercegek aknamunkája ellenére megengedte, hogy Endre a királyi címmel éljen és őt Aymerik legátus megkoronázza”.³ Pedig mindez annál szokatlanabb volt, mivel — mint már említettük — VI. Kelemen épen nem volt keményvágású, erélyes ember, hanem inkább a „félrendsabályok embere”. Ezt bizonyítja az is, hogy Janka ki tudta eszközölni Aymerik visszahívását, akinek távozásával nemcsak a koronázás húzódott el, hanem az udvar is megszabadult az ellenőrzéstől és az erkölcsi fektől.

Ám, amint a pápa Aymerik előadásából értesült a nápolyi udvarnak Endrével szemben tanúsított ellenséges érzületéről, ismét a magyar herceg védelmére kelt és elhatározta, hogy a koronázást tovább nem engedi halogatni. „Egy alkalommal — írja Miskolczy — a pápa erős volt. úgy látszik, hogy ekkor már komolyan aggódott Endre életéért és a koronázással akarta a veszélyt megelőzni.”⁴ A koronázás végrehajtására elküldi Amici Vilmos püspököt, akinek azt írja, hogy „pro conservatione vite Andréac augmento honoris, et status sui” küldi őt.⁵

íme akkor, amikor sem Endrének édes bátyja, a hatalmas Nagy Lajos, sem saját édes anyja nem tartották szükségesnek, fontosnak vagy megokoltnak, hogy Endre életéért aggódjanak és védelmére előzetesen intézkedjenek, a távol lakó és az egész Egyház gondjaival terhelt pápa az egyedüli, aki atyailag gondoskodik a magyar herceg életéről és külön követet küld megkoronázására és „pro conservatione vitae”, Endre életének biztosítására.

A nápolyi udvar annyira félt Endre megkoronázásától és az ezzel járó tekintély-többlettől, hogy nem várva be a koronázásra küldött püspöki követet, a védtelen ifjút egyik éjtszaka orvul, galádul megfojtta.

Most pedig szemléljük a gyilkosság után történteket. Lélek-

¹ Miskolczy István:

i. m. 34.

² Miskolczy István:

i. m. 18.

³ Miskolczy István:

i. m. 19.

⁴ Miskolczy István:

i. m. 21.

⁵ Miskolczy István:

i. m. 21.

tanilag érdekes néhány csekélynek látszó, de annál jellemzőbb körűlmény.

Az emberek igazi, hamisíthatlan érzelmét valaki iránt legjobban megismerjük arról, hogy minő véleménnyel vannak az illetőről. És e tekintetben érdemes összehasonlítani a szerencsétlen Endre herceg felől táplált nézeteket és véleményeket.

Szegény Endrét az udvar utálta, gyűlölte, saját felesége ki nem állhatta, semmibe se vette. Az egykorú írók Endrét általában durvának, erőszakosnak, műveletlennek rajzolták. Boccaccio „nimium durus”-nak mondja. Tristano Caracciolo így jellemzi a herceget: „Andreas verő barbaricos mores, feritatemque Pannonicam penitus imbibera, quam et coelum et educatio suggérant”. A többi krónikás és történetíró is hasonlóképen nyilatkozik.¹ Az is kétségtelen, hogy Endre tapasztalatlan és rossz emberismerő volt. Ót megbocsáthatatlan sértésekkel illették, amelyeket ő — nem a mélyen vallásos lelkek hatalmas és csodás önlegyőzésével vagy megbocsátásával, hanem csupán belső duzzogással és a jövőre szóló fenyegetésekkel viszonzott. Endre jól tudta, hogy felesége erkölcselen életű és mindenutalan megcsalja, nem is egy férfiúval és mégis néma maradt, együtt élt, egy szobában hált vele, felesége szeretőit eltűrte palotájában. Nálunk az ilyen fajta férfiúra azt szokták mondani, hogy (bocsánat a nem irodalmi szóért) mafla, még pedig nagy. Nem csoda, ha az udvari személyzet gúnyt úzött viselkedéséből és úgy bánt vele, mint valami udvari bolonddal.² Egyetlen férfias vonást nem találunk benne, hacsak nem a vadászat szeretetét, de ebben is inkább a vadászatnak szenvédély jellege domborodik ki.

Az ilyenfajta emberért rendszerint csak saját anyja szokott lelkesedni, mert a szeretet mindig többet, sőt egészen mászt lát. De Endréről anyján kívül még a pápa is lelkesedéssel emlékezik, sőt meleg dicsérettel tünteti ki. Levelében a magyar herceget „bone indolis, ingenii virtuosi ac elegantis circumspectionis et industrie” jelzőkkel illeti. Más helyen „kiváló fejedelmi férfiúnak” nevezi.³

Másodszor nem fölölte jellemző-e, hogy a gyilkosság után a háttérben működő értelmi szerzők — hogy magukról a gyanút elhárításak — nem Endre édes anyjának, nem bátyjának, a magyar királynak, hanem a pápának fejezték ki mélységes részvétüket. Még Katalin, konstantinápolyi császárné is a *magyar* herceg megöletésséért a pápa előtt sietett részvétét nyilvánítani.⁴

Tegyük fel, hogy ma meghalna egy szíami vagy perzsa vagy angol herceg, vájjon — teszem fel — a magyar államfőnek vagy kormánynak eszébe jutna-e, hogy részvétét — a pápának nyilvánítsa? És ha a konstantinápolyi császárné, a nápolyi udvar és a hercegek a *magyar* herceg halála alkalmával egyöntetűen a pápa előtt fejezik ki fájdalmukat és részvétüket, ezt lélektanilag nem

¹ Miskolczy István: i. m. 12—13.

² Miskolczy István: i. m. 14.

³ Reg. Vat. V. 139. Nr. 435. Miskolczy: i. m. 13. és 33.

⁴ Miskolczy István: i. m. 35—36.

lehet másként megmagyarázni, mint csakúgy, hogy jól tudták és általánosan ismert doleg volt, hogy a *magyar* herceg személyével összekapcsolt magyar ügy mögött a pápa állott és hogy Endre halálával a pápa szívét is megsebezték, szóval, hogy ez esetben a magyar gyász egyúttal pápai gyászt is jelentett.

Még egy harmadik, eddig figyelemre nem méltatott, de annál jellemzőbb adat!

A nápolyi udvar nem törödött Endrével, még ennek halála után sem, még eltemetéséről sem akart gondoskodni. Egy nápolyi derék, jólélkü pap, Ursillo Minutulo temette el, amiért a nápolyi udvar részéről némi nehezetlésben részesült. Viszont a pápa a nemes papot részben jutalmul, részben „a magyar király iránt való tiszteletből” pápai káplánnak nevezte ki¹ és különös oltalmába vette, amennyiben elrendelte, hogy őt a magyar királyhoz való ragaszkodásáért semmi kellemetlenség ne érje.²

Ami pedig a gyilkosság értelmi szerzőit illeti, valószínű, hogy a legfőbb értelmi szerző Katalin császárnő volt, de csaknem az egész nápolyi udvar tudott a tervről. Nagy Lajos Jankát is vádolta bűnrésszességgel és rossz néven vette a pápától, hogy Jankát e tekinetben nem marasztalta el, illetve nem büntette meg.

Ámde, noha kétségtelen, hogy Janka előzetesen tudott a gyilkosságról, legalább is megakadályozhatta volna azt, tudta is róla ezt mindenki, meg is volt róla mindenki győződve, de *jogilag* és *bíróilag ezt* rábizonyítani nem sikerült.

Különbség van az általános érzésről és tudatról, hogy valaki vétkezett és ennek jogi bizonyíthatósága között. A maffia annyira elővigyázatos volt, hogy a kiszolgáltatásra ítélt résztvevőket megfosztotta beszélő képességüktől,³ hogyha esetleg megkínzatásukra kerülne a sor, ne tudjanak vallani.⁴

Nagy Lajos az ügy kivizsgálásánál mutatkozó huza-vonán is fönnakadt. De a pápa nem tehetett róla. Ő nem követhette Nagy Lajost, aki felhevült állapotában megölette Durazzói Károlyt, hollott a gyilkosságban való részvételt egyáltalán nem lehetett rábizonyítani.

A pápán nem műlött a megtorlás. 1346. febr. 1-én bullát adott ki, amelyben a legnagyobb egyházi büntetésekkel sújtja a gyilkosokat és jelezte, hogy ezeket követni fogja a bűnösök kinyomozása után a világi büntetés is.⁵

Bertrand de Baux-nak a pápa teljes hatalmat adott, hogy „nem hajolva sem jobbra, sem balra, nem kedvezve senkinek” ítélezze. Majd „Felhívjuk figyelmes gondosságodat . . ., hogy a nyomozásban az igazság serpenyőjét tisztán és szorgosan tartva, a mondott *gaztett* iránt való kiváló buzgalommal úgy derítsd ki az igazságot,

¹ Miskolczy István: i. m. 34. old. 3. jegyz.

² Theiner I. 817—818. 1152. sz. 1352. júl. 15-ről.

³ Miskolczy István: i. m. 52.

⁴ Miskolczy István: i. m. 39.

⁵ Theiner I. 703—706. 1067. sz. — Miskolczy: i. m. 36.

hogy a vétkesek bűnei kivilágodjanak és az ártatlanságot a büntetés vagy gyalázat nyilai meg ne sebezzék”.¹ Majd szigorúan lelkére köti Bertrand bíborosnak, hogy „a királynőre, a királyi család tagjaira és minden méltóságra vagy állásra való tekintet nélkül sújtson egyházi és földi büntetésekkel, *fellebbezés kizáráásával*”.²

Miskolczy megállapítja, hogy a különben erélytelen pápa ez esetben „szokatlanul eréyesen lépett fel”³ Mi több, a pápa maga is haragudott az ügy kivizsgálásának elhúzódása miatt és emiatt szemrehányást tett Bertrandnak a késedelemért,⁴ de a bírák, mint Miskolczy mai kifejezéssel mondja, „amerikáztak”.

Említettük, hogy Nagy Lajos szenvedélyében kivégeztette Durazzói Károlyt, holott ennek nem is volt érdeke Endre halála. És mikor a pápa bizonyítékot kért királyunktól Károly bűnösségeire vonatkozóan, a király csak mende-mondára tudott hivatkozni.⁵

Épen ilyen volt a jogi helyzet Janka királynéval szemben is. Nem kellett hozzá nagy ész, ember- s helyzetismeret, hogy őt lélekben vádolni lehessen, de az is tény, hogy a gyilkosságot előzetesen is, utólagosan is oly jól és kitűnően szervezték meg, hogy a királyné bátran kiállhatott volna bármely bírói hatóság elé. Hiába volt tehát a pápának minden törekvése, hogy a bűnösöket kellően sújthassa, jogi és tényeken alapuló bizonyítékok hiányában nem ítéltette el Jankát, a többi vétkest meg amúgyis elérte méltó sorsa.

A pápa több ízben maga elé is idézte a királynét, de — mondja Miskolczy — „mivel a gyilkosság nevezetesebb résznevői már nem voltak életben, nem volt senki, aki szemébe mondhatta volna a gyilkosságban játszott szerepét s az elhangzott vádakat, amelyeket bizonyítani úgysem lehetett, a raffinait nő fölénYES nyugalommal válaszolt”.⁶ „A pápa meg is botránkozott a királyné viselkedésén.”⁷ A pápa követelte a foglyok kiadását, akiket őrizetbe is vettetett, de bizonyítékot ezek sem tudtak szolgáltatni. A pápa nemcsak felszólította, hanem megkérte Nagy Lajost, hogyha kezei között bizonyíték van, szolgáltassa be. De Lajos sem tudott elfogadható bizonyítékot felmutatni.⁸

Így a pápa — talán belső, alanyi meggyőződése ellenére — bizonyítékok hiányában kénytelen volt a királynét felmenteni.

Íme, épen azzal a szomorú üggyle kapcsolatban, amelyben Nagy Lajos magában vágolta vagy legalább meggyanúsította a pápát, hogy vele szemben Janka ügyét pártolja, az összes körülmények feltűnően bizonyítják, hogy milyen különös szeretettel és ügybuzgósgággal karolta fel a francia befolyás alatt álló pápa, a hatalmas francia király óhajával és a nápolyi udvar akaratával szemben, a

¹ Miskolczy István: i. m. 41.

² Miskolczy István: i. m. 42.

³ Miskolczy István: i. m. 44.

⁴ Miskolczy István: i. m. 46.

⁵ Miskolczy István: i. m. 22.

⁶ Miskolczy István: i. m. 49.

⁷ Miskolczy István: i. m. 50.

⁸ Miskolczy István: i. m. 48.

személyileg értéktelen, üldözött, semmibe vett, megvetett, kigúnyolt, bolondnak tartott, félrelökött, de *magyar* herceg személyét és ügyét!

Végre emeljük csak ki azt a feltűnő körülményt, hogy a pápa a fegyveresen behatoló Lajos királyal szemben nem vette igénybe a szicíliai hűbér megtámadóira XXII. János bullájában kiszabott egyházi fenyíték fegyverét, amellyel annyiszor sújtotta az Itáliába jött fejedelmeket.¹

Hogy a pápa Lajos kívánságát nem teljesíthette száz százaig, azt meg kell értenünk, ha a helyzetet nem csupán magyar, hanem európai szemszögből ítéljük meg és egyetemes szempontból mérlegeljük.

32. FEJEZET.

Amikor elsőízben egyesültek a kereszteny fejedelmek a török ellen.

Attól az időtől kezdve, hogy I. Bajazid török szultán (1393 nyarán) Bulgáriát hatalmába kerítette és a havasföldi vajdát országából kiüzte, végre Zsigmond magyar király és tanácsadói is felismerték az új helyzetből a Magyarországra származható nagy veszedelmet. Zsigmond elérkezettnek vélte az időt a törökkel való végleges leszámolásra, amit a pápák már oly régóta hangoztattak és ezért még jókor minden meg akart tenni, hogy a fölösségi ellenség ellen megbízható segítséget szerezzen.

A király elsősorban is IX. Bonifác pápához (1384—1404) fordult. A pápa a király kérésére azonnal (1394. jún. 3.) hadjáratra hívta fel Bosznia, Dalmácia, Horvátország és Szlavónia népeit a török ellen. Ezenfelül külön küldöttje útján keresztes háborút hirdetett a velencei köztársaságban, a trevisói őrgrófságban, a grádói patriarchátusban, egész Ausztriában és a salzburgi érsekhez tartozó valamennyi egyházból.² És részben e pápai közbenjárásnak volt köszönhető, hogy a nikápolyi csata alkalmával elsőízben egyesültek a kereszteny fejedelmek seregei a török hatalom ellen. A mintegy 90.000 főnyi hatalmas sereg Bolgárországba nyomult, Nagyikápolyt ostrom alá vette (1396. szept. 12.) és ezzel felszabadította Konstantinápolyt a tavasz óta tartó ostrom alól, mert Bajazid kénytelen volt Nikápoly felmentésére sietni.

33. FEJEZET.

A pápa erkölcsi és anyagi segítsége a várnai csata előtt.

Mikor Murád török császár értesült I. Ulászló királyunk és Erzsébet özvegy királyné között támadt ellentétekről, elérkezettnek vélte az időpontot Hazánk megtámadására.

¹ Hóman—Szekfű: i. m. III. 41.

² Hadtörténelmi Közlemények 1925. évf. III. füz. 216—217.

IV. Jenő pápa (1431—1447) értesülvén a hírről, 1442 tavaszán Cesarini Julián bíborost teljes hatalmú követként küldte Magyarországbba, hogy a török veszély, elhárítására minden tőle telhetőt tegyen meg és az országban békét teremtsen. Cesarini tüzes, ékesszóló beszédének volt elsősorban köszönhető, hogy Hazánkban Ulászló és Erzsébet kiegyezett egymással és ezzel az ország súlyosan fenyegető veszélytől menekült meg. Ugyancsak a bíborosnak köszönhettük, hogy az országgyűlés a háború költségeire adót szavazott meg és elhatározta a támadó hadjárat megindítását a török ellen.¹

A pápa közben a nyugati fejedelmekhez leveleket intézett, amelyekben megható szavakkal ecsetelte a keresztenység szánalmas helyzetét Hazánk török megszállta vidékein és különféle előnyöket ígért nekik, ha résztesznek a török elleni keresztes háborúban. Sajnos, Lengyelország kivételével a nyugati hatalmak teljesen közömbösen fogadták a pápa felszólítását. 1443. jan. 1-én a pápa az egész kereszteny világának szóló bullát bocsátott ki és elrendelte, hogy a török elleni szárazföldi és tengeri haderő költségeinek fedezésére az egész kereszteny világ minden javadalmára jövedelmének tizedét áldozza fel, ő maga pedig — jegyezte meg bullájában — jó példával fog előljárni, amennyiben a török háború céljaira *a pápai kincstár összes jövedelmeinek ötödrészét ajánlja fel e célra.*² Ezenfelül megírta, hogy a Velence részéről kiállítandó tíz gályát ő fogja tengerészekkel ellátni. A pápa a hajóhad vezetését külön bíborosra bízta. Sajnos, a hajóhad támadásának terve a velencei dogé vonakodásán egyelőre hajótörést szenvedett.

A várnai csatát megelőző számos, diadalmas csatában pápai pénzen toborzott vitézek is résztvettek.

34. FEJEZET. A várnai csata.

Van-e minden naposabb, jobban és alaposabban megfigyelhető lény, mint a közönséges szobalégy (*musca domestica*). Kérdezd csak meg a legközelebbi kis gyermeket, hogy hány lába van ez alkalmatlankodó, közönséges házi állatnak. Az is tudja, hogy három pár. Már most megtörtént, hogy a 2300 évvel azelőtt élő nagy Aristoteles tollhibából vagy elnézésből négy pár vagyis nyolc léglábat írt a művébe. És ezt a tévedést 2000, mondd kétezer éven át ezer és ezer tudós és író, egyik a másik után, minden bírálat nélkül átvette. Csak a 18. században jöttek rá, hogy a házi légynek három pár lába van.³

¹ Ludvig Pastor: Geschichte der Päpste. II. kiad. I. köt. 262.

² Ludvig Pastor: Geschichte der Päpste: i. m. és i. h. és Szilágyi Sándor: A magyar nemzet története: IV. 31.

³ „Die Wunder der Natur.” Unter Mitwirkung hervorragender Fachmänner. Berlin—Leipzig. 1912. I. Band 10G.

Más: Egy súlyos idegbajban szenvedő kalandornő a múlt század végén „Isis unveiled” c. könyvében megírta, hogy látott egy fakírt, aki a magasba dobott egy kötelet, amely kövér merevedett. A kötélről felküldte inasát, majd leparancsolta, de ez nem engedelmeskedett. Erre a fakírt dühbe gurult, éles kést vett elő, az inas után mászott. A magasból éktelen sikoltozást és jajveszékelést lehetett hallani, majd egymásután hullottak le a gyermek végtagjai, végre a véres fej és a csonka törzs. A gyilkos fakír azután leszáll a magasból, összeszedi a véres tagokat, beborítja ponyvával, amely alól vicsorogva bújik ki — az inasa. Egy szerény magyar ember végére járt a dolognak és kitűnt, hogy ilyen véres fakir mutatvány még soha-soha meg nem történt, ezt csak az idegbajos, félbolond nő merész képzelete eszelte ki. De azóta ezren és ezren hazudtak, utána lódították, újra felmelegítették és végig füllentették az esetet, mint „szem- és fültanuk”, akik látták, tapasztalták, lefényképezték, művészeti tárcákban és utazási szakkönyvekben kiteregették, sőt csemegeként még tudományos magyarázatokkal is köröztek.¹

Más: Tudományos folyóiratokban tudós értekezések foglalkoztak az egyiptomi gúlákban talált többezer éves búzamag kikelésének kérdésével, módjával, lehetőségével. Magyarázták vitaminokkal és enzimekkel, életenergiával és baktériumokkal; míg végre Sir Wallis Budge, a Britisch Museum egyiptomi osztályának neves igazgatója meguntta ezt a tudományos világcsalást és nemcsak azt bizonyította be, hogy sokéves búzamag nem csiraképes, hanem a csalás forrását is kimutatta, T. i. az egyiptomi ravasz drágománok idegenforgalmának üzleti fogásához tartozik, hogy busás baksisért „múmiák koporsóiban talált búzamagvakat” árusítanak, amelyek természetes, hogy kikelnek, feltéve, hogy új tulajdonosa a föld javára megválik a „drága kincstől”.

Bocsánat e nem ide vágónak tetsző kitérésért, de ilyen csodabogarakkal, ilyen tudományos színezetű hazugságokkal tele van minden tudományág, tele van a történelem is, sőt ez a legbujábban. És az a csodálatos, hogy az ilyen történelmi hazugságok szívósabb életűek, mint maguk az igazságok. Hiába, a dudva és a körö is szívósabb, ellenállóbb és kiirthatatlanabb, mint a nemes növény, mint az illatos rózsa vagy a csemege-szőlő.

A történelemből nem is hozok fel példákat ilyen hazugságokra, mert annyi van belőle, hogy azt sem tudnám, melyikkel kezdjem.

Ilyen történelmi kacsa, álhír, hazugság, babona és rágalom a vármai csatával kapcsolatos ama hamis állítás, hogy a vármai csatavesztésnek oka a pápai követ lett volna, mert ő „oldotta fel a királyt a török békére tett eskü alól”.

Ügy látszik, hogy az egész történelmi babonának, felültetésnek, hazugságnak és rágalomnak a forrása egy fűzfa-poétának a rossz verse, amelyet felületes tudásában és rosszkedvében elkövetett és I. Ulászló király sírversének szánt.

¹ Lásd bővebben: Tower Vilmos: A hipnotizmus elméleti, gyakorlati, pedagógiai, orvosi és büntetőjogi szempontból. Kőszeg. 1926. 44—47. old.

Íme a vers:

Romulidae Cannas; ego Varnam clade notavi,
Discite mortales non temerare fidem.
Me nisi Pontifices jussissent rumpere foedus,
Non lerret scythicum Pannonis ora jugum.

Magyar fordításban:

Rómaiak Kannát — én Várnát vérrel íram föl,
Esküdet ember, megtartani el ne mulaszd.
Hogyha frigyet nem tépet szerte főpapok parancsa,
Nem görnyedne magyar szittyái járom alatt.

E négyisoros versben, ú. n. epitaphiumban rejtett, hazug rágalmat a „történetírók” egész raja leírta, utána szajkózta, utána tanultatta, különféle mondatokban és stílusban, akárcsak a jó termézzettudósok Aristoteles tollhibáját, hogy a házi légynek négy pár lába van, vagy az utazók, akik „szintén” látták a véres fakírmutatványt.

A legtöbb történetírónak a várnai csatára vonatkozó közlése iskolapéldája a felületes, irányzatos, elfogult, sőt nemelyeknél rosszakaratú s rágalmazó áltudománynak és történelmi megtévesztésnek.

Vaszary Kolos,¹ Fraknói Vilmos,² Karácsonyi János³ és a német Pastor Lajos⁴ kutatásai, okfejtései, magyarázatai és felvilágosításai után igazán nem volna szabad többé újra feleleveníteni és felmelegíteni, az olvasók és tanítványok elé tárni ezt a történelmi hazugságot.

De szerény véleményem szerint alig is van szükség a nevezett tudósok cífolataira, felvilágosításaira, kutatásaira és felszínre hozott okmányaira. Olyan egyszerű és világos az ügy.

Ha én megesküdtem Pálnak, hogy adok neki 50 pengőt és rá egy héttel megesküdöm, hogy Pálnak bizony nem adok egy fillért sem, világos, hogy az utóbbi eskü nem érvényes, a második eskü hamis eskü, esküszegés, csalafintaság, csalás, az eskü szavával és lényegével való aljas játék és rút visszaélés. Vagy ha a Péter örökö hűséget esküdött Annának a házasságban, bezseg nem védené csapodárságát vagy hütlenségét azzal, hogy a következő héten Juliskának esküdött „örök” hűséget.

Hunyadinak az 1441—1443. években kivívott diadalai világ-szerte nagy lelkesedést váltottak ki. A pápán kívül, aki pénzt is küldött, az angol, francia, spanyol, arragóniai és karamáni királyok, a görög császár, Velence, Milánó, Genua és Florenz a háború folytatására buzdították a királyt és országunkat, egyúttal erkölcsi és

¹ Vaszary Kolos: A várnai csata. Pest. 1864.

² Fraknói Vilmos: Cesarini Julián. Budapest. 1890.

³ Haller József — dr. Karácsonyi János: Történelmi hazugságok. Budapest. 1890.

⁴ Ludv. Pastor: i. m. I. kötet.

anyagi segítségüket is megígérték.¹ E sok biztatásra 1444. április közepén a budai országgyűlés elhatározta, hogy a jövő nyáron a király vezérlete alatt hadjáratot indít „az istentelen török kiirtására” *Ez országgyűlési határozatot I. Ulászló király Cesarini Julián pápai követ kezébe tett ünneplés esküvel erősítette meg.*

Ulászló az országgyűlés határozatát saját kezével aláírt levelekben tudatta IV. Jenő pápával és a többi kereszteny fejedelemmel, kérve támogatásukat és csatlakozásukat.

A király 1444. aug. 4-én kelt okmányában szórói-szóra ezt írja: „Az ország egyházi és világi urainak és nemeseinek imént Budán* tartott gyűlésében . . . *egyhangúan* végzést hoztunk, hogy a folyó nyáron Isten segítségével összes erőket a hitetlen török kiirtására fordítjuk és e fogadás végrehajtását, nagyobb bizonyás végétet ftdő Julián bíboros előtt *esküvel ígértük . . .* e végzésünket saját kezünkkel aláírt levélben tudattuk IV. Jenő pápával s a ker. fejedelmekkel, amiért senki sem teheti fel rólunk, hogy ily *szent, ünnepélyes, esküvel erősített és mindenütt nyilvánított végzést* nem akarjuk végrehajtani” (az eredeti latin szöveget közöljük a jegyzetben²).

Ulászló levelei és a pápa ismert tevékenysége alapján valóságos európai szövetség támadt Hazánk és a többi kereszteny állam között a közös szent ügy érdekében, a török hatalom megtörésére.

Murád szultán megijedt és „ minden áron” békére hajlott. Szorultságában felajánlotta a Szerb- és Albánországnak birtokában levő részeit és néhány várat. A békét Brankovics György szerb despota közvetítette, akinek a szultán kedvező eredmény esetén fogásában levő fiainak szabadon bocsátását és ezenfelül 100.000 forintot ígért. A tárgyalásokba Hunyadit is bevonták, ellenben Cesarini bíborost nem. A szultán ajánlotta feltételek ilyen „hahetetlenül előnyösek” („nunquam creditibilis”) ³ voltak ránk nézve, hogy gyanút s aggodalmat keltettek, nem akar-e a szultán a minden áron való békékötéssel csak időt nyerni és hogy mögötte nem lappang-e

¹ Vaszary K.: i. m. 6. és 30.; Fraknói: Cesarini I. 28—29, 44, 53—55, 61, 66—69, 75. old.

² Ulászló királynak Szegeden, 1444 aug. 4-én kiadott okmánya, az eredeti nyelven így szól: „*Nos Wladislaus, D. gr. Vng. Pol. Daim. Croat, rex. — Dudum in conventione generali praelatorum et baronum ac nobilium huius regni nostri Hungariae Budae novissime celebrata . . . decernimus, firmamus, stabilimus unanimi consensu et voluntate t'otius praedictae ac conventionis ire personaliter et nobiscum ducere ista aestate seu anno praesenti exercitum . . . et cum Dei adjutorio totis viribus nostris laborare ad exterminium dictorum impiorum Turcorum, idque pro maiori rei iirmitate *juravimus* in manibus reverendissimi in C. P. D. Juliani card. S. Angeii A. S. L. exsequentioni demandare ad consolationemque totius Christianitatis hanc nostram Pura m intentionem ac deliberationem nostris litteris, manu nostra subscriptis, significamus sanctissimo in C. P. et D. D. N-P-P-Eugenio IV. et serenissimis regibus et principibus Christianis, Propter, quod nemo quoquo modo cogitare debet, qui nos *tarn sanctam deliberationem, solemnem, iuratam* et ubique publicatam, velimus et omnia disponamus, Deo propiciante, ad exsequentionem et optatum finem deducere.*” (Katonánál: XIII. 325. s köv. old.; vaszary: i. m. 81—83.

³ Fraknói V.: Cesarini Julián. 63. és 120.

csel és ármány. A lehetőség ellen való védekezésül Ulászló elfogadta ugyan a szultán békejavaslatát, de egy feltétel alatt, ha a török az ígért várakat 8 nap alatt kiüríti és átadja. A török követek ezt is megígérték” és így 1444 nyarán, némelyek szerint július 15-én, mások szerint augusztus 1-én megkötötték Szegeden a *feltételes békét*. A békekötés, mint említettük, a bíboros követnek, sőt az országnagyok véleményének meghallgatása nélkül, szinte titokban történt. „Haec me invito, quae facta sunt et praeter opinionem vestram acciderunt”, jelentette ki maga Julián az országgylésen.¹

A törökök a fegyverszünetnek esküvel való megerősítését kívánták, ami (Karácsonyi szavát idézve) „állítólag”² meg is történt volna. E sorok írása — főként Bonfini tekintélye alapján — ezt a második királyi esküt tényként fogadja el.

A király a szegedi békekötéssel két óriási hibát követett el. Az egyik volt, hogy esküje ellenére cselekedett, megszegte a budai esküjét. A másik hibát azzal követte el, hogy a békekötéssel elárulta a pápának és a többi keresztény fejedelemnek ügyét. Őket a békekötés előtt illett volna legalább is megkérdezni és beleegyezüket kikérni. És amennyiben a király a békére is letette volna az esküt, az előbbi két hibához egy harmadikat is illesztett, bűnét érvénytelen, hamis esküvel tetézte volna.

Amint Cesarini bíborosnak tudomására jutott a békekötés, az aug. 4-én tartott országgylés színe előtt hatalmas, gyújtó beszédben *tiltakozott a békészerződés ellen*,³ épen a király előzetes, érvényes és érvényben maradt esküje miatt. Beszédében *nagy hévvel védte az eskü szentségét*: „Az igaz és igazságos esküt — mondotta — mindenki ítélete szerint szentül meg kell tartani” („Aequum et iustum iusurandum omnium iudicio est sancte servandum”⁴), majd: „Kérlek titeket országnagyok, hogy a Szentatyával s a többivel a keresztény társadalom javára letett esküt semmiféle szerződés által fölbontottnak ne gondoljátok” („Vos queso, obtestor Proceres, ne datam pro salute Christianae reipublicae, sacrosancto patri, caeterisque fidem ullo unquam pacto violandam censeatis”⁵).

Feltéve tehát, hogy Ulászló a szegedi békére esküt tett, Cesarini bíborosnak más szerepe nem lehetett, mint megállapítani és megerősíteni, hogy ez az eskü nemcsak nem érvényes, de azt nem is lett volna szabad letenni, ez a második eskü bűn, esküszegés. És pedig bűn és esküszegés nem azért, mert azt Cesarini vagy általában egyházi személy mondta, hanem, mert ez olyan elv, amelyet a világ, kezdettől fogva, állított és amelyet még a pogányok is vallottak és tartottak. Cesarini szerepe tehát a békekötéssel szemben egyszerű megállapítás volt, ugyanaz, amidőn Te, kedves olvasóm,

¹ Julián bíboros beszéde Bonfini szerint. Idézve: Vaszary: i. m. 73—77.

² Haller—Karácsonyi: i. m. 752.

³ Pastor L.: i. m. II. kiad. I. köt. 263.

⁴ Julián beszéde Bonfini szerint. M. f.

⁵ U. o.

augusztusi napsütésben megállapítod, hogy meleg van vagy szibériai hidegen, hogy fázol. Sem több, sem kevesebb.

De a bíborosnak nemcsak az érvényben maradt budai eskü fenntartása és megtartása érdekében kellett tiltakoznia, hanem becsületből is. Tiltakozott, nehogy a béke révén Európa megszabadításának elevenné vált reménye füstbe menjen és tiltakoznia kellett, nehogy a pápa és a keresztény fejedelmek, akiket annyira megostromolt a török elleni segítségért, őt hazugsággal, álnoksággal vagy árulással vágolják. Végre aggódott a Hellespontba küldött hajóhadért, amelyet a szultán a magyarokkal való békekötés esetén tönkre tenne.¹ Hiszen említettük, hogy Ulászló a budai gyűlés határozatát és esküjét azonnal tudtára adta az összes keresztény fejedelmeknek, hogy a közös támadásra egy időben készen legyenek.² Már pedig „a középkori keresztény világ általánosan elfogadott nemzetközi jogának egyik sarkalatos elve volt, hogy mikor a keresztény világ a török ellen háborút visel, egyes államok önhatalmúan, pillanatnyi érdekeik sugallatára, külön békét vagy fegyverszünetet a törökökkel nem köthetnek; mert az ilyen külön egyezségek a kereszténység közös érdekei ellen intézett merényletek, mintegy az árulás és hittagadás jellemét viselik magukon”.³ Erre figyelmezteti az országgyűlést Julián is: „Nemde, az olaszokkal s görögökkel az én jelenlétemben s tanácsomra *szent frigyet kötöttek?* ... Ne csaljátok most meg a népek várakozását, aminél semmi sem lehet ocsmányabbr!”⁴ Budán a török elleni háborút „a keresztény társadalom javára” („pro salute christiana reipublicae”) határozták el és ily értelemben kérték és elfogadták a szövetséges hatalmak segítségére és támogatására vonatkozó Igéretet.

(És valóban még Szegeden futott be Paleologus görög császárnak és Castriota György (Skander-bég) fejedelemnek tudósítása. Az előbbi 1444. júl. 30-án kelt levelében értesíti a magyar királyt, hogy seregével készen áll és várva-várja a magyar hadak megjelenését; egész kelet — úgymond — Ulászlóra és Magyarországra fordítja szemét és építi reményét. Skanderberg pedig ép a szegedi békekötés napján (aug. 4) kelt levelében lelkesedéssel fogadja Ulászló fölhívását, ígéri, hogy 30 ezer emberrel növelni fogja a magyar hadsereget és kész minden esetben követni Ulászló parancsát.⁵)

Látjuk tehát, hogy a király szegedi esküjét, t. i. a békekötésre *tett* esküjét (föltéve, hogy letette) nem kellett senkinek sem hatálytalanítani, ez eskü alól nem kellett, de nem is lehetett a királyt feloldani, mert ez „per se”, azaz önmagában érvénytelen volt. Hazugság tehát, rágalom, önkéntes kitalálás és történelem-hamisítás, ha

¹ Vaszary: i. m. 25—26.

² Bonfini: Dec. III. libr. VI. p. 357.; Callimachus: De reb. Ulad. lib. HI. p. 162.; Fraknói: Cesarini I. 68.

³ Haller—Karácsonyi: i. m. 760.; Fraknói: Cesarini I. 100.

⁴ Julián bíboros beszéde Bonfini szerint. Idézve: Vaszary: i. m. 73—77.

⁵ Vaszary: i. m. 37.

valaki azt mondja, hogy a bíboros a királyt a töröknek tett eskü alól „felmentette”.

Hogy mennyire vetemedik némely történetírónak merész képzelete, mutatja, hogy akadtak, akik egyenesen a pápát vádolták meg az „eskü alól történt feloldással”. Ide tartozik a föntebb idézett vers szerzője is. Az ilyenek még számolni sem tudtak, mert a török békekötés Dlugoss,¹ Fessier,² Horváth,³ Teleki⁴ és Szalay⁵ szerint aug. 1-én történt, a békét pedig, mint tudjuk, aug. 4-én felbontották. Tehát a kitűnően számolni tudó „történetírók” el akarják velünk hitetni, hogy a 15. században három nap alatt a pápát értesíteni és tőle választ kapni lehetséges volt. Hiszen tudjuk, hogy a pápa pl. Konstantinápoly elestéről csak 11, a nándorfehérvári ütközetről 16 nap múlva értesült. Vaszary ugyan a békekötést július 15-re helyezi,⁶ de így is mindenössze 18 nap állott volna rendelkezésre, hogy valaki Rómába jusson, ott tárgyalásokat folytasson és visszaérkezzék. Milyen szánandó erőlködések ezek!

Még ha Ulászló nem is esküdött volna Budán (amely esetben a szegedi eskü, ha megtörtént, érvényes lett volna), a békekötés ebben az esetben is érvénytelenné vált azért, mert ennek föltételeit a török nem teljesítette és ezzel joggal volt feltételezhető, hogy a török nem őszintén, nem igazán akar békét, hanem ármányt sző, cselektet vagy időt akar nyerni. A szerződés értelmében a töröknek a szóban levő várakat 8 nap múlva ki kellett volna ürítenie és visszaadnia, de a nyolc nap elmúlott, a török nem mozdult a várakból. Vártak 16 napot, vártak 20-at, a várak átadása elmaradt. Igaz, hogy a törökök 50 nap múlva visszaadták a várakat, de ezzel nem tettek elég a nyolc nap alatt teljesítendő kötelezettségnek. Világos, hogy ennek következtében a békére már ezen a címen is önmagától felbomlott.⁷

35. FEJEZET. (Folytatás.)

A várnai csata.

Julián bíborosnak a szegedi országgyűlésen tartott felvilágosító, az eskü szentségét védő, annak megszegését becstelenségnek minősítő, hatalmas, lelkes beszéde óriási hatást váltott ki. A rendek átlátták, hogy a fegyverszünetet fel kell bontani és hogy a háborúra meghívott és arra készülő szövetségeseket becstelenség nélkül elhagyni nem lehet, nem szabad. Bonfini és Callimachus szerint

¹ Katonánál: XIII. 310.

² Fessier: i. m. IV. 586.

³ Horváth M.: II. 354.

⁴ Teleki: A Hunyadiak kora. I. 493.

⁵ Szalay: Magyarország története. I. kiad. III. 61.

⁶ Vaszary: i. m. 58.

⁷ Pray: Hist. Reg. Hung. P. II. p. 331.; Callimachus: i. m. III. 174. és 176.; Szalay: i. m. III. 63.; Vaszary: i. m. 51—52.; Haller—Karácsonyi: i. m. 752.; Fraknói: Cesarini I. 70.

ilyen felkiáltások hallatszottak: „Meg kell szüntetni a fegyvernugvást; a segítségre felkért fejedelmek szövetségét nem szabad megszentségtelenítenünk; inkább elszenvendjük a sorsnak bárminő csapását, magát a halált is, mint, hogy a hívőknek adott kötelező igéretünket megszegjük.”¹ A király pedig újra megesküdött „a Szent-háromságra, a Boldogságos Szűzre, István és László szent királyra, hogy Budán kelt a ma végzését és fogadását t eljesíti és minden el fog követni, hogy a törököt a keresztenység kebeléből kiszorítsa”.²

Talán felesleges is megemlítenünk, hogy a királynak ez az esküje voltaképen teljesen szükségtelen volt, mert az egyszer érvényesen letett budai eskü hatása állandó. Ulászló tehát háromszor esküdött: először Budán, hogy a török ellen háborút indít, másodszor (feltéve, hogy valóban megesküdött) Szegeden, hogy a törökkel tíz éves békét köt és harmadszor, hogy a budai határozatnak megfelelően a török ellen vonul.

Meg is indult. Eleinte kedvezett a hadiszerencse. Több várat szereztünk. Sumiumot és Petreczet egy napos hősies ostrom után bevettük, 5000 török vesztette életét, számos magyar fogoly megszabadult. Bevettük még Kalliakret, Kavarnát és Várnát.

Hogy azután a négy év óta szakadatlan győzelem után egyszer rajtavesztettünk, ha mindenkor alaposan is, azon igazán nem csodálkozhatunk. Ez a változó hadiszerencsén, minden háború bizonytalan sorsán múlott. Persze ilyenkor, mint minden szerencsétlenség esetén, szívesen keres az ember bűnbakot a saját körén kívül, figyelmen kívül hagyva az okok és okozatok hosszú láncolatát.

Mint láttuk, a várnai csata elvesztése miatt a pápai követnek okolása csak a valóságos helyzet szándékos eltorzításából és félre-magyarázásából származhatik. Ha egy plébános a tolvaj hívét becsületes munkára biztatja és ezt épen a becsületes munka közben éri valamely nagy szerencsétlenség, józan ésszel és nyugodt lelkismerettel senki sem fog vádat kovácsolni a plébános ellen, mintha ö lett volna a szerencsétlenség okozója.

Régi hadtörténelmi tapasztalat, hogy minden nagyobb vesztett harc vagy háború után a közvélemény szeret bűnbakot keresni. Napoleon bukását annak idején Grouchy árulásának, Rákócziét Károlyi Sándor hütlenségének tulajdonították. Az 1848–49. évi szabadságharc sikertelenségeért Görgeit vádolták. A világháborúban, amikor a 12. Isonzó-csatában tönkre vertük az olasz hadsereget, Cadornát bűnbak gyanánt rangvesztésre ítélték. Ma már a legalaposabb Napóleon-tanulmány sem meri Grouchy árulását a császár bukása okának feltüntetni. Hasonló az eset Rákóczival is. Ma már tudjuk, hogy a lángoszú Görgei, szabadságharcunk legerélyesebb és legerősebb lelkű hőse csak áldozat volt, akit, mint a világ egyik legnagyobb katonáját, emberét és jellemét csak dicséret illet

¹ Bonfini és Callimachus: i. m.; Vaszary: i. m. 35

² Katonánál: XIII. 325.

meg.¹ Cadornának pedig nem kisebb egyén, mint Mussolini szolgáltatott igazságot és teljes elégtételt, mert ma már minden olasz tudja, hogy a csatát nem Cadorna vesztette el, hanem Olaszország.²

Az olyan rágalmak, amelyek minden áron az Egyház személyében szerettek volna bűnbakot felfedezni, méltó termékei annak a szellemi konyhának és világnézeti áramlatnak, amely századokon át csakúgy hullatta és szórta a legelképesztőbb rágalmakat az Egyház és személyei ellen.

Hiába; vannak történelmi tévedések és hazugságok, amelyeket valamely uralkodó koreszme ecsetje festett vagy valamely megtárnadhatatlannak vélt történelmi tekintély annyira megpecsételt, hogy követői, tanulói és bámulói behunyt szemmel, vakon, bírálat és utánjárás nélkül fogadják el azokat vagy beleszédülnek a hitelt szerző nevek megtévesztő bűvkörébe. úgy járnak ezek, mint az egyszerű földrajz-tudós, aki az ismeretlen terepet a kezében levő rossz térképpel hasonlította össze és amikor észrevette, hogy a kettő nem egyezik, bosszusan felkiáltott: Ez a vidék hibás! — így tesz egy csomó történetírónk is. A „tekintélyek” úgy mondják, hogy a várnai csata oka: a pápai követ, tehát a tények, a valóság és az igazság — tévedtek! Milyen igazak Chesterton szavai: „Unutterably stupid, idiotic lies are hatched out, embalmed in text-books, nay even in learned works and presented as the result of scientific research.”

Vaszary és Karácsonyi kimutatta, hogy milyen nemtelen eszközökkel törekedtek egyes történetírók (ha ugyan ilyeneknek lehetőket nevezni) rágalmait megalkotni. Az egyik (Fessier) például az idevágó alapokmányt teljesen elferdítve közölte, egy másik (Teleki) nem vett magának annyi fáradtságot, hogy az eredeti szöveget átnézte volna, hanem a hitehagyott Fessier elferdített német szövegét szórói-szóra lefordította. Ugyancsak Teleki Bonfini világos szavaiból ép az ellenkezőjét olvassa ki, mint amit az állít.³ Van, aki csak azért, hogy Juliánt megrágalmazhassa, a legborzasztóbb erkölcsi elvet állítja fel,⁴ a gondolkodás legelembb szabályával jut ellenkezésbe és a tényeket a fejetetjére állítja.⁵ Voltak, akik a királynak 1444. aug. 4.-í híres okiratából egyes részeket önkényesen, helyesebben: bűnös módon, kihagyta vagy meghamisítottak, ami teljesen kiforgatta az eredeti szöveg tartalmát. Pl. eme mondatot: „Régebben Budán tartott gyűlésünkben megesküdtünk” egyszerűen kihagyta. A következő mondatban pedig: „De miután Murád követteinek megérkezése némelyekben kétséget támasztott, vájon szándékunk-e csakugyan a Budán hozott és esküvel erősített határozatot

¹ Jónás Károly: Egy nagy magyar hadvezér. Bpest. 1935. Ezt a kis füzetet minden magyarnak, akit Görgei személye érdekel, melegen ajánlom. (Gergely R. kiadása.)

² V. ö. Cséffay Dénes: A hadi történetírás c. cikkét az új Magyarság 1935. jan. 27. számában.

³ Vaszary: i. m. 45—47.; Fraknói: Cesarini 125.

⁴ Vaszary: i. m. 49—5Ü.

⁵ U. o. 48.

megtartani”, az utolsó szavakat így változtatták meg: „Budán hozott és *most* esküvel erősített határozatot megtartani.”¹ Úgyhogy Karácsonyi nyíltan megvádolja őket, hogy „az *okirat-csonkítás* és *okirat hamisítás nemtelen fegyveréhez fordultak*”:² Volt, aki Julián szájába teljesen hazug mondatot adott. Pl. Thuróczy ezt írja: „Monda ugyanis: hogy a hitetleneknek adott eskü nem kell megtartani”³ holott Julián ezt vagy hozzá hasonlót soha sem mondotta. Az is érdekes, hogy egyes történetírók mennyire válogattak egy és ugyanama forrás vagy mű adatai közül aszerint, hogy melyik felelt meg vágyaiknak, felfogásuknak vagy céljuknak. Pl. Teleki nem tartja hitelesnek és elveti Thuróczynak következő mondatát: „János vajda, a király maga és az egész nép nevében valódi eskü tett le”, ellenben elfogadja Thuróczynak imént idézett hazug és maga kigondotla mondatát: „Monda ugyanis: hogy a hitetleneknek adott eskü nem kell megtartani.” És hányan írták le és idézték Thuróczynak ezt a becsemppészett, hazug mondatát és következetéseket vontak le belőle!

Még egy szomorúan jellemző adat! Ha okirat fontos, hát a magyar királyé bizonyára az. Ulászló királyunk Castriota György-höz idézett levelében panaszkodik, hogy *mindenki cserben hagyja — kivéve az egyetlen ejnő pápát, aki Juliánt jeles csapattal küldötte hozzánk*. Az eredeti szöveggel: „*Ilnus Eugenius sanctissimus Romanae rei praesul . . . Julianum cum praeclaro nobis milite adiunxit.*”⁴ Sajnos, sok történetíró, noha ismeri ezt a fontos okmányt, mert hiszen ugyanennek az okmánynak egyéb mondatait idézi, a fenti kitételt a világért sem közölné, azt egyszerűen elskikaszta. Sőt Teleki tudva nem igazat mond, amikor a szóbanlevő hely ismeretében, így változtatja meg a király levelét: „Egy keresztény hatalmasság sem küld seregeket.” Hogy a pápa kivétel volt és Juliánnak együtt csapatot küldött, azt szükségesnek t árja eltussolni, nehogy valaki is megtudja. Nem akarom a példákat szaporítani. Tessék elolvasni Vaszary alapos tanulmányát, aki egy csomó példán bizonyítja be „*a történelemben annyira járatlan vagy rosszakarató*” történelemírókról a „*szánandó tudatlanságot vagy kárhoztatandó rosszakaratot.*”⁴

Bezzeg nem vágolta meg Julián bíborost az, aki a legilletékebb volt az ügy elbírálására és akinek ehhez a legtöbb jogat lett volna. Ez Hunyadi volt, aki a legnagyobb dicsérettel emlékszik meg a bíborosról. Ekkép ír róla: „Nem kevésbbé illő nekünk is hangosan feljajdulnunk a mi főink miatti sebeinken, úgymint: a királynak, igen jeles fejedelmünknek, nemkülönben az egész világ előtt íísz-

¹ Haller—Karácsonyi: i. m. 755—756.

² U. o. 756.

³ Thuróczy János: *Chronica Hung.: A „Scriptores rerum Hngaricarum” 1665. évi kiad. 418. old.*

⁴ Katona: XIII. 300—303.; Hóman—Szekfű: III. 467.

⁵ Vaszary: i. m. 21, 25—26, 29.

⁶ U. o. 62—63.; Fraknói: *Cesarini* 125.

teletre méltó bíborosnak elestén, kiknek szilárd erényen alapult tekinthetők e nép üdvét tulajdon vállaikon viselni látszék.” Az eredeti nyelven: „... venerandi tóti mundo Patris D. Juliani legati,... salutem huius populi propriis humeris gestare videbatur.”¹

Hunyadi Isten büntetésének vette a várnai csata elvesztését, de nem holmi esküszegés miatt, ami nem történt, hanem az isteni gondviselés kikutathatatlan végzésében való hite miatt, épügy, mint ahogyan a rigómezői csatát is csaknem ugyanazokkal a szavakkal, szintén Isten büntetésének tekintette, holott ezt semmiféle eskü nem előzte meg. Íme, összehasonlításul közlöm Hunyadinak ítéletét a várnai és a rigómezői csata elvesztéséről. Az előbbiről így ír: „Ki nem tudja, hogy Istennek ítéletei a legigazabbak s azokat tűrhetetlen könnyekkel viselni méltatlanság? Mégis, midőn a hadaknak természetét, amelyekben ifjúságom óta forgolódom, meg-gondolom, megvallom és átlátom, hogy az volt a harcosoknak közös sorsa, hogy a legfőbb Intézónek akarata szerint majd kedvező, majd ellenkező szerencsére forduljon. . . . Nem az ellenséges sereg, hanem az isteni ítélet büntetése volt az s a mi bűneink miatt lettek a hitetlenek győztesek. Megismervén inkább bűneinknek, mint se-beinknek súlyát, stb.”² A rigómezői ütközetről pedig emígy ír: „EZ alkalommal inkább a hadiszerencse, mint lelkierőnk hagyott el bennünket, a többiben, miket szenvedtünk, isteni, nem emberi büntetésnek tulajdonítjuk a dicsőséget és dicséretet. Az ütközetet ők (a törökök) túlnyomó erejük és mindenek felett a mi bűneink árán nyerték meg.”³ Majdnem ugyanazok a kifejezések, mint a várnai csata leírását tárgyaló levélben. Különben már nagyobb csatavesztéseket is Isten büntetésének tulajdonítottunk. így a sajói ütközetről és a tatárpusztításról mondja IV. Béla király: „Bizonyöv, hogy a magyar nemzet bűneiért lakolt.” I. Károlynak Bazarád\elleni szerencsétlen hadmenetéről ezeket írja Thuróczy: „Midőn a magyarok mindenfelé a legkeményebb és legerősebb csatákat viselték, történt, nehogy a gyakori győzelem miatt elkapattassanak, vagy hogy a megelőző bűszkeség miatt megfenyítessének, hogy az alázatosságot megtanulják és tanítás az isteni szeretet malasztját, az atyai javítás vesszeje által tapasztalták, minthogy azokat fenyíti az Atya Isten, akiket szeret.”⁴ A himnuszunk is azt mondja: „Megbűnhődte már e nép a múltat s jövendőt.” Ily értelemben tekintette Hunyadi a várnai és rigómezői csaták szerencsétlen kimenetelét egyaránt Isten büntetésének.

Azonnal látni fogjuk, hogy a várnai csata körül valóban megbocsáthatatlan hibák történtek, sőt vérlázító bűnöket követtek el Hazánkon belül is, kívül is. De a csata elvesztéséért végeredményben sem a pápai követ, sem Hunyadi, a vezér (e kettő legkevésbbé), sem a hős király, sem a nemzet nem tehető felelőssé.

¹ Hunyadi levele a pápához Katonánál: XIII. 442.; Vaszary: i. m. 50.

² Hunyadi levele Katonánál: XIII. 439. s köv.

³ Hunyadi levele Katonánál: XIII. 637. s köv.

⁴ Thuróczy: i. m. 267.

Hóman írja: „Az ország ifjú királya hiányos felszereléssel és aránylag csekély számú seregeivel indult el.”¹ De én ezt sem tudom a király hibájául felnöni. Hiszen Hunyadi ugyancsak hiányosan felszerelt és valóban kisded sereggel aratta előzetes diadalait. 1441-ben jelentéktelen csapattal Belgrádnál verte meg, 1442-ben Szebennél futamította meg, ugyanabban az évben a Vaskapunál silányította tönkre a török hadat. 1443-ban két nagyobb és négy kisebb győzelmet aratott és öt várat ragadott el az ellenségtől. Miért kellett volna tehát ugyanakkora sereggel vereségtől tartani, éppen akkor, amikor kedvezőbbnek látszott a helyzet, amennyiben a portának minden áron való békevágyából annak gyengeségére is lehetett következtetni, másrészt a görög császár követei azt a hitet terjesztették, hogy Isten csodával kívánja a győzelem jutalmát adni.²

Azt is tudjuk, hogy a november 9-én Várna alá jutott magyar sereget óriási és keserves csalódás érte. Julián pápai követnek a magyar sereggel együtt induló 1000 emberén³ kívül a szövetségek egyetlen katonáját sem találták ott, még hírok sem vették.⁴

Es mégis, a várna csatánál *csak hajszál választott el bennünket a legfényesebb győzelemtől*. Hiszen a csatát a jobboldalon kezdtük meg és itt fényes diadalt arattunk. Az ellenség a legnagyobb zavarban rendetlen futásnak eredt.⁵ Azután megvertük az ellenséget a balszárnyon is, úgyhogy annak egész lovassága vadul menekülni iparkodott.⁶ Ekkor Hunyadi irigyei és ellenségei biztatni kezdték a királyt, ne engedje át „e fényes nap dicsőségét” a vajdának. A harcvágytól égő királyt nem kellett soká biztatni, csekély számú csapatával önhitten, elszántan rohant a janicsárok védte Murádra, aki már két szárnya vesztének láttára, lemondva a győzelemről, meg akart szaladni, midőn Karadsa bég lovának kantárát megragadva maradásra unszolta. Ulászló hangosan párbajra hívja Muradot, vakmerően nekitartva, de kis csapatától elvágták és körül fogták. A magyar csapat észrevevén a király veszélyes helyzetét, megszaladt, amit látván a már-már veszélyt sejtő ellenség, visszanyerte bátorságát és önbizalmát. A közben elesett király fejét a török lándzsára tűzve mutogatta, amire az egész magyar sereg általános futásnak eredt. Így veszté el az ütközetet a vitéz király és vele a magyar sereg.

Nagy dolgoknak néha parányi a megindító oka. Ha Karadsa vissza nem tartja Muradot a futástól, Hunyadi életének egyik legfényesebb csatáját nyerte volna meg. Sőt még Murád maradása esetén is győztünk volna, ha Hunyadi ellenségei nem biztatják a királyt, hogy Hunyadi terve ellenére az ellenségre törjön. Mi több, az utolsó pillanatban, amikor a királyt már körül fogta és körülzárta az ellen-

¹ Hóman—Szekfű: III. 279.

² Vaszary: i. m. 6.

³ Fraknói V.: Cesarini Julián. 77.

⁴ U. o. 80.

⁵ Vaszary: i. m. 65.

⁶ U. o. 66.

ség, Hunyadi megtudván a dolgot, áttöri az ellenség gyűrűjét és a királyhoz jut, kéri, unszolja, hogy vonuljon vissza vagy tetesse magát holtnak. Ha a király az utolsó pillanatban szótfogad az önzetlen Hunyadinak, még mindig megnyerhettük volna a csatát, de a király tovább harcolt, elesett és elestével megpecsételte a csata sorsát, íme, valóban hajszálak választottak el minket a legfényesebb győzelemtől.

Még a Cesarinit elítélő Teleki is megvallja: „Mindamellett is már a keresztenyek kezében volt a diadal, midőn az ifjú király féktelen harctüze által Hunyadi tanácsát nem fogadva, a dologban fordulást teszen; *a kész győzelmet elveszti*, sőt az ellenségnek mintegy visszaajándékozza. *Valóban ezt* — mondja Teleki — *tekintetük* (tehát nem az „esküszegést”) *az ütközet elvesztése legközelebbi és mintegy közvetlen okának*.¹

Érdekes, hogy Murád még megfutamodásunk és csatánk elvesztése után is jó darabig azt hitte, hogy mi győztünk és hogy a végső győzelem a mienk. Teleki szerint két napig nem merte elhagyni sáncait és csak harmadnap, amikor feltűnt a mi oldalunkon a nagy csend és mozdulatlanság, hagyta el helyét és utána persze már könnyen, ellenállás nélkül aknázhatta ki azt a győzelmét, amelyről maga mondotta, hogy ilyet csak ellenségének kíván.²

Nagyon helyesen mondotta egyik tudósunk, hogy „a csata gyászos kimenetelét esküszegésnek vagy a békekötés meg nem tartásának következményéül csak az tekintheti, aki minden a győztes részt tartja igazságosnak.” Pedig épen mi, trianoni magyarok, tudhatnánk legjobban, hogy nem minden a győztes oldalán van a jog, az igazság és az erkölcs.

És a világtörténelemben mily rengeteg példáját találjuk a goneszság győzelmének, az árulás jutalmának, a szószegés sikérének, a kétszínűség felülkerekedésének, az igazságtalanság diadalának és ezzel szemben az igazság, a becsületesség, a nemeslelkűség elnyomásának, gúzsbakötésének, rabláncrafűzésének vagy teljes eltiprásának.

36. FEJEZET. (Polytatás.)

Egy kis összehasonlítás.

Cesarini, Cesarini, miért is szeretted te annyira Magyarországot, ezt a számodra idegen országot? Mert hogy szeretted és hozzá nagyon, melegen, példaadó, ritka nagylelkűséggel s önzetlenséggel szeretted, azt talán legjobban egy kis összehasonlítás fogja megmutatni, amelyet eddig tudtommal még egy történetíró sem tárt fel olvasóinak.

A budai országgyűlés elhatározta a háborút, de a számos jelenelő közül a dandárok kiállítására és a személyes megjelenésre, — ismétlem, az összes rendek közül — csak három püspök vállal-

¹ Teleki: Hunyadi kora. I. 454.

² U. o. I. 438. s köv.

kozott (Rozgonyi Simon egri, János nagyváradi és Székcsői Herceg Rafael bosnyák püspök). A többi, valamint az egész nemeség *kivonta magát* mind a megjelenés kötelezettsége, mind a dandár teher alól.¹

A jellemtelen Brankovics György nemcsak megtagadta a segéddandárok kiállítását, amire, mint a korona hűbérere kötelezve volt, hanem Muradot már korábban értesítette a béke felbontásáról s arra törekedett, hogy Castriota Györgynek a magyar hadsereggel való egyesülését megakadályozza.

Hát még a többi! „A pénz — írja Teleki — az emberi gyarłoság e nagy kísértője, ezúttal is csodát művelt a génuai s velencei kapitányoknál. Murád minden fő után egy aranyat fizetvén, a kapitányok amaz ürügy alatt, hogy élelmük elfogyott és hajóik a nagy szelek miatt veszélynek vannak kitéve, *állasukat elhagyják*, sőt alattomosan még hajókat is kölcsönöznek (az ellenségnek), amelyeken Murád egy éjjel 40.000 fegyverest szállított át. így határozta el (kiált fel a Hunyadiak korának írója) az olasz gályakapitányok pénzszomja (tehát nem a szegedi „esküszegés”) a török birodalom és szomszédai, sőt egész Európa sorsát egy éjjel több századra.”² Fessier írja: „Murád a Caramniában kivívott győzelmek után a génuai hajókon véghez vitt *csel, megvesztegetés* és *árulás* által 40.000 emberrel a gallipoli tengerszoroson átkelt.”³ Hasonló vesztegetésről ír Dlugoss Katonánál,⁴ Szalay⁵ és sok más.

Magában a csatában a saját embereink, a saját véreink, Hunyadinak magyar ellenségei, megirigylévén az ő szakadatlan győzelmeit és diadalait, rábeszélik a királyt, hogy a vajda terveit keresztezve induljon a harcba. Inkább a Haza vesszen, csak Hunyadi ne győzzön.⁶ Maga a király az ő saját élete veszélyeztetésével megmenteni akaró Hunyadi bőlcs szavát megveti és inkább a személyes halált választja, mint sem a maga megmentésével egyúttal a sereg megszabadulását. Az irigyük terve fájdalmasan lepi meg Hunyadit, mikor látja, hogy a harc most már akarata és kérése ellen történik.⁷

Íme látjuk, hogy a saját véreink megtagadják a legelső és legfőbb hazafias kötelességet, sem katonát nem állítanak, sem harcba nem vonulnak, a harcban nem a Haza megmentése, hanem a dicső és önzetlen Hunyadi elgáncsolása a főcél; látjuk, hogy akadnak árulók, katonatisztek, akiket megvesztegetnek s akik az ellenséget támogatják. És mindezeket a hazafiatlan, hútlen, áruló, gyáva, viszszahúzódó, pénzért mindenre kapható alakokat a „történetírók” nem gáncsolják, bűnüket, hitványságukat, alávalóságukat, hazafitlanságukat és hazaárulásukat nem pécézik ki, nem emelik és nem domborítják ki, legfeljebb mint magától értődő dolgokat hideg tár-

¹ Vaszary: i. m. 19.

² Telekifi: m. I. 24. és 423.

³ Fessier: i. m. IV. 608.

⁴ Katona: i. m. XIII. 344.

⁵ Szalay: i. m. III. 67—68.

⁶ Vaszary: i. m. 66.

⁷ Vaszary: i. m. 67.

gyilagossággal lerögzítik és leközlik, ellenben kéjelegve pécézik ki azt az *idegen embert*, azt a pápai követet, aki ugyanakkor, amikor a magyar nemesség és főurak legnagyobb része kényelmesen otthon marad, ő *önként* a harcba, a küzdelembe kíséri királyunkat és a magyarok vezérét, még pedig nem is egyedül, hanem a pápa és a saját pénzén eltartott keresztes seregével és aki a *harctéren véges-végig kitartott* és katonáinkkal együtt a *csatatéren vesztette életét*, aki így vérével és hősi halálával tanúskodott a magyar ügy iránti önzetlen, nemes, önfeláldozó és utolsó leheletéig hűséges szeretetéről.

37. FEJEZET.

A vármai csata után.

Említettük, hogy Ulászló királyunk Castriota Györgyhöz intézett levelében panaszkodott, hogy mindenki elhagyta, cserbenhagyta — kivéve a pápát.¹ A vármai csata után megismétlődött e jelenlég Hazánk irányában. Az elvészett csata után az ország, Hunyadi külön is, a pápa segítségét kérte a háború folytatására. IV. Jenő pápa élte alkonyán, halálos ágyán intézkedett. A vármai harcmezőn hősi halált halt Julián helyébe új követet küldött Hazánkba, hogy segítségét felajánlja és a magyarokba lelket öntsön.

Jenő pápa utóda V. Miklós lett (1447—1455). Megválasztásakor hangoztatták, hogy nem is a bíborosok választották, hanem Isten szemelte ki.²

Mindjárt uralkodása kezdetén a török veszedelem elhárítására irányította figyelmét.³

Hunyadit a török háború folytatásában voltakép csak a Friegyessel való viszály akadályozta.⁴ Ezért minden áron szeretett volna kibékülni vele. Kétszer is kísérletezett, de eredmény nélkül. „Csak — írja Hóman — amikor V. Miklós pápa Carvajal bíborost küldte ki a viszály elintézésére, sikerült (1447) legalább két éves fegyverszünetet elérni.”⁵

Hunyadi az új pápát üdvözölvén, jelenti neki, hogy a jövő nyárra (1448) meg akarja támadni a törököt „abban a reményben, hogy Ö Szentsége az elődje *tett ajánlatot fönntartja*”.⁶ A pápa ugyan azonnal megajánlott 4000 lovas zsoldjával egyenértékű összseget és egyházi adót is kilátásba helyezett, mégis, mivel ő magasabb őrhelyről szemlélte az állapotokat, azt tanácsolta Hunyadinak, hogy a kellően elő nem készített hadjáratot halassza a jövő tavaszra. Hunyadi nem fogadta meg a tanácsot. Sajnos, a pápát igazolta a szomorú következmény. Hunyadi a rigómezői csatában nemcsak

¹ Katona: XIII. 300—303.; Hóman—Szekfű: III. 467.

² Pastor L.: i. m. II. kiad. I. köt. 300.

³ U. o. 479.

⁴ Hóman—Szekiü: III. 292.

⁵ U. o. III. 291—292.

⁶ Fraknói V.: Magyarország és a róm. Szentszék. II. 69.

súlyos vereséget szenvedett, hanem maga is fogásba jutott. Ki-szabadulása után, ismét támadni akart, de a pápa újra óva-tosságra és várakozásra intette. Hunyadi okulván a múlton, szót fogadott. Csak kettőre kéri a pápát: hogy ne vonja meg támogatását és hogy III. Frigyes német királyt intse meg, aki, mint tudjuk, visszatartotta a királyt is, meg a koronát is. A pápa teljesítette a kérést. Frigyes és Magyarország között egyességet teremtőn, hár-védbiztosítékot szerzett Hunyadinak és egyben elhárította az aka-dályt, amely a hadjárat megindítását gátolhatta volna.

Még óriási érdeme a pápának, hogy Hunyadi és Giskra János morva zsoldos vezér között kitört viszályt lecsendesítette¹ és hogy Hunyadit feloldotta a tőle erőszakkal kicsikart ama esküje alól, hogy többé soha nem vonul át Szerbián (1450. ápr. 12). „Csak így vált lehetséges a későbbi nándorfehérvári nagyszerű diadal, amely a várnai és rigómezői vereségek csorbait fényesen kiköszörlte.”² A pápa az említett lépésekkel párhuzamosan az albánok török elleni fellépését is támogatta a mi javunkra,³ valamint az ozmán ha-talom ellen más oldalról támadókat is segélyezte. Viszont az összes fejedelmet felszólította, hogy legyenek segítségünkre.⁴

38. FEJEZET.

A nándorfehérvári győzelem előtt.

1453-ban az egész keresztény világot megdöbbentette, megrázta és megfélemlítette az a szörnyű hír, hogy Konstantinápoly, az „óvilág súlypontja, az európai művelődés bástyája”, a keresztény Kelet erőssége, török kézre került. (1453. máj. 29.) Ezzel megszűnt a görög császárság, megszűnt a keleti keresztenység egysége s legfőbb mentsvára és nemsokára megmutatkozott romboló hatása az iparban, kereskedelemben és a nemzetközi pénzvilágban. Rómába a szomorú hír július 8-án érkezett. Mikor Lecce Róbert, hír-neves szónok kihirdette a népnek a rettenetes csapást, a tömeg han-gos, fuldokló zokogásba tört ki.⁵ V. Miklós pápát annyira megrendítette a nagy veszteség, hogy ágynak dölt, beteg lett és azóta egész életén át senki sem láta őt nevetni.⁶

Pedig a legnagyobb aggodalomra, a legsötétebb jövőtől és leg-szörnyűbb következményektől való félelemre nekünk magyaroknak volt okunk.

Nagyhatalmi állásunk elnyerése után egy század se múlhatott el, a teljes pusztulás örvénye elé kerültünk, amelytől elsősorban ismét a pápa keze mentett meg.

¹ Pastor L.: i. m. II. kiad. I. köt. 480.

² Kayser Fr.: „Papst Nicolaus V. u. d. Vordringen d. Türken. Hist. Jahrb. der Görresgeselsch. VI. 213.; id. Pastor i. h.

³ Pastor i. h.

⁴ U. o. 482.

⁵ U. o. 500.

⁶ Teleki: i. m. II. 322.

A hatalmas török sereg és nagy szultánja közeledik Magyarország felé. A magyar király nincs itthon, az országgyűlés veszekszik, senki a fülebotját sem mozgatja. Egyetlen ember, Hunyadi János szervezkedik. De mit érhetett volna el a maga kb. 15.000 emberével?¹ Csepp a tengerrel szemben. mindenki magára hagyja, el akarják gáncsolni, sőt még élete ellen is törnek. A nyugati hatalmak is egytől-egyig cserbenhagyják országunkat. Csupán egyetlen hatalom nem hagyott el bennünket, a pápa, sőt *egyszerre négy irányban is segítségünkre sietett*.

Az első segítséget az Égtől kérte: az egész keresztény világot felszólította, hogy imával, böjttel és bűnbánattal támogassa szent ügyünket.² A második segítség abban állott, hogy a pápa nemcsak imádkozott és imádkoztatott, hanem cselekedett is, még pedig páphoz méltóan.

V. Miklós pápa mindenki Konstantinápoly elestének hírére az egész keresztény világon keresztes hadjárat megindítását rendelte el.

Hogy maga jó példával járjon elő, *az apostoli kincstár minden jövedelméről lemondott a török elleni védelem céljaira*.³ Intézkedésére bíborosai és a római udvar minden rangú és rendű tiszttisztelője jövedelmük tizedrészét voltak kénytelenek felajánlani. Akit e pontban csaláson értek, hivatal- és rangvesztéssel büntették s egyházi fenyítésben is részesítették. A pápa az összes egyházkra is tizedet vetett ki. Saját költségén, 17.352 velencei aranyon, öt hadihajót szereltetett fel. Rómában külön bíborosi tanácsot állított fel, hogy a török veszedelem elleni védekezés módját és eszközeit tanulmányozza.⁴

Carvajal, korának legtekintélyesebb bíborosa, 1453 vége felé így írt Picolimini Enea Silvio bíborosnak, a későbbi pápának: „Még nem élt pápa, aki a közjót annyira a lelkére zárta volna, mint V. Miklós. Figyelme mindenkorra erre irányult. Skander bégnek 500 aranyat ajándékozott a török elleni védekezésre és még nagyobb segítséget ígért a jövőre; Rhodus szigetnek 60.000 aranyat utalt ki, a török ellen küldendő hajókra pedig 40.000 aranyat költött, épígy támogatta külön-külön nagy összeggel Karamaniát, Trapezuntot, Albániát, Dalmáciát és a törökkel szomszédos többi tartományt is.”⁵

Nehogy a nagy megmozdulást belső egyenetlenségek megakadályozzák, Isten nevében elrendelte a pápa, hogy a keresztény fejedelmek egymás között békét tartsanak és fegyverszünetet kössenek. A békébontók egyházi büntetésben részesüljenek. Persze az

¹ „Aligha sokat mondunk, ha 15—20.000-re tesszük rendesen kiképzett és fegyelmezett harcosainak számát” (Balanyi György: „Nándorfehérvár ostroma és felmentése 1456-ban”. Hadtört. Közlemények 1911. 186.)

² Később Kallixt pápa elrendelte, hogy a világ minden templomában naponkint, déltájban húzzák meg a harangokat, hogy a hívek a harang fügylemezétetésére imádkozzanak a szent ügyért. (1456. jún. 29. bull.)

³ Pastor L.: i. m. II. kiad. I. 502.

⁴ U. o. I. 503—504.

európai államokban sokkal jobban dühöngött az egyenetlenség, el-lenséges érzület, hatalmi vágy, torzsalkodás és féltékenység, sem-hogyan figyelmüket a pápa szava egyszerre a törökre tudta volna irányítani. A középkor kereszteny egysége már a múlté volt. „Sem a pápának nem adják már meg, ami a pápáé, sem a császárnak, ami a császáré. Az engedelmesség erénye megszűnt, minden államot és minden fejedelmet csak a saját érdeke érdekli. Milyen hatalom tudná kibékíteni az angolt a franciaival, a génuait az aragóniaival, a németet a magyarral és csennél?” Így tűnödik ama kornak egyik leg-nagyobb ismerőse, az említett Enea Silvio, a későbbi pápa.¹ Való-ban, a Hazánk után legjobban veszélyeztetett Velence békét kötött a szultánnal. A genuaiak elbátortalanodtak. Nápoly, Milánó, Flo-renz visszautasították a pápa kihívó szózatát. Az egész Nyugat tét-lenségbe burkolódzott. A népeket teljes egykedvűség és közömbös-ség szállta meg. Egyesegyedül a pápa az, aki erőlködik, buzdul és buzdít, áldozatot hoz, költekezik, parancsokat oszt, leveleket ír, kö-veteket küld, kér, esedezik és egyedül ő látja, érzi és fogja fel a helyzet s időpont sötét komolyságát. „Egyedül a pápa mutatkozott a világ egyetemes és fönntartó hatalmának”, mondja Pastor.²

Hunyadi, aki ideiglenesen visszaverte a Szerbiába törő törököt, esedevezve kért a császártól fegyveres segítséget. A császár össz-sze is hívta Regensburgba a gyűlést (1454. ápr. 24.), de maga az összehívó császár sem jelent meg rajta, annál kevésbbé a meghívottak. Castiglionei János pápai követ erőfeszítésére a császár Frank-furtba új gyűlést hívott össze. Európa összes hatalmai hivatalosak voltak, mi magyarok is. A gyűlésen mind a pápai követ, mind a magyar követség élénk színekkel ecsetelte a török veszély nagyságát és kérte a fegyveres támogatást számunkra, eredményt azonban ezúttal sem tudott elérni. Következő évben Bécsújhelyen (Wiener-Neustadt) jöttek össze a hatalmak képviselői. Meddő tanácskozásuk közben érkezett meg a gyűlésre a hír, hogy V. Miklós pápa meghalt (márc. 25). A szomorú hír a fejedelmek lelke mélyén Ör-vendetes ürügyül szolgált a gyűlés szétrobbantására és színhelyé-nek azonnali elhagyására. A bécsújhelyi birodalmi gyűlés szégyen-letesen végződött, a magyarok pedig meggyőződtek arról, hogy Nyugatról nem számíthatnak sem segítségre, sem megértésre. Azt hitték, hogy V. Miklós halála utolsó reményüktől is megfosztotta őket, a pápa támogatásától. Hála Istennek, az aggodalom alapta-lan volt. Söt!

39. FEJEZET. A Hazánkat megmentő pápa.

Az új pápa választása előtt valamennyi bíboros esküvel köte-lezte magát, hogy pápává választása esetén minden erejével azon lesz, hogy Konstantinápoly ismét kereszteny kézre jusson vissza.

¹ U. o. I. 504—505.

² U. o. I. 557.

Az új pápa III. Kallixt lett (1455—1458). Érdemes megjegyeznünk nevét. Csak három évig uralkodott, de három évi uralkodása nélkül ma több, mint valószínű, nem élne már Hazánk. „Az ősi ellenség letörése lett — mondja Pastor — minden tevékenységének alapja és gyújtópontja, amelyben működésének minden sugara egyesült.”¹ És Hóman megjegyzi: „*Alighogy megválasztottak, megesküdött, hogy addig nem nyugszik, míg a törököt ki nem üzi Európából és erre a célra minden kincsét, ha kell még életét is feláldozza.*”² Sokszor hangoztatta, hogy az örökké életen kívül semmit nem óhajt úgy, mint hogy fogadalmát teljesíthesse. Csodálatos erélyivel törekedett is erre, ami annyival is csodálatosabb, mert III. Kallixt a pápai trón elfoglalásakor 87 éves, törékeny testű, gyenge szervezetű aggastyán volt.

Ha az ember a pápa fennmaradt leveleit olvassa, szinte alig tudja elhinni, hogy ez az aggastyán és törékeny, beteges egyházfő olyan ifjúi lelkesedéssel, akadályokat nem ismerő lelkesedéssel és lángoló hévvel tudott eltelni. III. Kallixt iratai 48 vastag kötetet alkotnak a vatikáni titkos levéltárban. Pastor írja: „A nyugati fejedelmek egyesítése, *Magyarország támogatása* és egy pápai hajóhad felszerelése volt legközelebbi célja.”³ A német Pastor nem említi külön más országot, egyedül Magyarországot!

Amint a pápa magyar követétől értesült a helyzetről, nemcsak megadóztatta a keresztény világ minden egyházi javadalmasát, hanem maga is *lemondott minden jóvedelmeiről, eladt a vagy zálogba tette minden ékszerét, még saját evőeszközét is*, hogy hatalmas hajórajt küldhessen a török ellen és így lekösse azt az egyik oldalon.⁴ Ennek fontosságát majd látni fogjuk. Még tovább ment, a vatikáni gyűjtemény könyveiről leszedette az arany és ezüst csattokat és azokból pénzt veretett.⁵ A tervezett hajóhadra 150.000 aranyat adott.*

Gabriele da Verona, aki ezidőben éppen Rómában tartózkodott, írja Kallixt pápáról: „*Ez az új szent pápa egyébre sem gondol, egyébről sem beszél s míg más ügyeket rendszerint néhány szóval intéz el, a török hadjáratról szüntelenül tanácskozik. Ez mindenig a száján van; nem kíméli az alvást, nem az étkezést és csodálják mindenjában, hogy ez a koros férfiú e nehéz és terhes ügyben ilyen kitartást tanúsít. Mindent, amit összegyűjthet, e célra fordít.*”⁷

Az 1455-i budai országgyűlés július 21-én köszönetet mondott a pápának és a bíborosi testületnek figyelmükért és örömét

¹ Pastor L.: i. m. 557.

² Hóman—Szekfű: III. 311.

³ Pastor L.: i. m. II. kiad. I. k. 559.

⁴ U. o. I. 586. és II. 3.

⁵ Bölcsey Ödön: Capistranói Szent János élete és kora. Székesfv. 1924. II. köt. 231.

⁶ Fraknói V.: Magyarország és a róm. Szentszék. II. 98.

⁷ U. o. II. 93. és Bölcsey: i. m. II. 231.

fejezte ki ama hitvallásért, amelyet a pápa trónraléptekor tett a törökök kiüzetésére.¹

A pápa feltűzette a szent háború keresztes jelvényét az aragóniai király mellére, egyik bíborosát Angolországba küldte, hogy igyekezzék békét közvetíteni az angol és francia király között,² egy másik bíborosát Franciaországba rendelte, hogy törekedjék a királyt és az országot a keresztenység védelmére megnyerni, Németes Magyarország területére Carvajal bíbornokot küldte, hogy igyekezzék rábírni a császárt a török elleni háború támogatására, Ha-zánkban pedig iparkodjék a rendeket a királytal kibékíteni és valamennyit áldozatkézségre szorítani.³

A pápa az összes kereszteny hatalmakhoz leveleket intézett, hogy törökellenes tervét pártolják és gyámolítsák. Sajnos, egymásután kapta a szomorú jelentéseket, hogy a fejedelmek semmiféle áldozatra nem kaphatók. Németországban agyon tanácskoztak a pápa tervét, a pápság pedig „a német Egyház szabadsága nevében” tiltakozott a tizedszedés ellen. Franciaország eleinte még a pápai keresztes bulla kihirdetését is megakadályozta. A hatalmas Burgundia fejedelme összegyűjtötte ugyan a török ellen harcra szánt pénzt, de azt visszatartotta. A nápolyi király akadályokat gördített a keresztes terv ellen és így tovább. Pastor írja: „A pápát a török ügyben valamennyi világi hatalom cserbenhagyta”,⁴ sőt sok hütlenséggel és árulással is szemben találta magát. „Valóban csodálatra méltó — folytatja Pastor — hogy III. Kallixt e tömérdek nehézség közepette nem vesztette el bátorságát; ám sem veszély, sem nehézség nem volt képes az agg pápa tüzes lelkesedését lelohasztani.”⁵

A pápa egyik legnagyobb *tette* hatalmas hajóhad kiállítása volt. Általános vélemény szerint hatvan gályából állott, újabb kutatások szerint huszonöt vitorlás hajó indult el ezer tengerésszel, öt-ezer fegyveressel és háromszáz ágyúval.⁶ A hajóhad parancsnokává Lodovico di Scarampa aquilei pátriárkát nevezte ki. E hajóhad döntő jelentőségéről, mint már említettük, alább lesz szó. E helyen csak felhívom az olvasó figyelmét arra, hogy abban az időben egyetlen gályának (középkori nagyobb hadihajó) megépítése és felszerelése is óriási megerőltetésbe került. Ez okból gyakran több hajóállító együttesen szerelt fel gályát. Pl. 1389-ben Scardona, Sebenico és Spalato együtt szerelt fel egy gályát.⁷

¹ Pray: Annales Regn. Hung. III. 159—160.

² Teleki: i. m. II. 385.; Bölcsey: i. m. II. 252.

³ Pastor L.: i. m. I. 517.; Bölcsey: II. 252.

⁴ Pastor L.: I. 585.

⁵ U. o. I. 586—587.

⁶ U. o. I. 575.

⁷ Dr. Miklósy Zoltán: A magyar király tengeri hajóhada a középkorban. Budapest, 1934. 39. old.

40. FEJEZET.

A félelmetes török had ostromra készül.

Soha török, de eladdig még más hatalom sem készült fel anynyira, olyan kiterjedt gondoskodással és tömegtermeléssel, mint ezzíben II. Mohamed. A birodalom minden részéből összevonták a seregeket. A hadifelszerelésekben valóságos gyárak dolgoztak éjjel-nappali üzemmel. Az üszkübi ágyúöntő boszorkányos gyorsaság-gal készítette a félelmetes lövegeket, amelyeknek öblében egy ember elfért. A műhelyek csak úgy ontották a fegyvereket. A tevék és igásállatok megszámlálhatatlan raja szállította az élelmiszert, eleséget, hadianyagot és löszert. Szekér szekér hátán tömte meg az utakat. Háborúra való ilyen nagysabású, körültekintő és hatalmas arányú előkészület eddig teljesen ismeretlen volt.¹

A szultán 1456 júniusában legkevesebb 150—160.000 emberrel és 300 ágyúval vonult Nándorfehérvár felé,² hogy Hazánk e kapujának kulcsát megszerezve, szabad utat nyerhessen az egész országba. A szárazföldi sereget 200 hajóból álló vízierő támogatta.³ A szultán személyesen vezette hadsereget. A minden törökök ura és Konstantinápoly bűszke meghódítója megesküdött a próféta szakkállára és saját lelke üdvösségeire, hogy két hónap múlva Budán vacsorázik és egész Magyarországot meghódítja. Július elején már látni lehetett várból Mohamednek kibontakozó hatalmas, félelmetes és kitűnően felfegyverkezett sereget, amely mindenkor semminemű ellenállással nem találkozott.

A törököt a hatalmas fegyverzeten, a szigorú fegyelmen kívül lélekkel, bizalommal és bátorsággal töltötte el a helyzet alapos ismerete. II. Mohamed kitűnő kémei útján értesült a kereszteny fejedelmek tétlenségéről, közömbösségeiről és nemtörödömségéről. A magyaroktól meg épen nem kellett tartania. Ki is állhatna neki ellen? Valóban ezt kérdezhetünk mi magunk is. Ki fogja Hazánkban föltartóztathatni ezt a félelmes, szörnyűséges, minden eddigi képzeletet felülmúló sereget?

A király? De hiszen ő, alighogy a pápai követ erős unszolására Budára érkezett, vadászat ürügye alatt Bécsbe menekült.

A nemesség és a főurak? Ők fásult lélekkel, bűnös közömbösséggel, ölnézetet kézzel szemlélték az eseményeket.

Hunyadi? A magára maradt, a sorsára hagyott, a gyűlölt Hunyadi a maga kb. 15.000 emberével? Hunyadi, akitől a török is tudta, mi is tudtuk, hogy a többi magyar főür nemcsak nem fogja őt támogatni, hanem titokban inkább vesztét óhajtja? Hunyadi

¹ Pastor L.: I. 588—589.

² Hóman—Szekfű: i. in. III. 312. Maguk a szemtanuk 120—200 ezer embert emlegetnek: Hadtört. Közl. 1911. 184.

³ Teleffi: i. m. II. 412.; Hóman—Szekfű: i. m. III. 312.; Bölcsey: i. m. II. 293. — Pastor a szultán sereget 100.000 fönnyire becsüli, de valószínűen csak a törzs-hadsereget érti rajta, hiszen tudjuk, hogy ezt rendszerint félannyi — kevésbé fegyelmezett — tartalék követte nyomon.

maga is fájón érezte e körülmények veszélyét. Ezért nem akart nyílt csatába bocsátkozni. Amikor a török gályák Kevi mellett elhaladtak, Hunyadi a seregével feljebb vonult.

Talán az ostromlott nándorfehérvári őrségen lehessen bízni? De ez minden összes 5-6 ezer emberből állott, akitet Szilágyi Mihály sebtiben összeszedett, tehát addigra sem voltak elegendők, míg a legközelebbi segítség megérkezik. Ehhez járult a várban fellépett pestis és a kitört éhínség.

A szultán pedig már készült a vár körülzárására és ágyúinak dörgése Szegedig volt hallható.

Az ostromlottakat már-már megszállta a csürgedés bénító érzése . . . Ilyen kis őrséggel . . . Ekkora ellenség ellen . . .

Ám a legnagyobb veszélyben, a legkétségejtőbb időpontban, az elnyelésre tátott örvény peremén, felénk nyúlt egy hatalmas kéz, segítségünkre, védelmünkre, megmentésünkre sietett a pápa keze, a pápa küldötte, *a pápa — csodaember*.

Ez volt a pápa harmadik segítsége.

41. FEJEZET. A csoda-ember.

Miben is állott a pápa harmadik, talán legnagyobb segítsége?

Kezdjük kissé előbbről!

„Szívünket — írja a pápa — mély bánattal tölti el az, hogy a dicső Magyarország fejében és tagjaiban megbomlott, egyenetlenségek színhelyévé lett és így *nagy dolgok végrehajtására képtelenné vált.*¹ Valóban. Miként a többi országban, Hazánkban is csak szepegek, sóhajtoztak, keseregtek és tanácskoztak az emberek, de Hunyadin kívül, tettre senki sem szánta el magát. A magyar nagyok összeszaladtak a győri, majd a budai országgylésre, itt beszéltek, dörögtek s összevesztek, de sem katonát, sem pénzt meg nem szavaztak. A király pedig, mint említettük, távol volt az országtól.

E válságos helyzetben a pápa Hazánkba rendelte az egyetlen embert, akitől még remélni lehetett a *helyzet* javulását: Capistrano János, Szent Ferenc rendű szerzetest, vagy ahogyan nálunk általában hívják: Kapisztránt.

Kapisztrán neve már ismeretes volt Hazánkban. A frankfurti és bécsújhelyi gyűléseken tüzes lélekkel szállt síkra Magyarország érdekében. Ezért a magyar nemzet több ízben meghívta az országba. V. László király már 1454. okt. 29-én többször hívta Hazánkba.² De meghívta öt külön-külön is a nádor, a püspöki kar, Hunyadi János és sok magyar főrend.³ Kapisztrán szívesen enge-

¹ Fraknói V.: Magyarország és a rom. Szentszék. II. 93.

² Hóman—Szekfű: III. 473.

³ Bölcsek: i. m. II. 185., 218., 233., 236., 238.; Hóman—Szekfű: III. 309. és 473. ”

tett volna a meghívásnak, de addig nem akart Hazánkba jönni, míg a pápától parancsot vagy legalább is engedélyt nem kap.

Végre meg is kapta a pápától a levelet, amelyben megbízza őt, hogy Magyarországban hirdessen török elleni hadjáratot. A pápa a hírneves szerzetest voltakép Carvajal pápai követ segédjéül jelölte ki, hogy csodás hatású megjelenésével és lángoló ékesszólásával a hívek körében a lelkesedés és áldozatkészség szellemét felkeltse.¹ Kapisztrán annak ellenére, hogy külföldön lebeszélték Magyarországra való utazásáról,² 1455 május közepén átlépte Hazánk határát. Ez alkalommal Hunyadi a távol levő király helyett meleg-hangú levéllel üdvözölte a várva várt barátot. Csak két hónapja van Hazánkban és a magyar országgyűlés (1455. júl. 21) már is e gyönyörű szavakkal örökítette meg Kapisztrán fennkölt jellemét és páratlan érdemeit: „*Habemus inter expectationis angustias confortatorem idoneum, venerabilem fratrem, Joannem de Capistrano ordinis Minorum, qui peregratis multis partibus Alemanniae adierat Polonię, inde per Silesiam ac Moravię iterato regressus in Austriam concessit, tandem ad has partes, clarus ubique in fidei zelo, clarus in doctrina, apud nos verō pro conditione rerum nostrarum, exhortationibus necessariis clarissimus. Hajas sermonibus recreamar, hajas devotione reficimur, hujus denique merito familiám totam ordinis illis hactenus nobis charam, de cetero chariorem amplectimur. Utilis est statui nostro, opportunus spei et nee minus gerendis rebus, quam maxime necessarius.*”³

Mialatt főuraink tétlenkedtek, Kapisztrán, ez a csoda-ember, ekkor már 70 éves agg, megkezdi működését. Első teendője volt Hunyadi Jánost kibékíteni a királyjal, Ciliéi Ulrikkal és Garai László nádorral, ami sikerült is. Bár az utóbbi kettőnek kibékülése az ő részükről csak színleges volt, de Kapisztrán legalább is annyit elért, hogy a két férfi egyelőre nem mert akadályokat gördíteni a nemeslelkű és önzetlen Hunyadi nagyszabású tervei ellen, amelyekkel az ország megmentését óhajtotta.

Ezután az agg szerzetes *mezítláb* bejárta a Duna-Tisza közét és Erdélyt. Közben megkapta a pápa újabb parancsát, hogy külön rendelkezése nélkül Magyarországot el ne hagyja.⁴ Kapisztrán apostoli hévvel és korát meghazudtoló lelkesedéssel és tüzzel beszélt, prédkált, buzdított és toborzott. Személyének és magyarra fordított latin beszédének varázsa elől senki sem tudott kitérni. Lángszavára csakúgy özönlöttek és hömpölyögtek köréje a tömegek, úgyhogy Carvajal szavai szerint inkább attól kellett félni, hogy az eleség elfogy, mint az emberek. minden vidék, minden község és falu apraja-nagyja látni kívánta őt. És mialatt a külföldre menekült király léhán és könnyelműen töltötte napjait, az országban a

¹ Fraknói V.: Carvajal I. bíboros magyarországi követségei. Budapest, 1889. 26.

² Bölcsey: II. 212. és 221.

³ Pray: Annales Regn. Hung. III. 160.

⁴ Bölcsey: II. 255. '

nemesek mély álomba merültek és „bomlasztó példájuk hatása alatt”³ még másokat is visszatartottak a harcbavonulástól, sőt egyesek titokban Hunyadi vesztét óhajtották, addig az aggastyán barát csodálatra méltó szívóssággal 60.000 fönyi sereget² szervezett, amelyet Hunyadi rendelkezésére bocsájtott. Az összetoborzottak legnagyobb része parasztkorból, mesteremberekből és tanulókból állott. Legtöbbje fegyver hiján doronggal, furkósbottal, parityával, íjjal, nyíllal vagy kapával, kaszával, vasvillával követte a barátot, de Giovanni da Tagliacorzo tanúsága szerint „a szomorúak felvidultak, a kétségeskedők felbátorodtak és kinyilvánították, hogy ilyen lelkes vezért a börtönbe és a halálba is készek követni.”³

Végre szemtől-szembe kerül Kapisztrán a szultán félelmetes hadseregével. Keresztesei farkasszemet néznek a szultán fegyvereseivel. A barát vezér pedig nem kímél sem időt, sem fáradságot. Alig ér rá enni-inni, pihenő helye a pusztta föld. Csak egy vágy lelkesíti, hajtja, ösztönzi, sürgeti és tüzel: győznie kell. Giovanni da Tagliacorzo azt írja róla: „Nem lehetett találni olyan erős embert, aki vele kitarthatott volna; a legerősebbek és a munkában legedzettebbek is kidőlték mellőle.”⁴ És ezt a koldusosan felszerelt, rongyokba öltözött gyülevész népet az aggastyán barát tűzben égő arccal, ellenállhatatlan hévvel, hirtelenében megszervezte, sebtiben harcra képezte, vaskézzel megfegyelmezte és olyan emberfeletti tűzzel, lelkesedéssel, rajongással és győzelmi vággyal telítette, hogy Jézus nevével az ajkakon, megvívta vele először a dunai (1456 jún. 14), majd a világra szóló nándorfehérvári diadalt (júl. 21–22), magyar történelmünknek legszebb, legragyogóbb, legdicsőbb és legmaradandóbb hatású győzelmét.

40.000 török holtteste fedte a csatateret. Mohamed egész tábora, minden ágyúja és teljes hadifelszerelése magyar kézre jutott. Ez a szinte csodászerű győzelem, amelyben maga a szultán is megsebesült, megbénította a félhold hatalmát és megszabadította nemcsak Hazánkat és vele szegény népét, az idegen földön vadászó királyát és visszavonuló főurait, hanem egész Európát s a keresztenységet Kelet legnagyobb veszedelmétől és a teljes pusztulástól. Meg is ünnepelték a győzelmet egész Európában, még az angol városokban is. A győzelem 70 évre tartotta távol a félholdat Hazánk határaitól.

¹ Hadtörténelmi Közlemények: 1911. 178.

² Nem tudom követni Balanyit abban a véleményében, hogy a 60.000 szám túlzott (Hadtörtén. Közlöny, 1911. 186.). Az összes történetírók ezt a számot fogadják el. Balanyi Tagliacorzo Jánosra hivatkozik, aki egyik levelében 27–28 ezer emberről tesz említést, de később épen maga Tagliacorzo, ugyanabban a levélben 60.000 embert említ. Ha tehát ugyanabban a levélben eltérés van, a 60.000 mellett kell döntenünk, még pedig két okból: *a)* mert ez az általános felfogás, amelyet Balanyin kívül eddig senki kétségbe nem vont; *b)* mert általános jogi és lélektani szabály, hogy ha ugyanaz a személy különös ok nélkül kétféle állapot meg, minden a későbbi állítását kell helyesnek elfogadnunk.

³ Bölcsey: i. m. II. 286.

⁴ U. o. II. 309.

A nándorfehérvári vár parancsnoka, Szilágyi Mihály, így szolt a győzelem után Kapisztránhoz: „Magyarország hasonló győzelmet még nem aratott ellenségein s nem szerzett ily nyereséget; s ez Isten segítségével s *tisztelendő Atyaságod érdemeinél fogva történt.*”¹

Hóman is elsősorban a pápa elrendelte harangszó felvillanyozó hatásának és a pápa küldte Kapisztrán gyűjtő lelkesedésének tulajdonítja a nándorfehérvári győzelmet. Szavai: „Ez a (Kapisztrán szülte) fanatikus lelkesedés volt szükséges ahhoz, hogy a nándorfehérvári csata a magyarok és kereszesek győzelmével végződjék.” Majd: „A keresztes háború iránti buzgalom felkeltésére Kallixt pápa új déli imát rendelt el, amelyet a kereszteny fegyverek győzelméért kellett az egész keresztenységnek minden délben elmondani s melynek elvégzésére a híveket minden délben harangszó figyelmezette. Ez imákon s keresztpredikálásokon kelt általános lelkesedés vitte harcba Kapisztrán kereszteseit s *ezek vívták ki* aztán — Hunyadi hadvezéri tehetsége és magyarjainak vitézsége mellett — a nándorfehérvári győzelmet, amely így minden időkre összefügg a déli harangszó hangzásával.”²

42. FEJEZET. A pápa negyedik segítsége.

Itt az ideje, hogy a nándorfehérvári győzelemmel kapcsolatban, utólagosan, a pápa negyedik segítségéről is beszéljünk. Sajnos, ezt a negyedik irányú segítséget történetíróink nem emelik ki, vagy meg sem említik, úgy látszik döntő fontosságát nem ismerik fel.

Néha egyetlen csepp többlete kicsurogtatja a vizet a pohárból. Az egyensúlyt néha milliméter különbözet ingatja meg. A harcban és a háborúban is néha csekélyiségek döntő hatással lehetnek. A hadtörténelem számos példát mutat arra, hogy az egyik fél a csatát valamely seregrész elvonása miatt veszítette el. A világháború sorát eldöntő híres marnei csatát is azért vesztették el a németek, mert a keleti hadszíntér válságos helyzete miatt, a támadó szárnyról két hadtestet voltak kénytelenek Kelet-Poroszországba szállítani, egy-egy hadtest pedig Antwerpent és Maubeuget ostromolta. Az elégte- len erőkkel rendelkező hadseregekkel nem volt tanácsos kitartani s így az egész német támadó szárnynak (1—5. hadsereg) vissza kellett vonulnia.

Ily formán kötötte le a pápa is a török hadsereg jelentékeny részét. Ez volt a pápának negyedik, elégé nem méltányolható segítsége, amely talán ép olyan szükséges volt a nándorfehérvári győzelem megnyeréséhez, mint akár Hunyadi vitézsége, akár Car-

¹ U. o. II. 321.

² Hóman—Szekfű: III. 311. és 312.

vajai buzgalma, akár Kapisztrán lángszava vagy általa összegyűjtött kereszteseinek hatalmas, lelkes tömege.

Fentebb hallottuk, hogy a pápa hatalmas hajóhadat szervezett a török erők lekötésére. Átadom a szót a Hadtörténelmi Közlöny tudós írójának: „Mivel (a szultán) tudomással bírt az ellene indított európai mozugalmoról, nevezetesen tudta, hogy Kallixt pápa külön hajóhadat szervezett tengeri birtokainak visszahódítására, illetve háborgatására . . . azért *fegyveres erejének tetemes részét ott-hon hagyta.*¹

Ime, a pápa hajóhada megkötötte, leköötte és visszatartotta a szultán seregének jelentékeny részét. A pápának ez áldozatos és rengeteg pénzbe került intézkedése nélkül a szultán teljes sereget vethette volna a nándorfehérvári harcba és az amúgy is hajszalon függő magyar győzelem ez esetben legalább is nagyon kétes lett volna, de valószínű, hogy győzelem helyett megsemmisítő vereséget szenvedtünk volna.

43. FEJEZET.

Kinek köszönhetjük a nándorfehérvári diadalt?

A nándorfehérvári győzelemmel kapcsolatban több ízben idézem Balanyit, e győzelemnek Bölcskeyvel együtt legalaposabb ismerőjét, azonban egyik állításának helyességét erősen vitatnom kell.

Azt írja: „A válságos körülmények közt három ember vállalkozott arra, hogy pótolja a király, a nemzet, sőt az egész keresztény világ mulasztását: Hunyadi, Carvajal és Kapisztrán. Az előbbi lángoló hazaszeretetét, merész elszántságát és évtizedek harcaiban kipróbált hadvezéri lángelméjét, a második az Egyház óriási szellemű hatalmát, míg a harmadik az életszentség és az elragadó ékeszséglás varázsát vitte a csatárra, hogy feltartóztassa azt a pusztító áradatot, amely már szinte a Duna partjáig ért.”²

Balanyi, amidőn a nándorfehérvári győzelem okát a nevezett három férfiúban találja, jól lát, de szerény nézetem szerint mégsem eléggé messze. A három férfiú mögül nem veszi észre, vagy nem emeli ki azt a negyedik, azt az igazi férfiút, akinek a kezében az említett három férfiú többé-kevésbé csak függvény, sakk-alak volt.

Kalapot le a három említett nagyság előtt, még pedig mélyen; ámde ha nemcsak magát a nándorfehérvári ütközetet vesszük szemügyre, hanem annak teljes keretét, előzményeit, összefüggéseit és oknyomozóan kísérjük az események láncolatát, minden túlzás, minden erőlködés és nagyítás nélkül elmondhatjuk, hogy a nándorfehérvári győzelem legelsősorban III. Kallixt pápa érdeme!

Nem a magyar királyé, hiszen ez Bécsbe szökött.

Nem a magyar országgylésé, mert Balanyi szavait idézve

¹ Balanyi szavai: Hadtörtén. Közlöny. 1911. 180.

² U. o. 175—176.

„Az országgyűlés nem tanúsította azt a bőkezűséget az anyagi áldozatok megajánlásában és azt a mélyebb belátást az óvóintézkek megtételében, amelyet a helyzet komolysága megkívánt. Ha hozott is némely üdvös rendszabályt a válság elhárítására, aminek azonban a rendelkezésünkre álló forrásokban nem találjuk nyomát, a király távozása után senki sem gondolt többé azok foganatosításával. Annak, aki Magyarországot meg akarta menteni, annak más eszközökhöz kellett folyamodni.”¹

A magyar nemzetnek, mint ilyennek szintén nem köszönhető a győzelem. A kortársak egybehangzó tanúsága szerint a nevesebb urak közül mindenki Kanizsai László, Rozgonyi Rajnáid és Korođi János csatlakoztak Hunyadihoz. Ellenben az országos főmérítők viselői, akik az országot voltaképen képviselik, a hatalmas és gazdag főurak, sőt ezúttal még a főpapok is, távol maradtak.² Ha egyesek tettek is valamit, azt Hunyadi elgáncsolására tették. Ha a magyar keresztesek oly derekasan kivették a részüket, az egyedül Kapisztrán műve és érdeme volt.

És Hunyadi? Igaz, Hunyadi vitézsége, önfeláldozó nemessége, hadvezéri lángelméje nélkül szintén nem tudjuk elköpzelni a nándorfehérvári győzelmet. Ámde Hunyadi egyedül, Hunyadi irigyeinek közepette, egészen bizonyosan feladta volna az előre meddőnek látott kísérletet, ha nem érzi és tudja maga mögött a pápának hatalmas erkölcsi tekintélyét és pártolását, valamint a pápa kétemberének, Carvajalnak és Kapisztránnak budzítását és támogatását. Hogy a pápa mennyire és milyen közvetlenül támogatta és kitüntette Hunyadit, arról könyünk második részében bőven lesz szó.

Hogy Hunyadi tisztán a maga erejére támaszkodva meg sem kísérlelte és meg sem kísérelhette volna a török ellen való vonulást, kitűnik abból, hogy így, a pápa, Carvajal és Kapisztrán támogatása mellett is, szükségét érezte a pápai nuncius, hogy felszólítsa Kapisztrán „igyekezzék odahatni, hogy Hunyadi továbbra is kitartsa harcias szándéka mellett”.³ Tudjuk, hogy a mostoha viszonyok miatt Hunyadi szívét így is néha csüggédés fogta el. Ezt Kapisztrán egyik levele is sejteti.⁴

Végre mit érhet el a világ leglánglelkűbb hadvezére a „nervus belli”, a pénz nálkül? Mit tehetett volna Hunyadi is e nélkül?

Ismertes Montecuccoli hercegnek tulajdonított mondás, hogy a hadviseléshez három dolog szükséges: pénz, pénz és pénz.

Gróf Bercsényi Miklós, a híres aranysarkantyús vitéz és tábornok is ezt a mondatot vésette az összeadott rézpénzekből öntött érsekújvári ágyúra:

„Nummus eram patriae, nervus belli atque moneta.” Magyarul:

„A haza pénze, harc eszköze és emelője valék.”

Igen, pénz nélkül Hunyadi és társa, Kapisztrán mivel is tudta

¹ Balányi szavai: Hadtörtén. Közl. 1911. 177.

² U. o. 185—186.

³ U. o. 176.

⁴ U. o. 193.

volna élelmezni, szállítani és minden szükségessel ellátni embereit? Pénz nélkül Carvajal hogyan is tudott volna Budáról az utánpótlásról gondoskodni?

A hadakozásnak ezt a főfeltételét, a „háború idegét”, hajtóerejét, gyomrot töltőjét, lelket kielégítőjét, kedvet fönntartó, reményt állandósító, legnehezebben megszerezhető eszközét, úgyszól-ván teljes egészében a falatot a szájától megvonó, az evőeszközét is zálogba adó pápa adta s küldte. E nélkül a nagy Hunyadi vitéz karja is megbénult, serege csödöt mondott, terve pedig nevetséges kudarcot vallott volna.

Kapisztránban az Egyház képviselője működött és az Egyház szelleme lobogott, amelyet a pápa szent szándéka, megbízása és paranca szított és élesztett; Carvajal pedig ugyancsak a pápa erőlködésének, szándékainak és törekvéseinek eszköze, szócsöve s végrehajtója volt.

Végre, ha az említett hajórajt is felemlítjük, amellyel a pápa a szultán serege tekintélyes részét lekötötte, valamint hogy magyar részről az összes hadikiadásokat úgyszól-ván a pápa viselte, akkor nem habozhatunk egy pillanatra sem megállapítani, lerögzíteni és hálás szívvel vallani, hogy a nándorfehérvári győzelmet végső okában s eszközeiben elsősorban és leginkább a pápának köszönjük.

Lanyhaságunk, nemtörödömségünk, közömbösségeünk és elfá-sultságunk közepette a pápa és a nevében működő Kapisztrán és Carvajal képviselte Hazánkban a rendíthetetlen, feltartóztathatatlan, csüggédést nem ismerő és tiszteletet parancsoló, sürgető, hajtó, lendítő és rajongásig lelkesítő erőt — és a legprózaibb, mégis nélkü-lözhetetlen feltételel, az anyagi eszközök kiapadhatatlan forrását.

Ha azonban a nándorfehérvári győzelmet és diadalt elsősorban a pápának köszönjük, akkor ezzel együtt neki köszönhetjük az ezeréves magyar történelemnek legdöntőbb jelentőségű, legfontosabb és nemcsak hazai, de világtörténelmi viszonylatban is korszakot alkotó győzelmét. Helyesen mondja Balanyi: „Világraszóló esemény volt Nándorfehérvár, a mai Beograd ostroma és felmentése és egyike az történelünk legnagyszerűbb és kihatásában legfontosabb eseményeinek is. *Belgrád ostromának és szinte csoda számba menő fermentésének hiába keressük párrát Hazánk ezeréves történetében.*”¹

Hogy ma magyarok lehetünk és hogy ma Hazánk édes, csengő nyelvén szólhatunk, azt Hunyadi hadvezéri lángelméjén s hősi karján, a magyar üggylel egybeforrott János barát izzó lelkesedésén és a pápai követ fáradhatatlan ügybuzgóságán át a római szentszéknek köszönhetjük!

A protestáns Mencel K. A. „Die Geschichte der Deutschen” c. munkájában a következő szavakkal nyugtázza a pápa érdemeit: „Dass wenigstens etwas gegen die Türken geschah, war allein das Werk des Papstes und die grosse Rettungsschlacht bei Belgrad

¹ Balanyi szavai: Hadtörtén. Közl. 1911. 167—168.

muss recht eigentlich auf seine Rechnung gesetzt werden.”¹ Magyarul: „Hogy legalább valami *történt* a török ellenében, kizárolag a pápa műve volt és az egész belgrádi mentő csatát voltakép a pápa számlájának javára kell írnunk.”

1932-ben a belgrádi érsek angliai tartózkodása alkalmával egy angol világlap, felelevenítve a nándorfehérvári ütközet emlékét, megvallja: „Without the Catholic Church all Western Europe and Britain itself might to-day be Mohammedan.”² Magyarul: „A katolikus Egyház nélkül ma egész Nyugat-Európa és maga a britt birodalom is mohamedán lenne.” (A cikk egész, ide vágó részét az eredeti szövegben lásd a 2. jegyzetben.)

Valóban, ha a pápák nem gondoskodtak volna híveikről és köztük rólunk, magyarokról olyan atyai módon, az összes keresztény népek valószínűen régóta a török rabigája alatt görnyednének. Jól tudta ezt a később élő II. Szolimán, midőn ismert szavaival megvallotta, hogy a keresztenységet csak akkor törheti meg végkép, ha sikerül Rómát elfoglalnia és a pápa trónját összezúznia. „Szeimeim — mondotta — Róma kapuján, karjaim pedig a kereszteny-ségen nyugosznak.”

Maga III. Kallixt pápa csak augusztus 6-án értesült a fényes diadalról.³ A győzelem híre kimondhatatlanul boldoggá tette. Egyik iratában a nándorfehérvári győzelmet élete legboldogabb eseményének nevezte.⁴ Azonnal megszólaltatta az örök város összes harangjait, hálaadó istentiszteletet tartott és az összes templomokban ünnepélyes hálá körmeneteket rendelt el. *A nándorfehérvári diadal emlékére rendelte el az egész világon a déli* (voltakép délután egy órai) *harangszót* és *Urunk színeváltozásának ünnepét* (aug. 5). Az e napon mondandó imákat maga a pápa készítette.⁵

Kedves olvasó! Ha akár itthon, akár távol idegenben felcsendülni halld a déli harangszót, jusson eszedbe két dolog: a pápának legnagyobb veszedelmünkben felénk nyúló segítő s mentő keze, amely Hunyadi lángelméjéhez, a győzelemhez szükséges többi,

¹ Mencel K. A.: Die Geschichte der Deutschen. Breslau. 1819—1821. VII. 242.

² “The Universe” London: August 5, 1932. (Page 9);

Peeps at the past. By John Gibbons:

“Here . . . was the Archbishop of Belgrade in which we now call Yugoslavia ...

Here for centuries and centuries the Moslems were trying to swarm into Western Europe. Once indeed they overwhelmed it and got into Hungary and past Budapest and as far as the gates of Vienna; and there is another point there that the traveller might remember, with a great monastery on the river and the monks pouring boiling oil from the ramparts down on the Turkish hosts.

It happened again and again; Lepanto and a dozen more battles. And without the Catholic Church all Western Europe and Britain itself might to-day be Mohammedan.”

³ Pastor L.: i. m. I. 598. old. 4. jegyz.

⁴ U. o. I. 598.; Hóman—Szekffi: III. 313.

⁵ Bölcsekey: i. m. II. 356.

anyagi, személyi és lelki előfeltételt teremtette elő — és hogy a pápa elrendelte harangszó révén az egész kereszténység egyetemes és örök hálája rezeg — magyar győzelemért, magyar diadalért!

44. FEJEZET.

Utójátékok.

Kapisztrán János a belgrádi győzelem után, nagyon helyesen, ezt jelentette a pápának: „Most érkezett el a kellő pillanat, hogy a Szentséged rég óhajtotta cél megvalósulhat, a töröknek nemcsak a görög császárság területéről, hanem a Szentföldről való kiűzetése is.” Vagyis elérkezett a nándorfehérvári győzelem kiaknázásának s ezzel a törökkel való teljes leszámolásnak ideje.

Hogy a híres nándorfehérvári győzelmet mégsem követte ez a remélt, eszményi következmény, annak egyszerű és a valóságnak megfelelő okául megjelölhetném azt, hogy sem Hazánkban, sem a különföldön nem fogadták meg a pápa szavát. De mivel ez az állításom kevésbé tudományosnak hangzik, lássuk hát a közvetlen okokat, ínég pedig Hazánkon belül és Hazánkon kívül.

Hazánkban: a nándorfehérvári győzelem *után* László király visszajött Magyarországba, sőt Nándorfehérvárra is elment, hogy legalább a fényes diadal helyét láthassa. Első dolga volt a téli hideg ürügye alatt a keresztes sereget szétbocsátani, ami egyértelmű volt a hadi munkálatok folytatásának lemondásával.¹ Sőt attól kellett tartani, hogy a törökkel békét köt és ezzel alkalmat ad neki Nándorfehérvár visszavételére. A mindig jól értesült pápa erre azonnal levelet intézett Carvajal magyarországi követéhez, amelyben hivatkozva a pápai hajóhad előnyeire, így ír: „A jelentős győzelmek közepette ki volna olyan gyáva, hogy fegyverszünetre gondolna? Ki volna oly félénk, hogy a futamodó ellenség üldözésétől tartózkodnék ...? ... Ébreszd fel az erőteljes népeket. .. Gyűjtsd egybe a magyarok hatalmas s bátor népét. . . óh, hatalmas magyarok, mire várakoztok még? Rendelkezésiekre áll erős hajóhadunk, amelyet folytonosan szaporítunk ... ígéreteinket híven fogjuk teljesíteni!”² Ilyen értelemben írt a királynak is.

A két levél nem maradt hatás nélkül. A király visszautasította a török békajánlatát és összehívta a rendeket a hadjárat ügyében. Ámde akkor ütött be a villám a jó szándékba. A királyt kísérő ármányos Ciliéinek Hunyadi János halála után csak egy főtörékvése volt, hogy a két Hunyadi fiú is hamarjában követhesse az apát a másvilágra és hogy ezt „az ebfajt kiirthassa”. Ciliéi ugyan a maga ásta verembe esett, de a király a két Hunyadi fiút mégis elfogatta, Lászlót lefejeztette, Mátyást pedig börtönbe vetette, majd az or-

¹ Fraknói V.: Carvajal János bíboros magyarországi követségei. Bpest. A M. Tud. Akad. kiadása. 1889. 37.

² U. o. 37—38.

szagból ismét menekülvén — ezúttal Csehországba — Mátyást is oda hurcolta.

A következményt legjobban jelezte a pápa, amikor László lefejeztetésének és Mátyás elfogatásának híre után így követének: „Minden önmagában meghasonlott ország elpusztul. . . Vajha ne valósulna meg Salamon mondása: Jaj az országnak, amely gyermeket, asszonyt, őrültet ural.” Pedig milyen kedvező kilátásokkal lehetett volna folytatni a háborút. Ugyanis Ostoja Tamás, Bosnyákország vitéz királya ép a nádorfehérvári győzelem hatása alatt megtagadta a szultánnak az adófizetést, majd követet küldött a pápához, felhatalmazást kérve keresztesek gyűjtésére, hogy a harcot megindíthassa. A pápa elküldötte Ostojához Carvajalt, aki vel megegyezésre is jutottak, ami persze feltételezte volna, hogy a magyarok is folytatják a harcot. A pápa pedig fájó szívvel írta Carvajalnak: „Mit használ, hogy számtalan nehézséget elhárítván, hihetetlen gyorsasággal és kiszámíthatatlan pénzáldozattal föl szereltük hajóhadunkat és tengerre bocsátottuk? Mit használtak esdekkések, buzdításaink és könnyeink, amelyekkel úgyszölván az egész kereszteny világot mozgásba hoztuk? Mit használ minden, ha Magyarország utat nyithat a barbároknak a kereszteny világ meg-hódítására . . .?”¹

A belső okokhoz járultak a külföldi okok: az egyiket Pastor őszinte nyíltsággal így jelzi: „Weil der Sieg allein durch die Ungarn und die ungeordneten Schaaren der Kreuzfahrer (nämlich durch die Leute von Capistrano) errungen worden, überliessen die Fürsten diesen die weitere Abwehr.”² Vagyis, mivel szerintök a nádorfehérvári győzelmet a magyarok és Kapisztrán keresztesei aratták és a nyugati hatalmak a diadal dicsőségében nem részesültek, hát a győzelem folytatását is szépen, kényelmesen és olcsón reánk bízták. V. Alfonz még a pápát is le akarta beszélni a török elleni háború folytatásáról. Szerinte ez annyit jelentene, mint a pápaság kincseit kiszórni az ablakon.

Amilyen lelkesedést váltott ki széles e kereszteny világban a nádorfehérvári győzelem, olyan nemtörődömséget, közömbösséget, részvétlenséget és érzéketlenséget tanúsítottak az összes hatalmak a győzelem után — kivéve ismét a pápát, aki egyedül értette fel, értékelte és szívére vette a győzelem kiaknázásának gondolatát. Sürgető levelekben fordult az összes kereszteny fejedelmekhez, hogy tehetségükhez és erejükhez mérten aknázzák ki a kedvező helyzetet. A pápai nunciusok is megfeszítették minden rábeszélő képességüket, hogy a hatalmakat a cselekvés terére ösztökéljék, de a pápának és képviselőinek minden szava, minden erőlködése falra hányt borsó volt. Csak egyetlen példa: Mikor a magyar követ, a pápa felszólítására támaszkodva, kérdést intézett Velencéhez, hogy remélhet-e tőle segítséget, azt a választ kapta, hogy a pestis járvány

¹ Fraknói V.: Carvajal János bíboros magyarországi követségei. Bpest. A M. Tud. Akad. kiadása. 1889. 43.

² Pastor L.: i. m. I. 602.

miatt most nem tanácskozhatnak. És amikor később újra felvetette a kérdést, azt felelték, hogy „majd” lehet róla beszélni.

Ilyen szomorú, gyászos és siratni való utójátékokkal zártul le a jobb sorsot és magasabb rendeltetést érdemelt, világraszóló, dicső nándorfehérvári győzelem.

Ciliéi öröksége miatt III. Frigyes és László királyunk között kitört az egyenetlenkedés. A pápa felszólította mindketűt, hogy a közös szent ügy érdekében ne engedjék kölcsönös viszonyukat ilyen kicsinyes magánérdekek miatt megzavartatni. így ír mindketű-höz: „Hogy kívánhatjuk, hogy a francia, spanyolok, angolok fegyverkezzenek a török ellen, ha ti, akik az ellenség szomszédai vagytok és akiknek országa forog kockán, fittyet hánytok a török veszedelemnek.”^x

A pápa szavára 1457 novemberében kibékült a két fejedelem, de ugyané hó 23-án László király már nem volt az élők sorában.

Közben pedig egymásután érkeztek a *szomorú* hírek a feltá-pászkodó, erőtgyűjtő török újabb hódításairól: Morea, Attika, Athen, Korinthus törökké lett, az Akropolison a félhold zászlaja lengett. Most Szerbia meghódítása volt soron.

Elképzelhető, milyen mélységes fájdalommal töltötték el ezek a hírek annak a pápának szívét, aki életcéljává tette a török hatalom megtörését és aki koldussá szegényítette le magát e cél sikere érdekében.

A csalódás keserűségével hunya le szemét a nagy pápa 1458-ban. Érdekes, hogy épen azon az ünnepen szállt fel lelke Teremtőjéhez, amelyet a nándorfehérvári diadal emlékére ő maga rendelt el az egész világon örök időre: Jézus Színe Változása napján, aug. 6-án. Halálával távozott a nándorfehérvári győzelem utolsó nagy szereplője is. Áldás poraira, áldás emlékére!

Elfog-e jönni az igazságnak, a méltányosságnak és a hálának az a nemes korszaka, amikor már az elemi iskolák padjaiban is megtanulják, hogy ki volt III. Kallixt és a többi, Hazánkért áldozó, Hazánkat mentő pápa?

45. FEJEZET.

Hunyadi Mátyás király nagyságához is erős köze van a pápaságnak.

III. Kallixt pápa, amint értesült V. László királyunk haláláról, azonnal (1458. febr. 9) utasította követét, Carvajalt, hogy Mátyásnak a prágai fogszágból való kiszabadítására tegye meg a szükséges lépésekét.²

III. Kallixt utóda, II. Pius (1458—1464) pápaságának főcél-

¹ Theiner: Mon. Ung. II. 296.

² Theiner II. 308.

jául ugyancsak a török hatalom megtörését tűzte ki. Hat éves ural-kodásának ez volt a vezéreszméje. Már a pápaválasztás napján is meglátszott egész lényén jövendő feladatának és gondjának súlyos terhe. Másnap a bíborosi testület elé vitte a török elleni hadjárat ügyét és, mint Hóman is megjegyzi: „Ettől kezdve minden diplomáciai lépésének ez volt az indítója.”¹

A pápaválasztás évében lépett a magyar királyi trónra Hunyadi János nagyreményű fia is, a 18 éves Mátyás.

A Szentszék nagyon megörült Mátyás megválasztásának, mert benne Hunyadi János törökverő képességét és hősiességét remélte újra feléledni. Innen magyarázható meg az a szinte kifogyhatatlan bőkezűség, amelyet II. Pius és három utóda Mátyás királyunkkal szemben tanúsított.

Ahogyan a pápának köszönhetettük Nagy Lajost és vele Hazánk nagyhatalmi jellegét, úgy közvetve ugyancsak a pápának köszönhetjük Mátyást, az igazságost is. A pápa mentette meg Mátyást attól, hogy bátyja sorsára kerüljön, vagyis hogy ki nem végezték. És Carvajal bíboros, pápai követ puhította meg és békítette meg a Hunyadi-család ellenségeit, úgyhogy a rendek egyhangúan Mátyást választották királlyá.

Mátyás a királyá választását két férfiúnak köszönhette: Szilágyi Mhálynak és Carvajal pápai követnek. Az utóbbi nyerte meg Mátyás javára a Hunyadi-ellenes párt legbefolyásosabb tagját, Szécsi Dénes esztergomi prímás-érseket. Ugyancsak Carvajal — mint pártton felüli tekintély — oszlatta és oszlathatta el a Hunyadi-ház elleniségeinek aggodalmait. Az ő január 23-án tartott miséjén békült ki a két párt és egyesült Mátyásra való szavazás ígéretében.²

Mátyás a megválasztása után is rendkívül sokat köszönhetett a pápának. Mint tudjuk, Garai és Újlaki vezetése alatt párttűző magyar főurak Frigyes német császárt hívták meg a trónra és 1459. március 4-én magyar királyá kiáltották ki. A meghívás annál is inkább veszedelmesebb volt, mert a Szent Korona Frigyes birtokában volt. Frigyes azonnal igényt is támasztott Magyarországra. A polgári háborút nem lehetett volna elkerülni. Jól tudta ezt Mátyás is. Ezért sietett II. Pius pápát megnyerni a maga számára. Roppant nehéz diónak látszott ez, mert II. Pius előzetesen éppen Frigyes császárnak a titkára s bizalmas tanácsosa, tehát teljesen a császár embere volt. A császár pártfogásának köszönte a püspöki és bíboronoki méltóságot is. Joggal tételezhette fel róla Mátyás, hogy az új pápa a császárnak a magyar trónra támasztott igényeit pártolni fogja, annyival is inkább, mert abban az időben járta a mondás, hogy voltaképen egyre megy, a pápa ül-e Szent Péter székén vagy a császár.

De íme, II. Pius mindenkorán megtárt trónralépte után megnyugtatta Magyarországot, hogy mint az Egyház feje, pártatlanul, egyedül a

¹ Hóman—Szekfű: i. m. III. 326.

² Szilágyi Sándor: Magyarország története. Bpest. 1896. IV. k. („A Hunyadiak és a Jagellók kora.”) 177—178. old.

kereszténység érdekeit fogja szemmel tartani.¹ Mátyás követeit megkülönböztetett szeretettel fogadta, őket is megnyugtatta, sőt kijelentette előttük, hogy „A római Egyház a keresztény királyokat és fejedelmeket különbség nélkül tiszteni és támogatni köteles, de Mátyás királynak kivételes kedvelésekhez van joga. A belső viszályokat pedig, amelyek Magyarországon dulnak, meg fogjuk szüntetni, mert nem engedhetjük meg, hogy a népek, amelyeknek hivatala, hogy a közös ellenséggel szembeszálljanak, belső sebekben vérezzenek el.”²

Ez ígérete alapján azonnal fel is szólította Frigyes császárt, hogy a „lázadókra” ne hallgasson. Ápr. 2-án kelt levelében így írt a császárnak: „Mialatt Magyarország királya azon van, hogy kardját a törökre emelje, keresztény részről akadályokat gördítenek neki. Békétlen mágnások rá akarják beszélni Felségedet, hogy a királyság alkotmányának megváltoztatására segélykezet nyújtson. Nehogy ebből még nagyobb botrány származzék, intünk Téged, hogy gondolj felséges állásod tekintélyének megóvására és a kereszténység egyetemes érdekeire és ne hallgass lázadók tanácsára. Mert ha ez az egyenetlenség háborúra vezetne, ami hozzájárulásod révén könnyen lehetséges, nem a királyt kellene hibáztatnunk, ha a saját biztonsága végett a törökkel békét kötne, hanem azt, aki ilyen gyalázatos békére kényszerítette. Ez a királyság az egész kereszténység pajza.”³ Mi több, a császárt felkereső Carvajal bíboros kijelentette a császárnak, hogy az esetben, ha Mátyást háborgatná, Ő Szentsége szükség esetén még fegyverrel is kénytelen volna a magyar királyt megoltalmazni. „II. Pius — állapítja meg Hóman — Hunyadi Mátyás jogát a magyar koronához III. Frigyessel szemben Szent Péter trónjáról mindig védelmezte.” Viszont Frigyesre nagy nyomást gyakorolt, hogy Mátyással kibéküljön és ne akadályozza többé Magyarországot török elleni hivatása gyakorlásában.⁴

A pápa ezenfelül felszólította Carvajalt, hogy a pártütő magyar urakat egyházi büntetésekkel sújtsa, a császár és a király között pedig békét vagy legalább fegyverszünetet hozzon létre.

Mivel pedig közel volt a veszély, hogy a császár Podjebrád cseh királlyal szövetséget köt Mátyás ellen, a pápai követ azonnal Prágába sietett, sikerült is neki a cseh királyt a szövetségről lebeszélni.

Amikor Frigyes panaszt emelt a pápánál a Mátyásnak nyújtott kedvezmények miatt, a pápa azzal válaszolt, hogy „az igazság és tisztelesség követelései szerint” cselekedett.

Később (1463) a Frigyes és Mátyás közötti tárgyalásokat ismét a pápai követ (Lando Jeromos, krétai érsek) közvetítése eredményezte és Carvajal érdeme, hogy a két fejedelem között végleges megállapodás jött létre (júl. 24).

¹ Századok c. folyóirat. 1898. 392.

² Fraknói V.: Magyarország és a róm. Szentszék. II. 115—116.

³ Pastor L.: i. m. II. kiad. II. köt. 49.

⁴ Hóman—Szekfű: i. m. III. 283. és 345.

Képzeljük el, mi lett volna következménye annak, ha Mátyásnak rögtön uralkodása kezdetén két hatalmas szomszéd fejedelemmel és még ezenfelül saját főuraival is háborút kellett volna viselnie? Akkor, amikor még nem szervezhette meg saját haderejét és trónja is ingott. És mi lett volna következménye annak, ha — ami valószínű, — hogy az ellenpárt győz? Mindettől a veszedelemtől — mint hallottuk — a pápa mentette meg Hunyadi Jánosnak nagyreményű fiát.

A pápa már uralkodásának első évében, október 12-én Mantuába hívtá össze az összes kereszteny fejedelmeket, hogy a török veszély ellen egyesítsék erejüköt és „*hogy a súlyos veszteségektől meggyengült Magyarországnak segítséget nyújtsanak*”.

„Nem győzzük — írja a pápa később Carvajal pápai követnek — a kereszteny fejedelmeket éjjel-nappal rábeszélni, hogy a keresztenység megmentése végett egyesüljenek és kezdjék meg velünk együtt a szent vállalkozást; mi pedig nem fogunk megszűnni életünk végéig dolgozni és semmit nem fogunk elmulasztani, ami Istennek tetsző és ami kötelességünknek látszik.”² Sajnos, a pápa lelkesedése, tettéreje, áldozata, munkálkodása nem ihlette meg a fejedelmeket, szent törekvéseiben magára hagyták. Sőt Franciaország, Florenz és Velence egyenesen visszautasította a pápai felhívást.³ Misem jellemzőbb a hatalmak közömbösségeire, mint az, hogy a Mantuába összehívott hatalmi értekezletet a pápa megjelelése után csak négy hónapra lehetett megkezdeni.

A pápa Mátyás követei előtt kiemelte, hogy a *mantai értekezleten főképen Magyarország megoltalmazására fogja igyekezettet irányítani*.⁴ A megnyitó ünnepen is kimondottan hivatkozott Magyarországra, „amelynek oldalába döfte a török a kardot”,⁵ sőt két órahosszat tartott beszédében az összes katolikus államok között névszerint egyedül Magyarországot említette meg.⁶

A pápa a megnyitó beszédében hangsúlyozta, hogy ne gondolják róla, hogy δ csak beszélni akar, ellenkezően, az értekezletre bízza, hogy mit határoznak személye felől, ő szívesen kész a táborba szállni, a csatasorba állni és a szent ügyért meghalni. Rendelkezzenek testével, személyével és javaival.⁷

Hazánk ügyét egyedül a pápa értékelte, karolta fel és támogatta. A magyarok királya pedig erre alaposan rá is szorult.

Mátyást a folytonos háború miatt a fönemesség és a nemeség kedvetlenül követte a harcba. Ezért a király a zsoldos hadsereg

¹ Szilágyi S.: i. m. IV. 198.

² Pastor L.: i. m. II. 51.

³ U. o. II. 48—52.

⁴ Századok. 1898. 394.

⁵ Pastor L.: i. m. II. 60.

⁶ Az egész beszéd nem állott rendelkezésemre, csupán a Pastor idézte kivonatos tartalom; ebben a katolikus országok nevei közül csak Hazánkét találtam.

⁷ Pastor L.: i. m. II. 60⁸⁶¹.

állandósítására fordította minden gondját.¹ Ehhez pedig rengeteg pénz kellett, amiben Mátyás éppen nem bővelkedett. Mátyás tudta is jól, hogy a pápa támogatása nélkül a törökkel sem tud megbirkózni. Ezt nyíltan meg is vallotta. Hangácsi Albert, Mátyás király követe, az előbb említett mantuai értekezleten kijelentette, hogy „Mátyás király csak úgy képes a törökkel szemben további ellenállásra, ha a pápa pénz-segítséget nyújt és a császárt rábírja, hogy ellenséges szándékairól lemondjon.”² A pápa mindenkitől megigérte. Mivel pénztára üres volt, *magas kamatra kölcsönvett 20.000 aranyat a magyar sereg részére* és búcsúkat engedélyezett azoknak, akik a magyar hadak részére adakoznak.³

Mátyásnak még nem volt ideje a készülődő török ellen erős hadsereggel szervezésére. Ezért Carvajal pápai követ azonnal naszádokat építetett, embert és pénzt gyűjtött Mátyás számára.

De mindez szinte csak kezdete s mintegy bevezetője volt a pápák adományainak és áldozatkésztségének Hunyadi Mátyás számára.

46. FEJEZET.

Mennyiben járult a pápa Mátyás „Igazságos” jelzőjéhez?

Akik Mátyás személyével és korával kimerítőbben foglalkoznak, tudják, hogy Mátyásnak nem volt éppen minden föérénye az igazságosság.

Teleki, a Hunyadiak korának írója szerint „önkényes, hiú és a makacsságig akaratos volt, könnyen haragra gerjedt és ennek tettekben is szabad utat engedett, *ami őt nem ritkán igazságtalanságra vezér elte*”.⁴ „Mérhetetlen gőg és bujaság foglalta el szívét” — írja Karácsonyi.⁵

Még ott is, ahol a legtöbb igazságot várnánk a különben valásos királytól, t. i. az Egyházzal szemben, kiáltó igazságtalanság rikító példáit örököti meg a történelem. A legjelesebb főpapi javadalmakat nem magyaroknak, hanem idegeneknek adta. Az esztergomi érsekségre, a magyar egyháznak egyházi és állami szempontból egyaránt mérhetetlen fontosságú első főpapi székére a 7. mondd hétközéves rokonát, Estei Ipolyt, erőszakolta ki. Főbb embereivel néha úgy bánt, mint rabszolgáival. Pl. Váradi érseket egy szerződés elhibázása miatt börtönbe vetette.⁶ Még saját édesanyjával szemben

¹ Bölcsekey Ödön: Harcban elesett főpapok. Magyar Kultúra. 1915. I. köt. 6. old.

² Fraknói V.: Magyarország és a róm. szentszék. II. 120.

³ Századok, 1898. 487.; Történelmi Tár, 1890. 720. és Fraknói: Carvajal. Pest. 1889. 67.

⁴ Gróf Teleki József: Hunyadiak kora. Pest. 1856. V. köt. 529.

⁵ Dr. Karácsonyi János: Magyarország egyháztörtnéete főbb vonásokban. Veszprém. 1929. 45.

⁶ U. o. 46. old.

is hálátlanul viselkedett.¹ Mátyás egyéb igazságtalanságáról és halátlanságáról a következő fejezetekben még hallani fogunk.

De Mátyásnak minden igazságtalanságai nem értek el és nem értek le a néphez. Ez mit sem érzett belőlük.

Sót a népnek éppen Mátyás igazságossága ötlött szembe, egyrészt mert ajtaja (kivált második házasságáig) nyitva állott minden alattvalója előtt, bárki szabadon fordulhatott hozzá ügyes-bajos dolgában és kereshette nála igazságát vagy jogát; másrészt mert gyakran álruhában járt és az így észrevett igazságtalanságokat mindenjárt helyben megszüntette. A nép előtt minden új, szokatlan dolog volt és erősen megragadta lelkét és képzeletét.

De Mátyást a szertelen haragja és indulata egyszer oly lépésre ragadta, amelyet, ha a pápai követ ki nem véd és meg nem akadályoz, a népben is egyszeriben kiölte volna Mátyás igazságába vett hitet és végérvényesen kiábrándította volna ebből a nézetéből.

Az országnak egyik legkedveltebb, legnépszerűbb és legtekintetlenebb embere a vitézségéről országszerte híres Szilágyi Mihály volt, aki „Hunyadi János oldala mellett, dicsőséges harcainak osztályrészese gyanánt egy negyedszázadon keresztül küzdött, a nélküл, hogy a király és a nemzet tudomást vett volna róla.”² Vérmezékkéte folytán ingatag, de egyébként jellemes, rátartat, becsületes, tisztakozzú férfi volt. Rettenthetetlen hős, de érdemeit soha sem fitogtatta. A kedvező helyzeteket ki nem használó, igazi úri lélek volt. A világhírű nádorfehérvári ütközet alkalmával a várnak parancsnoka s hősi védelmezője, Hunyadi János halála után a Hunyadi-párt feje, később az ország megválasztott kormányzója lett.

A pápai követen kívül Mátyás éppen Szilágyinak köszönhette királyá választását. Mátyás tudatában is volt, hogy mit köszönhet nagybátyjának; ezért hálából több vidéket és várost ajándékozott neki. Királyi irataiban magasztalja Szilágyi „buzgó hűségét, nagy erényeit, soknemű szolgálatait s hősi tetteit”.³ Elmondja róla, hogy „hűségenek tökéletességevel másokat túlszárnyalt, hatalmas erényeivel az ország s király becsületének nagylelkű fenntartója s oszlopa lett”.⁴ „Sok ok késztet — úgymond — nagybátyánk iránt bőkezűségre s nagylelkűségre. Az első a vérrokonság. A második az ő bölcsesége s igazi lelki nagysága. Ő u. i. a mi biztonságunk s felmagasztalásunk érdekében, az ország javára nagy s hasznos dolgokat művelt, fáradságok s veszélyek elől ki nem tért.”⁵

Azonban Bonfini tanúsága szerint azok, akik a királyt, hogy kegyeit megnyerjék, érzéki élvezetekre csábították, irigykedtek Szilágyira, vagy féltek tőle. Ezért gyűlöletessé akarták tenni Mátyás előtt, akinek büszkesége amúgyis nehezen türte nagybátyja uralmát s intéseiit. Rávették a királyt, hogy Szilágyit fogásba

¹ Fraknói Vilmos: Szilágyi Mihály. Bpest, 1913, 107.

^{2, 3, 4, 5} U. o. 3., 76., 93. és 94.

vesse. Nemsokára akadt rá jogcím is. Szilágyi u. i. Országh Mihály nádorrá való kinevezésében és az országgyűlés tilalma ellenére való adókivetésben törvénysértést látott s ezért a király ellen fordult.¹ Erre Mátyás elfogatta Szilágyit, Világos várában őriztette, megfosztotta a besztercei grófságtól, várait lefoglalta, majd arra határozta magát, hogy kivégezteti nagybátyját.

Ekkor lépett közbe a pápai követ, aki urának, a pápának nevében megakadályozta a vérmes természettű királynak ezt a meggondolatlan, hálátlan és rokongyilkos tervét. A pápai követnek hónapokig tartó fáradozásába került Mátyás haragjának megengesztelese. A kiengesztelés után ismét nyolc napon át közvetített a követ a király és Szilágyi között az egyezség létrehozása érdekében. Hogy később Mátyás is mennyire örült a pápai követ sikeres közvetítésének és hogy mennyire megbánta meggondolatlan tervét, abból is láthatjuk, hogy utóbb Szilágyira bízta Erdély kormányát és a Délvidék főkapitányságát, amely minőségen Szilágyi meghoranta az Ali bég vezetése alatt Futakig hatolt török sereget és régi vitézségevel tönkre is silányította.

Ha a pápai követ közbe nem lép és Mátyás kivégeztette volna nagybátyját, soha ki nem érdemelhette volna az „igazságos” jelzőt.

Még egy esetben védte meg a pápa, illetve ennek követe Mátyás számára az „igazságos” jelző lehetőségét.

A hirtelen haragú Mátyás Váradi Péter kalocsai érseket és Leontius János pécsi prépostot börtönbe vetette, éveken át fogva tartotta, a nélkül, hogy a jog előírása szerint ellenök vádat emelt, vagy törvényes eljárást indított volna. A magam részéről néhány körülményből azt következtetem, hogy mindenkinek eljárt a szája Beatrix, Mátyás felesége rovására.² Nos, Pecchinoli Angelo, pápai követ megtette azt, amit pápai követ soha máskor nem tett: térdre borult Mátyás előtt és Isten szerelmére kérte, hogy ne hozzon királyi fejére gyalázatot, hanem engedje ki az érseket börtönéből. A követnek sikerült is Mátyást „Dühöngő oroszlánból a pásztor szavát engedelmesen követő báránnyá változtatni”. A király megengedte, hogy Váradi elhagyhassa árvavári börtönét és Visegrádon telepedjék meg, ahol kényelmes és tiszteles lakást rendeztetett be számára és megengedte, hogy egy papot és egy apródöt tarthasson maga mellett.³ Hasonlókép kegyelmet eszközölt ki a pápai követ Leontinus prépost számára is.⁴

Íme, tehát Mátyás király a rajta maradt „igazságos” jelzőt is nagymértékben, ha nem is teljesen, a római szentszéknek köszönheti.

¹ Fraknói Vilmos: Szilágyi Mihály. Bpest. 1913. 88—89.

² Fraknói Vilmos: Egy papi követ Mátyás udvaránál. Bpest. 1901. 64—66, 92. és 95.

^{3,4} U. o. 6, 65—66, 91—92, 95.

47. FEJEZET.

A folyton kérő király és a folyton adó pápa.

Mátyásnak 12.000 lovása volt. II. Pius pápa megígérte, hogy ugyanennyi zsoldost fog Carvajal parancsnoksága alá helyezni és így Mátyás sereget meg fogja duplázní.¹ Ezenfelül elrendelte, hogy az egyházak jövedelmeik tizedrészét, a világi hívek egyharmincad-részét Mátyás serege számára kötelesek átengedni. Végül a már említett 20.000 aranyforinton felül még 40.000 aranyat ajánlott fel.² „Azzal — írja a pápa Mátyásnak 1460. jan. 18-án — amit a hit védelmére buzgóságunk egybegyűjthet, Téged és a tieidet ép-oly szívesen, mint bőkezűen fogom segíteni. Meg fogsz arról győ-ződni, hogy a Szentszék és a római egyház támogatására minden körülmény között számithatsz. Biztos Ígéreteket nem tehetünk, mivel teljesítésük másoktól is függ. De erősen fogadjuk, hogy minden erőnkkel igyekezni fogunk Neked minél jelentékenyebb segélyt nyújtani.”³

1462-ben Mátyás ismét pénzt kért a pápától. A pápa *havi* (havi!) 2000, tehát évi 24.000 forintot utalt ki Mátyásnak.⁴ Mátyás két hónap múlva újabb kéréssel járult a pápa elő. A pápa megígérte, hogy az említett havi segélyen felül még 1000 magyar lovas zsoldjának fizetését is magára vállalja.⁵ Egyúttal megbízta a modrusi követet, hogy nevében a többi uralkodónál is eszközöl-jön ki anyagi támogatást.

A következő évben a király ismét segélyt kért a Szentszéktől. II. Pius minden erejét megfeszítette, hogy számottevő hajóhadat létesítsen és a fejedelmekre is ilyen irányban hasson. A pápa, mi-után a kereszteny fejedelmek közreműködését, minden fáradozása s erőlködése ellenére sem sikerült megnyernie, elhatározta, hogy egyedül indítja meg a vállalatot és személyesen áll az élére. „Bizo-nyára — így szól egyik iratában — az aggastyán erőtlenségével, az Egyház fejének hivatásával nem áll összhangzásban a hadvise-lés. De amikor a hitet végveszély fenyegeti, semmiféle tekintély nem tarthat minket vissza. Ott fogunk tehát állni a hajófedélzetén, a csata hevében is.”⁶

A török előnyomulásának hírére Mátyás újra ír a pápának: „A várak soká nem állhatnak ellen; ezért az ellenséget vagy ki kell üzni, vagy el kell vonni; *erre pedig egymagam nem vagyok képes.*” A pápa pedig ezalatt, előbb idézett szavát komolyan véve, elin-dult, hogy az Ankonában egybegyült hajóhad parancsnokságát

¹ Századok. 1898. 488.

² Fraknói: Magyarország és a róm. szentszék. II. 121.

³ Századok. 1898. 489.

⁴ Fraknói: Magyarország és a róm. szentsz. II. 128.; Századok. 1898. 9.

⁵ Századok. 1898. 774.

⁶ Fraknói V.: XI. Ince és Magyarország felszabadítása a török ura-lom alól. Bpest. 1886. 4. old.

személyesen átvegye. A pávai bíboros, aki jelen volt, emlékiratában írja: „Én nyomorult ember, inkább az érzékek, mint a lélek sugallatait követvén, elleneztem a pápa szándékát; nem mintha az általa jóolt eredményben kételkedném, hanem mivel a pápára, akinek erejét egészben megtörve láttam, a tengeri utat végzetesnek ítélem. Az érvek egész sorát hoztam fel. De az egyedül Istenben bízó lelkeket meggyőzni nem tudtam.”¹ A pápát mások is le akarták beszélni e merész tervről, de a pápa nem engedett.

A protestáns Ranke írja: „Mennyit nem fáradoztak a pápák! Az egyik hajóhadat szerelt fel, a másik, II. Pius, gyenge, betegeskedő létére, maga megjelent annál a kikötönél, ahol, ha más nem, hát a leginkább fenyegetettek gyűlnének össze: ott akart lenni ő is, hogy amint mondta, ha mást nem tehet, legalább kezeit Istenhez emelje a harc közben, mint Mózes.”² A szegény pápa azt gondolta, hogyha öreg, törékeny ember létére a sereg élére áll, a többi európai fejedelem restelkedni fog az otthonmaradásán és követni fogja az Egyház fejét. Pedig mennyire tévedett. Aki igent mondott is, az sem tartotta meg szavát. Firenze és Franciaország egyenesen szembehelyezkedett a pápa tervével, a francia bíborosok pedig meg akarták akadályozni a pápa elindulását, de mint hallottuk, eredménytelenül. A pápa igenis elindult. A velenceiek nem tudtak eléggyé csodálkozni azon, hogy a beteg és gyenge testű II. Pius személyesen vezeti a törökellenes hadat.³

A pápa éppen első parancsát adta ki, hogy a hajók készüljenek az indulásra, mikor a kérlelhetetlen halál elragadta őt. „Halálával mutatta meg a pápa, hogy életében milyen komolyan vette követett nagy tervét.” Látnoki lelke előre láttá azokat a szörnyű következményeket, amelyek a török veszedelem elhanyagolásából származni fognak. Vajha Európa akkor követte volna áldozatos, önzetlen útmutatását.

*A pápa, halálos ágyán, a birtokában levő összes pénzt végrendeletszerűen Mátyás királyra hagyta. Még utolsó tettében, végrendeletében is, a mienk volt, ránk gondolt. Megható, ahogy a pápa ez utolsó intézkedését Campanus, II. Pius életírójá megörökítette: „In cubiculum relatus (Anconában) solvi statim profluvio coepit... Introire deinde patres jussit, quos hortatus est, ut in expeditione persistèrent; triremes tradi Venetis iussit, pecunias ad aureum nummum quadraginta millia ex decimis axacta, Mathiae regi Pannoniorum mitti in sumptus belli.”*⁴

II. Pius halála a keresztény világot gyászba borította. A hajóhadjárat persze elmaradt. A bíborosok a pápa hagyatékában

¹ Fraknói V.: Carvajal J. bíboros magyarorsz. követségei. Budapest. 1889. 84.

² Ranke Lipót: „A római pápák az utolsó négy században.” Fordította Lehr Albert. Bpest. 1886. A Magy. Tud. Akad. kiadása. I. köt. 30., 31. old.

³ Történelmi Tár. 1890. 711.

⁴ Raynald Annal. Eccl. ad an. 1464. id. Pauer János: Az egyházi rend érdeme Magyarország történetében. 1847. 226. old.

42.500 aranyforintot találtak. Ezt a Mátyásnak hagyott összeget az új pápa 57.500 aranyra egészítve küldte Mátyásnak Janus Pannonius püspök útján.¹

48. FEJEZET. (Folytatás.)

II. Pius pápa halálos ágyán megeskettette bíborosait, hogy a török ellen elkezdett hadikészleteket folytatni fogják.

Alig, hogy az új pápa, II. Pál névvel, elfoglalta a trónt (1464—1471.), Mátyás hódolatát fejezte ki előtte — és újra segítséget kért.

Az olasz államok 1464. őszén tanácskozásra jöttek össze Rómában. Elfogadták a javaslatot, hogy a pápa 100.000, a többi állam pedig kisebb-nagyobb összegű arannyal járul a török elleni veszedelem elhárítására. Ám a többi állam az ígért összegeket, „amelyeknek nagyrészét a pápa Magyarországnak szánta”,² vonakodott megadni. Egyedül a pápa által szavat, sőt mint látni fogjuk, ígéretét jóval meghaladó segítségen részesített minket. *Egyelőre* az említett 57.500 forintot küldte el Mátyásnak, megtoldva az összeget egy szentelt karddal és egy rendkívül értékes „ajándékkal”.³ II. Pál uralkodásának már első évében 80.000 aranyat küldött Mátyásnak⁴ és ezen felül még külön évi támogatást is ígért.⁵

Mátyás hálatelt szívvel köszöni meg a pápa jóságát, aki „tehetsége és ereje szerint mindenget megtesz Magyarország fenntartására, amelyet a keresztenység bástyájának nevez és tart”. („Quantum intendat pro posse et viribus suis conservationi totius regni, quod Christianorum antemurale et appellat et esse putat.”)⁶

Mátyás azonban a rengeteg pápai pénzt nem rendeltetésszerűen használta fel. A pápa két ízben is szemrehányással illette. Első ízben panaszkodik, hogy „Ó, mint az Egyház feje, eddig is mindenget megtett, ami hatalmában állott, áldozatkészsége ezentúl sem fog csökkeni, de viszont elvárja, hogy a király, aki *eddig nem törődött az ellenség nagyságával*, atya dicső példáját fogja követni . . .”⁷ Később pedig Mátyáshoz intézett levelében Istenet és embereket hív tanúságul és kijelenti, hogy „Nem mi hagytunk el téged, hanem te hagyad el önmagadat.”⁸

Mátyás válaszában kijelentette, hogy az eddig kapott segítség nem alkalmas rendkívüli dolgok művelésére. És ezért — a támadó hadjáratról lemondván — újra követeket küldött Rómába nagyobb segély kiutalásáért. Csodálnunk kell a pápák kifogyhatatlan áldo-

¹ Hóman—Szekfű: i. m. III. 346.; Pastor L.: i. m. II. 43.

² Pastor L.: i. m. II. 337.

³ Mátyás király levelei. Kiadja a Magy. Tud. Akad. Budapest. 1893. I. köt.

73—74.

^{4, 5} Pastor L.: i. m. II. 339.

⁶ Mátyás levelei m. f. I. 87.

⁷ Fraknói V.: Magyarország és a róm. szentszék. II. 112.

⁸ U. o. II. 113.

zatkésszéget. Mintha magyar kérésnek nem tudtak volna ellentállni. A pápa újra 10.000 aranyforintot utalt ki,¹ a kereszteny fejedelmeket pedig hasonló áldozatokra szólította fel. Mátyás követe nyíltan ki-jelentette, hogy a kereszteny uralkodóktól nem remél semmit, a pápai összeget pedig kevesell. Persze azért a pénzt felvette, sőt mikor hazaért s a pénzt átadta Mátyásnak, a király annyira meg-volt elégedve az eredményivel, hogy a követet (Handó György pré-postot) alkancellárrá nevezte ki.²

Alighogy hazaérkezett a követ, a király egy váci kanonokot, majd utána egy pécsi prépostot küldött Rómába — újabb segélyért. De a pápa ez esetben (talán megsokalva a gyors egymás-utánban kért segélyeket) azzal mentegette magát, hogy az időközi *nagyobb* és apróbb segélyekkel *együüttesen már úgyis* eleget, több mint 200.000 forintot küldött és hogy az Olaszországban az időtájt dúló harcok és saját államának védelmezése minden erejét lekötik. De azért már 1469-ben mégis 25.000 aranyat, a következő évben pedig 18.000 aranyat küldött Mátyásnak.³ A pápa külön levélben még további támogatásáról is biztosította a királyt. Sajnos, a pápa levele még nem érkezett meg Mátyáshoz, midőn a magyar ügyért annyi áldozatot hozó pápa nemes szíve megszűnt dobogni (1471. júl. 26.).

II. Pál pápával kapcsolatban meg kell még említeni, hogy, amikor Mátyás a. császár felszólítására megindította a csehországi hadjáratot, II. Pál pápa Mátyást, kit a Szentszék fogadott fiának tekintett, Csehország királyának nyilvánította s ezzel tekintélyét a kereszteny világ színe előtt jelentékeny gyarapította.⁴

Nemesak csodálatos, hanem lélektani szempontból szinte érthetetlen a pápáknak újból és újból megújuló bizakodása, vérmes reménysége a kereszteny hatalmak közreműködésében a török veszély ellenében. Hiszen eddig minden pápa keserűen csalódott bennük.

Az új pápa, IV. Sixtus (1471—1484.) alighogy elfoglalta székét, ismét bizakodóan a kereszteny hatalmak együttműködésére számított. És ezt az együttműködést folyton sürgette és ébren óhajtotta tartani. „Non cessabimus — írja Aiátyás királynak — dies et noctes omni studio invigilare”,⁵ vagyis éjjel-nappal e szent törekvés foglalkoztatta és az összes hatalmak közül legjobban ki akarta venni részét: „Inter quos primi esse volumus, quo pro posse nestro etiam ultra vires enitamur”.⁶ A pápa Istenre, mint tanura hivatkozik, hogy különösen lelkén viseli Mátyás országát.⁷ Mátyás 1476. febr. 2-án kelt levelében nem is győz hálát adni a pápa „páratlan gondoskodásáért és fáradhatatlan törekvéséért”.

Ám az egymással veszekedő hatalmak egyéni céljai, önző ér-

¹ Századok. 1898. 102.; Pastor L.: i. m. II. 339.

² Századok. 1898. 103.

³ Fraknói V.: Magyarország és a róm. szentszék. II. 140—141.

⁴ Frtnkói V.: Egy pápai követ Mátyás udvaránál. Bpest. 1901. 49.

^{5, 6, 7} A pápa 1476. jan. 16-án kelt levele. L. Mátyás levelei, m. f. I. 324.

dekei ez alkalommal is elnyomták, elgáncsolták és lehetetlenné tettek a pápának és követteinek minden jó, nemes szándékát és erőlködését. A pápa Németországba és Hazánkba a lelkes Marco Barbot küldte, de a népek belső viszonya már annyira megromlott, hogy egy ember képtelen volt az egyetemes vált kór gyógyítására.

IV. Sixtusnak azonban örök érdeme marad, hogy követei útján „örökre” kibékítette Magyar- és Lengyelországot.

Mátyás persze az új pápától is folyton-folyvást pénzt kért. Az előző pápák ajándékait „igen csekély és jelentéktelen jutalomnak” jelentette ki.¹ Amikor 1476. tavaszán a pápa Mátyásnak 71.577 forintot küldött, összel a király követe már megint kopogott a pápa portáján újabb pénzsegélyért. És a pápa ismét tetemes összeget juttatott neki.

Közben IV. Sixtus bullákat adott ki, amelyekben Mátyás jogait és érdekeit szomszédainak trón- és egyéb követeléseivel szemben megoltalmazta. Amikor pedig Frigyes német császár és Mátyás közzött kitört a háború (1477.) és az előbbi Mátyással szemben a lengyel Ulászlót ismerte el Csehország királyának, a pápa megróttá a császárt és kijelentette, hogy egyedül Mátyást ismerheti el Csehország törvényesen megválasztott királyának. E pápai állásfoglalás alapján békítette ki a pápai követ a császárt Mátyással, akit az előbbi el is ismert Csehország királyának.

A különféle udvarokban működő pápai követeknek a vatikáni könyvtárban legújabban talált pápai utasításai újabb színben tüntetik fel a pápáknak azt a nagy törekvését, hogy Mátyást megóvjálca a rá folyton orvul leselkedő császár, valamint a lengyelek és csenek zaklatásaitól.²

1480-ban a pápa a török ellen 25 gályát rendelt és 150.000 aranyat utalt ki, amely összegből 100.000 aranyat gályákra fordított, 50.000 aranyat pedig Mátyásnak küldött. És ezenfelül még adót is vetett ugyanerre a célra.³ De azért Mátyás még abban az évben folytatta a segélykérést, sőt annyira ment, hogy a segély elmaradása esetén a törökkel való békével fenyegetődzött. A pápa azonnal értesítette Mátyást, hogy évenkint 50.000 aranyat fog neki küldeni, egyben intézkedésére a többi olaszországi hatalmak 150.000 arannyal fogják a pápai összeget kiegészíteni. Az utóbbi azonban Mátyás nem vehette komolyan. Ezért újból kért segélyt Rómától, megtoldva azzal a kéréssel, hogy a pápa biztosítsa arról, hogy a császár nem fog Magyarországra törni. A pápa az utóbbi felől meg is nyugtatta a királyt.

¹ 1476. jan. 16-án kelt levele.

² Ezeknek a vatikáni forrásoknak felsorolását lásd: Mohácsi Évkönyv. Bpest. 1926. 106. old. 2. jegyz.

³ Fraknói V.: Magyarorsz. és a róm. szentsz. 11. 162.; Pastor L.: i. m. II. 447.

49. FEJEZET.

„A fekete sereg” és a pápa.

Bocsánatot kérek a címben említett „fekete sereg” szóért. Mátyásnak ugyan erős és félelmetes hadserege volt és a pápa megállapítása szerint is rengeteg tömeget volt képes mozgósítani,¹ de az ú. n. „fekete sereg” e néven nem létezett és csak későbbi írók képzeletében született meg.² Dr. Tóth Zoltán, e kérdésnek legalaposabb kutatója és ismerője, minden kétséget kizárában megállapította, hogy egykorú tudósok és kútfők mitsem tudnak Mátyás király „fekete” seregről, de e szó már annyira átment a nép köztudatába, hogy legalább fejezetem címébe én is felvettetem.

Az előbbi két fejezetből a szíves olvasó eléggé meg fogja érteni, hogy Mátyás világhírű serege is járászt a pápáknak köszönhető állandó fennmaradását. Az eladósodott királynak egymásután három pápa hallatlanul magas összegeket küldött hadi célra, holott éppen Mátyás uralkodásának idejében a Szentszék a „képzelhető legkellemetlenebb helyzetben volt”.³

Más fejedelmek is sokat „ígértek” Mátyásnak, de a Szentséken kívül egyik sem váltotta be ígéretét. Maga Mátyás is megállapítja ezt 1480. nov. 6-án kelt és a pápához intézett levelében: „A kereszteny hatalmasságok, amelyeket Szentséged a keresztenység érdekében ismételve segélynyújtásra szólított fel, Szentségedet és következésképpen minket is csak szóval tartottak.”⁴ Viszont Mátyás 1476. jan. 16-án kelt, IV. Sixtushoz intézett levelében maga is elismeri: „Valóban Szentséged előrei kéréseimet mindig meghallgatták,... de nem csak engem, hanem elődeimet is, akik az apostoli székért semmitsem vagy keveset tettek, Szentséged előrei mindig meghallgatták.”

Tóth Zoltán egyetemi magántanár a Mátyás király seregről írt és a Magy. Tud. Akadémia által megjutalmazott elsőrangú és értékes könyvében azt írja: „(Mátyás királynak) mindössze egyetlen komoly jóakarója volt: a pápa.”⁵

Könyvem tárgyának keretén kívülesik ugyan, de tartalmi rokonsága miatt legyen szabad az olvasó szíves figyelmét még felhívni Bölcsey Ödönnek „A főpapok jótékonysága a hadügy terén” c. alapos dolgozatára.⁶ Bámulva értesülünk, hogy az agyonadósodott Mátyásnak milyen kimeríthetetlen nagy segítséget nyújtott vagy szolgáltatott a magyar főpapság is. A király nemcsak a magyar főpapok pénzét, földjét, jövedelmét és templomi kincseit

¹ Theiner: Vetera Monumenta Slav, merid. I. 476.

² Dr. Tóth Zoltán: Mátyás király idegen zsoldosserege. Bpest. 1925.

74—77.

³ Pastor L.: i. m. III. köt. I. könyv. 178. old.

⁴ Fraknói V.: Magyarország és a róm. szentszék. II. 163.

⁵ Dr. Tóth Zoltán: i. m. 145.

⁶ Magyar Kultúra. 1915. I. és II. kötet.

vette igénybe, hanem még végrendeleteikben más, szent célra hagyott összegeit is önkényesen s egyszerűen lefoglalta a saját céljaira.¹

A pápáktól kieszközölt engedély alapján Mátyás lefoglalta háborús célokra az összes templomok arany- és ezüst készleteit, pénz hiányában a várparancsnokokat templomi kincsekkel fizette.

Ezek után megállapíthatjuk, hogy Mátyás a pápák és a magyar egyház hatalmas anyagi segélye és erkölcsi támogatása nélkül nem arathatta volna dicső győzelmeit és nem emelhette volna oly magas fokra a jólétet, művelséget s művészetet.

Pecchinoli Angelo nuncius szemébe mondhatta Mátyásnak: „A Szentszék sokat tett Felséged tekintélyének és dicsőségének gyarapítására; Felségedet kiváltságokkal és jótéteményekkel halmozta el; *annyi szeretetet egyetlen uralkodó iránt sem tanúsított, mint Magyarország királya iránt.*”²

50. FEJEZET. Török helyett a német.

Természetes és világos, hogy a pápák Mátyás királynak a rengeteg pénzt nem udvartartása fényének emelésére, nem is más célra adományozták, hanem egyes-egyedül arra, hogy a török ellen védenesse meg hazáját és a keresztenységet. Hogy Mátyás mennyiben felelt meg e célnak, azt e fejezetben akarjuk olvasóink elé tárni.

1484-ben leverő hírek érkeztek Kelet felől. Bajazid szultán vad hordáival előzönlötte Moldvát és így két fontos helyet elfoglalt (Kilia, Akjerman), tengeri haderejét pedig jelentékenyen megerőítette.

Éppen ez időben foglalta el trónját az 52 éves VIII. Incze pápa (1484—1492). Első teendője volt, hogy ő is felhívta Európa összes uralkodóinak figyelmét a török veszedelemre és felszólította őket a sürgős ellenintézkedésekre. Egyúttal felkérte őket, hogy haladék nélkül küldjék el megbízottaikat Rómába közös tanácskozásra, nehogy a szent ügy halasztást és kárt szennedjen. A pápa azonban 1484. nov. 21-én külön és hangsúlyozottan is kérte Mátyás királyunkat, hogy karolja fel a közös lépés ügyét, haderejét pedig fordítsa saját hazáját, az egész keresztenységet és a nyugati művelődést egyaránt fenyegető török ellen.³

Mátyás azonban a pápának és követének kérése s tanácsa ellenért a török helyett a III. Frigyes császárral való háborúskodást folytába. Pedig éppen maga Mátyás kijelentette, hogy „A pápa segítségével a törökök kezeiből könnyen ki tudna ragadni három

¹ Bonfini: Dec. IV. lib. 1. 421.

² Fraknói V.: Egy pápai követ Mátyás udvaránál. Bpest. 1901. 39.

³ Pastor L.: i. m. III. köt. I. könyv. 209.

országot” és Beatrix, a királyné is kijelentette, hogy *a császár elleni háború nem kedves a magyarok előtt, azt egyházi és világi urak egyaránt ellenezték*.¹ Hogy Nyugat felé szabad keze maradjon, 1483-ban a törökkel öt évre békét kötött. Pedig még II. Pál pápának megírte (1464. nov-ben kelt levelében), hogy a törökkel békét kötni nincs szándékában és ha volna is, előbb a Szentszék beleegyezését kérne ki.² A békét utóbb még három évvel megtoldotta, úgyhogy Mátyás életében már többé nem ütközött össze a törökkel. Mi több, az öt pénzzel, katonával és diplomáciai lépéssel anynyira segítő, támogató és kitüntető pápával szemben oly hálátlan volt, hogy a Szentszékkel háborúba keveredett Nápolynak 1000 lovast és 700 gyalogost küldött,³ a pápát az engedelmesség megtagadásával és a zsinathoz való fellebbezéssel fenyegette, a törökkel érintkezésbe lépett, hogy Velencét tartsa vissza a pápa támogatásától⁴ és a pápa ellen fellázadt Anconával szövetségre lépett.⁵ Sőt a pápától Dzsem török hercegnak, a szultán öccsének kiszolgáltatását óhajtva, 1489-ben a pápai legátus előtt felemtelt két mutatóujját keresztalakban egymásra helyezve, az így alakított keresztre fogadva, fenyegetődzött, hogy kérése megtagadása esetén *ő maga fogja a török szultánt Olaszországba vezetni!*⁶ (Csak mellékesen jegyezzük meg, hogy mikor azután a pápa végre ki akarta szolgáltatni Mátyásnak Dzsem herceget, sértő elégületlenséggel mondotta: „Ő Szentsége tegyen a török herceggel amit akar, miattam tartsa magánál harminc vagy száz esztendeig, egy szót sem szólok neki”⁷) Pedig éppen Mátyás idejében kínálkozott az a kivételesen előnyös helyzet, hogy Melik-el-Achref-Quaitbay, Egyiptom erőskezű, bölcs szultánja, több ízben megverte a török seregeket és elérkezettnek találta az időpontot arra, hogy a szultánt megbuktassa. Ezért⁸ keresve-keresett nyugati szövetségest, Bajazid megdöntésére. Sőt magából Törökországból is számos nagy úr „kérte és folyton sürgette a török elleni hadjárat megindítására”⁹ Mátyást Nyugat sem kötötte le. Ő maga kijelentette (1488. novemberében): „Az osztrák háború nem szolgál akadályul (t. i. a török elleni háború megindítására), mert az osztrák hercegségekben tett foglalásaim megoltalmazására csekély haderő szükséges.” Más alkalommal így nyilatkozott: „A támadó fellépésre a mostani időpont kiválóan alkalmas, amiért is a törökök a háborútól soha annyira nem féltek, mint most”¹⁰ Ugyancsak ő maga hangoztatta, hogy „a mostani török császár iszákos ember, naponkint 3—4 órán át részegen hever, mint a kutya és akit külföldön tartózkodó öccse szüntelenül rettegésben

¹ Fraknói V.: Magyarország és a róm. szentszék. II. 175.

² Mátyás levelei, m. f. I. 124—125.

³ Hórnán—Szekfő: i. m. III. 371.

⁴ Pastor L: i. m. III. köt. I. könyv. 185.

⁵ U. o. 190., 198. és 200.

⁶ U. o. 200.; Háman—Szekfő: i. m. III. 373.

⁷ Fraknói V.: Magyarország és a róm. szentszék. II. 215.

⁸ Fraknói V.: Egy pápai követ Mátyás udvaránál. Bpest. 1901, 67. s 71.

¹⁰ U. o. 12, 55 és 57.

tart”,¹ és hogy a török gyengesége tudatában — „könyörög fegyverszünetért”.² Beatrix is kijelentette a pápai követ előtt: „Ha uram, a király megkapja Dzsem herceget, hadi jártasságánál és a helyi viszonyok alkalmatosságánál fogva három esztendő alatt a törököt Konstantinápolyból és a többi kereszteny országból kikergeti”.³

Később a pápa újra és Krisztus irgalmára kérte a királyt, hogy támogassa a szent ügyet.⁴ Jellemző, hogy 1490. nov. 30-án Rómába érkező török szövetség az összes kereszteny követek jelenlétében kinyilvánította, hogy ura nem akarja az egész keresztenységet megtámadni, de külön kiemelte Magyarországot, *mint kivételet*.⁵ Ez a körülmény is igazolta a pápa kérésének jogosultságát és időszerűségét, hogy Mátyás a császár helyett a török ellen fordítsa haderejét.

De Mátyás a Quaitbay által több ízben megvert és meggyöngített törököt békén hagyva, mindenképen az amúgy is sírjához közelálló Frigyest akarta megalázni. Pedig Frigyessel szemben vívott minden győzelme értéktelenné vált számunkra, mert Mátyás halála után Frigyes nemcsak könnyüszerrel foglalta vissza Ausztriát, hanem serege Hazánkba is betört, egész Székesfehérvárig hatolt és olyan szerencsés, illetve reánk nézve szégyenletes békét kötött, hogy tőlünk 100.000 aranyat kapott, egy csomó magyar várost megtartott, sőt még igényt is nyert a magyar trónra.

Viszont, hogyha Mátyás 1483-ban a pápa kívánságára kibékült volna a császárral és minden erejét a török ellen fordította volna, a maga hadvezéri képességevel, kitűnően szervezett hadseregével, hős vezéreivel, nagy hajóállományával (legkevesebb 6 gályával),⁶ a pápa anyagi és erkölcsi támogatásával, a törökverő Quaitbay hatalmas szövetségével és a Frigyessel való kibékülés esetére, a császár felajánlotta 10.000 lovassal oly csapást mérhetett volna a törökre és oly hosszú időre megbéníthatta volna, hogy több mint valószínű — nem került volna sor Mohácsra és az évszázados török megszállásra! Nemde, mily jól lett volna, ha Mátyás is nem a saját feje, hanem a pápa önzetlen, bölcs, előrelátó tanácsa s kérése szerint járt volna el.

Oknyomozó szemmel és mélyebb történet-ismerettel szemléltve a multat, ma már általánosan ismert tény, hogy a mohácsi vésznek egyik távolabbi oka s forrása Hunyadi Mátyás királynak elhibázott, rossz politikája volt. A helyett, hogy az örökök ellenséggel szemben összpontosította volna minden erejét, tehetségét és hadvezetői ké-

^{1, 2} Fraknói V.: Egy pápai követ Mátyás udvaránál. Bpest, 1901. 12, 55. és 57.

³ U. o. 42.

⁴ Pastor L.: i. m. III. köt. I. könyv. 220.

⁵ U. o. 225—226.

⁶ Óváry Lipót, firenzei kutatásai alkalmával egy XV. századból származó szöveget talált, amely szerint Mátyás vízi hadereje 330 hajóból állott, amelyeken a tengerész-katonákon kívül 10.000 harcos volt elhelyezve. (Történelmi Tár 1885. évf. 763. old.) Azonban dr. Miklósy Zoltán joggal erősen túlzottaknak tartja ez adatokat. (Dr. Miklósy Z.: A magyar király tengeri hajóhada a középkorban. Bpest. 1934. 115—116. és 128. old.)

pességeit, védelmi politikát folytatott, 1483-ban fegyverszünetet kötött a szultánnal és örökösen a Nyugattal harcolt.¹

Székely Ákos „A magyar nemzet oknyomozó történelme” c. könyvében írja: „Ha ismerjük az ország nagyszerű fellendülését s tudjuk értékelni Mátyás kiváló hadsereget, önkéntelenül felvetődik a kérdés, hogy mi lehetett az oka a (Mátyást követő időben) rohamos hanyatlásnak? A bukást minden esetre el lehetett volna kerülni, ha Mátyás minden erejét a határon leselkedő veszedelem, a török ellen fordítja s a bajt, amely végre is a nemzet bukását okozta, csirájában fogni el. Ha Mátyás egész erejét és kitűnően szervezett hadsereget a törökök ellen fordítja, bizonyára sikerült volna neki a török hatalmat legalább is huzamosabb időre megbénítani és támadó kedvét elvenni.”² Tóth Zoltán (Hóman bírálata szerint) a „modern Mátyás irodalom legjobb művében”³ így ír: „Mátyás nem tartozott a nemzet nagy és messzetekintő nemtői közé. A napnak élt.”⁴

Hóman e pontban így nyilatkozik: „(Mátyás) 1464-től kezdve haláláig csak fogadkozott török háborúra, a töröknek Európából kiűzésére, de komoly lépéseket ezirányban többé nem tett... Éppen azok a történetírók, akiknek legtöbbet köszönünk Mátyás kora megvilágításában, elismerik, hogy bizony Mátyás nem túlságosan ipar-kodott török-hadjárat indítására, *szembeszökő lehetőségeket és alkalmakat hagyott kihasználatlanul.*”⁵ És: „Mátyás *tragikumához* tartozott, hogy uralma éles szögben fordult el attól az úttól, amelyen még egykor atyja haladt.”⁶ A latin krónikák pedig felhányaíták Mátyásnak, hogy „egyforintos adójával tönkretette a népet, pedig ennek fejében még a török ellen sem védte meg.”⁷

Dr. Török Pál kimondja, hogy „Méltatlan volt a politika a nagy Hunyadi hadvezérnek született fiához”⁸ És: „Még a legtávolabbi nemzetek is — folytatja a szerző — lelkesedtek a török háborúért és szívesen áldoztak is reá, *nálunk pedig hosszú időn át erőteljesen nyilatkozott meg az az egészséges ösztön*, amely a török hatalomban látta a magyar nemzet életének fövészédelmét, a török elleni harban a nemzet üdvét... A nyugati háborúval szemben legbensőbb híveinek ellenkezését sem tudta végkép elfojtani Hunyadi Mátyás.”⁹

Még az 1474. évi VII. és VIII. törvénycikk is kimondotta

¹ Dr. Török Pál: A mohácsi vész diplomáciai előzményei. 1926; Dr. Lukinich Imre: Mohácsi Emlékkönyvében. Bpest. 1926. 141—192. old.

² Székely Ákos: A magyar nemzet oknyomozó története. Bpest. 1926. 82. old.

³ Hóman—Szekfű: i. m. III. 474.

⁴ Tóth Zoltán: i. m. 221.

⁵ Hóman—Szekfű: i. m. III. 330.

⁶ U. o. 385.

⁷ U. o. 411.

⁸ Dr. Török Pál: i. m. 141.

⁹ U. o. 147.

„Hogyha Ő Felsége vagy az ország a pápa Ő Szentségétől segélyt kap, az más célra nem fordítható, csak a török ellen.”¹

Mátyás politikája annyiban is távoli oka volt későbbi veszedelmünknek, mert a cseheket elidegenítette tőlünk. A csehekben Hunyadi Mátyás óta maradt meg a nagy gyűlölet a magyarokkal szemben.² A nürnbergi birodalmi gyűlések (1522—1524.) a magyaroknak nyújtandó segélyt ismételten attól tették függővé, hogy a birodalmi segélyvel egyenlő erejű cseh had is támogassa Hazánkat, ám a csehek még arra sem voltak kaphatók, hogy követeket küldjenek Nürnbergbe a feltételek igazolása végett³ és így a cseh segítség is, a birodalomé is egyaránt elmaradt.⁴

Különben maga Mátyás is meg volt győződve arról, hogy a pápának igaza van és hogy a török veszedelem a jelen és a jövő legnagyobb fontosságú kérdése és hogy e kérdés elhanyagolásából milyen jóvátehetetlen kár háramolhat az országra. Hiszen Mátyás már 1464. júniusában így írt II. Pius pápának: „Cum igitur luce magis clareat beatitudini vestre, inimicus fidei catholice quid struat; his ceptis pro sua sapientia et debito pastorali de remedio cogitet opportuno; et ita cogitet, ut tam letifero vulneri non serum et leve, sed tempestivum et validum adhibeatur medicamen; nam si jam ultra tardabitur, vereor equidem, ne talia interim sequantur, que etiam cunctis annitentibus non modo valde difficile, sed et impossibile sit emendare.”⁵ V. ö. még Mátyásnak 1465. márc. 30-án római követeihez írt és 1476. jan. 16-án a pápához intézett levelét.⁶

És valahányszor Mátyás a pápától a török veszedelem címer, pénzt kért, levelében mindig maga is helyes szemlértékkal ítélte meg a fenyegető ozmán veszedelmet.

Íme, Mátyásnak saját, jobb meggyőződésétől az országgyűlés határozatán, a magyar nép józan ösztönén és a történelmi tényeken át a mai történetírók ítéletéig mennyire kidomborodik a pápaságnak akkori helyes és teljesen igazolt álláspontja, éles tekintete, bölcs tanácsa és találó ítélete.

Végeredményben látnunk kell, hogy amiben Mátyás király nagy volt és kitűnt, abban a pápának is kiváló része volt, viszont a legnagyobb és a nemzet történelmében leggyászosabb következményű hibáját és „tragikumát” is kikerülhette volna, ha hallgat a pápák idevágó, többször megismételt kérésére és sugalmazására. Ezt ne felejtsük el!

¹ Corpus Juris Hung.: Constitutiones Stat, et Ord. Incl. Ung. An. 1474.

² Dr. Török Pál: i. m. 184.

³ U. o. 185—186.

⁴ A csehek küldtek is 1526-ban csapatot, de elkésve.

⁵ „Mátyás király levelei”, m. f. 53. old.

⁶ u. o. 325—327. old.

51. FEJEZET.

Őseink gyermeki bizalma a Szentszékhez.

A mindenkorai pápa mint nemzetfeletti hatalom állott a többi nemzettel szemben. Mint Nap a bolygók, mint pátriárka a családtagok, mint atya a fiai között. Nem dandárokkel, nem fegyverrel vagy erőszakkal, hanem a tekintély hatalmával álltak a pápák a népek élén és élvezték bizalmukat. „Mint a tengerbe a vizek — mondja egy író —, úgy folytak a nemzetek ügyei, kérései, panaszai, sérelmei, kétségei a pápák kezéhez.” Szükség volt ilyen központi, érdektelen, nemzetfeletti hatalomra, amelyhez a lelkekkel nem a kényszer, nem az erőszak vezette, hanem a tisztelet, vallásos lelkesedés, önkéntes hódolat, feltétlen bizalom és nemes hálaérzet vonzotta. A pápa erkölcsi fennhatósága alatt a népek, mint közös főnek testrészei, mint egy családnak tagjai, egy apának gyermekei tekinthetnek egymásra. így volt ez az egész kereszteny világban, így volt Hazánkban is.

Chesterton mondotta az öt világrész olvasta ”Our note-book”-jában, hogy pénzzel, hatalommal, tekintélyel, erőszakkal sok minden megszerezhetek, csak hármat nem: boldogságot, szeretetet és őszinte, benső tiszteletet. Még tovább megyek — mondja. Van egy érzelem, amely e tekintetben még a szereteten és tiszteleten is túlmeleg, ez a bizalom. A szülő csak szereti gyermekét, de nem mindig bízhatik benne. Tisztelhetek őszintén, mélységesen egy művészét, tudóst vagy hőst, de kérdés, merném-e rábízni pénzemet, hitvesemet vagy titkomat.

Bizalmat csak Önzetlennek érzett, becsületesnek tudott, erényesnek tartott, megvesztegethetetlennek ítélt, pártatlan és szilárd jellem tud kiérdelni. És e tekintetben meg kell állapítanunk, hogy magyar királyaink és maga a magyar nemzet is a pápák iránt bizalmunknak olyan fényes, kitüntető és állandó példáját mutatják, amely ritkítja páját.

Ha bajba jutottunk, ha tanácsra szorultunk, ha béke-közvetítőre volt szükség, őseink előszeretettel és elsősorban Rómába folyamodtak, onnan várták az irányítást, a vigasztalást, a bölcseség szavát, a pártatlanság döntését.

Királyaink és nemzetünk a római szentszék iránt való teljes és odaadó bizalmának már az eddigi fejezetekben is számos példáját láttuk. De hadd szedjünk csokorba még néhány, eddig egészben vagy részben említetlenül hagyott példát, amely a bensőséges, őszinte gyermeki bizalmon át mutatja, igazolja és bizonyítja, hogy milyen meleg, közvetlen, szívélyes és lelki szálak kötötték, füzték Hazánkat a római szentszékhez.

I. András a Hazánkat leigázni akaró, keményszívű III. Henrik császár ellen oltalmul két ízben is IX. Leó pápához fordult közbenjárásért és védelemért, mert az ő személyében látta az elfogulatlan bírót és a béke szent ügyének hatalmas szósólóját.

1074-ben a Salamon üldözte Géza herceg, utolsó reményét a pápába helyezvén, udvari káplánját, Fekete Györgyöt, Tokajból Rómába küldi VII. Gergelyhez, kérve pápai oltalmát.¹

1078-ban Szent László trónralépésekor küldöttség útján hódolatát fejezi ki a pápának, kérve kegyét uralkodására.

Az Árpádok közül a legfeltűnőbb Imre királyunk segítségért való kopogása Róma kapuján. „A szuverén fejedelmeknek ez a világnezetben gyökeredző meggyőződése — mondja Hóman — már II. Géza, III. István és III. Béla politikájában is kifejezésre jutott, de legvilágosabban ismerhető fel a királyi hatalom gyakorlásában egyébként semmi megalkuvásra sem hajlandó, erőszakos Imre királynál, aki önként fordult lázadó öccsével és alattvalóival szemben a pápai székhez védelemért és segítségért s így maga kérte III. Ince beavatkozását királysága belső ügyeibe.”²

Királyaink teljes bizalma a pápák iránt annál feltűnőbb és méltyolandóbb, mivel pápáink néha kénytelenek voltak büntető hatalmukat is éreztetni királyainkkal szemben.

Még Marczali is azt mondja: „Az apostoli szék valóban a nemzetek legnagyobb közös érdekeit képviselte; legföbb fóruma volt az igazságszolgáltatásnak a földön, még koronás főkkel szemben is; jogos volt, hogy e hivatása betöltésére alattvalótól megkapja az eszközöket.”³

Abban az időben, amikor mint mindenütt, Hazánkban is, a király önkényétől és szeszélyeitől függött az ország és a nép sorsa, a pápa volt a felsőbbség, amely a királyt intette, óvta és számos ballépéstől visszatartotta. E tekintetben könnyekig meghatók a pápáknak fennmaradt levelei s intelmei, amelyeknek minden sorából felénk csendül a Hazánk iránti atyai szeretet, jóakarat, gondoskodás, aggódás és segíteni vágyás.

Az egyházi büntetéssel fenyített királyok közé tartozott II. András. Amikor a pápa megtudta, hogy a jóindulatú, de gyenge, erélytelen és pazarló II. András király helyett felesége, Merániai Gertrud kormányozza és idegen környezetével a romlás felé vezeti az országot, a nemzet önérzetét pedig vérig sérti, megfedde a királyt, sőt egyházi fenyítékkal törekedett őt a magyar törvény és *pg* tiszteletben tartására szorítani. Az ember feltehetné, hogy a pápa szigorú fellépése ellenszenvessé tette magas személyét a magyar udvarnál. És mégis. Mielőtt András keresztes hadjárat vezetésére elindult, országát és saját birtokait a pápa oltalma alá helyezte.⁴ Tudta, hogy a római szentszék az egyedüli önzetlen hatalom a földön, amelyik e bizalommal soha vissza nem él. És amikor a királyival elégedetlenkedő főurak egy része elfordult a királytól és fia, Béla körül csoportosult, András ismét a pápához fordult, nála keresve oltalmat, amit meg is talált. A király második felesége is a pá-

¹ Thuróczy: P. 2. c. 52.; Szilágyi S.: i. m. II. 97.

² Hóman Bálint: „II. Endre.” Előadás a M. Tud. Akadémián 1929. nov.

³ Szilágyi S.: i. m. II. 369.

⁴ Balics L.: i. m. II. 226.

pától kérte saját személyének és birtokainak védelmét férje halála esetére, nehogy mindenétől megfosztva, a teljes nyomornak kelljen elébe néznie.

*

Már II. András uralkodása alatt nagy gondot okozott a nemzetnek, hogy hol őrizze meg biztonságban az Aranybullát, az országnak ez alapokmányát. És íme úgy határozott, hogy a példányok egyikét a *pápa* levéltárába helyezzeti el, mert tudta és érezte, hogy itt van a legbiztosabb helyen, itt nem élnek vele vissza, idegennek ki nem szolgáltatják, ellenben innen mindenkor visszakapja, ha szükség lesz rá.¹

*

Visszatérve II. Andráshoz, IX. Gergely pápa a gyengekezű, ingatag, befolyásolható, de egyébként jólelkű király utolsó napjait a földi és égi dicsőség sugárfényével aranyozta be, amidőn a király első nejétől született, jótékonyságáról széles földön híressé vált Erzsébet nevű leányát a világegyház szentjévé és ünnepeltjévé magasztosította fel. Mondanunk sem kell, hogy e felmagasztalásból magára az Árpád-házra, sőt egész drága Hazánkra is a tisztelet és dicsőség állandó fénye árad.

*

A különben eréyes, de a magyar királyokkal szemben szokatlan jóakaratú, kegyes, elnéző és megbocsátó IX. Gergely pápa egyik levelében (1236. jan. 16.) komolyan meginti IV. Béla királyt, mivel kezét az Egyház vagyonára kinyújtotta, de még e feddő, intő a szemrehányó levélben is hangsúlyozza, hogy az apostoli szentszék „Magyarországot és a magyar királyt mindig különösen szerte és javát mindenkor, amennyire tőle telt, előmozdította”.² A király jól tudta ezt és bízott is a pápa szeretetében s oltalmában. Amikor Szörény földjére készült, apja példájára kérte a pápát, hogy önmagát és alattvalóit vegye oltalmába és vesse egyházi büntetés alá mindenokat, akik távollétében Magyarországot megtámadnák, királyi személye vagy az ország iránt hűtlenek lennének, vagy ellene összeesküdnének.³ És amikor a tatárok elől menekülve, Frigyes kezéből kiszabadult, ismét első dolga volt a pápához fordulni segítségért.⁴

¹ Az Aranybullát hét példányban állították ki. Egy-egy példányt el akartak még helyezni a János-vitézek (Johanniták) és templomosok lovagrendjének külföldi főhelyén, itthon pedig az esztergomi és kalocsai főkáptalannál, a királynál s a nádornál. Sajnos, a hét példány közül egyik sem maradt fenn. Legrégebb az 1318 körül írt másolat, amely az esztergomi prímasi levéltárban van. Ezenkívül az 1351. évi törvény is közli a szöveget. (Dr. Marczali Henrik: A magy. történet kútfőinek kézikönyve. Bpest. 1901. 132. old.)

² Paurer Gy., i. m. II. 171.

³ U. o. 179—180.

⁴ U. o. 225.

Mikor ugyancsak IV. Béla a saját fia ellen viselt kétévi véres és áldozatos háborúskodás után 1265-ben végre kibékült, az egyes-ségi szerződést apa és fiú még az év tavaszán felterjesztette IV. Kelemen pápához — megerősítés végett.¹

Károly Róbertra az uralkodás átvételekor óriási gondok szakadtak. Szegény Hazánk eljutott a válságig, amelyen túl a szét-bomlás fenyeget. A társaság minden rétege, mégpedig felülről lefelé, a romlottság képét tárta eléje. A belső háborúságok a várososokat és falvakat elpusztították, a békét és egyetértést lábba tapodták, a gazdagok elszegényedtek, a nemesek nyomorúságukban el-póriasodtak. A királyi javakat és jövedelmeket épúgy, mint a pápai vagyont a főurak elfoglalták, a nemességet pedig arra kényszerítették, hogy ne a királynak, hanem nekik szolgáljanak. A király teljesen ki volt szolgáltatva a főuraknak.² „Körülözött az országban — úgymond Károly Róbert király —, de gyógyító füvet nem talált sehol, ellenben találkoztak lázadók, akik őt trónjáról letaszítani akarták, s ő nem látha se útját, se módját, hogy velük megmérkőzhessek. Ezért útnak indítá ügyes követét a pápához és a bíborosokhoz, hogy szegény Magyarországnak belsejében dülő nyavalýaján, mely azt végképen tönkretette, könyörüljenek s annak épüléséről gondoskodjanak.”³ A követ vigasztaló szavakkal tért vissza. Sajnos, XI. Benedek nemsokára meghalt, halála után csaknem egy év telt bele, míg megválasztották az új pápát, V. Kelement, aki azután Hazánkba küldte Gentilis bíborost, akinek eredményes működéséről és dús érdemeiről más helyezünk meg.

Nagy Lajos a pápát erős részrehajlással vásolta meg az öccse meggyilkolásában főbünös Janka javára. Mégis, midőn elejtette a nápolyi tervet, VI. Kelemen pápát kérte fel a Janka és közte létre-hozandó béke közvetítésére és Janka bűnének megítélését is a pá-pára bízta.⁴

1447. év júniusában a magyarországi rendek és Frigyes király Radkersburgban kétévi fegyverszünetet kötöttek és abban állapodtak meg, hogy Szent Márton napjára mind a két fél Bécsbe 8—8 biztos küld, akik a pápai követ közbenjárása mellett az állandó béke érdekében tárgyalni fognak. Ha ezek a tárgyalások eredményre nem vezetnének, a vitás kérdések eldöntését a pápára és a bíborosi testületre fogják bízni.⁵

Az 1449—50. pesti országgyűlés esdekelve kéri a pápa közben-járását. Tudjuk, sikerrel.

Hunyadi Mátyás ugyancsak keményvágású, gerinces, rátartós, erős, dacos fejű, jogaira rendkívül féltékeny uralkodó volt. Nem igen hajolt meg mások előtt. Önérzete túltengő volt. Büszke-

¹ Doberdói Breit: i. m. VI. Rész. 65. old.

Szilágyi S.: i. m. III. 33—34.

U. o. III. 34—35.

Hóman—Szekfű: i. m. III. 55—56.

Fraknói V.: Carvajal J. bíboros magyarországi követségei. Budapest 1889. 10—11.

szége mérhetetlen gőggé, szinte az önbálványozásig fokozódott. Királyi méltósága és tekintélye számára mindenkitől feltétlen tiszteletet és elismerést követelt. Sértés számba vette, ha feltették róla, hogy mások hatással vannak reá. Fraknói azt mondja róla, hogy: „Akkor volt elemében, amikor vadolni és szemrehányásokat tenni, fenyegetni és ijesztgetni kellett.” Jogait a Szentszékkel szemben is keményen védte. Semmiképpen sem mondható, hogy a papi vagy főpapi ruha előtt is tiszteletet mutatott volna.¹

De a pápa személyével szemben és egyes-egyedül vele szemben Mátyás is alázatos, hódolatos fiúként viselkedett és bizalommal tárta ki előtte nehézségeit, bajait, gondjait s aggodalmait. A pápához intézett egyik levelében így ír: „Postquam ego requisitioni et mandate Sanctitatis Vestrae *ut fui semper et cupio esse obediens* in negotio defensionis fidei ea agere, quae mihi possibilia et quae etiam impossibilia videbantur, non destiti, jam tandem etc.”

Mikor a pápa Otranto visszavétele után újra igyekezett Mátyást a császárral kibékíteni, a király értesíti a pápát, hogy „*Ő maga, mint a Szentszéknek sok alkalommal bebizonyított engedelmes fia kötelezi magát, hogy a határozatnak minden feltétel nélküli aláveti magát... egész bizalommal remélve, hogy Ő Szentsége, mint közös atya és úr...*”² Később ugyanebben az ügyben írja, hogy „*hajlandó az egész ügyet a pápa ítélete alá bocsátani, mihelyt a császár is megnyugszik ebben. A pápa brévéjét is egész engedelmességgel fogadta.*”³

Mátyás minden győzelméről és diadaláról tudósította a pápát,⁴ néha közvetlenül a táborból. A kenyérmezei diadalról (1479.) és az 1481. őszén viselt háborúról egymás után több jelentést küldött Rómába. Nemcsak a diadalokról, hanem háborús tevékenységéről is beszámolt a pápának.⁵ 1465. novemberében II. Pálnak tudomására hozta, hogy mielőtt a törökkel békét kötne, előbb a pápa beleegyezését kérne ki.⁶ 1479. őszén a pápa közvetítését kérte a császárnál.⁷

A császárral fennforgó viszály kiegyenlítését hajlandó volt IV. Sixtus pápa ítéletére bízni. Ő maga említi, hogy „serdülő korától fogva megszokta, hogy engedelmességgel, kegyelettel és készséggel (obedientia, devotione, promptitudine) fogadja Ő Szentsége parancsait”.⁸ 1488. július 1-én kelt, VIII. Ince pápához intézett levelében ígéri a király, hogy a pápa „nemcsak megismerni, hanem mint mondani szokás, kézzelfoghatóan tapasztalni fogja, hogy a Szentszéknek és Szentségednek legengedelmesebb fia és

¹ V. ö. Karácsonyi János: Magyarország egyháztörténete. Veszprém. 1929. 46.

² Teleki József: i. m. V. 221.

³ U. o. 232.

⁴ Teleki József: i. m. V. 242.

⁵ „Mátyás levelei”, m. f. I. 316—318. és 358—360.; II. 150—151. és 190.

⁶ U. o. í. 125—126.

⁷ U. o. I. 456.

⁸ A Magyar Nemzeti Múzeumban 1656 fol. lat. jelz. codexben 51.

szolgája voltam, vagyok és leszek (me fuisse esseque et futurum semper filium et servitorum obedientissimum illius sancte sedis et Sanctitatis vestre)¹”¹

Mátyás a pápához intézett minden levelét a lábcsók kifejezéssel kezdi, pl. „Beatissime Pater et Domine clementissime, post pedum oscula Sanctitatis vestre et humilem mei in gratiam eiusdem commendationem”.²

II. Ulászló király, halálos ágyán, fiát II. Lajost, a pápai követ útján a pápa oltalmába ajánlotta.³

Rendkívül jellemző a magyar országgyűlés 1596. törvényének 22. cikke, amely így szól: „Vannak, akik haszonlesésből és nagyobb zsold reményében, idegen fejedelmek s országok zászlói alá szegődnek. Miért is rendeljük, hogy azoknak a magyar-, horvát- s tótországiaknak, akik ezt tenni merészlik, vagy — amennyiben már elszegődtek — azonnal vissza nem térnek, minden vagyona elko-boztassák és más, érdemes honfiúnak adományoztassék — kivéve azokat, akik a szentséges pápának zászlaja alá állanak, mivel ennek magyar katonát zsoldjába fogadni szabad.” (Az eredeti szöveget 1. 91. fej.) Milyen sokat mondó s sokat jelentő, fényes országgyűlése emléke ez a pápák iránti föltétlen bizalomnak. Mert íme, ez a törvénycikk világosan elárulja, hogy őseink nem bízhattak egyetlen kereszteny hatalmasságban sem, csak egyedül a római pápában!

További példákkal később még elég alkalmunk lesz találkozni.

A magyar korona viselői mindenjában jól tudták, amit Mátyás király 1462 tavaszán a pápának írt, hogy „Kezdettől fogva minden nagy súlyt helyezünk és fogunk helyezni Szentséged intelmeire és tanácsaira, amelyek a bölcs előrelátás és a tekintély tulajdonságai-val ékeskednek, a legjobb szándék gyökereiből erednek és a közjó céljaira irányulnak.”⁴

„A legjobb szándék gyökeréből erednek!” Még az ú. n. „rossz pápáéból” is.

52. FEJEZET.

Még a „rossz pápa” részéről is!

A soká betegeskedő VIII. Bonifácius halála után a hatalmas római spanyol párt pénzzel, ígéretekkel és egy 95 éves, szinte már beszámíthatatlan bíboros leszavaztatásával kieszközölte Borgia (Borja) Rodrigonak pápává választását 1492. aug. 26-án. A választást voltakép az említett 95 esztendős bíboros szavazata dön-

¹ „Mátyás levelei”, m. f. II. 345.

² 1488 júl. 15-én k. levelében.

³ Pauer J.: Az egyházi rend érdeme Magyarország történetében. Székesfehérvár. 1847. 242.

⁴ „Mátyás kir. levelei”, m. f. II. köt. XXII. old.

tötte el, amellyel a jelölt elérte a szavazatoknak előírt %-át. Az új pápa a VI. Sándor nevet vette fel (1492—1503).

Részben rá is vonatkozik Ranke szava: „Magas állású személyek emléke bánja meg nem ritkán, amit a köz vétett.”¹ VI. Sándor pápát az ú. n. „rossz pápák” közé sorolják, sőt ezek közül is a legmérlegleneket tartják. Igazuk van. VI. Sándor a pápai trónt beszennyezte azzal, hogy a Borgia-család bűneit magas állásában sem tagadta meg. Pastor, a pápák híres történetírója azt mondja, hogy VI. Sándorral olyan pápa került Szent Péter örökkébe, aki régebben magánélete miatt még az alsó papság legkisebb fokára sem kerülhetett volna.² VI. Sándor a pápaság történetének legszomorúbb alakja.

És mégis! Igazat kell adnunk a hitetlen Le Bon-nak, aki így szól: „A történetírók a múlt eseményeit rendesen a maguk kora eszméin át látják. Ezért van az, hogy az emberek és elméletek, amelyek oly népszerűek bizonyos kor előtt, oly kárhozatosak egy másik kor szemében. VI. Sándor pápa és Borgia Cézár rokonszenvesek voltak kortársaiknak.”³ Valóban. Kevés pápát üdvözölt kora olyan határtalan lelkesedéssel, mint a feltűnően előkelő megjelenésű, magas, erőteljes, finom és megnyerő arcú VI. Sándort. A nép rajongott érte. A protestáns Ranke írja róla: „A legszebb férfiú, oly erős, hogy bikaviadalon egyszerre le tudta csapni a bika fejét”⁴ Koronázása valóságos diadalünneppel vőlt? Hazánkból is elárasztották üdvözlő iratokkal és ajándékokkal, a többi között üdvözölte őt Beatriz királyné, számos püspök és főür. Korvin János herceg mint „legméltóbb főpapot és atyjának barátját” üdvözölte.

VI. Sándort már pápává választása előtt több kötelék füzte Magyarországhoz. Bíboros korában ő eszközölte ki VIII. Ince pápánál, hogy hosszú ellenállás után végre jóváhagyja Estei Hippolitnak, Mátyás király sőgornóje gyermek-fiának a király erőltette ki nevezését az esztergomi érseki székre. A pápa ugyancsak Borgia bíborost bízta meg, hogy az esztergomi érsekség betöltésével kapcsolatos kánoni eljárást lefolytassa. Maga Mátyás király meleg szerezetébe fogadta a bíborost. A király a hatalmas eszű, ékesszóló és kitűnő tollú Váradai Péter kalocsai érseket börtönre vetette. Borgia kieszközölte szabadonbocsátását. De most jön a legérdekesebb kapcsolata Hazánkhöz, amelyről nagyon kevesen tudnak.

Borgia bíboros nagyon szeretett volna egri érsek lenni. Amikor tehát az egri szék megüresedett, Borgia azonnal lépéseket tett az érsekség megszerzésére. Először a pápát akarta megnyerni ügyének. VIII. Incénél célt is ért, de a királyi udvarnál már lekésett. Mátyás előzetesen a győri püspöknek ígérte az érsekséget. Helyette Mátyás a kalocsai érsekséghez tartozó péterváradi apátságot jut-

¹ Ranke L.: i. m. 1. 204.

² Pastor L.: i. m. III. köt. II. könyv. 278.

³ Le Bon.: „Múlt és jövő”. Bpest. 1920. 24—25.

⁴ Ranke: i. m. I. 42. Hasonlóan: Gregorovius F.: A pápák síremlékei. X. f.

⁵ Pastor L.: i. m. III. köt. I. könyv. 281.

tattá neki. Borgia ezt az apátságot mint pápa is megtartotta három éven át, így történt meg az az egyedülálló eset az Egyház történelmében hogy magyar javadalmas lett római pápává és hogy Szent Péter utóda egyúttal magyar földbirtokos is volt.

Hallottuk, hogy Mátyás egymásután következő három pápának kérése, buzdítása, fáradozása, hatalmas anyagi segítsége és erkölcsi támogatása ellenére is elmulasztotta a török birodalmat meg támadni akkor, amikor minden feltétel megvolt a győzelem reményéhez.

Utóda, Ulászló alatt, megismétlődött az eset.

VI. Sándor pápa élete egyik főcéljának tekintette, hogy az európai keresztény fejedelmeket egyesítse és egy táborba hozza a török veszedelemnek egyszer s mindenkorra való elhárítása végett. Dzsem halála után a szultán veszedelmesen kezdett mozgolódni szárazon és tengeren egyaránt. Hazánk több kisebb erődjét is ostrom alá vette vagy elfoglalta. A pápa nem nézhette a félhold terjeszkedését ölhetett kézzel. 1499-ben mindenekelőtt három hatalommal akart szövetségre lépni a török elleni harc megindítására: Franciaországgal, a velencei köztársasággal és Hazánkkal. Ulászló három feltételhez kötötte csatlakozását: a) Ha pénz-segítségen részesül; b) ha a szövetségesek megindítják seregüköt; c) ha Beatrixxel, Mátyás özvegyével kötött „színlelt” házasságát a pápa érvénytelennek nyilvánítja. Mi több, a király a pápai követ előtt kijelentette, hogy amennyiben ötven nap alatt nem kap kedvező választ, békét köt a császárral, amivel természetesen keresztezte és meghiúsította volna a pápa tervezte szövetséget.

A pápa érvénytelennek nyilvánította a királynak színlelt házasságát és anyagi segítséget is kilátásba helyezett. Hogy pedig a harmadik feltételre nézve is megnyugtassa a királyt, magához kérte a magyar, német, francia, angol, spanyol, nápolyi, velencei, flórenzi és savoyai követeket, hogy egyöntetűen állást foglaljanak a török ellen. Azonban, sajnos, a követek csak hímeztek-hámoztak és közhelyes szólásokkal térték ki minden kötelezettség alól. A pápa meg is róta az uralkodók keményszívűségét, érzéketlenségét, nemtörökösét és közönyösséget, amelyet ilyen életbevágó, szent üggylel kapcsolatban mutattak.

A pápa látta, hogy az összes keresztény államfőre kiterjedő szövetségre nem számíthat, ismét csak Magyarország, Franciaország, Spanyolország és a velencei köztársaság között törekedett szövetséget kötni a török ellen. Elhatározta, hogy Hazánkba külön követet (legátust) küld. Egyben tudomására adta az említett hatalmaknak, hogy a keresztény világ összes püspökségeire, érsekségeire, apátságaira, szóval minden egyházi javadalmára három éven át behajtandó tized-adót vet ki, önmagát és bíborosait sem véve ki. Érdekes, hogy fennmaradt az idevonatkozó levonási lajstrom. Ebből láthatjuk, hogy a bíborosok összesen 34.300 aranyat fizettek a török elleni veszedelem elhárításának céljára. Ehhez járult a római

tiszttviselők és intézetek adójaként 11.076, tehát összesen 45.376 arany.¹

A pápa többízben, többek előtt, ünnepélyesen kijelentette, hogy a török elleni hadjáratban személyesen óhajt résztvenni, sőt boldognak érezné magát, ha a kereszteny hitért vértanú halált szenvendhetne. E lelkesedésében hatalmas és nagyarányú haditervet készített. Két oldalról akart a török ellen indulni, tengeren és szárazon. úgy tervezte, hogy ő maga saját költségén 30 gályát, mindegyik bíboros pedig egy-egy gályát állít fel. Ezen kívül *kijelentette, hogy a magyar királynak három éven át felajánlja évi jövedelmének egyötödét*, ami évenkint 40.000 aranynak felelt meg. A doge a pápa kérésére szintén évenkinti 40.000 arany forintot, esetleg még ennél sokkal nagyobb összeget is ajánlott meg a magyar királynak. A pápai követ, a dogé nagylelkű ajánlatával nem elégedett meg, azt kérte, hogy Magyarország mindenkor előre kapjon 100.000 aranyat, amit a doge el is fogadott.

1500. szeptember elején a velencei követ külön jelenti a köztársaságnak, hogy mennyit fáradozik a pápa Magyarország érdekelben.²

A pápa magyarországi követe (Isvalics Péter) a mondottak alapján a siker örömeivel sietett Hazánkba. 1501. febr. 3-án titkos kihallgatásra jelentkezett a királynál és közölte vele a szövetség tervét, valamint a pápa által számára felajánlott évi 40.000, a Velence által pedig felkínált 100.000 arany segélyt.³ Ulászló hajlandónak mutatkozott a szövetség megkötésére. Evégből el is bocsátotta a budai török követet és táborba szállott.

Ámde sajnos, a pápa hatalmas tervét ezízben is felborította és elgáncsolta a fejedelmek szükkeblűsége, szószegése, közömbössége és kölcsönös féltékenykedése. A visszavonulást a németek kezdték. A szövetségi hadterv részleteit közlő bíboros pápai követet Miksa hónapokig nem is engedte országába, a franciák tiltakoztak az egyházi tized elrendelése ellen. A velenceiek a magyarok javára tett ígéreteiket szerették volna visszavonni, vagy legalább is Hazánk követeléseit leszállítani, ezért húzták-halasztották a tárgyalásokat.⁴

Amint Ulászló és a magyar rendek értesültek a németek és franciák eljárásáról, ők is letértek az ígéret teljesítése útjáról és 1502-ben már megindultak a békétárgyalások a pápa tervétől megfélemlített törökkel. *Egyes-egyedül a pápa tartotta szavát bíborosaival együtt.* Lelkiismeretesen befizették az 1501. és 1502. évre a magyar kincstárba a 106.773 aranyat. Pastor közli, hogy a római levéltárból őrzött kimutatások szerint egyedül csak a bíborosok, ezek is csupán 1501—1502. évben apróbb időközökben a következő összegű aranyakat (dukátot) küldték Hazánkba: 6.851, 1.884, 6.686, 6.666, 3.587, 1.884, 6.700, 222, 51.687, 2.325, 2.534, 13.333 és utol-

¹ Pastor L.: i. m. III. köt. II. könyv. 439—440.

² U. o. 441.

³ Mohácsi Emlékkönyv. Bpest. 1926. 106. old. 3. jegyz.

⁴ Pastor L.: i. m. III. köt. II. könyv. 444.

jára 2.325, összesen tehát 106.684 aranyat, nem számítva ide az aprópénz összeget, amely újabb 89 aranyat tesz ki.¹ Mindehhez hozzá kell vennünk a pénznak *akkori* nagy értékét és vásárló erejét, amely messze felülmúlja a mai pénzét. A szavát tartó pápának 13 gályája 2.500 emberrel el is indult a megállapított terv szerint és a töröktől elragadta Santa Maura szigetet.

Ekkor értesült a pápa, hogy Ulászló zsebrevágta ugyan a rendeteg aranyat, de — e mellett békétárgyalásba kezdett a törökkel. A pápa megtántorodott e híre, arca elhalványodott és nem is tudott azonnal választ adni a szövetségnek ilyen egyoldalú megszegésére és e lovagiatlan eljárásra.

Ulászló 1503-ban már befejezett tény elé állította a pápát, követe útján bejelentve neki a törökkel kötött kétéves fegyverszünetet. Miután Velence is békét kötött a törökkel, sőt visszaadta neki Santa Maura szigetet, a pápa átlátta, hogy nem bízhatik az európai fejedelmekben és kényszeredetten, nehéz szívvel, fájó lélekkel kellett látnia hatalmas tervének teljes meghiúsulását. A nagy csapást nem érte túl. Mire magyar követe előszóval is előadhatta volna jelentését, már nem volt életben a „rossz” pápa, de vele Magyarországnak egykor javadalmasa s földesura, földünk és népünk ismerője, Hazánk őszinte barátja s lelkes jóakarója szállott sírba. Pedig ha a hatalmak, főkép Magyarország és Velence, hűek maradnak a pápával kötött szövetséghez, egyesült erővel olyan csapást mérhettek volna a törökre, amely talán örökre megszabadította volna Nyugatot és elsősorban drága Hazánkat, annyi század keserves, véres, emésztő török megszállásától.

53. FEJEZET.

Pápa, aki egész vagyonát rászánja.

A pápák törökellenes és magyarvédő törekvéseinek a kereszteny hatalmak részéről történt elgáncsolása és meghiúsulása szinte ütem-szerűen megismétlődött a pápák történetében, vagy ahogyan az egyik francia történetíró mondja, „történeti refrainné fajult”.

VI. Sándor pápát (III. Pius egy hónapos uralkodásától el-válva) II. Gyula követte a pápai trónon. Katona-természete volt. Nem ijedt meg az árnyékától. A pápákban inkább a hibákat szimatoló, kereső és kipellengérező Ranke ezt írja róla: „A félelmet és aggódást híréből sem ismerte; késő vénségében is megvolt benne a férfiú nagy tulajdonsága, a rettenthetetlen bátorság.”² Amikor Mirandulát ostromolta, a befagyott árkon át vonult be a résen.³ Rafael világhírű képén (Firenze, Pitti-képtár) nagyszerűen megörökítette

¹ Pastor L.: i. m. 446.

² Ranke: i. m. I. 46.

³ U. o. I. 47.

II. Gyula arcképén a kifejezés felejthetetlen erélyét és a kemény, tettvágýó, elszánt, vakmerő akaraterőt. II. Gyula alapította a Szent Péter világtemplomot és azt beszélik, hogy Michel Angelo, amikor Mózes szobrát faragta, Gyula pápa jellem-erejét akarta belevésni. Ez a pápa „olyan hatalmat alapított, aminővel még egy pápa sem bírt soha.”¹

Trónraléptekor Hazánk *levélben* üdvözölte az új Egyházfejedelmet. A pápa válaszában kijelentette, hogy elődeihez hasonlóan Hazánk javát ő is meleg szeretettel fogja felkarolni és reméli, hogy segítségével nemcsak megmentheti Magyarországot, hanem támadásra is alkalmassá teheti.

Azonban, sajnos, az eréyles, harcias, tetterős II. Gyula törekvése is hajótörést szenvédett. Pedig ugyancsak nem rajta műlött. Egyrészt Velence makacssága, másrészt a magyar rendek bonyolult pártviszálya meggyőzte őt, hogy ezzel a két közvetlenül érdekeltek és veszélyeztetett hatalommal nem ér célt, szava ezeknél nem talál visszhangot.

De bezzeg, mikor azután a havasföldi vajda, a törökkel szövetkezve, betört Hazánkba, a király rögtön a pápához fordult — segítségéért az ország védelmére. A pápa pedig nem duzzogott, nem neheztelt, nem adta a sértettet, hanem cselekedett. *A római Szent Péter-bazilika felépítésére az egész világból befolyt hatalmas pénzösszegnek kétharmad részét a magyar király rendelkezésére bocsátotta.* Tette ezt annak ellenére, hogy az összes, még távolabbi országok is követségeket küldtek hozzá, egyedül a magyar király mulasztotta el ezt, akivel szemben a Szentszék legbőkezűbb volt. A pápa nem is titkolta e miatt való csodálkozását, de Ulászló erre ügyet sem *vetett*.

1509-ben a pápa újabb ajánlatot tett Ulászlónak: a Szentszék Miksa német és XII. Lajos francia király között létrejött és Velence ellen irányuló szövetséghez való csatlakozásra szólította fel. Ellenéértük a Szent Koronához tartozó, de Velence kezére jutott Dalmáciát ígérté neki. A szövetség végső célja volt az erőszakos Velence letörése után egyesült erővel a török ellen fordulni. De Ulászló elutasította az ajánlatot; ugyanakkor, amikor a franciák fényes diadalt arattak a velenceiek felett.

Velence kibékülvén a pápával, II. Gyulának most már egyetlen célja volt a török elleni háborúnak közös alapon való megindítása. Követét Ulászlóhoz küldte, hogy meggyőzze egyrészt a hadjárat szükségességről, másrészt arról, hogy most rendkívül kedvező a helyzet, amennyiben a császár, valamint az angol, spanyol és portugál király szintén hajlandó a hadjárathoz csatlakozni, *magá a pápa pedig felajánlja teljes vagyonát, minden jövedelmét, kincsét, minden erkölcsi tekintélyét, sőt személyes részvételét is.*²

A király ez esetben hajlandónak nyilatkozott, hogy részt vesz

¹ Ranke: i. m. I. 47.

² Fraknói: Magyarország és a rórn. szentszék. II. 284—285.

a török elleni háborúban, — ha a pápa megfelelő anyagi segélyt biztosít a hadsereg fenntartására. De ez a válasz csak üres szó maradt. Sem Ulászló, sem a főrendek nem vették komolyan az ügyet. Hiányzott bennük a lelkesülés, az áldozati szellem és főkép az egyetértés. Pártokra szakadtak. Inkább egymás meggyőzésére törekedtek, mint az ellenség legyőzésére. Pedig ebben az időben valóban egész Európát, a fejedelmeket és népeket egyaránt közös vágy szállta meg, hogy a török ellen fellépjenek. Még a harcias Gyula pápával szemben a békeszerető pápa-jelölt szerepében tetszelgő Bakócz Tamás esztergomi bíboros-érsek sem merte a törökellenes törekvéseket eltitkolni. És hogy más részről is mily kedvezők voltak a viszonyok a török háború megindítására, mutatja az a körülmény is, hogy 1510 elején maguk a törökök küldtek követséget Ulászlóhoz a béke meghosszabbítása végett. A király teljesítette is kívánságukat, a békekötést az Evangéliumra tett esküvel pecsételve meg.

Szegény Hazánk pedig kettős, kiköszörülhetetlen veszteséget szenvedett: kiengedtük kezünkiből az utolsó kedvező alkalmat Dalmácia visszaszerzésére és ezzel a Szent Koronának ezt az értékes tartományát örökre elveszítettük; a töröknek pedig időt és módot adtunk, hogy megerősödvén, 15 év múlva ránk mérhesse a magyar történelem legsúlyosabb, legfájóbb, legmaradandóbb csapását és szívig hatoló tört szúrhasson Hazánk testébe.

Bárcsak Európa is, mi is, mindig a pápa szavára hallgattunk volna!^a

54. FEJEZET.

Pápa, aki vagyonán felül vérét is ontani kész Magyarország védelmére.

II. Gyula pápát a trónon Medici János követte, aki a X. Leó nevet vette fel (1513—1521.). A pápákkal szemben elfogult Ranke írja róla: „X. Leó tele volt jósággal és személyes részvéttel; soha nem tagadott meg semmit vagy csak a legkíméletesebb kifejezésekkel, holott hiszen lehetetlen volt minden megadni. Benne a mesterség hasznott, a művészet pártolást, ki-ki biztoságot talált.”² Mindjárt trónja elfoglalásakor kijelentette, hogy legelső gondja a kereszteny fejedelmek egyesítése a török ellen. A lateráni zsinat

¹ Egyoldalú, a tényeket elhallgató vagy elfordító történetírásunk egyik jellemző példájául említem fel, hogy Marczali Henriknek „Magyarország története” című vaskos kötetében II. Gyula pápáról nincs semmi más mondani-valója, mint ez az egy mondat, nemleges kurta megállapítás: „II. Julius pápát csak az olasz félsziget viszonyai érdekelték.” (377. old.) Egy szóval sem mond többet róla. Még a különben nagyon részletes Névmutatóba se vette fel nevét! Minek is?

² Ranke: i. m. I. 60.

8. ülésén felolvasták a pápa bulláját, amely a kereszteny fejedelmek között békét kér és keresztes hadjáratot óhajt a török ellen. A pápa óhaját és szavait tettek is követték. Magyarországba és Rodusba azonnal küldött pénzsegélyt.¹

Ám Miksa császár és Velence között tovább folyt az ellenségeskedés, Franciaország tervei pedig Olaszországra irányultak. Ezért a pápa főleg arra törekedett, hogy e hatalmakat nyerje meg tervének. Miksához intézett levelében ezt írja: „Jólléhet Magyarország magában is nagyon erős és harcra kész, mégis képtelen lesz egyedül feltartóztatni akkora vihart.” (Mily igaza lett a pápának!) Ezért azután arra szólította fel Miksát, hogy szövetkezzék Magyarországgal.² „Atyai gyengédséggel — folytatja a pápa — sajnálkozunk a magyar népen és Magyarországon, amely a keresztenység elővédje és erős bástyája a török végeken.”³

X. Leó nagyszabású keresztes-hadjárat tervét erős elméleti értékű visszhang követte, amit legjobban bizonyít a fejedelmek válasziratának alapos tartalma, nagy terjedelme és komoly íránya. „A Leó-féle keresztes hadjárat — írja dr. Miskolczy István — azért érdekel különösen bennünket, mert az olasz és általános kereszteny érdek mellett mindig Hazánk megmentése állt előtérben.”⁴ Ám a pápának adott válaszok kitérőek voltak. Miksa a pápáétól eltérő hadi-tervet ajánlott. Önkéntes adakozásról egy szót sem szólt, a hadjárat megindítását pedig el akarta halasztani. A spanyol király nézete szerint szintén el kell halasztani a hadjáratot. Elégnek tartotta a védekezést, egyébként a hatalmak anyagi támogatását kérte. Zsigmond lengyel király nem bízott a közös vállalkozás sikérében. Velence pénzszerzési alkalomnak tekintette a keresztes hadjárat tervét, hogy a népet meg lehessen adóztatni. Ferenc francia király válasza tele volt — ígéretekkel. Szavait senki komolyan nem vette. VIII. Henrik angol király visszautasító magatartást tanúsított, Wolsey politikája egyenesen keresztezte a pápa terveit. A Leó hirdette 5 évi fegyverszünet (1518. márc. 6-tól) szintén csödöt mondott.⁵

De lássuk a hazai állapotokat. Egyedül a magyarok egy része vette komolyan a pápa intelmét a keresztes hadjáratra vonatkozóan. Egyesek azzal érveltek a háború mellett, hogy „A törökkel megvan a háború fegyverszünet idején is, de fegyverszünet esetén nem ad segélyt a pápa.”⁶ Hogy pedig a hadjárat megindítása, sőt már terve esetén is a pápa megnyitja erszényét, abban igazuk volt, amint azt a következmény csakhamar meg is mutatta.

Bakócz Tamás, az erdői jobbágy és kerékgyártó fiából lett esztergomi bíboros-érsek rendkívül restelte, hogy nem ő lett Gyula

¹ Pastor L.: i. m. IV. köt. I. Rész. 146—147.

²³ Dr. Miskolczy István: Keresztes hadjárat terve a mohácsi vész előtt. A Mohácsi Emlékkönyvben. Bpest. 1926. 42. old.

⁴ U. o. 43.

⁵ Dr. Török Pál: i. m. 143—146.

⁶ U. o. 146.

pápa utóda, amit pedig egész biztosra vett. Ezért elhatározta, hogy nem megy haza, hanem mint Bologna és Vitterbo kormányzója Olaszországban marad. De az új pápa hazaküldte, hogy a török ellen indítandó háborút saját hazájában előkészíthesse. A törökök t. i. a béke meghosszabbítása ellenére is többször be-betörtek Magyarországra. A pápa Bakócz működési jogkörét kiterjesztette nemcsak egész Magyarországra, hanem Európa északi és keleti államaira is. Egyben felhatalmazta, hogy joghatósága területén keresztes hadjáratot hirdethessen, a hadjáratra jelentkezőknek vagy erre pénzt áldozóknak búcsút is engedélyezhessen.

Bár a pápa Bakócznak szinte egyedül álló, szemet kápráztató római bevonulásából, valamint fényűző, pazar életmódból éppen nem következtethetett Hazánk szegénységére, mégis 40.000 aranyat adott vele hadikészületek céljára.

Bakócz működésén azonban nem volt Isten áldása. Az összetorzott és felfegyverzett nép, mint tudjuk, nem a török, hanem saját urai ellen vonult (1514). A hirtelen kitört parasztlázadás lángba borította az egész országot. Következményeit, mindenjában jól ismerjük.

Közbevetően megemlítjük, hogy a parasztlázadás kitörésekor a Budávárra menekült főurak indítványozták, hogy a pápától, Miksa császártól és Zsigmond lengyel fejedelemről sürgős segítséget kérjenek.¹ Ez indítvány is mutatja, hogy a veszély perceiben őseink első gondolata minden a pápa volt, amint ezt alább még ismételve látni fogjuk.

A pápát Bakócz sikertelensége és a parasztlázadás nem hátráltatta hazánk támogatásában. Sőt még az sem szegte kedvét, hogy Magyarország förendéi folytatták pártviszályait és a törökről, a nemeslelkű és vitéz Beriszló Péter veszprémi püspökön kívül, minden egyik megfeleldekezett. E szomorú körülmények a pápát még nagyobb tevékenységre sarkalták.

1515. elején X. Leó 20.000, majd ismét 15.000 aranyat küldött számunkra, ezenfelül lövegeket, puskákat, 1.000 font puskaport, 10.000 font ként, 5.000 font salétromot és rengeteg élelmet, azzal az utasítással, hogy ezeket az összegeket és tárgyakat a határszéli erődök között legjobb belátás szerint osszák szét. Ez erődök kijávitására és ha kell újaknak felállítására szükséges összegeket is magára vállalta. Egyben értesítette a királyt, hogy 20.000 darab arany Velencében rendelkezésére áll, amelynek egy részét a nevezetesebb pontok ellátására óhajtja fordítatni.² X. Leó említett temérdek pénzáldozata hatványozottabb fokban méltánylandó, ha megfontoljuk, hogy a pápának ez összegek kiutalhatása végett magának is kölcsönt kellett felvennie. így Bernardi Bini 200.000, Aluise Gaddi 32.000 aranyat előlegezett a pápának, Salviati Ridolfi, rokonai és

¹ Fessier: Geschichte d. Ungern. V. 902.

² Pastor L.: i. m. IV. köt. I. Rész. 147—148.; Szalay: III. 1, 178.; Lit Leonis P. 10. ad Regem; Praynál: P. 4. Annal. 360.

szolgái minden lehetőt elkövettek, hogy pénzt teremtsenek szásszámára.¹

1515. máj. 13-án Báthory István értesítvén X. Leót a keresztes háború szomorú kimeneteléről és a védőhelyek siralmas állapotáról, a pápa a temesi kerületben fekvő védőhelyek kellő ellátására újra 20.000 aranyat küldött és tudtára adta, hogy nemsokára Dalmát- és Horvátország számára 7.000 aranyat fog kiutalni.²

1516. jan. 17-én a pápa sürgető szavakkal felkérte Ferenc francia királyt, hogy Magyarországnak legalább pénzbeli segítséget küldjön. A király válasza barátságos volt ugyan, de a pénz természetesen elmaradt.³

1516. jan. 27-én Szelim szultán követeket küldött Budára a fegyverszünet meghosszabbításának kérdésében. A király és az ország nagyjai nem akartak határozni a pápának tanácsa nélkül. Ezért addig tartóztatták a nagy úr követeit, míg a gyorsposta viszsa fog érkezni a pápától. X. Leó ellenezte a törökkel való egyezkedést és ígéretet tett, hogy a háború folytatására szükséges költséget részint a saját kincstárából fogja fedezni, részint a többi kereszteny fejedelemről beszerezni. Mielőtt a válasz megérkezett volna, Ulászló király gond, szükség és nyomor között meghalt.

A pápa 1516. ápr. 2-án Orsini Latino Róbertet, saját rokonát küldte Hazánkba. Érdekünkben írt a lengyel királynak, Portugália uralkodójának és főkép — ismételten — I. Ferencnek, hogy II. Lajos királyunkat 15.000 arannyal segílyezze, mely összeghez ő is hajlandó ugyanannyival járulni. A francia király persze ezúttal sem küldött egyetlen fillért sem.

Bakócz prímás közben többször esdekelve fordult a pápához, hogy segítse, védje, oltalmazza és mentse meg Magyarországot. Ki máshoz is fordulhatott volna? Amikor pedig 1516-ban azt jelentette a pápának, hogy az ország nem képes ellenállni a töröknek és így kényszerül vele békét kötni. X. Leó június 24-én kelt iratában megiziente neki, hogy *Magyarország megmentéséért kész mindenét feláldozni, még vérét is ontani*.⁴ Szeretete, lelkesedése nem merült ki szavakban. Katonai tekintélyek által a legkisebb részletekig kidolgozott haditervet küldött a királynak, a kereszteny fejedelmeket pedig csatlakozásra szólította fel. Elődjének példájára búcsút engedélyezett azoknak, akik a török elleni háborúban akár személyesen, akár adományukkal résztvesznek.

Ám mi történt? Hazánk határán túl a francia nagyravágyás és Velence kufár szellemű politikája mindenkép keresztezte a pápa nemes fáradozását.⁵ Hazánkban pedig az ország rendei 1517-ben Budán, valamint a Tolnán tartott országgyűlésen, sőt máskor is, több ízben ígértek ugyan a királynak segélyösszegeket, de azokat vagy

¹ Ranke: i. m. I. 348.

² Lit. Leonis P. 10. ad Steph. Báthory Praynál: i. m. le. p. 100.

³ Pastor L.: i. m. IV. köt. I. Rész. 148.

⁴ Lit. Leonis 10. ad Card. Strig. Praynál: Annal. P. 5. pag. 21.

⁵ Pastor L.: i. m. IV. köt. I. Rész. 42—180.

soha nem hajtották be, vagy elkezelték.¹ Az országban akkora volt a szegénység, hogy a csekély számú katonák zsoldját sem tudták megfizetni. Akárhányszor Lajos király sem tudott jóllakni, vagy ha igen, csak hitelre kapott ételből-italból. Hogy rongyos csizmáját újjal cserélhesse ki, kénytelen volt családi ezüstjét elzálogosítani a zsidóknál. Ha a király, az első magyar ember, ilyen koldus módjára élt, elképzelhetjük, milyen üres volt a köznemesség erszénye és a nép tarisznyája. De az anyagi szegénységnél is nagyobb volt a rendek lelki fásultsága, akik éppenséggel nem törödtek az ország sorsával. A nemzeti és udvari párt, a köznemesek és a főurak ádáz küzdelmet vívtak egymás ellen, a király pedig, mialatt a pápától segítséget és támogatást kért a török ellen, megkötötte ezzel a fegyverszünetet három évre (1519. tavaszán). Érthető, hogy milyen keserű csalódással fogadta a pápa a hírt, amely ép akkor érkezett Rómába, amikor a magyar követek a török elleni háború támogatása címén pénzt kértek a pápától.² És mégis! A pápa a leleplezett és kézenfekvő kétszínűség ellenére kijelentette, hogy bár a törökkel való megegyezés miatt Magyarország anyagi megsegítése tárgytalanná vált, de mihelyt szüksége lesz az országnak reá, újra számíthat anyagi és erkölcsi támogatására. A szükség esete csakhamar bekövetkezett.

Mialatt Hazánkat a pártviszály és visszavonás gyengítette, pénztára pedig kiürült, Szolimán szultán 1521. júniusában nagy hadjáratot indított Magyarország ellen, megszállotta Szabácsot, Nándorfehérvárt, Zimonyt, Titelt és Szalánkemént. Már a Haza léte forgott kockán. II. Lajos a kereszteny fejedelmektől és a pápától kért segítséget. X. Leóhoz így ír: „Elveszünk, elveszünk Szent Atya, hacsak Isten és Szentséged nem segít rajtunk.” A király és a nemzet egyaránt főkép a császár segítségében bízott, hiszen a királyt a császárral kétszeres rokon kötelék füzte össze. Ám a császár a fülebotját sem mozgatta meg, Velence pedig az öt ért sérelmekre hivatkozott, sőt a török-mozdulatok híreit is gondosan eltitkolta előttünk. A lengyelek sokat ígértek, semmit sem adtak, a csehek keveset ígértek, még kevesebbet juttattak, az összes *világi* hatalmak cserben hagytak bennünket. Itthon pedig a király nagynehezen elhatározta ugyan, hogy 200 lovassal táborba száll, de csakhamar keservesen tapasztalhatta, hogy a nemesség teljesen saját sorsára hagyja. Később ugyan hozzá csatlakozott az erdélyi vajda, de ugyanakkor az elsőbbség kérdése miatt össze is veszett vele. A lassankint mégis megnövekedett sereget részint fegyelmetlensége, részint a fellépett járvány miatt végül is szét kellett oszlatni és hazabocsátani. Maga a király is megbetegedett. Nem volt e honban egy lélek sem, aki a török veszély ellen talpára állott vagy segítséget nyújtott volna. Az 1521. december havában Székesfehérvárott tartott országgyűlés megszavazott ugyan adókat az ország

¹ Fessier: i. m. VI. 19.

² Pastor L.: i. m. IV. köt. I.. Rész. 174.

védelmére, de ezek az adók részben egyáltalán nem folytak be, részben lelkiismeretlen kezek között eltűntek.

Ezúttal is egyes-egyedül a pápa volt az, aki nem feledkezett meg rólunk. Ő állta szavát és ígéretét, hogy szükség esetén számít-hatunk reá. Abban az időben Franciaországgal háborúba keveredett és így minden fillérre maga is rászorult. Ennek ellenére *egye-lőre 30.000 aranyat küldött Lajosnak.*¹ Sajnos a segély folytatásában megakadályozta a halál, amely 1521. dec. 1-én kérlelhetetlenül elragadta a mindenkor 46 éves pápát, Hazánk nagy barátját és hatalmas, bőkezű pártfogóját.²

Annak, hogy X. Leo eszményi vágya, a török elleni keresztes hadjárat, nem sikerült, és az erre vonatkozó nagyvonalú és sokoldalú fáradtságos törekvése és hatalmas bőkezűsége hajótörést szenvedett, dr. Miskolczy a következő három okát adja: „Az egyik ok az élet-halál harc, amely a keresztenység két leghatalmasabb fejedelem köztött kitört, a másik a Németországban rohamosan terjedő vallási forradalom, amelynek nem érdeke, hogy a keresztes-hadjárat folytán a pápa tekintélye meggyarapodjék, a harmadik ok a magyar viszonyokban keresendő. Az önzés, a hatalomért való tülekedés, a kicsinyes féltékenykedés lehetetlenné tette legalább ideig-óráig is régi elv érvényesülését: az állam üdve, a legfőbb törvény.”³

55. FEJEZET.

„Le a zálogházig.”

A Magyar Országos Levéltár máig féltve őrzi Brodarics István pécsi prépostnak (későbbi szerémi, aztán pécsi, majd györi püspöknak és kancellárnak) 1522. szept. 1-én Rómában kelt levelét. Ebben örömmel és lelkesedéssel jelenti Lajos királyunknak, hogy X. Leó utódjában, VI. Adorjánban (1522—1523.) „olyan pápát nyertünk, akinél különbet és Felséged szándékainak megfelelőbbet nem kérhetett volna Istenről.” Eltalálta! Igaza volt! A pápákat éppen nem kesztyűs kézzel és kíméletes tollal kezelő protestáns Ranke írja Adorján pápáról: „Érdemesebb emberre régóta nem esett a választás. Adorján feddhetetlen volt, becsületes, jámbor, munkás, tele volt szíves, tiszta szándékkal, lelkiatya a javából.”⁴ Adriani-Ortiz, aki a pápát kísérte és jól ismerte, írja: „Benne soha semmi kivetni valót nem vettettem észre. minden erény tükre volt.”⁵

¹ Fraknói: Magyarország és a róm. szentszék. II. 329.; Pastor: IV. köt. I. Rész. 174.

² X. Leóra Marczali mindenkor 9 szót veszteget. Csupán ennyit: „X. Leó teljes tüzzel ragadta meg a keresztes hadjárat eszméjét.” I. m. 377. De a legtöbb történelmi tankönyvben X. Leónak a neve sem szerepel.

³ Dr Miskolczy István: i. m. 55.

⁴ Ranke: i. m. I. 76—77.

⁵ Idézve: Ranke I. 77.

Adorján német származású volt, sőt a császár tanítója volt, de a pápai trón elfoglalása után azonnal semleges állást foglalt el.¹ És ha tősgyökeres magyarnak született volna is, akkor sem lehetett volna többet a magyar ügyért, mint amennyit tett, akkor is Hazánk örök hálára méltó jótevője gyanánt kellene ünnepelnünk magas személyét.

Az új pápa nemesak szentéletű, tudós, nemeslelkű főpap volt, hanem mintha éppen és kimondottan Magyarország különösen szívéhez nőtt volna. Szinte érthetetlen csodálkozással olvassuk róla, hogy koronáztatásának napján, amikor minden fejedelem az új hatáalom bűvkörétől s a velejáró felelősségtől, valamint az ünnepi szer-tartások fényétől szinte elkábultan, a maga személyével is alig bír foglalkozni, ismétlem, *VI. Adorján koronáztatásának napján, a hatálmak nála megjelent követeit komolyan figyelmezette Magyarország megsegítésére* és ezt szept. 1-én külön a bíborosoknak is a lelkére kötötte. Hadd idézzem szóról-szóra a német Pastor idevonatkozó szavait: „An seinem Krönungstage hat der Papst die Ge-sandten und am 1. September die Kardinäle in Konsistorium ernst ermahnt Ungarn Hilfe zu leisten.”² Majd így folytatja: „Adrian fasste vor allem den Schutz Ungarns in Auge.”³ „Für Ungarn tat Adrian, so viel in seinem Kräften stand.”⁴ — íme, a pápák történetének legalaposabb ismerője, szinte maga is csodálkozik rajta és ezért mint valami különlegességet emeli ki, hogy Adorján pápa „*mindenekelőtt*” (vor allem) Magyarország védelmére gondolt és Hazánk érdekében „mindent megtett, ami erejétől tellett!”

Adorján pápa említett tevékenységét egyszerre két irányban fejtette ki. A külföldön és magában Hazánkban. Az összes kereszteny fejedelmekhez követeket küldött. A harcban állókat békére, valamennyit pedig Hazánk támogatására kérte. Sajnos, az eredmény ezúttal is egyenlő volt a semmivel. A két legerősebb kereszteny fejedelem, I. Ferenc francia király és V. Károly német császár egymás legyürését tekintette főcéljának. Ezért kellett a János-vitézek hősiesen oltalmazta Rhodusnak is török kézre jutnia (1522. dec. 21.).

A pápa is, a magyarok is, rendkívül sokat reméltek az 1522. nov. 1 l-re kitűzött nürnbergi birodalmi gyűléstől. Hazánkat e gyűlésen nyolcan képviselték. Chieregati pápai nuncius bejelentette a gyűlésen, hogy a Szentszék már sokat áldozott a török veszély elhárítására, Rhodus védelmére saját költségén két hajót küldött katonával és élelmiszerrel, Zenkbe is küldött segítséget, de elfogyván a pénze, kimerülvén a pénztára, kéri a birodalmat, segítsen II. Lajos magyar királyon, aki, mint cseh király, a birodalomnak választó fejedelme és így jogcíme van a segítség kérésére.⁵ A gyűlés (amelynek tagjain már erősen megmutatkozott Luther pápa-ellenes fellé-

¹ Ranke: i. m. I. 78,

² Pastor L.: i. m. IV. köt. II. Rész. 109.

³ U. o. 120.

⁴ U. o. 129.

⁵ Dr. Török Pál: i. m. 164.

pésének hatása), azzal az ürüggyel akart kibújni a segítség erkölcsi kötelessége alól, hogy a pápa a németek részéről amúgy is részesül bizonyos jövedelmekben (t. i. a pápai kinevezéseknel szokásos illetékek címén). A nuncius erre a pápa nevében kijelentette, hogy noha ura a törökharc céljaira sokkal többet utalt át Németországba, mint amennyinek a kivetésére neki a bécsi egyezmény (konkordátum) alapján Németországban joga van, mégis, hogy jó példával járjon elől, lemond az említett illetékekről a török háború javára. A nuncius továbbra is minden elkövetett, hogy a birodalmi gyűlést a magyarok javára hangolja, de célt nem ért. „A pápa szavát a töröknel is ellenségesebb érzülettel fogadták.” *

Cuspinianus (Spiesshammer) Johannes német államférfiú és író, egyetemi rektor és császári tanácsos, ekként örökítí meg a nagyérdemű rendek életét: „Dözsölünk, a tiszta borral megmámosorodunk, féljíszakákon át iszunk. Nem lehet fejedelmi összejövetelt tartani, hacsak jó részét nem töltjük italozással inkább, mint lakomával. Miután a kereszténység nagy kárára több napot eltöltöttünk, arról vitatkozva, ki jön a másik előtt, akkor iszunk teli poharikkal és ürülnek a kelyhek, eltivornyázzuk a legbecsesebb kincset is. Sorrendben és viszonozva tartják az ilyen ivásokat, mintha csak e végből jönnének össze a fejedelmek. Az idő utolsó részecskejében tanácskoznak a teendőkről és pedig röviden és felületesen, mert már kimerültek a pénzes-zsákok, elfogyott a szegények földbére s adója és gondolkozni kell új vám felállításáról. Ezek a birodalmi gyűlések.”²

A gyűlésen persze a magyarok is felszólaltak hazájuk érdekében, amit tanácskozások, bizottsági ülések, kérdések felvetése, ígéretek követtek, de — tett, segítség és eredmény nélkül! Igaz, hogy e tekintetben Lajos királyt is bizonyos fokú mulasztás terheli; t. i. dec. 3-án a magyar kiküldötték emlékirat alakjában is megismételtek segély-kérésüket. A rendek sok huza-vona után bizonyos feltételek mellett ígértek is némi segélyt. Hazánknak 1523. márc. 15-ig kellett volna nyilatkozna, hogy elfogadja-e a segély feltételeit. Ám Lajos király csak egy heti késéssel jelezte, hogy a választ ápr. 25-e után adhatja meg, mert ezen a napon ül össze az országgyűlés. Mivel pedig az országgyűlés sem sietett és válasza csak júliusban érkezett Nürnbergbe, a rendek a késést alkalmás ürügynek vették a segély megtagadására.

Nehogy, mint a múltban, a kereszteny fejedelmeket egymással való egyenetlenkedésük megakadályozza a közös ellenség ellen való fellépésben, a pápa 1523. ápr. 30-án a kereszteny országok között — szigorú egyházi fenyíték terhe alatt — három évi fegyversünetet rendelt el. E nemes szándékú intézkedésre I. Ferenc francia király azzal a fenyegetéssel válaszolt, hogy ellenpápát nevez ki, sőt

¹ Andreas Hamerle: Geschichte d. Pápste. Klagenfurt. 1907. I. köt. 538.

² Idézve dr. Török Pál: A mohácsi vész diplomáciai előzményei. Mohácsi emlékkönyv. Bpest. 1926. 173.

megszállja a Vatikánt és ha kell, a pápa életét sem kíméli.¹ És hogy megmutassa, mennyire komolyan veszi fenyelgetését, azonnal megszakította az összeköttetést a pápai nunciussai² és megtiltott minden pénzküldeményt Rómába.” Ennyire keresztezte a „legkeresztényebb” király a pápa szent szándékát és így közvetve Hazánk megsegítését.

De lássuk Adorján pápának Hazánk segítségére és támogatására tett megható közvetlen intézkedéseit.

Külön bizottságot alakított, amelynek egyedüli célja volt Magyarország talpraállítása. *A maga részéről azonnal 100.000 aranyat ajánlott fel a magyar királynak honvédelmi célra.*⁴ Azonnal ki is akarta fizetni: Qui cito dat, bis dat, Aki gyorsan ad, duplán ad. Mivel pedig a Szentszék pénztára éppen akkor csaknem üres volt, mit tett a pápa? Bizony mélyes és meghihetődött hálával csodálkozhatunk nagylelkűségén, áldozatkészségén és irántunk érzett mélyes szeretetén. *Ami pénze éppen volt, az utolsó fillérig, a magyar ügynek szánta és hogy többet adhasson, elzálogosította a Szentszéknek még megmaradt kincseit, püspöksüvegeit, kápolnáinak egyházi edényeit, sőt Ráfaelnak híres kárpitjait is.*⁵ Megadóztatta saját alattvalóit. A pápa először Colonna, majd Campegio bíborost akarta Magyarországba küldeni, de mindegyik vonakodott, mert nem tudta egyik sem összehozni a pápa óhajtotta pénzt Hazánk javára. „Es schmerzte den Papst tief — írja Pastor — dass er angesichts der von ungarischen Seite mit den lebhaftesten Farben geschilderten Gefahr nicht sofort helfen konnte.”⁶ Mély fájdalommal töltötte el a pápa szívét, hogy rajtunk azonnal nem segíthetett. Végre mikor 50.000 arany együtt volt, a pápa Cajetan bíborost bízta meg a pénz átadásával. Maga Adorján pedig ezalatt szerényen, szegényesen, összehúzódva élt. így tudta később az ígért összeget 120.000-re kiengészíteni.⁷

Közben a pápa ismételten foglalkozott Magyarország mindenáron való megsegítésének gondolatával.⁸ így megbízta Pietro nevű kamarását, hogy újabban összegyűjtött pénzen vásároljon és küldjön a magyar seregek számára gabonát,⁸ a szegény és sovány fölciu Olaszországból a gabonás Kánaánba! Sajnos, a gabona legnagyobb részét útközben eladták, a befolyt pénzt pedig elsikkasztották.⁹ Orlovich Gergely, a főbünös, büntetlen maradt.¹⁰

A pápának egyik legnagyobb érdeme, hogy Hazánkba küldte két megbízottját: De Vio Tamás bíborost, pápai követ gyanánt és

¹Pastor L.: i. m. IV. köt. II. Rész. 135.

²U. o. 137.

³U. o. 138.

⁴ Szilágyi L.: i. m. IV. 449.

⁵ Pastor L.: i. m. IV. II. Rész.

⁶ U. o. 129.

⁷ Mohácsi Évkönyv, m f. 111. old. 67. jegyz.

⁸Pastor L.: i. m. IV. köt. II. Rész. 131.

⁹ U. o. 438.

¹⁰ Fessier: Gesch. d. Ungern. VI. 273.

melléje beosztva Burgio Antal Jánost, mint követségi titkárt (ma azt mondanák: katonai attassé), hogy a magyarországi belzavarokat szüntessék meg és készítsék elő a törökellenes hadjáratot.

Mint sötét éjjel az égboltozatból tündöklő fényes csillag, úgy ragyog ki Hazánknak akkori szomorú, sivár, önző, nemtörődöm, közönyös világából Burgionak önzetlen, fáradhatatlan, nemes, okos, bölcs, körültekintő, áldozatos, nagy alakja. Személye olyan súlyt és tekintélyt jelentett és akkora magyar-szeretetet és velünk való együttérzést sugárzott, hogy később személyével külön illik és fogunk foglalkozni.

VI. Adorján iránt való hálánkat magasra hatványozza az a körfülmény, hogy a nemeslelkű pápa Hazánk iránti szeretetének, mondhatni, vörternája lett. T. i. a pápa, hogy minket pénzzel minél hat-hatósabban támogathasson, miként már említettük, rendkívül egyszerűen élt és került minden fényüzést. minden fölösleges személyzetének felmondott. Ám az előző pápák fényes udvartartásához szokott rómaiak sehogysem tudtak megbarátkozni az új divattal. A ke-resetükben megrövidült iparosok, kereskedők, építők fösvénységgel, sőt csalással, a művészek pedig műveletlenséggel és művészi érzés hiányával vándolták, szidták és korholták. A sok felesleges tiszviselő menesztése ugyanannyi ellenséggel szaporította az elégedetlenkedőket, sőt amikor a bíborosokat is egyszerűbb életre szorította, ezek is ellene fordultak. Ám a pápa, bár fájón és sebzett szível, túltette magát mindenre nehézségeken, csak hogy rajtunk segíthessen. A sok nehézség és csalódás azonban mégis ágyba döntötte a gyenge szervezetet. Még betegágyában, forró láztól gyötörve is állandóan érdeklödött a magyar jelentések felől.

VI. Adorján minden másfél évig uralkodott, de e másfél év alatt is soha el nem évülő hálánkat érdemelte ki. A nagy magyar barátnak áldott legyen az emléke!

56. FEJEZET.

„Magyarország pártfogója.”

A bíborosi testület még VI. Adorján pápa uralkodása alatt a nagy befolyású Medici Gyula bíborost „Magyarország pártfogójává” (Protector Hungariae) nevezte ki. Nagy szerencsénkre VI. Adorján pápa utódává éppen ezt a Hungariae protectort választották meg. Az új pápa a VII. Kelemen nevet vette fel (1523—1534). Ranke írja róla: „Valamennyi bíboros közül egy sem volt, aki a pápaság kormányzására alkalmasabbnak, a teher viselésére rátermettebbnek látszott volna, mint Medici Gyula. Rajta magán nem lehetett látni csak feddhetetlenséget és önmérséklést . . . minden dologban rendkívül éles elmét mutatott, keresztül látott a legnehezebb ügyeken . . . Bölcs

tanácsban és óvatos kivitelben senki sem érkezett vele.”¹ Vettori azt mondja, hogy 100 esztendeje nem volt ilyen jó ember pápa.²

Szinte feltűnő a pápák egész soránál, hogy Hazánk ügyét minden járt uralkodásuk első heteiben felkarolták. Ugyanezt tapasztaljuk VII. Kelemennél is. Már koronázása havában tanácskozott Hazánk védelméről (1523. dec. 2.).³ Elődjétől szánalmasan szegény kincstárt vett át, a talált 2.000 aranyat⁴ a temetési költségek és az időközi kiadások felemészették. Ennek ellenére, rendkívül takarékos életmódja következtében, ugyancsak uralkodása első hónapjában olyan tetemes összeget bocsátott rendelkezésünkre, hogy ennek segítségével egyik fontos végvárunkat (Kiissza v. Clissa) fölszabadítottuk.⁵ Holott, maga is 200.000 arany tőkét vett fel.⁶ A pápa biztosította a magyar királyt, hogy amit elődei Magyarország érdekében tettek, ő is teljesíteni fogja. Campegio bíborost pedig utasította, hogy a nürnbergi birodalmi gyűlésen lelkesen képviselje Magyarország érdekeit.⁸ A király hálás szívvel köszönte meg a pápa jóindulatú támogatását (1524. márc. 29.).

1524. jan. 28-án a pápa báró Burgiot nunciusi minőségen rendelte a királyi udvarhoz. Ugyanez év ápr. 7-én megüresedvén az esztergomi érseki szék, a pápa ezt a körülményt is fel akarta használni Hazánk javára. Megengedte, hogy az érsekséget két esztendeig betöltenetlenül hagyják és az időközi jövedelmet hadi célokra fordításá. Az udvari párt azonban, amely harcról vagy harci készülődésről hallani sem akart (két évvel a mohácsi vész előtt!), kieszközölte a királynál, hogy a párt egyik tagjának, Szálkai László királyi kancellárnak adományozza az érsekséget, noha ez akkor még felszentelt pap sem volt. Nem is volt köszönet benne!

A pápa azzal is szolgálatot vélte tenni Hazánknak, hogy a török hadállásról, mozdulatokról és törekvésekről, megbízható híreket küldött az országba, amit a király külön is megköszönt.⁹

1524-ben a török Szörény alá jutott. A király, akinek sem hadserege, sem pénze nem volt (mily jó lett volna most az esztergomi érsekség jövedelme!), megszorultságában Campeggio bíboros, pápai követtől kért pénzt 2.000 gyalogos felszerelésére. A bíboros egyelőre azonnal 4.000 forintot utalványozott. Közben azonban híre érkezett, hogy a magára hagyatott Szörény megadta magát. A legátus fenntartotta ígéretét legalább 1.000 gyalogos ellátására, csupán feltételül kötötte ki, hogy a király megkísérli Szörény visszafoglalását. Werbőczy vezetésével a nemesek is erélyesen felszólították a királyt, hogy végre lépjen már a cselekvés terére. De a király sem a pápai követ, sem Werbőczyék szavára nem hallgatott.

¹ Ranke: i. m. I. 82—83.

² Idézve: Ranke-nál: I. 82.

³ Pastor L.: i. m. IV. köt. II. Rész. 437.

⁴ U. o. 148.

⁵ Pastor L.: i. m. VI. köt. 2. Rész. 437.

⁶ Ranke: i. m. I. 349.

⁸ Pastor L.: i. m. VI. köt. 2. Rész. 437.

⁹ Mohácsi Emlékkönyv, m. f. Dr. Artner Edgár cikke. 80. old.

Karánsebesre küldött ugyan némi kis csapatot, de egyébként szabadkezet engedett a töröknek a pusztításra és öldöklésre.

A pápai követ szomorú szívvel jelentette Rómába Hazánkról: „A közügyekkel senki sem törödik, minden a véletlenre bíznak.”¹

Az egyetlen magyar ember, aki cselekedett és akinek szívén feküdt a Haza ügye, az önzetlen, vitéz és szentéletű Tomori Pál, kalocsai érsek volt. Ifjú korában a katonai pályára lépett, amelyen minden a törökök, minden a lázadó pörök és zavargó erdélyi székelyek ellen viselt hadjáratokban kitüntette magát. Mint Fogaras vár kaptánya ott hagyta a katonai pályát és Szent Ferenc r. szerzetes lett. Amikor a király őt kalocsai érsekké és főkapitánnyá akarta kinevezni, vonakodott zárdáját elhagyni. Csak VI. Adorján pápa parancsára foglalta el az érseki széket.² Mint érsek is egyszerű szerzetesként élt. Burgio említi róla egyik jelentésében, hogy a legutolsó barát sem visel durvább posztójú kármazsát, mint ő. Mi sem jellemzőbb Tomori nagy lelkiismeretességére és önzetlenségeire, mint a következő példa: mikor a kinestár pénze elfogyott és a végheleyek kapitányait a pápa engedélyével templomi ékszerekkel elégítették ki, egyedül Tomori utasította vissza a fizetés e módját. Azt üzente Budára, hogy egyházi kincseket ne küldjenek neki, mert ezek elfogadását tiltja a lelkiismerete.³

Így azután Tomori eredménytelenül sürgette a királynál katonáinak zsoldfizetését, noha sajátjából már 40.000 forintot fordított e célra. Egyedül a pápai legátus adott át Tomorinak 300, majd ismét 200 katona felszerelésére szükséges összeget. Amikor Tomori a pápa pénzén tartott katonákkal elvonult Buda utcáin, a nép lelkesséve éljenezte és magasztalta a pápát, mint az egyetlen hatalmat, amely soha el nem hagyja a nemzetet. Tomori e kis, de bátor csapattal feltartóztatta a törököt, sőt gyakran ellentámadásba fogott és több hadifoglyot ejtett.

*Az 1525. májusi országgyűlésen Werbőczy lelkes szavakkal mondott köszönetet a pápa jóakaratáért és nagy hálával említette -fel érdemeit Hazánk körül**

De, mint említettük, csak a pápa, illetve követei és Tomori cselekedtek valamit.⁵ A többiek és mi magunk?

„Ha Magyarországot — jelenti Burgio 1525. aug. 9-én — a veszélyek örvényéből három forint árán ki lehetne ragadni, nem találkoznék három ember, aki magát erre az áldozatra elszánná!”

Valóban, amikor a király némi haderőt akart Jajcza alá küldeni, az urak közül egyetlen egy sem küldte el bandériumát. Meny nyire fején találták a szeget a csehek, amikor a segítségüköt kérő Lajos királynak metsző gúnnyal válaszolták, hogy „Magyarország segítségében követni fogják a többi nemzetet és — a magyar fő-

¹ Pastor L.: i. m. IV. köt. II. Rész. 437.

² Monumenta Vaticana Hung. Relat. Orat. Pont. Pest. 1884. CHI.

³ Monumenta Vaticana Hung. II. sorozat. 1. köt. CXXIII.

⁴ Pastor L.: i. m. IV. köt. II. Rész. 440.; Fraknói: Magyarország és a római szentszék. II. 363.

⁵ Pastor L.: i. m. IV. köt. II. Rész. 440.

urakat”.¹ Az egyetlen magyar határozat, amely végrehajtásra került, az volt, hogy a király leveleket intéztetett a kereszteny fejedelmekhez, amelyekben segítségüket kérte. Ám e levelek megírása teljes hónapig tartott. Mikor híre érkezett, hogy a török egyszerre három oldalról akar támadni, szükség mutatkozott az országgyűlés összszehívására, de még a meghívókat sem tudták szétküldeni, mert nem tudtak megállapodni abban, hogy hol legyen az országgyűlés. A pápai nuncius ezt jelentette a pápának: „Az ország helyzete teljesen reménytelen. Mi lesz, ha majd megjelenik az ellenség? Száz felé bomlik az ország.” És később: „Végtelen zavar van az országban. minden hiányzik itt, ami a háborúban szükséges. A rendek köztött gyűlöllet és irigység uralkodik.”

A töröknek pedig megjött az étvágya és már fente a kardját ellenünk. A pápa Hazánk érdekében a következő levelet küldte a kereszteny fejedelmekhez: „*Isten segítségével Magyarországtól eddig sikerült elhárítanunk a veszélyt. Az elődünk küldte segélypénzeket szaporítottuk. A végvárak ellátására nagy mennyiségi élelmet és hadieszközt küldöttünk. A török részről két ízben ostromlott és már-már elfoglalt Kiissa várát a saját költségünkön megmentettük; a Magyarországról hozzáink fordulókat sohasem bocsátottuk el remény és segítség nélkül, holott minden jóvedelmi forrásunk kimerült, de a szeretet a nehézségeken győzedelmeskedik.*”² Ezután saját személyükben teszi felelössé a fejedelmeket a Magyarország számára kérte segély megvonásáért és gyászos következményeiért.

Ám a külföldi segély, mint minden, most is elmaradt. A hatalmak teljesen érzéketlenül néztek belső züllésünket. Fájó lélekkel olvassa az ember a pápák követeinek iratait, amelyekből kitűnik, hogy milyen, szinte emberfölötti erőlködéssel törekedtek a fejedelmeket egymással kibékíteni és közös tevékenységre bírni. De sohasem a pápa vagy követeinek intőszava s kérelme győzött, hanem az egyéni önzés, hiúság, rátartiság és kapzsiság.

Ferdinánd osztrák főherceg”, a magyar király sógora, csak azal a feltétellel volt hajlandó Hazánkon segíteni, ha annak oltalmát rábízzák. Tudjuk, mit jelentett volna ez: hogy elnyerhesse és bekebelezhesse az országot. Ferdinánd még külön Horvátország átengedését is kérte a maga számára. Németországban már rendkívül érezhető volt Luther hatása. Az új vallás hívei nemcsak nem hallgattak a pápa szavára, hanem úgy vélték, lelkismeretük szerint cselekszenek, ha annak szándéka ellen cselekszenek. Mivel pedig a pápa legfőbb törekvése Hazánk megsegítésére és megmentésére irányult, az új vallás hívei kötelességüknek tartották, hogy Magyarországot sorsára bízzák.³ Az új vallás hívei Hazánkban is

¹ Mohácsi Emlékkönyv, m. f. Dr. Artner Edgár cikke. 82. old.

² Theiner Aug.: Vetera Monumenta hist. Hung. II. 659.

³ X. Leo pápának „*Exsurge Domine*” kezd. bullája 1520 jún. 16-ról; Alexander: Magn. Bullarium Rom.-Gosse-féle kiad. Luxemburg. 1742. I. köt. 610.; Th. Mundt: M. Luthers Polit. Schriften I. 90—99.; Ranke: Geschichte der Deutschen in Zeitalter der Reformation. III. köt. 160.; Janssen:

Keresztezni igyekeztek a pápa szándékát, úgyhogy a pápa felszólítására hadicélokra megindult pénzgyűjtés eredménytelen maradt. A mindenfelé felállított perselyekbe alig folyt be valami, ellenben igen sok hamispénzt, gombokat, sőt a pápát gyalázó vagy gúnyoló iratokat is találtak bennük, ami azelőtt hallatlan dolog volt.¹ A francia király V. Károly fogságában volt, ennek pedig legkisebb gondja volt Hazánk ügye. Az angol és portugál királyok ígérettek, de semmit sem váltottak be. Velencét a helyes magyar szimat és ösztön állandóan a török szövetségesének és kémének tartotta, ahogy viszont Velencében is ferde szemmel néztek a magyart.² Zsigmond lengyel király és a német lovagrend ellenfelekként álltak egymással szemben. A cseheknek már előzetesen kijelentett gúnyos megjegyzését közöhük. Később a horvátok is kivonták magukat a küzdelemből. A havasalföldi és moldvai vajda egymásra vicsorította fogát. De a külső bajokat még tetézték a belsők.

A 4. ágyás óta a látszatra áldást terjesztő renaissance szelleme megrontotta az egyenes magyar jellemet.³ A renaissance felébresztette a becsületes, derék, tekintély-tisztelő magyarban a pénzvágyat élesztette az anyagiságot és a jólét s élvezetek utáni vágyat. A Jágellók udvara e tekintetben forrása volt a rossz példának.

Tomori kivételével az urak visszahívták a végekről hadaikat.⁴ A főúri és nemesi tábor fegyveresen állt egymással szemben. A jobbágy lelkében forrt az elkeseredés tüze, mindegyik osztályon belül is tétlenkedés, fejetlenség, teljes fegyelemhiány, visszavonás, nemtörődés hullafoltjai mutatkoztak. A társadalmi életet fendorlatok szöötték át. Az urak közül egyik a másiktól félt, a király mindegyiktől, a királytól pedig senki. Egyházi téren az egység megbomlott. "A gazdasági helyzet kétségbeejtő volt. A király tele volt adóssággal. Jellemző, hogy II. Ulászló 400.000 arany adósságot hagyott fiára. Az állam jövedelmei megcsappantak, a bányák üzemet elhanyagolták, a közjavakat hűtlenül kezelték. A táborban senki sem engedelmeskedett, legkevésbbé engedelmeskedtek a királynak. A veszélyt fel nem ismerték és akik felismerték, azokban kiveszett a védekezés szándéka.

A közbiztonság rendkívül meggyengült. A nép között a rablások és gyilkosságok napirenden voltak.⁵ Maga a király 1525. január 5-én kelt levelében szomorúan azt írja a pápának, hogy abban az

Geschichte des deutschen Volkes seit dem Ausgange des Mittelalters, II. köt. 333. Magyar művek: Acsády Ignác: A magyar birod. története. II. 108.; Ortovay Tivadar: Mária, II. Lajos magyar király neje. 158.; Fraknói: Monumenta Vaticana Hungariae II. Rész. I. köt. CXIX. lap; Fraknói: Magyarország a mohácsi vész előtt. 46.; Mohácsi Emlékkönyv, m. f. 113.; Magyar Kultúra. XVII. évf. 105. old.

¹ Mohácsi Emlékkönyv, m. f. Dr. Artner Edgár cikke. 87.

² Dr. Török Pál: i. m. 178.

³ Dr. Bruckner Győző: Magyarország belső állapota a mohácsi vész előtt. Mohácsi emlékkönyvben. 11 old.

⁴ Mohácsi Emlékkönyv, m. f. Dr. Artner Edgár cikke. 88—89.

⁵ U. o. 87.

esetben, ha a pápa segítségével a nyugati fejedelmeket kibékíteni nem sikerül „semmi remény sincs országa fennmaradására.¹ És jóval később (1525. szept. 30.) előrelátva az eredményt, csüggeteg hangon, lemondóan írja a pápának: „Isten és Szentségeden kívül senki sem segít.”² A király pedig minden állapotok tetejébe Visegrádra ment — sportolni és vadászni! Innen íratja a pápának, hogy „Zuhanunk, zuhanunk!”³ Az 1526. ápr. végén összejött országgyűlésen az ország védelméről vonatkozóan semmi érdemleget nem határoztak, hacsak határozatnak nem vesszük, hogy minden a királyra bíztak, persze azzal a hátsó gondolattal, hogy az előre látott összeomlásért majdan egyedül őt okolhassák, magukat meg mentessék.

Szegény Hazánk kívülről teljesen magára maradt, belül pedig a felbomlás, pusztulás és feloszlás minden előfeltétele burjánzott. E siralmas, gyászos, reménytelen helyzetben mégis volt egy kéz, amely védőleg nyúlt fölénk, egy szív, mely aggódott érettünk, egy hatalom, amely őrködött felettünk. Ki is lehetett volna?

Az egyes-egyedüli hatalom, amely nemesak szóval, tanáccsal, páratlanul áldozatkész és szinte egészen magyarrá vált nunciusával, hanem tettel és pénzzel sietett segítségünkre, a pápa volt. Noha maga is segítségre szorult volna, a királynak 50.000 aranyat küldött⁴ és megengedte, hogy a Rómába fizetendő díjakat is az ország javára fordíthassák. Megengedte továbbá az összes egyházi kegyeszerek és kincsek, sőt egyházi ingatlanok eladását is, a királyt pedig felhatalmazta, hogy az egyházi javadalmakat hadicélokra megadóztathassa. Burgiot felhatalmazta, hogy mindenkorral szemben, akik az önzés bünétől megvakítva, nem teljesítik hazafias kötelességeket, egyházi büntetéseket alkalmazzon.

A királyi tanács nagy lelkesedéssel vette tudomásul a pápa jósgát, a kancellár pedig így nyilatkozott: „A király Ö Felsége és az ország rendjei hálával fogadják Ö Szentsége atyai gondoskodásának újabb jeleit. Régóta tapasztaljuk, hogy a kereszteny uralkodók között ö az egyetlen, aki jó tanáccsal és pénzzel támogat minket.”⁵ Pray György szerint II. Lajosnak a pápák összesen 400.000 forintot küldtek, nem számítva a Hazánkba küldött erős pápai csapatokat és ezek fenntartási költségét.

Amikor a pápa bíborosaival együtt élelmet és hadiszert is akart Magyarországra küldeni, épen Hazánkból emlékeztették a VI. Adorján küldte gabonaszállítmány sorsára, amelyet útközben eladtak és a pénzt elszakadtak. Maga a király hívta fel a pápát az ellenőrzés szükséges voltára.⁶ (Valóban, később még a király számára a Dunán át küldött sót is ellopták.)

¹ Mohácsi Emlékkönyv, m. f. Dr. Artner Edgar cikke.

² U. o. 88.

³ U. o. 120.

⁴ Pastor L.: i. m. IV. köt. II. Rész. 443.

⁵ Fraknói: Magyarország és a rom. Szentszék. II. 302.

⁶ Mohácsi Emlékkönyv, m. f. 89.

A pápa 1526. februárban összehívatta a bíborosokat és magához kérette a kereszteny fejedelmek követeit is. Feltárta előttük *Magyarország* siralmas helyzetét, magárahagyatottságát és védte-lenségét. Kérve-kérte őket, hassanak uraikra, hogy az utolsó pillanatban ne hagyják sorsára Magyarországot. De azért külön-külön levélben felkereste magukat az uralkodókat is hasonló felszólítás-sal. Amikor Burgio felolvasta a pápa levelét a királyi tanácsban (1526. márc. 4.), „egy szem sem maradt szárazon”, a jelenlevők egymást múlták felül hálájuk nyilvánításában,¹ a király pedig (márc. 24-én) megköszöni a pápának nemes fáradozását: „Legalázatosab-ban kérem Szentségedet, ne is várja be jelentésemet, hanem saját belátása szerint keressen módot megmentésemre, *mert minden jó-nak látok, amit csak tenni fog . . . Isten után nincs más reménysé-günk a szabadulásra, mint Szentségedben és abban a különös bu-zóságban, amellyel ügyeinkről gondoskodik.*”²

Az 1526. ápr. végén összegyűlt országgyűlés dicsérte a pápát, „aki egyedül tesz annyit, mint a többi fejedelem együttvéve”.³ Még ugyanebben a hónapban a pápa újra összehívatta bíborosait és szinte kiüresítve önmagukat, 50.000 aranyat gyűjtöttek össze és küldtek Magyarországba,⁴ holott akkor Rómában inkább a pápa és bíborosai szorultak volna segítségre. A liga, amely V. Károly császár ellen létesült és amelyhez a pápa is csatlakozott, vereségeket szenvedett. Maga Milano is elesett. Róma biztonsága kérdésessé vilt. A Colonnák zsoldos hada már erősen készült Róma elfoglalá-sára és kifosztására. A lakosság egy részét forradalmi láz kerítette hatalmába, úgyhogy sokan már az adófizetést is megtagadták. A kereszteny fejedelmek pedig, még a liga tagjai is, teljesen cserben hagyták a pápát. Még meg kell jegyezni, hogy a pápa és bíborosai e nehézségek ellenére Hazánknak szánt összeget is csak úgy tudták összehozni, hogy annak egy részét előlegül, másik részét kölcsön-ként vették fel.

A pápa ismételten felkérte a francia, angol és portugál királyo-kat, hogy kövessék az ő példáját Hazánk anyagi támogatásában, de persze eredmény nélkül. Mi több, a külföldi hatalmak — megszima-tolva a közeli veszélyt — visszahívták követeiket Magyarországból, úgyhogy csak a pápai követ volt az egyedüli, aki Hazánkban maradt. A pápa pedig megtoldotta eddigi adományait azzal, hogy újból megengedte az egyházi kincsek egy részének eladását és az egy-házi javak megadóztatását az ország védelmére. A pápa pénze meg-érkezett, a templomi kincsek egy részét is eladták és zsoldosok fizetésére, puskaporvételre és egyéb hadiköltségek fedezésére használták fel.⁵

¹ Pastor: IV. köt. II. Rész. 441.

² Mohácsi Emlékkönyv, m. f. 93.

³ Burgio jelentése ápr. 14. és 25-ről. Theiner: II. 644—646.; Mohácsi Emlékkönyv 96. és 120.

⁴ Pastor: IV. köt II. Rész. 443.

⁵ Hadtörténelmi Közlemények. 1910. IX. 454—455.

Hogy 1526. tavaszától a határt meg tudtuk védeni és hogy a török nem játszva hatolhatott az ország belsejébe, egyedül a pápa adományának és szabaddá tett pénzforrásainak köszönhetjük.¹ Nem hiába írta Lajos király a pápának júl. 20-án: „Jobban remélek Szent-ségedben, mint a világ minden keresztenyében, sőt egyedül Szentségedben remélek, mert egyedül Töled nyerek segítséget.” Verzelius János pedig feljegyezte, hogy a nemesek így kiáltottak fel: „A pápa tartotta és tartja fenn ez országot, mely, ha nem lenne Ő Szentsége, már két év előtt elveszett volna.”²

A pártatlan Pastor helyesen jegyzi meg, hogy „Ha a magyar király és a magyar rendek ugyanolyan áldozatkészséget és tetterőt fejtettek volna ki, mint a pápa, a fenyegető veszedelmet talán még elháríthatták volna”³ Sajnos, az áldozatkészség és tetterő elmaradt, így azután a gyászos események rohamlépésekkel közeledtek. 1526. júl. 28-án elesett Pétervárad. Az Alapi György parancsnoksága alatt harcoló magyar seregnak emberei — *felerészben papai zsoldosok* — hősi halált haltak.

Tudjuk, hogy mikor a Mohácsra induló király Tolnára ért, a megyék csak lassan jelentek meg bandériumaikkal. Nem érkeztek meg az erdélyi, szlovén, horvát és német erők, de bezseg idejében és pontosan megérkeztek *a pápa pénzén toborzott erős csapatok, számszerint 4.000-en*.⁵ Megérkezett Karthágói Ciprius Hannibal 1.300, szintén *a pápa zsoldján szerzett katonával* és a lengyel Gnojenszky Lénárd, a pápai nuncius híres tábormestere 7.500, *ugyan-csak a pápa pénzén fogadott vitézzel*, „akik a többi gyalogságot minden a katonaság e fajára nézve előnyös tulajdonságban messze felülmúlták”⁶ (Csak aug. 26-án jött meg Battyáni Ferenc, a horvát bán kb. 3.000 lovassal és ennél jóval kevesebb gyalogossal.)⁷ Tömöri, a fővezér, szintén a pápának köszönhette hadiérjét.

57. FEJEZET.

Az igazi barátot a veszedelem idején ismerjük meg.

Bármennyit tett, áldozott és erőlködött a pápa, ő maga nem menthette meg a Hazát. A mi oldalunkon kb. 24—25.000 ember vette fel a támadást,⁸ a tűzvonalban levő kb. 53 ágyúval.⁹ Ennek a

¹ Mohácsi Emlékkönyv, m. f. 101.

² U. o. 122.

³ Pastor: IV. köt. 2. Rész. 443.

⁴ Pastor: IV. köt. II. Rész. 443.; Fessier: i. m. VI. köt. 273—306.

⁵ Halmay Barna: Az 1526-i mohácsi csata keletkezése és igazi helye.

Debrecen. 1926. 49. old.

⁶ Brodarics Históriája a mohácsi vészről. Fordította: dr. Szentpétery Imre (Magyar Könyvtár, 337.). 26. old.

⁷ U. o. és Halmay: i. m. 50.

⁸ Brodarics: i. m. 38.; Hóman—Szekfű: i. m. III. 445.

⁹ Gyalókai Jenő: A mohácsi csata. A Mohácsi Emlékkönyvben. 216. és 218. old.

70 százalékban pápai pénzen fenntartott magyar seregnék, bár két-ségtelenül hősies bátorsággal küzdött, el kellett véreznie és nyomorultul elpusztulnia a töröknek 70—80 ezer emberével szemben,¹ történelmünk leggyászosabb ütközetében, Mohácsnál, 1526. aug. 29-én. Mielőtt folytatnók az események egymásra következését, álljunk meg egy pillanatra és véssük emlékezetünkbe, hogy a barátot a veszedelem idején ismerjük meg. Nos, Hazánk történetének legszomorúbb ütközetében egyetlen szomszéd vagy távolabbi hatalom sem vett részt oldalunkon, sem a török félhold részéről hozzánk hasonlóan veszélyeztetettek, sem királyi családunkkal közeli rokon-fejedelemek (V. Károly, Ferdinánd és Ferenc) seregei. Mi több, Ferdinánd a parasztok ellen gyűjtött, de feleslegessé vált 200 fönyi sereget közvetlenül a mohácsi csata előtt 6.000 forinttal kifizette és haza engedte, holott ezért a pénzért Hazánkba is szívesen eljöttek volna.² Leggyászosabb ütközetünkben, történelmünk legszerencsétlenebb küzdelmében a pápa pénzén szerzett gyalogosok voltak azok, akik a harcba velünk indultak, minket el nem hagytak, hősiesen velünk küzdöttek és velünk együtt pusztultak el.

A pápai pénzen toborzott katonák között minden fajta nép képviselte volt: német, horvát, olasz, lengyel, cseh, morva, spanyol. Ezek természetesen nem a saját nemzetük nevében vagy zászlajuk alatt, hanem pápai zsold alapján, pápai vagy magyar katonákként harcoltak velünk. Számuk kb. 6—8 ezer lehetett, vagyis az egész magyar haderő egyharmada. De ismerve a személyi körülményeket és pénzügyi viszonyokat, a szorosan vett magyar katonák jó részét is a pápai pénz toborzottá össze, még így is — állapítja meg a pápa szerepét éppen nem kiemelő, református Gyalókai: „Arra a megdöbbentő eredményre jutunk, hogy a szorosan vett Magyarország erre az élet-halál harcára, saját fiaiból nem tudott 16—17 ezernél többet fegyverbe állítani.”³ A többi a pápa embere volt!

Rómába szept. 19-én futott be a mohácsi vész szomorú híre. VII. Kelemen pápát mélységesen meghatotta és könnyekre fakasztotta a lesújtó hír.

A többi hatalom csupán megszéppent, kárörvendett, örült vagy azon törte a fejét, hogy a Hazánkat ért csapásból minő hasznott kovácsolhatna, vagy mint Ferdinánd, azon gondolkodott, hogy országunkból milyen területeket kapcsolhatna el. Ferdinánd vett magának ugyan még annyi fáradtságot, hogy részvétét fejezte ki Lajos özvegyének, de e részvéttel egyúttal figyelmeztette az özvegyet, hogy Lajos halála után őt (Ferdinádot) illeti meg Magyarország trónja. Valóban önzetlen részvét! V. Károly gyászszertartást rendelt Lajos emlékére, amelynek azonban inkább örömjünnep jel-

¹ A Mohácsnál harcoló török sereg állományát pontosan nem ismerjük. Brodarics 80.000, Tomori 70.000, Gyalókai 54—55.000, Halmay 25.000 emberre gondol. (Brodarics: i. m. 34—38.; Gyalókai: i. m. 196—197.; Halmay: i. m. 51—56. old.)

² Dr. Török Pál: i. m. 188.

³Gyalókai: i. m. 218.

lege volt.¹ Velence üdvözölte a szultánt fényes győzelméért. Még legtisztsegesebben az angol király viselkedett, aki legalább jogigénylés nélküli részvétlevéllel tisztelte meg az országot. Az európai fejedelmek érzületére jellemző a következő adoma: a lengyel követ egy alkalommal újságolta V. Károly kancellárjának, hogy a portugál király 30.000 aranyat küldött Magyarország számára Ferenc francia király kezén át, de ez magának tartotta meg a pénzt. Erre a kancellár megjegyezte: Azt elhiszem, hogy a francia király magának tartotta meg a pénzt, de azt már nem, hogy a portugál király elküldte azt.²

A pápát a mohácsi vész okozta nagy csapás nem téritette el Hazánk megmentésének égő vágyától. Még a csapás hírének napján kijelentette, hogy ő maga semmiféle áldozattól nem riad vissza, személyesen felkeresi V. Károly német-római császárt, spanyol királyt, Ferenc francia királyt, e két egymás ellen küzdő fejedelmet, hogy egyesült erőfeszítéssel segíthessenek Hazánkon. Sőt kijelentette, hogy személyesen fog résztvenni a török elleni háborúban.

Ám alighogy kiejjthette a pápa az említett, nemes, önzetlen lelkére valló szavakat, már másnap maga is teljesen kifosztott fogolyá vált. A Colonnák egyik serege 1526. szept. 20-án elfoglalta, kifosztotta a Vatikánt, iszonyatos kárt téve épületben, bútorzatban, egyházi és művészeti tárgyakon. A kárt 300.000 aranya becsülték.³ A pápa az Angyalvárba menekült és másnap (szept. 21.) kénytelen volt kemény feltételekkel fegyverszünetet kötni. És most ismét csodálkozzunk!

Pastor, aki egyébként Magyarországgal olyan keveset foglalkozik, hogy pl. a mohácsi vészt két sorban elintézi,⁴ e kurta monattal jellemzi a pápa két legfőbb gondját: „Zwei Tage später versammelte der Papst die Kardinäle zu einem Konsistorium, um über seine Lage, wie diejenige Ungarns zu beraten.”⁵ Amikor tehát a pápát saját bíborosa megalázta, ennek serege mindenétől megfosztotta, saját népe cserben hagyta és szégyenletes fegyverszünetet kényszerült aláírni, akkor csak két gond nyomta a lelkét: A Vatikán helyzete és — a magyarok ügye!

A mohácsi vésszel kapcsolatban milyen ég és föld különbséget tapasztalunk a pápa és a többi világi fejedelem álláspontja között!

58. FEJEZET.

Amikor a pápa maga is segélyre szorul.

A pápa az említett fegyverszünet óta állandó veszedelemben forgott. Szövetségei rútul, gyalázatosan és hűtlenül cserbenhagy-ták. Az ellenséges császári hadsereg egyre előre nyomult Róma felé,

^{1, 2} Dr. Török Pál: i. m. 188.

³ Pastor: i. m. IV. köt. II. Rész. 229—230.

⁴ U. o. 227.

⁵ U. o. 233.

vezére pedig a fegyverszüneti tárgyalások során újabb és újabb lehetlen követelésekkel szorongatta a pápát. Útközben végig pusztított minden, majd Rómát is elfoglalta. Katonái férfiakon, nőkön, gyermekeken olyan vadállatiasan kegyetlenkedtek és általában olyan eszeveszett pusztítást végeztek, hogy egy velencei jelentés szerint a pokol semmi ahoz képest, amit Róma akkoriban felmutatott. A gyermeket az ablakon át az utcára dobták, a palotákat felgyújtották, az embereket tűzbe vetették, templomokat megszentségtelenítettek, kórházakat kifosztottak, évszázados kéziratokat, történeti feljegyzéseket, festményeket s műkincseket megsemmisítettek, még a sírokat is feltörték. Az utcák telve voltak emberi hullákkal, amelyeken ebek falatoztak. Egész Rómában egyetlen ház, sőt kunyhó sem maradt épen. A vadállattá süllyedt tömeg különösen abban ügyeskedett, hogy szörnyű kínzásokkal mindenkinet az utolsó fillérjét és értéktárgyát is megszerezhesse. Teljes nyolc napon át tartott a rabbásnak, pusztításnak és öldöklésnek ez a féktelen őrülete. De utána is soká zárva maradtak a kifosztott templomok, nem szólaltak meg a harangok, megszűnt a különbség vasár- és hétköznap között, az üzletek zárva, a bűz kibírhatatlan, mindenütt gyász, zokogás, kétégbeesés és teljes bizonytalanság.¹

A pápa az Angyalvárba menekült, ahol szörnyű napok vártak rá. Ő maga akkora nyomorra jutott, hogy segélyt kérő leveleket kellett szétküldenie és csak kegyetlen uzsora-kamat ellenében juthatott némi kis kölcsönhez.² Hét hónapig tartott a fogsága. Ismételt tárgyalások után, mélyen megalázó békekötés árán hagyhatta el az Angyalvárt (dec. 16.). Innen árúrhában Orvieto-ba, majd Viterbo-ba menekült és csak 1528. okt. 6-án térhetett vissza Rómába. De nem volt benne öröme. Az „örök” város egyetlen romhalmaz volt. Kortársak említik, hogy mikor Rómába visszatérhettek, már nem találták életben ismerőseiket vagy rokonaikat. Csak két templom volt, amelyben istentiszteletet lehetett tartani.

A pápa tehát több mint két esztendeig nem támogathatta Házánkat pénzzel és katonával. Sőt említett szorongatása miatt joggal azt hihetnők, hogy talán legkisebb gondja lehetett Magyarország. De nem így történt. VII. Kelemen számos levele maradt fenn fogáságának idejéből, amelyeket a keresztény fejedelmekhez intézett. De alig van köztük olyan, amelyben a pápa nem emlékeznék meg Házánkról és amelyből nem csendülne ki országunk iránt való gondoskodásának szerető, meleg szava.

Amikor a pápa Burgiot újra Magyarországba küldte és ez Velençében a pápa megbízásából ügyünk érdekében felszólalt, a dogé elcsodálkozott azon, hogy „Ó Szentsége saját szorongattatása közeppé sem feledkezik meg arról, amit a távolban követel a szükség”.³

¹ Pastor L.: i. m. IV. köt. II. Rész. 268—296.

² U. o. 297.

³ Fraknói: Magyarország és a róm. Szentszék. III. köt. 8.

A „Monumenta Vaticana Hungariae” című gyűjteményben egész kötetet alkotnak a pápai magyar követeknek VII. Kelemen címére küldött magyarországi jelentései, amelyek eléggyel jellemzik a pápának meleg érdeklődését, apostoli buzgalmát s önzetlen szerezetét szomorú sorsra jutott, szegény Hazánk iránt.

59. FEJEZET.

Újabb aranyok gördülnek.

1529. körül egész Magyarország a szultán lábainál hevert. János király Mohács véres síkságán hódolt Szolimánnak és Mátyás király híres gyémántgyűrűjét ajánlta fel neki ajándékul. Várdai Pál, az új esztergomi érsek Ibrahim János török nagyvezér iránt engedelmességre oktatja a magyar főurakat.¹ A büszke magyar urak fejet hajtottak a pogány előtt. Az egész országban csak egyetlen ember, Nádasdy Tamás, budai várnagy fogott fegyvert, hogy a török ellen harcolhasson, de őt még a legénysége sem engedte harcolni.² Szekfű szerint Magyarország ez időben nemcsak nem tudott, de nem is akart többé ellenállást kifejteni a török ellen. Kihullott kezéből a kard.

Ugyanekkor, 1529-ben újabb török támadás hírei érkeztek az örök városba. A kifosztott pápa a biborosokkal együtt 40.000 aranyat szavazott meg Hazánk részére és felhatalmazta Ferdinándot az egyházi javadalmasok megadóztatására és az egyházi kincsek eladására.

A pápa kénytelen volt ugyan a törökkel szövetkezett Zápolyai Jánost Ferdinánd nyomására kiközösíteni, de a magyarok tudták, hogy a pápa kényszerűségből cselekedett. Valóban, a kiközösítést a pápai bullák anyaggyűjteményébe (regesta) nem iktatták. Mi több, a pápa magával Zápolyai Jánossal és a magyar főpapokkal nem is közölte a kiközösítési bullát. Sem Zápolyai, sem a magyarság nem is tartotta érvényesnek a kiközösítést, részben mivel erőszak szülte, részint mivel az előírt alakiságok és jogi feltételek nélkül nyilvánult meg. Nemsokára maga Zápolyai kérte fel a pápát, hogy közte és Ferdinánd között közvetítsen és a többek között magával a pápával családi összeköttetésbe akart lépni.

A pápa maga sem vette komolyan a kiközösítést, mint erkölcsileg és politikailag kierőszakoltat, amit abból következtethetünk, hogy a Szentszék kiközösített fejedelem követével elvből nem tár-gyal, míg viszont Zápolyai követét több ízben fogadta. 1533. dec. 3-án ugyancsak Zápolyai követének ezt írja: „Reméljük, hogy miként akaratunk ellenére, hivatalunk által kényszerítve, határoztuk el magunkat arra az eljárásra, amit a körülmények természete és az időviszonyok hatalma követelt; szintúgy a békességnak hón óhajtott

^{1,2} Marczali Henrik: Az 1790/1-i országgyűlés. Bpest. 1907. I. 248.

létrejötte után örömmel fogunk visszatérhetni a jóakarathoz és az atyai szeretethez, amit az ő személye iránt régtől fogva táplálunk.”¹ VII. Kelemen utóda, III. Pál, Rorario (Rörer) Jeromos kamarás személyében követet, később levelet, majd szerencsekívánatot küldött Zápolyainak; a megürült püspökségeket Zápolyai ajánlotta főpapokkal töltötte be. Ezért Ferdinánd állandóan gyanúsította is a pápát, hogy vele szemben Zápolyait pártolja.

De tértünk vissza az események megakadt fonalához. 1530. aug. 9-én a pápa újabb leveleket küldött a kereszteny fejedelmekhez. Ezekben azt javasolta, hogy vállaljanak bizonyos meghatározott összeget a török elleni háború céljaira. De a francia és az angol király egy fillért sem akart fizetni, hasonlóképpen az olasz fejedelmek, a többi hatalom pedig mély hallgatásba burkolódzott.² Egyedül a pápa segélyezte Ferdinádot. Egyedül ö tartott ki igérete mellett, hogy *havi 12.000 aranyat fizet*.³ A pápa fáradhatatlan volt megmentésünkre irányuló javaslataiban. Amikor újabb összegek előteremtését javasolta, bíborosai azzal érveltek a pápa nemes törekvése ellen, hogy a fejedelmek a török elleni védelem céljaira küldött pénzeket gyakran egészen más irányban költik el.⁴ És — szinte hihetetlenül hangzik — a pápa 1531. szept. 16-án kelt iratában mégis megígérte, hogy *török támadás esetére Ferdinánd magyar királynak hat hónapra 100.000 aranyat jog kiutalni*.⁵

Közben a pápa több ízben összehívta bíborosait, hogy a magyar ügyről tájékoztassa őket és tanácsukat kérje.

1532. januárban a pápa megújította kérését a kereszteny fejedelmeknél a segélynyújtás iránt, február 17-én pedig felszólította a három pártra (Ferdinánd, Zápolyai és Perényi) szakadt Hazánk minden magyarját, hogy a török veszedelemmel szemben egységre törekedjék.⁶ Márc 13-án *kijelentette a pápa, hogy hajlandó a török elleni veszedelem céljára három hónapon át havonkint 80.000, azaz összesen 240.000 aranyat áldozni*, amely igéretet csakhamar mások is követték, úgyhogy a nagy összegek előteremtése rendkívüli nehézségekbe ütközött;⁷ még a bíborosok is ellenezték a nagy összegek kiutalását. Ám VII. Kelemen nem engedett. Június 21-én újabb értekezletre hívta össze bíborosait. Itt *kijelentette, hogy legszívesebben személyesen indulna Magyarországba és venne részt a török elleni háborúban, de mivel ez nem lehetséges, azt küldi, aki szívéhez legközelebb áll és neki legkedvesebb, unokaöccsét, Medici Ipolyt, mint követet. Vele adott 50.000 aranyat, 10.000 magyar lo-*

¹ Fraknói: Magyarország és a róm. Szentszék. III. kö-t. 40. old.

² Pastor: IV. köt. II. Rész. 448.

³ U. o. 450.

⁴ U. o. 451.

⁵ U. o. 452.

⁶ U. o. 454.

⁷ U. o. 455—456.

*vas zsoldjának fedezésére.*¹ A bíboros július 8-án gyorspostával indult, hogy mielőbb rendeltetési helyére jusson.

Tudjuk, hogy az előnyomuló törököt Kőszegen Jurácsich taroltatta fel, Doria pedig a tengeren ejtett rajta sebet. *Mindkét sikerben a pápa anyagi támogatásának nagy szerepe volt.*²

VII. Kelemen is elmondhatta rólunk: „*Drága magyarjaim!*”

60. FEJEZET. Újra az egyenetlenkedés.

A nápolyi múzeumban mindenki megihletőve bámulja Tizian felülmúlhatatlan mesterművét, amely III. Pál pápát ábrázolja (1534—1549). A testre gyenge és korra agg pápa szeméből és tekintetéből átható okosság, szellem, tehetség, tetterő, erély és valamiféle hatalmas vágyakozás tükrözödik le. Amint trónját elfoglalta, kijelentette, hogy az ozmán hatalom elleni küzdelmet tekinti legszenetebb vágyának és kötelességének.³ Valóban, kezdettől fogva minden tőle telhetőt megtett a nagy keleti ellenség gyengítésére.⁴

///. Pál folytatta a magyar ügy támogatását pénzzel, élelmiszerrel és lóporral. Ezenfelül megengedte, hogy a törvény erejénél fogva adómentes papságra adót vethessenek ki a török elleni harcok céljára. Pedig Mátyás óta a főpapok rendkívül leszegényedtek. A királyok az ország javára adóztatták őket, a világi főurak pedig saját meggazdagodásukra, erőszakkal fosztották ki őket. A főpapság lerongyolódását misem bizonyítja jobban, mint az 1548-i pozsonyi országgyűlés 9. cikkelye, amely a következőket jelentette a királynak: „A püspökök majdnem minden napjában, akik királyi feliséged országában vannak, e zavarok alatt, javaiktól és jövedelmeiktől annyira meg vannak fosztva, hogy a püspököknek napi kiadásait alig fedezik, a szomszéd várakat pedig nem tudják megerősíteni.”⁵ El lehet képzelni, milyen szegénységben élt az alsópapság. De a pápa felszólítására, e nehéz viszonyok között is, rendkívüli módon megnyilvánult a fő- és alsópapságnak szinte önmagát kiüresítő, nemes áldozatkézsége.

Milyen nagy dolgokat művelhetett volna a pápa erélye és jószándéka, ha vele karoltve haladt volna a többi magyar áldozatkézsége és a kereszteny hatalmak jóakarata is. De lássuk csak!

Ajánlom olvasóimnak, olvassák el Pastor Lajos: *Geschichte der Päpste c. hatalmas művének* V. kötetét, hogy meghatódjanak ama emberfeletti erőkötés láttára és hallatára, amellyel az agg pápa a

¹ Fraknói: Magyarország és a rom. Szentszék. III. köt. 38. és Pastor: IV. köt. II. Rész. 457.

² Pastor: U. o. 459.

³ Pastor (1929. évi kiad.): V. köt. 154.

⁴ U. o. 157.

⁵ *Corpus Juris Hung. Posonii. 1548. Fer. II. Dect. XI. Art. IX.*

kereszténység két leghatalmasabb fejedelmét, I. Ferenc francia királyt és V. Károlyt egymással kibékíteni igyekezett, hogy azután valamennyi keresztény fejedelmet a közös ellenség, a török ellen mozgósíthassa. Sajnos, a pápának minden fáradozása, utazása, levelezése, a fejedelmekkel való személyes érintkezése sem hozta meg a várva-várt eredményt. A két fejedelem annyira gyűlölte egymást, hogy a pápa szenvédélyes kérése ellenére, az u színe előtt, még találkozni sem akart egymással.

És amint a pápa minden erejével Ferenc és Károly kibékítésén fáradozott, úgy szeretett volna egyezséget létrehozni Ferdinánd és Zápolyai között.

A Magyar Tud. Akadémia kiadta „Monumenta Hungariae Historica” ezt írja III. Pál pápáról: „Mindjárt uralkodása kezdetén érdeklődést tanúsított a magyarországi viszonyok iránt, a legnagyobb erőfeszítéssel oda törekedvén, hogy a két ellenkirályt, I. Ferdinándot és Zápolyai Jánost kibékítse s egyesítése révén Magyarországot ismét védőképessé tehesse.”¹ E pontra nézve még ajánlom elolvasásra ugyancsak a Magy. Tud. Akadémia kiadásában megjelent köv. művet: „III. Pál és Farnese bíbornoknak diplomáciai levelezése”,² hogy meghatottan láthassák, milyen féltő gonddal, meleg szeretettel és hatalmas segíteni vágyással volt eltelve ez a pápa Hazánk iránt. Ám de nálunk ezúttal sem mondott csödöt az egyenetlenség szelleme.

Néhány dicső ősünk (Jurisics, Szondy, Zrínyi, Pálffy) megmutatta, hogy mire volna képes a magyar, ha akarna és összetartana. De az ország, ahelyett, hogy Mohács után összefogott volna, közel 200 esztendőn át, két pártra szakadva, gyengítette és marta egymást. III. Pál pápa közbenjárására megkötötték ugyan a nagyváradi békét (1538.), de a hatalmi vetélykedés nemsokára újabb lángra lobbant.

Ekként a török az ország szívéig hatolhatott. Kiűzéséhez nemcsak az ország egységes összefogása, hanem a magyar haderő is hiányzott. Ismét csak az Apostoli Szentszék volt az, amely pénz- és emberáldozattal sietett segítségünkre. Pedig a pápa ezidőszerint maga is annyira szegény volt, hogy François de Rabelais kijelentése szerint a Szentszék 300 esztendő óta nem szenvedett ekkora hiányt.³ Ezenfelül a pápát magát is erősen fenyegette a félhold, elannyira, hogy pl. I. Ferdinánd már azt hitte, Rómáig ért a török,⁴ a pápának pedig a védelmi berendezkedéshez szükséges pénzösszeg behajtása a saját, pápai államában is szinte leküzdhetetlen nehézségekbe került.⁵ Ezenfelül még egy hatalmas kiadásba keveredett a pápa. Amikor óriási erőfeszítéssel végre meg tudta alkotni a török elleni szövetséget V. Károly, I. Ferdinánd és Velence között, am-

¹ Monumenta Hungariae Hist. Kiadta a Magy. Tud. Akad. 13. köt. VI. o.

² III. Pál és Farnese bíbornoknak diplomáciai levelezése. A Magy. Tud. Akad. kiadása. Bpest. 1879.

³ Pastor: V. köt. 212.

⁴ U. o. 190.

⁵ U. o. 188—189. és 230—231.

lyet a pápai vezetés miatt szentnek neveztek el, *a pápa a szövetség hadi kiadásainak egy-hatodrészét vállalta*. Királyunknak egy fillérrel sem kellett a kiadáshoz járulnia, csupán sereget szerveznie Magyarországban.¹ A Ferdinándnak ekként juttatott nemleges segítséghoz járult Zápolyainak készpénzes támogatása. Neki a pápa Hazánk védelmére a főpapok fizette díjakon felül *10.000 tallért ajánlott fel*. 1539. nov. 24-én *Zápolyai ki is jelentette, hogy az összes fejedelmek közül egyedül Ö Szentségébe helyezheti bizodalmát*.

Budavár is török kézre jutván, ennek hatása alatt III. Pál az 1542—3. évben — nem törödve a féltékeny francia király bosszúságával² — a harcban jártas és kipróbált Vitelli Sándor és Medici János vezérlete alatt *3.000 válogatott gyalogost és 500 lovast küldött Hazánkba*.³ Vitelli a pápának egyik legkitűnőbb hadvezére volt; 1543-ban az Angyalvár parancsnoka, később pedig a pápai haditanács elnöke lett;⁴ Medici János, személyéről pedig elég ha megjegyezzük, hogy belőle 1559-ben pápa lett (IV. Pius névvel). E két férfiú vezényelte *segélyhadnak a kiállítása a pápai kamarának 77.000 aranyába és csupán az útja 60.000 aranyába került*. A pápai katonák előhadként vonultak a sereg élén és mindenütt vitézül harcoltak Magyarország érdekében (Pest, Esztergom, Brück). Sőt Hazánk védelmében annyian véreztek el, hogy Vitelli nem is merte ezt jelenteni a pápának, önmagát pedig azzal vigasztalta, hogy legalább láthatták a magyarok, hogy a pápa katonái milyen hősién és önfeláldozóan harcoltak ügyükért.

Kevesen tudják, hogy Vitelli Sándor csapataival elsőnek hágta meg Budavár falát, de a németek és a magyarok alig támogatták,⁵ úgyhogy kénytelen volt a török nagy örömöre visszavonulni.

Ferdinánd 1542. nov. 6-án a következő levelet intézte a pápához; „*Nem magasztalhatjuk elégége Szentséged atyai buzgóságát azért, hogy hadaival minket megsegített és támogatott; bölcseségét is, amellyel hadainak biztosát és parancsnokát Medici és Vitelli személyében kiválasztotta, amiért Szentségednek határtalan hálával tartozunk, mivel mindenkit tisztöket kitűnően és komolyan töltötték be, ezáltal nemcsak a mi kegyelmünket érdemelték ki, hanem vitézségi és bölcsességi bizonyítékaival mindenütt dicsőséget arattak.*”⁶

A következő évben a pápa Ferdinánd kérésére újabb *4.000 gyalogost küldött neki* Savelli János vezérlete alatt.⁷ Majd Ferdinánd ismételt kérésére *150.000 aranyat ajánlott meg*.

Ámde természetesen egyedül e pápai hadak — többnyire magukra hagyatva — eredményt nem érhettek el.

¹Pastor: V. köt. 195—196.

^{2,3} U. o. 468.

⁴ U. o. 468 és 748.

⁵ Hóman—Szekfű: d m. IV. 148.

⁶ Pastor: V. 468.; Istvánfi: Pann. histor. de rebus ungar. Lib. 14. p. 152.

⁷ Fraknói: Magyarorsz. és a római szentsz. III. 63.

⁸ Fessier: i. m. VI. 627.

61. FEJEZET.

Az egyenetlenségen hajtörést szenvedett.

Ha az ember végig olvassa Pastor említett korszakos munkáját vagy a Monumenta Vaticana c. vatikáni magyar okirattár sorozatát, avagy Fraknónak műveit, szinte vörösfonál gyanánt látja végig vonulni a Szentszék történetében a pápáknak azt a közös törekvését és erőlködését, hogy a keresztény fejedelmeket közös nevezőre hozzák a török legyőzésére és így közvetve Magyarország felmentésére. Ha a keresztény hatalmak a Szentszék e törekvését csak egyetlen pápa uralkodása alatt és csak egyetlen-egyszer meg- szívlelték és végrehajtották volna, a legnagyobb valószínűség szerint soha-soha nem került volna sor Hazánk török megszállására, vagy a megszállás feltételezése mellett, ez csak a legrövidebb időre szorítkozott volna. Ma Magyarország a művelődés és művészet terén talán az egész világon vezető szerepet vinne és telis-tele lenne őstörténelünk kincset érő emlékeivel. De valamennyi pápának áldozatos erőlködése mindenkor kudarcot vallott a keresztény hatalmak kölcsönös féltékenykedése, irigysége és egyenetlensége vagy egyes keresztény hatalmak nemtörödömsége, vonakodása, kétszínűsége s árulása miatt.

III. Gyula pápa 1552. máj. 2-án kelt sajátkezű levélben kérvelte II. Henriket, hogy nyújtson békejobbot V. Károlynak. A francia király nem csak nem hajlott a pápa szavára, hanem éppen a törökkel való összeesküvessel újabb támadást tervezett a császár ellen.¹ A pápa, levelének eredménytelensége után, nunciusait küldte e két fejedelemhez, de mindenkor helyen ismét süket fölre talált.² A következő év ápr. havában a pápa egy-egy bíborost küldött a két fejedelemhez a béke közvetítése végett; a következő hónapban megismételte lépését, hogy a „nyomorult és barbár háborúnak” véget vessen, de eredmény nélkül.³ Élte utolsóelőtti és utolsó évében megismételte béke-kísérleteit. Mondanunk sem kell, hogy az eredménytelenség szomorú tudatával kellett sírba szállania.

1566-ban V. Pius névvel olyan pápa került a trónra (1566—1572), akinek jellemzésére talán elég, ha idézem a pápák bűneit kéjelegye feltállaló Ranke szavait, aki így ír róla: „Mint pápa is, szerzetességének teljes szigorúságában élt, nem járt volna finomabb szövetű ruhában. A nép el volt ragadtatva, ha őt a körmeneteken mezítláb s hajadonfővel, az igazi kegyesség kifejezésével látta; beszélgették, hogy pusztá látása másvallásúakat megtérített. Adakozó volt elejétől fogva.”⁴

V. Pius már uralkodásának első évében *4.000 zsoldos fizetéssel segítette Hazánkat*. Midőn Szolimán a hős Zrinyi Miklós védte

^{1,2} Fastor: i. m. VI. 107.

³ U. o. 111—113.

⁴ Ranke L.: i. m. I. 304.

Szigetet ostromolta, Castaldo Alfonz és gróf Cavriani vezénylete alatt óv árnál 2.200 pápai zsoldos állott.¹ A pápa megígérte, hogy még csak török lesz Magyarországon, havonkint 4.000 tallért fizet a zsoldosok ellátására. Ezenfelül (mindez még uralkodása első évében!) az Augsburgban tartott birodalmi gyűlésen (1566.) Commedone pápai követ útján kimondotta, hogy Magyarország védelmére 50.000 tallért (Skudot, magyar pénzben negyedmillió pengőt) helyez el, amelyből havonként 12.000 használható fel.- És, mint Pastor megjegyzi, „*minden tőle telhetőt megtett a magyarok támogatására.*”³ Hogy ezenfelül minden olyan áldozatokat hozott magyar végváraink megerősítésére, arról alább lesz szó.

Tudjuk, hogy II. (Nagy vagy Pompás) Szolimán szultán alatt (1520—1566) érte el az ozmán birodalom hatalma és dicsősége tetőpontját. Ő terjesztette ki a félhold uralmát majdnem az egész világra. Hatalmas karját legjobban mi éreztük meg (Mohácsi vész, Pécs, Székesfehérvár, Esztergom elvesztése s i. t.); fél-Magyarországot kifosztotta, felégette, várait földig rombolta. Hiszen olyan kegyetlen volt, hogy saját, legidősebb fiát, Musztafa trónörököt, is megölette. De hogy 1566. évi utolsó vállalataiban nem volt szerecsés, azt V. Piusnak köszönhetjük. Jelen munka szűk keretébe nem fér el a részletezés. De méltóztassék csak elolvasni Pastor Pápák Története VIII. kötetének 9. fejezetét, hogy elteljenek a csodálkozástól, mily sok oldalról támadta és gyengítette a pápa a török haderőket és akadályozta meg összevonásukat.

V. Pius, a maga költségén hadihajókat is építetett a török ellen és előreihez hasonlóan két ízben is törekedett a kereszteny hatalmakat összefogásra bírni, de egyelőre szintén eredménytelenül.

62. FEJEZET. Végre az első fél-siker.

A pápáknak annyiszor megismételt, de ugyanannyiszor kudar-cot vallott törekvése, hogy a kereszteny fejedelmeket a török hatalom ellen egységes vonalba állítsa, végre is sikerült. V. Pius pápa érdeme. Amit a pápák annyiszor megjövendöltek, hogy a kereszteny hatalmak egyesítése esetén a török erőkön való győzelem biztos és elmaradhatatlan, ez esetben is teljesült.

Átadom a szót a pápa-ellenes irányú Ranke-nak: „Ha IV. Pius azt mondogatta, hogy az Egyház nem boldogulhat a fejedelmek nélkül, most a fejedelmek győződtek meg arról, hogy őrájuk nézve is okvetlen szükséges az egyházzal való egyesülés. Szünes-szüntelen prédikálta ezt nekik V. Pius. Csakugyan meg

¹ Istvánfi: i. m.: Lib. 23. p. 293.

² Pastor: i. m. (8—9. kiad.) VIII. köt. 542.

³ U. o. 543.

is érte, hogy ez a déli keresztyén világ, mi több: egy közös vállalatra körüle gyülekezett. Az ozmán hatalom még mindig erős gyarapodásban volt: uralkodott a Közép-tengeren; vállalatai, amelyeket előbb Malta, majd Cyprus ellen intézett, mutatták, mily komoly szándéka az eddig le nem bírt szigeteket meghódítani; Magyar- és Görögországból Olaszországot fenyegette. Sikerült V. Piusnak a katolikus fejedelmeket erről a veszélyről végre-valahára meggyőzni; a Cyprusra tett támadáskor megvillant agyában a szövetkezésök gondolata: egyrészről a velenceieknek, másrészről a spanyoloknak javasolt ilyen szövetséget. „Midőn engedelmet kaptam, hogy eziránt alkudozhatom s azt vele közöltem — mond a velencei követ — kezét égre emelvén, hálát mondott Istennek; megírte, hogy egész lelkét s minden gondolatát ennek az ügynek fogja szentelni.” Tömérdek fáradtságába került, míg elháríthatta azokat a nehézségeket, amelyek a két tengeri hatalom egyesülésének útjában állottak; Olaszország többi sereget hozzájuk csatlakoztatta; ő maga, bár eleinte se pénze, se hajója, se fegyvere nem volt, módot lelt benne, hogy pápai gályákat is csaphatott a hajósereghoz; részt vett Don Juan d'Austria vezérré választásában: annak becsvágyát s hódoló készségét egyszersmind fel tudta tüzelni. így virradt fel a legszerencsébb csata-nap — Lepantonál, — amelyet a keresztyének valaha ültek. Annyira benne élt a pápa ebben a vállalatban, hogy a csata napján amolyan elragadatásában látni vélte a győzelmet.”^x

Ranke szavait ki kell egészítenem két fontos adattal. A pápa terve szerint a liga tengeri és szárazföldi támadásának egyidőben kellett volna történnie, még pedig utóbbinak Magyarországból kiindulva. Másodszor, hogy lássák, hogy a pápának nemcsak ki-mondhatatlan fáradtságába, hanem hatalmas áldozatába is került a keresztyén hatalmak egyesítése, megemlítem, hogy egyes hatalmak még e közös fogadkozás árát is a pápával akarták megfizetetni, így pl. Velence még az utolsó pillanatban is megsarolta a pápát, amennyiben csak abban az esetben volt hajlandó a ligába lépni, ha a pápa biztosít számára öt éven át évenkint 100.000 arany scudot, amit a pápa, a szent célra való tekintettel, meg is ígért. Ez az áthidalhatatlan erkölcsi, jellem- és anyagi természetű különbség a pápa és a többi keresztyén hatalom között. Míg a pápa mindenkor csak adott, áldozott és akadályokat szüntetett, addig a többi legtöbbször csak kérte, kapott, zsarolt és akadályokat gördített!

A lepantoi ütközetben 12.000 keresztyén foglyot szabadítottak fel, a többi között sok magyart is.

Ha e fényes tengeri ütközettel egyidőben, szárazon is megverik a törököt, valószínűen egyszer s mindenkorra tönkretehetik. A pápa fel is szólította a hatalmakat, hogy „a hitetlenek felett aratott, ezideig legnagyobb győzelmet” minden erejükötől aknázzák ki.

Sajnos és főkép Hazánk végtelen fájdalmára, a pápa erőlkö-

¹ Ranke L.: i. m. I. 317-319.

dései ezúttal is hajótörést szenvedtek a hatalmak önzésén. Miksa király meg sem mozdult, annak ellenére, hogy a pápa 20.000 gyalogost és 2.000 lovast ígért a hadjárat megindítása esetén. Franciaország kétszínű módon a törökkel folytatott tanácskozásokat. Velence még hozzá békét is kötött a portával. A spanyol király azt hangoztatta, hogy először az afrikai rabló államokkal kell leszámljni. Spanyolország és Velence egymástól feltételek érdekeiket. Még a liga hajóhada is szétoszlott a hadizsákmány megosztása körül támadt nézeteltérések miatt. Így maradt el a lepantói győzelem kiaknázása, holott nemsokára a perzsák is fényes diadalt arattak a török felett (1583).

De a lepantói győzelem még így is világ-fontosságú eseményévé vált, mert újra felélesztette a kereszténységnek már-már veszendő bizalmát.

A protestáns Ranke írja: „Midőn (V. Pius pápa) halálát közelében láttá . . . főképen a ligáról beszélt, amelynek szerencsés gyarapodására minden készen hagy hátra: az utolsó pénzt is, amelyet kiadott, neki szánta. Vállalatainak szellemei végrehellettéig körül lebegtek.”¹ Igen, a ligát létrehozó pápa utolsó államintézkedése abban állott, hogy halálos ágyán átnyújtotta kincstárnokának pénzeszékérnyékéjét 13.000 scudoval s e szavakkal: „Ennek jó hasznát veheti majd a liga a török elleni harcban.”²

63. FEJEZET.

A keresztény fejedelmek elnyomják a közös szent érdeket.

V. Pius halálával a liga működése is megbénult. Az új pápa XIII. Gergely lett (1572—1585). Ranke azt mondja róla: „Sohasem tett egy pápa sem hivatala nemely kötelességeinek hívebben eleget, mint Gergely.”³ Az új pápa minden elkövetett, hogy a ligát életben tartsa. *Kijelentette, hogy elődjének pénzálndoatát hajlandó megkétserezni.* Ám szavai a keresztény fejedelmeknél süket fülekre találtak. Mi több, Velence 1573-ban még békét is kötött a törökkel.

A perzsáknak már fent említett győzelme a félhold felett újra alkalmat adott a pápának a liga megújításának gondolatára. Elsősorban Rudolf királyunkra, Velencére, Lengyelországra és Perzsiára gondolt. *Királyunknak már előlegkép és biztatásul 1000.000 forint segélyt küldött*, annak ellenére, hogy figyelmeztették, hogy a király a pápai pénzt protestáns kapitányok és katonák fizetésére fogja fordítani. A pápa azonban az említett segélyt semmiféle feltételhez nem kötötte. De, sajnos, ez esetben sem sikerült a hatalmakat a közös szent cél érdekében megnyerni. Ranke írja: „Boldogtalanná

¹ Ranke L.: i. m. I. 320

² Pastor: i. m. (8—9. kiad.) VIII. köt. 614—615.

³ Ranke L.: i. m. I. 361.

tette (a pápát), hogy először a velenceiek, majd még II. Fülöp is fegyverszünetre léptek a törökkel. *Ha őrajta áll, a liga, amely a lepantoi diadalt kivívta, sohasem omlott volna szét.*¹

XIII. Gergelyt a trónon V. Sixtus követte. (1585—1590.) A hatalmas akaratú, rendkívül erélyes új pápáról azt írja Pastor, hogy „folytonosan a török veszedelmet emlegette.”² Ő is azon törte a fejét, hogyan kovácsolhatná össze a keresztény fejedelmeket a török veszedelem ellenében. Eleinte azzal az eszmével foglalkozott, hogy az orosz cárt is megnyeri tervének; de méltán attól tarthatott, hogy az ő meghívása sértené Báthori István lengyel királyt és erdélyi fejedelmet, sőt esetleg még arra is ösztönözné, hogy a törökkel békét kössön. E nehézségek közben érkezett a pápai udvarba Báthori ajánlata, hogy felhasználva a IV. Iván halála okozta zavaros állapotokat, először Oroszországot igázná le, majd az egyesült lengyel-orosz erőkkel a törökre csapna. A pápa kijelentette, hogyha sikerül a keresztény fejedelmeket Báthori vezérlete alatt török-ellenes szövetségre bírni, ő (a pápa) *hajlandó Báthorinak évi egy millió segélyt biztosítani,³ első részletül azonnal 25.000 tallért küldött neki.* A pénz megérkezett, de — Báthorit már ravatalon találta. A pápa reméye és szándéka ismét meghiúsult, pénze pedig kárbaveszett. Egy alkalommal keservesen panaszkodott: „A törököt szándékában csak saját ügye érdekli. A keresztenyeket azonban sok és különböző érdek akadályozza. Franciaország fél Spanyolország megerő-södésétől, ez Velence megnövekedésétől, Velence a többi hatalom meggyarapodásától. így azután az egyéni szenvédély és ellenséges érzés elnyomja a közös szent érdeket, az ellenség pedig diadalokat arat.”⁴

V. Sixtus három közvetlen utóda együttvéve csak tizenhét hónapig uralkodott, tehát személyük és működésük, Hazánkkal való viszonylatban, alig nyom valamit a latban. Magyar szempontból annál nagyobb súllyal esik a mérlegbe VIII. Kelemen pápa uralkodása (1592—1605).

Ranke ezt mondja az új pápáról: „Egyházi kötelességeiben a legparányibb hanyagságot sem követte volna el. Délben minden tisztelettel érkezett vele egyszobában s az asztal gyönyörreire gondolni sem lehetett; pénteken és szombaton bőjtölt. Erényének, kegyességének, példás életének híre, amelyet minden előrevezett, ily életmód mellett rendkívül gyarapodott.⁵ — Általában az volt a pápai széknek egyik legkiválóbb tekintete, hogy ama két hatalom közül, amelyeken a katolikus világ egyensúlya nyugodott, se az egyiket, se a másikat el ne idegenítse magától, egymásközött való versengései-nek véget vessen, legalább a háború kitörését megakadályozza, hatását minden a kettőre fenntartsa. A pápaság itt legdicséretesebb hi-

¹ Ranke L.: i. m. I. 363.

² Pastor L.: i. m. X. köt. 382—383.

³, „U. o. 391.

⁴ Ranke L.: i. m. II. 205.

vatásában, közbenjárónak, békeszerzőnek tűnik fel. A vervins-i békét (1598. máj. 2.) a világ főképpen VIII. Kelemennek köszönhette.¹ Ily szerencsés körülmények között Kelemen pápa néha arra gondolt, hogy az alatta egyesített katolikus világnak közös irányt adjon a régi ellenség ellen. Magyarországban újra kitört a török háború; már akkor észre vélték venni, hogy az ozmán birodalom napról-napra gyengül; a szultánok személyes tehetetlensége, a serail befolyása, a szakadatlan zendülések, különösen Ázsiában, kilátásba helyezték, hogy az ozmánok ellen valami nagyot lehetne véghez vinni. A pápa legalább maga nem mulasztott el semmit. Már 1599-ben az e háborúra költött összeg másfél millió scudora ment. Nem-sokára ezután egy 12.000-nyi pápai sereget találunk a Dunánál. De mennyivel fontosabb eredmények volnának várhatók, ha egyszer a Nyugat haderőit nagyobb terjedelemben egyesítenék egy Keleti-vállalatra.”²

De ne elégedjünk meg Ranke idézetével, összesűrített közlésével. Lássuk VIII. Kelemen Hazánk érdekében tett óriási fáradozásainak és áldozatának részleteit.

Pastor, a pápák történetének híres *német* írója, műve egész XI. kötetében (804 oldal terjedelemben) VIII. Kelemen pápáról szól, de érdekes és jellemző, hogy már nagyon rövid (három és fél oldalas) Bevezetésében szükségesnek látja megemlíteni, hogy *VIII. Kelemen csapatok küldése és pénzsegély révén milyen hatalmasan támogatta Magyarországot*, annak ellenére, hogy más oldalról rendkívül zavaró körülmények fogvatartották lelkét. „An die grosse Zeiten — írja — des Mittelalters erinnern gleichfalls die unablässigen Bemühungen Clemens' VIII. zur Abwehr der Türkengefahr. Wenn ihm auch durch eine Verkettung widriger Umstände ein grosser Erfolg hier nicht beschieden war, so bleibt doch der Anteil des Papstes an der Verteidigung Ungarns durch Sendung von Truppen und Gewährung von bedeutenden Hilfsgeldern ein Ruhmesblatt in der Geschichte des heiligen Stuhles.”³

A pápa a török elleni védelem megszervezése végett külön bíbornoki bizottságot alakított és e célra azonnal nagyobb pénzösszeget bocsátott rendelkezésre.⁴ A keresztes hatalmakat törökellenes szövetség alakítására szólította fel, az olasz hatalmakat pedig még ezenfelül arra, hogy Rudolf királyunkat pénzzel támogassák. Még a perzsa sahnak is írt levelet (1592. szept. 30.), amelyben felemlíti a töröknek Hazánkban okozta igazságtalanságait is.⁵ Sajnos, hogy a pápa szava a hatalmánál ismét süket fülekre talált.

1592. őszén megjelent Rudolf követe a pápánál — pénzért. A pápa — a kincstár szomorú helyzetére való hivatkozás ellenére — 50.000 forint támogatást igért, ez összeg egy részét — 10.000 fo-

¹ Ranke L.: i. m. II. 267.

² U. o. 269—270.

³ Pastor: XI. köt. Einleitung.

⁴ U. o. XI. 199.

⁵ A levél szövegét lásd: Pastor: i. m. XI. 694—695.

*rintot — azonnal kiutaltatta.*¹ De meghagyta a nunciusának, ügyeljen, hogy a pénzt valóban hadicélokra fordítsák. Volt rá elég oka, hogy a pénz hováfordítását ellenőriztesse!

A pápa sejtése, hogy a török — a nemleges béke ellenére — támadást tervez Hazánk ellen, valóra vált. A pápa könyörgő körmeneteket rendelt el és felszólította Rudolphot, hogy személyesen szálljon a török ellen.

Közben Szinán nagy sereggel elindult Magyarország felé. A pápa újra felszólította a kereszteny hatalmakat a török veszély elleni védelemre. Aldobrandini írja, hogy „Ó Szentségét jobban foglalkoztatja a török veszedelem elhárítása, mint bármi más.”²

A pápa sereg helyett *havonkint fizetendő 30.000 forintot ajánlott fel hadicéralra*. A pénz átadásával és felhasználásának ellenőrzésével Doria apostoli főjegyzőt bízta meg, akit 1594. júliusában a magyar harctérre rendelt. Doria bizony a katonai kormányzat és közigazgatás köréből a pápának csak zavarrol, rendetlenségről, fegeyelmetlenségről és tanácsatlanságról számolhatott be. Mátyás királyi herceg fővezérsége csak névleges volt. Az udvari haditanács elnöke az ital rabja volt, legszűkebb környezete s vezérkara még nem is látott törököt. így megérthető, hogy a seregek tétlenül néztek a török előrevonulását, Győr elestét és Komárom megszállását.

Pastor külön kiemeli, hogy milyen mélységes fájdalmat okozott a pápának Győr feladásának szomorú híre.³ A pápa a leverő hírt azonnal közölte az udvarnál működő követekkel, kérve őket, hogy kormányuktól azonnali segítséget eszközöljenek ki a török ellen. Rómában élő kortársak megörökítették, hogy a pápa szinte agyon-dolgozta magát a török ügyben, könnyek között panaszkodott a török előrehaladása és a védekezés hiánya miatt és tanácskozást tanácskozásra hívott össze a védelem megszervezésére.⁴ Hogy Hazánkban megmentse a megmenthetőt, Conti herceget külön követül küldte Rudolphoz, hogy hivatkozzék a király fiatal ságára, egészséges voltára, akit sem feleség, sem gyermek nem tart vissza a hadbavonulástól és hogy ezért hallgasson végre a pápa atyai szavára, „mert különben elveszti Magyarország megmaradt részét is”.⁵ „ő — a pápa — hajlandó csapatokat küldeni és a többi hatalmat hasonló tevékenységre buzdítani. De ha a király megmarad tétlensegében, mit várhasson a többi fejedelemről?”⁶ Sajnos, sem Continak, sem a többi követnek a fáradozása nem vezetett eredményre. Rudolf pusztta ígéretnél egyebet nem adott.

Közben Doria is minden tőle telhetőt megtett, hogy az ügyeket előbbre vigye. Azzal fenyegette meg a haditanácsot, hogy ha azonnal nem sietteti Komárom felmentését, beszünteti a pápai segélypénz kiutalását. Ez hatott. De csak elnéletben. A haditanács elhatározta, hogy sereggel elindul Komáromba. Ám a különben oly derék Pálffy

¹ Fastor L.: i. m. XI. köt. 200.

² U. o. 202.

³ U u. o. 206.

⁴ U. o. 207.

Miklós (akit a pápa külön levéllel és nagy dicsérettel tüntetett ki) kijelentette, hogy ö csak akkor megy, ha 30.000 forintot kap zsoldra, egy másik sereg pedig 45.000 forintot kért. Ki segített volna ismét ha nem Doria, a pápa embere? 75.000 forintja nem volt. Kótelezvényt írt alá és vállalkozott, hogy Bécsbe megy és a pápa terhére kölcsönt vesz fel. Erre azután megindult a sereg Komárom felé. A török nem is mert megvívní. Meghallván a magyar sereg közeledtét, hirtelen elvonult. Ekkor Doria természetesen sürgette, hogy a sereg üldözze a visszavonuló törököt, de a haditanács — téli pihenőt rendelt el! A következménye? A török folytatta támadását és Györszigetet is elfoglalta. Doria pedig fájdalmában felkiáltott: „Tudja meg az egész világ, hogy én ellenkező véleményen voltam (t. i. hogy a sereg pihenő helyett üldözze az ellenséget); de mivel a támadást kerülik, Ó Szentsége felmentve érezheti magát a további segélyösszegek kiutalásától, noha szándéka volt a háború folytatását lehetővé tenni.”²

A pápa újra felkereste levélben Rudolf királyt. Istenre kérte, lépjjen a cselekvés terére, a maga részéről pedig biztosította, hogy minden tőle telhetőt megtesz anyagi támogatására. Ám Rudolf nem-törödömségén megtört a pápának minden jószándéka. Pedig ekkor a török ereje már hanyatlott. A helyzetet könnyen kiaknázhatták volna. A király egyre hajtoggatta, hogy nincs pénze, holott milliókat szort értékes és értékterhel műkincsekre s múzeumi tárgyakra, amelyeknek gyűjtése szenvedélyévé vált. Ami pénz pedig Rudolf költséges kedvtelésein és féltudós hóbortjain túl megmaradt, az a kegyencek és udvari emberek zsebébe vándorolt, úgyhogy egyetlen hadjárat sem volt anyagilag biztosítható, egyetlen várat sem hoztak használható állapotba, egyetlen évben sem tudták pontosan fizetni a katonák zsoldját.³ Pedig már az 1593-i országgyűlés felpanaszolta, hogy a végvárak, amelyektől függ az ország megmaradása, olyan düledező állapotban voltak, hogy *egy rohamot sem bírtak volna el.*⁴

így érthető, hogy a pápa hiába is küldte a pénzt. *VIII. Kelemen immár 180.000 aranyat költött Hazánkra* anélkül, hogy itthon lát-szatja lett volna.⁵

¹ VIII. Kelemen annyira szívén viselte a magyar üget, hogy az egyes magyar vezéreket levelekkel tüntette ki, buzdította és lelkesítette őket. így Pálffy Miklóst 1594. júl. 2-án kelt breve-vel tisztelte meg, amelyben őt „magasztos lelkületű s minden kitűnő feladatra vállalkozni kész férfiúnak” nevezi. (Dr. Mohl Antal: Győr eleste és visszavétele. Győr. 1913. 90. old.)

² Fraknói: Magyarorsz. és a róm. szentszék. III. 234.

³ Szilágyi Sándor: i. m. V. 497.

⁴ u. o. 439--140.

⁵ Mohl Antal dr.: Győr eleste és visszavétele. Győr. 1913. 90.

64. FEJEZET.

A pápai sereg diadalai.

A pápa meggyőződhetett, hogy pénz küldésével nem ér célt. A pénzt elköltik és marad minden a réginél. Ezért elhatározta, hogy ezentúl Hazánkba nem küld többé pénzt, hanem csak sereget. Élére saját unokaöccsét, Aldobrandinit helyezte, vezér-hadbiztosává pedig Doria apostoli főjegyzőt nevezte ki. *A pápai sereg 7.648 gyalogosból és 260 lovasból állott 50 kapitánnal. A sereget a pápa együtt ellátta fegyverrel, lőszerrrel, tábori lelkészekkel és betegápoló személyzettel is.¹ Ez a pápai sereg szabadította fel a király csapataival egyetemben, véres ütközet után, az 52 évig török járom alatt nyöögött Esztergomot (1595. szept. 2.).* A harcban számos pápai katonára elesett vagy súlyosan megsebesült. Amikor a pápa értesült Esztergom felszabadulásáról, hálaadó istentiszteletet mondott és utána mezítláb, imádkozva vonult egy másik templomba.² *Három hétre rá Visegrádot ragadta ki a pápai sereg a török kézből.*

A pápa okt. 1-én kelt levelében felszólította Rudolfot, hogy most már törekedjék Magyarország fővárosának felszabadítására, annál is inkább, mivel a helyzet nagyon alkalmas erre.³ Maga Aldobrandini is felbuzdulva a nagy sikeren, rá akarta venni a tábornokokat, hogy Buda felszabadítására induljanak, de ezek megelégedtek az eddigi sikerekkel, úgyhogy a pápai sereg tétlenségre volt kárhozatva. A sereg egyéb csapatok részéről is nagyon mostoha elbánásban részesült. Az élelmezés zavaraihoz és a sok nélkülvézeshez járult még a malária is, elannyira, hogy minden negyedik katonának az ágyat kellett őriznie. Maga Aldobrandini is megbetegekedett. A haditanács egyes tagjainak utasítására a földművesek még a szállást is megtagadták a katonáktól.

A pápa értesülvén a magyaroknak a serege iránt tanúsított nagy hálátlanságáról, visszarendelte azt. Pedig a pápai seregnak fenn-tartása 1595-ben 600.274 tallérjába került a Szentszéknek.⁴

úgy látszik érezték a hálátlanságot a magyar rendek is, akik a pozsonyi országgyűlésből feliratot intéztek a pápához (1596), amelyben hálájukat jelentik neki Magyarország védelmére fordított „roppant pénzösszegért, egyéb jótéteményeiért és különösen a múlt nyáron Magyarországra küldött seregeért, amelyek közreműködése szerezte vissza Esztergomot és Visegrádot”.⁵ Persze ugyan-ebben a feliratban újra segítséget, oltalmat és közbenjárást kérnek a pápától.

Fentebb említettük, hogy a pápa Rudolfot külön levélben felszólította, hogy legyen gondja Buda felszabadítására. 1596-ban

¹ Pastor: i. m. XI. 211.

^{2, 3} U. o. 213.

⁴ U. o. 214.

⁵ A feliratot egy későbbi fejezetben közöljük. Egyébként található: Katona: Historia Critica Regni Hung. XXVII. 255. és a Magyar Törvénytárban.

újból unszolta a királyt, hogy kezdje meg már a felszabadító harcot. Augusztus 31-én Miksa királyi herceg, fővezérhez intézett levelet, amelyben neki is javasolja Buda felszabadítását.¹ Nem törént semmi.

Közben a török sereg 100.000 emberrel Szeged elé ért. Miksa herceg érezve gyengeségét, Esztergom felé visszavonult. A török Egert ostromolja, Miksa későn érkezik. Eger török kézre jut. Miksa végre egyesül a pápa 30.000 forintjával támogatott Báthori seregével, rászánja magát a küzdelemre. Eleinte kedvez neki a szerencse, de később Mezőkeresztesnél vereséget szenved.

Csak egy ember nem nyugszik, nem enged, nem tágít: a pápa. 1596. nov. 23-án kelt leveleiben sietve megvigasztalja, erősíti és bátorítja Rudolfot, Miksa királyi herceget és Báthorit. Mily meg-
hatók a szavai: „Ami minket illet — írja, — arra fogunk törekedni, hogy erőnkön és az apostoli szentszék erején felül is segélyezhes-
sünk, még ha misekelyheinket és egyéb szent edényeket kellene is beolvasztanunk vagy eladnunk, sőt talán személyesen is megjele-
nünk a harctéren, hogy élesszük a harci kedvet.”²

De hiába, Rudolf csak nem mozdult meg.

*Maga VIII. Kelemen eddig már másfél millió aranyat szentelt a török elleni magyar háború céljaira*³ pedig saját államában a pol-
gárok már zúgolódtak a súlyos adók miatt.

A pápa ennek ellenére elhatározta, hogy 1597-ben még 6—8.000 katonából álló sereget fog küldeni Hazánkba. A pápa állta is szavát, 8.000 embert küldött Magyaróvárra. Csak mellékesen említiük meg, hogy csupán itt Magyaróvári 76.574 forint zsoldot fizetett ki a v ezer hadbiztos a pápai seregnak jelen és hátralékos zsoldja gyanánt.

A haditanácsban a szerencsés-kezű, vitéz Aldobrandini ismét javasolta, hogy egyenesen Buda vagy Győr ellen vonuljanak, még pedig előbb Buda ellen, mert az ország fővárosának visszahódításával Győr elestét is előkészíthetik, ezenfelül Báthori harcikedvét is élesztik, de leszavazták és kimondották, hogy először Pápa és Szentmárton ellen vonulnak. A sereg Pápa elé érve, Miksa herceg 400 válogatott vitézt kért Aldobrandinitől. A várat bevették. „Min-
denkinek az a véleménye — írja Aldobrandini a pápának, — hogy a győzelem a mi katonáink kitartásának köszönhető.”⁴

Ezután az egyesült seregek Győrt kellett volna visszafoglalnia. Meg is kezdték az ostromot, de amikor híre jött, hogy Mohamed nagyvezér Győr segítségére indul, Miksa kir. herceg átkelt a Dunán és Komáromba vonult — pihenni és csak novemberben ment Vácrá,

¹ Fastor: i. m. XI. 217.

² Titk. pápai levélt. Arm, 44, t. 40. η. 443—445. es Pastor: i. m. XI. 218,

³ Ranke L.: i. m. II. 270. és Fraknói: XI. Ince pápa és Magyarország felszabadítása. Bpest. 1886. 6. old.; Hóman—Szekfű: i. m. IV. 348,

⁴ Hirn J.: Erzherzog Maximilian der Deutschmeister. Insbruck. 1915. I. 57.; Pápai Lapok. 1901. 17. sz. Pastor: i. m. XI. 219.

ahol — ismét a pápai csapatokkal egyetemben — visszaverte a törököt, utána pedig feloszlatta az egész sereget, Aldobrandinit pedig visszaküldte. A pápa küldötte második seregből 5000 pápai katona áldozta fel életét Hazánkért.¹

Az 1598/9. évi, több szerencsével járó hadakozások kiadásainak fedezésére a pápa Rudolf birodalmában *papi adót* vetett ki,² ő maga pedig újból külön, *jelentékeny segélyösszeget bocsátott rendelkezésünkre, csupán 1599-ben 80.000 koronát.*³ 1599. aug. 10-én III. Fülöp spanyol királyhoz intézett levelében kijelentette a pápa, hogy *segély-forrásainak teljes kimerüléséig támogatta ügyüket.*⁴ És mégis 1600-ban, a pápa újabb 50.000, majd ismét 60.000 tallér *hadisegélyt utalt ki.*⁵ A pápa újra felszólítja a hatalmakat, hogy támogassák Rudolfot, amely felszólításra a íoskanai nagyherceg 2.000, a spanyol király pedig nagyszámú német zsoldost küldött harctereinkre.

Érdekes a pápának 1601. máj. 2-án a perzsa sahhoz intézett levele, amelyben arra kéri, hogy a *Magyarországban* folyó törökellenes háborút segítse elő azzal, hogy ö is támadja meg a törököt.⁶

Íme, mialatt Rudolf, aki egyúttal Magyarország királya, beteges, sőt bűnös tétlenseggel kezelte Hazánk ügyeit és mialatt a seregek vezérei tétlenkedtek, húzódoztak, visszavonultak, a katonák pedig az elmaradt zsoldért a lakosságnál kárpótolták egymást és ezért a veszedelmes hadakozás helyett a békés lakosság veszélytelen kifosztását tekintették földolguknak,⁷ addig a pápa tett-vett, fáradt, aggódott értünk, sereget szervezett és küldött Hazánkba, pénztárát kiüresítette javunkra, követeit és leveleit küldte szerteszét megmentésükre, még Ázsiába is, még a pogányokhoz is!

65. FEJEZET.

Újabb félmillió forint ajándék és 5.500 pápai katona-vesztesség.

A magyar üget folyton szívén viselő *VIII. Kelemen 1601-ben, immár harmadszor küldött sereget Hazánkba.* Ezúttal 9.000 embert. Útközben (Varasdon) meghalt a sereg főparancsnoka, a hős Aldobrandini, a pápa unokaöccse. A sereg Delfini vezérlete alatt Kanizsán Ferdinánd kir. herceg csapatához csatlakozott, amellyel együtt rohamozta a tavaly feladott várost. A pápa katonái rendkívül vitézül harcoltak. A kir. herceg ki is emelte vitézségüket, de tudjuk, hogy az egyesített csapatoknak mégsem sikerült az ostrom. E mel-

¹ Hóman—Szekfű: i. m. IV. 348.

², s Pastor: i. m. XI. 220.

³ Pápai titk. levéltár: Reg. Hisp. Arm. 44, t. 43. η. 341; Pastor: i. m.

XI 221

⁵ Pastor: i. m. XI. 221.

⁶ U. o. 222.

⁷ Szilágyi Sándor: i. m. V. köt. 505.

lett, sajnos, a kir. herceg csapatai szinte mint ellenséget kezelték a pápai sereget, kíméletlenül, embertelenül bántak vele. A pápa szemére is vetette Ferdinándnak, hogy „a tetemes költséggel szervezett, meleg szeretettel küldött seregét” milyen megvető és sértő bánásmódban részesítik. A kanizsai ostrom után egy hónapra a pápai sereg 5.500 embert veszített.¹ A pápa Rudolf kérésére mégis Ha-zánkban hagyta a megmaradt 3.500 embert abban a reményben, hogy talán a király felhasználja őket a török ellen. De ez a reményisége is meghiúsult. *A pápának a sereg útbaindítása és fenntartása félmillió forintba került.*² *A jó pápa 1602-ben mégis újból 100.000 tallérral járult a hadi költségekhez, 1603-ban pedig 50.000 tallérral.*³

Híába! A fővezér meghalt, a sereg nagyobbik fele elpusztult, félmillió és a 100.000 tallér elúszott. Serra papai hadbiztos megadta az okát is: a zsold-kezelésnél szemtelenül csalnak. Kétszerannyi ember számára veszik fel a zsoldot, mint ahány valóban van. Az összeolvadt ezredek is annyi zsoldot vesznek fel, mint amikor a létszámuk teljes volt. „Az ezredparancsnokok ily módon hamar meggazdagodnak és ellenük való eljárásra gondolni sem lehet, mert a legtöbb valamelyik miniszter rokona.”⁴ És Serra még néhány ilyen csalási módot említ.

Mielőtt a fejezetet befejeznök, visszaemlékezve VIII. Kelemen-nek milliókra menő segélyére, hasznosnak vélem felhívni az olvasók figyelmét arra, hogy akkoriban milyen óriási értéke volt a pénznek. Taián ez az egyetlen adat eléggé rá fog világítani a pénz akkori vásárló erejére, hogy a vatikáni levéltárosnak, ennek a bizalmi állást betöltő fontos tiszttiselőnek *évi fizetése 25*, mondd huszonöt scudo (tallér volt).⁵

Nem a pápán múlott, aki csak hitt bennünk, remélt bennünk és szeretett minket! Vezéreink tehetsége és egyenetlensége miatt még a nagy vérveszteséggel megszerzett Esztergom is elveszett. A sok egyéni vitézségnak és fényes győzelemnek eredménye nem, csak emléke maradt meg.

66. FEJEZET.

A pápa Erdélyért.

Említettük, hogy VIII. Kelemen mindenkorán trónja elfoglalása után arra törekedett, hogy a török elleni védelmet Európa-szerte megszervezze és a kereszteny fejedelmeket török-ellenes szövetség alakítására bírja. A pápa nagy súlyt helyezett Erdélyre, amellyel a

¹ Fraknói: Magyarorsz. és a róm. szentsz. III. 258.

² U. o. III. 258. és Pastor: i. m. XI. 224.

³ Pastor: i. m. XI. 225.

⁴ U. o. 226.

⁵ dr. Veress Endre: Pápai nunciusok Erdélyben. Kath. Szemle, 1925. V. 265.

Szentszék soha nem állott olyan sűrű érintkezésben, mint éppen VIII. Kelemen alatt.

Sajnos, a pápa a kereszteny fejedelmek részéről az első viszszautasítást éppen Erdélyből kapta. VIII. Kelemen már öt héttel megválasztása után külön nunciust küldött Erdélybe (Amalio Atti- liot) Báthori Zsigmondhoz. A nuncius 1592. május 2-án érkezett meg Kolozsvárra, de csak több hét után juthatott a fejedelemhez, akinek átadta a pápa üzenetét, hogy meleg szeretetet táplál iránta és országa iránt, amely olyan mélyen gyökeredzik lelkében, hogy ha a szükség kívánná, kész volna személyesen is Erdélybe jönni. Egyben előadta a pápa kérését is, hogy a fejedelem béküljön ki unokatestvéreivel, a többi Báthorival. Am a fejedelem nemsokára megiziente a nunciustnak, hogy maradását nem tekinti kíváatosnak, amire ez azonnal el is hagyta Erdélyt.

A következő évben Báthori kísérelte meg az összeköttetést Rómával. A pápa Kumulovics (Cumuleo) Sándor apátot küldte Erdélybe, aki 1594. februárban érkezett Gyulafehérvárra. Az új követ kérte a fejedelmet a pápa nevében, hogy álljon el a török mellől és szövetkezzék a magyar királyal a közös ellenség leverésére. A követ valahogy meg is ingatta a fejedelmet a török barátságban, úgyhogy hajlandónak mutatkozott török elleni szövetségre lépni Rudolffal. Mi több, olasz udvari kamarását (Genga Fábián nevű papot) a pápához küldte azzal a jelentéssel, hogy tavasszal fegyvert fog a török ellen, ha a pápa támogatni fogja őt. A pápa fel is ajánlotta, hogy sereget küld, de ezt meg Rudolf ellenezte. Ezért a pápa havonként (!) fizetendő 30.000 forintot ajánlott fel hadcédra.¹

Ám Báthori csak 1594. végén határozta el magát, hogy megtámadja a törököt és erről a pápát is értesítette. Egyben ajánlkozott, hogy a török elleni haderő fővezérletét is hajlandó átvenni — de a pápától sereget és pénzt kér. A pápa, aki már előzetesen sok ezer tallért küldött a fejedelemnek, ez alkalommal újra küldött segélyt, sőt igérte, hogy minden erejét meg fogja feszíteni, hogy őt továbbra is segílyezhesse. A pápa a pénz átadásával és szándékainak közléssével Visconti Alfonz püspököt bízta meg. Visconti előbb Rudolflat kereste fel, akinek támogatását kérte Báthori Zsigmond részére, de kellemetlen meglepetésére üres ígéreteknel egyebet nem kapott, hollott az év elején vele kötött szerződése alapján a király köteles lett volna segíteni az erdélyi fejedelmet.²

Visconti Erdélybe érkezvén, hathatósan támogatta a fejedelmet. Pápai pénzzel sikerült is jelentékeny sereget összeállítaniuk. Közben a pápa kérve-kérte Rudolflat és a lengyel királyt, hogy csatlakozzék Báthori Zsigmond kezdeményezéséhez. A lengyeleknek mindenjárt 300.000 tallért küldött e célra.

Báthori az említett seregekkel meghódította Oláhországot és

¹ Fraknói: Magyarorsz. és a római szentsz. III. 233.

² Dr. Veress Endre: i. m. V. 275.

Szinan nagyvezér seregét október 28-án Gyirgyónál (Gyurgyevo) szétverte és magát a várost is bevette, amiben nagy segítségére voltak az olaszok a tüzérség vezetésével. Báthori személyesen vezette a sereget és oldala mellett állandóan ott volt a nuncius, akinek hat embere volt az első azok között, akik a fejedelem zászlaját a vár fogára kitűzték.¹

A pápa szentelt kard küldésével fejezte ki elismerését a fejedelemnek.

Ámde Báthori nem tudta kihasználni a győzelmet. Saját tisztjei nem akarták az ágyúkat hazavinni, úgyhogy azokat a Dunába kellett süllyeszteni, nehogy az ellenség kezébe jussanak, az egész sereg pedig felkerekedett, úgyhogy még őrség sem maradt az elfoglalt várban.² A lengyel király is cserben hagyta (pedig a pápa pénzét felvette!), amennyiben ő is igényt tartott Oláh- és Moldvaország felett a fennhatóságra.

Báthori 1596-ban felkereste Rudolfot, hogy terveinek megnyerje az udvart. Kérésére elkísérte útjára Visconti nuncius is. A fejedelem azonban csalódva tért vissza országába.

Érdekes és tanulságos a nunciusnak útközben Rómába küldött jelentése. Báthori — írja — korántsem olyan, aminőnek látszik és aminőnek a világ látja. Otthon még leplezni és takargatni tudja hibáit, ügyetlenségét és esetlen voltát, de Rudolf udvari környezetében annál jobban kitűnt ügyefogyottsága és udvariatlansága.³ De a nuncius mégis mentegeti a fejedelmet részint üres, tartalmatlan környezetével, részint azzal, hogy kiemeli jó oldalait is, főkép a bátorságát. Ezért kéri a pápát, hogy továbbra is támogassa a fejedelemet.⁴

Közben a pápa 6.000 lovasnak Erdélyben való toborzását határozta el. De Báthori arra kérte a pápát, hogy inkább az erre szükséges pénzt, havi (!) 20.000 tallért juttasson neki. A pápa teljesítette a fejedelem kérését. *Hét hónapra 20.000, összesen tehát 140.000 tallért utalt ki részére, amelyből 60.000 tallért előre kifizetett*⁵ Július végén a papa újra 30.000 forintot utaltatott ki Viscontinak és ugyanekkor összeget biztosított számára a közeljövőre.”

*Az állandó segélyen felül a pápai vezérhadbiztos Bécsből két szekér ezüstöt küldött a fejedelemnek 60.000 forint értékben, a pápa pedig 30.000 tallérral tetézte előbbi adományait.*⁶

Sajnos, a pápának ismét keservesen kellett csalódnia az általa annyiszor és oly nagy mértékben támogatott Báthoriban. A fejedelem a nuncius biztatására elhatározta ugyan Temesvár ostromát, el is indult, de a város alatt serege kudarcot vallott és mivel a mezőkeresztes csatája sem járt a várt sikerrel, az ingatag fejedelem abbahagyta a harcot és visszavonult. Igaz, hogy a csatavesztésnek

^{1,2} Dr. Veress Endre: i. m. VI. 331.

³⁻⁵ U. o. VI. 332.

6, Pastor: i. m. XI. 217., Dr. Veress: Epist. Carrillii. Bpest. 1906. 516.

⁷ Fraknói: Magyarorsz. és a róm. szentsz. III. 240.

nem Báthory volt az oka, aki most is bátran harcolt, hanem inkább Miksa kir. herceg lassúsága és Rudolf zsoldosai.

Hiába volt a sok pápai pénz. Elköltötték, de nem arra, amire kellett és illett volna.

67. FEJEZET. (Folytatás.)
Az erdélyi rémuralmat is kikerülhettük volna.

A XVII. század elején Erdély Mohácsát és vele a hírhedt rémuralmat is kikerülhettük volna, ha a király és az erdélyi fejedelem a pápának s követeinek tanácsára hallgat.

A pápa, aki egész Európában a török elleni kereszteny összefogásnak egyedüli apostola volt, legjobban óhajtotta az egységet, összefogást és kölcsönös támogatást Magyarország és Erdély között, amely két hatalom legközelebb feküdt a török érdekeltséghez.

A balkezű, állhatatlan és habozó Báthori Zsigmond, Erdély önálló fejedelme, 1598. ápr. 10-én Erdély-országot a Habsburg-házra ruházta át. Később megbántha elhatározását, majd 1599. márc. 30-án újra lemondott a trónról, de ezúttal a szelíd lelkű, egyenes jellemű unokatestvére, Báthori András bíboros javára, aki így valósággal belecseppent a fejedelmi székbe.

VIII. Kelemen pápa remélte, hogy Rudolfot és Báthori Andrászt szövetségre tudja bírni a török ellen. Ezért Andrászt meg akarta tartani a fejedelemségen. Hiszen András az ország békés birtokában volt, törvényes úton, a rendek utólagos választása folytán nyerte a fejedelemséget, Erdély népe is elismerte. „Az erdélyiek is inkább saját fejedelmök alatt akartak élni, aki hatalmát a magyar királytól nyerte, mint közvetlenül a magyar király alatt.” A pápa az erdélyiek e követelményét tiszteletben akarta tartani. „A pápa — mondja Acsády — ama helyes felfogásból indult ki, hogy Erdély élén csak erdélyi ember állhat és még a császári család egy tagja sem tarthatná ott magát. A kúria e felfogás helyességéről annyira át volt hatva, hogy még azt sem kifogásolta, hogy a császár esetleg a protestáns Bocskai Istvánt tegye meg Erdély fejedelmévé.”¹ Végre a pápa jól tudta, hogy Rudolf a jelenlegi viszonyok között úgysem változtathatna akármit is az erdélyi állapotot a keresztenység általános és saját egyéni érdekének kára nélkül.²

Viszont mivel Rudolf ragaszkodott Báthori Zsigmondnak az 1588-ban vele kötött szerződéséhez, amelynek alapján Zsigmond Rudolfnak engedte át Erdélyt, a pápa, hogy a helyzetet el ne mérgezítse és Rudolfot egészen el ne idegenítse Báthori Andrástól, ezt nem erdélyi fejedelemnek, hanem csak bíborosnak címezte. A pápa

¹ Acsády Ignác: Magyarország három részre oszlásának története. Budapest. 1897. 544.

² Ambróz Béla: Malaspina pápai nuncius működése Erdélyben. 1599. Kath. Szemle: 1887. 265. és 267.

törekvése oda irányult, hogy Rudolf és Báthori közé ékelt akadályokat elhárítsa és a két uralkodó között hidat verjen és őszinte kapcsolatot teremtsen. Valóban, *ha Rudolf király, Báthori és ennek hűbérere, Mihály vajda összefogott volna, a három férfiú játszva végezhetett volna a törökkel*. Azonban mind a három más-más irány felé sandított.

A pápa intette Báthorit, hogy ne a törökkel, hanem Rudolffal szövetkezzék és Malaspina nuncius útján meggyőzni törekedett a bíborost a Rudolffal való szövetkezésnek nemcsak jó oldaláról, hanem feltétlen szükségességről. Viszont Rudolffot biztatta, hogy keressen módot a bíborossal való kibékülésre és szorosabb szövetségre.

Sajnos, mindenki azt hitte, hogy jobban ismeri a helyzetet, mint a pápa. Azt vélték, hogy az ő elgondolásuk és szűk látókörű tanácsadói sugallata a helyesebb. Mindjárt látni fogjuk, hogy meilyik fél volt az előrelátóbb és bölcsebb.

Zsigmond részben azért engedte át a trónt Andrásnak, hogy ez szövetkezzék a törökkel: „Hiszen — mondja Szádeczky — a lemondásnál maga Zsigmond is megvallotta, mint egyik legfőbb okot, amiért lemondani kényszerül, mert látja — úgymond, — hogy Erdély a németek segélyével nem védelmezhető meg a török ellen, ő maga nem szegheti meg a keresztenységnek adott esküt s nem téphet vissza a török hűségre. így mintegy rámutatott Endrére ajánlássában, hogy az ő vérző tiszta keze lesz hivatva a törököt kiengeszteni s Erdélyt megmenteni.”¹ Ezért Báthori András is nem a pápa ajánlotta Magyarország felé fordult, hanem ellenkezően, innen vélte a veszedelmet közelegni.² Ekként bíboros létre mindenki alkudozásba bocsátkozott a törökkel, a keresztenység legnagyobb ellensegével.³ De másrészt ugyanakkor a lengyel királynak is felajánlotta, hogy kebelezze be Erdélyt a saját királyságába és győzze meg a szultánt a bekebelezésből a török portára háramló haszonról. Szóval kapkodott két irányban is, csak éppen a pápa javasolta irányban nem. Később ugyan Malaspina nuncius erélyes fellépéseré, az összehívott tanáccsal egyetemben megfogalmazott egy szerződést, amelyet Rudolf és Erdély között kötendő szövetség gyanánt akart a királynak elfogadásra ajánlani, de ekkor már késő volt.⁴ Az események rohamos fejlődése elébe vágott a késői jó szándéknak.

Rudolf t. i. — szintén nem fogadva meg a pápa tanácsát — Báthoriról hallani sem akart; bitorlónak tekintette, akit éppen azért semmi áron sem akart megtúrni a trónon. A király azzal vádolta Báthori Andrást, hogy maga kereste a fejedelemséget és e célból

¹ Szádeczky Lajos: Mihály havasalföldi vajda Erdélyben 1599—1601. Történelmi Tár. 1882. II. 15.

² U. o. 45.

³ U. o. II. 15.

⁴ Malaspina véleménye szerint Báthori akkor már őszintén kívánta a Rudolffal való kibékülést. (Malaspina levele a prágai nunciushoz, Gyulafehérvár 1599. okt. 21.)

hagyta ott Lengyelországot. „De — mondja Szádeczky — ez alap-
talán ráfogás volt. Nem egy okmány teszi világossá, hogy őt egye-
dül az a gondolat vezette Erdélybe, hogy a régi gyűlölködést az
egész Báthori család szép egyetértésévé változtassa.”¹ Ellenkezően!
A bíboros megdöbbenvé hallotta Zsigmond tervét és csak erős nyomásnak engedve hajlott a fejedelemseg elfogadására.²

Ám Rudolf közvetlenül és nyíltan nem merte, nem is tudta volna megfosztani a bíborost a tróntól. „úgy látszik — jegyezte meg a nuncius — ezek az urak (Rudolf környezete) sem háborút nem tudnak viselni, sem békét nem akarnak kötni.”³

Ezért Rudolf a ravaasz s minden erkölcsi érzés hiján levő Mihály oláh vajdát, az erdélyi fejedelem megbízhatatlan hűbéresét, játszotta ki a bíboros ellen.⁴ Róla írja életrajz-írója, hogy „Furfangos ügyessége, leleményes ravaaszsa nem ismert mértéket, nem kímélt senkit.”⁵ A király összeköttetésbe lépett vele, ígért neki katonát és pénz-segélyt.⁶

Mihály vajdának pedig egyéb gondja sem volt, mint hogy a két veszekedő fél, Rudolf király és Báthori fejedelem között való egyenetlenséget a maga önző céljaira kihasználja és Erdélyt elfoglalja.

Mi volt a következménye annak, hogy sem Rudolf, sem Báthori nem fogadta meg a pápa szavát? Az, hogy mindegyik elveszette Erdélyt, utóbbi még életét is.

Mihály vajda — az első hír után Rudolfnak nagy örömeire⁷ — elfoglalta ugyan Erdélyt, de — amint hamarjában kitűnt — nem a király, hanem a saját maga részére; úgyhogy az udvar hamar kiábrándult az örömből és rájött, hogy a vajda csak eszköznek használta fel a királyt, valójában pedig keresztezte minden törekvését. Nem is várta a király további intézkedését, hanem felvette a kormányzói és helytartói címet, feleskette a székelyeket a saját, sőt fia hűségére is⁸ és mint teljhatalmú úr kormányzott. Becsupta a királyt és elfoglalta annak a Báthori-családnak a trónját, amely családnak párfogása segítette őt a vajda-székbe és amely megmentette Szinán basa támadásakor. Erdély a kalendor, hitszegő, álnok vajda önkényének és vad zsarnokságának zsákmánya lett. Jellemző a vajdára, hogy azért a törökkel fenntartotta az érintkezést, sőt azzal ámitotta, hogy számára hódította meg Erdélyt, a temesvári basa követét pedig gázdag megajándékozta.⁹

Báthori a hegymenekült, hogy azután majd Lengyel-

¹ Szádeczky L.: i. m. 9.

² Szilágyi Sándor: Erdélyi országgyűlési emlékek IV. köt. 291.. Szádeczky: i. m. 9—10.

³ Spinelli érsek jelentése: 1599. szept. 20.

⁴ Szádeczky L.: i. m. 38.

⁵ U. o. 2.

⁶ U. o. 22., 39. és 41.

⁷ U. o. 80.

⁸ U. o. 86.

⁹ U. o. 83.

országba mehessen. De a fejére kitűzött díj reményében az öt üldöző székelyek elfogták, egy Ördög Balázs nevű lófő pedig baltával agyonütötte a magát hősiesen védelmező fejedelmet. Fejét levágta és öröm-ajándékul a vajdának vitte el, aki, mikor megkapta a véres főt, asztalára tétette és úgy gyönyörködött benne ¹ (hogy két év múlva az ő feje is hasonló öröm tárgya legyen Bastának, gyűlölt ellenfelének).

Kakas István, Báthori András követe és bizalmasa is elismerte, hogy minden szerencsétlenségnek oka az volt, hogy a bíboros már előbb nem hallgatott a pápa, illetve nunciusának szavára.²

Spinelli nuncius előre látta a következményt. Prófétai élesláttással írta Rómába: „Miután a dolgok ennyire jutottak, adjon Isten legalább annyi erőt Ő Felségének (t. i. Rudolfnak), hogy az országot (Erdélyt) önmagának és a keresztenységnek megtartsa. De kételetem. Ha innen nem támogathattak egy fejedelmet, akit mint országának szülöttét népe szerette, akinek könnyebb volt országában pénzt előteremteni s alattvalóit saját védelmükre buzdítani, miképen boldogulhatna ott egyszerű kormányzó, akinek mindenek kedvező körülmények nem állnak rendelkezésére?”³ A jövendölés betű szerint teljesült.

Mihály, illetve később Basta uralmával elkövetkezett Erdély számára az a szörnyűséges rémuralom és erőszakos németesítés, amelyről Acsády azt mondja, hogy „Leírni azt a szörnyű pusztulást, amelybe a föld népe ez események következtében süllyedt, emberi toll valóban képtelen. Az éhezők gyermekéket ölték le, a holttesteket felfalták és nyilvánosan mérték az emberhúst. Basta tönkretette Erdélyt, amely félholtan, rabláncre verve feküdt Rudolf lábainál.”⁴

Hiába, mint történelmünk egész ideje alatt, a pápaság akarata, útbaigazítása, tanácsa, jóakarata ezúttal is biztos *iránytűnek* bizonyult, amely boldogulásunk, emelkedésünk és dicsőségünk útját jelezte. A tőle való elhajlás pedig mindenkor erősen, sőt végzetesen megbosszulta magát.

68. FEJEZET. Buda és Pest 1602—1603-i ostroma.

Szomorú tény, hogy amióta Budavára és Pest török kézre került (1541.), a királyi ház majdnem 60 esztendeig alig *tett* valamit visszaszerzésük érdekében. Sőt mintha bele is törődött volna a vesztessége. Végre 1598-ban Mátyás kir. herceg, Magyarország kormányzója és katonai főparancsnoka, majd félévre rá Pálffy Miklós, Schwarzenberg Adolf és Nádasdy Ferenc kísérelte meg Buda ostromát.

¹ Szamosközy István: Történeti maradványai: IV. 107—109.

² Ambro Béla: i. m. 287.

³ Spinelli jelentése Rómába: 1599. nov. 29.

⁴ Acsády Ignác: i. m. 562—564.

Sajnos, 1600. márciusban elhunyt a vitéz Pálffy Miklós és nem-sokára rá Schwarzenberg Adolf gróf is. Ezért az udvar Mátyás kir. herceget és Mercoeur Fülöp Emáuel lotharingeni herceget bízta meg a hadjárat vezetésével.

Egy, a volt cs. és kir. hadilevél-tárban levő kimutatás szerint¹ a fegyveres erő három hadseregre oszlott. Az első hadsereg feladata volt Fehérvár felszabadítása. E hadseregen *a pápa Aldobrandini* parancsnoksága alatt *4.000 gyalogost tartott fenn*, az alsó-magyarországi (Kanizsa ellen rendelt) hadseregen pedig *a pápa 4.000 katonát tartott és látott el.*² Csupán a harmadik, az erdélyi, amúgy is kis létszámu hadseregen nem szerepeltek pápai katonák.

A következő évben azután Buda ostromára is rákerült a sor.

Most pedig átadom a szót a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából szerkesztett „Hadtörténelmi közlemények” c. hadtörténeti folyóiratnak, amelyben dr. Veress Ferenc ezeket állapítja meg: „E kísérletekre (t. i. Buda visszavételére) *a hadvezetőséget a Szentszék támogatása is sarkalta és kötelezte*, amely a török elleni küzdelem folytatására 1595. óta nemcsak pénzsegélyben, hanem se-regküldésben is nyilvánult, még pedig *oly áldozatkézséggel*, amely még Báthori Zsigmond erdélyi fejedelemnek is jutott sikeresen meg-kezdtett hadjárata költségeire.”³

Közben a pápa sajnálattal vette tudomásul, hogy a hadjárat késik, pénzsegélyét más célokra fordítják, a bécsi udvari kamara pedig annyira pazarolja a pénzt, hogy pl. a kir. hercegnek és kíséretének táborba való utazása minden alkalommal 25.000 forintba került. Ezért egyelőre felfüggesztette a segélyt. De — és itt ismét átadom a szót a nevezett tudományos folyóiratnak: — „Amint híre ment Rómában Székesfehérvár ostromának, *a pápa rögtön hivatta Giacomo Serra pápai főhadbiztost és utasítá, hogy sürgősen induljon Magyarországra*. Alig három napi készülődés után útrakelt *azzal a megbízatással, hogy Ő Szentsége 100.000 forintot ajánl fel hadicélokra.*”⁴

Serra, Budának szerencsétlen kimenetelű főrohamra utáni napján érkezett a táborba. Rögtön látta, hogy a vár visszavívása sokkal nehezebb, mint ahogy vele eleinte elhitetni törekedtek. Ez anyival is inkább bántotta, mivel eddig már *20.000 forintot költött hadicélokra* és érezte, hogy a további áldozat is hiábavaló lesz. Az is nagyon elkeserítette, hogy Rudolf udvarában alig törödtek a se-regek ellátásával és fizetésével. Három ezred legénysége már hónapok óta nem kapott zsoldot, úgyhogy elkeseredésükben szét akartak oszlani. *Ezt Serra, a pápai hadbiztos akadályozta meg, amennyi-*

¹ Udvari hadi tanács iratai 1601-ből. Volt cs. és kir. hadi levél-tár. Bécs.

² Hadtörténelmi Közlemények. 1892. III. füz. 304—305.

³ Hadtörténelmi Közlemények: 1010. 1—2. füz. 53. old. és Dr. Veress Endre: Erdélyországi pápai követek jelentései VIII. Kelemen idejéből című munkája, amely 1909-ben a Monumenta Vaticana Hungariae c. vállalat II. Rész 3. köteteként jelent meg.

⁴ Hadtörténelmi Közlemények 1910. 1—2. füz. 54. old.

ben 30.000 forintot utalt ki zsold-kifizetésre.¹ A pápai hadbiztos ké-
sőbb ugyane célra újabb 10.000, majd utóbb ismét 5.000 forinttal
segítette a csapatokat.²

Egy ügyes olasz mérnök *ugyancsak pápai segélyel* karácsonyig elkészült Pest erődítéseivel, amivel legalább a téli hónapokra biztosították magukat a meglepetések től és támadásoktól.³

VIII. Kelemen pápa 1603-ban is elküldötte Serra hadbiztost Hazánkba⁴ és *újabb pénzáldozattal* támogatta a hadjáratot.⁵ Ám a pénzt ismét nem rendeltetésszerűen használták fel Rudolf a kamarai sanyarú pénzügyi helyzete ellenére őrülten költekezett, sőt a begyült hadisegélyt és adókat is saját céljaira pazarolta el.⁶ A haditanács tagjai marakodtak és féltékenykedtek egymásra. Ügye fogott tagjai húzták-halasztották döntéseiket. A katonákat nem fizettek, ellátásuk és élelmezésük számalmas volt, úgyhogy legtöbbször csak lóhússal, de néha ebekkel és macskákkal kellett táplálkozniuk. Csupán borból jutott nekik elég. Természetesen a katonák hangulata (ha nem voltak részegek) elkeseredett volt, fegyelmük meglault. Egy alkalommal Rusworm tábornagy a váratlanul rohamozó török lovasság ellen 40 ágyút állítatott fel, de hasznukat nem vette, mert a tűzmesterek holt részegen fetrengtek a táborban.⁷

Ily körülmények között hiába áldozott a pápa, a hadbiztosnak is elment a kedve a további támogatástól. Seregeink eleinte csak a védelemre szorítkoztak, majd ezt is abba hagyták és a pesti erőd kardcsapás nélkül ismét török kézre került és maradt is török kézen, még 83 esztendőn keresztül.

69. FEJEZET. Újabb és újabb segélyek.

1539—1605-ig, tehát 66 éven át a római szentszék 28.000 katonát küldött Hazánkba. A hadjáratok pedig a pápáknak, mai pénzre átszámítva, 2,300.000 pengőbe kerültek. A pápák az ember- s pénzáldozatokon felül még külön-külön alkalmakkor összesen másfél millió aranyat és 61.000 forintot küldtek a magyar seregek javára.⁸

De a Szentszék az említett időköz után is hasonló bőkezűséggel juttatta segítségét Hazánknak.

V. Pál pápa (1605—1621.) már választása utáni második héten Hazánkba küldte Serra Giacomo kamarását segélypénzzel újabb

¹ Hadtörténelmi Közlemények 1910. 1—2. füz.

² U. o. 73—78.

³ U. o. 78.

⁴ U. o. 3—4. füz. 391.

⁵ U. o. 410.

⁶ U. o. 391.

⁷ U. o. 406.

⁸ Hóman—Szekfű: i. m. IV. 347—348. és Dr. Karácsonyi János: Magyarország Egyháztörténete. Veszprém. 1929. 168.

csapatok szerzése végett.¹ Majd *100.000 forintot ajánlót fel Rudolf királynak és 3.000 emberből álló ezredet küldött neki*, amelyet azonban a szerencsétlen kezű király teljes tétlenségben hagyott hét hónapig, úgyhogy a pápa kénytelen volt a rengeteg pénzről felemészteni ezredét feloszlatni. „Írja meg a királynak — rendelte a pápa Paravicini bíborosnak, — hogy nem akarjuk őt tovább segíteni, amikor látjuk, hogy minden elkötyavétel.”² És ennek ellenére V. Pál csak magának Rudolfnak *2,000.000 arany scudot küldött hadicélokra*.³ És 1612-ben a pápa a rablóbandák ellen saját védelmére tartott 650 könnyű lovasból álló zászlóalját is Hazánkba küldi, önmagát fosztva meg a védelemről, amennyiben az említett zászlóalj helyett a saját területén nem állított, mert nem állíthatott fel más, lévén pénztára teljesen üres és ezen felül még nehéz adósság is nyomta vállát.⁴ II. Ferdinánd királyunk (1619—1637.) *20.000 forintot kapott a Szentszéktől*.

XV. Gergely pápának (1621—1623.) első politikai ténykedése az volt, hogy Magyarországnak *40.00 forint segélyt küldött*.

VIII. Orbán pápa (1623—1644.) *havonként segélyezte* Ferdinánd királyt.⁵ Arra a híre, hogy a pápa az Angyalvár kincseinek egy részét, amelyet V. Sixtus rendkívüli csapások esetére helyezett el, szintén Hazánknak szánja, a római nép felháborodott.⁶ A pápa 1632-ben kincstárának amaz időben általánosan elismert szegényisége ellenére elhatározta, hogy Ferdinándnak *110—150 ezer tallért fog küldeni*. Még elhatározása napján 10.000 tallerről szóló váltót küldött a nuncius útján a királynak, ígérve, hogy a hátralevő összeget külön futár fogja elvinni.⁷

Amikor 1663-ban a török haderő Érsekújvárt, a Bécs felé vezető út legfontosabb várát, bevette és Lipót 1664-ben a török ellen hadjáratot készült indítani, VII. Sándor (1655—1669.) először *100.000 aranyat, majd újabb és újabb összeget küldött a sereg fenntartására*.

1672-ben Koribut lengyel király a lengyel nemzetre sérelmes, Magyarországra pedig veszedelmes békét kötött a törökkel. A lengyel országgyűlés nem is akarta megerősíteni a békekötést. A polgárháború veszélye fenyegett, amely még jobban erősítette volna a törököt és veszélyeztette volna Hazánkat. Ezért X. Kelemen pápa (1670—1676.) a lengyel és az ezzel összefüggő magyar érdekek megóvására Lengyelországba küldte Buonvisi Ferencet, azt a férfiút, aki a magyarságnak egyik legőszintébb barátja, legönzetlenebb támogatója és legrajongóbb híve volt és akinek nevét Hazánk törté-

¹ Pastor L.: i. m. XII. 500.

^{2,3} U. o. XII. 501.

⁴ U. o. XII. 76—77.

⁵ Fraknói: Magyarorsz. és a róm. szentsz. III. 316.; Péterffy: Conc. Hung. P. II. p. 224.

⁶ Fraknói: Magyarorsz. és a róm. szentsz. III. 317.

⁷ U. o. III. 321.

netében aranybetűkkel kellene feljegyezni. Működését más helyen méltatjuk.

Buonvisinek sikerült a lengyel királyt az ellenkező állásfoglalásra bírni, s ennek nemsokára bekövetkezett halála után utódát, Sobieskit is a török elleni háború eszméjének megnyerni. Mivel pedig minden háborúnak legföbb feltétele a pénz, a pápa *170.000, Odescalchi bíboros (a későbbi pápa) pedig 20.000 forintot küldött a lengyel királynak hadi cérla.*

Sobieski eleinte rendeltetésszerűen használta fel a pénzt és több diadalt is aratott a félholdon, de később, sajnos, a mindenáron Lipótot gyengíteni akaró XIV. Lajos francia király rábeszélésére lemondott a török elleni háború folytatásáról, sőt olyan békét kötött a törökkel, amelynek csak a török látta hasznát, mert megtarthatta az eddig megszállott területeket. Ezzel a két kereszteny király ismét keresztezte a pápa törekvését, akinek óriási anyagi segélye újra ki-dobott pénznek bizonyult. És nem a pápán műlött!

70. FEJEZET. Váraink és — a pápák.

A pápák sokoldalú támogatásához tartozik váraink és erődítményeink létesítése, építése, megerősítése, jókarbantartása, berendezése, kiegészítése, fejlesztése, műszaki felkarolása, alkalmas építők és szakemberek küldése, erődítési titkoknak rendelkezésünkre való bocsátása, pénzzel és hadi eszközökkel való ellátása vagy pénzbeli segélyezése.

Hiszen ismeretes a váraknak nagy fontossága honvédelmi szempontból. Rendeltetésük: a határok, a közlekedési vonalak és átkelési pontok biztosítása, uralkodók és előkelők védelme, az ország lakóinak és kincseinek menedékhelye, tüzérség, lőszer s hadieszközök felvétele s tárolása, menekülő vagy visszavonuló hadseregek elszállásolása, az ellenség feltartóztatása, gyengítése és zaklatása.

A gyakori betörések, de főkép a tatárjárásnak minden elpusztító, tönkretevő támadásai alkalmával tapasztalhattuk a megerősített helyek hasznát és fontosságát. A tatárjárás mutatta, hogy nyílt területen nincs mentség az ellenség elől. Gyorsaságra nem lehet velük versenyezni s a megfogyatkozott királyi seregek nem tudnak nekik sikerrel ellenállni.¹

Amikor a vad mongol hadak szinte a megsemmisülés határáig vitték a nemzetet, három megerősített város, három vár volt az országban, amely ellen tudott állni az ostromnak. Ez a három vár volt: Esztergom, az érsek fellegvára, Pannonhalma, a bencések vára

¹ Varjú Elemér: Magyar várak. Budapest, évszám nélkül. 198. és 209.; Dr. Lukcsics—Dr. Pfeiffer J.: A veszprémi püspöki vár. Veszprém. 1933. 8. old.

és Székesfehérvár, a János lovagok (Johanniták) vagy ispotályos lovagok vára.¹

Béla király tehát okolván a múlton, elhatározta, hogy új várat épít, a régieket pedig megerősíti; annál inkább, mert újabb tatárbetöréstől félt. De mivel magának nem volt ereje, sem pénze, sem alkalmas szakembere, IV. Ince pápa (1243—1254) támogatását kérté.

A pápa értesülvén a kívánságról, 1246. febr. 4-én levelet intézett Hazánk két érsekéhez, amelyben „megparancsolta” a püspököknek, hogy megépítsek a szükséges várakat. „Minthogy — írja a pápa — tudomásunkra jutott, hogy Magyarország fél a tatárok betörésétől; mivel célszerűbb idejében felkészülni, mint a szenvedett vereség után menedéket keresni, megparancsoljuk, hogy ti, valamint érsekségek alá tartozó püspökök a király akarata és óhaja szerint helyeket keressetek felépítésre és megerősítésre, úgyhogy azokban a ti egyházmegyétek népe a végveszélyben menedéket találhasson.” A püspöki kar természetesen engedelmeskedett és egymásután emelkedtek a várak az ország minden egyházmegyéjében.² Sőt a pápa szándékának és óhajának megfelelően a káptalanok, apátok és prépostok is emeltek várakat.

Így keletkeztek, újra épültek vagy megerősödtek a pápa parancsára vagy segélyével és támogatásával *egyházi pénzen*: Budavár, amelynek használatáért Nagy Lajos uralkodásáig királyaink az óbudai prépostnak és a káptalannak bért fizettek;³ Pozsonyvár, amelynek megerősítéséhez János cisztercita rendű pilisi apát járult hozzá; a Zalánd pozsonyi prépost (Hóman szerint a veszprémi püspök) emelte Felső- és Alsó-Tátika; az erdélyi püspök Gyulafehérvár falait;⁴ az erdélyi káptalan Szent Mihály Kövét; a pannonhalmi apát Szigligetet; a zágrábi káptalan Gradicvárt, Lambert egeri püspök Kerékköt emelte; Olivér kalocsai püspök emelte és Mátyás szepesi prépost megerősítette Szepesvárt; a káptalan hozzájárulásával Fülöp zágrábi érsek építette Medvevárt, Thimotheus püspök rendelte Garicvárt; Péter erdélyi püspök pedig Filesdi erődöt; Ladomér érsek rakta Szent Margit-sziget erősségét; a veszprémi püspökség emelte Sümegvárát.⁵ Veszprém és Tihany fontos

¹ Hóman Bálint előadása Székesfehérvárott 1934 okt. 4-én; Doberdói Breit József: A magyar nemzet hadtörténelme. Bpest. 1930. V. Rész, 115—116. old.; Hadtört. Közl. 1888, 88 és 1911, 6.; Dr. Czobor Béla: Magyarország középkori várai. Bpest. 1878. 9. old. A három említett váron kívül némelyek még ide sorolják a garamszentbenedekit is.

² Fejér: Cod. Dipl. Tom. IV. Vol. I. 462.; Bölcsey Ö.: A főpapok jótékonysága a hadügy terén. Magyar Kultúra III. évi (1915) I. k. 386. old.

³ Dr. Giczy József: A kat. papság érdemei Hazánk és az emberiség történetében. Szentgotthárd. 1929. 141.

⁴ Hóman—Szekfű: i. m. II. 149.

⁵ Fejér Gy.: Codex diplom. Hung. Buda, 1829—1844. 1245. IV. 1,380.; 1249. IV. 1,50. és IV. 2,218.; Wenzel: Codex Arpadianus Cont. III. 94. és 320. VIII. 70.; Pauer j.: i. m. 110—121.; Bölcsey Ö.: A főpapok, m. f. 388—393., Varjú E.: i. m. 158. és 168.

szerepet betöltő püspöki várak.¹ Érsekúvárt Várdai esztergomi érsek építette.² Egyik utóda a bástyafalakat vasból készítette.³ Győr vára a győri püspök és káptalan tulajdona.⁴

A végvárakhoz, erődített városokhoz és rendes várakhoz sorolandók még az erődített kolostorok.⁵ Szerzetesrendeink sok ilyen várszerűen megerősített kolostort építettek, így Majk várát a kamalduliak, Szkalkát (Trencsén vm.), Ladányt, Kolost (Nyitra vm.), Lekért (Bars vm.) és Zebegényt (Hont vm.) a bencések építették. A Szent István királyunk alapította, de a tatárok elhamvasztotta Pécsváradot szintén a bencések állították helyre. Az eredetileg Bogyoszló, váci püspök alapította, de a tatárok feldúlták leleszi várat 1241 után a premontreiak emelték újra.⁶ (A leleszi vár a maga nemében azért is nevezetes, mert megszakítás nélkül ugyanaz a szerzetesrend lakja, amelyik felépítette.)⁷

Várszerűen megerősített rendház volt még az esztergomi, Szent Istvánról nevezett János-lovagrend kolostora. E rendház jelentékeny szerepet játszott Esztergom várának 1306-ban történt visszavétele alkalmával.⁸ A győri rendház szintén erődjellegű volt. A csurgói János-lovagok rendházát 1324-ben erősítették meg. Erődszámba ment a székesfehérvári rendház is, amely — mint említettük — már a tatárváros idejében is biztos védelmet nyújtott.

A pápaság szó nélkül türte, hogy a magyar püspökök jövedelmük nagy részét leadják a végvárak fenntartására.⁹ A várak át javításának vagy építésének költségeit eleinte pápai segélypénzekből fedezték.¹⁰

*Ulászló a végvárak örségét pápai és velencei segélyből fizette. A pápa e célból 200.000 aranyat adott.*¹¹

X. Leó pápa 1515-ben 35.000, majd újabb 20.000 aranyat, temérdek hadi- s lőszert, valamint élelmet küldött a határszéli erődök részére. Egyben kijavításukra, és ha kell, új erődök felállítására szükséges összegeket is magára vállalta.

1525-ben II. Lajos király némi haderőt akart Jajcza-vár alá küldeni. A magyar urak közül egyetlen egy sem küldte el bandériumát. Egyes-egyedül a nuncius kölcsonzott 3000, az esztergom érsek pedig 1000 forintot a nevezett vár élelmezésére.

VII. Kelemen pápa pénz-segélyen kívül nagy mennyiségű élelmet és hadieszközt küldött a végvárak ellátására. A török részről

¹ Hóman—Szekfű: i. m. IV. 238.

^{2,3} U. o. IV. 119.

⁴ U. o. IV. 118.

⁵ Szendrei János: Váraink rendszere és felszerelése. Hadt. Közl. 1888, 95. és Varjú: i. m. 90.

⁶ Könyöki József: A középkori várak. Bpest. 1905. 132—133.; Varjú E.: i. m. 90.

⁷ Varjú E.: i. m. 90.

⁸ Hadt. Közl. 1911,5.

⁹ Hóman—Szekfű: i. m. IV. 244.

¹⁰ U. o. IV. 119.

¹¹ U. o. III. 424.

két ízben ostromlott és már-már elfoglalt Kiissa várát a saját költéségen megmentette, holott magának már minden jövedelmi forrása kimerült.¹

III. Gyula pápa (1550—1555) az új magyar püspökök által fizetendő díjakat a magyar végvárak megerősítésére ajánlotta fel; holott ép ebben az időben a Szentszék pénzügyi helyzete olyan vágásztalan volt, hogy a pápa minden értékes holmiját, kincsét és ékszerét, még az ujján rendesen hordott gyűrűjét is kénytelen volt elzálogosítani.²

Két év múlva V. Pius (1566—1572) még 30.000 tallért küldött a királynak a magyar végvárak megerősítésére, úgyhogy az e pénzen megerősített várakat pápai váraknak kezdték nevezni. A király 1569 március havában felhívta a pápa figyelmét, hogy „Pápa várát ő Szentsége nevével ruházták fel és így megőrzi annak emlékezetét, hogy Ő Szentsége költségén épült fel”.³

1585-től ismét jelentkezik a pápai segélypénz.⁴ Ekkor osztanak ki 1000 forintot Pápa, 1000-et Komárom, 1500-at Győr, 3500-at Kanizsa s kb. ugyanennyit Eger erődítésére.

A pápáknak magyar várainkra és végvárainkra szánt gondja, meleg érdeklődése, dús anyagi és hadi segélyezése még csak akkor domborodik ki hatalmasan és növekszik érdemben, ha e páratlan gondoskodással összehasonlítjuk a saját magunk hanyagságát, nemtörödömséget és közömbösséget várainkkal szemben. Nehogy elfogultságról vádolhassanak a pápák javára és saját fajtánk rovására, hadd idézzék e pontra vonatkozólag három tárgyilagos és elismert tekintélyt:

Szekfű írja: „A magyar végváriak szava pusztában kiáltó szava volt, sem a bécsi hatóságok, sem a magyar rendek nem hallgattak reájuk; e két részen a vétkes közömbösségek ugyanoly mértékkel kell megállapítanunk.”⁵ Eszterházy Miklós nádor felkiált: „Most kicsoda az, ki cselekedettel nem vérét, de csak részjavát is végezések szerint kívánná kiadni, nemhogy azonkívül valamit cse-

¹ Theiner Aug.: *Vetera mon. hist. Hung.* II. 659.

² Pastor L.: *i.m. VI.* 101—102.

³ Fraknói V.: *Magyarország és a római szentszék.* III. 147. Bár Fraknói maga is azt állítja, hogy Pápa vára ezt a nevet már azelőtt is viselte. A város nevének eredetére vonatkozóan több nézet van. A monda szerint Sz. István itt vette át Asztriktót a Koronát, felkiáltva: „Ecce *Papa* misit mihi *Coronam*”. A nép éltette a pápát, a király pedig a küldő iránt való halálból a várost Pápanak nevezte el. Mások másként magyarázzák. Pl. Horváth Elek a szláv pap-pa szóból (papé, vagyis papi birtok). De Pápa vára semmiesetre sem nyerhette nevét pápától, mert a vár csak a 15. sz. elején épült, holott Engel német történetíró már 1051-ben ily néven említi a várost; hasonlókép egy 1225-ből fennmaradt pápai bulla is. (Codex Dipl. IV. 1. 2. 377; Venzel A.: *Árpádkori új Okmánytár* II. 185. old. 113. sz. oki.; Dr. Kaposy L.: *Pápa város egyet, leírása.* 1905. 38—39; Kiss I.: *A pápai plébánia tört.* 1C08. 9—10; Dr. Tóth F.: *Pápa város és körny.* 1933. 69; Horváth Elek: *Pápa végvári szerepe a XVI. sz.-ban (a Magyar Katonai Szemlében nyomás alatt).*

⁴ Hofkriegsrath-Protokoll. 178. old. 1585. évi kötet. Kriegsarchiv. Wien.

⁵ Hóman—Szekfű: *i. m. V.* 216.

lékednek édes hazájáért.”¹ Más helyen így panaszkodik: „Sokakban igen meghült az ő hazájukhoz való igaz szeretetük.” Zrínyi Miklós, korának egyik legtehetségesebb és legönzetlenebb hadvezére pedig így feddi honfitársait: „Csúfsága lettünk a nemzeteknek és magunknak, ellenségünknek pedig prézája.”

A pápák támogatása vár-műszaki szempontból is felbecsülhetetlen volt.

Amint a XIII. században a tatájárás a magyarságot várak építésére készítette, úgy a XVI. században a húszszázadban polgárháború váraink átépítésére kényszerítette az országot. Az újszerű várépítés, illetve átalakítás 1541. után kezdődött. 1543 szeptemberében a pozsonyi gyűlésen maguk a rendek kérték Komárom, Veszprém, üjőr, Tata, Pápa, Veszprém, Sziget és Debregezd (így) várak megerősítését.² A hevenyészett építések korát (1541—1556) követte az alapos ó-olasz építkezési mód (1556—1570). Azonban ehhez, sajnos, mi magyarok nem értettünk. Ez az olasz mesterségekhez tartozott. A XVI. század végéig egész Európában olasz várépítőket tartottak. Az erődítés tudományát egészen a XVII. századig fellépett francia Vauban Sebestyénig (f 1690) ők vitték előre. A legjobbak mindenütt keresettek voltak.³ Az egész században minden össze egy magyar várépítővel találkozunk: Mesteri Jánossal.⁴ Ép az elsőrendű erősségeket (Győr, Komárom, Kanizsa, Eger) kizáráróan olaszok építették, akik közül viszont a híresebbeket a Szentszék ajánlotta nekünk vagy küldte hozzánk.

Az első, Rómából jött építész, akinek nevét megőrizték az okmányok, Paul de Róma volt,⁵ a következő 1594-ben Francisco de Monte;⁶ róla kimondottan megemlíti az íratok, hogy a pápa küldte. Ilyenek továbbá: De Spanoce Lelio, Porta Cesare, Cordonato Emilio és Savignano Germanio.⁷ Már egy régebbi fejezetben említettük, hogy Rudolf uralkodása alatt egy ügyes olasz mérnök, ugyancsak *pápai segélyvel*, Pest erődítését vállalta, amivel biztosították magukat a meglepetések től és támadásoktól.⁸

Hogy Rómából, a pápa részéről küldött több várépítő nevét nem ismerjük, annak főleg két oka van. Az egyik az, hogy a hadtörténelemnek ez az ága még nagyon kezdetleges és az idevonatkozó adatok — sajnos — még felfedezetlenül feküsznek a levéltárakban. A másik okot a régiek bámulatos szerénységében és névtelelensége burkolt alázatosságában kell keresnünk.

¹ Hóman—Szekfű: i. m. V. 216—217.

² Dr. Lukcsis P.—Dr. Pfeiffer J.: i. m. 8. old.

³ Hadt. Közl. 1888, 207.; Varjú E.: i. m. 210.

⁴ Pataki Vidor: A XVI. századi várépítés Magyarországon. A bécsi Magy. Tört. Intézet évkönyve. Bpest. 1931. 98—132. és főkép 129—130.

⁵ Hofkriegsrath-Protocoll 182. és 266. old. 1588. évi kötet; Kriegsarchiv. Wien.

⁶ U. o. Protocoll 1594, 35. és 193. old.

⁷ L. 4. sz. jegyzetet.

⁸ Hadtört. Közl. 1910. 1—2. füz. 78.

A kölni dóm építőjének nevét nem ismerjük. A világnak a Szentírás után legelterjedtebb könyve, az „Imitatio Christi” szerzője ma is ismeretlen. A könyvnyomtatás felfedezője álnevet használt. Nem Gutenberg volt az igazi neve, hanem Gensfleisch, az előbbi csak álneve volt. A Szent Korona után legértékesebb régi műkincsünk, a Corvin-Kálvária mesterének eszébe sem jutott, hogy nevét a műremeken megörökítse. Kézirat-irodalmunk nagyrésze ismeretlen szerzőktől származik.

Akkoriban a várakat is Isten dicsőségére, szinte imádkozva építették, főkép a pápa küldötte építészek, akik nem nevüket óhajtották megörökíteni, hanem műveiket.

Hogy XI. Incze milyen mesébe illő összegekkel támogatta Budavárat, arról egyik későbbi fejezetben lesz szó.

*

Itt ismét ki kell térnem egyik szomorú tapasztalatomra. Az utolsó évtizedekben elég tanulmány jelent meg várainkról (Czobor Béla, Könyöki József, Varjú Elemér, Szendrei János, Hadtörtén. Közl. több cikke stb.), de ez újabb tanulmányok legtöbbje csodálatos módon, gondosan kerüli váraink egyházi eredetének megemlíttését. Egészen különleges, senkit nem érdeklő részletekkel bővítik tanulmányaikat, de a pápának és az Egyháznak szerepét és hatását többnyire elhallgatják. Ha hivatkoznak is Ipolyi, Hunfalvy, Pastainer stb. műveire vagy régibb forrásainkra, ezeknek egyházi vonatkozású részeit elhagyják vagy gyengíteni igyekeznek. Szinte érthetetlen!

71. FEJEZET. A pápák közvetett segítsége.

A pápák Hazánknak nyújtotta közvetlen segítségéhez kell sorolnunk közvetett támogatásukat is. így pl. a pápák a török elleni védelem céljára — mint már hallottuk — átengedték a papi tizedeket, az apostoli szentszéknek javadalmak adománozásakor fizetendő illetékeket (az ú. n. annátákat) és gyakran az egyházi vagyon egy részét is.

Valahányszor Hazánk veszélyben volt, a pápák minden megengették, hogy javára a templom felesleges nemes ércét, a harangokat, műkincseket értékesíthessék. A pápa Hazánk megmentésére megadóztatta nemcsak a magyar fő- és alsópapságot, hanem gyakran saját alattvalói is (bíborosokat, fő- és alsópapságot, népet).¹

Az előző fejezetekben már felhozott példákon felül hadd említsük még két súlyos és jellemző adatot. Pázmány Péter eszterkomi érsek kérésére a pápa megengedte Ferdinánd királynak, hogy

¹ Hóman—Szekfű: i. m. IV. 148.

a török elleni védelem céljaira lefoglalhassa az összes egyházi vagyon felét. Ugyanakkor a saját pápai államában 100 arany jövedelem után fél aranyat vetett ki magyar célra, a bíborosok pedig egész jövedelmüket kötötték le.¹

A pápák közvetett segítségéhez tartozik az egész világra kiterjedt és érvényesített diplomáciai tevékenységük Hazánk érdekében. Kibékítettek bennünket ellenséges indulatú szomszédainkkal és ezzel rengeteg vérontásnak vették elejét. Megoltalmazták függetlenségünket, emelték, növelték tekintélyünket.

„*Élet-halál küzdelmünket a török ellen — állapítja meg Szekfű — elsősorban és amennyiben sikerről is beszélni lehet, leg-nagyobb sikerrel a pápaság szervezte.*”² Dr. Karácsonyi János pedig megállapítja, hogy „*Az Apostoli Szék a török háborúban anynyit fáradozott és annyi péntbeli segítséget nyújtott, hogy nélküle Hazánk a súlyos és pusztító török igából meg nem menekült volna.*”³

Kevesen tudják, hogy a pápák nemcsak saját embereiket küldték Hazánkba, vagy saját pénzükön fogadott s eltartott zsoldosokat küldtek hozzánk, hanem a saját államukban is tartottak magyar katonákat. Mi több, előszeretettel keresték a magyar zsoldosokat. Pl. amidőn XI. Gergely pápa Róbert de Altavilla capuai olasz zsoldos vezért szerződtette, arra kötelezte, hogy a 200 lándzsás mellett 100 magyar lovas íjászt is tartson.⁴ A magyar katonák nagyobb zsoldot is kaptak, mint a más nemzetiségűek.⁵

A pápai államban szolgáló magyar zsoldosoknak „fel nem ér tékelhető haszna volt — állapítja meg a Hadtört. Közl. —, hogy megismerték a nyugati művelődésnek föforrását, amelynek kincsei ből Itália mindenkor pazar kézzel osztogat”.⁶

A pápák közvetett érdemeihez soroljuk hatásukat Hazánk szellemi életére, művelődésére, és társadalmi felfogásunk átalakítására.

III. Sándor pápa (1159—1181) alatt tartott III. laterani zsinat határozata alapján a magyar alkotmány első századaiban náunk is megnyíltak a székesegyházak és kolostorok iskolái. Fennmaradt III. Ince pápának egyik 1216-ból kelt levele, amelyben a székesfehérvári iskolák felügyeletére „iskolás” kanonokot nevez ki.⁷ Már Szent Gellért csanádi püspök életében Walter nevű Csanádi szerzetes vezetése alatt álló iskola olyan nagy híre kapott, hogy német, francia, cseh, lengyel és más nemzetiségű ifjak is tódultak Walter keze alá.⁸ Az első pécsi püspök (Bonipert) annyira szívén

¹ Hóman—Szekfű: i. m. IV. 148.

² U. o. IV. 234.

³ Dr. Karácsonyi J.: i. m. 173.

⁴ Hadt. Közl. 1932. III—IV. füz. 155.

⁵ U. o. 127.

⁶ U. o. 157.

⁷ Cod. Dipl. T. III. vol. I. p. 228.

⁸ Pauer J.: i. m. 76; Dr. Czobor B.: Magyarország történelmi emlékei. Bpest. 1896. I. 80.

viselte az iskola ügyét, hogy 1009-ben alkalmas tankönyvéről Párizsba küldte egyik papját.¹ Az Árpád-kor leghíresebb iskolája a veszprémi káptalané volt. Kun László királynak egy, 1276-ban kelt okleveléből tudjuk, hogy ez az iskola a tanítók és tanulók számát illetően vetekedett a párizsi iskolával. Tanítói között 16 az összes törvények tudora volt.² Az esztergomi tudományos intézetben a XIV. század elején bölcselőt, jogot és orvostudományt adtak elő.³

A római szentszék hozta be először a panaszok és pörök *írásos* felterjesztését és tárgyalását az általános szóbeli eljárás helyett. III. Béla a Szentszéknek ezt az üdvös intézkedést nálunk is meg-honosította. A források külön kiemelik a körülményt, hogy a király ezt az újítást a pápától tanulta. (így Thuróczi és Kézai Simon mester.⁴)

Vegyük csak még fontolóra az Egyháznak hatalmas hatását Hazánk társadalmi viszonyaira, nevezetesen a rabszolgáság lassú megszüntetésére és a társadalmi egyenlőség elvének (demokratizmus) kibontakozására. Már maga az a tény, hogy a legfőbb földi s erkölcsi hatalom képviselői, a pápák közül sokan alacsony származásúak voltak (varga, pásztor stb.), óriási hatással volt a közvéleményre. Még nagyobb hatással volt a pápáknak határozott állásfoglalása egyes esetekben. Könyünk szűk kerete miatt a sok példa közül csak egyetlen egyet említünk, amely határkövet jelentett Hazánk társadalmi felfogásának jobbra irányításában. Az eset a következő:

IV. Orbán pápa 1262-ben Timót zalai főesperest zágrábi püspökké nevezte ki. A káptalan azonban nem akarta elfogadni Timótot és felzúdult ellene az egész ország, vagy legalább a főurak és maga IV. Béla király is, mert, mint mondta, Timót *alacsony, söt szolgai származású*. Ebben az időben t. i. megkívánták, hogy vezető ember, püspök, főpap, csak nemes ember lehet. Ezért ki akarták buktatni Timótot a püspöki székből. A király római követe útján, a főurak pedig levélben kérték a pápát, hogy a különben kiválor, tudós, erényes, de alacsony származása miatt méltatlannak tartott Timótot helyezze el a püspöki trónról. A pápa (IV. Kelemen) meg-oltalmazta a szolga fiát püspöki székében. Mikor IV. Béla király követe a magyar főurak levelével Rómába jött, meghallgatta tiszteletből a király iránt, de már a főurak levelét — mely csupa „jogsértést tartalmazott” — nem engedte felolvastatni. „Minden ember — felelte IV. Bélának — egyformán születik, egy ég alatt egy levegőt szív; meztelenül jő a földre, meztelenül távozik; ebben nincs különbség szabad és szolga, szegény és gazdag, pór és király közt; az isteni kegyelem nem tesz különbséget nagy és kicsiny, szabad és

¹ Pauer J.: i. m. 76.

² Dr. Czobor B.: i. m. I. 80.

³ Péterffy: Sacr. Cone. P. I. p. 178.

⁴ Thuróczi: Chronica Hungarorum. 1488. II. 69. fej.; Kézai Simon krónikája IV. 9. §.

szolga közt; az Úr előtt nincsen személy-válogatás. Ha szolga volt is, a püspöki méltóság a szolgáságot eltörölte; a királyok királya is' asztalához, nagy munkájához szegény halászokat választott.” Kérte, követelte, hogy a király engedje meg s ne akadályozza, hogy Timót püspöki székét elfoglalja. „Mi dicsősége van — tévé hozzá ügyes fordulattal — abból a nagy, hatalmas királynak, ha szegény emberrel küzd, száraz nádat üldöz s együgyű ember ellen mutatja hatalmát? Oroszlán nem fog fegyvert féreg ellen, sas nem támad verebekre. És te, férfi, nagy fejedelem, annyira törekszel egy püspök megbuktatására, aki ellen, ha mind igaz, amit mondanak, ki-fogást nem tehetsz, mert nem ő teremtette magát, hanem az Isten; nem tőle függött, hogy nemes szülöket válasszon magának, nem az ő hibája, ha olyan szülei voltak, aminőket az Isten adott neki! A szegény ember ügyét — végzi a pápa — el nem hagyjuk.” (1266. jan. 21.)¹

A pápa döntése észretérítette a királyt és a főurakat, gondolat-világukat helyesebb irányba terelte, a közfelfogást helyesbbítette és az egész társadalmi kérdést messze jövő távlatának fényébe állította. A pápa a jó értelemben vett népegyenlőség elvénél magját hittette el a XIII. században, amely mag csak 600 év múlva tudott kikelni és megérni a magyar ugaron. Nem a francia forradalom „liberté, égalité, fraternité” jelmondata és nem is Kossuth lángszava, vagy Petőfi izzó lelke, hanem a XIII. századbeli római pápa volt a legszentebb értelemben vett népelv és a magyar egyenlőség, testvériesség, szabadság első maghántője.

A magyar ember könnyen és szívesen csinál adósságot és önkéntes lekötöttje, rabszolgája lesz uzsorásainak. így volt régebben is. A pápák e tekintetben is fékezői voltak a magyar adósságcsinálási hajlamnak és őrködtek azon, hogy az uzsorások ne élhesse-nek vissza a jólelkű, derék, vitéz magyar nép könnyelműségével. A helyszűke miatt csak egyetlen példa:

IV. Béla királyunk üres kincstárt vett át apjától. Ezért elhatározta, hogy a regálé-jövedelmeket bérbe adja. Az Aranybulla és az 1231. évi kiváltságlevél szerint a bérlök csak keresztenyek lehetettek. De ezekben nem volt semmiféle üzleti szellem, a velük való kísérlet eredménytelennek mutatkozott. Ezért IV. Béla 1239-ben a nehéz pénzügyi helyzetre és a fenti körülményre hivatkozva, engedélyt kérte IX. Gergely pápától, hogy a kamarajövedelmeket zsidóknak és izmaelitáknak adhassa bérbe, mert csak ezekben volt meg az efféle vállalkozásokhoz való szellem. A pápa meg is adta az engedélyt, de kikötötte, hogy a szegény néppel közvetlenül érintkező tisztek, pénzváltók és adóbehajtók kivétel nélkül jó keresztenyek legyenek, hogy ekként az idegenek (zsidók, izmaeliták) minden kizákmányolási kísérletének elejejét vegye.²

¹ Pauler Gy.: A magy. nemz. története az árpádh. királyok alatt II. 355—357. és Szilágyi S.: i. m. II. 620—621.

² Hóman—Szekfű: i. m. II. 107.

72. FEJEZET.

Főiskoláink és a pápaság.

Hazánk legrégebbi egyetemét Nagy Lajos alapította Pécsen. Ehhez az egyetemhez a római szentszéknek három szempontból is nagy köze van.

Az első kapocs: Abban az időben a jogszokás szerint egyetemeket csak pápai jóváhagyás alapján lehetett felállítani. Nagy Lajos is a pápától kérte a jóváhagyást. A Szentszéknek ez ügyben tartott tárgyalásán maga V. Orbán pápa (1362—1370, azelőtt egyetemi tanár) elnökölt, aki 1367. szept. 1-én helybenhagyta a pécsi egyetem alapítását és erről másnap (szept. 2.) értesítette a királyt.

A megerősítő levél a többi között ezt mondja: „Hő vágyunk, hogy az ország a tudományok ajándékaival gyarapodjék és termékenységevel megtermékenyüljön s így oly férfiakat neveljen, akik a tanács érettségevel jeleskednek, az erény ékességevel tündökölnek és különböző tudományszakok alapelveiben jártasak; s legyen az országnak kútforrása, amelynek bőségéből mindenki meríthesse nek, akik a tudományok okirataiba kívánnak belemerülni. Gondos vizsgálódás után mindezt s különösen azt, hogy Pécs városa az ország többi városa között a tudomány magvainak szaporítására s üdvös sarjainak növelésére különösen alkalmasnak s megfelelőnek ígérkezik s nemcsak Magyarország és Pécs városa, hanem a szomszédos ország lakóinak javára és előrehaladására atyai érzülettel törekedvén s Lajos király kérelme előtt meghajolván: testvéreink tanácsára elhatározzuk és rendeljük, hogy Pécs városában legyen és örök időkig fennmaradjon az egyetem, a kánon és római jogi, valamint más megengedett karral.”¹

A pápa tehát „gondos vizsgálódás után” nemcsak helybenhagyta az alapítás tervét, hanem fennmaradását „örök időkre” engedélyezte, még pedig valamennyi karral, kivéve a hittudományit.

A pápai megerősítés annál méltóbb a figyelemre, mert Pécs nem volt fejedelmi székhely, mint Bécs, Krakkó vagy Prága és mert a többi egyetemtől eltérően, a pécsi egyetem fenntartását csupán királyi ígéret és Vilmos pécsi püspök fejedelmi bőkezűsége biztosította, így a segély csak a két személy élete fogytáig volt biztosítva és hiányzott a tárgyi, az állandó biztosíték.²

Feltűnő még, hogy a pápa milyen fontosságot tulajdonít a jövő magyar egyetemnek a külföld javára is, annak ellenére, hogy Itá-

¹ Békefi Rémi: A pécsi egyetem. Bpest. 1909. 10.

² Valóban a pécsi egyetem nem is állott fenn soká. Mikor szünt meg, nem tudjuk. Bizonyos, hogy 1465-ben már nem volt Pécsen egyetem. (Békefi R.: A pécsi egyetem. 1909. Akadémiai Értesítő Bpest. 1909. 109—121. old. és Cod. Dipl. IX. 4, 65, 59. Heilig Konrad: Zur Geschichte der ältesten ungar. Universitäten. A bécsi magyar intézet évkönyve. Károlyi A. közreműködésével szerk. Angyal D. Bpest. 1931. 42. old.)

liában, Bécsben és Prágában, tehát a közeli szomszédságban annyi egyetem volt.

A második szálat a Szentszék és a pécsi egyetem között a pápa adta szabadalmakban és kiváltságokban kell keresnünk. így pl. a pécsi egyetem a külföldiekkel egy színvonalon állott. Tanárai és tanulói ugyanolyan jogokat élveztek, mint más egyetemeken. Adót és vámot nem fizettek; nem a városi hatóság, hanem az egyetem törvényszéke elé tartoztak. A pécsi stúdium generale (így neveztek akkor az egyetemet) szintén gyakorolta a tudorrá avatás jogát és aki itt tudori vagy mesteri címet szerzett, más egyetemen is taníthatott.¹

A harmadik kapocs a pécsi egyetem és Róma között inkább a jelenre vonatkozik. Míg a szomszéd Bécs, Prága és Krakkó egyetemének még legrégebb anyakönyvei és szabályai is fennmaradtak, addig első, pécsi egyetemünkre vonatkozó okiratok közül eddig csak 11-et ismerünk, amelyeket egytől-egyig a római pápa levéltára őrzött meg számunkra.²

A budai egyetem 1389-ben ugyancsak pápai alapítólevél alapján keletkezett. IX. Bonifác pápa ezt az egyetemet is több kivállásgal ruházta fel. 1395-ben az egyetem főigazgatója, Lukács óbudaí prépost, kancellári rangot kapott. Csak a pápai alapítólevél alapján tudjuk azt is, hogy az egyetemnek négy kara volt.

Hunyadi Mátyás király 1465-ben I. Pál pápának elpanaszolta, hogy Magyarországon az egyetem sehogy sem lendül fel, úgyhogy a tehetségesebb ifjak a külföldi egyetemekre mennek. De viszont sok tehetség elkallódik, mert vagy a szegénység miatt nem telik a költségre, vagy a hosszú út és a nyelvi nehézség tart vissza sokat. Ennek azután csak az ország vallja kárát, pedig éppen itt, a hitellenek szomszédságában nagy szükség volna tanult emberekre. Ezért kéri a pápát, engedélyezze az egyetem felállítását Magyarországon. A pápa teljesítette a kérést. Vitéz János esztergomi érseket és Csezmiczei János (Janus Pannonius) pécsi püspököt utasította, hogy a király óhajtotta alkalmas helyen szervezzék meg az egyetemet. A két főpap a pápa parancsára az új egyetemet (Academia Istropolitana) Pozsonyban állította fel. A tanárokat is Vitéz János teremtette elő és nevezte ki, úgyhogy a bécsi egyetem a pozsonyit Vitéz egyetemének nevezte. Ez egyetemben Európa-hírű tanárok működtek, pl. Joannes de Monte Regio (Regiomontanus), korának legelső csillagásza, Gattus János, az egyetemes tudós s mások.

Mátyás király kérésére I. Pál pápa 1469-ben az egyetem alkancellájának különféle kiváltságokat engedélyezett, amelyeket VIII. Ince pápa újabbakkal megtoldott.³ Ugyancsak a pápa Kolozs-

¹ Dr. Czobor Béla és Szalay Imre: Magyarország tört. emlékei. Bpest. 1896. II. 250.

² Békefi R.: i. m. 5.

³ Dr. Czobor B. és Szalay I.: i. m. II. 250., 251.

várott a Báthoriakkal karoltve akadémiát (konviktust) létesített. A pénz nagyobb részét a pápa adta.¹

A pápák különben még egy csomó magyar városi és falusi iskolát is segélyeztek, egyeseket századokon át.²

XII. Gergely pápa (1572—1585.) 1573-ban, Hazánk legszomorúbb napjaiban, sanyarú anyagi helyzetünk miatt Rómában *magyar* papnövendékek számára, saját költségén „Magyar kollégiumot” alapított és tartott fenn.

Már Loyolai Szent Ignác, a jezsuiták alapítója, felvette a tervet, hogy a magyarok számára külön kollégiumot kellene alapítani Rómában. Később V. Pius (1566—1572.) akarta ez eszmét megvalósítani, sőt már ki is jelölte a magyar ifjakat,³ de a pálosok azzal szerelték le a pápát, hogy római kolostoruk amúgy is minden magyart szívesen lát vendégül. Végre XIII. Gergely valósította meg a tervet. Érdemes, hogy az alapító levél idevágó részét, eredeti szövegben, szószerint közöljük: „*Inter varias temporum calamitates cum menti nostrae obversaretur nobilissimi atque quondam opulentissimi Hungariae Regni deploranda conditio... pro debita omnibus gentibus sollicitudine nostra ac praecipue erga tam insigne et amplum christian! orbis membrum charitable subvenire, quantum in nobis est, omni studio cupientes, peculiare collegium pro Natione Hungarica his duximus instituendum.*”

„Remélem — írja a pápa a királynak, — hogy az intézetben felneveltek hazatérve, az uralkodó iránt a hűség és engedelmesség megszilárdítására fognak a magyar nemzet körében hatni.”⁴

Addig is, amíg a kollégium számára kijelölt kolostor alkalmasá vált az ifjak befogadására, az ideiglenesen másutt elhelyezett magyarok ellátására a pápa fejenkint és havonkint 10, a berendezésre pedig 500 tallért adott és ezenfelül a volt római pálos kolostor és magyar zarándokház összes ingó és ingatlan vagyonát a kollégiumnak ajándékozta. Hogy mily nagy összeg volt annak idején 10 tallér, mutatja az az egy példa, hogy Nagy Kázmér lengyel király a krakkói egyetem *legelőkelőbb tanszékének tanárát 40 márkával díjazta.*⁵ A pápa a magyar királyt és a főpapokat megyugtatta, hogy rájuk nem fog teher esni az intézet révén, mert a jövőben is a Szentszék fogja a költségeket viselni. Egyben négy bíborost nevezett ki a magyar intézet védőjévé. Mivel azonban kevés magyar ifjú jelentkezett, a pápa később egyesítette a német és magyar kollégiumot, amely „*Collegium germanico-hungaricum*” néven máig is fennáll és számos kiváló magyar főpapot, papot, tudóst, államférfiút és áldozatkész pártfogót nevelt a magyar egyház és haza számára. Itt nyertek nemsokára kiképzést Lippay, Lósy, Szelepczényi, Kisdy, i3enedek, Draskovich György, Esterházy Imre,

¹ Pauer J.: i. m. 306.

² Tanodáj Lapok. 1863. I. félév. 11. sz. 125. old.

³ Kathol. Szemle. VII. évf. 181. és köv. old.

⁴ Fraknói: Magyarorsz. és a r. szentsz. III. 210.

⁵ Békefi R.: i. m. 114.

Csáky Imre, Barkóczy Ferenc s. í. t. „Ők — mondja a magyar kormány támogatásával kiadott ezeréves díszmunka — a keresztenység fővárosából, ahol a katolikus vallás életérejében volt, hozták magukkal azt a nemes szellemet, amely kész volt hazafias áldozatra s nagy alapítványokkal *nemzeti művelődésünk alapjait hosszú századokra lerakta.*”¹

73. FEJEZET.

Szerzetesek révén.

Jelen könyv szűk kerete nem engedi meg, hogy részletezzük a pápáknak ama közvetett jótéteményeit, amelyekben azzal részesítettek minket, hogy a különféle szerzetes rendeket Hazánkba küldte vagy azok megteljesítését engedélyezte.

Már az Árpádok idejéről mondja Páuler: „Minden kolostor abban az időben egy-egy oázis volt, ahonnan a civilizációnak és békés fejlődésnek példája messze környékre kihatott. Gazdasági intézetek, tudományos és szépművészeti akadémiák, iskolák, kórházak, szállók, kereskedelmi és iparos központok voltak, már t. i. olyanok, amilyenek abban a korban egyáltalában lehettek s ha mindenek, akik a keresztenység meghonosulása óta Európa minden részében kolostort kolostorra alapítottak, nem gondoltak is ily világi haszonra, hanem csak Isten dicsőségére és bűneiknek bocsánatára: az embereknek, a társadalomnak is ezáltal oly hasznat nyújtottak, minőnél nagyobbat akkor, másmódon, semmikép sem nyújthattak volna.”²²

Hóman írja: „A magyar bencés monostorok a mellett, hogy a vidék hitéletének gondozói, egyszersmind iskolafenntartó és tudós-képző intézetek, kórházak, ingyenes vendégfogadók s egy-egy min>tagazdaság központjai voltak. A szerzetesek a hozzájuk beadott gyermeket mindenféle elemi ismeretekre oktatják, másolják az egyházi és iskolai könyveket, tudománnyal foglalkoznak, betegeket ápolnak és gyógyítanak, külföldi s hazai utasokat élelmemmel és szálással látnak el és nagyfokú gazdasági munkával terjesztik a föld minden munkáját.”³

Valóban, tudomány és művészet, mesterség és műveltség, a kolostorban talált menedéket, egyedül itt talált meleg otthonra, melegengető szeretetre, buzgó pártfogásra. A szerzetesek voltak nálunk, akik oktatásukkal, példájukkal és fáradságuk verejtékel megismergették, megkedveltekké s emelték a földművelést és ezzel a nép lelkét a Haza szent földjéhez való ragaszkodásra nevelték. Ők száritották ki a mocsarakat és ingoványokat, irtották az erdőket és varázsolattak lakaatlak pusztaságokból virágos és veteményes kerteket,

¹ Dr. Czobor—Szalay. i. m. II. 340.

² Páuler Gy.: i. m. I. 60.

³ Hóman—Szekfű: i. m. I. 207.

szántóföldeket és szőlőtáblákat. Egyedül a szerzetesek voltak követek gyanánt alkalmazhatók műveltségük és összeköttetésük következtében.

Hazánkban a szerzetesek voltak a történetírók és az események megörökítői, a szellemi élet hordozói, a királyi hercegek nevelői, a törvények szerkesztői s megfogalmazói, az oklevél-írók, ünnepi szónokok, gyűlések jegyzőkönyvvezetői.

A szerzetesek alapították az első kórházakat, ők voltak a nép orvosai. Az ő hatásukra vezethető vissza, hogy pl. I. András királyunk idejében a tolvajok s rablók családjának szolgáságra vetését megtiltották.¹ Később is, írja Szekfű: „Szerzetesrendek s élükön a jezsuiták, az irgalmasság önzetlen cselekedéivel nyerték meg a folytonos háborúkban elvadult lakosságot, sebesültek, pestis betegeket egyaránt ápoltak, elhagyott gyermeket összeszedtek és felneveltek, rabokat török fogáságból kiváltottak, a testi és lelki betegségen sínylezőket orvostudományukkal gyógyították.”²

A különféle kongregációk mindegyike (egy akkori könyvecske szerint) „méltán neveztetik a szükölködő emberek tárházának” és hogyha „ minden helységben volna ez a szent és üdvösséges kongregáció, akkor volna bizonyára igaz s állandó országunkban a békesség, csendesség, egyezség, üdvösség és minden isteni áldás”.³ Az egyik kongregációról így ír az egykori forrás: „A páter praeses megegyezik doktorral, borbéllyal, apothicariussal, kik ebben a szent kongregációban levő minden szegényt és gyámoltalan betegeket látnak és orvosolják.”⁴

Ha igaz, pedig igaz, hogy a társadalom megelégedésének, boldogságának, nyugalmának és jó, derűs kedélyének legfőbb forrása a vallás, akkor ez az éltető, boldogító, tisztító, nemesítő forrás első-sorban a kolostorokból csörgedezett a nép széles rétegei közé.

Hadd idézzük még Montalembert, a nagy francia írónak szavait, amelyek Hazánkra is oly pompásan illenek: „Minden léptenyomon apátságok, perjelségek, kolostorok és monostorok neveibe ütközünk, amelyek ép annyi művelődési gócpontot jelentettek. Hol van csak egyetlen érdemes hely is, amelyet nem valamely kolostor alapított, jólétre emelt vagy megvédett? Ha valahol rendezett erdőség van, tiszta forrás csörgedezik, faóriás évszázados törzse árnyékolja be a földet, rendesen rájövünk, hogy mindenhez szerzetek keze munkájának köze volt. De ez a hatás még sokkal általánosabb, maradandóbb s elpusztíthatatlanabb alkotmányunkban, törvényeinkben, művészettünkben, erkölcsünkben és egész társadalmi berendezésünkben. A társadalom ifjúkorát mindenütt a szerzetesség szellege tartotta fenn üdeségen, vezette és szervezte. mindenütt, ahol a múlt emlékeit kutatjuk, nemcsak Franciaországban, hanem egész Európában, Spanyolországtól Svédországig, Skóciától

¹ Hóman—Szekfű: i. m. II. 97.

² U. o. VI. 154.

^{3,4} U. o. VI. 167—168.

Szicíliáig, a kutató mindenütt szerzetessel találja magát szemben. mindenütt belebotlik tevékenységének, jelentőségénél: és az egész vidék javára szolgáló jótéteményeinek mély nyomaira.”

A szerzetesek hadi és honvédelmi szempontból is felértékelhetetlen szolgálatot teljesítettek a Hazának. Mint már fentebb említettük, számos kolostor egyúttal várszerűen megerősített erőd is volt, amely a vár minden céljának megfelelt. Az első várépítők is szerzetesek voltak.¹

IV. Béla a tatárok második betörése idején többször *vette* igénybe a János-lovagok bajnoki kardját. Amidőn a szorongatott királyt mindenki elhagyta és cserbenhagyta, egyedül a János-lovagrend ajánlotta fel neki ismét segítségét, aki ugyancsak a nevezett egyházi lovagrend nagymesterének személyes vezérlete alatt álló rendtársaival verte vissza a tatárokat. Azokat a nagy szolgálatokat, amelyeket a rend ez alkalommal a királynak és az országnak tett, részletesen felsorolja és feldicséri IV. Bélának 1248-ban kelt oklevéle.²

Tudjuk, hogy Zára felmentése Lajos király táborában levő magyar urak árulása következtében meghiúsult, akiket Velence megvesztegett és így a köztársaság a király kérte gályákat is következetesen megtagadta; ekkor a János-lovagok rendje kölcsönzött hajókat Lajosnak.³

Nagy Lajos az 1356, 1357 és 1359-ben kelt kiváltság-levelek mindegyikében hangsúlyozza, hogy a nápolyi hadjáratok alatt minlyen kitűnő szolgálatokat teljesítettek a János-lovagok.⁴

Attól az időtől kezdve, amikor még nem ismertük a tábori kórházakat a világháború végéig, illetve utána még jó ideig az apácák ezrei ápolták rendszeresen s ismert önfeláldozással hősi sebesültjeineket. Ők alkották az ú. n. „láthatatlan gárdát”.

Amit Hazánk a szerzeteseknek társadalmi (szociális) téren köszönhet, azt olvasóim bővebben megtalálhatják e sorok írója „Krisztus akarata” c. könyvében. (Budapest, 1934. II. kiadás, Szent István Társ. kiad. 120—145. oldal.)

Ha összefoglaljuk a pápák közvetett segítségéről, hatásáról és befolyásáról mondottakat, amelyet Hazánk Rómából élvezett, iga-zat kell adnunk az Egyházzal éppen nem rokonszenvező protestáns Gregorovius Ferdinand német történetírónak: „Ahogy az ókori Róma katonai és politikai szempontból, úgy később a kereszteny Róma szellemi, erkölcsi és művelődési szempontból volt a világ feje, irányítója, törvényhozója, tanítója, történetének hordozója, a királyok atya és a népek anyja.” És Róma e világtörténeti gyúpontjának éltető, melegítő, világító, jótékony fénycsívájába jutottunk mi magyarok is.

¹ Czobor Béla: Magyarország középkori várai. Bpest. 1876. 9.

² Dr. Reissig Ede: A János-lovagok részvéte Nagy Lajos király hadjáratában: Hadt. Közl. 1911. 4. old.

³ U. o. 8. és 10. old.

⁴ U. o. 12. old.

74. FEJEZET.

A pápa kegyelmet kér magyar halálra-ítéltekért.

Lipót uralkodása alatt a lefolyt háború pusztításai, a német zsoldosok garázdálkodásai, katonáink nyomorúsága, a nép lelki szenvédései, az egyoldalú igazságszolgáltatás, az önkény rendszere általános elégedetlenséget szült az országban. Amidőn aztán Lipót a vasvári békét a nemzet megkérdezése és hozzájárulása nélkül kötötte meg és a bécsi udvar az országot szemmel láthatóan az örökök tartományok közé akarta beolvasztani, Wesselényi, az ország nádora, Zrínyi horvát bán, Frangepán és Nádasdy országbíró elhatározta, hogy az Aranybulla 31. cikke alapján felkelést támaszt.

Tervük kitudódott, a vezéreket elfogták, Wesselényi közben meghalt, a többit, mint Frangepánt, Zrínyit, Nádasdyt a vészbíróság fej- és jóságvesztésre ítélte, súlyosbítva előzetes kézcsönkítással.

A magyarokban meghült a vér, de a római szentszék is velünk érzett és az elítétekkel. Először a pápai nuncius járt közben értük az udvarnál, majd maga X. Kelemen pápa (1670—1676) kért Lipóttól meleghangú levélben kegyelmet. Bár közbenjárása csak anynyiban járt eredménnyel, hogy legalább a kézcsönkítést elhagyták, de magát a kegyelemkérés tényét — *magyar* halálraítéltek jávára (!) — nem volna szabad elfelejtenünk!

75. FEJEZET.

Hazánk nagy felszabadítója.

Le a kalappal, de mélyen!

Régtől fogva tudta s érezte mindenki, hogy ha a kereszteny hatalmak összefognának és összetartanának, a törököt könnyű szerrel kiüzhetnék Európából. Az összefogás gondolatának és eszméjének legfőbb, mondhatni egyedüli mozgatója, apostola, erőltetője a mindenkor pápa volt. De nemes, lelkes és önzetlen törekvésüket — mint hallottuk, — mindenkor meghiúsította részben a kereszteny hatalmak kölcsönös irigysége, féltékenysége, érzékenysége, részben különféle személyi vagy politikai szempont.

Végre azonban adott az isteni gondviselés az Egyháznak olyan pápát, aki tekintélyt követelő szent életével, hatalmas erélyvel, mesébe illő áldozatkészséggel, fáradhatatlan buzgóságával és minden akadályt leküzdő szívösséggel mégis össze tudta kovácsolni a szóbajöhétő hatalmakat, a többit meg le tudta kötni s meg tudta felezni, elannyira, hogy végre megvalósulhatott a várva-várt szent cél: a török hatalmának megtörése és Magyarországnak végső felszabadítása a másfélszázados török megszállás alól.

Ez a világtörténelmi fontosságú, nagy történelmi súlyú,

Magyarországot felszabadító és Európát megmentő nagy pápa XI. Ince volt.

XI. Ince (1676—1689) a már említett pápáknál is többet tett, fáradozott, imádkozott és áldozott Hazánk érdekében. Illő, hogy nevét minden magyar megjegyezze és hódolatos hálával kiejtse, mert ha Árpádot Hazánk első, IV. Bélát pedig második megalapítójának tartjuk, *XI. Incét minden esetre Hazánk harmadik megalapítójának, vagy legalább is legnagyobb megmentőjének és felszabadítójának kell tartanunk*. Ha ugyanis oknyomozó szemmel szemléljük az eseményeket, legelsősorban XI. Ince pápának köszönhetjük a török végleges kiüzsét Hazánkból és Magyarország ősi területének helyreállítását.

XI. Ince pápa hatalmas alkotását, felbecsülhetetlen tevékenységét és Hazánk megmentése körül szerzett korszakalkotó érdemeit csak akkor tudjuk kellőképpen értékelni, ha ismerjük a keretet, amelyben a pápa élt és ha kissé bevilágítunk ama kor gyászos sötétségébe és megismerjük az akkori politikai életnek boszorkánykonyháját, mérgező légkörét, világi szereplőinek ördögi cselveteit, amelyeknek keserű, halálos fullánkjaítól elsősorban is nekünk kellett volna feljajdulnunk, amúgy is ezer sebből vérző, török igától leroskadt, kiszipolyozott, agyonhajszolt magyaroknak.

Hazánk a XVI. és XVII. században háromfelé szakadt, szétfoszlott területű ország volt. Sőt a XVII. század vége felé már négy fejedelemnek hódolt: a törvényes királynak, az erdélyi fejedelemnek, a szultánnak és a tizenhat szepesi város a lengyelnek. És (elválva a 16 szepesi várostól) a *legkisebb* rész, a király fönnhatósága alatti volt; Buda visszavívása előtt csupán tizenegy megyére terjedt, ez is annyira el- és kipusztult, hogy nem sokban különbözött a tatárjárás utáni Magyarországtól.¹ Az ország annyira leszegényedett, hogy leggazdagabb főura, gróf Esterházy Pál sem tudta adóját megfizetni, a többi „gazdag” főür pedig (Wesselényi, Zrínyi Péter stb.) teljesen eladósodott.²

Nemcsak Európa kormányai, hanem mi magunk is a török uralmat a magyar terület nagy részén *bevégzett ténynek kezdtük tekinnen*,³ „amellyel legalább egyelőre nemcsak számítottak, de amelyet nemelyek közülök politikai céljaik egyik eszközüként ismételten fel is használtak”.⁴ A szultánoknak is az volt az elve, hogy soha nem mondhatnak le olyan területről, amelyet fegyvereik valaha elfoglaltak. Mindehhez járult, hogy a kereszteny Nyugat a kölcsönös ellenállás, gyanakodások, felreírtések, bizalmatlanságok, ellenszenvek, fendorlatok, diplomáciai összeütközések, gyűlölet, vetélkedés, féltekenység és vallási villongás következtében széjjelhullottnak volt tekinthető. Mi több, a Hazánkra oly végzetes és káros vasvári béke után nemcsak a bécsi udvar, de mi magyarok is a törökök kedvét

¹ Comaro Frigyes jelentései Buda várának ostromáról és visszavételéről. Bpest. 1891. XVIII. old.

² U. o. 343. old. és Hóman—Szekfű: i. m. VI. 13.

³ Századok 1886. VIII. 672.

kerestük, ama hitben, hogy még így húzzuk legkevésbbé a rövidet. Mindezzel szemben az *ozmán* hatalom egységes volt, kitűnő katonai szervezettel, amelyet meghatványozott a vallási rajongás lelkesítő ereje. Pénzzel is győzte a török, míg Hazánknak a törekül szabad része az üres pénztárok, a legsanyarúbb pénzügyi viszonyok s gazdasági bizonytalanság minden hátrányától sorvadozott.¹ De még ember is alig volt az országban. A XVII. század végén a négy uralom alatt álló *egész* Magyarország területén aligha voir több, mint kétnyolc millió lakos.² Minő csekély lehetett tehát a lakosság száma az ország szabad területén. Harcról alig lehetett beszélni. Kardjai: csak fizetetlen, maroknyi hadakkal és pusztán kisebb értékű harcszerű kísérletezésekkel villogettathatta, a nélkül, hogy maradandóbb eredményekre számíthatott volna. A fizetésnélküliség és éhség miatt a fegyelem is rendkívül meglazult.³ Arneth írja, hogy a tisztek máin nem mertek a legénység előtt mutatkozni.⁴ A katonaság a hiányzó zsoldját és élelmét a népnél „vasalta be”, amely így az ország legnagyobb csapásává vált. S főképpen a végbeli katonaság, „amely még nem régen az ország ifjúságának díszét, virágját foglalta magában, fosztogatók és rablók seregévé lett”.⁵ Még a tisztek is a nép terhére kárpótolták magukat az elmaradt fizetésért.⁶

Arneth, a jeles osztrák tudós, akit semmiképen sem lehet a magyarok iránt érzett részvéttel meggyanúsítani, írja 1685-ről, hogy Magyarországban, e „szerencsétlen országban” a városokat felperzselve, a falvakat kifosztva, a földeket elpusztítva találta. Az éhség akkora volt, hogy 3000 ember éhen pusztult. Egész kenyérnek három talléra szökött az ára, de ennyiért sem lehetett hozzájutni. Marhahúst fellelni nem tudtak, tisztek ínyenc-falat gyanánt üdvözölték a lóhúst, a nép és legénység pedig kányákkal és rég elhullott állatok húsával csillapította éhségét. Néhány katona egy dragonyosnak holttestét, egy asszony pedig saját gyermekének karját fogyasztotta el.⁷

Másfélszázados török megszállás alatt elhagyatva, a végletekig kisajtolva, fuldokolva, annyi csalódás után már nem mertünk gondolni az állapotok változására, mentő kézre, megváltói lehetősségre! Hazánknak a török iga alól való felszabadítására alig is lehetett kedvezőtlenebb időt képzelní, mint a XVII. század második

¹ V. ö. Dr. Juhász Kálmán: Műveltségi állapotok a Temesközben a török világban. (Erdélyi Tudományos Füzetek 76. sz. Cluj. 1935. 10—19. old.)

² Acsády I.: Magyarország Budavár visszafoglalása korában. 107. old.

³ V. ö. Salamon: Magyarország a török hódítás korában. Bpest. 1886, 174; Fekete Lajos: A hódoltság-kori törökség. (Hadtört. Közl.) 1930.

⁴ Cornaro: i. m. XXI. old.

⁵ Lásd a bécsi udv. hadi tanács levelét 1686. febr. 9-ről a kismartoni herceg Esterházi főlevéltárban: Fasc. 12, Nr. 27, Rep. 72. id. Cornaro: i. m. XXI. és 344.

⁶ Cornaro: i. m. XXI. old.

⁷ Arneth: Das Leben des kaiserl. Feldmarschalls Gr. Guido Startemberg. id. Cornaro: i. m. XXI.

felét. A velencei követ a magyar állapotokat ezzel a borzalmas ki-fejezéssel jellemezte: „Magyarország holttemetem”.¹

Azt hiszem, a mondottak eléggyőztek mindenkit arról, hogy önerőnk ból a török kiüzsére, Hazánk felszabadítására, nyakunkon levő igánk, testünkön hordott rabláncok lerázására teljesen képtelenek lettünk volna. Erre józan ésszel még gondolni sem lehetett.

Csak a római szentszék nem tudott, de nem is akart ez állapotba belenyugodni. Kiadta a jelszót: „Ki a törökkel!”

Már X. Kelemen pápa jól tudta, hogy Hazánk a saját erejéből sohsem lesz képes a török igát lerázni. Ezért természetesen nemcsak rajtunk akart segíteni, hanem azokat a hatalmakat is rengeteg összegekkel támogatta, akikről feltette és remélte, hogy célja kivitelében támogatni fogják és akiket terve szövetségeséül megnyerhet, így a lengyel királynak először 100.000, majd ismét 170.000 forintot küldött, amit Odelscalchi Benedek bíboros, X. Kelemen későbbi utóda (XI. Ince) önként 20.000 forinttal megtoldott. A pénzt persze elfogadta a király, de felhasználásában megakadályozta a halál. Utódául Sobieskit kiáltották ki (III. János névvel), aki azonban biztosította a pápát, hogy életét és erejét a török hatalom megtörésére fogja szentelni. Nagy volt az örööm Rómában! Valóban Sobieski meg is támadta a törököt, több diadalt aratva rajta.

Ámde „az ördög nem alszik”. Az ördög ez ízben XIV. Lajos francia király személyében jelentkezett. Lajos, aki a Habsburgok megsemmisítésére törekedett és 1673 óta a törökkel barátkozott, roppantul csalódott Sobieskiben. A francia királynak Sobieskivel nem az volt a célja, hogy a törököt puhítsa, hanem, hogy a franciaik gyűlölte császárba kössön. Hogy ebbeli kívánsága nagyobb nyomatékkal essék latba, a lengyel királynak a pápánál is nagyobb összeget juttatott, csupán 1674-ben 366.000, a lengyel rendeknek pedig 210.150 frankot utalt ki saját eszméinek való megnyerésük végett.² De Sobieskit a pénzen felül az ausztriai ház terhére még több német tartomány, sőt a magyar korona megszerzésének gondolatával is is csábítgatta. A lengyel királyt és nemzetet nyíltan felszólította, hogy támadja meg a császárt, a magyar elégületleneket kösse magához és révükön szerezze meg a magyar koronát fia számára.³

Hiszen tudjuk, hogy amikor Teleki Mihály erdélyi kancellár ragadta kezébe a magyar elégületlenek vezetését, ő nem idegenkedett a magyar koronát, akár Sobieski fiának, akár Bethune marquis francia követnek felajánlani. T. i. Bethune volt az, akinek kezén keresztül küldte XIV. Lajos a „segélyeket” a magyarországi felkelők számára, lelkére kötve a követnek, hogy „a haszon arányban álljon a költséggel”.⁴

¹ Századok. 1875. 662.

² Fraknói: XI. Ince stb. 15. old.

³ U. o. 17. old.

⁴ U. o. 31. old.

Sajnos, XIV. Lajos pénzének, csábításának és ígéreteinek sikerült is Sobieskit levenni lábáról. A lengyel király lemondott a török háborúról, sőt békét kötött a portával.

Ugyanebben az időben a török felajánlotta a francia királynak, hogy hadjáratot indít Magyarország ellen, ha megígéri, hogy a porta hozzájárulása nélkül nem köt békét a császárral. Szóval a francia elgondolás szerint ne a török legyen a közös támadás cél-pontja, hanem ellenkezően, a legföbb cél legyen a török segítséggel az ausztrai ház tönkretétele. Világos, hogyha ez a francia terv megvalósul, nemcsak gondolni nem lehetett volna a török kiűzésére és Hazánk felszabadítására, hanem a félhold még jobban megszilárdította volna hatalmát Hazánkban.

Érdekes Lajos utasítása római követéhez: „Látszólag dicsérje a pápa török-ellenes terveit, de csak általános kifejezésekkel, ellenben törekedjék azokat elgáncsolni, mert az én politikám teljesen elüt a pápáétól”.¹

De nemcsak a török-barát Lajos keresztezte a pápai tervet, hanem részben még Lipót is. Lipót már a vasvári békével (1664 aug. 10.) oly szégyenletes módon alkudott meg a törökkel, hogy ez minden hódítását megtarthatta és Erdélyben kénye-kedve szerint garázdálkodhatott. Sőt a bécsi udvar azon erőlködött, hogy a békét 1684-en túli időre is meghosszabbítsa. *Lipót még 1682-ben a legnagyobb veszélynek tartotta a törökkel való háborút.* Igaz, hogy Lipót szerződést kötött több német fejedelemmel, de nem ám a török, hanem XIV. Lajos ellen. Ezt a feszült helyzetet a török alkalmas időpontnak vélte újabb hódításra. Karafa Musztafa a békékötés ellenére elindult Drinápolyból 250.000 emberrel, még pedig azazal a felelmetes szándékkal, hogy egyenesen Bécset, a német-római birodalom székvárosát foglalja el Lipóttól.²

Lipót a pápa útján megkísérte ugyan a segélykérést a külföldi hatalmánál, megsorultságában még a francia királynál is, de persze mindenütt kosarat kapott. XIV. Lajos szívesen láta volna Bécs elestét és Lipót bukását. A kisebb német protestáns fejedelmek hasonló érzéssel voltak. A francia pénz a Stuartokat is a Napkirály politikájának támogatására ösztönözte. Mi több, XIV. Lajos értesítette a szultánt, hogyha háborút indít Lipót ellen, nyugodt lehet afelől, hogy ő a császárt semmikép sem fogja támogatni. A bécsi udvarnak nem egy számottevő föembere XIV. Lajos fizetett embere volt. A francia király pedig létérdékének tekintette, hogy a török állandóan Lipót birodalmának a nyakán üljen, torkát szorítsa és a zsoldjában álló miniszterek útján el is tudta hitetni Lipóttal, hogy számára a legkedvezőbb állapot, ha a törökkel békében él.

¹ Pastor L.: i. m. XIV. köt. II. Rész. 703.

² A szultánt a béke felmondására a francia befolyáson kívül két férfiú buzdította. Az egyik Thököly volt, a másik Achimed Bey, egy Bécsből megszökött, törökké lett szerzetes (laikus) testvér (vagyis nem felszentelt pap). Utóbbi később megbánta szörnyű tettét és a török ügyet a mi javunkra intézte, amiért a törökök felkoncolták.

Még többet mondunk. A bécsi udvar valamikép nem is nagyon bánta, hogy a török Magyarország egy részét fogvatartja, mert ekként a feldarabolt, egyenetlen és meghasonlott országgal jobban tud elbálni. Az udvar ama állandó törekvését, hogy Hazánkat Ausztriába olvassza, alkotmányától megfossza s nemzeti jellegéből kivetkőztesse, sokkal könnyebben vélte elérhetőnek csonka Magyarországban, mint a töröktől megtisztított egész országban.¹

Látjuk tehát, hogy *számunkra* besötétedett az ég, egyetlen reménsugár nem világított felénk. Sorsunk vigasztalannak, megváltozhatatlannak látszott. Legfeljebb még szomorúbb, még sötétebb jövő örvénye előtt álltunk.

Ebben az időben ajándékozta meg az isteni gondviselés az Egyházat és Hazánkat azzal a pápával, aki Napként széjjeloszlatta a sötét, vésztrejtő felhőket és nemcsak a remény fényét gyűjtotta fel kétségebesett lelkünkben, hanem meg is valósította pápaságának és életének főcélját: a félhold hatalmának teljes megtörését és szegény Hazánk végső felszabadítását.

1676. szept. 21-én foglalta el Szent Péter örökkét Odescalchi Benedek, immár XI. Ince.

XI. Ince a XVII. század legnagyobb pápája volt. 1611-ben született, mint vagyonos comoi bankár-család ivadéka. Katonának készült. Már ifjú korában égett a vágytól, hogy a török ellen küzdjön és hősihalált haljon. Ezért Lengyelországba ment és több ütközetben vett részt. 25 éves korában karddal és pisztollyal jött Rómába, hogy fegyverét felajánlja a Szentszéknek. Itt azonban — talán mivel nem vették figyelembe szándékát — megváltoztatta életpályáját. Elvégezte a jogot és megszerezte a jogi tudorságot. De már jogi tanulmányai közben megérlelődött benne a papi hivatás. 34 éves korában már megkapta a bíbort és e magas állásában is feltűnt életszentségeivel és bőkezűségeivel. Kiváló tulajdonságai miatt X. Kelemen pápa halála után nemcsak a bíborosok testülete, hanem a nép szava is őt kívánta a pápai trónra. 65 éves korában tette fejére a hármas koronát.

XI. Incéről írja a protestáns Ranke: „Olyan ember volt, aki szolgáit is csak akkor szokta magához hívatni, ha éppen más dolguk nem volt, amely tartóztatta volna őket; akiről gyöntatója szentül állította, hogy sohasem észlelt rajta oly valamit, ami a lelket elvonhatná Istantól; aki enyhe és szelíd volt, akit azonban ugyanaz a lelkiismeretesség, amely magánéletén uralkodott, immár arra ösztönzött, hogy hivatala kötelességeit tekintet nélkül teljesítse.”²

¹ V. ö. Cornaro: i. m. XX.

² Ranke L.: i. m. 111. 149.

76. FEJEZET.

XI. Ince legyőzi a terve ellen tornyosuló hatalmas akadályokat.

XI. Incének kivihetetlennek látszó feladatot kellett megoldania és három, szinte emberfeletti nehézséget kellett leküzdenie. Először XIV. Lajosnak azt az ördögi tervét kellett leszerelnie, hogy a törökkel Lipót ellen élet-halál harcra szövetkezzék.

Másodszor a törökkel békét kötött lengyel királyt kellett rávennie, hogy XIV. Lajostól elpártolva, a törökkel kötött békét felbontsa és Lipóttal szövetkezve a keresztség legnagyobb, közös ellensége, a félhold ellen foglaljon állást.

Harmadszor Lipótot kellett észretérítenie, hogy ne XIV. Lajos ellen gyűjtse és tömörítse erőit, hanem vele megbékélve, egyedül a török hatalom megtörését tekintse főcéljának.

A három külpolitikai nehézségezhez járult egy negyedik. XI. Ince, trónraléptekor, a Szentszék kincstárát üresen találta. Ámde minden járt kezdtettől fogva akkora eréllyel vezette a pénzügyeket és olyan szigorú takarékossági rendszabályokat vezetett be, hogy csakhamar módjában állott ama mesébe illő, bőkezű ajándékait küldeni Hazánk érdekében, amelyekről mindenki hallani fogunk.

A pápa első törekvése volt hidat verni XIV. Lajos és a Habsburg-ház, valamint Lipót és Sobieski között. A francia király a Habsburgok letörését tekintette a francia gloire újabb és legnagyobb diadalának, viszont Lipót meg XIV. Lajos megalázásában vélte háza hatalmi állásának legnagyobb biztosítékát.

De ugyanez a feszült viszony volt Lipót és Sobieski között is. Utóbbi kevessel trónralépte után felajánlotta XIV. Lajosnak, hogy a török béké révén felszabadulandó haderejét a császár ellen fogja irányozni, Bethune marquis pedig Lengyelországban hadat toborzott a magyar felkelők javára, amit Bécsben Sobieski művének tulajdonítottak.

Az oroszok és lengyelek között is feszült volt a viszony, amely ekként Sobieski kezét is megkötötte.

Egy ilyen rövid fejezet keretében nem lehet akár csak röviden is részletezni vagy ecsetelni a pápának évekre kiterjedő, sokoldalú munkásságát, amellyel az említett ellentéteket áthidalni, a válaszfalakat lerombolni és a hatalmakat egyesíteni törekedett. Csak az eredményeket jegyezzük fel:

A pápai udvar roppant erőfeszítésének volt köszönhető, hogy a lengyel országgylés a törökkel való békékötést nem erősítette meg és Sobieski — Buomvisi pápai követ útján — értesítette Lipótot, hogy hajlandó vele kibékülni. Sőt a pápa elérte a lehetetlennek látszót is: a XIV. Lajos és Lipót közötti béké megteremtését. Mindkettő a pápa szavára leküzdötte lelke ellenállását, büszkeségét és ellenszenvét, békéjöbbot nyújtott egymásnak (Nimwegen, 1679. febr. 5-én). E tárgyalások előkészítése a Szentszéknek három évi

teljes munkásságát vette igénybe.¹ Betetőzte mindez a Sobieski és III. Feodor orosz cár között 13 esztendőre kötött fegyverszünet.

A pápa azonban a kereszteny fejedelmek kibékítésével és a fegyverszünet megkötésével törekvéseinak csak a nemleges részét érte el, vagyis elhárította útjából a főcél elé tornyosuló legnagyobb akadályt: a kereszteny fejedelmek egymás elleni agyarkodását.

Hátra volt még a második rész, a nehezebb feladat, a tevőleges terv végrehajtása. Az egymással — legalább is külsőleg — ki-békített fejedelmek közös megszervezése a török hatalom megtörésére, Magyarország végleges felszabadítása, egy véd- és dacszövetség megalkotása.

Ámde e téren újabb, legyőzhetetleneknek látszó akadályok és nehézségek merültek fel.

A bécsi udvar vezető emberei féltek, irtóztak a támadó háborútól. Viszont a lengyelek csak ama feltételekkel voltak hajlandók szövetségre lépni, ha Lipót biztosítja a támadó hadjáratot. A francia király a bécsi és lengyel udvart egymástól mindenkép elidegeníteni törekedett. E tekintetben elégé gurultak a francia aranyak Kelet felé.² A lengyelek a háborús szövetség felvetésekor azt kérdezték, hogy milyen jutalmat igér a császár a lengyel támogatás fejében.³ Az orosz cár pedig látva a többi hatalom húzódozását és tanácskozásainak meddőségét, 20 évre békét kötött a portával. Hazánkban farkasszemet néztek a katolikusok a protestánsokkal, a felkelők a királypártiakkal, Thököly pedig megújította a háborút és Kassát elfoglalva, a Vág-vonalig terjeszkedett. Sőt a pápa meg tudta, hogy a félmillió forint segélyösszegből, amelyet Sobieskinek a török elleni háború céljaira küldött,⁴ a török pártfogolta Thököly kezébe jut.⁵

A pápa egységesítő tervének tárgyalása közben mindenféle melléktekintetek foglalkoztatták a hatalmakat, úgyhogy a főcél, a közös haditerv megállapítása és a török ellen való gyors, eréyes fellépés szinte kiszorult vagy mellékvágányra került. Mintha a török veszély és az újabb támadás valamelyen nagyon távoli eshetőség vagy elmeleti lehetőség lett volna.

Egyedül a pápa és nunciusainak lelkét szálta meg a török megszállás tűrhetetlenségének és a félhold halasztást nem tűrő sürűgős kiverésének lerázhatatlan tudata.

Igen, „Egyedül a pápa megmozdulására — állapítja meg Szekfű — alakult ki a közfelfogás, amely szerint a török Európából kiúzható, sőt minél előbb kiúzendő, amit eddig a pápaságon kívül csak néhány álmodozó mert vallani”.⁶ Cornaro velencei követ 1682-ben jelentette a szenátusnak, hogy a szultán egyesegyedül a

¹ Fraknói: XI. Ince stb. 36—37.

² U. o. 63.

³ U. o. 64.

⁴ U. o. 45.

⁵ U. o. 59—60.

⁶ Hóman—Szekfű: i. m. V. 370.

pápa személyében lát veszedelmet birodalmára, amennyiben erkölcsi hatalmával egyesíteni tudná a kereszteny fejedelmeket. Jó szimatja volt, de a múlt tanulságai alapján mégsem hitte, hogy a pápa törekvését ez esetben siker is fogja koronázni.

A pápa és nunciusainak bölcsesége és emberfeletti erőlködése megteremtette a Szentszék törekvéseinek tevőleges részét is. Lipót és Sobieski egyesült a török hatalom megtörésére.

„Egyedül XI. Ince pápa — mondja ismét Szekfű — próbált a védelem eszközeiről gondoskodni. Az ő varsói és bécsi nunciusai megfeszített munkájának köszönhető Lipót és Sobieski János lengyel király szövetsége, amelyet, a francia követ intrikáit legyőzve, az utolsó pillanatban 1683 márciusában sikerült megkötni.”¹

És igazán „az utolsó pillanatban”, mert éppen a törökellenes véd- és dacszövetség varsói aláírásának napján indult el a 250.000 főnyi török haderő Hazánk felé, végcélul Bécsnek, a császári fővárosnak bevételét határozva el. Az álnok Thököly Imre pedig felajánlóba szolgálatait Kara-Musztafa nagyvezérnek.²

77. FEJEZET.

Megindul a pápai segély áradata.

Tudjuk, hogy Magyarország török uralom alól való végleges felszabadításának kezdete, kiindulópontja, alapja és főfeltétele Bécsnek 1683-ik évi felszabadítása volt. E nélkül Buda, majd Magyarország megtisztítása a töröktől teljes lehetetlenség lett volna. Már pedig Bécs felszabadítása és megmentése legelsősorban és legnagyobbrészt XI. Ince pápa érdeme. Nemcsak az előző két fejezetben ecsetelt hatalmas diplomáciai siker, főkép Sobieski megnyerése alapján, hanem egyúttal a város védelméhez és felmentéséhez szükséges anyagi feltételek megteremtése révén is. E pontban ismét a pápa volt a segítő eszköz, a mentő, az áldozó és adakozó!

XI. Ince már bíboros korában 90.000 aranyat juttatott törökellenes célra.³ Mint pápa máj⁴ megválasztása első hetében 50.000 aranyat adott ugyanerre a célra, még pedig úgyszólva az egészet magán- és családi vagyonából, mert — mint már említettük — a pápai kincstárt teljesen üresen vette át,⁴ sőt 50 millió scudo adóság terhelte.⁵ Majd később — a többi között — az 1680-as évek elején negyedmillió forintot, az egyházi javak megadóztatásából még külön is jelentékeny összeget adott a török elleni védelem céljaira.⁶

¹ Hóman—Szekfű: i. m. V. 368—369.

² Fraknói: XI. Ince stb. 69.

³ Pastor L.: i. m. XIV. köt. II. Rész. 695.

⁴ U. o. 704.

⁵ U. o. 776.

⁶ Cornaro: i. m. 346.

1682-ben az osztrák papság a pápa felszólítására 500.000 forintot gyűjtött és adott a török-ellenes háború céljaira, amit a pápa 200.000 koronával és 50.000 forinttal megtoldott.¹ Ugyanez évben a pápa felhatalmazta nunciusát, hogy templomok és kegyhelyek minden ezüstjéből pénzt verhessenek, a drágaköveket pedig eladják. „A millió lélek értékesebb, mint a templom minden kincse” — mondotta. Majd csupán az 1683-iki hadjárat céljára 1,700.000 forintot adott;² míg ő maga a legszegényebbél élt, mert az említett összeggel teljesen kiürítette pénztárát.

Mielőtt tovább mennék, engedjék meg olvasóim, hogy egy kis összehasonlítás révén felhívjam bicsces figyelmüket arra, hogy akkoriban a mainál mennyivel súlyosabb segítséget jelentettek az említett összegek. Példáimat Esterházy nádornak, a kismartoni hercegi oklevéltárban saját kezével írt eredeti feljegyzéséből veszem. Eszerint az „ezeres főkapitány” havi fizetése 100, a főhadnagyé 24, a hadnagyé 15 forint volt. Egy egész lovasezred valamennyi (számra 86)tisztjének havi fizetése 1.292 forint, az ezred valamennyi tagjának (1000 embernek) fizetése és zsoldja 4.958 forint volt, egész évre tehát 59.616 forint, míg az ugyancsak 1000 emberből álló gyalogezred évi 34.236 forintba került.³ Vagy, hogy egy másik példára hivatkozzam, a XVII. század első felében a magyar kamara összes jövedelmei *évenkint* 60—100.000 forintra mentek.⁴ A nádornak az országtól kapott rendes fizetéséből még 1000 lovast kellett eltartania, mégis csak havi 1.200 forint fizetést kapott, amiből egy-egy emberre és lóra együttesen napi 4 fillér esett.⁵

Es mennyire szükség volt a pápa pénzére! A király nemesak a saját katonáit nem tudta volna fizetni és így megakadt volna minden megmozdulási vagy komoly védelmi szándék, hanem a pápa szavára védelmünkre és segítségünkre sietni kész idegenek se mozdultak meg az előre biztosított fizetés nélkül. így a szászok, bajorok és svábok csak akkor jöttek, amikor hallották, hogy a pápa „fizet”. Maga Sobieski is csak az esetben volt hajlandó Lipót segítségére jönni, ha költségeinek megtérítését előre biztosítják és csak akkor indult el seregével, amikor már kezében volt XI. Ince pápa kezeskedő írása.

*Az Egyház fejének nemes példáját bíborosai is követték. Néhányan ezüst asztali készletüket is eladták vagy pénzverőbe küldötték, hogy tetézhessék a pápa segélyösszegét. XI. Ince a külföldet is felszólította az adakozásra. A háború többi költségét az udvar Szélepcsényi primás és Széchenyi érsek vagyonából fedezte. Előbbinek 499.00, utóbbinak 61.000 forintjából a bécsei örségnek fizették a zsoldot.*⁶

¹ Pastor L.: i. m. XIV. köt. II. Rész. 781.

² Fraknói: Magyarorsz. és a róm. Szentsz. III. 411.; Hóman—Szekfű: i. m. V. 368—369.

³ Cornaro: i. m. 372—374.

^{4,5} Hóman—Szekfű: i. m. V. 215.

⁶ Fraknói: XI. Ince stb. 70—71.; Hóman—Szekfű: i. m. V. 369.

XI. INCE PÁPA.

Csak így, egyrészt a pápa emberfeletti erőlködésével, erkölcsi tekintélyével s személyi varázsával létrejött szövetségnek, másrészt a pápa és az Egyház áldozatkészségének sikerülhetett a két hónap óta ostromolt Bécsnek megmentése (1683. szept. 12.) és a török elűzése.

A bécsi győzelem eredménye: 10.000 török halála (2000 keresztenyével szemben), zsákmánya pedig 117 ágyú, 15.000 sátor, 10.000 ökör, bivaly és teve, 10.000 juh és gazdag hadianyag, sok kincs. Az osztrák források szerint a védelem lelke gróf Stahremberg Rüdiger és gróf Kollonits Lipót bíboros, esztergomi érsek volt.¹

„Kara-Musztafa török fővezér bécsi veresége a török hatálon hanyatlásának végzetes harangkongása volt.”²

Sobieski a bécsi győzelem után azt a török lófarkos féldoldat, amelyet Musztafa nagyvezér sátrából zsákmányolt, külön futárral küldte el a pápának. A futár e szavakkal adta át a győzelmi jelet: „Victoria tanta auspicio Sanctitatis vestrae parafa est, vicistis uterque. Sanctitas vestra votis et profusis in bellum sacrum sumptibus, plus quam 700.000 scudis — Rex gladio et regii discremine sanguinis.” Magyarul röviden: „A győzelmet hárman vívták meg: a pápa pénze s imája, a lengyel király kardja és a vitézek vére.”³

Pastor, akinél jobban alig ismeri valaki az idevágó szakirodalmat, külön megjegyzi, hogy „Während die Verdienste des Polenköniges verschieden eingeschätzt werden, herrscht bei dem Geschichtschreibern aller Partein und Nationen Einmütigkeit über den grossen Anteil Innozens XL an den welthistorischen”endung, welche die Befreiung Wiens darstellt”.⁴ Vagyis, míg Sobieski érdemére nézve megoszlanak a vélemények, addig az összes nemzetek valamennyi pártállású történetírói egyöntetűen elismerik XI. Ince nagy érdemeit Bécs világtörténelmi fontosságú felszabadítása körül. Pastor ugyanott példákkal és idézetekkel is kiegészíti állítását.

A köznép, amely néha ösztönzserű szimattal megérzi az igazat, Bécs felszabadításának hírére lelkesen kiáltotta: „Éljen a pápa, a császár (Lipót) és a király (Sobieski)”,⁵ tehát első helyen a pápa nevét említette. És se szeri se száma azoknak az alkalmi költeményeknek, amelyek különféle nyelven dicsőítették a pápát Bécs fermentésével kapcsolatban. Jellemző, hogy a költeményekben is hol Lipót, hol Sobieski szerepelt másod vagy harmad helyen, de első helyen mindegyikben a pápa. Pl. a londoni British Múzeumban őrzött „Sonette”-ben is.⁶

¹ Schönere Zukunft. Wien. 1933. szept. 3., 1173. old.

² Cornaro: i. m. XVII.

³ Pauer J.: i. m. 410.

⁴ Pastor L.: i. m. XIV. köt. II. Rész, 796.

⁵ U. o. 796.

⁶ Cod. 10427.

Hazánkban még a nem kereszteny Acsády is szükségesnek tartotta megjegyezni, hogy Bécs védelmi intézkedéseire szükséges rengeteg pénz mind egyházi kézből eredt.¹

78. FEJEZET.

XI. Ince rengeteg segítsége Bécs felszabadítása után.

Bécs felszabadításával és az ezt követő párkányi győzelemmel a pápa szándékainak megvalósulásához csak az első lépés történt meg. De hátra volt még a munka java része: Magyarország teljes és végleges felszabadítása a török iga alól. Ez az út is telve volt nehézségekkel és akadályokkal.

Lipót megelégette az eddigi dicsőséget és a törökkel békét akart kötni, hogy XIV. Lajos ellen léphessen fel. A francia király viszont már előzetesen, ép Bécs ostroma alkalmával Belgium ellen támadt. Lajos eleinte örvült Bécs megtámadásának, de a város szerencsés felszabadítása annál jobban bántotta. Persze kifelé ő is örömet színlelt, de mindenki jól ismerte érzelméit. Erre mutat az a körülmény is, hogy a nép a törökkel kapcsolatban a franciák ellen is tüntetett és, hogy egy röpirat XIV. Lajost „a legkeresztenyebb töröknek” nevezte.² A spanyol követ hazája részére kért sereget a császártól.

Végre azonban mégis csak sikerült a pápa védnöksége alatt létrehozni az ú. n. *Szent ligát*, Lipót, Sobieski és a velencei köztársaság között (1684. márc. 5.). A liga haditerve szerint Lipót király hadainak Magyarországon, a lengyeleknek Moldvában és Ukránában, Velencének pedig a Balkán nyugati és déli részein kellett volna támadnia a törököt.

A liga egyik megállapítása szerint: „Hogy a szövetséget feloldhatatlan kötelékek kapcsolják össze, a szövetkezett hatalmak a kereszténység közös atyját, a pápát és utódjait hódolatteljesen, a szövetség védőjének, kezessének és elnökének fogadják, ama biztos reményben, hogy egyik félnek sem lesz oka megbálni, hogy Ő Szentsége atyai felszólításának fiúi engedelmességgel megfelelt.”³ Érdekes a „Szent liga” emlékérmeinek előlapja: a három hatalom fején kívül ott van elsőül a pápa fejképe. Az emlékérem felirata is elsőnek a pápát említi. Az emlékérem hátlapján a pápai korona. Mindez jelzi, bizonyítja és igazolja, hogy a hármas hatalom szövetségének megindítója, összehozója, megszervezője, biztosítéka és őre, szóval a lelke — a negyedik hatalom, a pápa.

„Ez a szövetség — mondja Acsády — Magyarország jövendőjének alakulására is főfontosságú politikai esemény volt.”⁴

¹ Acsád I.: Magyarország története I. Lipót és 1. József korában. Bpest. 1898. 417. old. 2. jegyz. (A Szilágyi S. fele Magy. Nemz. Tört. VII. köt.)

² Pastor L.: i. m. XIV. köt. II. Rész. 801.

³ Fraknói: XI. Ince stb. 38—84.

⁴ Acsády I.: i. m. 428.

„E szövetséget — írja Szekfű — *XI. Ince* pápa nunciusaival, főként Buonvisivel, valamint Marco baráttal *hónapok nehéz mun-kájával* hozta össze, kiegyeztetve a szerződő felek közti nagyszámú ellentétek . . . az anyagi eszközök nagyrészét maga a pápa adja, aki egyházi államát súlyos adókkal terheli meg és egész háztartására a legszigorúbb takarékkosságot vezeti be, hogy a császárt és lengyel királyt folytonos pénzzavaraiban támogathassa; az ő személyes hozzájárulásán kívül egyéb eredetű egyházi összegek is táplálják a szent-háborút; így különösen az utóbbi évtizedekben szerzett szerzetesi vagyonok egyharmada, amelyet a pápa Lipót tartományaiban a háború céljaira átengedett s amely csak az ausztriai szerzetes rendek után 1,600.000 forintot tett ki. *De az anyagi alapokon kívül a hadjáratok szellemi vezetésében is érvényesül az Egyház.*”¹

Közben sikerült a pápának a törökellenes szövetség számára megnyernie a rhodosi lovagrend nagymesterét és a toskanai nagyherceget is. Iván és Péter cárok is kijelentették, hogy belépnek az ozmánok elleni nagy szövetségbe. A bajor és brandenburgi választófejedelem 8—8.000 ember kiállítására kötelezte magát, a szász választófejedelem 4.000 embert küldött s a legtöbb apró német fejedelem is küldött katonákat. „így a nyugati fejedelmeket még egyszer és utoljára sikerült a pápának szent célra egyesítenie”, éppen a mi érdekünkben.

A pápának továbbra is folytonos erőlkodésébe került Lipót és XIV. Lajos közötti ellentéket elsimítani vagy legalább is felfüggeszteni. Az oktalan bécsi udvar ismét XIV. Lajos ellen akart fordulni, kiben nagyobb és veszedelmesebb ellenséget vélte látni, mint a törökben. Viszont Lajost is folyton kísértette és izgatta a Habsburgok megtámadásának gondolata. E kettős harcvágyat hosszú időn keresztül a pápának kellett leszerelni és vezetni.

A két fejedelem között ugyancsak a pápa és nunciusainak ropa-
pant erőfeszítésére létrejött a regensburgi békekötés, de viszont természetes, hogy az addig tartó feszült helyzet következtében a magyarországi hadjárat megkezdésére a legalkalmasabb idő kárba-
veszett, de egyben fogyott a pápa küldte pénz is. Mivel pedig pénz nélkül lehetetlen lett volna folytatni a háborút, a pápa 1685-ben 100.000 forintot, majd néhány hónappal utóbb ismét 50.000 forintot küldött a magyar hadjárat céljaira,² a horvát bánnak pedig 15.000 forintot*.

Mivel pedig az említett összegekkel a Szentszék kincstára teljesen kiürült, ami a pápa bőkezűségének ellenmondást nem tűrő határt szabott, ezért a pápa más pénzforrásokról is gondoskodott. Megengedte az elhunyt Szelepcsényi esztergomi érsek és a bécsi püspök hagyatékainak hadicélra való fordítását. Így a pápa 1683.

¹ Hóman—Szekfű: i. m. V. 370—371.

² Fraknói: XI. Ince stb. 11.; Pastor L.: i. m. XIV. köt. II. R. 818.

³ Pastor L.: i. m. X'V. köt. II. R. 799. és 818.

szeptemberben minden egyházi javadalmasára, a bíborosokéra is tíz évre terjedő hat százalékos vagyonleadást rendelt el. Továbbá, ' amint azt Szekfű fenti idézetében már röviden megemlíttette, a pápa Lipót birodalmában a gazdagabb apátok, valamint a jezsuiták hatvan év óta szerzett javainak harmadrészét, a spanyol papság jövedelmének tizedrészét követelte a törökellenes célokra. S még több hasonló egyházi jellegű adót vetett ki.¹ Ez adók 1687 végéig 1,600.000 forintra rúgtak.² Maga a trienti egyházmegye 200.000 osztrák forintot adományozott a szent célra (1685-ben), a spanyol papság 200.000 forintot, a portugál 100.000 tallért küldött. A pápa nemes példáját követték a bíborosok, akik 41.700 tallért gyűjtötték össze, az egyik bíboros eladta minden ezüstjét a másik legértékebb berendezését, hogy méltókép hozzájáruljon a magasztos célhoz.

*XI. Ince csak Lipót kezéhez 5,000.000 forintot jtutatott.*³ A pápa ezenfelül nunciusai" útján felszólította a világ összes főpapjait séréglyösszegek felajánlására és gyűjtésére, a németeket pedig ezenfelül még csapatok küldésére is. A felszólítást siker követte. 291.000 forint és 25.000 forint értékű puskapor folyt be.⁴

De most is ugyancsak szükség volt a pénzre. A paderborni püspök 100 harcosa megrendezett Pozsonyig, mert eddig az utat a püspök fizette. De arra már nem volt pénz, hogy a századot Esztergomig szállítsák. A nunciusnak kellett az útiköltségtöbbletet kifizetnie a pápa pénzéből.⁵ A kamaraelnök 100.000 forint kölcsönt akart felvenni, de a bankárok csak azzal a feltétellel voltak hajlandók a kölcsönadásra, ha a pápa nunciusa szavatol érte. *Ezen az alapon azután havonkint vehettek fel újabb kölcsönöket.* Jelentette is a nuncius a pápának 1685. júl. 29-én: „*Lipót serege fenntartását egyedül Szentségednek köszönheti.*”⁶

Esterházy nádor hálául a török basának zsákmányul ejtett, ropant értékes feliratokkal teli zászlaját küldte el a pápának, még pedig, mint „a magyarok atyjának, a magyar nemzet hódolata jeléül.”⁷ Lipót is elismerte, hogy soha pápa még annyit nem áldozott a SZQBanlívő célra, mint XI. Ince.⁸

A következő évben (1686) az agg pápa szinte már nem mert Bécsbe küldeni pénzt, mert jól tudta, hogy ott milyen lelkiismeretlenül kezelik azt. Azért inkább Sobieskit óhajtotta segíteni, sokat remélve a lengyel királytól a magyar hadjárat javára. Persze a Szentszék pénztára ismét kimerültén, a pápa a bankoktól kért kölcsön, először 100.000, majd 500.000 forintot, csakhogy megadhassa a

¹ Pastor L.: i. m. XIV. köt. II. R. 817.

² U. o. 782—783.

³ U. o. 786.

⁴ Fraknói: XI. Ince stb. 115—116.

⁵ U. o. 123.

⁶ U. o. 131.

⁷ U. o. 165.

⁸ U. o. 170.

*szükséges anyagi támogatást Sobieski magyarországi hadműveletheire.*¹ Majd később nunciusa kezéhez újabb 100.000 forintot utal-ványozott.²

XI. Ince elégé nem méltányolható érdemei közé kell sorol-nunk, hogy ő volt az első, aki már 1684 óta Hazánkban szállítható tábori kórházakat állított fel és rendeztetett be. *A pápa fizette az orvosokat, ápolókat és fedezte a betegek ellátási költségeit. Még az orvosság is Rómából érkezett.* Ezekbe a kórházakba vallás-különbség nélkül vették fel a betegeket. A szállítható kórházak mellett állandó pápai kórházak is voltak (Esztergom, Győr, Komárom). E kórházak kb. 10.000 ember életét mentették meg. A tábornokok maguk hirdették, hogy csak az 1685-iki hadjáratban 4.000 katona életét mentették meg e kórházak.³ Hogy mily jótékony hatással voltak e kórházak a betegekre és sebesültekre, mutatja az a körülmény, hogy a kórházak nem katolikus ápoltjai és gyógyultjai, meghatva a pápai gondoskodás, áldozatkészség és szeretet e szokatlan jótéteményeitől, tömegesen jelentkeztek a katolikus egyházba való felvételre. A tábori kórházak egészen a felszabadító hadjáratok befeje-zéig működtek.

79. FJEZET.

A pápa és nunciusa az újra tornyosuló hatalmas akadályokon is keresztül tőri magát — érdekünkben.

A háború folytatása közben újra jelentkeztek, sőt gyarapodtak az akadályok és nehézségek. A törökkel szövetkezett Thököly ellen-működésén felül még mindig kísértett Bécsben a Napkirály fenyegető érzülete, holott XIV. Lajos idővel már csaknem megbarátkozott Magyarország felszabadításának tervével, csak a bécsi spanyol követ festette állandóan az ördögöt a falra, a legrikítóbb színben és hat-ványozott mértékben tüntetve fel a „francia veszedelmet”, csupán azért, hogy Lipótot elvonja a töröktől. Pedig *a bécsi udvar „béke pártja” hatalmi tülsúlyával amúgy is állandóan húzódozott a háború folytatásától és minden áron békét sürgetett.* Innen maga-rázható, hogy a katonák ellátásáról, fizetéséről az udvar nem gondoskodott. A nádor hasztalan kért pénzt, senki sem hallgatott rá és így a nádor tétlenségre volt kárhoztatva.⁴

E régi nehézségekhez járult a legújabb és legveszedelmesebb: a vezérek között állandósult egyenetlenkedés, féltékenység, elsőbb-ségi vita és nemtelen versengés. Badeni Hermann őrgróf, a haditanács elnöke, folyton gáncsot vetett a fennköt gondolkozású, igaz-ságos, körültekintő, nemeslelkű és harcedzett Lotharingiai Károly hercegnek, akinek nagy ellensége volt, viszont unokaöccsének, az

¹ Fraknói: XI. Ince, stb. 172—137.

² U. o. 192.

³ U. o.; Pastor L.: i. m. XIV. köt. II. R. 818.

⁴ Acsády: i. m. 413. (Szilágyi S. VII.)

ifjú Bádeni Lajosnak önálló hadtestparancsnokságot akart szerezni. Miksa bajor választó fejedelem csak a többi vezértől teljesen független sereggel volt hajlandó közreműködni. A miniszterek közül mindenki azt a tartományt akarta a török ellen oltalmaztatni, amelyben a saját jáoszágai feküdtek.¹ A vezérek versengtek a dicsőségről. Mindegyik el szerette volna nyerni a hadivállalkozás különös vezetését és kivitelét. Mindeme hátrálta, minden megmozdulást fejező, lassító és késleltető körülményt tetézte Lipót királynak ingatag, határozatlan, tétova, puha jellege, aki sohasem tudta, kire hallgasson, hogyan és mikor döntsön. Az egymással civódó vezérek egyikének a kívánságát sem akarta vagy merte teljesíteni, nehogy a másikat elkedvetlenítse.²

Már-már úgy látszott, hogy a sok szakács elsőzza a levest és hogy egy csárdában nem férnek meg a legények s ezért, mielőtt mi tétovázunk, egyenetlenkedünk, féltékenykedünk, százfél tervek feletti vitatkozásokkal húzzuk-halasztjuk a harc folytatását, addig a török új erőre kap és időt is nyerve, kiköszörülheti a csorbát és a szentírás szerint „Az utóbbi állapot rosszabb lészen az elsőnél.”³ És hogy mégsem jutottunk ennyire és hogy a szomorú állapotok mégsem fajultak az egész keresztenységre, főképp Hazánkra végzetes szerencsétlenséggé, ismét XI. Ince pápának köszönhetjük és nunciusa, Buomvisi szilárdságának, céltudatosságának, lankadást nem ismerő erélyes szívósságának és hatalmas pénzáldozatának. Ők ketten nem pihentek, nem féltékenykedtek, nem irigykedtek, nem agyarkodtak, de nem is engedtek másokat pihenni, nem tágítottak a föcélnak mindenáron való elérésétől. Szerencse, hogy az események, fondorlatok és személyeskedések fölött emelkedve, önzetlen irányításuk, bőlcs állásfoglalásuk és személyi varázsuk alól még azok sem tudták magukat teljesen kivonni, akik ezt óhajtották volna.

Így azután a pápa és nunciusa sugallta szent célra egyesült hadak végre mégis megindultak Budavár felé.

80. FEJEZET. **Buda ostroma.**

1686. jún. 18-án ért a kereszteny sereg Buda alá 186 ágyúval Lotharingiai Károly és II. Miksa Manó vezérlete alatt. A fővezérek a hartérrre indulás előtt a 77 éves pápa áldásáért folyamodtak. Az ostrom, amely jún. 20-án kezdődött és harmadfél hónapig tartott, valóban áldással járt. A hiábavaló tervezetések, a haditanács hiányos intézkedései és főkép a fővezérek között folyton meg-megújuló egyenetlenségek és féltékenykedések ellenére, az ország fővá-

¹ Acsády: i. m. 410.

² Cornaro: i. m. 164.

³ Lukács 11, 26.

rosa már június 24-én, az ostromlók kezébe került, úgyhogy megkezdődhetett a vár megrohanása. Szeptember 2-án délután 5 órakor kezdődött az utolsó, lelkes, általános és sikeres roham, úgyhogy este már ismét a mienk volt Buda és amint a költő is énekli:

S mikor ébred a kelő Nap
Aranyos sugara,
Rámosolyog a fölszabadult
Magyarok hónára.

Budavár ostroma közben érkezett az ostromlókat rendkívül fellelkesítő hír, hogy a pápai hajóhaddal egyesült velencei vízierő Navarin mellett fényes diadalt aratott sokezer törökön.

81. FEJEZET. Egy kevésbé ismert körülmény.

Ha a Buda ostromáról szóló hazai és külföldi történelmi kútföket és forrásokat¹ olvassuk, rögtön feltűnik, hogy Buda ostrománál és felszabadításánál, valamint az ezt megelőző és törekvő törökellenes küzdelmekben, *mi magyarok aránylag milyen csekély számmal vettünk részt*. Budánál kezdetben csak 3.000 fönyi magyarság harcolt (az öreg gróf Esterházy János főkapitány vezetével), holott a többi kereszteny csapat 52.000 főből állott,² tehát az idegenek tizenhétszer annyian voltak, mint mi magyarok. Később a főkapitányságokból s várakból mind több katona csatlakozott, „akiket eleinte fizetetlenségük és fegyvertelenségük tartott vissza”³. De viszont az idegen csapatok is erősen megnövekedtek. Buda ostromának egész ideje alatt legjobb számítás mellett csak 14—15.000 magyar harcolt, míg az egész kereszteny állomány Boethius szerint 95.000,⁴ Chiarello olasz író szerint 87.750 főből állott. Csak a szászok, brandenburgiak, bajorok, svábok, frankok és felsőrajnaiak összesen 31.600 embert küldtek, tehát kétszer annyit, mint ahányan mi voltunk.⁵

Semmisetre sem akar ez a megállapítás szemrehányás lenni. Mert hiszen ennek a körülménynek legnagyobbrészt nem voltunk az okai. Fentebb említettük, hogy Hazánk lakosságának a száma ez időben rendkívül alacsony volt, tehát a harcos állomány is ennek megfelelően kicsi volt. Ezenfelül a magyar hadakat az ország kük-

¹ Horvát Mihály, Károlyi Árpád, Szalay, Esterházi feljegyzései, a lotharingiai herceg naplója, Boethius, Cornaro, stb.

² Hóman—Szekfű: i. m. V. 373—374.

³ U. o. V. 374.

⁴ Boethius Christophorus: Rum-beloberter, Triumph-leuchtender... Kriegshelm. Nürnberg. 1688—1698. II. köt. 374—376.

⁵ Cornaro: i. m. XXXV.

lönböző városai és várai lekötötték; főkép, ahol a török sereget körül kellett zárti vagy feltartóztatni. így voltak magyar erők Székesfehérvárott, Egernél, Szigetvárnál, Kanizsán, Nagyváradnál és Temesvárnál.

Ismétlem, nem szemrehányáskép emeltük ki ezt a körülményt, hanem igenis annak igazolására, hogy *csak* a magunk erejéből teljesen képtelenek lettünk volna fővárosunk felszabadítására.

Hiszen már a Buda ostrománál elesettek száma (Szekfű szerrint 23.000) másfélszeresen felülmúlta az itt harcoló összes magyarok számát, nem is számítva a ragályos betegségen elhullottakat, tehát mi magyarok még az ostromban elesettek felének pótlására sem lettünk volna elegendők. Csak egyetlen napon, júl. 27-én, 5.000 embert vesztettek a kereszteny szövetségesek.¹ Mit érhettünk volna el a mi 15.000 emberünkkel, amikor csak a vár felszabadítására siető török sereg elé 40.000 embert kellett — Buda vára alól elvonva — felvonultatni. És így is annyira gyengéknek éreztük magunkat, hogy Lotharingiai Károly nem volt képes nyílt csatába bocsátkozni.²

Tehát valljuk csak meg, bármily rettenthetetlen bártorsággal, igazi magyar hősiességgel és önfeláldozással harcoltunk is Buda alatt, ezt nem mi magyarok szereztük vissza! És hogy a főérdem nem is Lipóté és nem is a hadseregé, hanem a pápáé, azt alább látni fogjuk. De már az eddig mondottakból is tudhatjuk, hogy a bécsi udvar eredetileg *nem akarta* a háború folytatását, tehát Buda ostromát sem, a többiek meg csak a pápa kezdeményezésére vagy felhívására és a pápai őrszény felmutatására jöttek közénk.

82. FEJEZET.

Három idegen szerzetes fontos szerepe Buda visszafoglalásánál.

Bár nem tartozik szorosan tárgyunkhoz, megengedik olvasóim, hogy felhívjam figyelmünket arra a fontos, sőt döntő szerepre, amelyet egyes egyházi férfiak töltötték be Buda visszafoglalásánál.

Nem a tábori lelkészeket értem, akik mint leksi vigasztalók, bátorítok és lelkesítők vettek részt³ és akikről a „Századok” megállapítja, hogy „Budavár visszafoglalásánál *igen lényeges tényezők* valának” (az eredetiben is dült betűkkel).⁴ Ezek jelenléte magától értődő. Hanem meg kell említenem, hogy a felszabadító sereghoz járult a kölni érsek 29 (!) század katonasággal, a paderborni püspök 300 gyalogossal, a konstanzi, würtenburgi, bambergi püspök

^{1, 2} Hóman—Szekfű: i. m. V. 375.

³ Nevük megtalálható: Cornaro: i. m. XXXVII. és Századok 1884. 346—352.

⁴ Századok. 1884. 346.

is sok katonát küldtek. A salzburgi érsek katonaság helyett 360.000 forintot adott.¹

Marco d'Aviano (Avianus Márkus, 1631—1699). Kapucinus atya volt. A nép szent gyanánt tisztelte. A király, Sobieski és a Lotharingiai herceg egyaránt rendkívül szerette és becsülte. Már Bécs ostrománál is fontos szerepet töltött be. Majd a török-ellenes mozdulásoknak lelke és éltetője lett. Franci „*Relationes historiæ*” c. művében azt írja róla, hogy működését sok szemmelátható csoda követte, Lancelotti² szerint pedig a magyarországi török háborúk színterein a pápa követe volt. Marco már az egész felszabadító hadjárat alapját és kiinduló pontját alkotó szent liga létrehozásában is, hónapok nehéz munkájával közreműködött és a szerződő felek között támadt sok ellentétet segített kiegyeztetni.³

Marco atya 1684. máj. 17-én jött Magyarországra és június 6-án érkezett Budára. Jelen volt Vác elfoglalásánál is. Buda ostroma közben határtalan lelkesedésre tudta buzdítani a harcolókat, a sebesülteket pedig csodás módon vigasztalni. Szekfű ezt írja róla: „*Marco d'Aviano rendtársához, Kapisztrán Jánoshoz hasonló lángszavakkal buzdítja a katonaságot, az egymással viszálykodó táboronokat békíti és korholja, egyesek hibáit s általában a hadseregnél uralkodó rendetlenségeket Lipóthoz írt leveleiben felfedi, sőt haditerveket is készít, amelyeknek főkövetelése a gyors, hatásos előretörés. Marco atya az, aki Lipót lassúságát Isten nevében tettekre sarkalja és ellanyhulásában a törökkel való békekötésről lebeszéli.*”⁴

Csak egyetlen adott esetet említek annak bizonyítására, hogy milyen, nemcsak óriási, hanem döntő jelentőségű volt Marco atya szerepe Buda ostrománál: „*Károly herceg — írja Szekfű — az egész hadseregnak Buda ostromára vezetését javasolta, de nagy ellenzékkel találkozott. Nem kisebb ember, mint Lipót veje, Max Emmanuel nem volt többé hajlandó Károly alatt szolgálni és ezért Badeni őrgrób támogatásával a sereg megosztását követelte. Lipót már ki is adta döntését, hogy Max Emmanuel Székesfehérvár ostromára induljon és Károly egy másik sereggel mögötte fedezetül álljon, amikor a lelkes Marco atya megdöntötte ezt és keresztlüvitte Lipótnál, hogy Buda ostromát határozták el Károly herceg fővezérlete alatt.*”⁵ Ha tehát nincs Marco atya, elmarad Buda ostroma! Ezért joggal írja róla dr. Rösz Bertalan, aki Hazánkban legtöbbet foglalkozott Marco atya szerepével, hogy „*Bécs felszabadítása, majd Budavár visszafoglalása részben éppen Marco személyes jelenlétének és buzdításának köszönhető*”⁶. Befolyása és üdvös hatása késsőbb is megmaradt. így pl. 1689-ben még a vakmerő Badeni Lajos

¹ Cornaro: i. m. 367.

² Lancelotti Filippo, principe di Lauro Pel: *Seconlo centenario della cacciata dei Turchi da Buda*. Roma. 1888.

³ Századok 1884, 351—352., Hóman—Szekfű: i. m. V. 370.

⁴ U. o. V. 371—372.

⁵ U. o. V. 373—374.

⁶ Katolikus Lexikon. Bpest. 1932. II. 265.

is egyedül a védelmet tartotta lehetségesnek, addig az ezévi dicsőséggel teljes hadjárat Marco atya és Buonvisi nuncius sürgetésére változik át támadóvá, amely azután megveri a basákat Batocsinánál és Nisnél és egymásután ragadja el a töröktől Viddint, Prisztnát, Üszküböt és Novibazárt.

Általában Marco atya és Buonvisi képviselték az egész felszabadító hadjárat alatt azt az egészséges, józan, bátorító és lelkesítő bizakodást, amely nélkül győzedelmes háborút nem is lehet viselni. Szekfű is megállapítja, hogy a felszabadító hadjárat „hallatlan sikereit Marco atyán és a nunciuson kívül senki még csak remélni vagy elköpzelni sem merte”.¹

Mösch Lukács. Mainzi születésű német piarista volt (1651 — 1701). Korának egyik legnagyobb tudósá; különösen a tervezésben és a hadiépítészetben tünt ki, amely utóbbinak tanára is volt. Buda ostroma alkalmával az ő terve alapján rendezték a táborot.² Életírása (Vinas Tamás) így örökítette meg Budán szerzett hadiérdeimet: „Multum sua in castris metandis peritia insigni ad Budae faustum expugnationem contulit, praeclaramque scientiae militaris famam in exercitu post se reliquit.”³ Mösch jeles tanítványával, a rettenthetetlen bátorságú gróf Pálffy IV. János Károlyal, a későbbi tábornaggyal és nádorral kötött Budára. Möschnek több tudományos műve maradt fenn. Arcképét a váci piarista rendház őrizi.

A harmadiak szerzetes Génuából kötött hozzánk.⁴ Hogy mi volt a tulajdonképeni neve, a nézetek eltérők. Ő maga így írta alá nevét emlékirataiban (1701): Fr. Angelo Gábriellé da Stizza de Min. Oss. Rif. di S. Fra.⁵ A külföldiek Vulcanus-nak hívták.⁶ A magyar nép „Tüzes Gábornak” nevezte el. E névvel szerepel könyveinkben, költeményeinkben és a régi feljegyzésekben. Ferences szerzetes volt. Egyébként, mint hadi vegyész és tüzér működött.

¹ Hóman—Szekfű: i. m. V. 382.

² Cornaro: i. m. 368.

³ Thoma Vinas: Index Bio-Biographicus Cc. Rr. Pp. Matris Dei Scholarum piarum. Roma. 1908. I. köt. 252—253; Alexius Horányi: Scriptores Piarum. Sch. etc. Buda. 1800. 347—350 oldal. Századok, 1884. 350.

Kacsor Keresztély (1710—1792), a piaristák régi krónikája „Viri illustres SP.” c. kéziratában így nyilatkozik Möschről: „Demonstravit, quanta ipse foret eruditionis in architectonica militari, nam iuxta ejusdem delineationem castra caesarea disclocata sunt et Buda felicissime expugnata.” Horányi Elek a fönt idézett könyve II. köt. 348. oldalán ezt írja: „Multum sua in castris peritia insigni ad Budae faustum expugnationem contulit.”

Sajnos, hogy a nikolsburgi könyvtárba került iratai megsemmisültek. A Kriegsarchiv. (Wien) és a pozsonyi Pálffy-féle levéltárban bizonyára még több adatot találhatnánk Möschre vonatkozólag. Tudtommal Dr. Friedreich Endre, a tudós piarista tanár fáradozik Mösch bővebbi adatainak fólkutatásán.

⁴ Hóman—Szekfű: i. m. V. 375.

⁵ Történelmi Tár, 1900. II. 219—263.; v. ö. még Századok: 1882, 415—420 és 852—853.; u. o. 1886. IX. 831—833.; Cornaro: i. m. 356.; Chiarello: i. ni. 275.; Hóman—Szekfű: i. m. V. 375, 426, VI. 10—12, 80. és 461. Századok. 1884, 351.

⁶ Hadtört. Közl. 1892, 578.

Önként jött közénk, hogy felajánlj a szolgálatát és tudását az ostromlóknak. Nagy szakértelemmel intézte a vár ágyúzását és jól tudott bánni a tűszerekkel. A garamszentbenedeki apátságban be rendezett vegyészsi műhelyében olyan újszerű és kiváló hatású bombákat készített, amelyeknek olthatatlan tüzével azonnal lángba bőrtotta a védőművek jó részét, iszonyú pusztítást okozva rajtuk. Amint a költő is megénekelte:

Abdi basa gyűjti a sok
Csauszt, agát, béget,
Hadi tanács ül benn együtt,
Hogy az ostrom éget.

De ím, mi az? Egyszerre csak
Szörnyű zavar, láarma . . .
Gábor barát tüzes golyót
Röpített a várba,
Mely a falat s fellegvárat
Gyökérig megrázta.¹

Tüzes Gábor lángeszű feltalálónak tartották. Nagy ügyessége különben a későbbi küzdelmekben is döntő súllyal esett győzelmeink javára. Pl. Csókakő ostrománál Gábor barát három bombát vettvé a várba, ettől az őrség annyira megrettent, hogy azonnal kitűzte a fehér zászlót.²

E három szerzetest, Marco atyát, Möscht Lukácsot és Tüzes Gábor nemcsak azért említettem meg, mert Buda ostrománál és a felszabadító háború folyamán nagy, sőt részben döntő szerepük volt javunkra, hanem azért is, mert bennük ismét a pápa kezét, a pápa szándékát kell látnunk. Hiszen az csaknem több a bizonyosnál, hogy e három, csupa idegen származású, idegen állampolgár-szerzetes nem éppen a magyarok kedvéért jött Hazánkba és ajánlotta fel nagy tudását, szakképzettségét, személyi varázsát és fáradságos, veszedelmes szolgálatait, hanem a pápa kedvéért, ennek szándékára. Hiszen még Tüzes Gábor is, akit pedig, mint széltében-hosszúban magyar neve is mutatja, a magyarság legjobban megkedvelte, megbecsült és szinte saját fiának keresztelt el, még ő is, feladatát végezve, azonnal elhagyta országunkat, császári szolgálatba állott és terjedelmes emlékiratában olyan javaslatot tett az udvarnál, amely ha megvalósul, ugyancsak nem vált volna javunkra.³

¹ Található: Katholikus Szemle: 1891, 578.

² Sebestyén József: Székesfehérvár fölszabadítása. Székesfehérvár. 1929. 20—21. old. Különben Tüzes Gáborra vonatk. egyéb részleteket 1. még: Cor-naro: i. m. LXIX, 218, 286, 355, 409.

³ V. ö. Hóman—Szekfö: i. m. VI. 10—12.

83. FEJEZET.

Egy csodászerű jóslás.

Hadd említsünk meg egy csodálatos tényt, egy valóságos prófétai előérzést, amely már a természetfeletti világból lenyűlő kéz üdvözlésének is tekinthető.

XI. Ince pápa már öt év óta nem töltötte be a megüresedett bíborosi helyeket. 1686 nyarán Buda alól nem éppen kedvező hírek érkeztek Rómába. A pápa nagy aggodalommal kísérte az eseményeket. Mégis szept. 2-ára ünnepélyes tanácsülést (consistorium) hívott össze. Az aznap szokatlanul jókedvű pápa a tanácsülést egyszerre 27 bíborosi kinevezéssel tette emlékezetessé. Maguk az új bíborosok is, még jobban a régiek, meg is ütköztek a pápán, hogy a keresztenység legsúlyosabb válságának idején, Buda ostromának véres napjaiban ünnepel és ilyen pazarul osztja kegyeit. A pápa pedig értesülvén a hangulatról, a tanácsülést e prófétai szavakkal zárta be: „Örvendjetek a keresztenység dicsőségének gyarapodásán!” És íme, éppen ezen a napon, szept. 2-án és éppen a tanácsülés befejezésének időpontjában lett Buda ismét magyarrá és szabadult fel 145 évi rabságából.

Buda és Róma, a magyarok és a bíborosaitól körülvett pápa ugyanabban az órában adhattak hálát a mindenhatónak a félhold hatalmának letöréséért, nemzetünk történelmének egyik legdicsőbb, legörvendetesebb, legjelentőségebb, világra szóló diadaláért, amely nemcsak Hazánkat mentette meg a megsemmisüléstől, legjobb esetben az elázsiasodástól, hanem az egész kereszteny világ számára mentést, megkönnyebbülést és szabadabb légkört jelentett.

XI. Incének említett csodálatos meglátását, jóslásszerű megérzését, nemcsak az egykorí római források és Fraknói művei közlik, hanem egy egykorú budavári évkönyv kézirata is, amelyet most a budapesti egyetemi könyvtár őriz,¹ valamint az 1742-ben Pozsonyban megjelent Magyar Krónika.²

Persze a pápa Buda bevételéről a hivatalos hírt, az említett tanácsülés után 20 nap múlva kapta meg. A hír Rómában hasonló örömet és ujjongást szült, mint Hazánkban. Az örökk város ünnepi istentisztelettel és fényes tűzijátékkal ünnepelte a nagy eseményt. A pápa pedig annak emlékezetére, hogy Szent István apostoli király országának a fővarosa ismét a magyaroké lett, elrendelte, hogy ezentúl minden év szeptember 2-án, Budavár visszavételének évfordulóján, az egész világ ünnepelje meg az ország első apostoli királyának, Szent Istvánnak ünnepét. Azóta is az egész kereszteny világban, a világ minden részének valamennyi katolikus templomában szept. 2-án ülik meg a magyarok első apostoli szent királyának emlékét. Érdekes kivétel e tekintetben éppen csak Magyar-

¹ Századok: 1886 I. 58—65, nevezetesen 62—63.

² U. o. 29. old. V. ö. még Cornaro: i. m. LXXIV. és 392—395.

ország; t. i. mi az ősi naphoz, augusztus 20-hoz ragaszkadtunk. De a papság a breviáriumban és a szentmisében *szeptember 2-án is* ünnepli az egyetemes egyházzal Szent István emlékét és ezzel Budavár visszafoglalásának diadal-ünnepéét.

Az egész világról üdvözlő iratokkal halmozták el a pápát. mindenki tudta, hogy XI. Ince és nunciusa, Buonvisi bíboros nélkül nem indulhatott volna meg és nem fejeződhetett volna be Magyarország felszabadítása a török járom alól. II. Jakab angol király felkiáltott: „Ö Szentsége szabadította fel Bécset és Ö ostromolta meg Budát. Századok óta nem foglalta el Szent Péter székét ilyen pápa!”¹

84. FEJEZET.

Hazánk felszabadításának főérdeme.

Meddő vitatkozás tárgya volna, hogy a gyümölcs létrehozásában melyiknek van nagyobb szerepe, a földnek, a magnak, a víznek vagy a napsugárnak, mert mindegyik nélkülözhetetlen. A négy elem közül egynek a hiánya is meddőséget jelent. Hasonlóképen céltalan volna vitatni, hogy Buda és az ország felszabadítása kinek az érdeme. Annyi kétségtelen, hogy XI. Ince pápa, Buonvisi nuncius, Sobieski és az egyesült hadsereg mindegyike lényegesen közreműködött. És az is kétségtelen, hogyha az említett négy tényező közül csak egy is kimaradt volna, a fényes, világraszóló és korszakalkotó felszabadítás nem történt volna meg.

Mégis, hogy lássuk, hogy a négy tényező közül melyiké a főérdem, a vezető érdem, az érdem túlsúlya, vegyük kissé szemügyre a két, nem pápai jellegű tényezőt: a bécsi udvart, illetve ennek se- regét és Sobieskit:

A bécsi udvarról ezt állapítja meg Szekfű: „Tévednénk, ha ehhez (t. i. a felszabadító háborúkhoz) a kezdeményezést a győztes seregek irányítójának, a bécsi kormánynak tulajdonítanók. Lipót császár és minisztereine nem hiába kötötték meg 1664-ben a vassári békét; ennek megtartásához ragaszkodtak, sőt 1684-en túl leendő meghosszabbításáért is minden lehetőt megtettek ... A bécsi miniszterek vétkes optimizmussal elmulasztották a török háborúra készülni, az Izlam utolsó vad támadásával szemben *egyedül XI. Ince pápa* próbált a védelem eszközeiről gondoskodni.”² Maga Lipót kijelentette, hogy „nagyon fél, hogy háború lesz a törökkel”³.

Tehát a főérdem semmikép sem Lipóté.

Ami a császári sereget illeti, ez Lipótnak és a bécsi udvarnak függvénye volt. A sereg egyedül szintén nem lett volna képes elérni a célját. Először azért, mert ezt a sereget is nagyrészt a pápa és a

¹ Cornaro: i. m. LXXVI.

² Hóman—Szekfű: i. m. V. 368—369.

³ U. o. V. 370.

pápa szavára áldozó külföldiek pénze tartotta fenn.¹ Nem mintha Lipót birodalmának rendes jövedelme nem múlta volna felül a pápa segítségét, de egyrészt maga ez a bevétel nem lett volna elégsges a kiadások fedezésére és ezért okvetlenül rászorult pápai kiegészítésre, másrészt a kamara hallatlan és oktalan pazarlással, könnyel-műséggel, rendszertelenséggel és elavult módszerekkel kezelte a pénzt. Azt sem tudták, kinek mennyivel tartoznak és lehetetlen volt a bevételeket is előre meghatározott célokra fordítani.² Mindezen felül Lipót seregeit ugyancsak leginkább a pápa szavára összesereglett idegen segédhadak egészítették ki a győzelmek lehetőségeig. Hiszen ez idegen segélyhadak 31.600 főnyi segítséget jelentettek.³ Ekkora haderő híján a győzelmet semmikép sem lehetett volna remélni.

Annak további igazolására, hogy az érdem mérlege mennyire nem Lipót hadi vállalkozása, hanem a pápa személye felé hajlik, alig idézhetnék elfogulatlanabb bírót, mint az Egyház érdemeit már vallásánál és világnezeténél fogva sem szívesen elismerő és hangsúlyozó Acsádyt, aki a következőkép ítélt: „A XVII. század gazdag nagy eseményekben. De Magyarország és Kelet-Európa sorsára egyikük sem gyakorolt olyan mélyre menő hatást, mint az a háború, amelybe a magyarok (helyesebben a pápa! Szerző) Lipót császárt 1683-ban *akarata ellen* sodorták. *Ha tőle függ, a törökkel tovább is békében élt volna.* Ellenkezőleg, ő is, minisztere is, a török békét tekintek a magyarok fékentartása egyedüli eszközének.”⁴

Ami Sobieskit illeti, hallottuk, hogy ő eleinte teljesen francia hatás alatt állott, tehát Lipót és így a magyar ügy ellenese volt. Őt egyedül a pápa szava és pénze terelte a közös, szent ügy felé. Egyébként a lengyel király nem volt nagy hadi tehetség és — Szekfű szavait idézve — „Bécs felszabadítása után — Lipót merevségtől sértődötten — különben sem vett részt szívből a hadjárat további folytatásában, inkább Thökölyvel egyezkedett, ennek érdekeit képviselve az udvar előtt, *titokban pedig maga vagy fia szamára készít getve a magyar királyságot.* A további hadjáratokban, mint a szent liga tagja, nem járult hozzá a magyarországi hadműveletekhez.”⁵

És Hazánkban?

Ugyancsak Acsády írja: „Thökölyre Magyarország behódolata (t. i. a török részére) volt a döntő, s ezt tekinté a hadjárat főfeladatának . . .”⁶

„A nádor — folytatja Acsády — esdve kéri Lipót királyt, ne hagyja cserben az országot. Fordult Károly herceghez, aki azonban

¹ Hóman—Szekfű: i. m. V. 371.

² U. o. V. 383—384.

³ Cornaro: i. m. XXXV.

⁴ Acsády I.: Magyarország tört. I. Lipót és I. József korában. (Szilágyi S.-fele Magy. Nemz. Tört. VII. k.) Budapest. 1898. 405.

⁵ Hóman—Szekfű: i. m. V. 373.

⁶ Acsády: i. m. 415.

utasítására hivatkozott, mely szerint kizárolag az örökösi tartományok oltalmára kell szorítkozna. Hívei kérik Felségedet — írja a nádor Lipótnak —, tegyen valamit oltalmunkra, ha lehet; ha meg nem lehet, ne vegye rossz néven, ha engednek az időnek s a kénytelen-ségeknek s a maguk, nejük és gyermekeik szabadságára gondot vise-lendők, (a török-párti) Thökölyhez csatlakoznak. Ily körülmények között a vármegyék sem támogathatták többé a nádort, *akinek egész serege szétoszlott*, mert fizetetlen katonái haza sieíek, hogy családjuk biztonságáról gondoskodjanak, míg *maga a nádor Ausztriába menekült . . . Itthon az urak és nemesek, elhagyatva királyuktól, az egyetlen mentő eszközhöz, a behódoláshoz folyamodtak.*¹

„Ha Lipóttól függ — folytatja Acsády —, talán Bécs felmen-tése is meghiúsul.”² „A legelső, akinek tettereje megbénult, Lipót volt.”³

Viszont a pápával szemben elfogult, de a mi számunkra éppen ezért legelfogulatlanabb Acsády XI. Incéről így ír: „XI. Ince pápa államférfiúi belátásával, világraszóló tekintélyével, töméntelen se-gélyforrásáival, kitűnő diplomáciai testületével . . . magasabb szárnyalású politikai eszményekért lelkесült. *Az ö szeme előtt . . . az izlam túlsúlyának megtörése, Magyarország felszabadítása le-begett* s évek óta valóságos apostola volt a török ellen indítandó nagy háborúnak. *Bele nem fáradt a sok meddő kísérletbe*, hogy Lipót császárt ennek az eszménynek megnyerje . . . *Elsősorban a pápa érdeme*, hogy a francia politika 1683-ban nem zavarta a császárt, 1684-ben pedig 20 évi fegyverszünetet kötött vele . . . Ince a vallás-ügyben is sokkal mérsékeltebb volt a bécsi udvarnál. Nem egyszer ajánlotta a császárnak, *adjon a protestánsoknak vallássza-badságot s így vonja el öket a töröktől . . . A pápa határozottan Magyarország felszabadítását jelölte ki végcéljává*, melynek elérésére az örökösi pénzzavarral küzdő császárt egyrészt a *magáéból busásan, több millióval segélyezte*, másrészt a háború céljaira egy-házi javakra nagy adót vetett, melyből töméntelen kincs folyt Bécsbe. Ép oly buzgalommal támogatta az udvart szövetségek szer-zésében. Dolgozott ezirányban mindenütt.”⁴

Szekfű is megállapítja, hogy *a felszabadító háború érdeme a pápaságé*. „A pápaság — írja — kezdeményező és vezető szerepet töltött be.”⁵

Budavár visszavívásának 200 éves emlékünnepének a magyar ki-ály és számos külföldi jelenlétében felolvasták a Magyar Történelmi Társulat elnökének levelét, amelyben figyelmeztette a Hazát, hogy ne feledkezzék meg XI. Pápáról, „aki nélkül a hosszú

¹ Acsády: i. m. 416.

² U. o. 418.

³ U. o. 428.

⁴ U. o. 406.

⁵ Hóman—Szekfű: i. mi. V. 382.

küzdelemben a hadvezérek karja elfáradott, fegyverük éle eltompult volna.”¹

Méltóztassék csak elolvasni a Hóman—Szekfű-féle történelemnek V. kötetét és a VI-iknak első fejezetét, hogy lássák, hogy „a török korszak két évszázadában meggyengült állam- és nemzet-testünk” mennyire „kénytelen volt szinte ellenkezés nélkül engedelmeskedni Bécs és Konstantinápoly szavainak” és hogy „Nagy-Magyarországnak egy kis harmada, bár passzív, de nem kevésbé reménytelen *beletörődése a változhatatlanba*” mennyire nem teremthette meg a lehetőséget, sőt még előfeltételét sem annak, hogy saját erejéből lerázza az igát és hogy milyen végtelenük hálásnak kell lennünk annak a pápaságnak, amely nemcsak megindította, hanem életben tartotta, pénzelte, keresztülhajszolta és az eredményes megvalósításra segítette megváltásunk, felszabadításunk újraszületésünk nagy, szent ügyét. Láthattuk, hogy mily nagy köze volt a pápának és nunciusának, hogy Hazánk ismét egésszé lehetett s önmagáának vallhatta magát, Buda, az ország szíve, az állam központja, Magyarország szemefénye s büszkesége újra boldog dicsényben ragyoghatott, várán pedig annyi évtized után ismét magyar színek lenghettek.

85. FEJEZET.

Aki a diadalon túl is gondolt ránk.

Budavár bevételével még korántsem szűnt meg XI. Ince pápa bőkezűsége Hazánkkal szemben.

Igaz, hogy Buda újra a mienk lett, de használhatatlan romhalmaz alakjában, amely körül szánalmas szegénység, élelemhiány, éhínség és teljes kifosztottság jajveszékelt. Katona mondja: „A vezérek annyira elrútítva találták a várost, hogy Budát keresniök kellett Budán. Egy épület sem maradt érintetlen a tüztől. Romok halmazai, aludt vér és több mint 4000 hulla lepte el az utcákat, borzalmat keltve a szemlélőben.”²

A pápa értesülvén Buda szomorú sorsáról, azonnal 50.000 forintot küldött a nagy éhség lecsillapítására. Nemsokára ismét 50.000 forintot küldött a vár rendbehozására. Sajnos, gróf Rosenberg, a lelkismeretlen és megbízhatatlan kamaraelnök, a pénzt másra használta fel, fittyet hányva Budavár szükségleteire. Ezért a pápa a következő 100.000, majd ismét 200.000 forint segélyt Buonvisi címére küldötte, jól tudva, hogy nunciusa inkább hozzá tesz valamit, mint elvesz belőle. Csakugyan, alig kapta kézhez Buonvisi a pénzt, amikor a munka 600 munkás állandó foglalkoztatásával megkezdődött. 1688 márciusában a pápa újból 150.000 forintot küldött a török elleni hadjárat számára.

¹ Századok: 1886. évf. 688. és 690.

² Katona: *História critica reg. Hung. XXXV. köt. Buda. 1804. 293—294.*

A pápa adományozta összeghez járult még Szelepcsényi esztergomi prímásnak életében 500.000, végrendeletében pedig más célokra hagyományozott 80.000 forint készpénze és 600.000 forintot érő arany- és ezüstkészlete, valamint rengeteg egyéb holmija. Az udvar kérte a pápát, hogy Szelepcsényi dús hagyatékát engedje át hadicélokra, amit a pápa készséggel meg is engedett.

A pápa természetesen a tábori kórházakat is tovább segélyezte, ami szintén rengeteg pénzt emésztett fel.

A pápa közvetlen és közvetett segítsége nélkül a hadjárat folytatásáról szó sem lehetett volna. XI. Ince a felszabadító hadjárat céljaira csak készpénzben négy és félmillió forintot adományozott,¹ ami abban az időben hallatlanul nagy összeg volt. Hogy meg ne feledkezzünk ez összeg nagyságáról, újabb összehasonlításkép megemlítem még a következő adatokat: a XVI—XVII. században a magyar kamara összes jövedelme 60—100 ezer forint, az 16227—26. közti 5 éves időszakban az egész rendkívüli adó 146.579 forint volt.² Mily parányi összegek ezek a pápa gyors egymásután ajándékozta hatalmas összegekhez képest!

86. FEJEZET.

A kortársak és idegenek hálája s elismerése. A magyar jelen hálatlansága.

Amikor Lipót király hírét vette, „hogy a szövetséges had négyheti ostrom után Belgrádot is kiragadta a török kézből, felkiáltott: „Jól tudom, hogy győzelmeimet Istennek és Ő Szentsége közbenjárásának köszönhetem.”³ Nem tudta, mivel hálálja meg a közben elhunyt XI. Ince felértékelhetetlen segítségét és áldozatkézségét. Hát a nagy pápa unokaöccsét, Odescalchi Liviust magyar herceggé nevezte ki, akit később a lengyelek királyukul óhajtottak, de az amúgy is beteges Livius herceg megmaradt Magyarország főurának, a Szerémség hercegénének.

A magyar országgyűlés külön törvényben (1751. évi 40. te.) örököítette meg és „hálás emlékezettel tisztelte meg a néhai Szentséges Atyának, XI. Ince pápának . . a keresztenység ügyének oltalmára és védelmére és esküdt ellenségének nyakunkról való lerázására fordított s kiváló előrelátó gondoskodással felajánlott segítséget és a háború viselésére szolgáltatott eszközeit s ebből folyón magának és utódainak szerzett nem közönséges érdemeit.” (A törvénycikkk eredeti szövegét egy későbbi fejezetben szószerint közzöljük.)

Thaly Kálmán, a protestáns magyar történetíró mondotta 1903.

¹ Fraknói: XI. Ince, 267.

² Hóman—Szekfű: i. m. V. 215.

³ Fraknói: Magyarorsz. és a róm. szentsz. III. 486.

március 27-én a képviselőházban a következőket: „*Én* vagy hatszor voltam Rómában és sohasem mulasztottam el felkeresni a templomban XI. Ince pápának sírját és pedig *hálából, mint magyar ember*, mert övé a legnagyobb érdem, hogy a törököt az országból, de főleg annak déli részéből kiverték. Mikor ugyanis az udvari kamara elnöke, gr. Zinsendorf és emberei milliókat sikkasztottak el és így üressé tették a kincstárt s I. Lipót nem volt képes a hadjáratot folytatni, ekkor XI. Ince pápa volt az, aki 400.000 aranyat küldött, arra azt mondván: adom a pénzt, folytassák a harcot. Ismétlem, valahányszor Rómában vagyok, mindig elmegyek ennek a nagy embernek a sírjához. *Neki köszönhetjük a török kiűzését és nem a németnek!*”

Az anglikán vallású angol királynak és a zsidó vallású Acsády-nak XI. Incére vonatkozó magasztaló s dicsőítő véleményét fenntebb hallottuk. Ugyancsak fenntebb már közöttük a szultán udvarában működő velencei követnek azt a jelentését (1682), hogy a török szultán egész Európában csak a pápától félt.

A német történetírók írják: „Der konzentrische Angriff der ganzen christlichen Welt auf *den* Halbmond war tatsächlich die kühne Idee Innozenz' XI. Diesen Gedanken hatte er nun freilich nicht verwirklichen können, aber die Allianz war wenigstens geschaffen, die unmittelbar drohenden Türkengefahr zu begegnen vermochte. Es war in ganz hervorragendem Masse das Werk des Papstes.”¹

Idegenek, akik soha nem élveztek XI. Ince kezének áldását, köztük protestánsok és zsidók, olyan himnusos dicséretekkel hódoltak XI. Ince emlékének, hogy ritkítja páját a pápák történetében is. A protestáns Leibniz, korának legnagyobb német tudosa, költői szárnyalású dicséretet mondott róla. Schrökl, Ranke, Brosch, Hermelinck, Zöppfel, Benrath, csupa protestáns történetíró, a legnagyobb magasztalással illeti XI. Incét. A római nép, amely a magyar ügy javára történt erős megadóztatása miatt neheztelt XI. Incére, a zuhogó eső ellenére olyan temetést rendezett neki, aminőt Pastor szerint² ember-emlékezet óta nem láttak.

Csak azok, akikért legtöbbet tett, legtöbbet áldozott, akikért ő maga szinte a koplalásig és a rongyos ruháig³ leszegényedetten élt, akiket másfél százados rabságból felszabadított, akiknek visszadt azzal az ősi határt, akiknek visszaszerezte az ország fővárosát, — mi magyarok, ma már agyonhallgatjuk őt, eltitkoljuk tanítványaink előtt, szinte elsikkasztjuk emlékét.

A Budavár hősei emlékére Budapest főváros 1934. áprilisban emléktáblát állított fel a budai helyőrségi templom északnyugati falán. Nagyon helyesen tette! A Buda ostromakor velünk küzdő 300 spanyol emlékét szintén megörökítettük emléktáblával a Lovas-uti bástyán (1934. ápr. 17.). Nagyon helyes és illő dolog. De annak, aki minden megmozdulásnak megindítója, szervezője, lelke, fenn-

¹ Idézve: Schönere Zukunft. Wien. 1933. szept. 17. szám. 1226. old.

² Pastor L.: i. m. XIV. köt. II. Rész. 1039.

tartója, istápolója, pénzelője volt, aki nélkül Hazánk ma Kis-Ázsia vagy Északafrika sorsára jutott volna, annak, aki Buda egész történetének legnagyobb jótevője volt, annak e hazában sem szobra nincs, sem utcát nem neveztek el róla. Valaki megjegyezte: E hiány csak a mi hálátlanságnaknak vicsorító emléktáblája! No de minden elvégére pusztta külsőség.

Ámde joggal szóvátható (és felpanaszolható számos, közézen forgó mai magyar történeti munka és használatban ievő magyar történelmi tankönyv, amely a Hazánkat felszabadító, a magyarságot megmentő, jövönket megalapító, mesébe illő ajándékkal kisegítő nagy XI. Ince pápát vagy csak egy mellékmondatban letárgyalja, egy rövid megjegyzéssel elintézi, vagy nevét, működését és érdekeit teljesen elhallgatja.¹

¹ Marczali Henrik, a történelem volt egyetemi tanára „Magyarország története” c. 724. oldalas (!) művében XI. Incéről mindenki ennyit ír: „XI. Innocent (így!) pápa már rég arra törekedett, hogy szövetséget hozzon létre a török ellen.” (502. oldal.) Tehát csak „törekedett”. Hogy létre is hozta, még pedig olyan világra szóló eredménnyel, hogy szegény Hazánk is felszabadult félszázados rabságából, hogy 1918-ig ismét élvezhette ősi hatalmát és hogy Budán szabad egyetem épülhetett, melynek Marczali tanára lehetett, azt Marczali felemlíteni, megemlíteni, megjegyezni még lábjegyzetben sem tartotta érdemesnek.

Székely Ákos: „A magyar nemzet oknyomozó történelme” c. művében (Budapest, 1926.) a Hazánkat megmentő, lelke legjavából felkarolt, annyi millióval megsegített nagy pápáról, Hazánk harmadik megalapítójáról csupán a következő mondattal kegyeskedett megemlékezni: „Oly nagy volt a bécsi győzelem hatása, hogy a pápa, XI. Ince szent szövetséget hozott össze a török kiüzsére és az ország felszabadítására.” (97. oldal.) Ennyit, csupán ennyit! Hogy Bécs és később Buda, majd egész Magyarország felszabadításának főerdeme is a pápáé és az Egyház pénzéé, arról ez az „oknyomozó” történelmi könyv nem tartotta fontosnak felvilágosítani olvasóit.

ülsói üabányi János: „A magyar nemzet története” c. három kötetes művében (Budapest, 1924—1926. I. kiadása) még csak a nevét sem említi meg XI. Incének. Buda és Magyarország felszabadításával kapcsolatban e helyen pápáról egyáltalán szó sincs könyvében.

Dr. Domanovszky Sándor, a történelem egyetemi tanára „Magyarország története” c. a középiskolák VIII. oszt. számára a m. kir. vall. és közoktatásügyi min. úr megbízásából írt tankönyvében (Bpest, évszám nélküli, kiadja a Kir. Magy. Egyet, nyomda) a felszabadító háborúkkal kapcsolatban teljesen elhallgatja XI. Ince nevét és általában a pápának szerepét. Még ez a szó „pápa” sem fordul elő e részben!

És így végig sorolhatnának félszáz magyar történelmi könyvet vagy tankönyvet. Történetírás ez? Vagy inkább történeti ponyva? Igazságközlés ez, vagy helyesebben félígazságok feltárása és egész igazságok elrejtése?! Hálá ez és magyar lovagiasság? Előkelő, úri vonás ez? A választ a szíves olvasó ítéletére bízom.

Én pedig bízom egy hálásabb, igazságszeretőbb, igazságosabb, lovgásabb és boldogabb kor mielőbbi felvirradtában!

87. FEJEZET.

Egy kis visszapillantás és XI. Ince nagy terveinek befejezése.

A török hatalom jármának három legjellegzetesebb időpontja: 1453, 1571 és 1686: Konstantinápoly eleste, a lepantói ütközet és Buda felszabadítása volt. Mind a három szorosan összefügg a pápasággal.

A török hatalom európai csapásának kiinduló pontjául volta-kép Konstantinápoly elfoglalását tekinthetjük. Hiszen ekkor nyílt meg számára a Földközi tenger és így szárazon és vizén egyaránt módjában volt egész Nyugatot nyugtalanítani és háborgatni. Konstantinápoly eleste terelte el a magyar történelmet is szerencsétlenebb irányba,

Tudjuk, hogy egyrészt a pápaság ismerte fel elsőnek a török veszedelmet, másrészt, hogy ugyancsak a pápaság volt e veszedelem elhárítására irányuló gondolatnak és terveknek legszívósabb, legállhatatosabb és legáldozatosabb apostola és hajtóereje. Egyben tudjuk, hogy a pápaság törökellenes célja elérésére leghatalmasabb eszköznek állandóan az összes kereszteny hatalmak összefogását tekintette.

Tudva mindez, felvethetjük a kérdést, vájjon sor kerülhetett volna-e Konstantinápoly elestére, ha a keleti egyház-szakadás már több századdal előbb ketté nem hasította volna a keresztenységet. Nemcsak kettéhasította! A szétszakadás óta a pápák szándéka Keleten nemcsak soha megértésre és felkarolásra nem talált, hanem a legbősebb ellenállásba és ellenszegülésbe ütközött.

Éppen mert a pápák elsöknek és világosan felismerték a török veszedelmet, már csak e veszély könnyebb elhárítása érdekében is folyton sürgették a keleti egyház újraegyesülését a rómaival, de rajongó és nekidühödt elemek ádáz, bősz gyűlölettel mindig megakadályozták az egyesülést, sőt vad uszítással felszitották a görögök nemzeti gyűlöletét a latinokkal szemben. így a pápáknak a török hatalom gyengítésére s megtörésére és az összes kereszteny hatalmak egyesítésére irányuló minden terve megtörött a keleti keresztenyek ellenállásán.

Palaiologos Konstantin, a görög kelet-római birodalom utolsó császára szerette volna nyélbeütni az egyesítést, de jó szándéka csödöt mondott a feluszított köztéleménnyel szemben. Miklós pápa külön írásban ecsetelte a szétválasz szörnyű következményeit, de ez az írás is süket fülekre talált. A szakadár papság kiátkozta az egyesülésre hajló híveket, szidta, gyalázta a pápaságot és a nép a pápa s „rabszolgái” romlására üritette poharait. Notarus Lukács nagyherceg kiadta a jelszót: „Inkább akarjuk a török turbánt a városban, mint a pápai tiarát.” Még a nyugati keresztenység rokonzenve is elfordult Bizánctól, amely a Nyugati Egyházzal való szakadás miatt tétlenül szemlélte az 1443—4-i hadjáratok idején Hunyadi János és Skander bég hősi erőfeszítéseit.

No, nemsokára megtapasztalhatták, mit jelent a török turbán hatalma. 1453-ban II. Mohamed elfoglalta Konstantinápolyt és ezzel megsemmisítette a keletrómai birodalmat. Nem telt bele két óra és 50.000 görög-keleti vallású kereszteny jutott török fogságra.

A Rómától való elszakadás megindítója, legfőbb élesztője, az egyesülés legnagyobb megakadályozója a konstantinápolyi pátriárka volt. És íme, legfőbb és legszebb temploma, a Hagia Sophia, volt az első kereszteny templom, amely mecsetté alakult- A pátriárka és a többi görög-keleti papok szent ruháit török lovak és kutyák takarójául használták.

Ahogy a török európai uralma Konstantinápoly elestével kezdődött, úgy viszont hatalmának megtörése a lepantói vereséggel vette kezdetét. Amott szerencsés helyzetet talált a török, mert a keresztenység fele elszakadt Rómától; emiatt pedig vesztett, mert a pápának végre elsőízben sikerült a kereszteny hatalmakat egységes vállalkozásra bírni. Lepantónál veszítette el a török elsőízben legyőzhetetlenségének büszke dicsényét és a kereszteny világ új reménytelivel tekinthetett a jövő lehetőségei felé. Innen az a határtalan és szünni nem akaró lelkesedés, amely a kereszteny világban a lepantói ütközet után erőt vett és amely győzelemnek érdemét a kereszteny meggyőződés a pápának tulajdonította.

Amint Konstantinápoly eleste okozati Összefüggésben volt a keleti szakadással, úgy annak, hogy a törököt már jóval előbb nem lehetett megtörni, valamint, hogy a lepantói győzelmet nem tudták kiaknázni, összefüggésben volt a keresztenység nyugati szétdarabolásával. A pápák törökellenes törekvéseinek és szándékának megvalósítását minden esetben hátráltatta és megnehezítette Északnak Rómától való elszakadása.

Amidőn VII. Kelemen pápa meghalt, Európának csaknem egyharmada felbontotta már azt a köteléket, amely eddig a római kereszteny népcsaláddal összekötötte és egyesítette. A nyugati egyház vallási egysége megszűnt, Róma nagy hatása és befolyása Európa jelentékeny részére, törökellenes szempontból is megszűnt, a nagy ellenség ellen tervezett közös és egységes védelem eszménye összezsugorodott. „Als diese Einheit — mondja e viszonyok egyik alapos ismerője — zugrunde gegangen war, entstand auf territorialer oder nationaler Grindlage ein buntes Gewirr von kleineren und grösseren, in sich selbst wieder vielfach gespaltenen und zerrissenen religiösen Gemeinschaften mit neuen Lehren, neuen Verfassungen, neuen Kulturformen.”²

Hogy végre Bécs és Buda visszafoglalása és Hazánk teljes felszabadítása, a keresztenység közös alapjának részekre törése ellenére mégis sikerült, az csak XI. Ince pápának soha el nem évülő

¹ Dr. Sigism. Waitz: „Das Papsttum als Schutzwehr gegen den Ansturm des Islams”: Schönere Zukunft. Wien. 1933. szept. 17. sz. 1225—1227. old. E cikket különben az egész 87. fejezet alapjául vettük.

érdeme, akinek másodszor sikerült legalább néhány kereszteny hatalom egyesítése törökellenes tervének megvalósítására.

Érsekújvár és Buda visszavételét követte a mohácsi diadal (1687) és Belgrád visszavétele (1688). Ne hagyjuk megemlítetlenül, hogy a II. mohácsi csatában is fényesen szerepeltek pápai csapatok. (Erre vonatkozóan az adatok megtalálhatók a *Monumenta Vaticana II.* kötet, 2. sor, 100—200. oldalán.) Belgrád visszavételelél pedig megnyílt az út Konstantinápoly felé. Nagyon közeinek látszott tehát Lipót és Hazánk eszményi elgondolásának megvalósulása, hogy a törököt teljesen kiverhetjük Európából. Nálunk mindenki meg volt győződve, hogy a török ügye végkép elveszett.

Ámde, sajnos, az átkozott féltékenység, irigység és személyi érdek ismét sorompóba lépett, hogy a Szentszék terveinek útját állja, szent törekvéseinek végső eredményeit feltartóztassa.

XIV. Lajos francia király megsokalta Lipót dicsőségét és ürügyet keresett, hogy Lipótot hábatámadja, sőt a Lipótot pénzelő pápát is megtámadja. Egyik serege átlépte a Rajnát, egy másik pedig Avignonba hatolt, amely abban az időben a pápa uralma alá tartozott.

Persze a töröknek csak ez kellett. A francia hátbakapás mél-tán új reménységgel telítette a kormányra jutott Musztafát, a legnagyobb Köprilit. És méltán. Mert Lipót megosztott hadai nem voltak képesek az újra támadó törököt feltartani. A háború sorsa megfordult. A törökkel szövetkezett, szomorú emlékű magyar Thököly török hadakkal Erdélybe tartott, megverte Lipót seregét, magát pedig fejedelemmé választotta. A török könnyűszerrel vette vissza Nist, Viddont, sőt még Belgrádot is. A török sereg kíséretében volt a „szövetséges” francia király követe és francia tisztek nagy száma. Thököly később Szalánkemennél a török soraiban, mint lovas vezér küzdött a magyarok ellen (akik között volt, el is esett Zrínyi Miklósnak, a költőnek Ádám nevű fia), majd amikor a szerencse Badeni felé kezdett fordulni, elmenekült. így keresztezte ismét a katolikus XIV. Lajos és a lutheránus Thököly XI. Ince tervének teljes megvalósítását és kifejlődését. A nagy pápa a felszabadító háború szomorú befejezését már nem érte meg. 1689. aug. 12-én visz-sza adta nemes, szent lelkét teremtőjének.

Hála a mindenható jóságának, Savoyai Jenő hercegnek mégis sikerült a fényes zentai csatában (1697) legyőznie az országunkba személyesen jött szultánt, úgyhogy ez a karlócai békében (1699) végérvényesen lemondott Magyarországról és Erdélyről, kivéve Temesvárt s környékét.

XI. Ince már csak az Égből láthatta szabad Magyarország és szabad Erdély újból való boldog egyesülését Szent Istvánnak ismét dicsőségesen ragyogó koronája alatt.

A mondottakból könnyen leszűrhetjük a tanulságot és világosan láthatjuk, hogy drága Hazánk sorsa is milyen szoros összefüggésben állott a római szentszék sorsával és hogy történelmi kerekének is aszerint kellett a szerencse vagy balsors irányában haladnia, amint a népek és vezetői megértették, értékelték és meghallgatták a pápák szavát, intését és kérését vagy nem.

88. FEJEZET.

**A pápa további áldozatos érdeklődése a magyar ügy iránt.
„Magyar híradó”, a pápa hivatalos lapja.**

A török sehogysem akart beletörödni abba, hogy a karlócai béké alapján végkép és mindenkorra lemondjon Magyarországról és Erdélyről. Ezt magára nézve nagyon megalázó helyzetnek tekintette.

1714. tavaszán híre járt, hogy a török újra mozgósít. Bár a porta megnyugtatni igyekezett III. Károly királyunkat, hogy ezúttal csak Velencén akart bosszút állani és eszeágában sincs Károly birodalmát érinteni, mégis mindenki tudta, hogy ha a portának sikerül Velencét megaláznia, legközelebbi útja Magyarország felé fog vezetni. A lengyel király is felhívta erre figyelmünket.

A török mozgósítás híre megdöbbentést keltett mindenfelé, ám ismét csak egyetlen hatalom lépett a tett s cselekvés terére: a pápa.

De talán a közvetlenül érdekelte Károly vagy udvara tesz ellenintézkedéseket? XI. Kelemen pápa a királyt és Savoyai Jenő herceget két ízben is (1715. ápr. 25 és 1716. jan. 4.), hangsúlyozottan figyelmeztette és kérte, hogy haladéktalanul rendeljen el óv- és ellenintézkedéseket. Ámde az udvar egyelőre határozatlan térvázás-sal csak húzta-vonta a megoldást. Azaz, hogy egy irányban mégis hamar a cselekvés terére lépett: t. i. pénzért könyörgött a pápához. *XL Kelemen azonnal félmillió forintot ajánlott fel a királynak.*¹ De az udvar még többet óhajtott.

Erre a pápa Károly birodalmában három éven át fizetendő tizedet rendelt el és e rendeletet tetézte azzal az ígérettel, hogy a háború megindítása esetén *azonnal 200.000 forintot küld a királynak*, amely összeget *nemsokára újabb 1000.000 forinttal felemelezte*.² Hogy a pápa a pénzösszegeket előteremthesse, saját államát volt kénytelen megadóztatni. Károly Velencét is meg akarta pumpolni, de vele csak véd- és dacszövetséget tudott kötni (1716. ápr. 13.). A hadművelet azonban — magyar területen — csak nyáron kezdődhetett meg.

Hála Istennek, Jenő hercegnek, aug. 5-én Péterváradnál sikérett megvernie a törököt.

Sehol sem lesteak a híreket olyan feszült érdeklődéssel és aggodalommal, mint Rómában. És e feszült érdeklődéssel kapcsolatban felhívom k. olvasóim figyelmét egy körülményre, amelyet sokan, talán ezízben először hallanak, de amely Rómának magyar-szeretetére és a magyar ügy iránt tanúsított érdeklődésére annyira jellemző.

Az említett csata idején alapította ugyanis Cracas nevű nyomdász a „*Diario di Ungheria*” („Magyar híradó”-nak fordíthatnánk) című hadtudósító újságot a pápai udvar részére. És ez az újság

¹ Pastor L.: i. m. XV. 90.

² U. o. 91.

(egyszerűen kiadójáról elnevezve) több mint egy századon át a pápai udvar hivatalos lapja maradt.¹

A pápa 1716. szept. 2-án külön e célra összehívott gyűlésen közölte bíborosaival a Hazánkban történt örvendetes eseményt. Ünnepélyes hála-istentiszteletet rendelt el, még pedig Szent István magyar király napján,² amelyető maga tartott meg. A pápai mise után az egyik bíboros a következő szavakkal adta át a győzelmi emlékeket a pápának: „A szörnyű ellenségtől zsákmányolt eme győzelmi jelek senkit sem illetnek meg jobban, mint Szentségedet, aki fáradhatatlan munkával, búcsú-engedélyezéssel, állandó, még a csata ideje alatt is elvégzett imáival a fenséges csatát kiérdemelte.”³

*A pápa a hadikiadások fedezésére újabb 200.000 forintot küldött a magyar királynak.*⁴

Temesvár visszafoglalása alkalmával pedig a pápa a rózsafüzér ünnepét rendelte el az egész világon, mert a győzelmet a rózsafüzér-imának tulajdonította. Íme az egész világgyűház egyik ünnepe szintén magyar eredetű és magyar győzelmet hirdet! A katonikus egyház minden fajú, nyelvű, nemzetű és színű papja imádkozza okt. 7-én a papi zsolozsmában: „Clemens verő XI. animo reputans victoriam anno 1716 in Hungariae regno de innumeris Turcarum copiis relatam . . .”⁵

A temesvári győzelem után a pápa — bíborosainak véleményei ellenére — *félmillió tallér támogatásról gondoskodott, Jenő hercegnak pedig külön 160.000 tallért küldött hadi kiadásainak fedezésére.*

Sajnos, a nyugateurópai bonyodalmak meghiúsították a pápának és Hazánknak az említett győzelmekhez fűzött vérmes reményeit.

89. FEJEZET.

Magyarország nyolcadfél évig adó nélkül élhetne.

Hazánk 1932. évi összes állami bevételeit véve alapul (Nyolcszázmillió pengőt), a pápák XI. Incéig bezáróan annyit áldoztak magyar célra, hogy abból a mai Magyarországot minden fillérnyi adó és egyéb állami jövedelem nélkül hét és fél esztendeig fenn lehetne tartani.

De — amint hallottuk — XI. Ince után sem szünetelt a pápák anyagi és erkölcsi segítsége. Mindjárt második utóda, XII. Ince (1691—1700) 1692-ben 110.000 forintot küldött erődeink (Nagyvárad, Eszék) helyreállítására. XI. Kelemen hatalmas adományairól az előző fejezetben hallottunk.

¹ Pastor L.: i. m. XV. 92.

² Szept. 2-án. Pastor könyve sajtóhiba folytán szept. 6-ot ír.

³ Pastor L.: i. m. XV. 92.

⁴ U. o. 937.

⁵ Breviárium Romanum. Pars Autumn, die 7. Okt. Lectio VI.

A hadi és pénztári nyugták alapján a Friedel-féle számítás szerint a római szentszék 1683—1740-ig 256.000,753 forintot áldozott Hazánknak.¹ Újabb számítások még sokkalta nagyobb összegre becsülük a Szentszék ezirányú segítségét.

Nincs kerek e világban egyetlen erkölcsi vagy államhatalom, amely Hazánknak annyi pénzt juttatott volna, védelmünkre annyi hadsereget állított volna, oly hatalmas erkölcsi támogatásban részesített volna, oly állhatatosan jogaink és igazságunk mellett foglalt volna állást, mint a római szentszék.

Sohasem ért minket sorsdöntő csapás, balsors, amikor a Szentszék segítő kezét elsőnek ne éreztük volna. Viszont a pápák akkor is éreztették velünk kegyüket, amikor magunkra maradtunk széles e világon.

Példátlan a világtörténelemben, amit a pápaság Hazánkért tett és áldozott!

Sajnos, a római szentszék csaknem egy egész századon át (1780—1848) alig tehetett valamit Hazánkért, bármennyire akart volna is segíteni rajtunk. Ez a meddő korszak az ú. n. Jozefinizmus kora volt, amelyben a világi hatalom úgyszólván semmivé törekedett zsugorítani a pápák hatáskörét, szétszakította azokat a láncokat, amelyek Hazánkat annyi századon át a Szentszékhez fűzték és általában az Egyházzal szemben gyanakvó, irigy, féltékeny, gyakran ellenséges érzületű volt. A pápa helyett az uralkodó, az udvar vagy a hitetlen, egyházellenes tisztszelők intézkedtek. A pápával való levelezést lehetetlenné tették vagy rendkívül megnehezítették. Még tisztán vallási vagy egyházi iratot, könyvet is csak állami jóváhagyással lehetett kiadni. A papnevelő intézetek előljáróit és tanárait az állam nevezte ki, a főpapi székeket ő töltötte be. A szerzetes rendeket II. József elsöpörte. A helytartótanács szabta meg a prédikációk tárgyát is. A kémek, besúgók, árulkodók és feladók a templomba is bevonultak, a szószék alatt is helyet foglaltak, a sekrestyébe is besurrantak.

Még a pápai nunciusok kezéből is kivettek úgyszólván minden jogot. Hivatalosan nem érintkezhettek sem a püspökkal, sem a szerzetes rendekkel. Ezeket, valamint a templomokat, papnevelő-intézeteket s más katolikus intézményeket csak mint magán-személyek látogathatták meg. Az ő személyüket és lakásukat is körülrajozták a kémek, akik a pápa képviselőinek minden sétáját, látogatóját és látogatását azonnal jelentették a helytartó tanácsnak.² Panszaiat az udvar nem hallgatta meg és nem orvosolta.

Természetes, hogy ilyen viszonyok között a pápa keze nem jó tékonyodhatott Hazánk javára, annyival is kevésbbé, mert hiszen

¹ Schwartner: Statistik. Ofen. 1811. III. Teil. 512. old., Alsászi Vitáj Alajos i. m. 179. old.

² Dr. Meszlényi Antal: A Jozefinizmus kora Magyarországon. Bpest. 1931. 192—197.

e korszakban más hatalmak is mostohán bántak, a pápával. Hogy más ne említsünk, Napoleon egymásután két pápát éveken át fogáságban tartott, amely idő alatt még azok legbizalmasabb embereit sem engedte hozzájuk.

És a pápák még a jóakaratukat megbénító és meddővé tevő korban is annyit tettek értünk, amennyit épen tehettek.

II. József egy szép napon megtiltotta a püspöki megerősítések és különböző fölmentések után a Szentszék javára szedett illetékek elküldését Rómába. Amikor azonban VI. Pius Bécsbe jött, felmutatott Józsefnek egy jegyzéket, amelyben az uralkodó világosan meggyőződött, hogy a pápa sokkal nagyobb pénzösszegeket folyósított József birodalma részére, mint amennyit a pápai kincstár kapott innen. Ez összegekből tekintélyes rész jutott Magyarországnak is. Azóta József nem is ellenezte többé a szóban levő illetékeknek Rómába küldését. Ezt az esetet különben az 1825-i országgyűlésen is felelevenítette az egyik követ.¹

Azóta, hogy II. József megszüntette Hazánk derék tanító szerzeteit, már a második uralkodó foglalta el a kalapos király trónját, a nélkül, hogy e rendek visszaállításának halvány reménye is vigaszthalhatta volna a rendeknek még élő tagjait.

VII. Pius pápát megválasztása alkalmával rengetegen keresték fel üdvözlő irataikkal, de talán egy sem hatotta meg annyira őt, a volt bencés szerzetest, mint Somogyi Dánielnek, a feloszlatott magyar bencések volt főapátjának üdvözlő levele, aki egyben élénk színekkel ecsetelte a feloszlatott magyar rend tagjainak szomorú sorsát és esedezve kérte a pápát, hogy segítse annak mielőbbi visszaállítását.

Az annyi gondtól terhelt, Napoleon szorongatta pápa nemesak válaszolt Somogyi levelére, hanem meg is ígérte, hogy mihelyt módjában lesz, minden el fog követni, hogy a derék magyar rend új életre kelhessen. ígéretét be is váltotta. Már uralkodásának első évében utasította a bécsi nunciust, hogy juttassa az udvar tudomására azt az óhaját, hogy a bencés rend újra talpra állhasson. Ferenc király a pápa óhaját kivételesen szívesen vette tudomásul s megígérte segítségét. Valóban, 1802 márc. 8-án kiadta királyi rendelkezését, amellyel visszaállította a bencés főapátságot, a többi apátságot, a ciszterciek pilisszántói apátságát és a csornai premontrei prépostságot. Sót mindegyik rend visszakapta az eltörlés előtt birtokolt ingatlanait is.

¹ Dr. Meszlényi Antal: i. m. 192—197.

90. FEJEZET.

Az ország visszhangja.

Talán érdekelheti olvasóimat, hogy a magyar nemzet tudatában volt-e a pápák nagy áldozatainak és jótéteményeinek, amelyek feléje hullottak, mint a sűrű hópelyhek és vájon a nemesvérű, nagylelkű „generosa natio” megérezte-e a pápák szeretetének feléje súgárzó melegét, átjárta-e lelkét a lekötelezettség érzete és megnyílt-e ajka, megnyilatkozott-e szava a köteles hálára.

Azt válaszoljuk, hogy, ha eltekintünk nemely, különösen a szabadelvű kor bizonyos világnezetéhez tartozó történetíróinktól, maga a nemzet és annak királyai részéről nagyjában nem maradt el a hala. Legtöbbször ugyan csak szavakban, írásban, határozatokban, vagy törvénycikkekben nyilatkozott meg, de néha tettekben is.

Lássunk néhány példát.

Az investitura-harc idején I. Géza király (1074—1077) és a magyar főurak, ha nem is fegyverrel, de határozottan a pápa oldalára álltak.

Szent László 20 esztendőn át szívvel-lélekkel annyira híve maradt a pápáknak, hogy hűségét sem a német császár szerencséjének emelkedése, sem VII. Gergely pápának száműzetése nem ingatta meg. 1087-ben 20.000 lovast ajánlott fel a pápa ellenségeinek megtörésére. Csak élete végén bírta rá a szelíd királyt, mint mondják, a nagyravágyó és megbízhatatlan Álmos herceg, hogy a horvátországi ügyek érdekében a német császár mellé álljon. De ezt is szíve vonzalma ellenére tette, amint ez kitűnik a montecassinoi apáthoz írt leveléből. Az események is nem Álmos tanácsát, hanem Szent Lászlónak két évtizeden át ösztönösen követték irányát igazolták. Szent László le is vonta a következtetést és ismét a Szentszék felé közeledett. Utóda Könyves Kálmán szintén egész lelkével a pápa oldalára állott.

II. Géza segítő csapatokkal támogatta Barbarossa Frigyest a lombardiai hadjáratban, de mikor közte és a pápa között kellett választania, a hatalmas Rötszakállú ellenében szintén a pápa mellé állott.

III. Béla fokozta a Szentszék ellenálló képességét a Frigyes császárral vívott elkeseredett küzdelmében.¹

A különben büszke, felségjogaira rendkívül féltékeny Imre király a Szentszék iránti hűségétől soha el nem tántorodott.

Amikor az erkölcsstelen, léha és könnyelmű IV. (Kun) László király az öt javulásra intő Fülöp fermai püspök, pápai követet kun-

¹ Fejér: Cod. dipl. II. 436.

jaival elfogatta, a megriadt magyar főurak, megtorlásul viszont IV. Lászlót fogták el, nehogy a pápa azt hagyje, hogy ők is helyeslik a király eljárását. így a kunok kénytelenek voltak a pápai követet kiengedni a fogságból, mire a főurak is szabadon bocsátották a királyt.

Nagy Lajos, noha — mint hallottuk — VI. Kelemen pápát, Jankának, öccse megölőjének pártolásával vándolta, mégis „az apostoli szentszék iránt való tiszteletből” lemondott arról a 300.000 aranyról, amelyet Jankának a pápa javaslatára a magyar király számára fizetnie kellett volna.¹ Nemkülönben már előzetesen elhatározta, hogy ősei hűbéres királyságát visszaadja a Szentszéknek,² 1352-ben pedig visszaadta a pápai hűbér úrnak a szicíliai hűbér kezére került részeit, reábízva annak további sorsát.³

Nagy Lajos különben a római egyházt több ízben haddal is segítette. Igaz ugyan, hogy a pápa viszont Lajos hadi kiadásait pótolta, amikor — mint hallottuk — felhatalmazta, hogy az ebbeli hadiköltségeit négy, majd ismét három éven át a magyar egyház jövedelmeiből fedezhesse.

Mielőtt Nagy Lajos a pápai államot Milánó kényura ellen se reggel szándékozott megvédeni, így ír a város urához: „Mint katholikus fejedelem az Egyház becsületéért és felmagasztalásáért buzgólkodván, nem tűrhetem, hogy az Egyház javai és jogai bárki részéről támadásnak vagy zaklatásnak legyenek kitéve.”⁴ 1364-ben a király felajánlotta V. Orbán pápának, hogy „Isten, Szent Péter és a római egyház iránti hódolatból” hajlandó erős sereget küldeni a pápai állam védelmére és azt egy évig a saját költségén eltartani a „Szentszék ellenségeinek megsemmisítésére”. Bár a pápa nem fogadta el ez ajánlatot, benne visszatükrözödik a nagy király hálás nagylelkűsége.

Igaz ugyan az is, hogy a magyar királyok állásfoglalása a pápa jogai mellett saját tekintélyüket is emelte. Helyesen jegyzi meg Pór Antal, hogy „Ama barátságos viszony, amely a magyar királyi ház és a szentszék között ezáltal (t. i. fegyveres segítségük felajánlásával) létrejött, nem kevesebb hasznára vált az Egyháznak, mint a magyar államnak, amely eképpen vezérszerepet játszott Európa politikájában.”⁵

Hunyadi Mátyás király érzelmeiről a róla szóló fejezetekben már eleget hallottunk. Amikor II. Pál pápának, trónraléptekor, ünnepélyes követség útján hódolatát fejezte ki és értékes ajándékkal kedveskedett neki (1465), a királyi követ a többi között a történe-

¹ Szilágyi S.: A magy. nemz. tört. III. 227.; Miskolczy István: Magyarorsz. az Anjouk korában. Bpest. 1923. 53.

² Hóman—Szekfűi: i. m. III. 54.

³ U. o. 55.

⁴ Fraknói V.: Magyarország és a római szentsz. I. 243.

⁵ Szilágyi S.: i. m. III. 257.

lem lapjait hívta tanúságul, „hogy a Szentszékhez való ragaszkodás tekintetében a magyar nemzetet és királyait más népek és ural-kodók nem múlták felül.”¹ Egy későbbi levelében ezt írja Mátyás a pápának: „A Szentszék parancsainak végrehajtásában egyik katalikus fejedelem által sem engedem magamat megelőztetni.”² És ismét: „Én egészen felajánlottam magamat a római szentszéknek és Szentségednek. Amit Isten földi helytartója nekem parancsol, legyen az bármilyen nehéz vagy veszedelmes is, mint üdvös és szent feladatot, félelem nélkül végrehajtom ... Ha szükség van Mátyásra, mindenkor készen találja Szentséged őt és országát.”³

Amikor a német császár és a francia király IV. Sixtus pápa ellen egyetemes zsinat összehívását tervezte, Mátyás azonnal felkereste a pápát vigasztaló levéllel, amelyben „a keresztenységet romlással fenyegető botrány” elhárítása végett közbenjárását és fegyverét rendelkezésre bocsátotta és késznek nyilatkozott, hogy a Szentszék védelmére, ha kell, teljes hadserege élén személyesen („persona propria”) síkra száll (1476. márc. 15-én kelt levele). 1478. aug. 27-én kelt levelében szinte ódaszerű lelkedeséssel hivatkozik a pápa iránt érzett mélységes hálájára. Még XI. Lajos francia királyhoz intézett levelében is megemlíti, hogy mily nagy hálára kötelezte őt a pápa.

II. Lajos király német születésű, a magyar kisnemesek gyűlölte feleségéről, Máriáról, általában azt tartották, hogy kedvez az új hitnek.⁴ Legalább is erre engedett következtetni az a körülmény, hogy Luther egyik nyomtatványát, Rotterdami Erazmus pedig egyik dolgozatát Máriának ajánlotta. Újabb kutatások alapján tévesnek bizonyult az a vélemény, hogy Mária kedvezett az új hitnek.⁵ Viszont azonban eltürte jelenlétüket és meghallgatta beszédüket, így történt, hogy egy Cordatus Konrád nevű protestáns lelkész a király udvarában nyíltan lázított a pápaság ellen. Erre a rendek megjelentek a királyi pár előtt és kijelentették, hogy „azt, aki az apostoli szentszék ellen szólni merész, akár Őfelségeik jelenlétében is, felkoncolják”.⁶ Tudatában voltak annak, mit köszön a magyarság a pápának.

1525. május 13-án 60 tagból álló küldöttség kereste fel a királyt és előterjesztette a nemesség kívánságát: „Az országos és udvari hivatalokra csak magyarokat alkalmazzon: utasítsa ki a németeket ... és az apostoli szentszék ellen, amely minden híven segí-

¹ Fraknói V.: Magyarország és a római szentsz. II. 132.

² U. o. 135.

³ U. o. 138.

⁴ Hóman—Szekfű: i. m. IV. 8.

⁵ Franki Vilmos: Henckel János, Mária királynő udvari papja. Bpest. 1872—73., 12. old. (M. Tud. Akad. 1872. jún. 6-i felolv.) és Magyar Sión II. évf. 67—111.

⁶ V. ö. Jahresbericht d. Altmärkischen Vereins für vaterländ. Geschichte. 1864. Götze L. írta életrajz.

tte hazájukat, fellázadni nem akarnak.”¹ Íme, a királyt (mai szóval élve) fajvédő céllal felkereső magyarok, az új vallás hirdetőinek szándékával ellentében, kiemelik a pápáknak Hazánkkal gyakorolt jótéteményeit és szükségesnek vélték a Szentszék mellett nyíltan állást foglalni.

Igaz ugyan, hogy később Burgio az országtanács színe előtt kénytelen volt panaszt emelni ama méltatlan támadások miatt, amelyekkel néhány szónok a pápát és követét illette (ép akkor, amikor a pápai követnek már a kezéhez jutott a pápa küldte 50.000 arany kiutalásának irata Magyarország részére,² amiről azonban a rendek még nem tudtak); de a nuncius azonnal meg is kapta az országtanácsban a teljes elégtételt, mert hosszabb tanácskozás után ekkor adta a kancellár a következő ismert választ: „Régóta tapasztaljuk, hogy a kereszteny uralkodók között Ő Szentsége az egyetlen, aki jó tanácsai és pénzzel segít minket. Ő Felsége az országgyűlésen olyat, ami Ő Szentségére vagy követére sérelmes lett volna, nem hallott, azt nem is türte volna, mert bizonyásot tett mindenki előtt, hogy Ő Szentsége követe az ország dolgaiba nem avatkozott, csak Ő Felségét az ország javának előmozdítására intette. Nagy tömegekben mindenig találkozik egy-két *meggondolatlan* ember, aki-nek nyilatkozatával nem kell törődni. Ő Felsége kéri a követet, hogy eddigi tevékenységét folytassa. Ő Szentségét pedig biztosítja, hogy parancsait és tanácsát híven fogja teljesíteni.”³

János király lelkesedéssel nyugtázta, hogy „Az összes fejedelmek közül egyedül Ő Szentségébe helyezheti bizalmát”.

Ferdinárd 1542. nov. 6-án „*határtalan hálával*” köszöni meg a pápának a török elleni segítségét.

Báthori István erdélyi fejedelem, majd lengyel király hálás öröömét nyilvánította, hogy a pápa bőkezűen gondoskodott Erdélyről.⁴ Még Erdély református tanácsosai is „*hihetetlen örömmel*” hálálják meg levélben (1583. márc 11.) a pápa „*örök és halhatatlan*” érdemeit a magyarság érdekében. „*Szentséged — írják — örök és halhatatlan nevet biztosít magának nemzetünknel*”, amely a kereszténység e fontos véghegyének hanyatló állapotában, kiskorú fejedelem uralkodása alatt, Szentséged további támogatását esdve kéri.”⁵

Lájkuk tehát, hogy magyar, sőt éppen legmagyarabb és legjobb királyaink hálás tisztelettel és hódolattal övezték a pápát.

Csak két királyunk jutott heves ellentébe a pápasággal; éppen az a két király, aki egyúttal a magyarság és a magyar érdekek ellen is súlyosan vétkezett.

Az egyik Zsigmond volt. Tudjuk, hogy ő csaknem állandóan

¹ Monumenta Vaticana Hung. IL sorozat. 1. köt. CXXIII.

² Monumenta Vaticana Hung. 11. sorozat, 1. köt. CXXXVII.

³ U. o.

⁴ Fraknói V.: Egy jezsuita diplomata Hazánkban. Kath. Szemle. 1902.

külföldön tartózkodott. Alig törödött az ország ügyeivel, a magyar törvényeket semmibe se vette, jóformán minden főpapi javadalmat idegeneknek adott (csehnek, németnek, olasznak és lengyelének), úgyhogy a főurak a nádorral és a prímással az élükön, 1401-ben el is fogták. Később kiengedték ugyan, de a király a magyarsággal szemben nem változott meg. Majdnem minden gondját idegen koronák megszerzésére fordította. Még a magyar trónt is elígérte, amennyiben örökösdési szerződést kötött Albrecht osztrák herceggel. Ezért az elégedetlenkedő országnagyok 1402. karácsonyán Szent László sírjánál megesküdtek, hogy Zsigmondot, *mint a magyar trónra méltatlant*, megfosztják a királyságtól.

És íme ez a király volt az, aki bátyjával és a francia királlyal IX. Bonifác letételére szövetkezett, úgyhogy a pápa is kénytelen volt Nápolyi László pártjára állni. Ezért azután Zsigmond elrendelte, hogy Hazánkban a pápa rendeleteit kihirdetni és végrehajtani csak az ő előzetes hozzájárulásával lehet. Megtiltotta, hogy bárki a Szentséktől közvetlenül bármely iratot átvegyen. A rendeletet megszegő papokra szabadságuk és javadalmuk elvesztésének büntetését szabta. Ekként Zsigmond a pápai joghatóság gyakorlását Hazánkban szinte lehetetlenné tette.

Viszont érdekes, hogy amikor Zsigmond IX. Bonifác halála után lassankint kezdett kibékülni a Szentsékkal, ugyanakkor egyúttal Magyarország és a magyarság is kezdte őt jobban érdekelni, úgyhogy a konstanzi zsinaton magyar ruhában jelent meg, magyarokkal vette magát körül, sőt halóporaiban is Hazánkban akart pihenni. Mintha a pápasághoz és a magyarsághoz való vonzódás ikerérzelmek lennének.

Különben még ez a pápával ellentébe jutott Zsigmond is így írt 1407. dec. 13-án kelt levelében XII. Gergely pápához: „Még soha sem bántuk meg azt, hogy őseink ilyen hűségesek voltak (t. i. a római szentszékhez); semmiféle sérelem sem lesz képes arra, hogy minket a Szentséged és utódai iránt tartozó hűségtől és engedelmességtől elvonjon . . . Egyúttal a magam és testvérem hatalmát, mely a mindenható kegyelméből nem csekély és nem ingatag, Szentségednek és a római egyháznak rendelkezésére bocsátjuk. Készen állok és seregeim készen állanak az Egyház ellenségeinek megtörésére, Szentséged megoltalmazására.”¹ De a pápa nem vette igénybe e felajánlott segítséget.

A másik király, aki a pápával, de egyben a magyarsággal is ellenkezésbe jutott: II. József, az önkényes „kalapos király” volt. Magyarországot meg akarta fosztani függetlenségtől és Ausztriába akarta olvasztani. Meg sem koronáztatta magát. Szent István koronáját múzeumi tárgy gyanánt Bécsbe vitette, „mint az ő ingó jószágát”.² A vármegyei önkormányzatot eltörölte. Az egész ország minden hivatalában, sőt iskoláiban is, a németet tette hivatalos

¹ Fraknói: Magyarorsz. és a róm. szentsz. 1. 313.

² Marczali H.: Magy. Tört. 585.

nyelvvé (1784). A bíráknak az osztrák polgári büntető törvénykönyv szerint kellett ítélezniük. Uralkodása alatt „a magyar katonát kivitték, az idegent behozták, a nemzet lelkét békívá verték, a mágnásokat és gazdagokat Bécsbe csalták, fényüzéssel tönkretették, az erkölcsök ősi egyszerűségét megszüntették. Egyaránt alkalmazták a cselel és erőszakot.”¹ Ez a gyászos emlékű II. József volt az, aki Hazánkat teljesen el akarta szaktanítani a pápától. A Szentszék hatalmának gyakorlását annyira megakadályozta, hogy például előzetes engedélye nélkül Rómába senki még csak levelet sem küldhetett.

Lájtuk tehát, hogy míg legnagyobb és legmagyarabb királyaink szinte büszkélkedtek azzal, hogy őket a pápák iránt való hűséges, hálás ragaszkodásában senki sem műlja felül, addig az a két király, aki a pápa ellen fordult, egyúttal Hazánk érdekei és a magyarság szent ügye ellen is súlyosan vétett.

Ugyanezt tapasztalhattuk az ú. n. Józefinizmusnak egész korán át (1780—1846), amikor a pápa joghatóságának és a magyarság jogainak háttérbe szorítása párhuzamosan haladt.

Azóta is azokról, akik a pápaság vagy a pápa személye ellen izgattak, előbb-utóbb számtalanszor kitűnt, hogy egyúttal a magyarság ellen vagy más komoly téren is súlyosan vétettek.

Ami pedig az egyszerű népet illeti, ahány adat csak rendelkezésünkre áll, egyhangúan minden az igazolja, hogy a magyar nép minden meleg, lelkes, tüntető szeretettel csüngött a mindenkorai pápák személyén.

Még a pápai tekintély szempontjából legszomorúbb, legsivárrabb, legkevésbbé vallásos korban, a Józefinizmus korában is feltűnik, kiválik és kirívóan szembeötlük a népnek a pápaság iránt érzett s tanúsított hűsége, gyermeki ragaszkodása és sorsával való együttérzése.

Abban az Egyházra olyan megalázó korban, amikor Napóleon foglyul ejti és rabként kezeli a pápát, amikor a magyar királyok, udvaraik, minisztereik lelkiismeretlenül korlátozzák, megsorítják, nyesegetik a pápa jogait, akadályozzák cselekvőképességét, vagdossák a Rómához fűzött szálakat, rendeleteik egyik csapást a másik után mérik az Egyházra, a nunciust pedig háttérbe szorítják, kisemmizik, jogkörét megsértik, ugyanakkor — éppen a pápai nuncius — alig talál szót a magyar nép pápa iránti tiszteletének ecsetelésére. Gróf Severoli Gábor pápai nuncius De meo itinere Hungarico et de nonnullis rebus politicis c. kéziratában örökítette meg a magyar népnek e szép, hálás jellemvonását.

Dr. Meszlényi Antal egyet. m. tanár „A Józefinizmus kora Magyarországon” c. művében (Bpest. 1935. 179—180. old.) ekként foglalja össze Severoli megfigyeléseit: „Ami rendkívül megkappa figyelmét és igen jól esett neki, az a magyarság társadalmi és valáskülönbség nélküli szeretete, hódolata és részvéte a pápa iránt.

¹ Marczali H.: Az 1790/1-i országgyűlés. Bpest. 1907. I. 248.

Erről eddig is meg volt győződve, de ahogy az ittlétekor megnyilatkozott, könnyeket fakasztott szeméből. Amerre csak megfordult, mindenütt úgy fogadták, mintha csak a pápa jelent volna meg. A nép tömegesen tódult eléje, térdre ereszkedett és úgy kérte áldását . . . Útjai valóságos diadalmenethez hasonlítottak s boldogan fogadhatta a magyar katolicizmus hódolatát az iránt, aki akkor sokat szenvedett és akinek személyét nálunk képviselte, ürömének e lelkes szavakkal adott kifejezést: Oh Szentséges Atyám, ha Te, akit a legnagyobb jogtalansággal hurcoltak Itálián át Franciaországba, látta volna a vallásosságnak e szép megnyilatkozásait velem szemben, mint a Te képviselőddel, magyar fiaidnak hűséges ragaszkodása megenyhítette volna ama mély szomorúságodat, amelyet fogására vette oly nagy lélekkel bírtál elviselni.”

„Rokonszenvesen írt a hazai protestánsokról is, hiszen ők szintén telve voltak részvéttel VII. Pius iránt . . . Igen gyakran megfordult köztük, sőt mint vendég is megtisztelte házaikat s tapasztalatai a legkellemesebbek voltak. Jól esett neki az a meleg rokonszenv, amellyel itt találkozott urával, a pápával szemben. Rólad, Szentséges Atyám — írta — még ezek a fiaid is . . . ragaszkodó lélekkel beszélnek. Különösen mélyen vésődött lelkébe egyik református fiatal embernek, Biró Mihálynak az esete, akitel sokat tárnyalt vallási kérdésekrol s midőn elbúcsúzott tőle, a pápát ábrázoló kép hátlapjára a következő hitvallást írta: én, Biró Mihály, aki református vallású vagyok, örök emlékezetül írom le, hogy Ő Szentséget, VII. Pius pápát, szívem őszinte érzésével úgy üdvözök, mint aki e megzavart világrendben is az anyaszentegyháznak és az egész keresztenységnek legfőbb feje s azt kívánom, hogy a Mindenható még számos éven át őrizze meg sértetlenül és szerencsésen legnagyobb szerencsétlenségében is. Ilyen megnyilatkozás után méltán írhatta: hihetetlen örömmel töltött el, Szentséges Atyám, ez embereknek irántad való nagy tisztelete és szeretete.”

„Az előadottakból világosan kitűnik — folytatja Meszlényi — hogy a magyarság szeretete és részvete a Szentszék és a pápa iránt egyetemlegesen nyilvánult meg. Ennek értékét csak növeli az a körülmeny, hogy akkor nyilatkozott meg, amikor a pápa nem mint hatalmas úr székelt Rómában, hanem mindenéből kifosztott s a világtól elzárt fogolyként sínylődött Savonában. Hazánk fiai előtt nem ment feledésbe az a nagy szolgálat, amelyet Róma a letűnt századok folyamán Magyarországnak nyújtott s ha a Józefinizmus meg is nyirbálta hatalmát, mégis úgy tekintettek rá, mint a katolicizmus legilletékesebb felettes hatóságára, akit a lelkiek terén első sorban kell hallgatni s követni. Nagy szó volt ez akkor, amikor az Osztrák-Magyar birodalomnak éppúgy Napoleon lába előtt kellett heverni, amint sorsában még keményebben osztozkodott a Szentszék . . . Amikor a börtönök megteltek papokkal és csupán Korzikába 19 püspököt és 200 papot hurcoltak fogáságra.”

Amikor VII. Pius pápa a fogáságból megszabadulva székhelyére sietett, Ferenc királyunk magyar huszárokat rendelt melléje dísz-

kíséretül Oppitz Zsigmond ezredes, Bartoffy András és Horváth János kapitányok vezetésével. Ezek kísérete mellett vonult be a pápa 1814. máj. 24-én az örökk városba, július végén pedig Casteigandolfoba. VII. Piusnak annyira megtetszettek a Radetzky-huszárok, hogy még két hónapig tartotta őket szolgálatában és minden ünnepélyen, szertartáson a pápa testőrsége gyanánt szerepeltek. A pápa a búcsúzás alkalmával az ezred parancsnokait a Krisztus-, illetve a Szent üörgy-rend lovagjaivá ütötte, az ezrednek pedig október 27-én egy, saját kezével megáldott zászlót adományozott. A díszes és értékes zászló egyik oldalát Szűz Márianak, mint Magyarország védőasszonynak képe díszítette, fején Szent István koronájával, oldalt pedig a magyar címer volt látható, amelyet Róma védőszellem tartott és a pápai korona, amelyet viszont a magyar védőszellem emelt magasba. A kép alá félholdalakban a következő vers került:

Ungariae Patrona Pium comitatur ad Urbem,
O helix tanto Roma sub auspicio.

(Magyarul: Magyarország védőasszonya kíséré Piust haza,
Boldog Róma ilyen oltalom karjaiban.)

A pápa ez alkalommal meleghangú beszédben méltatta a magyar huszárok hőségét, fegyelmezettségét és józanságát (la fedelta, la disciplina, la prudenza).

A magyar huszárok a pápa ajándékozta zászlóval vonultak haza, amelyet drága ereklyeként tisztelek. Ferencnek is jól esett a pápának huszáraiival való teljes megelégedése és fejedelmi megjutalmazásuk, ezért, mint magyar király, viszonzásul a pápai se-regnek 100 válogatott csikót, 100 karabélyt és 2000 gyalogsági fegyvert küldött ajándékba. Egyúttal elrendelte, hogy a pápa megszabadulásának emlékére birodalmának minden templomában háláadó istentiszteletet kell tartani, amelyen a katonai és világi hatóságoknak is meg kell jelenniök.¹

A hatóságoknak — jegyzi meg Meszlényi — jelen esetben sőfőkép nálunk, nem kellett nagy buzgalmat kifejteni, hogy az ural-kodói rendeletnek érvényt szerezzenek. A magyar lelkekben maguktól is kigyulladtak az örömtüzek, aminek tanúsága nemcsak a templomainkban felhangzó Te Deum volt, hanem az az általános ünnepelés és rengeteg üdvözlő írat is, amellyel a magyarság ismét *rang-, társadalom- és valláskülönbség nélkül* elárasztotta a szabaddá lett pápát.

Hogy a magyar nemzet az érzésben mennyire eggyé forrt —

¹ Deák Gedeon: „Tisztelet oltárja”. Pozsony. 1814. 101. old. Cav. Gaetani Maroni-féle Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica VIII. köt. 157—158. old. és LXXXIII. köt. 229. old.; Vita del Sommo Pontifice Pio VII. Roma. 1830. Tom. IV. p. 117—118.; Bullarii Romani continatio Summorum Pontificum. Tom. VII. pars I. p. 1107. num. DLXXV.; Banfi Florio dr.: VII. Pius pápa és Radetzky magyar huszárjai: Nemz. Újs. 1927. aug. 3.

folytatja Meszlényi — mi sem bizonyítja jobban, mint hogy Deák Gedeon személyében református lelkész volt az, aki *Tisztelet oltárja* címen 110 lapnyi terjedelmű könyvecskét írt „VII. Pius római pápa Őszentségének a halhatatlanítására”.¹ Célja volt vele — mint előszavában írta, — hogy „A R. Anyaszentegyháznak ama hősét, VII. Piust, aki állhatatosságáért, a szenvédésekben kimutatott csügedetlenségeért a Vitézi nevet érdemelte, a halhatatlanság emlékeztető oszlopára érdemesítsük . . .” Igen illő és igazságos dolog, hogy az ő tettei, az ő szenvédései, a R. Anyaszentegyház eránt való igaz buzgósága, egyszóval az ő egész lelki vitézhez illő cselekedetei, minél előbb mindeneknek tudtokra adattassanak, hogy így látván a világ az ő nagy lelkét s valódi keresztyén jellemét, még az idegenek is a tisztelet érdem-koszorúját s a lelki harcnak győzedelmi borostyánját, a dicsőség oltárán az ő számára letévéni, nevét VII. Piusnak örökre halhatatlaníthassák.” — E feladatát oly szeretettel és annyi kegyelettel oldotta meg, hogy Fischer még a nunciusnak is megküldte a könyvecskét a következő elismerő sorok kíséretében: „A kálvinista lelkésznek e művecskéje a Szentatya balsorsát bőven és ügyesen előadva, fényes bizonyítékául szolgál felekezete rokonszenvének. Bizonyos, hogy még oly ember sem tudta volna méltóbban megírni, akit ezer szál fűz az apostoli szentszékhez; az egész műben nyoma sincs más vallású kérkedésnek, nincs olyan része, amit helyeselni ne lehetne, úgyannyira, hogy a protestáns szerző tisztelet-oltára örök emléket állított a magyar földön VII. Pius halhatatlanságának s a francia fogságban tanúsított nagy lelkének és kereszteny békétérésének.”

A mű széles körökben elterjedt s mindenütt kedves olvasásra talált. Még a protestánsok is szívesen fogadták, csak egy ember akadt, aki felszólalt ellene s ez a protestáns Császár András, Gömör megye táblabírája, a hajdani rozsnyói püspök, Andrássy báró nagy ellensége volt. Ő névtelenül egy kis füzetkében támadta meg Deákyt, akit titkos katolikusnak nevezett, mert szerinte kálvinista lelkű ember úgy nem írhatott, ahogy Deák ezt megtette . . .

A nuncius ezt a röpiratot is megkapta és . . . szerette volna, ha Deák felel rá, ezt azonban megtette a szintén protestáns Péli Nagy András, aki több megyének volt a táblabírója s a mellett a barsi ref. egyház „traktuális kurátora”. Feleletét nem névtelenül, hanem neve aláírásával 1814. dec. 28-án írta meg és „A Tisztelet oltárának Apológiája, melyet egy *Anonymous*nak vágaira feleletül készített s a világ eleibe bocsátott P. N. A.” cím alatt kiadva 17 lapon át sorra szedte Császár állításait s a biblia, főképpen pedig Pál apostol szavaival cífolta meg . . .

Nagy András felelete arra volt jó, hogy Deák könyve iránt az érdeklődést még jobban felkeltette . . . Ennek eredménye az lett,

¹ A könyv teljes címe: „Tisztelet Oltárja, melyet Hetedik Pius Római Pápa Ő Szentségének halhatatlanítására a Magyar Hazában felállított Deák Gedeon református prédikátor. Pozsony. 1814.”

hogy a könyv néhány hónap alatt elkelt s Deáky az eredeti 110 lapot 292-re felduzzasztva, 1816. nyarán II. kiadásban megjelentette. Az 1825-i országgyűlésen a többi között szóba került XI. Ince pápa halhatatlan érdeme Magyarország felszabadítása körül. Erre felszólalt az egyházellenes érzelmű gróf Csáky Sándor, szepesi követ és azt mondotta, hogy ami XI. Ince Magyarország felszabadítása körüli tevékenységét illeti, az minden esetre dicsérendő, de ezt viszszaadta a magyarok, amikor VII. Piust a francia fogságból visszasegítették Rómába. E tényeket teljesen elfordító és XI. Ince pápa elővülhetetlen érdemeit kisebbíteni szándékolt szavak általános morrajlást idéztek elő s „az a visszatetszés, amellyel szavait fogadták, feleslegessé tett minden választ rá.”

91. FEJEZET. Országgyűléseink és a pápák.

Lucianus a hálátlan embert vagy nemzetet lyukas fazékhoz vagy feneketlen hordóhoz hasonlítja, amelybe bármit töltsenek is, csak addig tart benne, míg azon át nem folyik.

Ami a pápák magyar érdemeit illeti, történelmi műveink és tankönyveink nagy része, mint már említettük, inkább a tények elhallgatásával dicsekedhetik, mint hálával és elismeréssel. Városaink, tereink szobrai, utcáink nevei, intézményei, stb. sem nagyon hirdetik a római szentszék iránt tartozó hálánkat.

De — a tényeken kívül — van mégis egy hely, amely könél maradandóbban örökítette meg a pápák meleg magyar szeretetét, nagylelkűségét, anyagi és erkölcsi támogatását és ez: *a magyar országgyűlés*.

Föntebb már több helyen hivatkoztunk a magyar országgyűlés szóban levő megnyilatkozásaira. E fejezetben legyen szabad ezeket csokorba szedni és az eredeti, hivatalos szövegben közölni. Elhagyjuk azokat az országgyűlési határozatokat, amelyek csupán a pápához intézendő kérelmet tartalmaznak, a nélkül, hogy a kérelem teljesítését is megköszönték és megörökítették volna. (Ilyenek pl. az 1444-i budai, az 1449/50-i pesti, az 1455-i györi, az 1524-i rákosmezei s í. t.)

E fejezetben a magyar országgyűléseknek csak azokat a törvénycikkeit soroljuk fel, amelyekben az ország a pápák jótéteményeit vagy a pápák iránti mélységes háláját s köszönetét örökíti meg.

a) Az 1455. évi budai országgyűlés a következő levelet intézte III. Kallixt pápához:

„Sanctissimo Domino nostro Callistro III.

Beatissime Pater! post humilem nostri commendationem ad oscula pedum beatorum. Concusso terroribus infidelium orbe nostro, graviter ferendum ducebamus lugubrem hac tempestate et insperatum obitum sanctissimi felicis memoriae domini Nicolai papae V.

qui videlicet magnam suae probitatis opinionem illis potissimum indiciis palam omnibus commendabat, quod in his pestilentis temporis frigoribus sancto suo Apostolico nomini curam pariter ac sollicitudinem Apostoliéi pastoris adjecerat. At nunc susceptis litteris Beatitudinis vestrae ac simul reverendissimorum de sacro collegio, cum intellexissemus, quam pio Dei nostri judicio et ipse praedecessor Sanctitatis vestrae quieverit, et ipsi vestra Sanctitas successerit, in consolationem versus est moeror noster, et luctus in gaudium. Aequa communis laetitiae cunctis oborta est ratio, par studium et conformis devotio incessit, ad gratias superinde auctori bonorum omnium peragendas, cuius dementis providentiae factum percipimus, ut et praedecessor ipse reficeretur digne pro laboribus, et successor idoneus piis oneribus praeficeretur. Obiit ille felicem mortem, hie pium laborem adiit, uterque purae devotionis fidelium, purae venerationis culiu prosequendus. Verum inter haec eo respectu praeципue gratulamur nunc sanctae Apostolicae sedi, gratulamur et nobis, ac toti simul reipublicae christiana, cui opportuno recte tempore denunciatum, pontifex datus, sanctus, religiosus et pius, qui duplicato sanctissimi praedecessoris sui spiritu erectus, ad curam fidelium salutaria emittit vota, salutaria spondet obsequia. Significatum enim est nobis sanctissime pater compluribus scipturis et litteris, quo pacto et quo fervore Sanctitas vestra, inter ipsa sui pontificatus principia, se, et sua saluti fidelium devoverit, idque promiserit circa exaltationem catholicae fidei, quid pro liberatione civitatis Constantinopolitanae, nuper ab infidelibus captae, et quid pariter intendat, pro eorundem infidelium ab Europa expulsione. Magna certe voti hujus dignitas, magna dignatio sic voventis. Haec sunt signa vera, haec clara indicia apostolico pastore digna, qui non ante nobis praeesse coepit, quam prodesse voluit: praedestinavit enim afflictis fidelibus aperta pietatis remédia, et in ipso simul vocationis suae exordio miserationis suae officia praesignavit. Restat ex dono domini, ut, quo vovente in iis rebus eodem et executore gaudeamus. Quantum autem nunc et suam extreme praesidio Sanctitatis vestrae aerumnosa christianorum conditio indigeat, tametsi Beatitudinis vestrae attentionem non lateat, amplius tarnen ex iis, quae legatus Apostolicae sedis ex conventu novae civitatis novissime retulit, intelligere potest: ubi post damnum opportuni temporis et spes deceptas, hoc solum actum est, ut hostis noster nihil actum laetaretur. Nescimus, quid charius vel deferri eidem, vel praerogari potuerit, quam ut hoc tempore christianorum potentatum jactantis abutatur: simulacra sibi deinceps, non homines obviam armari putat. Accedit hue casus recens calamitatis christiana, qui necessitati communi sublevandae ampliorem causam adjicit. Hostis Turcus, mox ut didicit, perperam ivisse praeconia de viribus et armis christianorum commovendis, apparatus omnes tarn concitatae, quam coemptae potentiae, quos resisdendum paraverat, contulit ad nocendum. Itaque invasit de novo ducatum Rasciae in ea parte, quae apud vulgum Scithrycza nominatur, ubi solito more praedae, et rapinis

vacans demum opportunitate accepta, arcem et oppidum Nova-borda appellatum, obsidione constrinxit: oppido primum facile capto, postea arec ipsa insultibus et tormentis pulsata, paulo tardais potitus est. Misit deinde ad oppugnandas ceteras arces, paratque totum ducatum ilium in ditionem accipere. Quae res profecto, etsi forte relatione tarn brevi parva videri possit, grande tarnen re vera vulnus ex ea suscepimus... Is igitur casus priorum cumulo appositus, quid, quantumve a Sanctitatis vestrae pectore commiserationis exigat, eidem aestimandum relinquimus, quae religiosi et paterni cordis sui judicio prius flecti coepit ad pietatis commercia, quam rogari. In hoc duntaxat Beatitudinis vestrae sollicitudinem cum filiali confidentia admonentes, ut in persecutione voti sui salutiferi, opportunitatem concessi adhuc temporis non negligat; neve opinetur, fortificato latius hoste, similem praesenti commoditatem exurgendi reddituram. Nam sicut nemo est apud nos modo, qui Europam adhuc liberari posse non judicet, ita post paululum nemo futurus est, qui judicet. Nos interim solita constantia, quantum nobis erit possibile, parabimus vires ad conservationem nostram, deliberamusque Sanctitatis vestrae bénéficia etiam cum damnosa mora nostra expectare. Habemus inter has expectationis angustias confortatorem idoneum, venerabilem fratrem, joannem de Capistrano . . . Hunc sua virtute Sanctitatis vestrae favore dignum, nos singulari testimonio denunciamus dignorem, in eoque et cum eo totam familiam, quoad omnem ejus profectum Beatitudinis vestrae devotissime commendamus. Quam dominus conservare dignetur féliciter consolationi nostrae et regimini prospero ecclesiae suae sanctae. Datum Budae XXI. Julii MCCCCLV.”

b) Az 1474. évi 7. te. szavai: „Regnicolae intra annum, in expeditionem, nisi contra Turcas, ire non teneantur, — sive Regia Majestas vel hoc Regnum, a Sanctissimo Domino nostro Papa — Subsidium habeat, sive non.”

c) Az 1550. évi 15. tc: „Orator ad Summum Pontificem mitten-dus, qui — Regni statu diligenter exposito et quantis in periculis laborét Hungaria, propugnaculum Reipublicae, ad confinia tuenda, confirmandaque, subsidium aliquod studeat — cum ipso Regiae Majestatis Oratore, porrectis humiliter nomine totius Regni precibus — a Sua Sanctitate . . . impetrare.”

d) Az 1596- évi 22. te: „De iis, qui spe majoris lucri et stipendii ad exterorum Dominorum et provinciarum servitia sese conferunt; sicuti Sua Caesarea Majestas postulat, ita status et ordines inhaerent: ne nimirum hoc anno ullus ex Hungaria vel Croatis et Slavis, ad ceterorum Dominori et provinciarum, excepto Summo Pontifice, qui eodem stipendio, ut supra dictum est, militem Ungarum conscribere poterit, stipendia vel servitia se conférat, imo, qui nunc inter eos sunt, statim inde recédant et in militiam Hungaricam redeant.” (E te magyar fordítását lásd 116. oldalon.)

e) Az 1596-i pozsonyi országgyűlés a következő feliratot terjesztette VIII. Kelemen pápához:

„Ut ex mandate Sacrae Romanorum Imperatoriae Maiestatis Domini et Regis nostri gloriosissimi hue ad praesentia pro publicis Regni negotiis in dicta Comitia, non ita pridem conuenimus nihil nobis antiquius habendum esse censuimus, quam débitas immortalesque Beatitudini Vestrae pro singularibus in nos et pátriám hanc nostram in extremo fortunae cardine nutantem beneficiis gratias agere . . .

Non fuit ullus mortalium repertus, qui post Imperatoriae Maiestatis et Sacri Romani Imperii subsidia desperatis rebus nostris, maioribus, quam Tua Beatitudo praesto fuisse auxiliis. Nam praeter ingentem pecuniarum vim, et alia Beatitudinis Tuae in nos collata bénédicia, oportune admodum aestate proxima eiusdem in Hungáriám venit exercitus, quo reliquis Suae Maiestatis copiis adiuncto, Strigonium Sedes Archiepiscopalis et Visegradum opitulante Deo sunt expugnata et recuperata. Deuinctos nos quam maxime tot tantisque Tuae Beatitudinis beneficiis confiteamur necesse est. Vtinam autem ea temporum uigeret félicitas et eo loco res nostrae positae essent quo Tuae Beatitudini et Sanctae Sedi Apostolicae pares his mentis gratias referre liceret, nullum in nobis officii genus desiderare patemur: Verum quia nullám referenda tantae gratiae commoditatatem nobis superesse uidemus, Deum optimum maximum pro felice Beatitudinis Vestrae regimine et incolumitate exorare et memóriám eximiae pietatis recolendam ad posteritatem transmittendam non omittemus . . .

Seruet Deus optimus maximus Tuam Beatitudinem diutissime florentem et Ecclesiam. Dei féliciter gubernantem. Datum Posonii ex Generalibus Regni Comitiis die XII. Mensis Mártii Anno Domini MD. LXXXV. VI.

Eiusdem Tuae Beatitudinis Humiles deuoti fidèles ac perpetui Capellani et seruatores Praelati, Barones, Magnates, Nobiles caeterique status et ordines Regni Hungariae.

Beatissimo in Christo patri et Domino Domino Clementi Diuina Prouidentia Papae Octauo S. Romanae ac Vniuersalis Ecclisiae Pontifici Maximo ac Domino nobis clementissimo.”^a

A rendkívül értékes és tanulságos feliratot legyen szabad magyar fordításban is közölnöm:

„Midőn a római császár, dicsőén uralkodó királyunk Ő Felsége parancsára itt Pozsonyban legközelebb összejöttünk, hogy az ország sorsáról komolyan tanácskozzunk, *mindenekelőtt egyik főkötelességeinknek ismertük Szentséged iránt érzett köteles és örök hálánkat kifejezni amaz egyedülálló jótéteményekért, amelyekben minket és a végveszély határára sodort hazánkat olyan hathatósan támogatni kegyeskedett . . .*

Széles e világon fölségesen uralkodó fejedelmünkön kívül nem

¹ Az eredeti okmány *egykorú* másolatát megőrizte a körmöcbányai városi levéltár „Bellica” osztálya: Tom. I. 26. fasc. 13. Nr. 2277. alatt. A szöveg még megtalálható: Katona: Hist. Crit. Regn. Hung. XXVII., 255. és Magyar Sión. Esztergom. 1896. 56—522.

találkozott egyetlen halandó, aki kétségebesett ügyünket hatható-sabb segélytelivel támogatta volna, mint ezt Szentséged tette. Mert a tetemes pénzsegélyen kívül a múlt nyáron épen akkor érkezett meg küldött vitéz segélyhada, midőn ez (1595. augusztusában) Esztergomnak, a magyar prímás székvárosának és (szeptember havában) Visegrád várának visszavívása idejében oly fontossá, kívánatossá lett és Isten áldásával sikerre vezetett. Ennyi jósagnál fogva öröök hálára kötelezte szívünket. Vajha oly boldog időket élhetnénk, oly jóléinek örvendhetnénk, hogy Szentségednek és a Szentszéknek annyi jótéteményéért megfelelő, tényleges hálát is adhatnánk, bizonyával e kötelemnek szívesen megfelelnénk. Mivel azonban erre semmi alkalom sem nyílik számunkra, nem tehetünk egyebet, mint kérjük a legfölségesebb kegyes Úristent Szentséged Jólétéért s boldog kormányzásáért; de ezen felül még e jóságának emlékét az utókorra is áthagyományozni szükségesnek tartjuk.

A jóságos nagyhatalmú Isten éltesse Szentségedet sokáig jó egészében az Egyház szerencsés kormányzatában.

Kelt Pozsonyban, az országgyűlésen, 1596. március 12-én.

Szentségednek örököös hódoló, alázatos hívei, káplánjai, szolgái, papjai, a bárók, főurak, nemesek, az országnak karai és rendjei-

Krisztusban szentséges Atyánknak, Isten kegyelméből VIII. Keleni pápának, az egyetemes római egyház főpapjának, nekünk kegyes Urunknak.”

f) Az 1681. 5. törvénycikk így szól: „Humillimas status et ordines referentes gratias; quod *Summi qilioque Pontificis, et Sacri Romani Imperii, ac Catholicissimi Regis Hispaniarum auxilia, in defensam hujus Regni, veluti antemuralis totius Christianitatis imploranda Sua Majestas in se assumere dignata sit.*”

g) Az 1751. évi XL. törvénycikk így szól:

„*Grata adhuedum memoria recolentes iidem status, et ordines sanctissimi olim patris Innocentii XI. pontificis maximi, ejusdemque patrui principis condam Livii de Odeschalchi, eximias sane aliis quoque compluribus vicibus, vei maxime vero occasione obsidionis Viennensis, anno 1683. interventae, in tutamen, et defensionem rei chrisrinae, depellendumque a cervicibus juratum nominis ejusdem hostem, provida, et incessanti cura conquisita, simulque collata auxilia, et subministrata belli gerendi media, indeque sibi et successoribus comparata haud vulgaria mérita, sed et propriis moderni celsissimi principis, alterius quippe Livii de Odeschalchi meritis, condignam in reflexionem sumptis, eundem modo dictum principem, quam vero excellentissimum, ac illustrissimos dominos comités: Carolum Sigefridum Königszeg (tit.) Josephum Franciscum a Windischgratz; Franciscum, et Carolum filios comitis olim Francisci Josephi a Traun, ex conserte ejusdem, comitissa Catharina Erdödy susceptos; Emericum item, Henricum, Gerhardum, Gothardum, et Fridericum filios olim Gotthardi Josephi de Dernath, ex consorte ejusdem comitissa Theresia Zicsy de Vásonkő procreates, Anto-*

nium denique Josephum et Franciscum filios comitis Antonii condam Berthold, ex conjuge sua Sophia ab Ejersperg, ex nobili familia Spaczaiana condescendente susceptos; ob singularia anrenatorum eorundem, et respective etiam propria mérita, certosque peculiars respectus, eosdem, et haeredes eorum masculini sexus universos in numerum verorum et indubitatorum regni Hungariae, et partium eidem annexarum indigenarum, ea tarnen cum conditioner ut tarn quoad taxae articulo 41. 1741. praescriptae, juramentique depositionem, quam et alias indigenatus conditiones regni legibus satisfaciant, recipiendos, et inarticulandos censuerunt; sperantes eosdem gratos, et utiles patriae cives, fidelesque ejusdem defensores futuros.”

Magyarul: Még most is hálás emlékezettel tisztelevén a karok és rendek a néhai szentséges atyának, XI. Incze pápának és az ő nagybátyja, Odeschalchi Livius hercegnek, több más ízben ugyan, de főképen Bécsnek az 1683-ik esztendőben történt megszállása alkalmával, a keresztyénség ügyének oltalmára és védelmére és esküdt ellenségének nyakunkról való lerázására fordított s kiváló, előrelátó gondoskodással felajánlott segítségét és a háború viselésére szolgáltatott eszközeit, s ebből folyólag magának és utódainak szerzett nem közönséges érdemeit . . .” stb.

92. FEJEZET.

A pápák érdemei a világháborúval kapcsolatban.

XIII. Leó pápával, igen, már ő vele kell kezdenem (1878—1903.), aki a XIX. századnak és általában az új kornak egyik legnagyobb pápája volt. Az egyházrablás után foglalta el trónját és így úgyszólvan minden földi s anyagi erőtől és hatalomtól megfosztva, egyedül lángelméjével tündökolt és ragyogott az akkori egyházzellenes, vallástan világba. Nemcsak ismerte századának minden fogyatékosságát, hibáit és büneit, hanem lelkében szinte látnoki képességgel előre látta és megérezte szörnyű következményeiket.

Csodálatos, hogy az akkori szabadelvű és szabadkőműves, egyházzellenes világ éppen őt kapcsolta ki a béke és háború kérdésének tárgyalásából. Íme jellemző példa: Németalföld (Hollandia) külügymínisztere 1899. ápr. 6-án meghívta az európai hatalmakat közös tanácskozásra, de a pápát sem nem akarta, sem nem merte meghívni, annak ellenére, hogy maga Vilma, a németalföldi királyné, sőt az orosz cár is nyomatékosan kívánta a pápa meghívását. T. i. Canevaro olasz külügymíniszter már a meghívók hivatalos szétküldése előtt (1899. febr.) hivatalosan közölte a németalföldi külügymíniszterrel, hogy nem vesz részt a tanácskozáson, ha a pápát is meghívják. E kívánsághoz Németország is csatlakozott. Vilma királyné úgy könnyített szíve vágyán és lelkismeretén, hogy 1899. máj. 7-én kelt levelében tiszteletteljes szavakkal kérte a pápának, mint a katolikus egyház fejének „erkölcsi” támogatását, az

orosz cár pedig más címen értékes ajándék küldésével óhajtott tüntetni a saját egyéni felfogása mellett.¹

Pedig éppen Leó pápa volt a hatalmak között az egyedüli, aki a pillanatnyi jelen s a napi események felszínén túl nemcsak helyesen előre látta a jövő szörnyű sötétségét és eszeveszettségét, hanem örök értékű körleveleiben pontosan és világosan meg is jelölte a bajok megelőzésének módját, eszközeit és orvosszerét. Mert hiszen a háborúkat nem a kitörésüket közvetlenül megelőző, kézzelfogható és kimondott okok idézik elő, hanem azok a mélyebb, tudatos vagy tudatalatti lelki rugók és hajtóerők, amelyek hosszú évek vagy évtizedek helytelen erkölcsi vagy társadalmi talajából szükségképpen kifejlődnek. XIII. Leó idevágó legjelesebb körlevelei: *Diuturnum ihíd* (1881), *Immortale Dei* (1885), *Sapientiae christiana* (1887), *Libertás* (1880). *Humánum genus* (1884), *Nostris errorem* (1889), *Rcrum novarum* (1891) és *Graves de communi* (1901). Sajnos, hogy ezeket a körleveleket a nagyközönség egyáltalában nem ismeri. Pedig tartalmuk annyira örökértékű, hogy pl. dr. Challoner és dr. H. I. Gass az Amerikai Egyesült Államok iskoláiba kötelező olvasmányul ajánlották.

Leó pápa már 1893-ban nemzetközi leszerelési tanácskozás összehívásának szükségességét hirdette. 1889-ben és még inkább 1894. júliusában előre figyelmeztette a világot a közelgő világégesre és ennek borzalmaira.

Ha a világ XIII. Leónak az ő körleveleiben kifejtett társadalmi, jogi és erkölcsi elveire hallgatott volna, nem gyulladt volna ki a világháború tüze, nem változtatta volna át Európát 11 millió koporsós temetővé és Hazánk is gazdag, boldog és töretlen maradhatott volna.

Nem én állapítom ezt meg először. Megállapították már többen. E helyen legyen szabad idéznem csupán C. C. Martindale-nak, e nagy angol koponyának szavait, az eredeti nyelven: "Our period has been one long act of disobedience to the social encyclicals of Leo XIII. Had Leo been obeyed, it might have been impossible for the horrors of the war to come about, and, in consequence, the horrors of the Russian Revolution. For the atheist persecution now raging in Russia and in other lands would have found no suitable material to act upon, had kings, governments, powerful or rich men, corrected the injustices that reduced so many millions to misery and enabled unscrupulous men to inflame the passions of the masses."

A háború gondolatától térjünk át a tudományéra. Ismeretes, hogy XIII. Leó nyitotta meg a tudós világ előtt a vatikáni levél-tárakat és ezzel nemcsak az egész világ, de Hazánk történettudósainak kezébe is fényvetőt adott, amellyel bevilágíthatunk ezer éves múltunk számos hézagába és eddig teljesen ismeretlen, felkutathatatlan terepeibe. Tatár és török pusztítások, tűzvészek és egyéb

¹ The Universe. London. 1933. febr. 3.

okok annyira megsemmisítették és eltüntették ősi levéltárainkat, könyveinket, kéziratainkat és műemlékeinket, hogy már ebből a szempontból is hatványozott értékű a vatikáni levéltár magyar vonatkozású adatainak szabad használata. Fejérpataky László egyetemi tanár és történetírónk írta a „Századok”-ban: „Magyarország történelmét a vatikáni levéltárak nélkül megírni nem lehet.”¹

XIII. Leó Hazánknak őszinte barátja volt. Külön pápai leveleket (enciklikákat) intézett a magyar nemzethez és ő engedélyezte a Magyarok Nagyasszonyának ünnepét is. 1900-ban, mikor e sorok írója és jó néhányan gróf Széchenyi Miklósnak, akkoriban a bécsi Pazmaneum igazgatójának vezetésével Rómában jártunk, Széchenyi a pápától olyan kegyeket is kieszközölt számunkra, amelyeket ugyanabban az időben Rómában idéző más nemzetiségű katolikusok nem kaptak meg, holott ezeket püspökök vezették.

Kevesen tudják, hogy XIII. Leó pápa egy alkalommal (1884-ben) a kálvinista és szabadelvű Tisza Kálmán kormányát is megmentette a valószínű bukástól. Nem önként tette, hiszen elvből nem szól bele más államok belügyébe, legkevésbé politikájába. De ez esetben maga a protestáns Tisza Kálmán miniszterelnök kérte a pápa közbenjárását. És a pápa magyar kérést — ha az nem ellenkezett az Egyház elveivel — nem tudott elutasítani. Pedig ez esetben éppen nem a magyar egyház érdekében és nem a magyar püspöki kar és papság szándékai szerint adta ki utasításait.²

93. FEJEZET.

Két pápa a békéért.

De térjünk át a világháború idejére. A világégés kezdetén a pápai trónon a 79 éves, jóságos, galambósz, szelíd nézésű X. Piust találjuk (1903—1914). A világháború kitörésének másnapján (1914. aug. 2.), 28 nappal halála előtt segíteni és menteni vágyó atyai szavakkal pápai szózatot intézett a világ katolikusaihoz és akkor már ágyhoz szegezetten tollba mondotta az uralkodókhoz intenzív táviratokat, amelyekkel „a háború baljóslatú fákláját kioltani” igyekezett. Sajnos, akkoriban még a háborús lelkesedés láza annyira erőt vett a hadakozó népek lelkén, hogy a pápa aggodó, figyelmeztető, intő és kérő szava sehol sem talált visszhangra.

Ebbeli csalódása és a háború borzalmainak egymásra torlódó hírei megtörték a nemes pápának amúgy is beteg szívét.

Vajha a világ rá hallgatott volna!

Utóda, XV. Benedek, már koronázása után két nappal nyilvános szózatot intézett a népek vezetőihez, hogy megállítsa a vér-

¹ Századok. 1888. 73.

² Salacz Gábor: „Tisza Kálmán római intervenciója 1884-ben”. Vigília. 1935. II. 195—200.

özönt és lecsendesítse az országokat pusztító vihart. De az ő szózata is süket fülekre talált. „Fájdalmunk megnövekedett — mondotta, — de jószándékunk meg nem ingott.” Azóta sem szűnt meg minden percét, minden befolyását a hadviselő hatalmak kibékítésére szentelni. minden felszólalásában és minden körlevelében a békét kérte és sürgette. Tőle származik az az ismeretes, remek békemátrix, amelyet, mint a bárkából kibocsátott galamb békemátrixát üdvözöltük. Ő fűzte a lorettói litániába a könyörgést: „Béke királynéja, könyörögj érettük!” Az ártatlan gyermekekkel az egész Egyházra kiterjedő közös szentáldozást végeztetett a béké kegyelmének kieszközlésére. Utolsó szavainak egyike volt: „Szeretnők életünket feláldozni a világ békéjéért.”

94. FEJEZET.

Nagy-Magyarország maradhattunk volna.

A világháború korántsem járt volna legyőzőitekre és győzökre egyaránt olyan végzetes következményekkel, ha nem folytatják az összes hadviselő államok végső anyagi, erkölcsi, hadi és lelki kimerüléséig. Ismeretes, hogy XV. Benedek a háború kitörésének harmadik évfordulóján, 1917. aug. 1-én, mint pápa, „aki semmi módon sem tekinti az ügyeket különleges politikai szempontból és aki nem áll egyik hadviselő fél érdekeinek szolgálatában vagy befolyásának hatása alatt és akit egyesegyedül a hívők közös atyjának szeretete és rettentő kötelességérzete irányít”, békéjavaslatot terjesztett a hadviselő felek elé. Ebben nemcsak általános békéelveket hangsztatott, hanem körvonalazott, gyakorlati javaslatokat is tett a béké megkötésére.

A javaslat időpontját is nem ötletszerűen választotta. Éppen akkoriban rendkívül kedveztek a körülmények a békékötés gondolatának. A népeket már itt is, ott is erősen megszálta a békévágy. Franciaországot nagyon lehangolta az 1917. évi támadás sikertelensége. Németország éhezett. Angliának nagyon is idegrére mentek a német bűvárhajóharc első sikerei. Az Osztrák-Magyar Monarchiában már nagyon fogyóban volt a hadviseléshez szükséges anyagkészlet és még inkább a pénz. Ám néhány nagyhatalom¹ ellenállásán megtörött a pápa szent szándéka.

A pápa az első visszautasítást Wilsontól kapta. Az Amerikai Egyesült Államok elnöke nemcsak kereken visszautasította a békéközvetítést, hanem még szemére vetette a pápának, hogy nem ismeri a való helyzetet, különben nem jutott volna eszébe olyan javaslat, hogy „gonosztevőkkel” tárgyalásba bocsátkozzanak és nekik buntatlenséget biztosítanak. A brit birodalom is tagadóan válaszolt.

¹ Schöneres Zukunft. Wien. 1935. Nr. 19. 470—471. Magyar Kultúra 1929. 11. sz. 514—5. old.

Franciaország csupán nyugtázta a pápai jegyzéket. II. Vilmos és Bethmann-Hollweg maguk hajlandók voltak a békét a pápa kezéből elfogadni, de a német nagy vezérkar ellenállott.

Tudjuk, hogy a pápa olyan békét ajánlott és javaslott, amely nem ismer sem győzöt, sem legyőzöttet és amely nem darabol fel országokat, nem tesz tönkre nemzeteket, hanem amely kölcsönös egyetértéssel és kölcsönös áldozattal, az igazság és szeretet alapján jöjjön létre.

„Kölcsönös áldozattal”! Egyesegyedül Magyarországtól nem kért s nem várt áldozatot. Ha a hatalmak elfogadták volna XV. Benedek pápa békejavaslatát, akkor őt Hazánk negyedik megmentőjeként tiszteletbenének, mert az ő javaslata alapján *ma meggyöngítetlenül, megcsonkitatlanul, ősi határai között állna, érne, virulhatna és boldogulhatna Nagy magyarországi*

A csehek titokban, sőt szinte már fél-nyíltan a világháború alatt terjesztették új térképeiket, amelyen feltüntették jelen csonkásunkat.¹ A külföldi újságok háborús cikkei kivétel nélkül számoltak az Osztrák-Magyar Birodalom feloszlásával és Magyarország megcsonkitásával. E sorok írása a világháborút a Haza határán túl szolgálta. Folyton azt súgták a fülemben: „Ha elvesztjük a háborút, legjobban Magyarország fogja megsínyleni.” És íme az egyetlen hatalom, a pápa, a világ elé terjesztett békejavaslatában sokat vörzett szegény Hazánkat érintetlenül óhajtotta megtartani ősi, szent jogaiban!

Megháláltuk ezt már? Majd egy későbbi fejezetben látni fogjuk, hogy mennyire nem!

95. FEJEZET.

Mégis tett, amit tehetett.

Ha már XV. Benedek, a „béke-pápa” nem tudta rávenni a hadakozó hatalmakat a háború megszüntetésére, legalább minden tőle telhetőt megtett és elkövetett, hogy a háború borzalmait enyhítse, a szenvedő katonák, betegek, sebesültek, hadirokkantak és hadifoglyok helyzetét megkönnyítse és a háború egyéb áldozatainak ügyét felkarolhassa.

Ha a hadakozó felek különféle ú. n. Fehér, Vörös és Sárga könyveit összehasonlítjuk X. Pius és XV. Benedek apostoli iratai-

¹ Az „Alkotmány” c. magyar napilap 1917. nov. 16-i számának 7. oldalán hosszú cikket közöl e cím alatt: „A csehek tizenhárom magyar megyét követelnek.”

Stanek reichsrati cseh képviselő 1917-ben így nyilatkozott: „Terveinkről ma még taktikai okokból nem mondhatok bővebbet, csak annyit, hogy a magyar urak ámulni fognak majd... Magyar részről ravaszul programmunkat folyón úgy állítják be, mintha mi csak három vármegyét követelnénk. Sokkal többről van szó... Legalább is tizenhárom magyar vármegye illet meg bennünket.” (L. Alkotmány id. c.)

val, szinte szemet szűr a köztük mutatkozó nagy különbség és ellen-tét: amott csak mentegető, magyarázgató, hatást vadászó, ügyes, rideg diplomatikus szavak, amelyek elrejtik a való érzelmeket és spanyolfal mögé bujtatják a való tényeket és működő rugókat; emitt pedig minden sorból csupa önzetlen szeretet, aggódó gondoskodás, atyai jóindulat, evangéliumi segíteni vágyás és apostoli tevékeny-ség jótékony melege sugárzik felénk.

Íme, távirati rövidséggel XV. Benedek pápának a háború kár-vallottjai javára tett intézkedései:

a) 1914. szept. 6-án koronázták meg és már két nap múlva (szept. 8.) felhívást intézett a földkerekség összes katolikusaihoz („*Ad universos orbis catholicos hortatio*”), amelyben a népek sor-sának intézőit kérve-kérte, hogy minél hamarabb foglalkozzanak a béke és kiengesztelődés gondolatával.

b) 1915. júl. 28-án ünnepélyes fogadalommal kötelezte magát az isteni Üdvözítő előtt (*solenna promessa al Divin Salvatore*), hogy egész hatalmát a népek kiengesztelésének szenteli és ezért a há-ború kitörésének évfordulóján ismét szózatot intézett a háborút vi-selő népekhez és ezek fejeihez; kérte őket, hogy ejtsék el az ellenfél megsemmisítésének gondolatát: „*Áldott legyen, aki először emeli fel az olajágat és az ellenségnek észszerű békefeltételek ajánlatával jobbját nyújtja.*”

c) Már a háború első évében indítványozta a hadakozó felek-nek, hogy legalább karácsony szent estéjén és ünnepén, a szeretet e közös két nagy napján, 48 órára némüljön el az ágyúk és fegyverek gyilkos zaja. A protestáns német császár, az anglikán vallású angol király, a mohamed vallású török szultán és természetesen a magyar király is elfogadta a pápa indítványát. Franciaország és Belgium kétterelmű választ adott. Csak Oroszország utasította vissza a pápa szeretetjavaslatát.

d) A világháború ideje alatt kötött csaknem összes nemzetközi megállapodásokat, amelyeket valamennyi hadviselő hatalom elfo-gadott és végrehajtott, XV. Benedek pápa kezdeményezte. így

e) ő kezdeményezte a harcra alkalmatlanná vált hadifoglyok kölcsönös kicsérélését. *Számos magyar hadifogoly* (köztük e sorok írójának közelí rokona is) *XV. Benedeknek köszönhette időelötti boldog hazajutását.*

f) A pápa vitte keresztül a letartóztatott polgári személyek szabonbocsátását vagy legalább számukra a nagyobb szabadság engedélyezését. E címen kerülhetett vissza Hazánkba számos ma-gyar asszony, leány, 17 éven aluli fiú és 55 évesnél idősebb, illetve katonai szolgálatra alkalmatlan, bármilyen korú férfi.

g) Kieszközölte az engedélyt, hogy a hadifogságba jutott olyan családapák, akik 18 hónapnál régebben foglyok és háromnál több gyermekük van, semleges országba vonulhassanak, ahol a családtagok is felkereshetik őket. így jutott néhány magyar hadifogoly is Svájcba és Németalföldre (Hollandia) hadi elkülönítésre (interná-

lásra). A pápának ezt az indítványát, sajnos, csak részben hajtották végre.

h) Nyelvekben jártas lelkipásztorokat küldött a fogolytáborokba (1914. dec. 24-i intézkedés) és ezzel nagyon sok jót tett.

i) Számos beteget és sebesültet üdültetett a semleges országokban. A pápa közbenjárására haza vagy semleges államokba engedett betegeket, megrokkantakat és hadifoglyokat szállító, legtöbbször agyonzsúfolt vonatokat „pápai vonatoknak” nevezte el a nép. Csak Svájcba 35.000 fogoly mehetett üdülésre. A meggyógyultak közül sokan már a háború befejezése előtt visszatérhettek hazájukba. Amikor 1916. jan. 26-án az első vonatpárok 100—100 beteggel a semleges Svájc földjére léptek, a külföldi lapok kiemelték, hogy a hadi elkülönítésnek (internálás) ez a módja a pápai diplomácia legfényesebb sikéréhez tartozik s olyan újdonság, amelyre senki sem gondolt és amelynek kivitelét senki sem tartotta lehetőségesnek.

j) A pápa kieszközölte számos háborús halálraítéltnek megkegyelmezését.

k) A háború leginkább sújtotta vidékek lakói és háborús betegei számára adományokat küldött (pénzt, orvosságot, kötőszereket).

l) Kieszközölte néhány haditerület között a kölcsönös levelezés lehetőségét.

m) 1915. jan. 10-én békeimát rendelt el az egész világon. — 1915. febr. 7-én kezdték imádkozni egész Európában, márc. 21-én pedig a többi világrész összes katolikus templomaiban és kápolnáiban. 1915. máj. 25-ről kelt, a bíborosi testület dékánjához (Vanutelli Szerafin) intézett iratában arra kérte a Szentatyá a világ összes katolikusait, hogy vele háromnapi szigorú böjtöt tartsanak a béke kegyelméért. 1916. nagyböjtjén Pompili bíboroshoz intézett iratában a nagyhét szent napjaira különös imákra szólította fel a nőket és a családokat a béke kegyelmének kieszközölésére, 1916. júl. 30-án pedig általános gyermek-áldozás volt e célra.

Hangsúlyozva említiük meg, hogy a pápa az itt említett jótékonyságában és közbenjárásában soha nem tett semmiséle különbséget vallás és nemzetiség tekintetében; jóságát ép úgy éreztette protestánsokkal, zsidókkal, mohamedánokkal és felekezettelküliekkel, mint saját híveivel.

A felsorolt és a hadviselt felek elfogadta előterjesztésekben felül a pápa még számos egyéb javaslatot is terjesztett az illetékes hatalmak elé, amelyeket azonban ezek visszautasítottak.

Hogy egyes hatalmak bizonyos irányban mennyire vonakodtak a pápa jelezte úton haladni, jellemző a következő adat: amidőn az akkor még teljesen szabadkőműves kezek vezette Olaszország csatlakozott ellenfeleinkhez, az ez alkalommal (1915. ápr. 26.) megkötött Titkos Egyezmény 16. pontja így szólt: „Franciaország, Nagybritánnia és Oroszország kötelezi magát, hogy támogatni fogja Olaszország kívánságát, amely szerint nem engedik meg, hogy a jelen háborút vagy a jövő békekötést érintő bármely tárgyaláson a

római Szentszék, illetve annak képviselője résztvegyen.” Az egyetlen hatalmat tehát, amelyet szinte felemészett a béke megteremtésének vágya és munkája, vad elfogultságból és ferde, beteg világnezet miatt már előre és elvben kizárták minden hozzászólás lehetőségétől. Milyen vak is ez a világ! Igaz ugyan, hogy azonnal megértjük bizonyos hatalmak húzódozását, sőt félelmét a Szentszék hozzászólásától, ha XV. Benedek pápának csak egyetlen, 1915-ben hangoztatott jelszavára emlékeztetünk: „A Szentszék elítél és megbélyegez minden igazságtalanságot, bárki, bármilyen oldalon követte is el!” Azonban érdekes, hogy ha a hatalmak a pápa számos javaslatát vonakodtak is elfogadni és a békekötés tanácskozásaiból előre kizárták is, egyes hatalmak külön-külön erőlködve keresték a Szentszékhez való közeledést és minden úton-módon megkíséreltek, hogy a pápát a saját pártjukra vonják vagy számukra kedvező állásfoglalásra bírják. Jól tudták, hogy milyen felértékelhetetlen erkölcsi erőt jelentene a pápa állásfoglalása egyik-másik fél javára. De a pápa szigorúan megőrizte semlegességét.

96. FEJEZET.

Amit a pápa csak értünk, magyarokért tett.

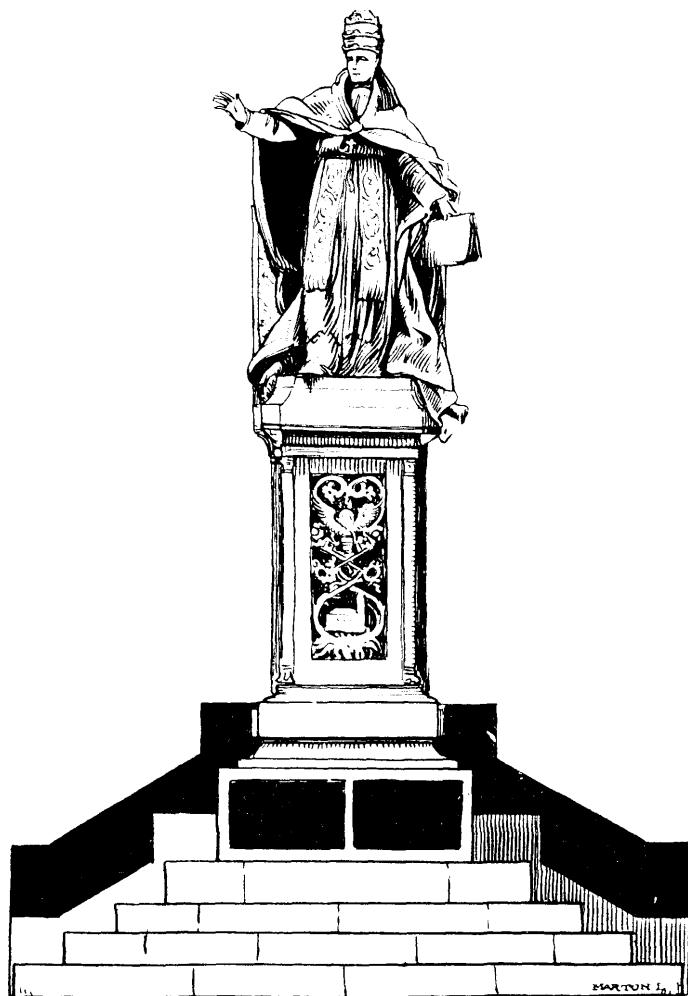
A pápának az előző fejezetekben felsorolt jótéteményeiben magyarok is, de egyéb nemzetiek is részesültek. Azonban örökiitsük meg a pápának azokat a jótéteményeit is, amelyekben *csak minket, magyarokat* részesített.

A háború alatt az Egyház szentségeinek kiszolgáltatásához szükséges olajokat Magyarországra küldte a püspököknek, még pedig oly mennyiségen, hogy még a szent célon kívül is elég jutott.

A pápa a visszatartott magyar hadifoglyokat pénzsegítségen részesítette.¹ Aki nem volt fogásban, talán nem is tudja elégére értékelni ezt az anyagiakban való támogatást. Még meg kell jegyezni, hogy az ezirányú segítségnek olyan tapintatos módját alkalmazták, amelyet valóban emelt fővel is el lehetett fogadni.

Az olasz hadifogságba jutott magyar tiszteket elsőízben a veronai San Pietro erődbe irányították. Itt közölte Pietro Albrigi olasz tábori lelkész a foglyokkal, hogy a Szentatyá az olasz püspököknek és a pápának különös szeretetébe ajánlotta a foglyokat, ezek lelkigondozását és egyéb irányú támogatását. És az olasz pápáság meg is felelt a pápa ez óhajának. Hány ezer magyar fogoly áldotta Chievo-ban Aristide Manfrino tábori lelkészét (capellano militare, os-

¹ Csak egyetlenegy ismerősöm (Berta Lajos tart. tábori lelkész, most tábori alesperes) 4.000 lírát kapott a pápai pénzből, abból a segélyösszegből, amellyel a pápa kimondottan csak a „magyar hadifoglyokat” óhajtotta gyámolítani. Egy másik barátomnak, dr. Vargyas Tivadar (ezidőszerint Budapest-Belső Józsefvárosi plébániós), mint olasz hadifogoly 204 líra 50 centisimi segítséghez jutott.

XV. BENEDEK PÁPA SZOBRA ISTAMBULBAN.

pedale da Campo 244), Bagni della Poretta-ban Francesco Mirra-t (capellano tenente), San Gabriele di Baricella-ban Constantino Bonvincini ferences atyát, La Quercia-ban (Viterbo mellett) a domonkos atyákat, a sasso-i plébánost, Ferdinando Fidatit és Angelo Bartolomasi olasz tábori püspököt, akiknek megértő figyelme, szerelete, gondoskodása voltakép a Szentatya irgalmas szívének jóságából fakadt.

XV. Benedek pápa a háború alatt különös gondot fordított a magyar foglyok testi és lelki szenvedéseinek enyhítésére. Mikor az Isola Asinarara elkülönített nagyszámú foglyok között levő magyar orvosokat, mint nem harcos állományúakat, haza akarták bocsátani és így a szegény foglyok a járványok pusztítása közepette nyelvüköt értő orvosok nélkül maradtak volna, a pápa ez állapot bekövetkezését megakadályozta azzal, hogy az orvosok megmaradása érdekében közbenjárt.

Gondoskodott a Szentatya arról is, hogy a magyar foglyoknak elegendő számú, magyarul értő lelkészük legyen. Ezért olasz papokat osztatott be melléjük, de kötelezte őket a magyar nyelv megtanulására. Sőt vizsgát is kellett tenniök magyarból. Ezt a magyar nyelvvizsgát az olasz papoknak dr. Serédi Jusztinián előtt kellett letenniük, aki akkor az új egyházi törvénykönyv munkálataival elfoglalva a Vatikánban lakott. Ugyancsak a mostani bíboros herceg-prímás készített annak idején a magyar foglyok számára magyar nyelvű imakönyvet, amelyet a pápa a vatikáni nyomdában 35 ezer példányban kinyomatott és kiosztatott.

A Szentatya közvetítésére és az ő kezeskedése mellett a magyar foglyok nyolc láda könyvet kaphattak hazájukból üdvös szórákoztatásukra és önművelésük elősegítésére.

XV. Benedek pápának utolsó szava volt: „Offriamo la nostra vita per la pace del mondo.”

97. FEJEZET.

A török megszégyenít minket a hálában, de nagyon!

„Nemde tízen tisztultak meg és kilenc hol maradt? Nem akadt, aki visszatérvén, dicsőséget adjon Istennek, hanem csak ez idegen? (Luk. 17, 16–18.)

Milyen igaz Bellarmin szava, hogy a Szentírás személyei és szereplői örök minta-alakok. Az Úr Jézus az evangélium szerint tíz leprást gyógyított meg Zsidóországban, de csak egyetlenegy tért vissza, hogy meghálálja a nagy, csodás gyógyítást és ez is nem zsidó vala, hanem szamaritánus, a zsidóknak esküdt ellensége.

Ha csak minden tizedik magyar mutatkozott volna hálásnak a pápa jótéteményeiért! Ámde . . .

Ha a jó Isten életet és lehetőséget ad rá, névszerint fogom összéállítani azokat a magyarokat, akik közvetlenül élvezték a háború

ideje alatt vagy közvetlen utána a pápa erkölcsi vagy anyagi segítségét. Bár anyagom természetesen hiányos, mégis elég bőséges.

De — pillanatnyi fellángolástól és dicsőítéstől elválva — állandó, kitartó háláról csak három esetben van tudomásom.¹ Bizony, kivételes esetektől elválva — Hazánk nem igen mutatta meg háláját XV. Benedek, a nagy béke-pápa iránt, aki pedig meg akarta órizni, fenn akarta tartani Nagy-Magyarországot. Sem Budapest 183, sem a magyar föld félézer emlékműve mellett nem talált még szoborra, nincs utca, épület vagy emléktábla, amely megörökítené nevét. A sajtó is megfeledkezett róla.

És íme megújul az evangéliumi jelenet: a mohamed török nemzet jobban felismerte Benedek pápa nemes, jóakaró, áldozatos szívét és bár a Szentszék évszázadokon át a török elnyomására törekedett és Hazánkat ép a török ellen védelmezte, segítette és támogatta, mégis nem a pápaság megmentette magyar nemzet, hanem a pápasággal elvi, vallási és hadi ellentében álló török emelt XV. Benedek pápának *szép, nagy, méltó szobrot — hálából!*

A szobor Istambulban (Konstantinápolyban) van. Helye: Pangaltı, Cumhuryet tepesi 141/1. A szoborra a gyűjtést 1918-ban kezdték. Az akkori szultán és a trónörökös nagyobb összeggel járult hozzá. A szobor 1921-ben készült el. Udvariasságból kereszteny, olasz és francia felirással látták el. A szövege ez:

Au grand pontife
De l'heure tragique mondiale
Benoit XV.
Bienfaiteur des peuples
sans distinction
De nationalité et de religion
Témoignage de reconnaissance
L'orient.
1914—1919.

Al grande Pontifice
Dell' ora tragica mondiale
Benedetto XV.

¹ A protestáns Bethlenfalvi Imre honvéd ezredes a pápának köszönhette fogáságból való idő előtti szabadulását és ezért hálából megfogadta, hogy minden pénteken böjtöl. Katonához és férfihoz méltó nemes következetességgel meg is tartja máig. Az ág. evang. vallású Bergmann Ágost nyűg. ezredes József nevű, szintén ág. ev. vallású fia, mint hadapród-őrmester került az olasz fogásába. Hálául, hogy az olasz fogás alatt „a pápa volt az egyetlen szív, amelynek melegét érezte fogásága keserű napjaiban”, fogadalmat tett, hogy élte végéig, minden nap egy Miatyánkot mond a pápáért. A harmadik egy izraelita vallású gyáros, aki sajnálatomra nem engedte meg, hogy nevét közöljem, ö is a pápa közvetítésével szabadult meg az olasz fogáságból és ezért megfestette a pápa arcképét és ma is dolgozószobája íróasztala előtt tisztelettel és kegyelettel örzi.

Benefattore dei populi
 Sénza distinzione
 Di nationalita e di religione
 In Segno di riconoscenza
 L'oriente.
 1914—1919.

Magyarul:

A gyászos világégés ideje
 Nagy pápájának
 XV. Benedeknek,
 A népek jótevőjének
 Vallás és nemzeti
 Különbség nélkül
 Hálás elismeréssel
 A Kelet.

Amint mondják, az első ízben javasolt szöveg ez volt: „Amikor mindenki gyűlölködött, ez az ember szeretett.”

*

A törökkel kapcsolatban legyen szabad felhívnom a figyelmet egy csekély jelentőségű, mégis érdekes összefüggésre és párhuzamra. Lehet, hogy ú. n. véletlenről van szó; lehet, hogy a szóban levő párhuzamban nincs okozati összefüggés, de az összeesés minden esetben szembeszökő.

A következőről van szó: A XIV. századig a mohamedánok és a római szentszék közötti ellentétek inkább elvi, vallási és világéneti jellegük voltak. Amióta azonban mi is ellentébe jutottunk a törökkel, ez a pápát nagyobb és veszedelmesebb ellenségnek tekintette, mint minket.

A világháborúban (1914—1918) és az azt követő években a magyar és török nemzet fegyver- s testvéri barátságot kötött és a két nép felüjjította s ápolta a magyar-török rokonságot. Ugyanebben az időben a török hatalom és a pápaság között is közeledés történt, sőt közelebbi kapcsolatok fejlődtek ki. Erre az időre esik XV. Benedek pápa szobrának felállítása is Istambulban.

1934. decemberében, tehát ugyanabban az évben és hónapban Magyarországot is, a pápaságot is egy-egy nagyon váratlan és kellemetlen meglepetés érte török részről. Hazánkat, amikor a szerb király meggyilkolásával kapcsolatos szerb vár genfi tárgyalása alkalmával a velünk rokon török köztársaság ellenünk és a szerbek javára nyilatkozott. És ugyanakkor érte a római szentséket is az a kellemetlen meglepetés, hogy a török belügyminisztériumtól függő török sajtófönökség valamennyi újsághoz leíratot intézett, amelyben figyelmeztette a lapokat, hogy a török köztársaság kormánya a pápai hatóságot nem ismerte el és ezért a Vatikán sem megbízottat (delegátust), sem hivatalos képviselőt nem tarthat Törökországban. Ennél fogva, ha az Istambulban székelő apostoli megbízottról írnak, a sajtó csupán nevét említheti meg, címét el kell hallgatnia.

Majd 1935-ben ugyancsak ugyanabban a hónapban, sőt ugyanazon a napon párhuzamosan a magyarságot és a katolicizmust is egyaránt fájdalmas meglepetés érte Törökország részéről. 1935. április 17-én a Népszövetség tanácsában Arras Rüsi török megbízott a magyar katonai egyenjogúság eifien nyilatkozott és ugyanezen a napon a török kormány két katolikus *lapot* betiltott. Az egyik az olasz és francia nyelven megjelent „Vita Cattolica” volt, amely mintegy az istambuli apostoli helynökség félhivatalosaként sze-

repelt és a másik egy, az istambuli marianus szerzetesek kiadásában megjelenő folyóirat volt.

Nem jellemző és feltűnő-e, hogy a töröknek a pápaság és Hazánk iránt megnyilvánult barátságos vagy ellenséges állásfoglalása minden párhuza mos volt?!

És ugyanezt tapasztalhatjuk csaknem az összes mai hatalmánál is. Pl. a velünk jó s barátságos viszonyt tartó Olaszország, Lengyelország és Ausztria együtt a Szentsékkel is a legjobb viszonyban van. Viszont a velünk ellenséges érzületű országok viszonya a Szentsékkel is elég feszült.

98. FEJEZET.

A pápának szinte tüntető állásfoglalása mellettünk Trianon után.

Említettük, hogy a világháború ideje alatt minden állam erőlködött, hogy a pápát a maga oldalára megnyerje és ezzel a pápai tekintély hatalmas fegyverével is gyarapítsa győzelmi esélyét. De a pápa rendületlenül megőrizte semlegességét a háború utolsó napjáig. Ám amint a háború borzalmai véget értek, mégis kivételt tett — velünk. Lelke, irgalma, jósága és szeretete azonnal, félreérthetlenül, nyíltan és bátran odafordult, ahol segítségre, vigasztalásra, erősítésre, bátorításra és anyagi támogatásra legnagyobb szükség volt. És szívéhez legközelebb éppen mi magyarok jutottunk. Lássuk csak:

a) A világháború után a világ összes hatalmai közül először a pápa és Spanyolország küldötte el hozzánk képviselőjét. A többi hatalom csak lassan-lassan gondolta meg magát követ küldésére.

b) Mi több, Hazánkban a világ összes hatalmai *csak* követet vagy ügyvivőt tartanak, mert nagykövetségre nem tartják Hazánkat elég nagynak, jelentékenyek és méltónak. Ismét egyes-egyedül a pápa az, aki nagykövettel (nuncius) képviselteti magát. Tehát ő az egyedüli uralkodó, aki Hazánkat a legnagyobb és legtekintélyesebb országokkal, az ú. n. nagyhatalmakkal egyvonalba helyezi és egyértékűnek tartja.

c) Az összes nagy- és kishatalmak a békekötés után *azonnal* és *rögtön* a trianoni szerződés alapjára helyezkedtek. Az elszakított területeken a más vallásúak is mindenjárt (1920-ban) az új határok alapján rendezkedtek be, amit nem is vetett senki szemükre. Megalakították egyházkerületeiket és azok élére az elszakított területek lelkészei közül választották meg ezek elől járóit, akik hivatalosan megszüntettek minden összeköttetést Magyarországgal. Ma már szerte-széjjel az egész világon a trianoni Csonka-Magyarország térképét tanulják az iskolákban és használják az életben. Még mi magyarok sem igen mertünk már hivatalosan „megszállott”, hanem csak „elszakított” területről beszélni.

És ezek után csodálkozzanak olvasóim! Egyes-egyedül a pápa volt az, aki 1935. júliusáig, a világháború befejezése utáni 17, Trianon után 15 év múlva sem helyezkedett a trianoni alapra, amennyiben az elszakított részek egyházmegyéinek a csonka határon inneni és túli részét nem kebelezte be sem az itteni, sem a határon túli püs-

pökségekbe, hanem a *régi*, békebeli magyar egyházi jog alapján, külön apostoli kormányzót (administrator) rendelt. (Pl. miskolci' debreceni, szatmári, kassai, rozsnyói, a csehszlovák területen az ungvári adminstartor. Ugyanitt a Vatikán a kormánnal való meggyezés hiányában a kassai róm. kat., a rozsnyói és eperjesi gk. püspökségeket is csak apostoli kormányzóval töltötte be.) E sorok írásáig a bécsi hercegérsek is az ú. n. „Nyugat-Magyarország” (Burgenland) katolikusait is csak mint „apostoli kormányzó”, tehát *ideiglenes* jogi minőségben kormányozza.

Ekként, 1935. júliusáig a pápai hivatalos térkép maradt az egyedüli az egész világon, amely az egész vonalon még nem helyezkedett a trianoni álláspontra. Vagyis a Vatikán, Trianontól számítva 15 évig úgyszólvan semmibe se vette egyházi téren az új államalakulatokat, mert elvben a régi, a szentistváni egyházmegyei beosztást tartotta meg.

Hogy a Szentszék mennyire, milyen nyíltan, kimondottan és bátran állt a magyar ügy mellé és védte a Szent Korona érdekét az utódállamokban, arra a helyszüke miatt legyen szabad csak a következő, egyetlen példára hivatkoznom.

Az új államok természetesen roppantul haragudtak a pápára. Bántotta őket, hogy a pápa tudomást sem vesz a trianoni szerződésről. Főkép a cseheknek régi, áhitott terve volt a felvidéki érsekség felállítása és az 1935. júliusi konkordátum előtt még jog szerint az esztergomi érsekség tulajdonát alkotó egyházi birtokoknak és javadalmaknak a felvidéki érsekséghez való csatolása. E cél elérésére minden eszközt megragadtak: politikát, sajtót, népgyűléseket, a prágai nunciust megkörnyékezték, meg akarták puhítani, majd megfélemlíteni (persze sikertelenül). Végre a cseh kormány Rómába küldte dr. Kmetykó Károly nyitrai püspököt, aki teljesen a csehek embere és feltétlen bizalmukat élvezí, sőt az akkoriban óhajtott felvidéki érsekségnek kormányjelöltje is volt.

Valljuk meg, a *trianoni szerződés alapján* a cseh kérés jogosultságát elvitatni nem lehetett. Ám a Vatikán ismét az egyetlen hatalomnak bizonyult, amely ekkor sem hajolt meg teljesen a trianoni parancsnak. Nem én, a magyar, állítom ezt, nem is magyar forrásból merítem adatomat, hanem a legeslegilletékesebb egyén, maga a Rómába küldött és onnan kosárral visszatért dr. Kmetykó nyitrai püspök közölte annak idején a visszautasítás okát, egészen nyíltan, Zipszer Gusztávval, Hodzsa miniszter külön sajtóemberével, a következő szavakkal: „A Szentatya a pesti propaganda és a prágai nuncius információi alapján nem szorgalmazza az érsekség és az egyházi birtokok rendezésének kérdését, mivel nem akarja a magyar Szent Korona és az apostoli királyság (így!) rovására meg-hozni a döntést és ezzel elismerni a békeszerződést.”¹

Íme, nem magyar embernek, hanem politikai ellenfelünk szájából hallhattuk, hogy milyen erősen, határozottan, szilárdan, eré-

¹ Az eredeti szöveg magyar fordítását vettetem a „Magyarság” c. lap 1933. jan. 31. számából (7. old.).

lyesen és bátran védte a római szentszék a magyar Szent Korona ősi szent jogát! Védte addig, amíg a józan okosság, a célszerűség, a hívek java másként nem rendelte.

A világháború megindította világár eddig kivétel nélkül mindenkit magával ragadott, államokat, trónokat, fejedelmeket, ősi jogokat, államcsoportosulásokat, államformákat és pártokat. Mi magunk is, bár fogcsikorgatva és bensőnkben lázadozva, de kénytelenek voltunk aláírni a trianoni szerződést, a világöröklésemnek ezt a talán legszégyenletesebb és legigazságtalanabb szerződését. Országgjűlésünk jóváhagyta az aláírást. Mi magunk az új határok szerint rendezkedtünk be. A magyar kormány felállította a csonka vármegyéket. Ezek fő- s alispánjai megszűntek az elszakított megyék fő- s alispánjai lenni. A magyar bíróságok nem igényelték maguknak a jogot, hogy az új határokon túl esett ügyekben ítélezzenek. Magyar katona egyenruhában vagy fegyverben nem tette át többé a lábat az új határon.

Az egész világ részéről elismert és Hazánkra is ráerőszakolt trianoni főlaprításnak 15 esztendőn át egyes-egyedül a pápa állott ellen (aki e tekintetben mirajtunk is túltett), — annak ellenére, hogy a valóság, az élet, a tényleges állapot már régen halomra döntött és semmivé zsugorította a pápai elvet, sőt kikristályosította a pápai felfogással ellenkező jogrendszert.

így pl. a magyar prímás már 1918. óta úgysem gyakorolhatott joghatóságot csehszlovák területen, földbirtokait államosították és a felvidéki katolikus rendeltetéstől elvonták. Az új köztársaság megtiltotta, hogy magyar püspökök bármilyen és bárminemű lelki hatalmat gyakoroljanak az új csehszlovák területen. Azokat a papokat, akik a magyar egyházfők utasításaihoz ragaszkodtak, bebürtöntöztek vagy az országból kiüldözték. A cseh sajtóban naponkint visszatért a hamis vád, hogy a Szentatya gyűlöli az új cseh államot, amiért is a hivatalos csehszlovák állam tüntetően pártolta a cseh-huszita mozgalmakat és egyáltalán nem pártfogolta a katolikus érdekeket. Hasonló volt a helyzet a többi elszakított területen.

Ha tehát a pápa továbbra is kitartott volna immár teljesen meddővé vált elvi állásfoglalása mellett, ezzel nemcsak *semmit* sem segített volna a tényleges jogviszonyokon, hanem csak egyre növelte, tétezte és meghatványozta volna az elszakított területek katolikusainak bajait, sérelmeit és kárát, pl. a katolikus felvidék soha nem kapta volna vissza az állam lefoglalta egyházi javakat.¹

Ezért végre 1935. júliusában a pápa is kénytelen volt *részben*,

¹ Az új konkordátum révén nemcsak visszakapta az egyház az elköbözött birtokait, hanem új püspökségek keletkeznek, új püspöki paloták épülnek, ősi püspökségek felújulnak (pl. a Knin-i), Versec palotát ajánlott fel a leendő bánáti püspök székháza számára, az építkezésre szükséges anyagi eszközöket rendelkezésre állította. A sebenicoi püspökség területén 99 új plébániát akarnak létesíteni. Reánk való tekintettel a Szentszék több mint másfél évtizedig lemondott ez óriási előnyökről, de tehette-e ezt végnélkül a hívek és a katolikus ügy óriási kárára?

vagyis egyelőre Csehszlovákiával és Jugoszláviával (júl. 27.) szemben a valóságos helyzethez igazodni, amennyiben e két állammal kötött megállapodások alapján az egyházi joghatóságot az új államalakulatok határai szerint rendezte, követve a határok ez elismerésében az egész világot, követve a protestánsok, zsidók, szóval az összes többi vallások példáját. Elvégre a pápa sem folytathatott a józan időhatáron túl és hozzá az érdekeltek hatalmakkal szemben is, állandó légi, képzeletbeli, ú. n. struc-politikát és nem érvényesítheti különvéleményét és álláspontját az egész világ jóváhagyta, nemzetközi szerződésekkel ellentétben, sőt, mint láttuk, még a magyar állam, a magyar kormány, a magyar honvédség és bíróság tényleges intézkedéseivel is ellentében.

A pápa tehát megtett érettünk minden, amit lehetett; várt, amíg tehette. A pápa volt a világ egyetlen hatalma, amely nemcsak elméletben és elvben, hanem sok éven át áldozatos gyakorlatban is ellenállott Hazánk sírját megásni akaró Trianon gyászos rendelkezésének. De hogy nem várhatott még tovább, abban talán némikép mi is hibásak vagyunk. Ezt elsőízben nem én mondom, nem is katolikus ember nyilatkozta ki, hanem vörbeli protestáns író s szerkesztő kiáltotta a világba egyik ugyan csupán napilapban közzétett, de azóta erős visszhangot teremtett cikkében.¹

Abból indult ki, hogy Csonka-Magyarország két, pogányságot lehélő és főkép a katolikus világnézet ellen küzdő, hatalmas és kíméletlen hatalom közé került, t. i. a német és az orosz közé. De éppen ezzel kapcsolatban viszont egy óriási előnyhöz is jutott, amelyet saját javára kiaknázhatt volna. Ez az előny Közép-Európának egyetlen összefüggő, egynevezőjű, egységes világnézetű, összefogó és központi jellegű erejéből: *katolikus voltából* sugárzik felé. E pontban találkoznak velünk magyarokkal a trianoni szerződés elszakította tótok, ruthének, horvátok, bunyevákok, svábok, valamint az osztrákok, lengyelek, szlovének, olaszok. E hatalmas katolikus népcsoportnak mi vagyunk a földrajzi központja és sugártalálkozója.

Ezeréves történelmünkön, hatalmas kultúráunkon és földrajzi fekvésünkön kívül már csak a mai politikai helyzet és az idegen uralom alá jutott népek kiáltó elégedetlensége is ráítálta és alkalmasá tette Hazánkat arra, hogy lelti, szellemi, politikai és világnézeti súlypontja és irányítója lehetett volna a köréje rétegező katolikus nép-alakulatoknak.

De ezt a nagyszerű történelmi, politikai s földrajzi helyzetet és rendkívül kedvező adottságot mi sem felismerni, sem értékelni nem tudtuk, még kevésbé kíséreltük meg azt felhasználni és kiaknázni.

A csenek élesebb látásúak voltak. Ők megérezték a katolicizmusban rejlő hatalmas védő, ellenálló, fenntartó, támogató, összetartó erőt. Ezért a Szentszékkal kötött konkordátummal abroncs-szerűen egybefűzni törekedtek katolikus alattvalóikat a németországi

¹ Bajcsy-Zsilinszky Endre (a „Szabadság” szerkesztője): „Félénk kérdések egy konkordátum körül.” (Magyarország. 1935. júl. 28.)

hatás és bizonyára a magyar revíziós törekvések ellensúlyozására is. Jugoszlávia e tekintetben gyorsan követte Csehországot. Csak nekünk nem jutott eszünkbe Hazánk katolikus jellegét politikailag is kiemelni, hangosan, tüntetően és kifelé is érvényesíteni.

És idevág az említett neves protestáns írónak lelkismeretet döngető három nagy kérdése, illetve megállapítása:

a) Vájjon mi magyarok megtettünk-e minden, hogy „azt a messzesugárzó erőt, amely itt a Dunavölgyének középpontjában, a szentistváni kilencszázesztendős történelmi katolicizmusában rejlik, érvényesítésük vagy legalább minden erejükkel próbálják érvényesíteni!?”

b) „Tudják-e elégé értékelni protestáns oldalon is azt az erőt, amelyet magyar szempontból egy hatalmas középeurópai katolikus összefogás jelentene!”

c) „Magyarország nem tudott még megközelítően sem olyan középeurópai katolikus központtá válni, aminőre multunk, hagyományunk jelöl ki bennünket!”

A pápa 15 éven át a Trianon elleni állásfoglalásban rajtunk is túltett. De ha nálunknál éberebb, élelmesebb, szemesebb, ügyesebb és előrelátóbb népek jobban kiemelik a katolicizmust és ezt éppen a két pogány áramalattal szemben magasabb színvonalra akarják emelni, mi pedig csak megállunk, sőt nemely pontban a katolikus elvek érvényesítése elé néha még akadályokat gördítünk, nem csoda, sőt egészen természet szerű, hogy a pápa maga, a pápa egyedül, nem képviselheti örökké, olyan feltűnően és az egész világgal szemben, ráadásul a katolicizmus kárára — a kizárolagos magyar ügyet!

99. FEJEZET. Egy kisjelentőségű ellenvetés.

Akadtak rövidlátó, egyoldalú, elfogult, a dolgokat felületesen szemlélő, csupán néhány újsághírbe kapaszkodó egyének, akik szemére vetették Rómának, hogy a Romániával való egyháj jogi tárnyalásokkal kapcsolatban a magyarság rovására némi engedményt tett, pl. átengedte a magyar katolikus minorita templomot a románul beszélő gör. katolikusokat.¹

Milyen szánalmat kínál! Hát mit tehetett volna más a pápa, mint amit tett? Vájjon nem állt-e szembe a pápa egy hivatalosan is másvallású állammal, egy a katolikus vallásban a magyart, tehát ellenséget látó hatalommal? A pápa csak követte az elvet: „Menteni, ami még menthető!” Ha nem engedi elvenni a kicsit, hát elveszik a nagyot. Hisz Románia valószínűen örölt volna, ha a pápa a kicsi-

¹ A Romániával kötött egyezményt (konkordátumot) 1929. máj. 29-én tették közé és 1930. aug. 15-én lépett hatályba.

ben nem enged, mert ez csak jogcímül és ürügyül szolgált volna, hogy ő se engedjen semmiben. Bár még így is hangsúlyoznunk kell, hogy a Szentszék a szóbanlevő intézkedéseket ideigleneseknek tekinti.

Amikor a hatalmas Britt birodalom megengedte és az angol parlament megszavazta Írország mostani alkotmányát, az angolok befelé ezzel a jelszóval vigasztalták magukat: Of two evils is the less evil to be taken, a két rossz közül a kisebbet kell választani. Amikor a győztes hatalmak ránk erőszakolták Trianont, mi is beadtuk derekunkat. Országgyűlési határozattal pecsételtük meg sorunkat. Nem árulás, nem gyávaság, nem megalkuvás, nem elvfeladás, nem hazafatlanság, nem fajrulás volt ez, hanem ugyancsak a kisebb rossz választása a minket teljesen megsemmisítő nagyobb rosszal szemben. így tett a pápa is, amikor Romániához csatolt magyar területen, némi, igénytelen engedményt tett a magyar katolikusok rovására. Hiszen mi milliószor több magyar vonatkozású jogról mondunk le a trianoni szerződés aláírásakor, mint amennyi magyar katolikus érdekről mondott le a pápa a Romániával folytatott egyházhigi szerződés tárgyalásakor. Mi se tehetünk, ő sem tehetett egyebet.

Hogy kívánhatjuk mi a pápától, akit az igazság elvén kívül senki és semmi sem véd, hogy jobban oltalmazza jogainkat Romániában, mint mi magunk, amikor ugyanez a román állam az összes, győző és legyőzött hatalmak kötötte békeszerződésben lefektetett és *saját maga szentesítette* kisebbségi kötelezettségeket sem tartja meg !

A pápa ép úgy nem tudta megakadályozni a magyar katolikusokon ért, voltakép parányinak mondható sérelmet, mint ahogyan a világ összes protestánsai sem tudták és tudják megakadályozni az erdélyi magyar protestánsokon ejtett számos sérelmet.

Különben éppen a minorita rend jogait is a pápa védte meg. Ismeretes, hogy e rend számos ingatlanát lefoglalta a román kormány azon az alapon, hogy a rend nem szerezte meg Romániában a jogi személyiséget. A rend perrel támadta meg ezeket az ítéleteket. A pert a legfelsőbb semmisítő szék, mint közigazgatási bíróság tárgyalja. A rend érdekében a Vatikán is közbenjárt (1934.) a román külügymenisztériumnál és hivatkozott arra, hogy a Vatikán és a román állam között létrejött megegyezés folytán a minorita rendnek igenis megvan a jogi személyisége. A semmítőszék a Vatikán e közbenjárása miatt elhalasztotta az ítélethozatalt. E sorok írásakor még nem hozta meg döntését.

Még valamit! A minorita templom ügyét vagy hasonló kicsiségeket, amelyeket elvesztettünk, szóváteszik, felfújják, hogy hazafias felbőszülés ürügye alatt ütést mérhessenek a pápaságon, ellenben elhallgatják, vagy — tegyük fel a jobbat — nem ismerik, fogalmuk sincs arról a *sok ezer* dologról, tárgyról, templomról, ügyről, jogról, jogi elvről, amelyet szintén elvesztettünk volna a pápa közbelépése, tekintélye, szava és állásfoglalása nélkül. Szóval nem

vesznek tudomást arról a rengetegről, amit a pápa megakadályozott javunkra.

Az erdélyi római katolikus státus 1929. nov. 14-én Kolozsvárt tartott évi rendes közgyűlésének megnyitó beszédében gróf Mailáth Károly püspök a konkordátumról megemlékezve megállapította, hogy „abban le vannak téve annak a szabadságnak alapelvei és Ó Szentsége órákat fordított arra, hogy Romániával oly konkordátumot kössön, amely a romániai katolikus egyháznak mintegy a más vallásúak nagy tengerébe ékelt szigetnek szabadságát és jogait biztosítsa”.¹

100. FEJEZET. Magyarország megbecsülése.

Kirakatot említettünk. A pápa nem rakja kirakatba Hazánkkal gyakorolt tömeger és szinte tüntető jótéteményeit. De egy tárgyat mégis kirak. És pedig a legdíszesebb helyen, külön üvegbura alá, mint félte őrzött és roppantul megbecsült kincset.

Belépek a Vatikánba, a pápák ősi lakóterületére, a világ legnagyobb uralkodói palotájába, amelynek „jellege mégis a családiaság és nem a lábujjhelyen lopakodó rideg fenség.”² Benyitok a 20 udvaros, 1000 termes útvesztő legfényesebb termébe, ahol a fejedelmek és királyok, császárök és cárok, szultánok és sahok gyémántos, platinás, aranyos műremekei, mesés értékű ajándékai zsúfolódtak össze. És íme díszhelyen mit látnak szemeim? A magyar Szent Koronát és a királyi jogar hű mását! — E szent ereklyék utánzatának ilyen megtisztelése, ilyen ünnepies keretben való őrzése és nyilvános szemlére való kitétele nyílt, szinte tüntető hitvallás a pápaság részéről Hazánk megbecsülése és ősi jogainak tiszteletbentartása mellett.

Van azután még egy másik, magyar vonatkozású, beszédes jelkép a Vatikán épületében. Ha a pápa lakosztálya felé tartunk, egyik nyugati folyosón Rafael varázslatos képei ragyogtatják felénk mesterük lángelméjét, majd a felette levőn minden magyarnak azonval szemébe ötlik, arcába mosolyog — Nagymagyarország térképe aranybetűs város-neveivel ... A trianoni határnak semmi nyomával ...

Még idegen nemzetiségűeknek is már gyakrabban feltűnt, hogy milyen kedvességgel, örömmel, szívályességgel fogadják a Vatikánban éppen a magyarokat. Gyakran olyan kiváltságokban is részesülnek, amelyekből más nemzetiségeket kizárnak.

¹ Dr. Endes Miklós: Erdély három nemzete és négy vallása autonómiajának története. Budapest. 1935. 504. old.

² Dr. Lutter Ferenc: Róma város a történelem tükrében. Bp. 1931. 70.

Csak még megemlítem, hogy három századon át az összes pápák alkalomadtán kiemelték Hazánk érdemeit a keresztenység és a Nyugat védelme és a művelődés érdekében.

XI. Pius pápa 1933. nov. 11-én a harmadik magyar nemzeti zarándoklat tagjai előtt is hangsúlyozta, hogy „Atyai szíve minden népet egyformán szeret, mert valamennyi ugyanannak a családnak a tagja, amelynek Ő az atyja, de különös örömet érez, amikor Magyarországból jönnek, mert jól tudja, hogy Magyarországnak jelentős érdemei vannak a kereszteny művelődés megvédése és fenn-tartása terén.” 1934. máj. 23-án pedig az Actio Catholica rendezte magyar zarándoklat tagjaihoz intézett beszédében a többek között így szolt a pápa: „Őszinte szívünk és különösen örülünk, hogy lát-hatunk és üdvözölhetünk titeket. Mindig boldogok vagyunk, ha a világ bármely részéből jönnek el hozzánk az Egyház hatalmas családjának zarándokai, mert mindenki közel áll szívünkhez; de még inkább kedvesebb az, ha abból az országból látogatnak az atyai házhoz, amelyet Magyarországnak neveznek. Személyesen is isme-rem ezt a népet, tudományos kutatásaim folyamán sok olyan érde-kes közvetlen kapcsolatot találtam, amely erre az országra vonat-kozik. Nagyon jól tudjuk, hogy a történelmi idők folyamán mekkora küzdelmes viszontagsággal harcolt ez a nemzet az iszlám veszedelem ellen és nem kerülte el a legújabb idők veszedelmeit sem.”

Ha a nyugati hatalmak is ennyire értékelni tudták volna és tud-nák Hazánk vérrel fizetett fontos szerepét, éppen az ő művelődésük védelmében, mint a pápák: nem szakadhatott volna reánk Trianon átka!

Csernoch János dr., Nagymagyarország utolsó hercegprímása, Hazánk trianoni megcsonkítása után meg volt győződve arról, hogy ő az utolsó magyar bíboros. így gondolta a világon mindenki, mert a pápa csak a legnagyobb és legtekintélyesebb államokban emel egy vagy két egyházfőt a bíborosi méltóságba. És íme kedvezően csalódtunk. A pápa igenis felmagasztalta Csonka-Magyarországot az-za, hogy ép e csonkított ország első főpapját bíborossá magasztosította, hozzá még püspökké való felszentelése és érseki székének elfoglalása előtt, ami egészen szokatlan dolog és az egyháztörté-nelemben a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. Mi több, püs-pökké is ő maga szentelte fel prímásunkat.¹

¹ Hogy minő nagy, rendkívül s nyomós kivétel és kitüntetés számába ment Serédi bíborosi kinevezése püspökké való szentelése előtt, az talán elégé kiviláglik a következőkből:

Rudnay esztergomi bíboros érsek halála (1831) után a király az esz-tergomi érsekséget a nála nagy Kegyben levő herceg Schwarzenberg Fries-gyes salzburgi érseknek szerette volna juttatni. Maga a király óhajtotta, hogy a pápa az érseket a prímási kinevezés előtt díszítse a bíborral. És íme, a pápa megtagadta e kérést, annak ellenére, hogy itt hatalmas uralkodó ké-réséről, hercegről, már felszentelt püspökről és tényleges érsekről volt szó. (Dr. Meszlényi Antal: A jozefinizmus kora Magyarországon. Bpest. 1934. 367.)

1935. szeptemberében sor került a downside-i, évtizedekig épült angolországi templomnak felszentelésére. Ez a templom olyan csodás építmény s hatalmas alkotás, hogy XI. Pius pápa egész Angolországban egyedül ezt a templomot emelte „bazilika” rangjára. Es a pápa Angliának eme legnagyobb értékű s rangú templomának felszentelésével és ez alkalommal saját személyének képviseletével a *magyar hercegprímást*, dr. Serédi Jusztiniánt bízta meg.

Az angol lapok ez alkalommal bőségesen foglalkoztak Hazánk első főpapjának személyével és Hazánkkal, kiemelve a pápai megbízás nagy jelentőségét („of great importance”).

Herczeg Ferenc, koszorús írónk pedig emígyen írt egyik lapunk vezércikkében: „Az a nagy kitüntetés, amelyben a katolikus egyház feje a magyar hercegprímást részesítette, amidőn megbízta személyének képviseletében a downsidei templomszentelésen, *fényt vet egész Magyarországra*. Ezt jóleső érzéssel veheti tudomásul még a nem-katolikus magyar ember is.”¹

Vitéz jákai Gömbös Gyula, Magyarország protestáns vallású miniszterelnöke, 1932. novemberben kihallgatást kért XI. Pius pápától. A miniszterelnök e látogatásról a magyar országgyűlés külügyi bizottságban, tehát hivatalos helyen és minőségen, így nyilatkozott:

„Mint protestáns ember hangsúlyozni kívántam e látogatásommal a legnagyobb tiszteletet a Szentsékkel szemben, amely *mindig nagy szeretettel és megértéssel viseltetett a magyar érdekek iránt* . . . A pápa Ö Szentségénél és Pacelli bíbornok-államtitkárnál tett látogatásomról azzal a megnyugtató érzéssel távoztam, hogy a *magyar érdekek ott is mindig meghallgatásra és megértésre találnak*.”

Ugyancsak Gömbös Gyula miniszterelnök 1934-ben szintén kihallgatáson volt Ö Szentségénél és a képviselőház 1934. nov. 12-i ülésén külön megemlékezett erről a kihallgatásról és arról „a kitüntető és meleg fogadtatásról, amellyel a Vatikánban minden s ezúttal is találkozott.” Tudjuk, hogy a pápa ez alkalommal (1934. nov. 7.) Gömbösnek a Pius-rend nagykeresztjét adományozta, amely a legmagasabb pápai kitüntetések egyike, amellyel csak magasrangú, vezető állást betöltő államférfiakat szokta a pápa kitüntetni. Gróf Bethlen István volt magyar miniszterelnök 1923-ban szintén ezt a kitüntetést kapta a pápától. A miniszterelnök kíséretének a pápa ugyancsak magas kitüntetéseket adományozott. E kitüntetésekkel a pápa ismét csak a magyarságot akarta megtisztelni és megörvezetetni.

¹ Pesti Hírlap 1935. szept. 15.

101. FEJEZET.

A pápák anyagi téren is támogatják csonka Hazánkat.

Ne hagyjuk meglemlítés nélkül azt a rengeteg jót sem, amit a pápák a világháború után anyagi téren is tettek velünk.

A világégést követő borzalmas, sötét válság idején nagylelkűen segítségünkre sietett a Szentszék és a jótékonyság dús balzsamával enyhítette nyomorba jutott szegényeink sanyarú sorsát.

Kezdetben, amikor még nem volt Hazánkban pápai nagykövetség, először XV. Benedek, majd XI. Pius pápa az „Union internationale de secours aux enfants” (Nemzetközi gyermekmentő szövetség), vagy az Országos Gyermekvédő Liga útján osztatott szét többszáz csecsemő-kelengyét és ú. n. „csecsemő vándor-kosarat” a szükséget szenvédő várandós anyák között. Ilyen vándor-kosár a következő tárgyakat tartalmazta: 1 kosár, kosárbélés, ágybetét (matrac), 12 pelenka, 6 vastag pelenka, 6 ing, 3 ujjas, 2 takaró, 1 vízhatlan lepedő, 1 gummibetét, 1 pályakötő. Mind legelsőrendű anyagból. A pápa e segélyeknél mindenkor erősen kikötötte és .hangsúlyozta, hogy az ajándékokat *valláskülönbség nélküli* osszák szét a reárszorultak között.

Vajkai Rózsi, a Nemzetközi Gyermekmentő Szövetség magyarországi megbízottja közölte velem, hogy a Szentszék e kikötését annyira szigorúan vették, hogy nem is volt szabad kérdezni, ki milyen vallású.

XV. Benedek, atyai szívénk szerető sugallatát követve, 1921-ben *nagyobb összeget utalt ki napközi gyermek-otthon céljára*, hogy itt a fővárosi szegény munkáscsaládok gyermekei addig is, míg szüleik nehéz napi munkában fáradnak, jó ellátásban, megfelelő gondozásban, erkölcsi nevelésben és kedélyüket nemesítő szórakozásban részesüljenek. A pápai összegből a Nemzetközi Gyermekvédő Szövetség a Lenkei-uti barakk-telepen, ott, ahol legnagyobb a nyomor, *alapította a „XI. Pius-otthon”*.¹ Mondanom sem kell, hogy e nevet nem a pápa adta az intézetnek, ezt csak később itt kaptá. Az alapításkor az intézetnek 100 növendéke volt. úgy tudom, e sorok írásakor is annyi.

A Szentszék, értesülvén az első otthon eredményes működéséről, még két napközi otthonot alapított, mégpedig az „Apostoli Nunciust Otthon” az Angyalföldön (Angyalföldi-út 2, illetve Lőportárt utca sarok) és a „Szent István Otthon” a XIV. (régebben VII.) kerületben (Uzsoki-utca sarka), amelyek 160 szegény gyermeket részesítének szerető gondozásban.

¹ A XI. Pius-gyermekotthon először barakkszerű épület volt (XI., Karolina-út 11), 1934. decemberében új, szébb és alkalmasabb épületet nyert a főváros ajándékozta telken (Budapest, XI. ker., Dávid Ferenc-utca; e sorok írásakor még számot sem kapott). A házszerelést dr. Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás végezte Angelo Róttá pápai nunciust és Szendy Károly polgármester jelenlétében.

Mind a három, pápa alapította intézet ma is fennáll és működik a fővárosban. Bennük a gyermeket a Paulai Szent Vince-rend áldottlelkű nővérei gondozzák és nevelik önfeláldozó szeretettel, karoltve a székesfővárosi óvónőkkel. Hadd idézzem itt a Nemzetközi Gyermekmentő Szövetség megbízottjának hivatalos jelentéséből a következő részletet: „Apákkel kellettek hozzá, hogy lelkierővel bírják, hogy kétsége ne essenek, amint a XI. Pius pápáról elnevezett otthonban az apró gyermekekkel — akiket hiába ápoltak, tisztogattak — szinte áradt be nap-nap után a nyomortelep bűze, szennye, testi-lelki leromlása. Angolkóros, tüdőbajos, tetves, ótvaros gyermek, a nélkülvilágban megasztalódott anyák, munkátlan, megrokant, eldurvult lelkű apák, akiknek minden megnyilatkozása, tehetetlen lázadás volt sorsuk ellen...”¹

Íme, ide, egy államtitkár szavai szerint „a társadalom ez anyagi higiéniai és erkölcsi szemétdombjára” sugározta a Szentszék szerezetének és áldásának jótékony melegét.

És ez intézetekben hét esztendőn át a pápa fedezett minden kiadást. A pápa tovább is szívesen viselte volna a költségeket, de több más nemzet felpanaszolta, hogy a pápa miért éppen csak Magyarországon tart fenn ilyenmű intézeteket. Tudnunk kell ugyanis, hogy Magyarország volt a világ egyetlen országa, amelyben a pápa ilyen állandó jellegű jótékonyiségi intézményt tartott fennt. A pápa e nemzetek féltekénése s panaszai miatt megszüntette ez intézmények állandó jellegű pénzelését. Azóta, tekintve a nemes célt, a m. kir. Belügyminisztérium utalja át az apostoli nunciust kezeihez a pápa alapította intézetek fenntartására szükséges összegeket, a pápa pedig csak egyes alkalmakkor juttat segélyt az intézeteknek.

1924. augusztusában éppen a nunciust úrnál voltam, amikor ő a Szentszék pénztárából *harmincmillió lárát* küldött a három gyermek-otthon részére. Óriási összeg volt ez az akkori, még anyagi javaitól megfosztott pápa részéről, de ép az áldozat nagysága mutatja a szeretet bőségét, amellyel a pápa a nemzet reménységének, a gyermekeknek testi lelki jólétét ennyire felkarolja.

A pápa alapította három intézetben az apostoli nunciust minden év karácsony estéjén nemcsak az intézet növendékeinek, hanem szüleiknek és családtagjaiknak is külön adományt oszt ki. Hasonlóképpen részesül a „Hajléktalanok menhelye”-nek 340 szerencsétlen lakója is karácsonykor, húsvétkor és egyéb alkalomkor meleg vacsorában, tüzelőben, ruhában és élelmiszerben is.

Mikor a Nunciust-otthonban a nunciust elsőízben megajándékozta a 100 szülőt, a pápa jósága és nagy áldozata annyira megrendítette a nagyobbrészt vörösérzelmű megajándékozottakat, hogy karban kitört belőlük a kiáltás: „Isten fizesse meg” és a legtöbbnek szeme megtelt könnnyel.

A nunciust ezenkívül a Szentszék adományából a szükséget

¹ Vajkai Rózsi: A Lenke-úti barakktelep Budapesten. Bpest. 1927. 3. old.

szenvedő gyermekeknek minden évben nagyszámú fehérneműt, téli-kabátot és meleg takarót juttat és ugyanakkor számos jótékony intézményt is részesít nagyobb pénzsegélyben. Persze mindezt észre-vétlenül, csendben, szinte rejte és titokban, úgyhogy a világ nem is tud róla.

A pápa hathatós közbenjárásának köszönhette annyi ezer magyar gyermek, hogy Belgiumban, Németalföldön és Svájcban dúsan terített asztalhoz ülhetett.

102. FEJEZET.

A Vatikán, mint Hazánk vásárlója.

Hadd közöljem még azt a legkisebb jelentőségi, mégis emlí-tésre méltó és többé-kevésbbé ismeretlen tényt, hogy a pápa, helyesebben a Vatikán-állam Hazánknak egyik legjobb és leghűsége-sebb vásárlója.

A Vatikán a világháború, illetve 1930 előtt semmit sem vásárolt tőlünk. Hiszen mindenkor, amire szüksége volt, megkapta köze-lebbről is. De amikor a pápa értesült, hogy a búza- és lisztárak végzetes esése leginkább mindenkit sújt és gazdasági életünket vál-ságba dönti, azonnal kiadta a parancsot, hogy a Vatikán gabona- és lisztkészletét Magyarországból fedezze. Így a Vatikán-állam búza-szükségletét már 1931-ben Hazánkból szerezte be. A *Futura*, amely a búzaszállítást lebonyolította, a *Provveditorato del Stato Citta del Vaticano*-tól 1932. máj. 31-én kelt elismerő levelet kapott, amely szerint a szállított és Rómában megörletett Tisza-búza minő-ségevel meg volt elégedve.

1931. óta a Vatikán a lisztet is Hazánkból szerzi be, legnagyobb részét az Első Békéscsabai Gözmalom R. T.-tól. Bekérve a Vatikántól és a nev. gözmalomtól az adatokat, e szerint a következő szállítások történtek Hazánkból a Vatikán részére.

1931-ben 1 vasúti kocsi (vágón) liszt.

1933-ban 4 „ „ „

1934-ben 6 „ „ „

Amikor pedig vitéz Jákfa Gömbös Gyula, m. kir. miniszter-elnök tisztelettel a pápánál és saját részéről is közölte a Szentatyával a búzaértékesítés nehézségeit, a pápa a nálunk megrendelt búza és liszt mennyiségét azonnal 10 vasúti kocsira emelte. (Ez adatot dr. vitéz Kiss Lajos miniszterelnökségi titkár úr volt szíves közölni velem.) Milyen előkelő, fejedelmi, megértő és magyarság-szerető cselekedet volt ez!

Érdekesség kedvéért közöljük a Vatikán-állam elismerő levelét a tölünk szállított liszt minőségére vonatkozóan, eredeti nyelven:

*Governatorato dello Stato della Città del Vaticano
Ufficio Centrale di Segreteria Sezione Economato*

Città del Vaticano
14 Dicembre 1933.

Spett. Első Békéscsabai Gőzmalom, stb.

Budapest, V., Harmincad-u. 6.

Prot. 10820.

La farine „Og” da Voi inviataci con 1” ultima spedizione e risultata ottima e di nostro pieno compiacimento, e riportandoci a tale tipo, Vi preghiamo di comunicarci il prezzo per una eventuale fornitura di Quintali 600, per merce resa franca Stazione Roma-S. Lorenzo.

Vogliate tener présente che la merce dovrebbe essere fornita a vagoni di quintali 100, a richiesta della Sezione Economato di questo Governatorato e che il ritiro complete della fornitura avverrebbe non oltre il Maggio 1934.

Restiamo in attesa di V/cortese riscontro e distintamente Vi salutiamo.

Il Segretario Generale
Beccari m. p.

Amint a M. Kir. Külkereskedelmi Hivataltól,¹ ennek római levelezőjétől² és a Vatikán-Állam hivatalos közegétől³ értesültem, anyagi válságunk óta a Vatikán-állam tölünk szerzi be még a következő szükségleteit: misebort (ezt egy magyar főpapunk útján), a vágómarhát, füstölt húst, cukrot és szárazfőzeléket, úgyhogy a Vatikán-állam a többi országokhoz viszonyítva *aránylag* a legnagyobb vásárlónk. Az említett körülmenyekből láthatjuk, hogy a Vatikán-állam nem annyira a saját érdekekében lett nagybani vevőnk, mint inkább azért, hogy rajtunk segítsen.

103. FEJEZET.
Egy fájó pont.

Amikor mi meg akarjuk érteíni az angolokkal vagy franciákkal, hogy mit jelent számunkra Trianon, ezt leghatásosabban úgy érjük el, ha térképen vagy rajzon feltüntetjük, hogy milyen kicsivé zsugorodnék és töpörödnék az ő országuk, ha belőle annyit vágná-

¹ A „Magyar Külkereskedelmi Hivatalnak” 1934. dec. 5-én kelt II. gr. H/Ge. jelzésű, hozzám intézett levele, 1 drb. melléklettel.

² Ennek 1934. dec. 1-én kelt 282/1934. sz. levele.

³ Szóbeli értesítés és feljegyzés alapján. Pl. csupán 1934. október havában 1 vágón (14 drb. 71 métermázsa) vágómarhát szállított Pécs vidéke a Vatikánnak. Ugyanekkor a Magyar Leszámlító és Pénzváltó Bank 450 métermázsa finom porcukrot szállított.

nak le, mint amennyit a mienkéből kanyarítottak le. Ez szokott a leghatásosabb felvilágosítás lenni. Én is hasonló módszerhez folyamodom, de azokkal a honfitársaimmal szemben, akik nem ismerik, félreismerik a pápaságnak drága Hazánk érdekében 900 éven át szakadatlanul kifejtett halhatatlan, félreértekelhetetlen érdemeit vagy akik maguk is részesek abban, hogy ezeket az érdemeket eltussolják, elhallgatják és hangsúlyozni elmulasztják.

Hivatkozom arra, hogy nemde, milyen nehezünkre esik, hogy a világ megfeledekezik a *mi* érdemeinkről. Nevezetesen, "ogy Nyugatnak Kelet vad hordáival szemben századokon át vörstanus védőbástyája voltunk és hogy már ezen a címen is megváltottuk jogunkat az élethez és megbecsüléshez. Nemde, milyen mérhetetlenül kínosan fáj nekünk látni és tapasztalni, hogy a világ hatalmai mennyire *nem ismerik* a mi ügyünket, a mi igazságunkat és mennyire érzéketlenek a mi veszteségeink, fájdalmaink, lerongyoltságunk, kiszolgáltatásunk és jákiáltásainkkal szemben, és mennyire sikerék elszakított testvéreink égbekiáltó szerveléseivel szemben is. Mennyire szíven talál minket, amikor látjuk, hogy a nemzetközi porondon milyen szemforgató, kétszínű álnoksággal, bűnös egyoldalúsággal és sötét elfogultsággal kezelik ügyeinket s igazságainkat és hogy panaszainkat a politikai s diplomáciai művészet hazug szólamaival és ámító jelszavaival lelkiismeretlenül elütik. Milyen fájó érzést vált ki lelkünkben, amikor tapasztalnunk keli, hogy annyi év eltelte után még levegőhöz sem engednek minket. Mennyire bánt minket az a tudat, hogy a rosszakarat lékgörében és a rágalmak özönében alig van igazi, bátor, önzetlen védelmezőnk. Milyen mély sebet ejt önérzetünkbe, amikor tapasztalnunk kell, hogy a hatalmaknak ú. n. Népszövetsége csak arra jó, hogy fedezze, biztosítsa, állandósítsa ellensegeink bosszuművét. Amikor ügyeinket legjobb esetben is eldugott bizottsági teremben tárgyalják, hogy mielőbb holt vágányra juttassák vagy elgáncsolhassák. Mennyire fáj nekünk az a keserű tapasztalat, hogy ellenfeleink sajtója és rádiója napról-napra, óráról-órára, csak úgy ontja, árasztja, zúdítja ránk legszeménszedetebb hazugságait, rágalmait, gyanúsításait és ezzel állandó feszültségen tartja, sőt izgatja, haragra indítja és ellenünk uszítja a világ népeit.

Ám ép úgy fájhat, ép annyi joggal szívén érheti a pápaságot is, ha látnia kell, hogy 900 éves, tehát alaposan kipróbált, állandónak, megbízhatónak, patinásnak bizonyult hűséges szeretetét, jósságát, áldozatait, segítségét és támogatását ép az a nép, ép az az ország nem ismeri vagy nem akarja elismerni, sőt tudományos műveiben és történelmi tankönyveiben elhallgatja s elrejti, amely népet és országot a legtöbb jóval halmozott el és amelynek annyiszor mentője s szabadítója volt.

Hogyan kívánhatunk a *külföldtől*, *idegenek*, sőt *ellenségeink* részéről megértést történelmünkkel, igazságunkkal szemben, ha mi magunk sem akarjuk megérteni, értékelni és méltányolni a velünk tett *jót*. Hogy kívánhatjuk részünkről a magyar ügy újrarendezését,

módosítását és helyesbítését (revízióját), ha mi a saját történelmünket nem helyesbítjük az igazság alapján. Hogy kívánjuk volt ellenségeinktől, hogy tegyék jóvá a rajtunk ejtett igazságtalanságokat, amikor a saját fajtánk számos történetírója is megtagadja a történelmi jóvátételt, a helyreigazítást és az igazságszolgáltatást. Hogyan követelhetjük ellenfeleinktől a kártalanítást, ha mi magunk nem hagyunk fel igazságok, érdemek, tények és valóságok eltüntetésével, eltussolásával és agyonhallgatásával. Hogyan kívánhatjuk, hogy mások, idegenek, a háborúban ellenségek, szüntessék meg csonkaságunkat, ha magunk is belenyugszunk és beletörődünk saját történelmünknek rún hálátlanságú megcsonkításába. Hogy kívánhatjuk, hogy a népek legfőbb vezetői egyenesebb, igazságosabb, méltányosabb, előkelőbb, józanabb és fenköltebb irányt szabjanak jövönknek, amikor a magyar tanári asztalok és magyar tankönyveink egy része a meg nem mértés, az elfogultság, a szándékos eltüntetés szócsöve. Hogyan kívánhatjuk, hogy a Trianon szerzői megbánják megcsonkításunkat, amikor saját történetíróink egy része nem átalja kímetálni Hazánk történelmétől a lényegesen hozzátarozó szerves részeket?

Medice cura te ipsum!

Ha azt akarjuk, pedig erősen, szenvédélyesen, mindenáron, még vagyonunk, jólétünk és életünk árán is akarnunk kell, hogy keresztül erőszakoljuk magyar igazságunkat a külfölddel szemben, akkor éppen olyan becsülettel, igazság-érzettel, józansággal és előkelő tárgyalagossággal befelé is keresnünk és hirdetnünk kell a teljes és egész igazságot! E pontban teljesen egyetértek Marczalival, aki azt mondja: „Nálunk igazán *nemzetellenes bün a történet ferdítése.*” *

104. FEJEZET.

Befejezés.

Mint láttuk és hallottuk, a pápák Hazánk fénykorában ép úgy, mint legszomorúbb éveiben és évszázadaiban, jólétünkben és szükségünkben, szerencsénkben és veszélyünkben, szóval és tettel, érzellemmel és tanáccsal, pénzzel és áldozattal hü segítőink, támogatóink, mentőink voltak.

A mondottak után még ne felejtsük el, hogy ezer esztendős multunk folyamán a világ minden nemzete ellenségünk volt már. Ellennünk támadt, ellenségünkkel vált már az angol, francia, német, orosz, osztrák, olasz, török, görög, bolgár, amerikai, horvát, cseh, szerb, román, stb.

Egyedül a pápaság volt az, amely Hazánk fennmaradásának

¹ Marczali Henrik: Az 1790—1. országgyűlés. Bpest. 1907. I. 329.

egész ideje alatt csak értünk harcolt, áldozott, de *soha, soha* elle-nünk! Mi több, a pápaság az egész világtörténelemben az egyedüli hatalom, amely nemcsak soha ellenségünk nem volt, hanem másokat sem uszított soha ellenünk, soha nem nyúlt velünk szemben az elgáncsolás, rágalom, bekerítés, rosszindulat, gyűlölet, megkárosítás vagy szándékos félreértes fegyvereihez.

Ellenkezően, a pápák, nemzetfeletti hivatásuk magas polcáról, homlokukon a történelmi küldetés fényével, a feltett célohoz való elalkudhatatlan ragaszkodással, ép akkor sugározták és árasztották ránk legnagyobb szeretetüket, akkor áldoztak érdekünkben legjobban, amikor a pusztulás örvénye előtt állottunk, és amikor egyébként széles e világon teljes árváságban, sarokbaszorított egyedül-lében, szívtelen elhagyottságban, erkölcsi száműzetésben, politikai elszigeteltségen és gazdasági körülzártságban éltünk.

Helyesen állapítja meg Szekfű, hogy ha hosszú történetünk folyamán voltak is Hazánk és a pápaság között súrlódások, ezek mindenig felszínesek voltak és soha nem érték el a történelmi alkotó erők hatásfokát.¹ Ezek a „súrlódások” inkább az egymást szerető, egymásért teremtett hűséges hitvestársaknak néha elkerülhetetlen nézet-eltéréseihez hasonlítanak.

Mi több, Hazánk egész történelmén át a pápák sohasem követték velünk szemben olyan magatartást, amely végeredményben nem hasznunkra és javunkra vált volna. Még akkor is, amidőn pl. az Anjouk trónra segítsénél, a pápa és a magyar nemzet ellentétes irányban működött, a jövő igazolta, hogy nem nekünk, hanem a pápának volt igaza, neki volt jobb szemmiréteke, nagyobb igazságérzése, ő ismerte fel jobban a nemzetközi hazai helyzetet, és az ő politikáját követte a siker éppen Hazánk felvirágzatására.

Magyarországhoz a római Szentséket kilenc évszázad által megszentelt és soha fel nem oldott, elszakíthatatlan kötelékek fűzik. A pápaság a magyar történelemnek elválaszthatatlan alkotó részévé vált, még pedig áldással, dicsőséggel és dús eredménnyel teli, rágogó fejezetévé.

Ha Hazánk ezer esztendő alatt nem tünt el, mint annyi más, sokkal hatalmasabb, gazdagabb, boldogabb és félelmetesebb nemzet; ha nem olvadt be idegen népekbe; ha „annyi balszerencse közt, oly sok viszály után” össze nem omrottunk, hanem a sok test-vérharc, polgárháború, belső civakodás, a minket ért annyi jogtalanúság, igazságatlanság, meg nem értés, félreértes, megszállások, megtizedelések ellenére mégis itt állunk, bár szegényen, de függetlenül, igazságunk vigasztaló, biztató szent tudatában, szebb reményekkel keblünkben: *mindehhez nagy köze, mindebben hatalmas része volt és van a pápaságnak.*

Egy ízig-vérig magyar lélek szavaival végzem:

„Ne feledjük soha, hogy a magyart élete, balsorsa, szenvedése, történetjogi hagyománya a római Szentsékhöz a tisztelet, elisme-

¹ Hóman—Szekfű: i. m. IV. 234.

rés és hálának édes-szoros kötelékével fűzi. Mi nem csak vallásunkkal, hanem történelmünkkel is úgy össze vagyunk szőve Rómával, hogy sem az egyikre, sem a másikra nem hivatkozhatunk a nélkül, hogy egyszersmind az apostoli Szentszéknek örök hálára kötelező emléke szívünkben fel ne merüljön. Ha azt mondjuk: Mi magyarok a töröktől legtöbbet szenvedtünk, nem tagadhatjuk, hogy a pápáktól legtöbb segélyt is nyertünk. Ha azt állítjuk: Mi voltunk az egész kereszténség védőbástyája, el kell ismernünk, hogy a pápák voltak virrasztó őrei, akik szüntelen a nagy gondolattal foglalkoztak, miként kelljen e hazát a török járom alól kiszabadítani és az utódok számára biztosítani. Szóval: Valamint a Napnak tányérjába nem nézhetünk a nélkül, hogy a fényét ne lássuk, úgy történelmünkbe sem tekinthetünk a nélkül, hogy a pápáknak a magyar nemzet fenntartására és boldogítására fordított nagyszerű jótéteményeivel is ne találkozzunk.”

II. RÉSZ.

Érdekből-e?

105. FEJEZET.

Csupán érdekből-e?

Felületes gondolkodók, tudatlan bírálók, meggondolatlan fesegők a pápák hatalmas méretű *magyar* szeretetére, gondoskodására és áldozataira azt szokták mondani, hogy a pápák érdekből cselekedtek, jótékonykodtak és áldoztak.

Ha mindenáron az érdek szónál akarunk maradni, hát igen, a pápák érdekből cselekedtek, de a legnagyobb, a legmagasztosabb, a legszentebb érdekből, a kötelességszerű érdekből, a keresztenységnak, a kereszteny művelődésnek és a kereszteny államok fennmaradásának szent érdekéből.

Csupán sajnálni való, hogy sok századon át *csakis* a pápák voltak azok, akik nem csak és nem annyira a saját, szűkkörű, egyéni érdekeket védték és oltalmazták, hanem egyúttal és sokkal jobban, sokkal áldozatosabban az egyetemes keresztenység érdekeit képviselték és védték. E tekintetben a pápák messze-messze túl emelkednek az "összes többi fejedelmeken. És ugyancsak sajnálatos, hogy úgyszólva egyedül a pápák ismerték fel pl. a török veszedelmek általános és egyetemes kihatású veszélyét az egész kereszteny Európára és harmadszor, sajnálatos, hogy a pápáknak nem volt meg az a hatalmuk, hogy ez átfogó tekintetük, biztos ítéletük, hatalmas tervük, üdvös elgondolásaiat és óhajaikat más hatalmakkal szemben is teljes mértékben érvényesíteni tudták volna.

De tegyük fel, hogy az ellenvetők és gáncsolódók önző, egyéni érdekeket értenek, amennyiben úgy gondolkodnának, hogy a pápák a magyarokon keresztül annak a keresztenységnak, vagy mondjuk, katolikus egyháznak az érdeket védték, amelynek fejei voltak, tehát végeredményben saját személyükre irányuló, önző érdekeket védték; erre ezt feleljük:

Feltéve, de meg nem engedve, hogy a pápák ilyen személyi

érdekből pártolták, támogatták és segítették volna Hazánkat, akkor is mélységes hálával kellene eltelünk a Szentszék iránt.

Vájjon a tanítvány ne legyen-e hálás tanítójának, tanárjának vagy mesterének azzal a megokolással, hogy ezek csak érdekből tanítottak, hiszen tanításukért fizetést húztak?

A vörös uralomnak minden eszményiségét kiölni akaró hangadói hirdették és tanítgatták, hogy a gyermekeknek nincs okuk szüleik iránti hálára, hiszen a szülők egymás iránti szerelemből, tehát érdekből hozták őket a világra. Valóban kommunistákhoz méltó felfogás.

Hasonló álláspontot foglalt el 1934-ben a Mexiko-Cityben tartott szocialista tanító- és tanár-szövetség nagygyűlése is, amely mint a szocialista oktatás egyik legfőbb irányelvét kimondotta, hogy „A gyermekből ki kell irtani a szülői szeretet érzését, ami csak úgy érhető el, ha a gyermeket meggyőzzük arról, hogy valótlanúságot állítanak azok, akik a szülői áldozatokra hivatkozva tiszteletet követelnek a gyermektől. A gyermek világra hozatala nem áldozat a szülők részéről, hanem igazi nyereség.” (8. pont.) „Ki vele minden bálvánnyal, a szülőkkel és a tekintélyekkel: Vesszen Isten és pusztuljanak a tudósok.” (14. pont.)¹

De vájjon a pápákat csakugyan a pusztaszemélyi érdek vezette volna?

Hát ami az érdeket illeti, értve rajta a földi, nagyravágýó, önző s kapzsi érdekeket, a római szentszék csodás kivételt alkot a Föld valamennyi fejedelme és országa között. Ha tekintjük a pápáknak, főkép a középkorban kifejlődött óriási hatalmát és ha tekintjük a pápai trón kiváló betöltőit, milyen messze terjeszthették volna földi országuk határát és hatalmukat, ha csak „e világi érdek” vezette volna őket. A helyszüke miatt csak egy körülményre hívjuk fel a kedves olvasó figyelmét, arra, hogy a világ összes országai és fejedelmei között egyes-egyedül a pápák voltak azok, akik soha talpalatnyi földet sem szereztek *erőszakos hódítás útján*. Ami földi jóval, terüettel, pénzzel és kincssel rendelkeztek, az mind önkéntes adomány volt. Hol van a pápaságon kívül még egy hatalom, amely ezt elmondhatná magáról.

De minket különösképen a Szentszéknek Hazánkkal szemben elfoglalt álláspontja érdekel, hogy vájjon velünk szemben is mindig az ő „érdeke” érvényesült-e? Lássunk csak néhány adatot.

¹ Nemzeti Újság 1934. now 23. sz. 10. old.

106. FEJEZET.

Néhány adat.

Csak emlékeztetem az olvasót a *német* vörű, *német* nyelvű és a *német* császár kegyéből pápává lett IX. Leóra, aki a német-magyar ügyben nem előbbinek, hanem a részben még pogány szellemű^x magyaroknak ügyét védte (I. 6. fejezet).

Emlékeztetek II. Ince pápára, aki a Szent Korona jogáért lemondott saját jogáról és a magyar érdekért az Egyház érdekéről, úgyhogy ezzel el is maradt Szerbia visszatérése a katolikus egyházba (1. 9. fejezet).

Királyaink mindenkor tudták és érezték, hogy az összes hatalmak közül a pápák az egyedüli önzetlen, érdek nélküli jóakaróink.

II. András király, amikor Keletre vonult, országát és saját birtokait a pápa oltalma alá helyezte. IV. Béla, amidőn arról volt szó, hogy Asszán birodalmába vonul, arra kérte IX. Gergely pápát (1227—1241), hogy az országtól való távolléte idejére vegye Magyarországot különös védelme alá.² Merte volna mind a két király országát és magánbirtokait más fejedelem oltalmába ajánlani?

Amidőn II. Asszán (Asen) bolgár cár (1218—1241.), IV. Béla súgora, II. Balduin latin és III. János Dukus Vatatzes bizánci császár közötti versengésben utóbbinak pártjára lépett, a pápa felszólította a kereszteny fejedelmeket, hogy Asszán ellen lépjene fel. II. Balduin latin császár (1228—1261.) számot tartott Asszán tartományára, de a pápa a Szentszék javára lemondatta ez igényről. IV. Béla most azzal a kéréssel fordult IX. Gergely pápához, hogy Asszán tartományát a Szentszék helyett ő kaphassa meg, sőt a pápától az új tartományban még egyházi joghatóságot is kért, hogy mint teljhatalmú pápai követ intézkedhessek. És ime a pápa a *saját kárára és a magyar király javára* lemondott Asszán tartományáról és IV. Bélának a teljhatalmú pápai követ jogait is megadta.³ Az már *azután* nem változtat a dolog érdemén, hogy III. János császár páfordulása következtében nem került sor szövetségesre, Asszán cár birodalmának a meghódítására. Reánk nézve elég annak a megállapítása, hogy a pápa hajlandó volt a saját területi és egyházi jogairól is lemondani a *magyar király javára*.

Könyvünk első részében (15. fej.) összehasonlítottuk, hogy miként viselkedett a tatárjárás elpusztította Magyarországgal és királyával szemben a pápa és hogyan viselkedtek — az összes többiek. Utóbbiak viselkedéséből megtudtuk, hogy mi az „érdek” és a pápáéból, hogy mi a szeretet.

Ha mérlegeljük a pápák viselkedését a tatárjárás pusztította

¹ Hiszen még I. Béla uralkodása alatt (1060—1063) is számos előkelő magyar a kereszteny hit eltörlesét és a papság kiirtását követelte. (Hóman—Szekfű: i. m. I. 270.)

² Balics L.: i. m. II. 295.

³ U. o. 293—197.

Magyarországgal szemben, joggal kérdezhetjük, micsoda érdek hajtotta a pápákat, hogy ennyire pártfogásukba vegyenek, nem egy erős, hatalmas, hanem egy letarolt, kifosztott, elszegényedett, ember- és vagyonállományát vesztett, vérszegény, erőtlen, a sír szélen álló országot, annyira elütően a többi ország és fejedelem viselkedésétől?

Pedig a pápák még magánál IV. Bélánál sem találtak hálára. A király, bár minden csekélysegéért a pápához fordult, IV. Sándor pápánál szinte bevádolta ennek elődjét, IV. Incét, mert *pénzbeli* segítséget nem küldött neki. IV. Sándor védelmére kelt elődjének. A többi között így válaszolt Bélának: „Ač egész világ elismerte és bizonyára te is tudod, hogy midőn a Szentszék segélyéért folyamodtál, az elhunyt Frigyes császár a legkeményebb zsarnoksággal dühöngött a Szentszék ellen, ezt hatalmának minden erejével üldözte és arra törekedett, hogy'a pápa és hívei minden védelem nélkül, a császár járma alá hajtsák fejüköt. Ennél fogva a pápa a saját és hívei szabadságának védelmére annyit költött és akkora adósságokat volt kénytelen vállára venni, hogy nemcsak másokat nem támogathatott pénzzel, hanem még máig sem tudtuk az adósságokat törleszteni. De egyebekben — bár a veszedelem az Anyaszentegyházat akkoriban annyira megrázkozta, hogy inkább fiainak a pápát, mint a pápának a fiait illett volna támogatni — előünk atyai részvéttel törekedett segíteni úgy, ahogy akkori helyzeted és körülményeid kívánták.”^x

107. FEJEZET.

összehasonlítás a török veszedelem szemszögéből.

A török kiűzése nein állott-e éppúgy érdekében Nyugat fejedelmeinek és elsősorban nekünk, magyaroknak, mint a Szentszéknek? És mégis, lássuk a különbséget a pápák és — a másik oldalon a nyugati hatalmak, valamint saját magunk között.

Vegyük csak a nándorfehérvári ütközet előtti viharcsendes, féllelmetes napokat. Nem függött-e kockán valamennyi nyugati állam sorsa? Nem volt-e a török elleni védekezés a törökkel szomszédos minden keresztyén hatalomnak közvetlen, legönzöbb „érdeke”? És mégis. Németország csupán tanácskozott, de ujját sem mozgatta. III. Frigyes császárnak legkisebb gondja sem volt a török veszedelem elhárítására. VII. Károly francia király már 1455. májusában

¹ Theimer I. 239—241. IV. Béla Vancsaival szemben is hálátlannak mutatkozott, aki pedig neki legnagyobb megaláztatása idejében is hűséges, áldozatos alattvalója, később pedig legföbb támasza volt. A honvágtól hazaüzött érseket Béla hűvösen fogadta és noha a pápa újra esztergomi érsekké nevezte ki, Béla nem volt hajlandó Vancsait az érseki székben megtúrni, úgyhogy a szívvel-lélekkel a magyar földön csüngő bíborosnak Rómában kellett utolsó éveit eltölteni. Igaz ugyan, hogy itt is megállta helyét és bíboros társai között kitűnt tekintélyt parancsoló személyével.

kijelentette, hogy országának belviszonyai nem engedik részvételét a kereszteny hadjáratban, sőt eleinte még a keresztes hadjáratra buzdító pápai iratot sem engedte felolvasni, a tized beszedését is megtiltotta, úgyhogy 1457. márciusában a nagy francia birodalomból még egy fillér sem jutott be a török háború céljára, a kilátásba helyezett és megígért hadihajókat pedig nem a török, hanem az angolok és Nápoly ellen használta fel. A párizsi és toulousei egyetem a pápa határozatát zsinathoz akarta megfellebbezni. A hatalmas burgundi fejedelem gyűjtöttetett ugyan országában, de az összegyűlt összegből egyetlen fillért sem engedett a szent cérla juttatni, vagyis magyarán mondva, a szent cérla szánt pénzt elsikkasztotta. A portugál király ígéretet, de semmit nem teljesített. Alfonz, Nápoly hútlen királya, csak akadályokat gördített a pápa törekvései elő. Milánó hercege csupán áltatta a pápát; Velencének egyedül kereskedelmi összeköttetéseire lévén gondja, a szultánnal a „legbarátosabb egyetértést kereste”. Florenz minden kötelezettség alól kibúvót keresett, követének meghagyta, hogy a világ minden kinacséért se merjen kötelezettséget vállalni a török háborúra vonatkozóan.¹

A császár Hunyadi kérésére és a pápai követ esedezsére végre összehívja a hatalmakat, először Régensburgba, majd Frankfurtba, utoljára Wiener-Neustadtba. Beszélnek, tárgyalnak, tanácskoznak, szónokolnak, mulatnak, dőzsölnek, de egyetlen fillérrrel, egyetlen katonával minket meg nem segítettek. „A német fejedelmek — írja Kapisztrán Szent János a pápának — arról értesítettek engem, hogy *semmi segedelmet nem tudnak adni a magyaroknak.*”² Sem Kapisztrán Szent János, sem Enea Sylvio (a későbbi pápa), sem a pápai követ, sem a szorongatott magyarok ékesszólása, erőlködése és fáradozása nem bírta a rendeket rávenni Hazánk támogatására.

De tekintsünk Hazánkba! Kinek állott jobban *érdekében* a török veszedelem elhárítása 1456-ban és közvetlenül előtte, a magyar királynak-e vagy csupán a lelkek üdvéért felelős pápának? És íme: A fiatal egészséges, erőteljes magyar király, a legválságosabb időben, amikor az országnak leginkább szüksége lett volna a király jelenlétére a Hazánkba török ellen, — vadászat ürűgye alatt — Bécsbe fut, idegenbe menekült.

Az aggastyán pápának pedig, a Rómában dühöngő pestis miatt, azt tanácsolják, hogy hagyja el az örök várost. Ő azonban azt feleli: „*Semmi áron sem fogom elhagyni Rómát, mit annyian megtesznek, még akkor sem hagyom el, ha a járvány ágyba döntene. Erre össztönöz engem Mohamed, akit hatalmának kiterjesztésében szintén nem bénít meg az, hogy az ő rengeteg nagyságú seregében is ezrek pusztulnak el a pestistől.*” És előzetesen kijelenti, „*hogy ő kész a szent ügyért akár meghalni, akár fogásba esni és Egyházának minden javát, kivétel nélkül, feláldozni.*”³

¹ Pastor: i. m. II. kiad. I. köt. 579—587.

² Bölcscopy: Kapisztrán János II. 217.

³ Pastor: i. m. II. kiad. I. köt. 595—596.

Főuraink pedig? A király a pápai követ unszolására végre összehívta az országgyűlést Budára 1456. febr. 6-ára, de ezt nem lehetett megtartani — részvétlenség miatt. A rendek még e válságos helyzetben sem tettek eleget a király felszólításának. A király ezért február végére újra összehívta az országgyűlést, de ekkor sem lehetett megtartani — ugyancsak részvétlenség miatt. Csak ápr. elején jöttek össze annyian, hogy az országgyűlést végre mégis meg lehetett tartani. Itt eleinte azt a kényelmes megoldást találták és úgy is határoztak, hogy meg kell várni a jövő aratást, aztán majd meg-látják, mit lehessen tenni. De amikor híre érkezett, hogy a szultán hatalmas sereggel közeledik, a rendek elejtették előbbi határozatukat és abban állapodtak meg, hogy azonnal sereget küldenek, az ország déli határára. Ám semmi nyomát sem találjuk annak, hogy az országgyűlés háború költségeire újabb adót szavazott volna meg, pedig a kincstár teljesen üres volt, hát csak adóból lehetett valamelyes pénzt remélni.

A főurak, még a főpapok is, mindenünen visszavonultak. „Mintha a föld nyelte volna el őket.” A nádor, az erdélyi vajda és a többi főür meg sem moccánik. Az esztergomi érsek hasonlóképen. A nagy jellemű, önzetlen, vitéz, lángelmezű Hunyadi az egyedüli magyar főür, aki az ország megmentésének ügyét szívén viseli, de a többi agyon akarja gáncsolni, személye vörös posztó, neve a leggyűlöltebb. Ciliéi annyira fél Hunyadi győzelmétől és tart attól, hogy cseh csapatok segítségére siethetnének, hogy rá akarja venni a királyt, támadja meg inkább a császárt a csehországi sereggel.¹

Mikor pedig a király Bécsbe menekült, a förendek a király távozását éppen kapóra jött ürügynek tekintették, hogy ők is félre vonuljanak és kibújjanak hazafias kötelességük teljesítése alól, „De a nagy rész félelemből ment, mert a király szökése rettegésbe hozta az országot”.² A háborútól való félelmet t. i. erősen növelte az 1456. jún. 3-án megjelent hatalmas üstökös, ijesztő csóvájával. A nemeseik mély álomba merültek. Sőt Palóczi László országbíró, Perényi tárnok-mester és több más főür, mikor az ország legelső végvárát és az egész ország ügyét végső veszedelem fenyegette, Thalafuz János cseh kapitánnal Jászó vára visszaadásáért alkudozott.³

Ennyire nem törödött a királyunk és ennyire nem törödtek saját magyar főuraink és nemeseink fenyegetett, szegény országunkkal és az egyre fenyegetőbbé vált török veszedelemmel.

Míg így a király faképnél hagyja az országot, a főurak ölhetett kézzel, semmittevéssel néznek a veszedelem ele és az egyetlen igazi hazafinak, Hunyadinak útját állják, őt gyűlölök, utálják s rágalmazzák, addig nézzünk csak át túl az Appenineken, hogyan viselkedik a pápa, III. Kallixt? Az a pápa, akitől a 80 év felé közeledő kora miatt sem vehetnők rossz néven, ha a mi dolgainkat ő is a kényelmesebb oldaláról tekintené. Ám nem azért pápa! Az agg Kallixt

¹ Szilágyi S.: Magyarorsz. Tört. IV. 152. és Bölcskey m. f. II. 264.

² Bölcskev m. f.: II. 271.

³ Teleki József: A Hunyadiak kora. X. 529.

szinte izzadja, verejtékezi magából az önzetlenséget, kiüríti pénztárát, megfosztja magát minden feleslegétől, minden nélkülözhetőtől, az utolsó fillérig összes jövedelmét a török elleni célra adja, még evőeszközét is zálogba teszi, hogy rajtunk jobban segíthessen.

„Levate, levate al Turco, di terra me basta” — kiáltotta, amikor észrevette az elődjétől hátrahagyott aranysótartót az asztalon. Vigyétek a török háborúra, nekem agyagból készült is elég jó. Leverette a vatikáni könyvtár könyveiről az arany- és ezüstcsattokat és pénzzé tette a védelem céljaira.

Kiérezzük az ég és a föld különbséget a pápa és a magyarság (király, főurak) között akkor, amikor a saját hazánkról, a saját bőrünkéről, a saját, legközvetlenebb érdekünkéről van szó? És akkor merjen még valaki pápai érdekről beszélni!

108. FEJEZET. A pápa helyes ítélete.

Tegyünk még egy lélektani és gyakorlati szempontból egyaránt érdekes összehasonlítást!

Chesterton mondja egy helyen: „A szenvédély a legrosszabb tanácsadó és az önzés a legmegtévesztőbb ítélező (judge)”. Szóval az, aki önző érdekből cselekszik, elveti a sulykot, helytelen és tévesen ítéli meg a szenvédélyeket és eseményeket, míg az önzetlenül cselekvő helyesen, józanul, világosan, a valóságnak megfelelően ítélezik. Már ebből a szempontból is érdekes, hogy Hazánk nagyjait, legnagyobbjait hogyan ítéltük meg mi és hogyan ítélte meg a pápa.

a) Hogy Hunyadival, korának egyetlen igazi, hazafias, áldozatos magyarjával szemben hogyan viselkedett az ország, hallottuk, különben is elég ismeretes. Hóman mondja róla: „Az ő nagy egyéniséget megillető hatalmi állását nem tudják elviselni azok, akik a török ellen semmit sem tettek vagy koránt sem annyit, mint ő . . . Cilléi igyekezett Hunyadit mindenütt elgáncsolni, a királynál befeketíteni.”¹

A Hazánkban gyűlölt, utált, elgáncsolt Hunyadit egyedül a pápa pártolta, értékelte, magasztalta, dicsőítette, buzdította és jutalmazta. „Az egekig magasztalta és mint a leghíresebb embert dicsőítette, akit a világ az utolsó 300 év óta látott.”² A nagy hőst hercegi címmel tüntette ki, amelyet azonban Hunyadi soha nem viselt, részint szerénységből, részint mert nem akarta honfitárs-ellenfeleit még jobban maga ellen izgatni. Úgyszintén értékes aranyláncot is küldött a pápa Hunyadinak, amelyet a dicső hős később a gyulafehérvári székesegyháznak ajándékozott. Sőt ama gondolat érlelő-

¹ Hóman—Szekfű: i. m. III. 310.

Pastor: i. m. II. kiad. I. köt. 599. és Hóman—Szekfű: i. m. 111. ^14.

előtt meg lelkében, hogy fejedelmi koronával fogja megjutalmazni a hős vezért.¹

Hunyadi halála hírét sok magyar főúr kaján kárörömmel fogadta. Míg a pápa, mihelyt értesült a nagyvezér haláláról, megsiratta őt, azonnal Szent Péter templomába ment és a bíborosok jelenlétében könnnytelt szemmel mutatta be a miseáldozatot a magyar haza dicső védelmezőjéért, holott akkoriban sem Hunyadi támogatása, sem emlékének kegyeletes tisztelete nem volt hálás dolog. A nagy halottat megdicsöült vörstanúnak nevezte: „Quem — írja — congruis titulis ac diademate decorare decreveramus; Dominus tamen exercitum in coelestibus immortalis diademate decoravit, qui ut felix inter martyres computari potest.” -

Már most kérdem, Hunyadi személyét, értékét, érdemeit illetően melyik fél látott élesebben, ítélt helyesebben, értékelt tárgyilagosabban és érzett jobban, a magyarság és a magyar főurak, vagy pedig a pápa?

b) Hunyadi halála után — mondja Hóman — „A gyűlölség, irigység, versengés nagyobb, mint valaha”.³ íme itt, benn a Hazában az önző, az egyéni, az irigy, gyűlölködő „érdek” uralkodott.

A Hazát mentő, nagyjellemű, páratlanul hős, lángoszű, önzetlen Hunyadival szemben a magyar hála abban csúcsosodott ki, hogy László fiát kivégezték, másik fia a hasonló sorsot csak meneküléssel tudta kikerülni. A Hunyadiaknak még a magvát is ki akarták pusztítani, íme, mennyire a józan ész és helyes ítélet, mennyire a szereitet, hála és tárgyilagos értékelés ellen viselkedtünk. Míg a pápa mindenáron Hunyadi fiát, Mátyást óhajtotta a királyi székbe emelni, mint Hóman írja, III. Kallixt már Mátyás trónralépte előtt „felismerte benne az isteni küldetést”,⁴ akit trónraléptekor így üdvözölt: „Téged, mint Isten valamely küldöttét, égi ajándékképen kapott nemcsak Magyarország, hanem az egész kereszteny világ.”⁵

És, nemde, ismét a pápának volt igaza, az ő ítélete bizonyult helyesnek, ő találta fején a szeget, az ő állásfoglalása fedte 100 százalékban a magyar érdeket. Az önzetlenség helyesen ítélt, az önzés a legtévesebb bíró.

c) így volt ez később a nagy Werbőczy Istvánnál, a legnagyob magyar jogtudóssal is. Örök értékű „Hármás könyve” még a XVI. században 11, majd később 45 kiadásban jelent meg. Ennek a nagy államférfiúnak, gazdag és hatalmas érdeme ellenére is buknia kellett. Saját honfitársai ellene fordultak, sőt fej- és jóságvesztésre ítélték. Életét csak gyors meneküléssel mentette meg. — VII. Kelemen pápa ellenben üdvözlő és szerencse-kívánó levelet intézett hozzá és támogatásával tüntette ki.⁶

c) Vagy ott van a szigetvári hősnek méltó ivadéka, Zrínyi Mik-

¹ Fraknói V.: Carvajal bib. magyarországi követségei Bpest, 1889. 33.

² U. o. 35.

³ Hóman—Szekfű: i m. 111. 314.

^{4, 5} U. o. III. 326.

⁶ Monumenta Vahuania Hung. II. sorozat, 1. köt. CXXV.

lós, a költő, hadtudományi író, kiváló hadvezér és ragyogó emlékű hős, korának egyik legműveltebb és legtekintélyesebb férfia. Zrínyi a saját költségén szervezte seregeit és viselt háborút. Egernél magát a királyt mentette meg. Vitézsége egész Európában közbeszéd tárgya volt. Éppen mai szemmel domborodik ki hadászati lángelméje. Ám minél nagyobb volt az érdeme, dicsősége s híre, annál irigyebb, féltékenyebb, bántóbb, sértőbb, mellőzőbb volt vele szemben az udvar és a többi hadvezér. Ismeretes, hogy mennyi sérelem érte. A miniszterek félrelökték, nem engedték érvényesülni, sőt a harcban cserben hagyták, ami Zrínyit rendkívül elkeserítette. VII. Sándor pápa ellenben nem gyözte eléggyé dicsérni és magasztalni Zrínyi ritka önzetlenségét és vitézségét. Levelet intézett hozzá, mint „akinek már a neve is rémülettel tölti el a törököt és reménnyel a keresztenységet”. Hadvezéri kalappal, aranyból öntött saját arc-képével és megáldott tárgyakkal kedveskedett neki, sőt külön búcsúkat engedélyezett számára. A pápának ez az elismerő, bátorító, jutalmazó magatartása Zrínyi életében „az egyetlen napsugár volt, amely pályája alkonyán az irigység és féltékenység sötét felhőin keresztül tört”. Zrínyi a pápa levelének annyira megörült és azt oly fényes elégítélnek tekintette, hogy azt megsokszorosítva az egész országba szétküldte. És a pápa bíboros titkára írja, hogy mikor Hazánknak ez a nagy fia elhunyt, a gyászhír senkit sem érinthetett fájdalmasabban, mint Ő Szentségét, aki az elhunytnak lelki üdvösségeért sokat imádkozik és családját szeretettel öleli magához.

Micsoda érdek vezette a pápát, hogy a hatalmas bécsi udvar, ennek befolyásos minisztereivel és erőszakos hadvezéreivel szemben tüntetően kiemeljen, védjen, jutalmazzon és szeressen egy mellőzött, lenézett, elgáncsolt vidéki vár-urat? De a pápa mindenkor szerette, taniogaíta, pártfogásába vette és kitüntette azokat, akik Hazánkat is önzetlenül, nemesen és önfeláldozóan szerették.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a pápák Hazánk nagyjaival szemben mindig megtalálták a kellő szemlélyt, józanul, helyesen, elfogulatlanul és tárgyilagosan ítélték, még akkor is, amikor mi magunk, a kortársak, az előljárók meg nem értették, félreérzették vagy leértékelték őket.

Chesterton felállította szabály szerint ez is biztos jele, bizonyíték és igazolása a pápa pártatlanságának, páratlan és önzetlen magyar-szeretetének.

109. FEJEZET.

Mátyás és a pápák.

Még egy kis összehasonlítás.

Hazánk érdeke, biztonsága, jövője követelőén parancsolta, hogy Hunyadi Mátyás a török ellen fordítsa figyelmét. A pápák, mint hallottuk, folyton a török veszedelem elhárítására biztatták, nögatták, buzdították a királyt. Még az 1474. évi országgyűlés is

felszólította Mátyást, hogy a befolyó pápai és egyéb segélyösszegeket más célra ne fordítsa, mint a török ellen: „Non alias, nisi contra Turcas exponatur.” (7. és 8. törv. cikk.¹) És?

Nem is merem a magam szavait használni, csak idézek. Hóman írja: „(Mátyás) 1464— kezdve haláláig csak fogadkozott török háborúra, a töröknek Európából kiűzésére, de komoly lépéseket ez irányban többé nem tett. Bizony nem túlságosan iparkodott török hadjárat indítására. *Szembeszökő lehetőségeket és alkalmakat hagyott kihasználatlanul, azért, hogy a cseh királyság s ausztriai német örökök tartományok birtokát, végül a német-római császárságot . . . elérhesse.*”²

Mátyás is sokszor pénzhiányra hivatkozott, amikor a pápa előtt mentegyetődzött a török háború megindításának halasztása miatt. Pedig Mátyásnak igenis volt pénze. Rengeteget költött teljesen feslesleges, fényüzési célokra.

Mátyás nem királyi vérből származott, hiszen ezért vonakodott Jagellói Kázmér is leányát hitvesül hozzá adni. Születésének e hiányát külső fénnyel és pompával óhajtotta pótolni. Nemcsak a pápák részéről kizárában török-ellenes célra kapott óriási összegeket használta el más célra, hanem még az ország adóját sem fordította mindig az ország védelmére. Ezért szólította fel Mátyást, mint hallottuk, maga az országgyűlés, hogy a befolyó segélyösszegeket rendeltetésszerűen használja fel.

Ismertes, hogy a királyi pár asztalánál minden darab színaranyból volt.³ 1489-ben csak a firenzei posztósok 26.083 forintos számlát mutattak be, a királynak szállított posztóért és selyemért.⁴

És míg így a magyar király rengeteg összegeket költött fényüzésre és egyéni, hiú ábrándok megvalósítását tűzte ki céljául, valódi veszedelemmel nem sokat törödött és a kimondottan erre a célra szánt pénzeket is többnyire más irányban fogyasztotta el és míg a magyar főurak a köteles adót sem fizették, addig ezzel szemben:

A pápák a tallérok százezreit vonták meg maguktól és csak úgy ontották az aranyat Mátyás számára — a török ellen. Az öreg, beteges, törékeny testű II. Pius halálos betegségében is a saját költségén felszerelt és a török ellen indítandó hadihajóra vitette magát, hogy személyesen vezesse a harcot és élte utolsó percében összes pénzét a török elleni háború céljaira Mátyásnak hagyományozta.⁵

Egy másik összehasonlítás: Könyvünk I. részében említettük, hogy Mátyás nemcsak a pápától kért és kapott folyton pénzt, hanem

¹ Corpus Juris Hung. Constitutiones Stat, et Ord. Incl. Regn-i Ung. An. 1474.

² Hómar—Szekfű: i. m. III. 330.

³ Dr. Czobor Béla: Magyarország történeti emlékei. Bpest. 1896. I. köt. 109.

⁴ Hóman—Szekfű: i. m. III. 407.

⁵ U. o. III. 329.

igénybe vette a magyar főpapok pénzét, jövedelmét, földjét, még a templomok kincseit is, sőt az egyházi férfiak végrendeleteiben más, t szent célra hagyott összegeket is egyszerűen s önkényesen saját céljaira fordította.¹

Ezzel szemben egyízben Mátyás akart szerezni a pápának pénzét. Persze mondanunk sem kell, hogy nem a magáéból, hanem idegen felségekéből. T. i., hogy megszerezze magának a pápától Dzsem herceget, a pápai követ előtt késznek nyilatkozott annak kieszközlésére, hogy Dzsem anyja 60.000 aranyat, az egyiptomi szultán pedig még jelentékenyebb összeget fizessen a pápának. Mire a követ kijelentette, hogy ezt az összeget a pápa nem is tartaná meg a saját számára, hanem Magyarországnak a török ellen indítandó hadjárat céljaira fordítaná.²

De Mátyás uralkodásával kapcsolatban még egy összehasonlítást kell tennünk, hogy világosan lássuk, hogyan fest az önző érdekké és hogyan a becsületes önzetlenség.

Összehasonlítjuk a pápát a többi olasz állammal, amikor Magyarország megsegítéséről volt szó.

Könyvünk első részében már hallottuk, hogy 1464 őszén az olasz államok követei összejöttek Rómában, hogy a török veszedelem ügyében tanácskozzanak. Nos, lássuk a különbséget a pápa és a többi hatalom között, akkor, amikor Hazánk támogatásáról volt szó. A tanácskozás javaslata szerint a pápának és Velencének 100.000, a többi államnak jóval kevesebb (5—80.000) aranyat kellett volna fizetni. *A pápa szándéka szerint „a befolyó összegek elsősorban Magyarország támogatására lettek volna fordítandók.*³ Hát mi volt a végső eredmény? *A pápa volt az egyedüli*, aki érdekké nélkül ígért és ezért adott is, mert, mint Raynald megjegyzi. „a többiek, akik ígértek, nem a sajátjukból, hanem a pápa pénzéből ígértek”. („Hi verō. *quos modo audistis, non de suo, sed de nostro promittunt*”.)⁴ T. i. a magyarok segélyezését abból a tartozásból ígértek, amelyet a pápának voltak kötelesek adni. Az idő megmutatta, hogy a hatalmak nem az ügyet pártolták, hanem saját érdeket.⁵

A taljánok egyszerűen vonakodtak a rájuk eső részt fizetni. „A kitérés és eltolás olasz művészetteléhez fordultak, — mondja Pastor — világos volt, hogy *egyik sem akar a költségekhez járulni.*”⁶ Addig „a pápa az értekezleten kijelentette, hogy ő igen is megfizeti a 100.000 aranyat, még akkor is, ha minden nap szükségletéből kellene is megvonnia a pénzt.” És tudjuk, hogy nemcsak megfizette,

¹ Bonfira: Dec. IV. lib. 1. 421.

² Fraknói V.: Egy pápai követ Mátyás udvaránál. Bpest. 1901. 39.

³ Pastor: i. m. II. 337

⁴ Raynald: Annal. Eccl. ad ann. 1465.

⁵ Pauer J.: i. m. 229.

⁶ Pastor: i. m. I. 338.

hanem meg is duplázta az összeget¹ és pedig egyesegyedül Hazánk javára.

Legyen szabad végül e helyen újra idéznem Mátyás király egyik levelének részletét, amelyben a király is megerősíti azt az ismert tényt, hogy a pápák akkor is éreztették velünk szemben jóakaratakat, támogatásukat és siettek anyagi áldozataikkal segítségünkre, amikor tölünk semmit sem kaptak és semmit sem remélhettek. A király szavai ezek: „Szentséged elődei kéréseimet mindig meghallgatták; de nem csak engem, hanem elődeimet is, akik az apostoli székért semmit sem vagy keveset tettek, Szentséged elődei mindenkor meghallgatták.”²

Kiérezzük a sok érdek-hatalom közül az egyetlent, amely nem magát, hanem a szent ügyet nézte és védte?!

110. FEJEZET.

„Le style c'est l'homme.”³

Ha igaz ez a híres francia szállóige, pedig igaz, akkor igen érdekes és hálás dolog lesz összehasonlítani az egyik oldalon, a pápák, a másik oldalon a világi fejedelmek ama leveleinek irányát, amelyeket királyainkhoz intéztek. Míg a világi fejedelmek legtöbbször főlénnyesen, óvatosan, ridegen, számítóan írnak, kerülve a melegebb hangot, a bizalmassabb jelleget, az őszintébb kifejezéseket, addig a pápa levelei tele vannak a mélységes szeretet, őszinte jóakarat, meleg érdeklődés, atyai aggodalom közvetlen szavaival és kifejezéseivel. Íme egy rövid példa. Amikor II. Lajos király atyja haláláról tudósította X. Leó pápát, ez válaszában a többek között így ír: „Quoniam idem legatus seripsit ad nos, Patrem tuum extreme vitae suae tempore mihi te commendasse, omnes meas opes, omnem auctoritatem ad te fovendum, ornandumque polliceor, teque jam in charissimi mihi filii locum agnosco, atque recipio, bonisque verbis, atque omnibus et complector et prosequor.”⁴ Hazánk ezeréves története alatt melyik fejedelem írt ilyen gyengéd, szerető, atyai, jóindulatú, kedves, vonzó, bájos hangon magyar királyhoz?!

Pedig a világi fejedelmek kevés kivétellel tölünk csak kapni, rajtunk csak nyeréskedni akartak, míg a pápák minden többet adtak, mint kértek és többet áldoztak, mint amennyit tölünk kaptak.

¹ Pastor: i. m. II. 337.

² Mátyás király levele IV. Sixtushoz 1476. jan. 16.. Fraknói: Magyarorsz. és a róm. szentsz. II. 148.

³ Ezt az ismert szállóigét Buffon (1707—1783) használta először akadémiai székfoglalójában 1753.).

⁴ Pauer J.: i. m. 242.

111. FEJEZET.

A mohácsi vész előtt.

Bármennyire fáj igazságszerető embernek, ha olyan üres, gondolat-szegény és mindenekelőtt tudatlan ellenvetést hall, hogy a pápákat Hazánk megsegítésében „érdek” vezette, mégis védelmembe kell venni a szegény — nagyközönséget!

Mert ez a nagyközönség, beleértve az iskolák tanulóit, fiú és leány ifjúságát, e tekintetben csupán áldozata annak a lelkiismeretlen bünnek, amellyel történetíróink jó része szándékosan száműzte történelmünkötől a pápák emberfeletti, a világtörténelemben is párrját *ritkító áldozatos támogatásának nyomait*. *Hatványozott* fokban áll ez a mohácsi vész köztvetlen megelőző időre. Az ó-szövetségi zsidók nem merték kiejteni a Jehova nevet a világ minden kinccséért sem. De ők tiszteletből, hódolatból hallgatták el a legszenetebb nevet. De magyar történetíróink jelentékeny része érthetetlen konoksággal, kivételt nem ismerő, engedményt nem tevő vaskövetkezetességgel kerüli *a pápa nevét* a mohácsi vésszel kapcsolatban.

Olvasom nagyobb és kisebb terjedelmű történeteinket, olvasom a történelmi közlönyök és folyóiratok cikkeit Mohácsról és a legtöbben nem találom kiemelve, megemlítve azt az elvitathatatlan, semmikép meg nem cífolható tényt és igazságot, hogy a Mohácsot megelőző időben úgyszólvan csakis és kizárában *a pápa, a pápásereg* és a pápa pénzelte Tomori érsek képviselte Hazánkban a haza védelmények gondolatát, az önzetlenséget, a kötelességteljesítést. Úgy szólvan csak a pápai csapatok és a pápa pénzelte Tomori viselkedtek Hazánkban kifogástalanul, helyesen, bölcsen, harcoltak, véreztek, áldoztak és teljesítették kötelességüket utolsó leheletükig és mégis ép a pápai csapatok működéséről, megemlítve pápai minősüket, alig esik szó könyveinkben és folyóiratainkban.

Könyvünk első részében e tekintetben elég világos képet óhajtottam olvasóim elé tártani. Könyvünk e részében hadd hasonlítsam össze ismét a magyar király, a magyar főurak és nemesek viselkedését a pápáéval, a pápa követével és a pápai seregekével.

És nehogy esetleg önmagamat is elragadjon a tárgyam szülte lelkesedés heve és nehogy talán írályban, kifejezésben hajszálnyira is eltérjek a tárgyilagos közléstől, teljesen visszavonulok és csupán idézek Burgio jelentéseiből, amelyeknek hitelességét és feltétlen megbízhatóságát eddig még senki kétségbe nem vonta. Forrásul szolgál a következő munka: „Mohács Magyarországa. Báró Burgio pápai követ jelentései.” Fordította Bartoniek Emma. Budapest, 1926. Kiadja a Magyar Irodalmi Társaság.

112. FEJEZET. (Foytatás.)

A király.

Hogy jobban méltányolhassuk és értékelhessük azt, hogy hogyan viselkedett velünk szemben a pápa a mohácsi vész előtt, mit tett, áldozott értünk, mennyire telítette lelkét és aggasztotta szívét Hazánk ügye, össze kell vele hasonlítanunk a magyar király személyét és gondoskodását a saját országáról. Halljuk tehát Burgiot:

„Ó Szentsége tudni akarja, hogy honnan származik az a sok baj, ami most Magyarországon van. Az első ok a király nemtörödömsége és hogy híjával van minden uralkodói erénynek . . . Mesterévé és tanácsadójává (mentor) Brandenburgi György örgrófot tette. Ez az örgróf kb. 50 éves, egyetlen foglalkozása, hogy egész rendszeresen, majd minden nap táncol, de nem ebéd vagy vacsora előtt és olykor elmegy vadászatra, de nem szarvasra, vaddisznóra vagy madarakra vadászik, hanem arra, hogy elűzze a városból a szégyenérzetet . . .”¹

„EZ a gyönyörű tanítás sokkal jobban fogott Ő Felségén . . . Követi is az örgróf példáját mindenben s — valóban nem is hoz rá szégyent: Nem törödik az ország tiltakozásával, hanem egyszerűen kicséréli azokat a nevelőit, akik ez ellen az életmód ellen felszólalnak, minden az örgrófra bízva, s azokra, akik ezzel egyetértenek.”²

„A király hagyja, hogy ezek csináljanak, amit akarnak, el se jár a tanácsba vagy ha részt vesz is a tanácskozásban, akkor is csak beszélget és tréfálkozik hol egyik, hol másik tanácsossal.”³

„A királyné környezetéből eltávolították a derék embereket s helyükre haszontalanokat tettek, a királyné jövedelmeinek kezelését pedig egy hitelét vesztett német kezébe adták, akit úgy hívattak ide Innsbruckból s ki egészen a követől függ. Másik bizalmasuk egy kikeresztelekedett zsidó, Szerencsés Imre ... ez a kettő azután, a zsidó és a német olyan rendetlenséget csinált a királyné jövedelmeiben s olyan nehéz helyzetbe hozták a királyné Ő Felségét, hogy az év kétharmad részében azt kell látnia, hogy az udvara majd éhenhal, pedig 40.000 arany elég biztos és állandó jövedelme van, még a király jövedelméből is szereznek neki részt hivatalnokai. Úgyhogy a királyné kénytelen magát mindenben alávetni azoknak, akik őt irányítják, Ezek az urak úgy kezelik a királyné jövedelmét, hogyha Ő Felségének szüksége van valamire, akkor kénytelen adósságot csinálni s ennek sohasem lesz vége.”⁴

„A királyné olyan pazarlóan költekezik, hogy nemcsak ennek

¹ „Mohács Magyarországa”. Báró Burgio pápai követ jelentései. Fordította Bartoniek Emma. Bpest. 1926. 9—10. old.

² U. o. 11.

³ U. o. 12.

⁴ U. o. 13.

az országnak, de még három másnak jövedelme sem lenne elég ahhoz, hogy kiadásait fedezzék.”¹

„A királynak már nincs mit ennie s most ezüstjét tette zálogba a zsidónál, mert semmi remény sincsen rá, hogy pár nap alatt nagyobb összegre szert tegyen.”²

„A királlyal semmit sem lehet kezdeni, mert semmivel sem törődik.”³ „Ő Felsége nem beszél a veszedelmekről s talán észre sem veszi. Mindennap délig alszik s azért a tanácskozás csak délben kezdődik. Senki sem fél tőle, senki sem tiszteli.”⁴

„Némelyeknek az a véleménye, hogy a királynak azonnal hadba kell szállnia, még akkor is, ha nem tudna többet magával vinni négy lovasnál s én is biztatom, ahogy csak tudom. De Ő Felsége mindezideig nem tudta magát erre rászánni, mert fél saját alattvalóitól.”⁵ „Nem lehet tagadni, hogy Ő Felsége élete veszélyben forog. Ha ugyanis nem megy le a harctérre, akkor saját alattvalói kezei közé kerül, aminek nem lehet jó vége, mert mindenki egész nyíltan őt és tanácsosait okolja az ország bukásáért. Ha viszont Ő Felsége lemegy a harctérre egészen a Dráváig, csak rosszul fel szerelve, készületlenül lehet le s előre látom, hogy az ellenségen kívül még saját alattvalói részéről is veszély fenegeti még így is, mert mindenki elégedetlen vele.”⁶

„A király futárt küldött hozzám, nagy titokban közli velem menekülési tervét s azt kéri, ajánljam Ő Szentségének, mert már nincs más reménye: segítse őt meg Ő Szentsége, amennyire csak lehet s amint már eddig is tette.”⁷

Tomori szemébe mondta a királynak: „Engedje meg Felséged, hogy nyíltan kimondjam: nincs királyunk, csak császárunk van (a szultánt érti), akit Isten süllyesszen a föld mélyébe.”⁸

113. FEJEZET. (Folytatás.) Főuraink, a nemesek és a nép.

Brandenburgi György őrgrófról, a király mesteréről és vezetőjéről már szoltunk az előbbi fejezetben. Halljuk tovább Burgiot:

„A király Ő Felsége teljesen Szálkáitól függ s az egész kormányt átengedi e három embernek (Szálkai esztergomi érsek, Sárkány Ambrus országbíró, és az egni püspök), jobban mondva az egy esztergomi érseknek, mert a másik kettő ép úgy nem törődik az országgal, mint maga a király. Ezek a hárman így kormányoznak:

¹ Mohács Magyarországa: 47.

² U. o. 55.

³ U. o. 28.

⁴ U. o. 83.

⁵ U. o. 87.

⁶ U. o. 88.

⁷ U. o. 107.

⁸ Monumenta Vaticana Hungariae. II. sorozat, 1. köt. CXLIII.

ha Szálkai valamit keresztül akar vinni, akkor azt a királyi tanácsban vagy Sárkánnyal vagy az egri püspökkel előadatja, ö maga pedig mindenféle érvekkel ellene szól s úgy tesz, mintha le akarná beszélni erről- a többit. De Sárkány és az egri püspök aztán addig erősködnek a terv mellett, míg végre Szálkai is enged és így azután a dolgot nyélbeütik.”¹ „Szálkai nem akar segíteni, akár mennyire mondja is, hogy akar, mert mihelyt rendbejönne az ország dolga, vége lenne az ö nyerészkedéseinek.”² „Beszélni ugyan szeret arról, hogy rendet akar csinálni az országban, de én a magam részéről azt hiszem, hogy nem akar s ha mi tervekkel hozakodunk elő, akkor ő csak azt fogadja el, amiből neki haszna van, minket pedig csak spányolfalnak akar felhasználni ehhez. Ilyen terv pl. az, hogy a király csökkentse a kiadásait. Ezt is nem azért pártolja Szálkai, hogy azt a pénzt, amit a király megtakarít, az ország és a királyi tekintély javára fordítsa, hanem, hogy magának megszerezze. Ugyanis minél többet költ a király, annál kevesebbet nyer Szálkai. Így tehát az ő (Szálkai) segítségére nem számíthatunk, ha az országot talpra akarjuk állítani.”³

„Senki sincsen, aki a király mellé állna és szolgálná, hanem a nemesek sokkal inkább követik azokat, akiktől hasznos remélhetnek”⁴

„Az ország többi bárójával és főpapjával s az ország zömével... nehéz lenne az ország ügyeit rendbehozni, mert vannak ugyan közöttük olyanok, aikik valóban szeretnék, hogy rend legyen — mint pl. azok, akiknek az országos zür-zavarból maguknak is káruk van — azért az országbárók között egy sincsen, akinek elég hatalma lenne itt rendet teremteni. S jobb is, hogy nincsen, mert ez akkor egészen bizonyosan megpróbálkoznék vele, hogy királyá tegye magát . . . De meg az emberek itt annyira gyűlölik egymást, hogy nyugodtan elmondhatom: az alatt a két év alatt, amióta itt vagyok, igaz bárátokat még nem láttam a magyar király udvarában.”⁵ „(Pedig) Ha ennek az országnak jó kormánya volna s ha a magyarok összetartanának, akkor nem volna náluknál alkalmasabb, sem hatalmasabb ellenfél a törökkel szemben.”⁶

„A király tanácsa sohasem azt ajánlja Ő Felségének, ami az országnak jó.”⁷

„Országszerte hallatlan gazságok történnek a nélkül, hogy az igazságszolgáltatás kísérletet is tenne a megtorlásra. mindenki azt teszi, amit akar. A világon semmi tekintély nincsen többé, a jó szereencsére bízzák magukat.”⁸

„Zápolyai János Erdély védelmére kér katonát és pénzt a ki-

¹ Mohács Magyarország: 12.

² U. o. 13.

³ U. o. 14.

^{4,5} U. o. 15.

⁶ U. o. 18.

⁷ U. o. 20.

⁸ U. o. 27.

rálytól, a királynak viszont egyetlen reménye, hogy majd Erdélyből szerez pénzt.”¹

„A sok adóból, amit megszavaztak, semmit sem lehetett behajtani.”²

„El lehet-e képzelni, hogy Magyarország háborút viselhessen a török ellen, mikor a magyar király és az urak még arról sem tudnak gondoskodni, hogy a végeken szolgáló katonaság megkapja a zsoldját? Nincs egyetlen erősített állásuk, hogy fejüket lehajt-hatnák.”³

„A temesi ispánok lemondta . . . s Ő Felsége még nem talált embert, aki e tisztséget vállalná. A két horvát bán nincs helyén, a király engedelme nélkül vannak távol. A jajcai bánok is lemond-tak.”⁴ „Az egész végvidék minden kapitánya beadta lemondását.”⁵

„Egy kapitány sincs . . . mindenki szívesen lerázza nyakáról e ter-hes tisztségeket. A királyi tanácsban egész napokat fecsérelnek az-zał, hogy egymás ellen vágaskodjanak: az urak a királyt hibázat-tják, a király az urakat vágolja. Az államnak nincs semmije, a ma-gánosok meg nem akarnak adni, engedelmesség alig van, az urak egymástól rettegnek; semmi előkészület, semmi rend nincs és ami még rosszabb, vannak, akik nem is akarják, hogy az ország véde-kezzék. Nem találnak mesterembert, aki tudna és akarna dolgozni s így nem hiszem, hogy lehessen ágyúkkal valamit kezdeni.”⁶

„Ebben a hazában határtalan a rendetlenség, nincs itt meg semmi sem, ami a háborúhoz szükséges. Az egyes társadalmi osz-tályok közt oly nagy a gyűlölség, oly nagy az irigység, hogy ha a török szabadságot ígérne a jobbágyoknak, tartani lehetne tőle, hogy ezek fellázadnak a nemesség ellen.”⁷ „Ma van a diéta utolsó napja s eddig az óráig az ország védelmét szóba se hozták.”⁸ „S így játszották el előttünk ezt a komédiát, hogy az alattvalók a királyra, ez meg alattvalóira hárították a felelősséget. De a törvények mind-a király ellen szólnak. Azért csinálták ezt az egészet, hogy majd ha valóban meglesz a baj, mindenért a királyt tehessék felelőssé. Je-lenleg az a helyzet, hogy az urak majdnem mind vagy legalább is nagyobbrészt eltávoztak az udvarból s ott hagyták a királyt még nagyobb zavarban.”⁹

„Napról-napra erősödik a gyanú, hogy Zápolyai János, az er-deyi vajda, összejátszik a törökkel.”¹⁰

„A végvárakban: Titelben egy katona sincsen, Újlakon szintén nincs, de az ellenség már ott áll a kapuban s bent az országban

¹ Mohács Magyarországa: 52.

² U. o. 48.

³ U. o. 37.

⁴ U. o. 52.

⁵ U. o. 54.

⁶ U. o. 52--54.

⁷ U. o. 57.

⁸ U. o. 64.

⁹ U. o. 67.

¹⁰ U. o. 81.

csak ma kezdi összeszedni a templomok ezüstjét, hogy azon katonát fogadjanak fel a várak védelmére.”¹

„Hadvezérül meghívíták Frangepán Kristóf grófot és Salm Miklós grófot, ki a francia király hadseregeben szolgált, de sem az egyik, sem a másik nem akart jönni s most nincsen egy emberünk sem, aki csak egy csapatot is el tudna vezérelni, nemhogy egy királyi hadsereget. De ha már nem is értenek a hadvezetéshez, legalább azt adná az Isten, hogy megegyezni tudnának egymás közt. Még a legkisebb dolgon is egész napokat el tudnak vitatkozni s este a tanácsülés végeztével még jobban összezavarodva megyünk szét. És ha végre határoznak is valamiben, nincs aki végrehajtsa a határozatot.”²

„A nádor távozott Budáról s mindenki azt hitte, hogy már a végeken van. Tegnap megtudtuk, hogy a nádor Pécssett van s izeni Ő Felségének, hogy ő szívesen kimegy a török elő, de csakis olyan kísérettel és felszereléssel, amilyen Magyarország nádorát megilleti . . . Kereken kijelenti, hogy jobbágyakkal nem harcol s kéri, hogy a pénzt és katonákat küldjék Mohácsra . . . A kalocsai érsek megpróbálkozott vele, hogy fegyverbe szólítsa a megyék népét, de sikertelenül, mert a nemesek azt felelték neki, hogy nem kötelesek hadbaszállni, ha nem Ő Felsége vezeti őket . . . Báthory István nádor feljött Budára s megmondta Ő Felségének, hogy ha nem indul meg a török ellen, akkor a nemesség sem fog felkelni . . . Míg a király nem megy, addig a nemesek sem mozdulnak, az urak pedig szintén nem jönnek, úgyhogy nincs, aki a királyt kísérje . . . Még a hadsereg sem gyűlt össze s az élelmezéséről sem gondoskodott senki.”³

„Ó Felsége most Tolnán van, de számtalan parancsaival sem tudta egész mostanig táborába gyűjteni az ország nemességét. Igaz, hogy egyesek eljöttek és most itt vannak Tolna körül, de minden katonai rend nélkül, egyik az egyik, másik a másik szomszédos faluban tartózkodik. Ő Felségének azt a tanácsot adták, hogy üssön tábor a mezőn s ezért elrendelték, hogy a katonák jelenjenek ott meg, de végre is oly kevés ember gyűlt egybe, hogy Ő Felsége nem mehetett ki s most Tolnán várakozik . . . Egyik ezzel, a másik azzal az ürüggel mentette ki magát, a király meg egyáltalán nem törrődik vele, hogy lemennek-e vagy se. Azt sem tudom, hogy a nádor rá tudja-e venni a megyei nemes-katonaságot, hogy vele menjenek a Drávához, mert mind azt mondja, hogy nem akar menni s ami még rosszabb, már kezdenek haza szállingózni, pedig még volta-kép nem is csatlakoztak a király táborához . . . Nincs itt már semmi tekintély, mindenki azt teszi, amit akar. Nincs semmi rend s már az élelmezéssel is bajok vannak. Az ellenségtől való félelem oly nagy, hogy Báthory nádor kénytelen volt Valkó várát kiüríteni s

¹ Mohács Magyarországa: 81.

² U. o. 82—83.

³ U. o. 86., 89., 91. és 93.

minden katonaság nélkül hagyni, pedig ez meglehetősen meg van erősítve, mert nem akadt ember, aki ott maradt volna várnagynak. S jóllehet ez a vár meglehetős jó jövedelmet is hajt s a király kijelentette, hogy annak adományozza, aki hajlandó lesz megvédelmezni, mégsem találtak senkit mindez ideig, aki ezzel a feltétellel elfogadná.”¹

„A dunai hajóhad katonái, akiket a magyarok naszádosoknak hívnak, eljöttek a királyhoz, áadták zászlóikat s mert már hónapok óta nem kapták meg zsoldjukat, kijelentették, hogy nem hajlandók tovább szolgálni.”²

„A király elrendelte, hogy az urak közül néhányan menjenek Eszék felé s parancsát többször, még pedig igen szigorúan megismételte, de az urak húzódoznak. Végre hajlandóknak mutatkoztak az indulásra, de előbb a szolgálatukban álló nemesekkel valóságos országgyűlést tartottak, mint Rákoson szokták. S ez az országgyűlés aztán megkérdezte a Felségtől, vájjon szándékszik-e ő is megvívnai a törökkel? Tudtára adták, hogy ha ő nem megy, akkor a nemesek és urak sem töröknek az országgal, hanem majd ők is csak magukról fognak gondoskodni.”³

Végül még csak felhívjuk olvasóink figyelmét arra, hogy — amint ez Lajos királynak Paksról 1526. aug. 5-én és Kesztölcről 1526. aug. 16-án kelt leveléből kitűnik — a király nemesek a nemeseket szólította fegyverbe, hanem az összes jobbágyokat is. Tudjuk, milyen sovány eredménnyel! Már idéztük Gyalókay megdöbbentő megállapítását, hogy „A szorosan vett Magyarország erre az élet-halálharcára, saját fiaiból nem tudott 16—17 ezernél többet fegyverbe állítani.”⁴

Közeledik a mohácsi vész gyászos napja. A török ellen induló magyar seregnek július 2-ára Tolnán kellett volna gyülekeznie. E napra (két hónappal a mohácsi csata előtt!) *egyetlen egy magyar katona nem jelent meg.*⁵

A király abban a hiszemben, hogy talán az ő felkent, szent személye gyakorol majd hatást és vonzóerőt, személyesen indult el Tolnára. Lassan haladt, hogy többen csatlakozzanak hozzá. Érden tartotta az első pihenő állomást. Itt napokig csak azért várt, hogy valaki csatlakozzék hozzá. Egyetlen magyar, egyetlen katona, egyetlen lélek nem jelentkezett.⁶

Frangepán Kristóf és Zápolyai János elmaradt. Utóbbira némelyek ráfogták, hogy szándékosan késsett le . . .

Pedig itt *érdekről* volt szó. A haza legszentebb érdekéről és

¹ Mohács Magyarországa: 111—113.

² U. o. 115—116.

³ U. o. 117—118.

⁴ Mohácsi Emlékkönyv. Bpest. 1926. 218.

⁵ Brodarics Históriája a Mohácsi vészről. Ford. dr. Szentpétery Imre. Budapest. (Magyar Könyvtár 337. sz.) 21—22.; Gyalókay: i. m. 204.; Halmai Barna: „Az 1526-i mohácsi csata keletkezése és igazi helye. Debrecen. 1926. 24. old.

⁶ Brodarics: i. m. 21—22.; Gyalókay J.: i. m. 204.

mindenkinek saját, legjobban felfogott, egyéni, családi és nemzeti érdekéről!

Látjuk hát, hogy az egész ország szinte téli álmát aludta. A lelkeket a közeli veszéllyel szemben borzalmas, szinte rejtélyes vakág s érzéketlenség szállotta meg. A nemzet testén rothadt önelégültség, önzés, puhaság, tompultság, közöny, részvétlenség, tespedés, teljes nemtörödömség hullafoltjai mutatkoztak.

Az egyetlen magyar, aki e sötét háttérből kiemelkedik, az egyedüli főür, aki emberfeletti módon küzd, harcol, védi országát és áldoz érte: Tomori érsek.¹ Róla mondja Szekfű: „Ha Tomori nincs, nem gondolhatnánk Mohácsra a nélkül, hogy a szégyen egészen el ne égetné orcánkat.” Jóformán ő volt abban a sivár korszakban az egyetlen magyar, aki kezdettől fogva mindhaláligh hűen megtette kötelességét, noha tudta, hogy elveszett ügyet szolgál.²

„A hazai védelmére ráköltötte utolsó fillérét, úgyhogy mindenét elvesztette.”³

„Ha Ő Szentsége — írja Burgio — elszólítaná Tomori kalocsai érseket a végek védelméről, elpusztulna az ország.”⁴

De viszont őt, az egyetlen cselekvő, példásan viselkedő, önzetlen hőst Burgion kívül „ mindenki cserbenhagyta!”⁵

114. FEJEZET. (Folytatás.)

A rokon fejedelmek és a szomszéd hatalmak.

A veszély és elhagyatottság idején mutatkozik meg legjobban, hogy ki az igazi és ki az áltarát.

Az ország, a király, sőt a királyné is mindenünen segélyt kér, segélyért futkos. Figyeljük meg a hatalmak viselkedését velünk szemben akkor, amikor valóban egész Európa érdekében kellett a hátunkat tartani a török ellen.

A velünk egyformán veszélyeztetett szomszéd hatalmaknak dehogy is jutott volna eszébe, hogy segítségünkre siessenek. De talán a *magyar király hatalmas sógorának*, V. Károlynak indul meg a szíve rajtunk? Nem. ő „Andalusia regényes tájain, világuralmi tervek ábrándképeit szötte és a távoli Magyarországot figyelmére sem méltatta”.⁶ Vagy talán királyunknak ulyancsak rokona, nagybátyja, Ferenc francia király szánakozik meg rajtunk? Szó sincs róla. A magyar király a felesége révén üzen Ferdinádnak, akit kettős rokonság és a közös veszély kapcsolt személyéhez és kérve-kéri, ne hagyja cserben. Talán a szomszéd, rokon és érdektárs kérése, egy

¹ Halmay: i. m. 20.

² Hadtört. Közlemények. 1926. III. 383.

³ Mohács Magyarországa: 41.

⁴ U. o. 108.

⁵ U. o. 52., 55. és 381.

⁶ Monumenta Vaticana Hung. II. sorozat, 1. köt. CXLI—CXLII.

nőnek magát megalázó könyörgő szava puhítja meg a hatalmas fejedelmet. Esze ágában sincs megpuhulni. A velünk barátkozó LENGYELORSZÁG fegyverszünetet köt a törökkel. A velencei köztársaság, amely csak az imént *benső* (!) szövetségben állott Magyarországgal, most a portával tartott fönny barátos viszonyt és Lajos király segélyt kérő levelét még tanácskozás tárgyává sem tette.¹ Mi több, 1525. végén megtörtént a következő hihetetlen eset és pokolitény: A fogásában levő I. Ferenc, a „legkeresztényibb” király és VIII. Henrik angol király, „A hit védője” a törökkel szövetkezett V. Károly ellen, sőt a két király úgy tervezte, hogy a török támadja meg Magyarországot, nehogy ez esetleg Károlynak segítségére legyen. A horvátok meg 1526. jan. 25-én arról tárgyaltak, hogy a töröknek önként átengedik az országot.

Lélektani szempontból vizsgálva segélykérő törekvéseinket, az ország legtöbb reményét és bizalmát az 1522. őszén Nürnbergben összeült birodalmi gyűlésbe vethette. Mert hiszen ezen a gyűlésen mi is résztvettünk. Képviseltettük magunkat. Kérésünket előadhattuk, elő is adtuk, még pedig több ízben, élő szóval és írásban. Ecsetteltük Magyarország és a német birodalom közös, veszélyes helyzetét. És az eredmény?

Két esztendeig folyt a beszéd, a szónoklás és tanácskozás. A közeli veszélyt és a segély szükséges voltát fő- és albizottságok állapították meg. Közben pedig a rendek pompásan mulattak, dőzsöltek és költötték a pénzt — a saját gyomrukra, nekünk pedig egyetlen fillért sem juttattak belőle.

És a hatalmak követei?

Közeledik a veszély végörája. Mit látunk? Európa valamennyi államának követe, követve valóban kitűnő szimatját, elillanik országunkból, eltűnik földünköröl, hazaszökkik, cserbenhagyva népünket, faképnél királyunkat. *Egyes-egyedül Burgio, a pápa követe marad és megmaradt a helyén és megosztja velünk minden gondját, aggodalmát, pénzét és tehetségét.*

115. FEJEZET.

És a pápa?

Igen, most lássuk, hogyan viselkedett a pápa!

Mielőtt a részletezésbe fognánk, egy elméleti tényt állapíthatunk meg. Ha már érdekről van szó, a pápának inkább érdekében állott volna, hogy az egész világgal tartson, mintsem a világ lenézte, végveszély előtt álló kis nemzet ügyével bajmolódjék. Okosabbnak, hasznosabbnak, gyakorlatiasabbnak és mindenek felett olcsóbbnak és kényelmesebbnek látszott a többi hatalom példáját követni, vagyis Hazánkkal mit sem törödni, mint érte kiállani; olyan

¹ Monumenta Vaticana Hung. II. sorozat, 1. köt. CXLI—CXLII

országért, amely annyira szegény, hogy még a királynak sem jut minden napra betevő falat és amely országnak sorsával az egyetlen Tomorit kivéve, még a saját polgárai sem törődnek. És ne felejtsük el, hogy a pápának hivatalos gondja és kötelessége egyedül a nemzetek, tehát Hazánk fiainak is csak *lelki üdvére* terjed, nem pedig pénzküldésre, katona-állításra, lószerszállításra, zsold-fizetésre és egyházi kincsek átengedésére.

És mégis lássuk, hogy a magyar királlyal, főurainkkal, neme-seinkkel, jobbágyainkkal, királyainkkal, rokon fejedelmekkel és a szomszéd hatalmakkal, valamint ezek követeivel szemben hogyan viselkedett a távollakó, pusztán lelki hatalmat képviselő pápa?

Hóman Bálint, Magyar Történetének III. kötete 441—442. oldalán hosszú sorokban sorolja fel azokat a hatalmakat, amelyek mindenféle ürüggel kibújtak a magyarok segélykérése elől. És a felsorolást e szavakkal zárja le: „*Segítő akarat csak a pápák, a német VI. Adorján és a Medici családból származó VII. Kelemen részéről nyilvánult meg.*”

*Amikor az egész világ elhagy bennünket és szomorú sorsunkra enged, akkor egyetlen hatalom nemcsak nem követi az összes többi hatalmat, hanem a legkisebb, a leggyengébb, a legelhagyatottabb, a legárvább nemzet felé fordul kezével, szívével, szeretetével és támogatásával. Még saját nagy, életveszélyt jelentő orkános szorongattatásában is, tövises lelkének atyai, meleg szeretetével gondoskodik rólunk, aggódik értünk és mindenáron megmentésünkre igyekszik. A pápát nem az érdek, nem az üzlet, nem a haszon, nem a kényelem, nem a többi hatalom példája érdekli és izgatja, hanem a legönzetlenebb „szolgálat”, a jó pásztor menteni vágyása. Meleg érdeklődése megérzi, *hol, merre van szükség és keze lenyül szükségletei legapróbb részleteire is. Segítségének sokféle-ségéből, gyorsaságából és egymásutánjából kiérezzük nemes szán-dékának lendületét és boldog, lelkes, önzetlen örömet, hogy segíthet rajtunk.*

X. Leóról állapítja meg Pastor, hogy pénztárában már uralkodása első évétől (1515.) „teljes apály uralkodott”.¹ Később a pénzhiány még jobban mutatkozott. Sőt amikor a pápa a franciákkal háborúba keveredett, annyira rászorult minden fillére, hogy adós-ságot adósságra csinált, palotája szönyegeit, asztali ezüstkészletét, koronájának ékszereit és kápolnájának szobrait zálogba vetette.² Még többet árulok el: adós maradt saját katonáinak a zsolddal és híres művészeinek, köztük a halhatatlan Rafaelnek, a tiszteletdíjjal,³ de — Magyarországnak egymásután küldte a 40.000, azután 20.000, majd 15.000, újra 20.000 és végre 30.000 aranyat és — mint említettük — ezenfelül bőséges eleséggel, lövegekkel, puskával, hadiszerrel, puskáporral látta el országunkat, magára vállalta határszéli erődeink javítását, sőt újaknak felállítását. Ez a bőkezű pápa 1516.

¹ Pastor: i. m. IV. köt. I. Rész.

^{2,3} Pastor: i. m. IV. köt. I. Rész. 363.

jún. 14-én kelt iratában kijelenti, hogy kész Magyarország megmentéséhez nemcsak minden rendelkezésére álló pénzével és képességevel hozzájárulni, hanem még vérével és életével is.

Két utóda (Adorján és Kelemen pápa), mint hallottuk, hasonló áldozatkézséget tanúsított Hazánk sorsa iránt. Könyvünk első részében részletesen közöltük, hogy e két pápa mit áldozott Hazánk javára. VI. Adorján súlyos adókat vet ki saját alattvalóira, hogy pénzsegítségen részesíthesse Magyarországot.¹ Mi több, Adorján elküldi a Vatikán 100 szolgáját és csak kettőt tart meg; zálogba veti Ráfáel kárpitjait, a maga püspöksüvegeit, kincseit, ékszereit, megvonja a munkát saját iparosaitól, kereskedőitől, építőitől, munkásaitól, művészaitől — csak, hogy adhasson és többet juttathasson Magyarországnak, hogy megmenthesse és boldogíthassa azt a népet, amely olyan gondtalanul néz szomorú jövője elé. Fraknói írja róla: „VI. Adorján néhány hónapra terjedő uralkodását úgyszólvan betölti az a munkásság, amellyel *Magyarország megsegítésére pénzt szerezni* és a hatalmak közreműködését biztosítani igyekszik.”² Csak anya szeretheti így a gyermekét, csak az Anya-Szeniégyház és ennek feje szeretheti ilyen önzetlenül s áldozatosan azokat, akiket övéinek, fiainak, gyermekéinek tekint.

Adorján utódját, VII. Kelemen illetően halljuk magát Burgiot, „akinek jelentései e kor legelsőrangú történelmi forrását szolgáltatják.”³

„Ó Felsége igen nagyon kérlelt, kölcsönöznék neki 4.000 forintot, a pápai segélypénzből. Szem előtt tartva *Ő Szentsége utasításait*, hogy *kisegíthetem a fejedelmet* egész 20.000 arany erejéig, megadtam a pénzit.”⁴ „Kölcsönöztem a királynak (újra) az *Ő Szentsége* küldött segélypénzből 1.000 forintot s márás elköltötték és megették az egészet.”⁵ „Itt voltak a jajcabieliek ... s felpanaszolták a nagy veszedelmet, amiben vannak. A királynak azonban nem volt módjában, hogy rajtuk segítsen s erre én segítettem ki őket 3.000 aranyal” (t. i. a pápa pénzéből).⁶

„Adtam a kalocsai érseknek a pápai segélypénzből 1.000 forintot, 600 aranyat, hogy abból *Ő Szentsége* nevében 200 könnyű lovast fogadjon fel. Távozóban nagyon kért, hogy 100 gyalogost is szereljek fel, ezt már meg is tettem. Azt is elrendeltem, hogy hozzanak vissza 50 hajót, amelyeket múlt évben csináltattunk. Megbíztam az érseket, hogy *Ő Szentsége* költségére vontassa azokat vissza. Magamra vállaltam, hogy kijavítatom a király egypár ágyúját.”⁷

„*Ő Szentsége által kiállított 200 könnyű lovas és 500 gyalogos*

¹ Mohács Magyarországa: 5.

² Fraknói: XI. Ince: 5.

³ U. o. 6.

⁴ U. o. 24.

⁵ U. o. 51.

⁶ U. o. 32.

⁷ U. o. 53.

*a magyarok egyetlen előkészülete a védelemre.*¹ „Minden erőmet megfeszítettem, hogy a kalocsai érseket jól felszereljem s végre el is tudott indulni 20.000 arannyal és meglehetős sok ruhával. 500 gyalogost szereltem fel neki s kifizettem zsoldjukat három hónapra, 6 kocsit adtam neki 36 ágyúval és 40 nagy muskétát.”²

„Elmentem a királyi tanácsba, ahol Ő Felségeik s az összes magyar és cseh tanácsosok jelen voltak s felolvastam Ő Szentsége levelét, amelyben V. Károly német-római császárt Magyarország megsegítésére inti. mindenki meg volt hatva és szem nem maradt szárazon. Válaszukban nagyon dicsérték Ő Szentségét és köszönték atyai gondoskodását; mondták, hogy többet tesz Magyarországért, mint amennyit király és ország reméini mertek.”³ „Ő Felsége s az ország minden rendei hosszasan köszöntgették Ő Szentségének gondoskodását. Azt mondták, hogy *nagyon jói látják és mindig is tudták, hogy csak a pápa és a Szentsék törödik Magyarországgal, nemcsak jó tanácsokat ad s nemcsak közbenjár hazájuk érdekében a többi kereszteny fejedelemnél, nemcsak erkölcsileg támogatja őket, hanem pénzzel és anyagi segítséggel is.* Ő Felsége és a magyar urak felajánlották magukat és az egész országot ö Szentségének és a Szentséknek minden időre, ha szükség lesz rá.”⁴

„Ő Szentsége gondoskodott újabb segélypénzről és minden egyébről, amit csak az ország érdekelében megtehet.”⁵

„(A pápai pénzből) most szerelek fel 1.000 gyalogost, azokon felül, akiket a kalocsai érsekhez már elindítottam ... s ha szükség lesz rá, még 3.000 gyalogost toborzok, sőt ha Ő Szentsége pénzéből tellik, még ennél is többet. A kapitányokat már fel is fogadtam. Ha a török jön, készen találja Ő Szentsége katonaságát.”⁶

„Éppen most érkezett a pápa küldte pénz.”⁷ Előhívattam a kapitányokat, kiket felfogadtam és megbíztam őket, hogy állítsanak fel még 4.000 emberi azon a pénzen, amelyet Ő Szentsége legutóbb küldött, úgyhogy most ő Szentségének 5.000 katonája van Magyarországon, hozzászámítva a Péterváradon levő ezret s valamennyinek zsoldja három hora ki van fizetve.”⁸ „Ha nem lett volna Péterváradon az az 500 gyalogos, akiket húsvétkor én szereltem fel s küldtem oda a Szentatyá körül, ezen az egész vidéken nem leit volna katonaság és az egész végvidék el lett volna hagyatva.”⁹

„Az egyházak ezüstjét felerészben lefoglalják . . . Ebből a pénzből keli felszerelni a végvárakat, ebből a pénzből kell felfegyverezni a királyt, ebből a pénzből kell előteremteni minden, ami a

¹ Fraknói: XI. Ince: 56.

² U. o. 58.

³ U. o. 45.

⁴ U. o. 69.

⁵ U. o. 76.

⁶ U. o. 78.

⁷ U. o. 79.

⁸ U. o. 81—82.

háborúhoz szükséges.”¹ Tudjuk, hogy az egyházi szerek eladása csak a pápa engedélyével volt lehetséges. Látjuk, hogy a magyarság honvédelmi téren a pápa és az Egyház nélkül meg sem tudott volna mozdulni, lélekzetet sem tudott volna venni.

„Ó Szentsége meghagyta, hogy azt a kevés pénzt, ami még nálam van, költsem el — a török elleni fegyverkezésre — s ha elfogyott, kérjek újból.”²

„A pápai zsoldosoknak oroszlán-részük van a végvárak védelmében.” „Tomori segítségére leküldik a Dunán Sárkány Jánost 2.000 gyalogossal — ebből 1.000 Ő Szentsége katonája, — hogy Tomorival együtt védjék a folyók átkelőit. — Ha Magyarország az idén megmenekül, Ő Szentsége valóban azzal hízeleghet magának, hogy ő mentette meg egyedül az ellenség óriási hatalmával szemben. *A mai napig senki más semmiféle előkészületet nem tett a védelemre, csak Ő Szentsége. Péterváradot a török ostromolja. Ki védi? 500 gyalogos, akiknek zsoldját Ő Szentsége fizeti már négy hónap óta; s a várat lőszerrrel is ő látja el. Újlak egészen üresen állna, ha nem védené 300 gyalogos, akiket a pápa pénzén tartott ott. Ha Titel tudja tartani magát pár napig, az csak azért van, mert küldtem a várnagynak 1.500 aranyat (t. i. a pápa pénzéből), amiből felfogadhatott 100 gyalogost, vásárolhatott lőszert és más szükséges dolgokat. Most le küldtünk 2.000 gyalogost a Dunán. Ezek is ő Szentsége katonái és ha ezek nem volnának, ugyan kit küldhettünk volna. Mert itt nincs még semmiféle katonaság.*”³

„Nincs készen hajó, sem pedig katonaság nem áll rendelkezésre más, mint Ő Szentsége gyalog csapata.”⁴ „Felfogadtam ő Szentsége pénzéből gyalogosokat, előre kifizettem másfél hónapi zsoldjukat s megígértem, hogy ismét megkapják zsoldjukat a másfél hó elteltével.”⁵

„Ó Felsége másodszor is megparancsolta, hogy Sárkány Ambrus menjen Pétervárad segítségére Ő Szentsége 2.500 gyalogosával. Tegnap nehezen kifizettem 1.000 katona zsoldját, megpróbálok kifizetni a másik ezerét . . . Nagy nehézségek árán végre kitudtam fizetni 2.000 gyalogos zsoldját, ma már le is küldtem őket a harctérre . . . Holnap vagy holnapután megérkezik ide Morvából másik 2.000 emberünk. Igyekezni fogok, hogy a lehető leggyorsabban felszereljem és leküldhessem ezeket a harctérre*

„Rendre akarom hozatni a király ágyúit, amelyeket félredobtak s most hasznavezetetlenek. 18-at már ki is javítattam Ő Szentsége pénzén s most, hogy a harctérre kellett a királyi felségnek mennie, nem állott rendelkezésére más tüzezség, mint ez. Ő Felsége an-

¹ Fraknói: XI. Ince: 80. — Monumenta Vaticana Hung. II. sorozat 1. köt. CXXII.

² Fraknói: XI. Ince: 92.

³ U. o. 94—96.

⁴ U. o. 100.

⁵ U. o. 101.

⁶ U. o. 102—104.

nak idején 4.000 aranyat fizetett az ágyúk rendbehozására. A pénz elment de az ágyúkat nem javították ki, s amit Ő Felsége nem tudott megcsináltatni 4.000 aranyával, azt én megcsináltam 600 forinton.”¹

„*Ma kifizettem a még hátralevő lengyel (Morvaországban gyűjtött) gyalogság zsoldját is. Mind a 4.000 katona ki van fizetve három hónapra, én megtettem minden, ami módomban volt.*”²

„A szerencsétlen király azt írta nekem, hogyha egy kevés pénz még van nálam, küldjem el neki. Talán ez lenne valóban a leghegyesebb, ha azt a kis pénzt, ami még nálam van, elküldöm neki . . . mert valóban jó cselekedet az, megsegíteni a királyt, mikor ilyen nehéz helyzetbe jutott.”³

Kedves olvasóm, gondolj csak a nagy ellentétre! Amikor az országgyűlésen panaszt emelnek Báthory nádor ellen, mert — mint mondják — a török elleni pénzből 700.000 forintot elszikkasztott és hamis pénzt vert⁴ és amikor Szerencsés Imre kincstárnokot hűtlen kezelés miatt elcsapják,⁵ szóval, amikor a végső veszély árnyékában saját véreink elpazarolják, lopják és sikkasztják a haza védelmére szánt kevés pénzt, ugyanakkor a pápa az egyedüli, aki követe útján ad; ad pénzről, katonáról, ágyúról; nem is adja, hanem ontja, pazarolja, amije van. Követe szinte szórja, kínálja a pápa zsold-tallérjait az utolsó fillérig, hogy szerezzen katonát; ha akad magyar, hát magyart, ha nem akad, toboroz németet, olaszt, horvátot, spanyolt, csehet, morvát, lengyelt, csak legyen, aki a pápa akaratából, a pápa pénzén, küzdjön, védje, oltalmazza Magyarországot.

És a pápa emberei védték, oltalmazták is Hazánkat. Már a mozácsi vész előtt, mondhatni egyedül ők védték és el is véreztek Hazánk védelmében.⁶

A törökök aláaknázták Pétervárad bástyáit s így rombadontották az egész falat. A lenn levő védelőrség erre a vár közepén levő piacra vonult és fegyverrel kezében vitézül ellenállott. „Azt mondják — írja Burgio, — hogy térdig ért a magyarok és a törökök kiömlő vére.”⁷ Ő Szentsége 500 gyalogosából, akik Péterváradot védték, csak egy kapitány és 4 katona maradt életben, a többi vitézül harcolva elesett.”⁸

És míg főuraink makrancoskodtak, a parancsokat visszautasították, késedelmeztek és a „Hadtörténelmi Közlemények” szavait idézve: „mikor a magyarok százezrei gyáván otthonmaradtak”,⁹ addig a pápa katonáinak ezrei idejében, pontosan, jól felszerelve, zsolddal előre kifizetve megjelentek Mohács síkján.¹⁰ Vitézül indul-

¹ Fraknói: XI. Ince: 104.

² U. o. 105.

³ U. o. 108—109.

⁴ Hóman—Szekfű: i. m. III. 443.

⁵ Mohács Magyarországa: 106. és 111.

⁷ U. o. 105.

⁸ U. o. 114.

⁹ Hadtörténelmi Közlemények 1926. III. 283.

¹⁰ Brodarics: i. m. 26.

nak a harcba velünk, el nem hagynak minket, vállvetve, haláltmegvető hősiességgel küzdenek és véreznek — a *mi* érdekünkért, a magyar dicsőségért.

Nem a boldogság, a jólét, a gazdagság és dicsőség ragyogásának napjaiban, hanem a veszély, a szerencsétlenség, az árváság, az elhagyatottság, a nyomor, kétségebesés, gyász és bukás óráiban mutatkozik meg, ki a mi igazi, szívbeli, önzetlen, nagylelkű, áldozatos — *érdektelen* barátunk!

Teljes elhagyatottságunkban, legnagyobb veszélyünkben, magyar történelünk leggyászosabb óráiban, egyedül a pápa szíve dobog felénk, ő áll mellettünk, az ő erszénye áll nyitva számunkra, az ő kardja sorakozik a magyar mellé, az ő követe tart ki mellettünk.

Ne feledjük el, hogy nemzeti nagylétünk nagy temetőjében csak kétfajta *baj-társ* csontjai pihennek: a magyaroké és a pápai katonáké!

116. FEJEZET.

Üzletes érdek és önzetlen szeretet.

A mohácsi vész után Velence üdvözlte a szultánt „fényes győzelméért”. V. Károly bohóc-mutatványnak beillő gyászszerztartás leple alatt Örömünnepet ült. Ferdinand azonnal jogigényt jelentett be Magyarországra. Az üzletesek!

A pápa pedig velünk sírt és gyászolt. Első gondolata az volt, hogy érdekünkben maga utazik el a császárhoz és Ferenc francia királyhoz, „ahogy a jó pásztorhoz illik, ha a nyájról van szó”.¹ Sőt kijelentette, hogy személyesen fog résztvenni a török elleni háborúban. Sajnos, szegény pápa másnap már fogolyá lett. És Pastor szerint e szomorú, megalázó helyzetben is a saját gondján kívül csak még egy főbenjáró gondja volt: Magyarország megsegítése.² Fogáságából írt levelei közül keveset találunk, amelyekben ne emlékeznék meg Hazánkról.

Midőn (1566) Szolimán Hazánkba rontani készült, királyunk Európa összes fejedelmeit felkérte támogatásra. De ez a támogatás hálátlan befektetésnek, rossz üzletnek látszott. Ezért királyunk még választ is alig kapott. A futár is valamibe került volna. Egyedül V. Pius pápa küldött, nemcsak levelet, hanem 50.000 arany forintot és 2.200 katonát. Ezek, amidőn Zrínyi Miklós, Hazánk Leonidásza, Szigetvárnál küzdött, Óvárnál lekötötték a török sereg egy részét.

És mikor a pápának füléhez jutott Szigetvár elestének híre, bezárkózott az Aracelli kolostorba és egész napon át siratta a nagy

¹ Az 1526. szept. 19-i bíborosi ülés jegyzőkönyve.

² Pastor L.: i. m. IV/2. 233.

magyar veszteséget. úgy nyilatkozott, hogyha e csapást meg nem történté tehetné, saját vérét is szívesen odaadná. „il papa ha setito tanto dispiacere della perdita di Seghetto che subito havuto la nuova si retiro in Araceli et per tutto quel giorno non attese ad altro che a deplorare la mala fortuna de christiani alia quale se potesse col sangue suo remidiar la faria volontieri.”¹

Mily máskép hangzik ez, mint amit Szekfű a nyugati fejedelmekről ír: Világi fejedelmek rideg üzleties szellemben tárgyalta a magyarok kérését, folyton azt mérlegelve, mit és mennyit csikarhatna ki politikai és vallási engedményekben.” És „Államok és nemzetek egymásközti érintkezésében nein volt ajándék, nein volt barát-ság, csak érdek és az adok, hogy adjál elve.”²

Mikor arról volt szó, hogy a lepaníoi fényes győzelmet kiaknázzuk, Miksa király meg sem mozdult, míg a pápa nemcsak minden elkövetett a keresztény fejedelmek feirázására, hanem halálos ágyán utolsó intézkedése is ezt a szent célt szolgálta. A protestáns Ranke mondja, hogy „az utolsó pénzt is, amelyet kiadott, neki szánta.”³ — *Mert itt nem üzlet, itt nem érdek szerepelt, hanem önzetlen szeretet!*

117. FEJEZET.

Önző érdek és önzetlen bőkezűség.

Állítsunk egymás mellé ismét két képet. Az egyik kép főalakja Rudolf király, a másiké VIII. Kelemen pápa.

Az első kép. Rudolfról ezt írja Szekfű: „Rudolf az ő rögeszméjébe zárkózva teljes hidegséggel tekinthetett a borzasztó viszonyokra, amelyeket a hosszú háború létrehozott, ha egyáltalában tudomására jutottak azok.”⁵

Tudjuk, hogy Rudolf vezérei fabatkát sem értek. Pl. 1597-ben „Miksa kir. herceg tehetetlen vezetése alatt szinte harc nélkül pusztult el 5.000 ember.”⁶ A pénzkezelésről, helyesebben a pénz elkezeléséről, a pénz elpazarlásáról köteteket lehetne írni.

A másik kép. VIII. Kelemenről ezt állapítja meg Szekfű: „Kelemen pápa nemcsak előrei nyomán maga is fáradozik a nyugati hatalmak törökellenes egyesítésén, nemcsak hogy a langyos spanyol hatalmat újra meg újra rábeszéli Rudolf további segílyezésére és minden átfogó diplomáciájával Erdélyt valóságban is bevonja a szövetségbe, hanem ezek mellett nunciusai által Rudolfnak biztatást, pénzbeli segedelmeket s egész pápai ezredeket küld a háború folytatására. 1594. közepétől Rudolfnak havonként 30.000 forintot utalt

¹ Az 1566. szept. 28-i Avviso di Roma, id. Pastor: i. m. 8—9. kiad. VIII. köt. 542. old. 5. jegyz.

² Hóman—Szekfű: i. m. IV. 140.

³ U. o. IV. 123.

⁴ Ranke L.: i. m. I. 320.

⁵ Hóman—Szekfű: i. m. IV. 347.

⁶ U. o. IV. 348.

ki, leginkább az olasz papságra kivetett adókból, majd mikor értesül a haditanács rendetlen gazdálkodásáról, pénzbeli segély helyett csapatokat állít ki, szerel fel, küld el és tart saját költségén Magyarországon. Első esetben 1595-ben 7.000 gyalogost és 260 lovast küld a magyar harctérre . . . A második sereg 1597-ben Miksa főherceg tehetetlen vezetése alatt szinte harc nélküli pusztult el, a 7.000 pápai katonából 2.000 maradt életben. A harmadik pápai sereg 1601-ben állott ki és részt vett Kanizsa ostromában. A többi esztendőben VIII. Kelemen pénzsegélyben részesíti a harcolókat, Rudolfot úgy, mint egy darabig Báthory Zsigmondot. 1597-ig más-félmillió aranyat áldozott a háborúra.”

íme, az egyik fél, a távoli, a lelkek fejedelme, csak adott és áldozott, a másik, a közvetlenül érdekelte fél pedig pocsékolt; az egyik küldte a sereget, a másik harc nélkül veszni hagyta azt; az egyik saját papságát adóztatta meg, hogy többet adhasson, a másik még az idegenéből is elvett — a saját céljaira. Pedig „érdek” szempontjából emez nemcsak közelebb állott Hazánkhoz, hanem ennek feje, királya, vezére és pénzkezelője is volt.

Íme, ez a különbség önző érdek és önzetlen bőkezűség között.

118. FEJEZET.

Érdeke ellen cselekszik a pápa, amikor Hazánk megsegítéséről van szó.¹

1660-ban szörnyű magyar veszteségek döbbentették meg a pápát. Május 22-én esett el Szászfenes és Gyalu között vívott véres csatában II. Rákóczi György. Hívei Váradra vitték a halálosan megsebzett beteget, ahol június 7-én kilehelte lelkét. Aug. végén Nagyvárad, Szent László városa, Hazánk féltekkulcsa is török kézre került. A következő év pedig újabb török támadással fenyegetett.

A király külön követet küldött VII. Sándor pápához (1655—1667.) segítségért. A pápa a Hazánkat ért veszteségek hírére azonnal kereszteny szövetséget tervezett, amelynek megvalósítása végett az összes államfőkhöz levelet intézett. A királynak pedig még arra az esetre is segítséget ígért, ha a szövetség terve meghiúsulna.² Pénz előteremtése végett (Velencét kivéve) egész Itália papságát megadóztatta. Ekkoriban halt meg Mazarin, a mindenható francia bíboros, aki végrendeletében 600.000 lírát hagyományozott a pápának a török elleni háború céljaira. A hagyaték éppen kapóra jött — volna!

Volna!, mert XIV. Lajosnak, a „legkeresztényebb királynak” éppen nem volt ínyére a török gyengítése révén Lipót császár és

¹ E fejezet főforrásául használtam: Pastor: i. m. 1—7. kiad. XIV. köt. I. Rész. 356—389.

² U. o. 365.

magyar király hatalmának megerősítése. Már a 600.000 líra kifizetésének megtagadásáról Rómába érkezett hír sejteni engedte a franciák állásfoglalásának irányát a törökellenes szövetséggel szemben.

A pápa arra kérte a hatalmakat, hogy a török elleni szövetség részleteinek megtárgyalására megbízottakat küldjenek Rómába. Franciaország abban az időben a világ első, legerősebb és leggazdagabb hatalma volt. Ennek ellenére XIV. Lajos nem követet küldött Rómába, hanem valami D'Auberville nevű, jelentéktelen rangú ügynököt, őt is azzal a titkos utasítással, hogy látszatra támogassa a török-ellenes tervet, de valójában törekedjék annak minden áron való elgáncsolására.¹ VII. Sándor pápa azonnal átlátott a szitán és tudta, hogy Franciaország titokban folyton csak harcra ingerli a törököt Lipót ellen.

A francia követ — titkos utasításához híven — a tárgyalások előre minden, csak kigondolható nehézséget gördített. Hogy saját személyét is alkalmatlanná tegye a tárgyalásokra, a legszemtelebb követelésekkel lépett fel. Olyan előjogokat igényelt, amelyek még követet sem illetnek meg. Csakugyan sikerült is neki a tárgyalásokat egész télen át annyira kihúzni, hogy a tavaszi kivitelre már nem kerülhetett sor.

Csak maga a pápa — a saját személyére sietett a török-ellenes ügy támogatására. Nemcsak hajóhadat küldött Velencének, hanem egyúttal a magyar királynak 30.000 tallért (1662. márc.).²

Amikor a tavaszi készületek teljesen meghiúsultaknak voltak tekinthetők, küldött XIV. Lajos követet a pápai udvarhoz Créquis személyében. Ez azután még túltett D'Auberville-n. A követet azzal a kettős utasítással küldték Rómába, hogy egyrészt mindenképen akadályozza meg a hatalmak török-ellenes szövetségét, másrészt minél erősebb borsot törjön a pápa orra alá és minél érzékenyebben törekedjék őt megsérteni. A követ lehetetlennél lehetetlenebb követelésekkel állott elő. így pl. azt követelte, hogy ne neki kelljen Chigi bíborosnál, a pápa rokonánál első látogatást tenni, hanem az tisztelegjen nála először. A követet megillető „területi jogot” nemcsak követi palotája területére követelte, hanem „ameddig szeme ellát és tekintete elér”. Nem akarta tűrni, hogy a pápa katonái háza előtt elvonuljanak. Még bírói tárgyalást sem akart megengedni háza szomszédságában és hasonló, hallatlan követeléseket támasztott. Végre a pápa iránti gyűlölete felujjonhatott. A sors kezére játszott, hogy a pápát kedvére megalázhatta. 1662. aug. 20-án a követ egyik alkalmazottja durván szidalmazta és földre teperte a pápa egyik korzikai katonáját. Amint ennek híre kelt a korzikaiak laktanyájában, a követ kíséretének kihívó viselkedésétől amúgy is felingerelt katonák, meg akarván bosszulni a bajtársukon ejtett sérelmet, körülvették a követ palotáját, lövöldözni kezdték, a követ hazafelé tö-

¹ Pastor: i. m. 1—7. kiad. XIV. köt. I. Rész. 365.

² U. u. 366.

rekvő feleségének kocsiját is megtámadták és egy apródöt megöltek. Imperiali, Róma kormányzójának intézkedésére azonnal tekintélyes fegyveres erő jelent meg a követnek és palotájának védelmére, amely a korzikaiakat lefegyverezte és visszavonulásra kényszerítette.

Bár a kezdő fél a követ embere volt, a korzikaiak támadása mégis durva sérelem volt a követtel szemben. Ezért a pápa nemcsak bizottságot rendelt ki a bűnösök megbüntetésére, hanem külön bíborosi bizottságot is, amelynek feladata volt megállapítani a követnek adandó elégítél módját. A bizottságba a francia érzelmű bíborosokat is meghívták. A pápa elégítételel felajánlotta, hogy a tettek megbüntetésén felül a korzikaiak laktanyáját nemcsak más városrészbe, hanem Rómán kívül helyezteti el.

De a francia követ nem elégítételel követelt, nem kiengesztelést kívánt, hanem a pápa megalázását. minden jog híján megtiltotta a francia bíborosoknak, hogy a pápai tanácskozáson résztvegyenek. A pápának az elégítételel felajánló követét alig akarta maga elé bocsátani. Személyes védelmének címén ezer fönyi sereget szervezett. Követelte a város kormányzójának elmozdítását, Marjo Chigi-nek, a katonai parancsnoknak és a pápa testvérének kiszolgáltatását, 50 korzikai katonának kivégzését tisztejekkel együtt (akiknek természetesen a támadásban semminemű részük nem volt), az összes többi korzikai katonának száműzését, végül, hogy a pápa külön követet küldjön Párizsba bocsánatkérés végett.¹

Mindez nem volt elég. Párizsban elhatározták, hogy a pápa követét saját biztonságának ürügye alatt rendőri felügyelet alatt tartják. Amint megérkezett a pápa követe, megjelent nála egy fiatal hadnagy (!) és a vele hozott parancsot felmutatva felszólította, hogy haladéktalanul hagyja el a királyság területét.² Még annyi időt sem hagytak neki, hogy visszatérjen a pápai követség párizsi palotájába, hanem mint valami foglyot hurcolták a határra és utasították ki az országból. Hasonlóképen toloncolták ki az országból a nuncius helyettesét is.³ Közben a röpiratok ezreit terjesztették a nép között, amelyek a római esetet felfűjva és egyoldalúan beállítva, hivatva voltak a népet a pápaság ellen izgatni. Előkészületeket tettek Avignon bekebelezésére. A pápának a királyhoz intézett két levele (aug. 28. és szept. 2.) válasz nélkül maradt, a harmadikat (szept. 12.) el sem fogadták.

Még minden nem volt elég. Követelték, hogy a pápa Rómában gúlát emeltesse, amelyen elítéli a korzikai katonák tettét. A gúla építőjét pedig megvesztegették, hogy a szöveget nagy és feltűnő betűkkel vésse az emlékműbe. Sőt Párizsban a király emlékérmeit veretett és emlékoszlopot emeltetett a pápa felett aratott „győzelme” megörökítésére.

Így alázta meg a „legkeresztényibb király” a védtelen pápát.

¹ Pastor i. m. 1—7. kiad. XIV. köt. I. Rész.

² U. o. 373.

³ U. o. 377.

Hozzá kell fűznünk, hogy a párizsi levéltár okmányai igazolják, hogy a király és tanácsosai nagyon jól tudták, hogy a pápa, a római udvar, a város kormányzója és katonai parancsnoka teljesen ártatlan a korzikai katonák viselkedésében, de ürügynek nagyszerűen bevált.

És mindez miért történett meg? Miért türte a pápa ezeket a fájó, kínzó, marcangoló, lelketölő megaláztatásokat? *Mert a török ellen védeni akarta a magyar királyt*, akit XIV. Lajos gyűlölt, utált és akivel szemben inkább a töröknek kedvezett és a török érdeket védelmezte. És mi volt a kiinduló pont, amely a pápát Lipót támogatására s Európa szövetség összehozására serkentette? *Magyar veszteség* (Zágonnál, illetve Gyalu és Szászfenes között) *egy magyar, hozzá protestáns fejedelemnek*, II. Rákóczi Györgynek legyőzete s halála és *egy magyar városnak*, Nagyváradnak eleste.

Ha a pápa szemethunyt e *magyar* veszteségek felett s ha nem törekszik minden erővel a magyar király támogatását európai szövetség létrehozásával biztosítani, XIV. Lajosnak eszébe sem jut a pápa megalázása és durva, gyáva megsértése.

Valóban elmondhatjuk, hogy VII. Sándor a magyar ügy felkarolásának szinte vértanúja lett. Sajnos, hogy erre a körülményre is e helyen kellett első ízben a figyelmet felhívni.

És még merje valaki azt mondani, hogy a pápa „érdekből” védte Hazánkat, érdekből aggódott sorsáért, érdekből szállt érte síkra!

Azt azután már csak jelentéktelen ráadásul említem meg, hogy ugyanez a megalázott pápa felhatalmazta nunciusát, hogy Lipót birodalmában a templomok minden aranyát és ezüstjét eladhassa a török elleni védelem céljára. Ekként 100.000 tallér gyűlt össze. A pápa ezen felül jelentékeny hadianyagot és sereget is küldött Lipótnak.¹

119. FEJEZET.

A semmittevő érdek és az érdeknélkül való cselekvés.

Hazánk történelmének legsivább, legsorvasztóbb, legmegalázóbb korszaka a másfél százados török megszállás ideje volt.

Ha már érdekről van szó, kinek érdekében állott legjobban ennek az igának lerázása, mint nekünk magyaroknak, akik saját bőrünkön éreztük, fájlaltuk és kínlódtuk meg a rabszolgasorsot. Másodsorban érdeke volt a Habsburg-házi magyar királyoknak. Lássuk, hogyan működött ez az „érdek” — a Haza érdekében és hogyan a távol, az „idegen”, a lelki hatalmat gyakorló pápáé.

Nem is merem a saját szavaimat használni, hanem idézem a nem kereszteny Acsády Ignácot:

„Thökölyre Magyarország behódolása (t. i. a török részére) volt a döntő s ezt tekinté a hadjárat főfeladatának.”² „A nádor

¹ Pastor: i. m. 1—7. kiad. XIV. köt. I. Rész. 380.

² Acsády Ignác: Magyarország története I. Lipót és I. József korában.

(A Szilágyi S. félle M. Nemz. Tört. VII. köt.) Budapest. 1898. 415.

Ausztriába menekült”, „*Itthon az urak és nemesek elhagyatva királyuktól, az egyetlen mentőszközhöz, a behódoláshoz folyamodtak . . .* Gróf Draskovich Miklós országbíró, Gróf Battyáni Kristóf főkapitány és fia, Ádám, Gróf Széchy Péter főispán, három Nádasdy, a városok és vármegyék . . . Követték a példát a Dunán inneni megyék; egy-két főúr Lengyelországba futott.”^x

És Lipót? „A legelső, akinek tettéreje megbénult, Lipót király volt.”² „Lipót arra a híre, hogy a nagyvezér óriási haddal indult Magyarországba . . . nem magát, sem minisztereit nem okolta, hanem a magyarok gonoszságát (*perfidia hungarorum*) . . . halálos haragtól eltelve vádolja őket a háború felidézésével.”³:¹

Míg ugyanez az Acsády így ír a pápáról:

„A pápa egész erkölcsi befolyását latba vetette, hogy Lipót külföldi pénz- és hadisegélyt nyerjen, mert az *új háború céljául* nem csupán a török támadás visszautasítását, hanem *Magyarország teljes felszabadítását tűzte ki*. Diplomáciája világszerte fáradhatatlanul és sikерrel dolgozott e dicső program érdekében; buzdító szava, lelkesítő példája az összes nyugati országokat mozgásba hozta. Ince pápa Franciaországot békére bírta, Sobieski lengyel királyt a császár szövetségesévé tette, a német és olasz fejedelmeket a császár támogatására lelkesítette. Általában *ő volt a lelke a nagy, világra szóló vállalatnak*, amelyet óriási pénzösszegekkel támogatott. Még Thököly kielégítését, sőt a protestánsok vallásszabadságát sem ellenezte, csak hogy megnyerje segélyüket s döntő csapást lehessen a törökre mérfni. Mellette különösen követe, Buonvisi tűnt ki s e két kiváló egyéniség odaadó *buzgalmának köszönhette Lipót vitéz hadvezérei és a magyarság önfeláldozása mellett ama tüineményes sikereket, amelyeket az akarata ellen támadt, sőt akarata ellen folytatott háborúban aratott.*”ⁱ

Majd így ír: „A pápa szeme előtt . . . Magyarország felszabadítása lebegett. Bele nem fáradt . . . Határozottan Magyarország felszabadítását jelölte ki végcéljává, amelynek elérésére a magáéból busásan, több millióval . . . támogatott. Dolgozott ez irányban mindenütt.”⁵

Íme a pápa és a magyarság részéről az érdek közös, utóbbinál hatványozott és mégis: a mi oldalunkon a király semmivel nem tömördik, a főurak egy része fut, meghátrál, meghódol, menekül, míg a másik részről erőlködnek, áldoznak, dolgoznak, kiüresítik magukat és életük főcéltául ama menekülők, futók, meghódolok országának megmentését, felszabadítását, boldogulását tekintik. Mindeneket nemde nem én mondom, hanem, mint hallottuk, híres történetíróink, ama kornak alapos ismerője, a pápaság és az Egyház érdemeinek hangoztatásában éppen nem bőkezű és bőbeszédű, sőt ismerten egyházellenes érzelmű Acsády Ignác állapítja meg.

¹ Acsádi Ignác: Magyarorsz. tört. . Lipót . . stb. 415—416.

² U. o. 699.

^{3,4} Acsády Ignác: A magyar birodalom története. Bpest. 1904. II. 374.

⁵ Acsády Ignác: Magyarország tört. I. Lipót . . stb. 406.

120. FEJEZET.

Így szokott festeni az érdek?

Thaly Kálmán történetíró, országgyűlési képviselő, az 1903 márc. 27-i országgyűlési beszédében kifejtette, hogy Hazánkat nem az osztrákok mentették meg. Lotharingiai Károly herceg parancsot adott ki, hogy Magyarországról még csak egyetlen Landsknechtnak sem szabad feláldozni. Thaly látta az eredeti rendeletet.¹ Midőn I. Lipót királynak egy garasa sem volt, XI. Ince pápa az aranyak százereit küldte neki védelmi célra. Mi több, mialatt a török uralom veszélyeztette területen az udvar és az udvari emberek folytatták a legnagyobb fényűzést, költekezést és pazarlást, addig, mint Pastor írja, XI. Ince pápa, csakhogy előteremthesse a törökellenes terveihez szükséges pénzt, saját személyére olyan takarékosan élt, hogy elődeinek ruháit viselte, annak ellenére, hogy magas termetéhez éppen nem illettek. Fehér reverendáját tíz esztendeig hordta, míg végre már egészen elnyűtt. Dolgozószobájában a könyveken és szentképeken kívül csak egy fa-asztal, egy fazék és magasabb vendégek részére egy öreg, selyemmel áthúzott karosszék foglalt helyet.² Még a legközelebbi rokonait sem ajándékozta meg a szokott alkalmakkor.³

A pápa 500.000 forintot szánt Lengyelországnak, de azután az összeget *Magyarországnak* adományozta. Amikor a lengyelek megnehezteltek e cseréért, a pápa azzal nyugtatta meg őket, hogy amit Magyarországról tesz, az Lengyelországnak is javára válik.⁴ Hassonló eset: Az Apostoli Szentszék tartozott Krisztina svéd királynőnek 12.000 tallérral. A pápa értesítette a királynét, hogy az összeget utólagos jóváhagyás reményében — *Magyarországnak* juttatta, amire a királyné elég élesen, majdnem sértően válaszolt.⁵

XI. Ince mindenét, az utolsó felesleges fillérig a törökellenes háborúnak szánta és adományozta, úgyhogy méltán elmondhatta magáról: „Bíboros koromban gazdag voltam, mint pápa koldussá lettem.”⁶

A pápa minden magyar győzelem után Te Deumot mondott és Buda ostroma alkalmával egész éjjel nem aludt, hogy minden órában fogadhassa az esetleg befutó újabb híreket.⁷ Mikor kedvezőtlen hírek futottak be, a pápa egészen mélabússá vált.⁸

Így fest az érdek?

¹ Dr. Mohl Antal: Györ eleste és visszavétele. Györ. 1913. 115.

² Pastor: i. m. 1—7. kiad. 1930. XIV. köt. II. Rész. 678.

³ U. o. 777.

⁴ U. o. 778.

⁵ U. o. 785.

⁶ U. o. 776.

⁷ U. o. 815—816.

⁸ U. o. 817.

121. FEJEZET.

Egy jellemző eset.

Tudjuk, hogy a jólelkű, de gyenge akaraterejű, határozatlan és befolyásolható V. Ferdinánd (1835—1848.) uralkodása alatt voltakép Metternich vezette az államügyeket, mégpedig korlátlan hatalommal; aki nem valami nagy barátságot mutatott Magyarországgal szemben, sőt alkotmányunk ellen súlyos merényleteket intézett.

Metternich 1848-ig Európa első, leghatalmasabb és legbefolyásosabb államférfia volt. Hiszen voltakép ő mentette meg Európát I. Napoleon önkényuralmától. Ő volt az 1814—15.-i bécsi kongresszusnak elnöke, az ő befolyása és irányítása szerint történtek annak összes határozatai. Ő volt a négyes szövetségnek, majd a Szentszövetségnek lelke és az új Európa megszervezője. Európa fejedelmei versenyezve ünnepelték és tüntették ki 1826 óta.

Nos, ez a Metternich, nem ugyan meggyőződésből, hanem politikai célszerűségből a jozefinista egyházellenes törvények megváltoztatását és a Szentszékkel való megegyezést óhajtotta. Különösen kényes pont volt a házasság ügye, amelyet II. József minden vonatkozásban az állam elé utalt és így voltaképen hatályon kívül helyezte az egyházi jogot. Azóta sem tudott az egyházi álláspont érvényre jutni. Ám Droste-Vischering porosz példáján felbuzdulva, először Lajcsák Ferenc nagyváradi püspök (1839), majd más püspökök is, végre az egész magyar püspöki kar teljesen az egyházjog álláspontjára helyezkedtek, ami az állam és a püspökök között kemény súrlódásokra adott okot.

Ezért keresett Metternich közeledést Rómához. Persze az állam jogát mindenképen meg akarta védeni és az irányítást sem akarta kiengedni kezéből, ezért sehogysem volt ínyére, hogy egyházi személy közvetítsen a kormány és Róma között. De mivel XVI. Gergely pápa kimondottan püspök küldését óhajtotta, ezért Metternich kénytelen volt Lonovics magyar püspököt Rómába küldeni. Titkos ellenőrként Jarcke titkos tanácsost küldte utána.¹

Várady Árpád és Hermann Egyed, Lonovics küldetésének két legalaposabb kutatója és ismerője, kiemeli, hogy a pápa milyen kitüntetően fogadta és kezelte a *magyar* püspököt: „Lonovicsot — írják — a pápa kitüntető szívességgel fogadta. Megengedte neki, hogy minden csütörtökön kihallgatásra jöhessen, ami nagy kitüntetés számba ment, mert ez a nap különben a pápa pihenőnapja volt, amelyen nem szokott kihallgatásokat tartani. Lonovics . . . minden alkalommal órák hosszat tárgyalt a pápával.”²

De a hangsúly nem a *magyar* püspök e kitüntető fogadásán van, hanem egy sokkal feltűnőbb és jellemzőbb körülményen.

¹ Hermann Egyed dr.: Lonovics József római küldetésének belpolitikai és diplomáciai előkészítése. Bpest. 1934. 25.

² U. o. 27—28. és Várady Árpád: Lonovics József római küldetése. Bpest. 1924. 87. és 90.

T. i. Lonovics, aki Metternich megbízásából Ausztria és Magyarország nevében jött Rómába, célt is ért, de teljes egészében csak Magyarország javára, míg ugyanakkor Ausztria számára csak félsikert tudott kieszközölni. És ezen van a hangsúly!

XVI. Gergely pápa nem a minden európai uralkodó előtt nagy tekintély számos menő, ízig-vérig osztrák érzelmű és a magyarokat nem nagyon szívelő hatalmas Metternich szája íze szerint döntött, nem a hatalmat képviselő Ausztriának juttatta a nagyobb kedvezményt, hanem az elnyomott Magyarországnak.

És ez a körülmény még nagyobb súllyal esik latba, ha tudjuk, hogy XVI. Gergely tulajdonkép Metternich közbelépésének köszönhette a pápai trónt.¹

Ha tehát a pápa csak a maga érdekére tekintett volna, okvetlenül Ausztriának a kedvében járt volna el és a mindenhatónak mondott, Európát vezető és irányító Metternich kedvét kellett volna keresnie. Sőt ezt követelte volna a hála, az elismerés és a viszonzás erkölcsi kötelessége is. De nem így történt. A pápa teljes jóakaratával és engedékenységével Magyarország felé fordult, lehet mondani, mindenkinék a várakozása ellenére. Rauscher apát, a későbbi bécsi érsek, előzetesen erősen bizonyítgatta Metternichnek, hogy az engedmény Magyarország javára nem fog sikerülni.² Jarcke, a titokban Lonovics mellé kirendelt kém is bizton remélte, hogy Ausztria is ugyanolyan kedvezményben fog részesülni a pápa részéről, mint Magyarország.³ Sőt maga Lonovics az utolsó pillanatig szintén ugyanazt hitte és várta, mint Jarcke.⁴

És íme a pápa mindenkinék hite, reménya és várakozása ellenére nem az érdek sugallta oldal felé hajlott, hanem szíve vágya szerint döntött!

Ez a jellemző és feltűnő.

122. FEJEZET.

A szegények érdekében!

A mindenkorai pápának, mint a katolikus keresztenység közös atyjának, ép úgy érdekében állott más kereszteny népek megvédeése, megsegítése és támogatása is, nem éppen csak a magyaroké. És mégis! Tessék csak elolvasni a német, tehát magyar szempontból pártatlan Pastor 16 kötetes, híres „Pápák történetét”. Meggyőződhetnek, hogy a pápák egyetlen nép és egyetlen nemzet javára sem áldoztak annyi pénzt és katonát, mint Hazánkért.

Könyvünk 89. fejezetében említettük, hogy a Friedl-féle számítás szerint a római Szentszék 1683—1740-ig 256,000.753 forintot

¹ Hermann Egyed dr.: Lonovics József római küldetésének belpolitikai és diplomáciai előkészítése. Bpest. 1934. 28.

² U. o. 29.

^{3, 4} U. o. 30.

áldozott magyar érdekekért. Újabb szorgalmas számtantudósok kiszámították, hogy a pápák a török elleni hadjáratokban — 1534-től, III. Pál korától 1721-ig, XI. Klemenig — a kereszteny hadakat 5.803,910.372 lírával segélyezték s ebből a legtöbb Magyarország javára esett.¹ A világrészeket felölélő missiokat kivéve, ilyen mesés összegeket egyetlen más nemzet nem kapott a Szentszéktől.²

Ám feltéve, de természetesen meg nem engedve, hogy a pápáknak érdekekében állott volna a magyar államot, *mint ilyent* segíteni tekintélyével, pénzével és katonáival, vájon minő érdek vezethette őket, hogy éppen Hazánknak legkevésbbé befolyásos, legkevésbbé szóhoz jutó és számító rétegét segítse, értem Hazánk szegényeit, nyomorultjait, koldusait, ruhátlanait? Pedig erről tanús-kodnak a pápai és itthoni levéltárak megőrzött nyugtai és feljegyzései.

A könyvünk I. és II. részében már felsorakoztatott példákon kívül, minő érdek vezethette az akkoriban már birtokai nagy részétől megfosztott IX. Pius pápát, amikor a még gazdag Nagy-Magyarország árvízkárosultjainak (1861.) fejedelmi segélyt küldött; vagy amikor XIII. Leó, a Vatikánnak foglya, aki maga is hívei adományaiból élt, a szegedi árvíz rombolás alkalmával szintén hatalmas segélyt küldött az akkoriban még bővelkedő és boldog Nagy-Magyarországnak?

Minő érdek vezette a pápát, amikor a nagy világégés után Budapest és a környék szegényeinek százezreket juttatott részben nunciusa, részben a plébánosok, szerzetesek és intézmények útján, leg-többször persze *titokban* és *elrejtve* a világ szeme elől?

1934-ben a szerbek harmadfélézer magyart dobtak át hozzáink. Igaz, örömmel, hálával és elégtéssel kell megvallanunk, hogy ez alkalommal több nemzet velünk érzett, sajtója a mi pártunkra állott, sőt az angol képviselőházban éles hangok ítélték el a szerbek eljárását, szó tehát elég esett, a részvét meglehetősen megnyil-vánult, de csak egyetlen hatalom, a római szentszék küldött azon-nal pénzsegélyt is, először 1.000, majd 2.000 pengőt a kiüldözöttek számára.

Hazánkon kívül a pápák voltak az egyedüliek, akik egész tör-ténelmükön át nem csak tudták és érezték, hanem kifelé is han-goztatták és a szerint cselekedtek is, hogy Hazánk Európa védő-bástyája volt. Ma már minden elemi iskolás gyermek elszajkózza, hogy „Magyarország a keresztenység védőpajzsa volt”, de még legműveltebbjeink között is kevesen tudják, hogy e dicső címet elő-

¹ Dr. Mohl Antal: i. m. 115.

² Még egy érdekes és jellemző adat: a pápa a hosszabb ideig tartó török vagy más ellenséges megszállás alkalmával a megszállott területek egy-házi személyeit teljes egyházi joghatósággal szokta ellátni. A török megszállás másfél százada alatt a török nem engedett be magyar püspököket a hívek-hez. Ezért a római szentszék a belgrádi katolikus püspökséggel és adminisz-trátorok kinevezésével segített a dolgon, de a *magyar püspökök régi jogát sem fel nem adta, sem meg nem rövidítette*. (Hóman—Szekfű: i. m. V. 78.)

ször V. Miklós pápa (1447—1458.) használta mindenjárt uralkodása első évében 1447. aug. 4-én kelt bullájában.¹ És azóta a pápai iratokban Hazánknak állandó jelzője: *Invictus pugil et propugnaculum vei antemurale Europae et totius Christianitatis* és hasonlók.² És a legújabb pápák csaknem minden zarándoklat előtt újra és újra fel-elevenítik Hazánk ez irányú érdemeit.

Említettük már, hogy ha minden hatalom ilyen eleven tudatában lett volna Hazánk fontos szerepének, nem törtéhetett volna meg a hálátlan trianoni jogfosztás.

És Trianon után! Minő érdeke lehetett a pápának, hogy az agyon nyomorított, megcsonkított, fegyvertelen, védtelen, akkoriban az egész világ gyűlöletének gyűjtőpontjában vergődő és kiszolgáltatott országokskánkat kiemelje a többi, sokkal nagyobb, erősebb, befolyásosabb és hatalmas államokkal szemben, amint azt könyünk I. részében részletesen kifejtettük? És minő érdek vezette a pápát, hogy szegény kis országunkat és ennek történelmi érdemeit nemesak velünk szemben, nemcsak négy-szem között és zárt ajtók mögött, hanem nyíltan, bátran, ország-világ előtt, a minket elnyomó, a minket sarokba szorító, sőt gyűlöл nemzetek fiainak jelenlétében, sőt az ő rovásukra hangoztassa, hirdesse és hangsúlyozza?

Jó lesz e helyen is megörökíteni dr. Serédi Jusztiniánnak, Magyarország bíboros herceg-prímásának ama szavait, amelyeket 1928. jan. 19-én mondott, amikor, mint prímás, első ízben érkezett Györbe. A különféle üdvözlésekre adott válaszában a többek közt így szólt:

„Amikor Ő Szentsége elbocsájtott, úgy elhalmozott kegyével, hogy szinte semmivé silányított. De zavaromban felemelt és megnyugtatott az a tudat, hogy Ő Szentsége megértett nemcsak engem, hanem az egész Magyarországot is. Ő az egyedüli hatalom a békékötés óta, amely igazán megért bennünket. Ne feledjük el, hogy akkor, amikor hatalmas nemzetek és kis-nemzetek is elnéznek felünk, akkor egy Istenől rendelt világhatalom képviselője az egész világ előtt bátran, világosan kimondotta, hogy Magyarország érdekeit nem felejtette el és hogy Magyarország nemcsak a kereszteny vallást és hitet, hanem az igazi kultúrát is évszázadokon keresztül védelmezte és hogy 300 esztendős igazságát éppen azok felejtették el, akiknek a civilizációját megmentette. Ezért a kijelentésért hálával kell lennünk Ő Szentsége iránt, mert kijelentését nemzetközi társaság előtt tette, ahol jelen voltak a mi megalázóink is, akik halották a legigazságosabb helyről, hogy velünk igazságtalanság történt.”

¹ E bulla szövege található: Theiner: II. 239.

² Mohácsi Emlékkönyv. 106. old. 4. jegyz.

123. FEJEZET.
Összefoglalás.

Ha végig tekintünk történelmi fejlődésünk lelki, politikai és hadi állomásain, feltűnik, hogy bizonyos időközökben vagy az egyik vagy a másik vagy valamennyi szomszédunknak, sőt hosszú időn át egész Európának az érdeke közös és azonos volt a mienkével. Különösen a török pusztítások idején egész Európa velünk együtt reszketett. Felénk fordult ijedt tekintete abban a reményben és azzal a kívánsággal, hogy rongyos, véres, sebes, csonka és hörgő testünkkel fel tudjuk tartani és meg tudjuk állítani a félhold veszedelmes hordáit.

De tessék csak megfigyelni, tessék csak utána nézni, hogy még a közös érdekkel hozzánk kapcsolt valamennyi hatalomnak esetleges támogatása, segítsége vagy jótéteményeink viszonzása milyen kimért, önző, kicsinyes, szatócsosan méricskélő volt és hogy esetleges segítségük s támogatásuk minden attól függött, „kifizeti-e magát”. És e kereten belül is hányszor cserben hagyta minket, avagy furfanggal, ravaszszággal, kétszinűséggel kerestek ürügyet s alkalmat, hogy erkölcsi, becsületbeli vagy szerződéses kötelességük alól kibújhassanak. Támogatásukat a mohó haszonkeresés és politikai vagy hadi-üzlet önző szempontjából vagy a szerint döntötték el, hogy a mellettünk vagy ellenünk való állásfoglalás hányszal gázdaságosabb. A „művelt” Nyugattól, néhány esetben kiadagolt olcsó szóbeli elismerésen kívül mást sem kaptunk, mint megárást, szégyent, területrablást, irigységet, féltékenységet, gyűlöletet, rágalmazást, mostoha elbánást, fenyegetést és a trianoni hóhérnapi óta még ezen felül lelketlen megcsönkítást, éhhalálra ítélezést és határok helyett börtönrácot.

Ezzel szemben a pápák minden tiszta szívvel, meleg érdeklődéssel, őszinte lelkesedéssel, önzetlen odaadással és legtöbbször teljesen önként s önszántukból siettek segítségünkre, védelmünkre s támogatásunkra; csak úgy ontották felénk pénzüket, aranyukat; érdekünkben gyakran kiüresítették pénztárukat, szinte keresték az alkalmat, hogy nagyjainkat lelkesítsék, nekik örömet szerezhessenek és fokozhassák életkedvünket, élesszék reményünket.

De még ez sem volt elég!

A történelem lapjainak egyhangú és állandó tanúsága szerint, ha előfordult is, hogy valamely szomszéd vagy messzebb eső hatalom érezte velünk jóakaratát, ez mindenkor csak akkor történt, ha jól ment dolgunk, ha erősek, ha hatalmasok voltunk, ha számítottunk, ha ránk szorultak.

A pápaság volt egész történelmünkön át az egyetlen hatalom, amely a többivel homlokegyenest ellenkező irányban, éppen Hazánk süllyedő korszakaiban, nemzeti elesettségünk szomorú éveiben, fajunk gyengeségében, mulasztásaink sivár idején, pusztulásunk borzalmaiban, betegségünk visszataszító tünetei között és végső elhagyatottságunkban érezte velünk leginkább szeretetét,

akkor nyújtotta felénk leggyorsabban jóakaró, felemelő karját és akkor hallatta legsűrűbben segélytkérő szavát érdekünkben!

Kezet a szívre! Ki, hol, mikor szeretett minket ilyen éltetőén, bensőségesen, melegen, áldozatosan, szinte áradózóan s pazarlóan nyíltan, bátran, férfiasan, mint a pápaság, még pedig nem 1—2 éven vagy évtizeden, hanem 900 esztendőn át megszakítás nélkül?!

A pápák érdemeinek elsortolásánál Szent Ágoston szavaival meg kell vallanunk, hogy „*Hic copia magis, quam inopia impedior.*”¹

(Vége a II. Résznek.)

¹ Sz. Ágoston: Civit. Dei. cap. 15.

III. RÉSZ.

Pápai követek és nunciusok a magyarság szolgálatában.

124. FEJEZET.

Pápai követek és nunciusok.

A XV. század végéig a római szentszék rendes körülmények között levélváltás útján is elintézte a folyó ügyeket a különféle államokkal vagy államfökkal. Ha azonban olyan fontosabb ügy merült fel vagy nagyobb arányú baj mutatkozott, amely szorgasabb utánjárást, erélyesebb intézkedést vagy részletesebb beszámolót követelt, a Szentszék pápai követet, ú. n. legátust küldött az illető országba, aki dolga végeztével ismét visszavonult.

A XVI. század elejétől kezdve már állandó jellegű pápai követségek is keletkeztek. A nagyobb államokhoz állandó szolgálattételre küldött pápai követeket nunciusoknak nevezzük. (A nuncius szó a római császárság idejéből származik és azt a pápai követekre a XVI. század óta alkalmazták rendszeresen.¹)

A nunciusok feladatai: a Szentszék és az illető állam között az összeköttetést fenntartani, a pápát az illető állam nevezetesebb egyházi eseményeiről értesíteni és néhány pusztán egyházi ügyben bizonyos felügyeletet, illetve ellenőrzést gyakorolni. A nunciusok nagyköveti rangban vannak és 1815 óta a diplomáciai karnak rangban legidősebbjei (doyenjei).

A római szentszék, mint látni fogjuk, hozzánk küldött követeiben széles látókörű, önzetlen, nagyjellemű, áldozatos lelkű férfiakkal ajándékozta meg Hazánkat. Bátor kezdeményezők, bölcs államférifiak, megközelíthetetlen és megvesztegethetetlen, pártón felül álló egyének voltak, akik királyainkat és a nemzetet minden irányban segítették, támogatták, emelték, erősítették, tanácsaikkal irányították és ezzel hatalmas nemzetépítő, nemzetvédő és nemzetfenntartó munkát végeztek.

¹ Dr. Lutter Ferenc: A Szentszék diplomáciája. Magy. Kath. Almanach. 1929. 74.

125. FEJEZET.

Gergely bíboros és Fülöp fermói püspök.

Már Imre királyt András öccsével, valamint Ausztriával (Konrád mainzi érsekkel karoltve) III. Ince pápa követe, Gergely bíboros békítette ki.¹

IV. László királyunk idejében Fülöp, fermói püspök, pápai követ képviselte Hazánkban a tetterőt, az áldozatos munkát és a jó tanácsot. III. Miklós pápa küldte őt *a magyar urak megkeresésére* Hazánkba „a béke angyala gyanánt az Úr nevében”.

1279. elején érkezett az országba és azóta szakadatlanul és fáradhatatlanul működött, tett-vett, tanított, intett, korholt, utazott, békített, közvetített s áldozott Hazánk érdekében.

Ő volt az egyedüli, aki a méltatlanul élő, buja, erkölcsstelen és az egész országot megbotránkoztató király bűneit szemére vetette s ostorozta, őt a jára intette, időről-időre a javulás útjára vezette és jótékonyságra ösztönözte. Elérte, hogy László 1275. júniusában a főurak jelenlétében ünnepélyes esküvel ígérite javulását és kötelezte magát, hogy húsz nap múlva össze fogja híjni az országgyűlést, amit be is váltott. Az országgyűlés július derekán Tétényben gyűlt össze és több hasznos, szükséges és üdvös határozatot hozott (1275.). Ám amint szétozott az országgyűlés, a király ismét kunjaihoz tért, Édua karjaiba vetette magát és teljesen elhanyagolta az ország ügyeit. A pápai követ erélyesen felszólította Lászlót, hogy teljesítse királyi kötelességeit és hajtsa, illetve hajtassa végre a törvényeket. A király azonban fittyet hánnyt az intő szóra, sőt a kunok biztatására megtiltotta a budai várba összehívott országos zsinat megtartását is. Azonban a magyarság tudta s érezte, hogy az országban ki képviseli és hordja szívén a Haza érdekét. Ezért nem a király, hanem a pápai követ mellé állt. Sem a nádor, sem a kormány, sem a budai polgárság nem engedelmeskedett a királynak, hanem ellenkezően segédkezett a zsinat összehívásán, amely ismét számos, rendkívül üdvös határozatot hozott.

Persze a botrányos életet folytatni óhajtó király szemében szálka volt a pápai követ. Ezért elfogatta és kiszolgáltatta legnagyobb ellenségeinek, a kunoknak. „A pápai követ és közvetve a pápa személye ellen elkövetett durva sértés — írja Hóman — nagy felháborodást keltett a kereszteny magyarság körében. Maguk a kormányon levő főurak is királyuk ellen fordultak s a tiszántúli urak — a merényletre merénylettel felelve — elfogták Lászlót.”² És jó is volt, hogy elfogták a királyt, mert egyébként a kunok kivégezték volna a pápai követet. Már ki is hurcolták a nyilazó-lötérre, hogy itt agyonnyilazzák. Csak az utolsó pillanatban kegyelmeztek meg neki, attól való félelmükben, hogy a főurak Fülöp meggyilkolását a kirá-

¹ Fejér: Cod. dipl. II. 413.; Hóman—Szekfű: i. m. II. 11.

² Hóman—Szekfű: i. m. II. 225.

lyon bosszulhatják meg. Mily nagy becsben kellett állnia Fülöp követnek, hogy a lovagiasságról és királyhűségről híres magyar főurak a király fölkent személyének elfogatásától sem riadtak vissza, csak hogy megmentsék és az ország javára ismét szabaddá tegyék a pápai követet, a „tiszteletre méltó és bölcs férfiút”.¹

Fülöp pápai követ eszközölte ki, hogy a király szabadon bo-csássza embertelenül börtönbe zárt, derék, erkölcsös feleségét, Anjou Erzsébetet.

Ha Kun László hallgat Fülöp pápai követ intéseire, sok vérontás, kegyetlenkedés, nőgyalázás és egyéb bűn elmaradhatott volna. Nem pusztult volna el Székesfehérvár, az ősi koronázó templommal együtt, amelynek sekrestyéjében századok óta sérтetlenül őrizték a királyok és országok levéltárát. így azonban a nemzetet és ennek történelmét soha jóvá nem tehető, végzetes kár érte.¹

Tudjuk, hogy a hatalmas Kőszegiek és a Németújvári grófok csak a pápai követ közvetítésére hódoltak meg a királynak.

Hogy a pápai követ mennyire féken tudta tartani az uralkodó főurakat, mutatja az a körülmény, hogy amikor Fülöp, harmadfélévi itt tartózkodása után, 1281 nyarán, Lengyelországba távozott, a hatalmas Kőszegi Iván nyomban felhasználva a kedvező alkalmat, a királyt hatalmába kerítette, a nádor birtokát fegyveres erővel elköbozta és magát neveztette ki nádorrá.²

IV. László uralkodása alatt az esztergomi szék megüresedvén, az érdemtelen önjelöltek versengése miatt az érsekség hosszú ideig üresen állott. Végre a pápa Fülöp követnek javaslatára elutasította az összes versengőket és új embert nevezett ki: a feddhetetlen életű, bölcs, vérbeli magyar Ledomér páspóköt (1279). És íme ez a Ledomér lett „Kun László súlyedő korának legnevesebb alakja”. A pápai követen kívül ő tartott lelket az országban. Nagy jelme előtt kivételek nélkül mindenki meghajolt, mindenki tisztelte és nagyrabecsülte. ő lett az ország és a király főtámasza, aki évtizeden át egyúttal kiváló bölcseséggel és buzgósággal kormányozta a magyar egyházzat. „Nélküle — állapítja meg dr. Karácsonyi János — a király már 1285-ben elvesztette volna trónját és Hazánk kényuralmak martaléka lett volna.”³ Az utolsó árpádhai király egyenesen csakis Ledomérnek köszönhette megkoronáztatását. Ledomér hívta őt meg és koronázta királlyá.

Mennyi jóakaratot, szeretetet, gondoskodást, érdeklődést tanúsított és sugárzott ki Fülöp követ!⁵

¹ Pauler üy.: i. m. II. 474.

² V. ö. Hóman—Szekfű: i. m. II. 233.

³ U. o. II. 226.

⁴ Dr. Karácsonyi János: Magyarorsz. egyháztört. 35.

⁵ Ezekután tehát nem csodálkozunk, ha a legtöbb történelmi tankönyvünk Fülöp nevét, szereplését és érdemeit annyira elhallgatja, hogy még a nevét sem említi. A pogány, erkölcselen kunok megkegyelmeztek neki, de magyar történetíróink az elhallgatás előkelő fitymálásával kivégzik és kijuttják történelmünkönkből azt a pápai követet, akit korának magyarsága saját királyának is elébe helyezett és akinek nagysága, tekintélye és érdemei előtt az egész ország tisztelettel, hódolattal és mélységes hálával meghajolt.

126. FEJEZET.

Gentile.

Amikor a cseh Vencel és a bajor Ottó csúfos kudarca után Károly Róbert maradt az egyedüli trónigénylő, őt éppen a leghatalmasabb főurak csak önző engedmények árán voltak hajlandók királynak elismerni. Sőt a papság és szerzetesség tekintélyes része sem hajlott Károly Róbert oldalára. Az ország véres küzdelmek elő nézett, amelyeket csak egyezkedéssel vagy meggyőzéssel lehetett megelőzni. Ámde ki vállalhatta volna ezt a nehéznél nehezebb feladatot? A hatalmas Németújváriak valóságos bűnszövetkezetet alkottak. „Nincs a bűnöknek olyan faja, amelyet e család tagjai el nem követtek volna, elkezdve a király- és hazaárulástól, a királyi család meggyilkolásáig, templomok fosztogatásáig, útonállásig. Telhetetlen, kegyetlen, rabló, szószegő had.”¹ Csák Máté 13 vármegye és 30 város ura volt, király módjára nádort, kancellárt és tárnomestert tartott.² Róla a király tanácsosai úgy nyilatkoztak, hogy lehetetlen reá támaszkodni és nem lehet bízni benne, ígéretét csak azért szokta esküvel megerősíteni, hogy biztosabban csalhasson.³ László vajda nem igen állott mögötte hírhedt kortársainak. Rablótermészetű, alattomos, furfangos, erőszakos, az eszközökben nem igen válogató főür volt. Nemcsak temérdek földet és kincset harácsolt össze királyi és papi birtokokból, hanem még a magyar szent koronát s a királyi jelvényeket is markában tartotta.

Ilyen körülmények között ki vállalkozhatott volna az ország közvéleményének egységesse tételere? Pártatlan magyar tekintély nem akadt az országban. A lehetetlennek látszó feladatot egy ferencrendi barátból lett pápai követ vállalta: Gentile. V. Kelemen küldte Hazánkba követül Fra Gentile-t vagy — ahogyan nálunk latinul neveztek — Gentilis de Monteflórum bíborost (1308). Okos, körültekintő, kíméletes és tapintatos ember volt, de ha kellett, erélyes és szigorú is tudott lenni.

Gentile szinte csodát művelt. A pálosok kolostorában történt találkozáson Csák Mátét hűség-nyilatkozatra bírta Károly király iránt, sőt később azt is megígérte vele, hogy közreműködik a királyi javak visszaszerzésében.⁴ Henrik bánnal is egyezségre jutott. Egyes-egyedül Gentile erélyes fellépésének lehetett köszönni azt is, hogy László, erdélyi vajda, kiadta Szent István koronáját és a koronázó jelvényeket. Hiszen tudjuk, hogy a Szent Koronával való megkoronázás nélkül a nép soha törvényesnek el nem ismerte volna a királyt. Más koronával való megkoronázást pedig nem tekintette

¹ Szilágyi Sándor: A magy. nemz. tört. III. 36.

² Hóman—Szekfű: i. m. II. 259.

³ Fraknói: Magyarorsz. és a róm. szentsz. I. 123.

⁴ Miskolczy István: Magyarország az Anjouk korában. Bpest. 1923. 17.

teljes érvényűnek. A 18 esztendő óta tartott egyenetlenség, trónviszály, pártvillongás és testvérharc után Gentile teremtette meg újból a várva-várt egységet és egyetértést és ezzel annyira megszilárdította a királyi trónt, hogy azt többé sem külső sem belső ellenesség nem volt képes megzavarni. Az országban óriási volt az örööm, hogy a béke végre helyreállt, az emberek egymást csókolgatták és háláéneket zengtek az Urnák.¹

Gentilenek oroszlánrészre volt abban, hogy megszilárdulhatott Károly Róbert trónja² és vele kezdetét vehette az Anjouk dicső korszaka, akik alatt Magyarország fénykorát érte el.³

127. FEJEZET.

Hazánkért hősi halált halt két pápai követ.

Az egyik volt Cesarini Julián. Előkelő, de teljesen elszegényedett családból származott. Iskoláit is csak úgy tudta elvégezni, hogy nappal jobb családok gyermekeit tanította, az itt összegyűjtött gyertya-maradványoknak pislogó fényénél éjjel önmagát művelte. Alighogy a jogtudori fokozatot elnyerte, feltűnő, fényes tehetsége folytán márás megszerezte a páduai egyetem tanszékét. A diplomata Branda bíboros azonban rábeszélte, hogy pápai szolgálatba lépjen. Cesarini engedett is és Brandával együtt bejárta Közép-Európát és több ízben Magyarországon is megfordult Zsigmond udvarában.⁴ Majd önálló küldetésekben egész Európát bejárta, még pedig olyan eredményesen, hogy a pápa bíborossá nevezte ki, sőt nemsokára a Bázelbe egybehívott egyetemes zsinat vezetését is rábízta, amelynek 30 ülésen át kiváló tapintatú elnöke volt.⁵

Julián rendkívül magas műveltségű, tapintatos, lángbuzgalmú, bátor lelkű és szent életű főpap volt. Otthon állandóan szörruhát viselt, sokat sanyargatta magát, minden éjtszaka felkelt, hogy éjjeli nyugalmát a kápolnai imádkozással megszakítsa. A kisjövedelmű grosssettoi püspökségen kívül más javadalmat sehogysem akart elfogadni, sőt követségei alkalmával még a fejedelmek, főurak vagy főpapok szokásos ajándékait is mindig visszautasította.⁶ Erkölcsi nagysága előtt még ama kor egyházzellenes gúnyolói is meghajoltak.

¹ Szilágyi S.: A magy. nemz. tört. III. 39—40.

² U. o. III. 49.

³ üentileről értékes adatokat közöl: Botka Tivadar: Csák Máté és kortársai c. műve. M. Tud. Akad., „Értekezések” között 1873.

⁴ Fraknói: Cesarini Julián 18.

⁵ Katona: XIII. 331.

⁶ Fraknói: Cesarini Julián 18.

A milanói fejedelem Juliánt Ulászlóhoz küldött levelében így jellemzi: „Az Isten Juliánt, az Egyház e leghűségesebb bíborosát, apostoli követét, az életszentséggel és az erények tisztaságával fénymű atyát, mint második Mózest adta nekünk, bölcsességgel tündöklőt, kinek elméjében a legszentebb gondolatok honolnak, ajkairól az élet élő szavai folynak, tetteiben a vallás és lelkismeretesség nyilvánulnak; stb.”² És hogy milyen lelkes szavakkal emlékszik meg Juliánról Hunyadi János, azt könyvünk I. részében (35. fejezetben) már hallottuk.

A pápai udvarnak ezt a kitűnőséget küldte IV. Jenő pápa 1442-ben Hazánkba, kettős feladattal bízva meg őt. Az egyik volt, hogy Hazánkban akadályozza meg a kitörni készülő polgárháborút és állítsa helyre a belső nyugalmat; a másik feladata volt, hogy Magyarországon kívül még Lengyel- és Csehországot is megnyerje a törökellenes hadjárat eszméjének.

Azóta, hogy Julián bíboros Budára érkezett, Hunyadit kivéve, senki sem volt az országban, aki olyan buzgón és önzetlenül fáradozott volna érdekünkben, mint ő. Ezirányú befolyását nemcsak itthon a királynál és a rendeknél, hanem a külföldön is áldásosán tudta gyümölcsöztetni.

Tudjuk hogy az ország megoszlott Ulászló és a csecsemő (V.) László érdekeit védő Erzsébet övv. királyné között. A kibékítési kísérletek kudarccal végződtek, sőt a viszállyal annyira elmérgesedett, hogy Murád a küszöbön álló polgárháború következetében elérkezettnek láttá az időt Nándorfehérvár megostromlására. Ütött tehát a veszély órája és ezért gondolt ránk a pápa Julián küldésével. A bíboros azonnal kezébe vette a kibékítés ügyét. Bizony ez nem volt könnyű. Mindkét részről akadályokat gördítettek a megegyezés elő. Ulászló kijelentette, hogy „Inkább kész meghalni, mintsem a magyar király címéről lemondani.” Erzsébet viszont úgy nyilatkozott, hogy „Inkább az életéről mond le, mintsem a fiát megillető királyi címet másnak átengedje.” Ám Cesarini páratlan türelmének, bölcsességének, pártatlanságának, tapintatának és fáradozásának mégis sikerült a két felet kibékíteni (1444. dec. 13.). *Ezzel Hazánkat megkímélte a véres polgárháborútól és ennek szörnyű következményeitől.*

A királynénak nemsokára bekövetkezett halála után azonban a király legelkeseredettebb híve III. Frigyeshez fordultak, mint a kis - László gyámjához, hogy lépjön fel a király ellen. „Cesarini Juliánnak — írja Hóman — sikerült ezt a mozgalmat is meghiúsítani. Rábírta Frigyst, hogy a török háborúra való tekintettel mondjon le a fegyveres támadásról s ami ennél is fontosabb, egyéves fegyverszünetet kezdeményezett Ulászló és a László-párt élén álló cseh Giskra között.”² Frigyes Ulászló királyhoz intézett levelében kiemelte Cesarini érdemeit, közli ama meggyőződését, hogy „Mindaz amit a bíboros úr kigondol és javasol, az ország javára szolgál”.³

¹ Katona: XIII. 277—278.; Vaszary K.: i. m. 49—50.

² Hóman—Szekfű: i. m. III. 275.

³ Fraknói: Cesarini Julián. 37.

Most az ország már egységesen fordulhatott a török ellen. Julián is küldetése föcéjának tekintette a török veszély elhárítását. E pontban nem ismert nehézséget fáradtságot és akadályt.

Nemcsak Hazánkban lelkesített toborzott gyűjtött hanem már előzetesen kieszközölte a pápánál, a velencei dogénál és a burgundi fejedelemnél a tervet, hogy a magyar sereggel egyidőben hajóhaddal akadályozzák meg a töröknek Európába való jövetelét.

Bár a tengeri vállalkozás meghiúsult, Hazánk nem maradt tétlen. *Amikor Ulászló (1443. júl. 22-én) 40.000 fegyveres élén harcra indult, a pápai követ is vele tartott.*¹ A seregben pápai pénzen fogadt cseh vitézek és ezekhez csatlakozott keresztesek is résztvettek.²

A magyar sereg győzelmesen haladt előre. Julián buzdító, bátorító és lelkesítő beszédével állandóan élesztette a harci kedvet. Amikor az első győzedelmes hadjáratból visszatértek, a király a dicső haditettek emlékének megörökítése végett a 12 legkiválóbb magyar és ugyanannyi lengyel vitéznek megengedte, hogy címeres pajzsot helyezhessen el a templom falán. Amikor a király Juliánt is kitüntette ezzel az elismeréssel, a követ kifejezte óhajtását, hogy a magyar pajzsok sorába akarja az övét helyeztetni.³ Julián pajzsa közvetlenül Hunyadi János mellé került.⁴

A kitüntetést tetézte a pápa dicsérő irata, amely kiemelte Cesarini „okosságát az ügyek elintézésében, gyorsaságát feladatai megoldásában, tapintatosságát a viszállykodók kibékítésében, erős lelkét a veszélyek között, békétürését a nehézségekkel szemben, valamint lángoló buzgalmát, amelyet a keresztenység javainak előmozdításában tanúsít.”⁵ A pápa egyben nagyobb összeget bocsátott Ulászló és Cesarini rendelkezésére.⁶

Cesarini a következő év hadikészületeiben is tevékeny részt vett, sőt a haditerü megállapításában döntő szava volt.⁷

Ámde mielőtt Ulászló a hadjáratra megindult volna, biztosítania kellett magát a felől hogy távolléte alatt az országot a német Frigyes nem támadja meg. Ismét Julián volt az aki a tár-gyalást megindította. A németek el is jöttek Budára, hogy a kölcsönös béke feltételeit megtárgyalják. A magyarok és németek között azonban olyan ellentétek merültek fel, hogy a két fél eredménytelenül ment széjjel. A szakítás tehát elkerülhetetlennek látszott. Ekkor lépett közbe Julián, aki ügyességgel visszatartotta a németeket és kieszközölte Ulászló és Frigyes között a kétévi fegyverszünetet. *Ezzel a báboros elhárította a török elleni hadjárat megindításának egyedüli akadályát.*

Julián még tovább akart menni. A németek részéről nemcsak

¹ Fraknói: Cesarini J., m. f. 37., és Szilágyi: A magy. nemz. tört. IV. 31.

² Fraknói: Cesarini J., m. f. 37.

³ Fraknói: Cesarini Julián 40.

⁴ Szilágyi S.: A magy. nemz. tört. IV. 36.

⁵ Fraknói: Cesarini Julián 41.

⁶ U. o. 42.

⁷ U. o. 46. és Fraknói: Magyarorsz. és a róm. Szentsz. 55—56.

békét, és hábatámadás elleni biztosítékot kért, hanem a török elleni harcban való tényleges részvételt és közreműködést is, azonban e téren fáradozása nem járt eredménnyel.

A szegedi békekötésről, majd a háború folytatását megerősítő eskürol könyvünk I. részében már szólottunk.

A török ellen induló magyar sereg 6.000 magyarból, 4.000 lengyelből, Hunyadi 5.000, Drakul vajda 4.000 emberéből és a pápai követ 1.000 keresztesből állott.

A szerencsétlenül végződött várnai ütközetben, amelyben mintegy ötszörösen nagyobb számú ellenséggel kellett megküzdenünk, *Julián egy zászlóalj élén vett részt*. Megsebesült, több sebből vérzett, de még volt annyi ereje, hogy — látva a király halálát követő általános sereg-feloszlást — mint Hunyadi, ő is menekülni igyekezett. Ám amint a véreszteségtől elbágyadtan, vízhez érve megpihent és lovát megitatta,¹ körülvették a katonák és megölték² az alig 50 éves követet.

Hunyadi János szavait idézve: „Cesarini követ erényei és tekintélye Hazánk üdvének szilárd alapjai valának.”³

Cesarinin kívül még egy pápai követ esett el magyar ügyért vívott harcban. 1448. okt. 18-án kezdődött a Hunyadi vezette rigómezei csata. Árulás következtében veszítettük el a két nap, két éjjel szüntelenül folyt rettenetes küzdelmet. A harcban egyetlen főpap esett el: a coronai püspök, aki *mint pápai követ* kísérte el Hunyadit az ütközetbe.⁴

íme két pápai követet övező körül a Hazánk ügyéért szenvédett hősi halál dicsősége. Illő, hogy a hazafias, hálás kegyelet meghajtsa előttük a tisztelet, elismerés és nagyrabecsülés zászlaját.

128. FEJEZET.

„Az emberiség dísze.”

A XV. század közepe táján a legnevezetesebb, legtekintélyesebb és legbecsültebb bíboros a spanyol Juan de Carvajal volt (1401 — 1469). Pastor, a pápák történetének legszakavatottabb ismerője ezt írja: „Als der trefflichste von allen Cardinälen galt allgemein de Carvajal. Die ungewöhnliche Hoheit und Tiefe von Carvajals Charakter hat selbst Schriftstellern, die mit übertriebener Härte zu ur-

¹ Aeneas Sylvius 1445 szept. 13-án kelt levele Bécsből. Id.: Fraknói: Cesarini Julián 133.

² Fraknói: Cesarini Julián 84. és 132—134.

³ Katona: XIII. 442.

⁴ Bonfini: Rer. hung. Decades III. lib. VII. 372. Bölcsey Ödön: Harcban elesett főpapok. Magyar Kultúra. 1915. I. köt. 14.

teilen pflegen, Achtung und Anerkennung, ja Bewunderung abgennöthigt. Carvajal war in der Tat eine Zierde des hl. Collegiums, der Kirche und der Menschheit.”^x „A bíborosi testületnek és az emberiségnek ezt a díszét” küldte a pápa — hozzánk!

Carvajal elsőízben már 1442-ben megjelent Hazánkban Cesareni Julián bíboros oldalán, úgyhogy már akkor alkalma nyílt Hazánk belső ügyeinek és viszonyainak megismerésére. Önálló követként a pápa 1447. nyarán küldötte Cseh- és Magyarországbba. Előbbi, a csehek kibékítése végett, utóbbiba, hogy Hazánk érdekeit felkarolja.²

Hunyadit egyedül csak a Frigyessel való viszály tartotta vissza a török háború folytatásától. Ezt maga Hunyadi is hangoztatta.³ Ezért már 1446-ban kísérletet tett a magyar és osztrák rendek együttműködésére.⁴ A következő év februárjában fényes főpapi és főúri követség ment Bécsbe a békétárgyalásra, de eredményt ez sem ért el.⁵ „Csak — állapítja meg Hóman — mikor V. Miklós pápa Carvajal János bíborost küldte ki a viszály elintézésére, sikerült 1447. júl. 1-én, legalább kétéves fegyverszünetet elérni.”⁶

Az 1447. év júniusában Radkersburgban a magyarországi rendek és Frigyes között kötött fegyverszüneti szerződésben megállapodtak, hogy Szent Márton napján mind a két fél 8—8 biztost küld Bécsbe, akik a pápai követ közbenjárása mellett az állandó béke érdekében tanácskozni fognak.

Carvajal már ősz elején megjelent Frigyes udvarában, de a november 11-ére kitűzött békétárgyalásokra a magyar biztosok nem érkeztek meg. A püspöki követ löbb hélig hiába várt rájuk. Ekkor bizalmas barátjához, Vitéz János váradi püspökhöz fordult. Ez közbenjárt Hunyadinál, hogy méltányolván a pápa buzgóságát, „amely-lyel bizonyítja, hogy a másokat emésztő tűz őt is égeti”, siettesse a biztosok útbaindítását. A kormányzó azonnal utasította a biztosokat, hogy jan. 8-án (1448) jelenjenek meg Bécsben. Ám a biztosok ezt a napot sem tartották meg. Csak január második felében jöttek össze, de ekkor sem Bécsben, hanem — Budán és nem nyolcan, hanem csak heten. Ekkor Frigystől és a pápai követtől előbb személyi biztonságukra vonatkozó biztosítékokat követeltek és csak miután ezeket megkapták, indultak Bécsbe, ahová három és fél havi késéssel érkeztek meg (febr. utolsó és márc. első napjaiban).⁷

A békétárgyalások eredmény nélkül végződtek, de nehogy a két fél között a kapcsolat végkép elszakadjon, Carvajal megígérte, hogy

¹ Pastor: i. m. II. kiad. I. 296.

² Fraknói: Carvajal János b. b. magyarországi követségei 9.

³ Hóman—Szekfű: i. m. III. 292.

⁴ U. o. III. 291.

⁵ U. o.: i. m. III. 292.

⁶ U. o. III. 291—292. Bár nem tudom, nincs-e e helyen⁸ tévedés, mert Fraknói szerint Carvajal csak 1447. aug. 4-én kapta meg a *f>ápa megbízó levelét. (Fraknói: Carvajal János bíb. magyarországi követségei 11.)

⁷ Fraknói: Carvajal János bíb. magyorsz. követségei 11—12.

tavasszal személyesen keresi fel a magyar biztosokat a további teenők megbeszélése végett.

Közben Hunyadi János össze akarta hívni Pestre a magyar országgyűlést, de a megnyitását egyre halasztotta, mert Carvajal a bécsi tárgyalások után a pápa megbízásából Csehországba utazott és *Hunyadi mindenáron azt akarta, hogy a magyar országgyűlésen a pápai követ jelen legyen.*¹ Carvajal azonban nem tudott hamar végezni Csehországban és ezért nem is jelenhetett meg az országgyűlésen.

Carvajal nemsokára újabb közvetítéssel rántotta ki a fenyégető háború méregfogát. Szentmiklósi Pongrác és Ország Mihály a maguk szakállára be-betörtek Osztrák-országba, sőt nyíltan megízették a háborút Frigyesnek. Ekkor lépett közbe Carvajal és gróf Cilliéi Ulrikkal egyetemben békét teremtett Frigyes és a nevezett két magyar úr között.

1449-ben a pápa visszahívta Carvajalt Rómába, ahol hét évet töltött, de ez idő alatt is fenntartotta szoros összeköttetéseit magyar ismerőseivel.

1452-ben a magyar, cseh és osztrák rendek szövetséget kötöttek, hogy a 12 éves László királyt kiszabadítják Frigyes gyámsága alól. A pápa támogatását is meg akarták nyerni és e végből a magyar, cseh és osztrák rendek egyértelműen Carvajalt kérték fel közbenjárójáról.

Miklós pápa utóda, III. Kallixt, újra Hazánkba küldte Carvajalt. Helyesebben Német-, Magyar- és Lengyelország közös területére rendelte ki. Ámde Carvajalt azóta, hogy újra Budára jött, annyira lekötötte Hazánk ügye s gondja, hogy a pápa más püspököt nevezett ki a bécsi udvarhoz.² Carvajal teljesen a mienk maradt, évekig gondjainkba kapaszkodott, megosztotta velünk a nélkülözés és szenvedés minden keserűségét és készen volt még arra is, hogy küldetését vártoná halállal megkoronázza.

Carvajal érdeme a magyar országgyűlés összehívása is (Budán).

A nándorfehérvári ütközetet megelőzően a magyar rendek többször kérték és sürgették V. László királyunkat, hogy jöjjön az országra és személyes jelenlétével szervezze meg a harcot a török ellen. A király mindenkor megígérte, hogy hazajön, de teljesítésével még akkor is adós maradt, amikor 1455. nov. 16-ára összehívta Budára az országgyűlést. Amit nem tudott elérni a rendek ismételt kérése és sürgetése, azt elérte Carvajal bíboros. Az ő közbenjárására engedett a király és 1456. febr. 6-án a pápai követ kíséretében Budára érkezett.

A király, mint hallottuk, alig tudta összehívni a rendeket az országgyűlésre. Háromszor kellett óket meghívni, míg végre annyian összejöttek, hogy az országgyűlést meg lehetett tartani. E közömbös

¹ Fraknói: Carvajal bíb. magyarországi követségei. 13.

² Pastor: i. m. II. kiad. I. 589. old. 4. jegyz.

hangulatú, nemtörődöm lelkületű országgyűlésbe ismét a pápai követ öntött lelkesedést és áldozatkészséget. Ezt a legilletékesebb tanutói, László királytól tudjuk.¹ „A főtisztelendő legátus — írja róla V. László a pápának — ügyeink pártfogója és igyekezetünk részese. Jelenlétével és tekintélyével nagy segítségünkre volt. Megtanított minket arra, hogy a szükségen az oltalom eszközei, a kötelesség teljesítésében a jutalmat megtaláljuk. Elmondhatjuk, hogy igyekezeteink méltók a legátushoz és igyekezeteinkhez méltó a legátus.”²

Mikor híre érkezett, hogy a szultán hatalmas sereggel Nándorfehérvár ostromára készül, az *országgyűlés határozatából* a primás és Hunyadi azonnal felkereste a pápai legátust és a *király nevében* sürgősen kérte segítségét.³ Carvajal azonnal írt a pápának, a követségehez tartozó uralkodóknak és a milánói hercegnek, meleg, esdő szavakkal kérve segítségüket a magára hagyott Magyarország javára.⁴ Őt magát pedig 1456. ápr. végén már Szegeden találjuk, ahová azért ment, hogy az Alföld lakót megjelenésével is harcra buzdítsa.⁵ Mi több, égett a vágytól, hogy a háborúban részt vegyen, sőt maga vezérelje a sereget az ellenség megtámadására. Ezért egyenesen a véghelyekre akart menni, hogy ezek megerősítése után ott várja meg a háború kezdetét.⁶ Hunyadinak erőlködésébe került, hogy a derék és lelkes követet távoltartsa a harctól. Carvajal, mint maga írja, „fájdalommal és síró lélekkel” engedett. De kijelentette, hogy bármikor kész oda menni, ahol jelenlétét Hunyadi hasznosnak véli. „Az Egyház első századaiban — írja Hunyadinak — a pápák maguk keresték a vértanú halált, szívesen lépek nyom-dokukba.”

Hunyadi azért küldte vissza a követet Szegdről, hogy egyrészt buzdítsa a királyt és a főembereket arra, hogy hadaikkal csatlakozzanak hozzá, másrészt, hogy a király oldala mellett maradva, ellen-súlyozza az ármánykodó Ciliéi gonosz tanácsait.⁷

Carvajal tehát visszatért Budára, de sajnos, nemes lelkének szótala nem talált visszhangra. A királynak első gondja a pénzszerzés volt. Sorra pumpolta a főurakat, még Hunyaditól is 8.000 forintot kért kölcsön, majd — éppen a legválságosabb időben — vadászat ürűgye alatt Budáról Bécsbe ment és mindaddig feléje se nézett országának, míg csak el nem vonult felőle a vész.⁸ És mialatt Ciliéi, a király legbizalmasabb embere, mindenképpen azon mesterkedett, hogy nehézségeket gördítsen Hunyadi terveinek megvalósít-

¹ László király levele Kallixt pápához (1456. ápr. 7.); Katona: XIII. 1041 s köv. Balanyi György: Nándorfehérvár ostroma és fölmentene 1456-ban: Hadtört. Közlem. 1911. 173.

² Fraknói: Magyarorsz. és a róm. szentsz. II. 97.

³ Balanyi György i. h. 173.; Fraknói: Carvajal János bíb. magyarországi, követségei. 28—29.

⁴ Balanyi Gy.: i. h. 173—174.

^{5,6} Fraknói: Carvajal bíb. magyarországi követségei. 30.

⁷ Bölcsekey Ödön: Capisztr. Szent János m. f. II. 267.

⁸ Balanyi Gy.: i. h. 179.

tása elé; szóval, míg a legelső magyar ember és első tanácsosa ulyancsak hazafiatlanul viselkedett, addig Carvajal — ha már forró óhaja szerint nem indulhatott is a harcba, hogy a magyar ügyért vér-tanú halált szenvedjen — legalább felhasználta budai tartózkodását arra, hogy szünet nélkül folytassa a kereszesek gyűjtését, gondos-kodjék a hadianyag és élelem utánszállításáról, leveleiben pedig törekedjék harcra tüzelni a császárt, az osztrák hercegeket és Vencét.¹ Sajnos, a leveleknek nem volt sikere.

Ellenben nagy foganatja volt ama leveleinek, amelyeket Magyarország és a vele szomszédos tartományok papságához intézett, megparancsolva, hogy toborozzanak kereszeseket és küldjék őket Nándorfehérvárra, úgyhogy mindenfelől tömegesen jelentkeztek a kereszt vitézei.

Mikor Carvajal megtudta, hogy a szultán július 1-én óriási hadseregével megkezdte Nándorfehérvár ostromát, gyors futárral meg-üzente Hunyadinak és Kapisztránnak, hogy odázzák el addig az ütközetet, míg ő rövid idő múlva nagyobb számú keresztesetet hozzájuk nem csatlakozik.² De persze a két vezér nem várakozhatott rá.

Ennek ellenére Carvajalnak a nándorfehérvári ütközet meg-nyerésében hatalmas része volt. Ezt a diadalt, mint mondották, a három Jánosnak köszönhetjük: Hunyadi, Kapisztrán és Carvajal Jánosnak. Ahogy a História Bohemiae mondja: „A bíboros-követ-nek, akinek gondoskodása intézte az egész ügyet, Hunyadinak és Kapisztránnak, akik az ütközetet vezényelték.”³

„Három ember — írja Balanyi — vállalkozott arra, hogy pó-tolja a király, a nemzet, sőt az egész kereszteny világ mulasztását: Hunyadi, Carvajal és Kapisztrán. Az előbbi lángoló hazaszeretetét, merész elszántságát és évtizedek harcaiban kipróbált hadvezéri lángelméjét, a második az Egyház óriási szellemi hatalmát, a har-madik az életszentség és elragadó ékesszólás varázsat vitte a csata-terre, hogy feltartóztassa azt a pusztító áradatot, amely már szinte a Duna partjáig ért.”⁴

A pápa is üdvözölte a követét az ütközet után: „Atyai szívünk sugallja nekünk — így írt hozzá, — hogy szerencsét kívánjunk ne-ked fáradtságod gyümölcséihez. Tudjuk, hogy főkép a te tanácsaid-nak és törekvéseidnek köszönhető mindaz, ami a győzelmet elő-se-gítette. A te buzgalmad hozta létre a kereszesek egybesereglését és a magyarországi rendek gyűlésein.”⁵

Mikor Carvajal értesült Ciliéi Ulrik megöletéséről, azonnal fel-kereste a királyt. Kétségekívül odahatott, hogy őt nagybátyja halá-lának megbosszulásától visszatartsa. Célt is ért.⁶ így Carvajal leg-

¹ Katona: XIII. 1049. és Értekezések a tört. tud. köréből XIV. k. 32.

² Fraknói: Carvajal bíb. magyarországi követségei. 32.

³ História Bohemiae 66. fej.

⁴ Balanvi: i. h. 175—176.

⁵ Fraknói: Carvajal bíb. magyarországi követségei. 34. és Bölcsey O.: Cap. sz. János m. f. II. 355.

⁶ Fraknói: Carvajal bíb. magyarországi követségei. 37.

alább Mátyás életét meg tudta menteni. Amikor pedig Hunyadi László kivégzéséről értesült, levélben rögtön tudomására hozta a királynak, hogy egyházi kiközösítést vont magára.¹

A gyermek Mátyás érdekelőben is eljárt és keresztül vitte, hogy a börtönben enyhítettek sorsán és a bilincset is levették róla.

Ugyancsak a pápai követ hatalmas érdeme, hogy a bosszútól lihegő és bosszút esküdött Szilágyi Mihály és a király pártja közzött kitörni látszó polgárháborút megakadályozta.

V. László király halála után az ország fontos lépés előtt állott: ki legyen az új király? Némelyek Hunyadi Mátyásra gondoltak, annál is inkább, mivel már másfél száz év óta idegen származású királyok fejét díszítette a magyar Szent Korona.

Ámde a Mátyás-pártiak törekvése hárrom hatalmas akadályba ütközött. Az egyik volt Mátyás csehországi fogssága, akit még V. László vitt Prágába és akit a király halála után Podjebrád György őrzött. A másik akadály volt Frigyes császár számítása és vágya a magyar trónra; a harmadik pedig Hazánkon belül a Mátyás-ellenes párt hatalma, amelyhez tartozott maga Szécsi Dénes, az ország prímása is.

„Ily körülmények között — mondja Fraknói — Mátyás trónra emelésének érdekében indított vállalkozás sikérének egyik feltétele a Szentszék jóakarata volt. És ezt biztosította Carvajal.”² Carvajal t. i. azonnal és nyíltan Mátyás pártjára lépett.

De nemcsak egyénileg lépett Mátyás pártjára, hanem minden törekvése oda irányult, hogy az egész ország *egyhangúan* válassza meg a nagy Hunyadi János fiát Magyarország királyává.

Ezért elsősorban a Hunyadi-házzal ellenséges főurakat kellett megnyernie. Eloszlatta aggodalmaikat és megnyerte őket Mátyás oldalára, még Szécsi Dénet is. 1458. jan. 23-án tartott miséjén egyaránt megjelentek a Mátyás-pártiak és a Hunyadi-ház volt elleniségei és egymással kezet szorítva, a bíboros áldásában részesültek. Mise után áldomás következett, amelyen az eddig ellenséges érzülettel szemben álló vezérfejfiak kölcsönösen örök barátságot fogadtak.³

Mátyás megválasztását két férfiúnak köszönhetjük: a pápai követnek és Szilágyi Mihálynak.

Ahogy Carvajal Hunyadi János és Kapisztrán életében ezeknek a hon védelmében társa és támogatója volt, haláluk után az egész országban úgyszólva ő maga képviselte a török veszély elleni védekezés, illetve harc gondolatát. Ezt tudta is róla mindenki.

Amikor Szilágyi Mihály hírét vette, hogy a törökök Magyarország ellen készülődnek, azonnal értesítette Carvajalt és felkérte, hogy gyűjtsön kereszeseket.⁴ Később ugyancsak tőle kért 2.000 embert Belgrádba.

¹ Fraknói: Carvajal bíb. magyarországi követségei. 39.

² U. o. 45.

³ Szilágyi S.: A magy. nemz. tört. IV. 177—178.

⁴ Szilágyi Mihálynak 1458. márc. 19-én kelt levele Carvajalhoz.

Carvajalt nem kellett kétszer kérni. Beutazta az egész országot, még akkor is, amikor kínzó láztól égett. Nemsokára már 40.000 keresztest toborzott össze.¹ „A Duna folyam — írja a velencei ügyvivő — a számtalan hajóval, amelyek a harcosokat szállítják, csodás látványt nyújt. Az egész ország mozgásban van.”²

És íme. Maga Mátyás leutazott ugyan Belgrádba, de támadó fellépésre nem érezte magát elég erősnek.³ Ellenben Carvajal, a pap, a bíboros, Brankovics Lázár végrendelete alapján, 1458. őszén maga készült Szerbországba. Fegyverbe szólította a népet, több végvárat átvett és megerősített. *A török csapatokkal ismételten megütközött.* „*Amily óvatos volt a politikában — írja Fraknói, — oly merész volt a háborúban.* Nem egyszer veszélyben forgott, hogy az ellen-ség kezébe kerül.”⁴ De persze, magára hagyatva, erőfeszítését és győzelmeit nem tudta hosszabb időre biztosítani, annál kevésbbé, mivel a tábori élet viszontagságaihoz és fáradalmaihoz nem szokott 57 éves főpap egészisége is megrongálódott.

129. FEJEZET. (Folytatás.) Carvajal, mint békítő és közvetítő.

Már könyvünk I. részében említettük, hogy Carvajal mentette meg Szilágyi Mihályt is, Mátyást is szörnyű végzettől. Szilágyit a haláltól, Mátyást jellege befoltázásától. Szilágyi, aki Mátyásban a királyi méltóságon túl csak rokонт és gyermeket látott, megtagadta tőle az engedelmességet. Ezért Mátyás Szilágyit nemcsak fogásba vetette, de ki is akarta végeztetni. Ezt akadályozta meg Carvajal és ezzel — mint már említettük — lehetővé tette, hogy Mátyást a történelem mégis igazságosnak nevezhette.

De Carvajal nem elégedett meg azzal, hogy Szilágyi életét megmentette, hanem a fogásból is ki akarta szabadítani. Ez irányban is sokat fáradozott a király kiengesztelésén. Mátyás hajthatatlannak mutatkozott. Végre azonban, 1459. augusztusában Carvajal mégis kieszközölte Szilágyi szabadonbocsátását. Mivel azonban a tizenegy havi hosszú fogás megingatta Szilágyi bizalmát királyi unokaöccse iránt, Carvajal szükségesnek látta, hogy Mátyást és nagybátyját személyesen is összehozza s kibékítse. Az öreg Szilágyit királyi biztosító irattal Mátyáshoz vezette, úgyhogy nyolc napi tárgyalás után létrejöhetett a teljes kibékülés.

Hála Carvajal sikeres közbenjárásának, Szilágyi, alighogy ki-szabadult fogásából, azonnal készült a török elleni háborúra, amelyben Carvajal buzgón támogatta. Mielőtt Szilágyi a háborúra

^{1,2} Fraknói V.: Carvajal bíb. magyarországi követségei 52.

³ U. o. 53.

⁴ U. o. 55.

elindult volna, szükségét érezte, hogy a pápai követtel tanácskozzék. Becsén jöttek össze, sajnos, utoljára. Szilágyi a sokkalta nagyobb számú török sereggel való harcban hősi ellenállás után török fogásba került. Konstantinápolyba vitték, ahol lefejezték.

Mikor III. Kallixt halála után II. Pius lépett a pápai trónra, a kereszteny fejedelmeket a török elleni közös fellépés megbeszélése végett Mantuába szándékozott meghívni. E tekintetben a pápa első-sorban Carvajal közreműködését akarta igénybe venni, sőt felszólította, hogy ő maga is jöjjön Mantuába, „mert tanácsait óhajtja”. Ám Mátyás királyunk kérte a pápát, hogy Carvajal bíborost mentse fel a Mantuaban való megjelenéstől, mert „Magyarország érdeke az ő maradását követeli és az ügyek helyes intézésére szükséges az ő jelenléte!”¹

E kérelemre leginkább Mátyás magyar ellenfeleinek lépése adott okot. Ezek összeköttetésbe léptek Frigyes császárral, aki még mindig jogot tartott a magyar koronára, sőt (1459. márc. 4-én) a birtokában levő Szent Koronával meg is koronáztatta magát Magyarország királyává.

Mátyás és Frigyes között kitört az ellenségeskedés. Ekkor közbelépett Carvajal. Először Mátyást kérte meg, hogy vonja vissza hadait Ausztriából, amit a király teljesített is. Ekkor Carvajal a császárt akarta felkeresni, de a császár megelőzte a bíborost, v maga kereste fel Carvajalt ennek lakásán. A bíboros már ez alkalommal felszólította Frigyest, hogy mondjon le a magyar koronáról. A császár néhány napi gondolkodási időt kért. Ápr. 25-én adta meg a választ. Frigyes ez alkalommal két okra hivatkozott, amely miatt a magyar trónra igényt tart. Szerinte Mátyás királyá választását Szilágyi kierőszakolta, tehát az érvénytelen, másodszor pedig ősi szokás szerint a trón azé, aki Szent István koronáját kezében tartja, az pedig ez idő szerint ő, Frigyes. Carvajal először Mátyás megválasztásának törvényes voltát bizonyította, tanúul hivatkozva a választásnál jelen volt velencei követre. Frigyes második jogcímét e szavakkal cáfolta meg: „Felséged állítása szerint a trón azt illeti meg, akinek birtokában van a korona. Már most kérdem, ha valaki felségedtől magához ragadná a császári koronát, átadná neki felséged az uralkodást? Ezeknél fogva kérem felségedet, hogy a magyar királyt ne háborgassa, akinek elmozdítása a keresztenység javát veszélyeztetné, amiért is Ő Szentsége szükség esetén még fegyverrel is kénytelen volna őt megoltalmazni.”²

Mivel szavai és érvei Frigyesnél süket fülekre találtak, Carvajal Prágába sietett, hogy Podjebrádot a császárral való szövetségről Mátyás javára lebeszélje, ami sikerült is neki, sőt arra bírta a cseh királyt, hogy közbenjárását a vetélytársaknak felajánljá.³ Azóta gyűlölte Frigyes a bíborost. Carvajalnak sikerült a magyar pártütőket

¹ Fraknói V.: Carvajal bíb. magyarországi követségei. 57.

² Szilágyi S.: A magy. nemz. tört. IV. 198.

³ Fraknói: Carvajal bíb. magyarországi követségei.. 61.

is részben egyházi büntetéssel, részben jó szóval kibékíteni a királytal.

Amikor a pápa sürgette, hogy Frigyes és Mátyás között újból meginduljanak a közvetlen tárgyalások Carvajal közbenjárása mellett, a *császár tiltakozott Carvajal közbenjárói tiszte ellen azon a címen, hogy a bíboros következetes határozottsággal mindig a magyar király érdekeit karolta fel és oltalmazta.*¹ Mi több, a császár a pápától Carvajal visszahívását is kérte, de a pápa e kérést megtagadta. Hogy a pápa mégis némi engedményt tegyen a császárnak, melléje Carvajal helyett új követet rendelt Bessarion személyében. De az új követ is nem a császár, hanem Mátyás jogát vitatta a magyar trónra.

Carvajal Podjedbrád és Mátyás között is jó viszonyt teremtett. Mátyás nőül kérte a cseh király leányát. Ez ügyben megindult tárgyalásokban Carvajalnak annyival is inkább nagyrésze lehetett, mert Podjebráddal állandóan jó viszonyt tartott fenn.² A közvetítés sikerrel is járt.

És most bámuljuk meg Carvajal páratlan önzetlenségét és Hazánk iránt tanúsított meleg, áldozatos szeretetét.

A 60 éves pápai követ egészsége megrendült, súlyos betegsége esett, ereje hanyatlott. Rómába küldött levelei tele voltak panasszal. A pápa egyrészt méltányolta Carvajalnak pihenés utáni vágyát, másrészről meg szívesen is látta volna maga mellett a nagy tapasztalatú, széles látókörű bíborost, hogy tanácsait kikérhesse. Ezért felhatalmazta, hogy visszatérhet Rómába. Ám ugyanakkor, amikor a pápai irat kezéhez jutott, Kelet felől hírek érkeztek, hogy a szultán Nándorfehérvár ellen indul. Mátyás kérlelte a bíborost, hogy e válságossá válható időben ne hagyja el. És az öreg Carvajal készségesen teljesítette a király kívánságát és bejelentette a pápának, hogy betegsége ellenére az országban marad. Habár a török támadás elmaradt, a résen lenni akaró Carvajal az 1461 -i esztendőt és a következőknek első hónapjait is Hazánkban töltötte. És nem hiába. Részt vett a császárral kötendő béke ügyében tartott tárgyalásokon, amelyeknek eredménye volt az 1462-ben kötött béke,³ úgyhogy Carvajal most már nyugodt lélekkel távozhatott Magyarországból, tudva, hogy a török nem támad, a magyar király pedig mind Podjebráddal, mind Frigyessel kibékült.

Hazaérve, szegényes házba húzódott, bútorzata és ruházata is egyszerű volt, ruhája alatt vezeklő övet hordott, erős bőjtel sanyargatta testét, csak a szegények segélyezésében és a templomok felruházásában mutatkozott gazdagnak.

Láttuk, hogy Carvajal mélyen nyúlt hazai történelmünkbe és ez irányban óriási érdemeket szerzett. A király nem tudta nélkülözni. Mátyás nem tartozott azokhoz, akik lekötik magukat egy személy-

¹ Fraknói V.: Carvajal bíb. magyarországi követségei.

² U. o. 69—70.

³ Hóman—Szekfű: i. m. III. 329.

hez, de Carvajalt, mint hallottuk, két ízben is visszatartotta, amikor a pápa vissza akarta hívni és kérlelte, hogy maradjon az országban. De nemcsak a király értékelte a bíborost. „Egyházi és világi hatóságok, papok és hívek fordultak hozzá, kérve majd intézkedését, majd közbenjárását.”¹ És a pápai követ mindenkor mindenki-nek előzékeny szívességgel állott rendelkezésére.

Mikor végre megtört egészsége miatt mégis kényszerült el-hagyni az országot, a király és a főurak egyaránt őszintén fájlalták távozását. „Nem tudtak megbékálni azzal a gondolattal, hogy bölcseségenek és lelkesedésének támogatásától örökre meg legyenek fosztva.”² Amikor a követ már Rómában volt, a magyar kormány újra megkísérelte, hogy visszakérje. A velenceiek is támogatták a kérést. A következő évben megújították a kérelmet, de a pápa nem vehette a lelkére, hogy a súlyos beteg bíborost ismét Hazánkba rendelje. Ellenben Rómában Carvajalt a pápa elhalmozta szeretetével, kitüntetésekkel és legbizalmasabb tanácsosává tette.

De ha Carvajal teste távol volt is Hazánktól, lelkével ezentúl is hűségesen, szeretettel, önzetlenül szolgálta a magyar ügyet. „Mátyás király minden fontos ügyben igénybe vette támogatását. Rómába küldött követeit hozzá utasította, hangsúlyozva, hogy megkülönböztetett bizalmát veti a bíborosba, országának kiváló buzgósága pártfogóját és ügyvédjét tiszteletbenne.”³ Ilyen magasztaló szavakkal dicsőíti: „Sua sapientia et diligentia ostendit, quantus qualisque et Hungarorum et omnium Christianorum sit Patrónus.” Majd: „Tanquam in Advocato singulari fiduciam geramus speciassiam.”⁴

Amikor a pápa 1464 tavaszán támadó hadjáratra szánta el magát a török ellen, a 63 éves, beteg Carvajal nemcsak lelkesedéssel ajánlotta fel szolgálatait, hanem vállalta az Olaszországban gyülekező keresztesek vezérletét és ajánlkozott, hogy felszabadítja Raguzát.

Mikor Mátyás Podjebrád ellen háborút akart indítani, Carvajal azon volt, hogy részünkre a Szentszék legnagyobb méretű támogatását biztosítsa. De a háború kimenetelét már nem érte meg. 1470. decemberében visszaadta gazdag, nemes lelkét Teremtőjének.

Carvajal nagysága, jellege, életszentsége, megközelíthetetlensége, bölcsesége meghódította számára csaknem az egész világot. Maga II. Pius pápa, a nagy humanista író írja róla: „A követnek híre egész Olaszországban elterjedt.” (1460. jan. 12.) Majd: „Az egész kereszteny világ magasztalja Carvajalt, még a barbár népek között is elterjedt a híre.”⁵

De reánk nézve talán legmaradandóbb és legmeghatóbb Vitéz Jánosnak, Hunyadi János kormányzó titkárának, fiai nevelőjének,

¹ Fraknói: Carvajal bíb. magyarországi követségei 72.

² U. o. 80.

³ U. o. 82.

⁴ U. o. 82—83.

⁵ U. o. 71.

majd Mátyás király kancellárjának, a későbbi esztergomi bíboros érseknek szava és bizonyága, hogy „Carvajal Magyarországot haza játává választotta”. — „Hujus terrae, quae Reverendissimae Vestrae adoptione patria est.”¹ Valóban szívébe zárta, lelke egész hevével szolgálta Hazánkat, érte dolgozott, szolgáltában tört meg. Mint erővel teljes férfiú jött hozzánk és mint Magyarország megrokkant katonája hagyta el országunkat, hogy élete végéig is tovább szolgálhassa érdekeinket.²

130. FEJEZET.
Pecchinoli Angelo.

Előéletéről nem sokat tudunk. A pápai államban született. Ugyanott kanonok, majd (1486) ormai püspök lett. VIII. Ince pápa (1484—1492) udvarához hívta, ahol felismervén kiváló tulajdon-ságait, Mátyás király udvarába küldte (1488) pápai követ minőségen.

Fraknói szerint a Szentszék követének még nem jutott osztályrészül nehezebb feladat, mint az volt, amelyet Mátyás udvaránál Pecchinoli volt hivatva megoldani.³

„Magas értelmi fejlettséggel — mondja Fraknói, — az önfelgyelmezés és nyugalom, a határozottság és simaság, a becsületes-ség és megbízhatóság jó oldalai egyesültek benne.”

A fékezhetetlen, hirtelen haragú, indulatos, büszke, dacos, keményfejű és erőszakos királlyal szemben alig is állta volna meg más követ a helyét olyan sikeresen, mint Pecchinoli. Ő maga írja, hogy a király néha úgy beszélt vele, mint egy szilaj ló, dühöngve, „mintha szeme, orra és szája lángokat lövelne”.⁴ De Pecchinoli mégis nemcsak le tudta csendesíteni, hanem néha „a dühöngő oroszlánt a pásztor szavát engedelmesen követő báránnyá változtatta”. Egyik ilyen eredményes működéséről már megemlékeztünk könyvünk I. Részének 46. fejezetében.

Pedig Pecchinoli sohasem alkalmazta a külföldi hatalmak képviselőinek gyakori fegyvereit: a tettetést, színlelést, hazugságot vagy furfangos cselszövést. Egyenesen, kereken, őszintén és bátran sze-mébe mondotta a királynak hibáit is, igaz, hogy mindig tapintato-san és kellő tisztelettel.

¹ Epist. Matthiae Corvini Pars I. ep. XXIX.

² A mondottak után talán felesleges is megjegyeznem, olvasóim is természetesnek fogják találni, hogy történelmi tankönyveink, történelmi szak-műveink és folyóirataink legnagyobb része Carvajal működését, érdemeit, sőt még a nevét is elhallgatja és elszikkasztja. Annak a férfiúnak létezését és szereplését, akinek történelmünk legnagyobb diadalában, a nándorfehér-vári győzelemben, Mátyás király megválasztásában, Hazánknak a polgár-háborútól való megmentésében és a szomszédainkkal való háború elhárítá-sában oroszlánrész volt.

³ Fraknói V.: Egy pápai követ Mátyás udvaránál. Bpest. 1901. 3.

⁴ U. o. 37.

Hála Istennek, Pecchinoli jelentései fönnmaradtak az utókorra. Értékük azzal is emelkedik, hogy Pecchinoli minden egyes kihallgatása alkalmával gyorsírásszerűen feljegyezte párbeszédük szövegét, amiben bámulatos emlékezőtehetsége is támogatta.

Mátyás is, Beatrix is tisztelte a követet és értékelte nemes tulajdonságait. A király állandóan érintkezett és tanácskozott vele. Viszont Pecchinoli is hódolatos tisztelettel ragaszkodott Mátyáshoz. Ott virrasztott a király halálos ágyán is és tetemét lekísérte Székesfehérvárra. Mátyás halála után már nem is akart Magyarországon maradni. Éppen csak hogy megvárta II. Ulászló királyá választását, hogy a Szentszék nevében üdvözölhesse, már kérte a pápát, hogy hívja vissza. Vissza is hívta és a nemes követ nemsokára vissza is adta lelkét Teremtőjének.

Távozásával és halálával nagy ürt hagyott Hazánkban. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az a levél, amelyet a magyar főpapok VIII. Ince pápához intéztek és amelyben a volt követnek az országot nagy hálára kötelező érdemeit részletezik.

Hadd szóljon maga a levél, amely felér egy életrajzzal és amely örökké szép emléket állít Pecchinoli érdemeinek:

„Qui apud nos ante obitum. Matthie regis . . . summa cum dignitate atque bene beateque vixit et posthac in ista fluctuacione rerum nostrarum . . . ita se gessit et habuit, ut presencia, dignitate auctoritateque sua nos et ecclesias nostras plurimum ornaverit et auxerit, pro tutanda vendicandaque libertate ecclesiastica summam operam, laborem studiumque adhibuit, pro qua paratus una nobiscum semper fuit, tam periculo rerum, discriminique capitum ubique decertare. Quidquid malignitate hominum, contra ecclesiam Dei commentum molitumque est, cura, sollicitudine animi, dexteritate ingenii, prudenter id compositum, lites nonnullas et fraterna aliorumque dissidia consultissime diremit aut certe fomitem maligne conceptum sensim extinxit, neque eum in alias flamas odii exurgere passus est; . . . ut veritatis et integerrime sue vite testimonium nostra sponte perhibere; et jure optimo quod vidimus atque sentimus testari debeamus, id est: dignitatem auctoritatemque suam, quam a Sanctitate Vestra . . . accepit, maximo usui et ornamento nobis et ecclesiis nostris fuisse.”¹

131. FEJEZET.

Burgio.

Báró Burgio Antal János (Antonio Giovanni barone del Burgio) normann eredetű, de századok óta Sziciliában lakó családból származott. Öröksége szegényes életre kényszerítette. Kedvezőtlen anyagi helyzetét tetézte, hogy 1522-ben egyik felkelés alkalmával teljesen feldúlták birtokait. Ez évben Rómába menjén, VI. Adorján

¹ Fraknói V.: Egy pápai követ Mátyás udvaránál. Bpest. 1901. 118—119.

pápánál is megjelent, aki felismervén Burgio személyi értékét, felszólította, hogy lépjen szolgálatába.¹ Vállalván a szolgálatot, a pápa Hazánkba küldte Vio bíboros, pápai követhez beosztott követségi titkár minőségen.

Burgio 1523 nyarán érkezett Hazánkba. A pápa eleinte Németországgal közös követséget tervezett. De számítva a két állam között fennforgó feszültségre, úgy döntött, hogy Magyarországon külön és önálló nunciusi állást teremt. E fontos és megtisztelő állásra nevezte ki VII. Kelemen Burgiót.² Burgio e minőségében, kisebb megszakításokkal, Hazánkban maradt a mohácsi vész utáni napokig.

Már útközben is eljárt érdekünkben. Velencében a vezető köröket a magyarok javára hangolta. Azóta pedig, hogy Hazánk földjére lépett, „Magyarország ügyét a magáénak tekintette, a magyarokat a mieinknek nevezte.”³

Szokásjog alapján a külföldi követeket az udvari kincstár látta el. Burgio azonban éles szemével rögtön felismerte szánalmas pénzügyi helyzetünket és ezért lemondott az udvari támogatásról és ki-jelentette, hogy önmagát fogja ellátni.

Mi sem jellemzőbb Burgio személyi varázsára és a magyarok iránti őszinte, meleg szeretetére, mint az a levél, amelyet róla a király kancellárja írt Rómába a pápának, amikor Burgio minden össze csak néhány hónapja volt Hazánkban. A kancellár ezt írja Burgióról: „Mindnyájan úgy szeretjük őt, mintha a magyar Siciliában (azaz Székely földön) és nem az olasz Siciliában született volna.”⁴ Magyar érzését pedig legjobban jellemzi ama törekvése és fáradozása, hogy az udvarban talált sok idegen helyett a királyt magyarok, még pedig megbízható, becsületes, jellemes, önzetlen férfiak vegyék körül. Ő maga is magyar emberre bízta a pápai segélypénzek őrzését.⁵

Burgio Magyarországon rendkívül szomorú és aggasztó állapotokat figyelhetett meg. Az egész vonalon szörnyű volt a zavar. Dúltak a pátharok. A király az ország ügyeivel vajmi keveset törödött. A főurak hatalmaskodtak a köznemeseken. Ezek gyűlölték az udvari pártot. Az országgyűlésen hozott üdvös törvényeknek senki sem engedelmeskedett. A kincstár üres volt. A király olyan szegénységen élt, hogy nem bírta személyzete illetményeit fizetni. Gyakran minden nap ételét-italát hitelbe vette.⁶ Mikor a Hatvanban egybegyült köznemesek (1525. jún.) meghívíták a királyt, Burgio kölcsönzött neki pénzt (4.000 forintot) a leutazásra.⁷ Persze más

¹ Monumenta Vaticana Hungariae. Relationes Orat. Pont. Bpest. 1884. XCII.

² U. o. XCIV.

³ Mohács Magyarországa m. f. 8.

⁴ Szilágyi S.: A magy. nemz. tört. IV. 449.

⁵ Mohács Magyarországa m. f. 10.

⁶ Dr. Fogel József: II. Ulászló udvartartása. Bpest. 1913. 128.

⁷ Mohács Magyarországa m. f. 24.

ízben is kölcsönadott a királynak nagyobb összeget.¹ E mellett „a királyné oly pazarló, hogy két ország jövedelme sem volna neki elégendő”.² Báthory István nádorról azt írta Massaro, hogy „mindig részeg, reggeltől estig és estétől reggelig”. Sikkasztással és hamis pénzveréssel is vágolták.³ Az ország kincstárnoka sikkasztott.⁴ Adót senki sem fizetett. A rossz ércpénzt senki sem fogadta el, a katonák sem. Nemcsak a nép, hanem a nemesség jó része is éhezett. Luther beszivárgott tanítása megbontotta a vallási egységet és a visszavonás új magvait hintette szét. így a politikai és a társadalmi pártoskodás vallási térré is átcsapott. A bányamunkások fellázadtak. A végvárak pusztultak. Hadsereg nem volt, az ország védetlen maradt. Az erkölcsök elfajultak, a közélet roppantul süllyedt. Az elégedetlenség általánossá vált. Még a király személyét sem kímélték.⁵

A bukásnak, az összeomlásnak okvetlenül meg kellett jönnie, még pedig zuhanásszerűen, végzetesen. A török pedig, jól ismerve a helyzetet, erősen fente a kardját. Ebben az áldatlan, zúrzavaros, a belső felbomlás csíráival telt országban Burgio, az egy-két év előtt még teljesen idegen pápai nuncius, volt az egyetlen ember, aki el nem vesztette a fejét és türelmét, aki nem esett kétségbe, nem nézte ölbetett karral az elkerülhetetlen, hanem tett-vett, járt-kelt, utazgatott az országban és külföldön, sürgött-forgott, kért, könyörgött, buzdított, fenyegetett, erőlködött, toborzott és adakozott, csakhogy egyesítse a főurakat és a nemzetet a Haza megmenetésére. A védelmi háborúra szükséges első költséget is nem magyar ember adta, hanem Burgio követ. 1525. nov.-ben a királynál jártak a jajcabeliek küldöttei és felpanaszolták a nagy veszedelmet, amelyben török részről állnak. A királynak azonban nem lévén pénze, Burgio adott nekik 3.000 aranyat.⁶

Amikor több végvár kapitánya pénz és élelem hiánya miatt lemondását jelentette, Burgio rábírta az Esztergomban vadászó királyt, hogy térjen vissza székhelyére és sürgősen hívja össze a rendeket tanácskozásra. A tanácsban Burgio volt az első, aki megnyitotta erszényét. Azonnal 200 huszárt, 500 gyalogost, 36 ágyút és 40 tarackot ajánlott meg.

A királynak egyedül Burgio mondta szemébe az igazságot. Ennek ellenére a király egyedül Burgioban bízott. Rábítta titkait is. A király nem mert az országgyűlésre menni, mert azzal ijesztgötték, hogy a nemesség zavargásaitól jobban kell tartania, mint a töröktől.

¹ Mohács Magyarország m. f. 51.

² Monumenta Vaticana Hungariae II. soroz. I. köt. CIL

^{3,4} Hóman—Szekfű: i. m. III. 443.

⁵ Akit érdekel II. Lajos korabeli állapotának megítélése egy idegen halálom lángoszú képviselőjének a tollából, olvassa el Herberstein Zsigmond követnek, e félszázadon át kiváló eredménnyel működő követnek bírálatát Hazánk viszonyairól: A bécsi magyar történeti intézet Évkönyve. Budapest. 1931. I. évf. 72—97. old.

⁶ Mohács Magyarország, 32.

Maga is azt hitte, hogy nem tanácsos közéjük mennie. Meg is valólt nyíltan Burgionak, hogy jobban fél ezektől a „magyarországi törökötől”, mint a törökországiaktól. Erre Burgio szemébe mondta neki, hogy azért kell férnie, mert nem törödik az ország dolgaival.¹ Mikor Lajos félt, hogy az országgyűlésen Zápolyai, hadseregének fedezete alatt, az ország kormányzójává fogja magát kinevezni. Burgiora bízta személye biztonságát.

Burgio buzdította a királyt, hogy ő is vonuljon hadba, a főpapokat, bárókat és nemeseket pedig intette, hogy vegyék ki részüket az ország védelméből, mert ez hazafias kötelességük.² E mellett óvakodott a király magánügyeibe avatkozni. Amikor Báthory volt nádor személyi ügyben kérte a pápai követ közbenjárását, Burgio kijelentette, hogy magánügyben nem ad a királynak tanácsokat, hanem csakis közügyekben.³

Amikor a török Titelt felégette, Burgio kérte a királyt, hogy küldjön azonnal segítséget Péterváradra. Ez esetben — mondotta — ő maga hajlandó 200 lovassal szaporítani a segítő csapatot. „Ha a magyarok teljesítik kötelességöket — folytatta, — én is teljesíteni fogom a Szentatyáét.”

Amikor pedig Tomori Budára vitte a hírt, hogy a szultán egész hadseregével Budának tart, Burgio azonnal Visegrádra indult az itt vadászó királyhoz, hogy visszahívja székhelyére. Egyben 500 zsoldos állítását vállalta. Sajnos, példáját csak az esztergomi érsek követte 300 zsoldos vállalásával.

Mikor 1526. június 2-án a király a Budán tartózkodó rendeket és külföldi követeket magához hívatta és kijelentette előttük, hogy ő maga is kész harcba indulni, ha legalább 30.000 arany forintra tudna szert tenni, a főurak mély hallgatással válaszoltak, a külföldi követek hasonlóképen. Erre a szégyenletes magaviseletre megszólalt a nuncius eképpen:

„Nekünk idegeneknek nem az a feladatunk, hogy a királyt tanácsokkal lássuk el a felől, hogy honnan szerezhetne pénzt, hanem az, hogy megsegítsük. Ezért már írtunk is fejedelmeinknek s reméljük, hogy a segítség meg fog érkezni. *Engem* *itt* *már mindenki* *magyarnak* *tekint* *s* *ezért*, *mint* *magyar* *ember*, *adhatok* *tanácsot* *is*. Én úgy látom, hogy egyetlen biztos módja van annak, hogy a Felség pénzhez jusson s ez az adó. De én nem csak tanácsot akarok adni, hanem én leszek az első, aki megfizetem az adót. *Felbecsülöm* *vagyonomat* *s* *ezután* *felajánlok* 500 aranyat. *Ezt* *nem* *az* ő *Szentisége* által küldött pénzből fizetem ki . . . Ha csak 59 ember lesz, aki példámat követi, akkor igen könnyen ki lehet segíteni Ő Felségét nehéz helyzetéből.”⁴ Erre a megszégyenült magyar urak részben adakoztak, részben ígértek kisebb-nagyobb összeget, hadianyagot

¹ Mohács Magyarországa. 51.

² U. o. 68. és 89.

³ U. o. 60.

⁴ U. o. 74.

és katonát, de persze az ígéret beváltására sohasem került a sor, sőt még az összegyűlt pénznek is hamarosan lába kelt.¹ A többi kül földi követ természetesen még az ígéreting sem jutott el.

Egy hónap múlva a király 4.000 gyalogost kért Burgiotól. A nuncius ezt a kérést is teljesítette, sőt később még ezen felül 300 zsoldost állított fel; június 11-én Balthassar kapitányt, három napra rá Hannibal királyi kamarást tetemes összeggel Morvaországba küldte zsoldosok toborzására. Burgio példáján felbuzdulva, a főpapok és főurak is állítottak fel csapatokat. (Most meg csak az volt a baj, hogy a fővezérséget nem akarta senki sem vállalni.)

Burgio zsoldosai voltak az elsők, akik a hősiesen küzdő Tomori segítségére siettek. Újlak védelmi minden pátalának, Pétervárad őrsegének fele is. A határ védelme teljesen vag}» legalább is legnagyobb részt Burgio csapatainak és pénzének volt köszönhető. E nélkül a török játszva juthatott volna az országba. Burgio minden megtett, amit tehetett. Ha nem lett volna Péterváradon az az 500 gyalogos, akiket húsvétkor ő szerelt fel és küldött le, ezen az egész vidéken nem lett volna katonaság és az egész végvidék magára maradt volna.²

Mikor a török sereg átkelt a Száván, a király Titel védelmére két bánt is kinevezett, de sem pénzt, sem fegyvert nem tudott nekik adni. Ismét Burgio volt az, aki 1.500 arany forinttal látta el őket egy kis csapat összetborzására; különben Titel már is török kézre került volna.³

Július 31-én Burgio újra 2.000, aug. 3-án pedig ismét 2.000 gyalogost szerelt fel, három hora előre fizetvén ki zsoldjukat.

Burgio volt az, aki keresztül tudta vinni, hogy a király végre júl. 20-án elindult Budáról a táborba.⁴

Burgio ezenkívül megjavította a királynak néhány ágyúját, amelyek már évek óta elhanyagolva és félredobva hevertek. Az ország 64 ágyúját pedig megtoldotta tizenháttal. Burgio nemcsak a pápa pénzéből támogatta hatalmas összegekkel az országot, hanem a maga egész vagyonát is rááldozta Hazánk megmentésére.

Milyen éles az ellentét a hadbaindulás szándékát illetően is Burgio és a többiek között. Ibrahim nagyvezér már átkelt a Száván, a király (1526. jún. végén) még nem szállt a táborba. Az ország második főembere kijelenti, hogy csak akkor indul hadba, ha a király személyesen vezeti a sereget. Burgio pedig „kétségei, aggodalmai és türelmetlensége fölött nem tudván többé uralkodni, elhatározta magát, hogy a táborba megy, aholvá az az óhajtás is vonzotta, hogy a pápai zsoldos had fölött szemlét tartson és személyesen győződjék a felöl, vájjon kellőn el van-e látni mindenkel. Azonban a Budán levő urak ellenezték távozását; egyebek között

¹ Monum. Vatic. Hung. II. soroz. I. köt. CXXXIX.

² Mohács Magyarországa 81—82.

³ ü. o. 95.

⁴ U. o. 98.

figyelmeztették, hogy a táborban pénzt fognak tőle kérni és ha e kívánságuknak nem képes eleget tenni, talán sértő kifakadásoknak lesz kitéve a köznemesség fegyelmezetlen tömege részéről. Lemondott tehát tervéről.”¹

A magyar urak látva és megcsodálva Burgionak egészen kivételes és kifogyhatatlan áldozatkészségét, szerte hirdették, hogy „*A pápa tartja fenn az országot és nélküle már rég elveszett volna*”.² És elismerték, hogy a pápai sereg a legválogatottabb emberekből áll s legjobban felszerelt. Burgio személye számunkra nemcsak anyagi s hadi segítséget jelentett, hanem egyúttal vigasztalást, erősítést, biztatást, bátorítást, erős kezet, biztos ítéletet, bölcs előrelátást, bátor szókimondást, tettre, cselekvésre serkentő jó példát. Hóman Bálint e rövid szavakkal jellemzi Burgio működését: „*A tanácsban csak Burgio példája vette rá az urakat némi adakozásra. Burgio fizette Tomori katonáit, ő rendelte el az egyházi kincsek összegyűjtését a védelem céljaira, ő hozatott pápai pénzen morva zsoldosokat és küldött le Tomorynak Pétervárad védelmére, huszárt, gyalogost, kis ágyúkat. Magyar akarat hiján szinte természetes módon lépett munkába ez idegen akarat megmentésünkre.*”³

Nagyon megszívlelendő és tanulságos Verzelius levele is, amelyet 1526. aug. 13-án írt Sadoletonak. Verzelius pápai segély-pénzzel július elején érkezett Budára. Itt tanuja volt Burgio tevékenységének. Sorai ezek: „*A báró úr (Burgio nuncius) a legnagyobb bizalomnak és tekintélynek (in grandissimo credito et authorifa) örvend Magyarországon. Nem is mulaszt el semmit, hogy ezt a szerecséttel államot megmentse s ezentúl is meg fog minden követ mozgatni Magyarország érdekében. Ezért Ő Szentsége ne szólítsa őt innen el, mert igen okos ember és csodálatra méltó a becsületesége; ismeri a viszonyokat és ha szükség van valamire, egymaga többet tesz, mint tíz más együttvéve (in ogni bisogno faria piu che dieci altri) . . . A török már Budán lenne, ha Burgio úr nem lett volna.*”⁴

Milyen művészeti egyszerűséggel jellemzi Burgiot a Vatikáni Magyar Okmánytár bevezetője, amidőn megállapítja Burgioról, hogy „*Soha idegen diplomata annak az országnak java iránt, amely működése színhelyéül szolgál, bensőbb érdeklődést és nagyobb buzgalmat nem tanúsított, mint amilyennel Burgio Magyarország érdekeit és megmentése ügyét felkarolta.*”⁵

Nem csodálhatjuk tehát, ha Lajos király Burgiohoz 1526. augusztusában így ír: „*Nem tudjuk hová fordulunk, hacsak nem Hozzád.*”⁶

Artner Edgard történetíró, egyetemi m. tanár ezt írja Burgio-

¹ Monum. Vatic. Hung. II. sor. I. k. CXLVII.

² Fraknói: Magyarorsz. és a róm. szentsz. II. 397.

³ Hóman—Szekfű: i. m. III. 444.

⁴ Mon. Vatic. Hung. II. soroz. I. köt. 443.

⁵ U. o. XCVIII.

⁶ Vatik. levélt. AA. Arm. I—XVIII. 3319.

ról: „Nem volt még eset arra, hogy egy idegenből hozzánk szakadt ember úgy megértette és megszerette volna nemzetünköt, minden jó és gyarló tulajdonságaival egyetemben és annyira szívén viselte volna vesztébe rohanó országunk ügyét, mint e távol szicíliai főür . . . Úgyhogy nem túlozunk, ha azt mondjuk, hogy a pápa és követének működése nélkül még azt a csekély ellenállást sem fejthette volna ki nemzetünk Mohácsnál, amelyet így kifejtett.” Dr. Miskolczy István történetíró, egyetemi nyilv. rendk. tanár ezt mondja Burigo-ról: „Burgio többet tett az országért, mint viszállykodó és bűnökbe merült fiai.”¹

Mellékesen hadd idéhessem még — természetesen nem mint történelmi értékű tekintélyt, hanem mint a tényeket nagyszerűen ki-domborító írót — a református Milotayt: „(1526. aug. 29-e előtt) Két ember van, akinek szíve és karja épen és készen maradt a bukó ország és a bukó nemzet számára. Az egyik Tomori, a szegény franciskánus, a végvárak rongyos katonája, aki mint rögeszmés boldog, a határok védelmét és veszedelmét jajgatja szakadatlan. Kapisztránra és Hunyadi Jánosra gondol és nincs ötven zsoldosa egy-egy várához és nincs az ötven zsoldos számára egy fejelés csizmája. Ég a nyugtalanság, a katasztrófa gyötrő érzetétoi, az őrulet kétségeesében futkos Budáról Péterváradra és vissza, újból és újból és sohasem kap egyebet az utolsó pillanatig, mint ígéretet és megint csak ígéretet. Megkapja a kalocsai érsekséget, mikor már a török lófarkos zászlók vetik rá árnyékukat és mikor az érseki tartományból már mindenki menekülni készül. Egy hadsereg vezérévé kell lennie a világ egyik legnagyobb katonai lángszével, Szulejmánnal szemben, holott ő nem Hunyadi János és nem Zrínyi Miklós és csak arra érez tehetséget magában, hogy egy huszárcsapat élén ontsa ki vérét népéért és országáért.”

„Csak egy jobb magyar van még nála, az önmagunkról való megfeledkezés tébolyult éveiben, az is egy pap, egy idegen, olasz. Burgio, a pápai nuncius, aki Budára jön ura megbízásából, hogy a pápai segélypénzeket közvetítse és a király és az ország készülődését a török ellen erkölcsi és anyagi áldozatkézségevel segítse. Ez az olasz a romlottság minden elborító sebhelyein át, melyeket éles szemével meglát és kemény kezével könyörtelenül kitapint, ezeken a sebekben át szeret meg bennünket, mert ezeken túl érzi a magyarság nagy, romlatlan lelkét, minden jóra hajlítható képességeit, vitézséget, férfiasságát. Ha ennek az országnak jó kormánya volna — sóhajtja vigasztalanul — s ha a magyarok összetartanának, senki sem lenne náluk alkalmasabb s hatalmasabb ellenfél a törökkel szem-

¹ Dr. Miskolczy István: „Kereszes hadjárat terve a mohácsi vész előtt. A Moh. Emlékkönyvben. 1926. 56.

A nem katolikus irányú Révai Lexikon pedig azt írja Burgioról, hogy „Magyarország megmentéséért ő maga többet tett, mint az elfajult magyar főurak együttvéve.” Bizony nem is egyszerűen többet, hanem százezerszer többet! (Révai Nagy Lexikona IV. köt. 117.)

ben! Jelentésének minden sorából az országért való aggodalom remeg ki, a fájdalom mélységével s őszinteségével s sokszor Zrínyi Miklós keserűségével. Ő az *első s egyetlen*, Tomori mellett, aki *tettekre képes* a szavak, ígéretek, vágaskodások és hazugságok tengere közepette. Ő állít először csapatokat és az ő zsoldosai esnek el először, szinte egy szál, a végvárak védelmében.”

„Soha hatalmasabb drámát, mint ami ennek a diplomata főpánnak szívvel, vérrel és könnyel írt jelentéseiből kiárad!”¹

Burgionak érdemeit, fáradságát, áldozatkészségét növeli és hatványozza három körülmény. Az egyik az, hogy néhány szóbeli dicsérettől és elismeréstől elválva, sok hálátlanságot is kellett tapasztalnia.² Bár az „ország egész terhével az ő vállán maradt”, saját szavai szerint „nemhogy köszönetet nem kapok, hanem még bosszúságom, gondjaim vannak és szégyent is vallok. Néha bizony jó lenne, ha a külföldi követ érzéketlen lenne. Megvallom, kedvem lett volna nem egyszer elmenni és itthagyni őket azzal az összeggel, amelyet eddig rájuk költöttem.”³

A másik körülmény, amely kimondhatatlan tevékenységének érdemeit emeli és fokozza az, hogy ő, mint világos fej, előre láta, tudta és érezte, hogy úgyis hiábavaló minden fáradozása, áldozata, adománya, kérlelése és küzdelme. Ő egyedül nem mentheti meg ezt az országot. Tudta, érezte előre az ország biztos vesztét. Azt írja a pápának, hogy ő azt hiszi, ő Szentsége annyit, amennyi Magyarország megmentésére szükséges, nem képes áldozni. Ennél kevesebbet adva, a pénzt ablakon vetté ki.⁴ „Ha a szultán jön — írja Rómába — isméttem, amit oly sokszor mondottam, hogy Ő Szentsége ezt az országot úgy tekintheti, mintha már elveszett volna.”⁵ Majd így ír: „Ezek a nem nagyon kellemes újságok, amelyeket én innen Ő Szentségének jelenthetek; bizony szeretném, ha legalább arról adhatnék hírt, hogy a magyarok ugyanilyen lázasan készülőnek a védekezésre. De ha igazat akarok szólni, ezt éppen nem mondhatom s meg kell vallanom és Ő Szentsége legyen elkészülve rá, hogy ez az ország nem képes magát megvédeni, hanem ki van szolgáltatva az ellenség kegyének és úgy fog kikerülni a háborúból, ahogyan az ellenségek tetszik.”⁶

A harmadik körülmény, amely ég-magasságnyira kiemeli Burgiot kor- és kartársai közül az, hogy amikor a külföldi hatalmak követei megszimatolták, helyesebben biztos ítéettel nekik is látniok kellett az elkerülhetetlenül bekövetkező összeomlást, valamennyi egytől-egyig itthagyta országunkat, egyedül Burgio maradt, bár,

¹ Magyarság, 1926. aug. 29.

² Mohács Magyarországa m. f. 101.

³ U. o. 101—102.

⁴ Monum. Vatic. Hung. II. sor. I. k. CXXXII.

⁵ U. o. CXXXIII.

⁶ Mohács Magyarországa m. í. 37.

mint 1526. júl. 10-i jelentésében maga írja, az a veszély fenyegeti, hogy vagy a török vagy a fellázadó magyarok kezébe kerül.

A pápa, értesülvén Hazánk elkerülhetetlen sorsáról, vissza akarta hívni Burgiot. 1526. júliusában még maga Burgio is kérte a pápát, hogy hívja vissza, de három nap múlva már megbánta kérést, csak azt kéri, hogy a pápa reá bízza, hogy a körülmények között maradjon-e vagy távozzék, hangsúlyozva, hogy elhatározását nem a veszély, hanem a Szentszék becsülete és „e szerencsétlen Haza java” fogja irányítani. De ezt is megbánva, ismét három nap múlva már határozottan kéri a pápát, hogy maradhasson a hadjárat befejezéséig, „mert meggyőződött arról, hogy jelenlétével Magyarországnak még nagy szolgálatokat tehet.”¹

1526. aug. 13-án kelt levelében ezt írja Burgio Rómába: „A legfontosabb ok, amiért nem akarok most Magyarországról távozni, hogy nagyon szeretné Ő Szentsége és az Apostoli szék tekintélyét, ha én lennék az első, aki megadnám a jelt a menekülésre Magyarországból. Nem ragaszkodom annyira az élethez és nem félek anynyira a munkától, hogy kötelességem teljesítése alól ki akarnám vonni magamat . . . Most, mikor nyakunkon a török veszedelem, ha most kezdenék mozgolódni, ez a magyarokra nagyon rossz hatást tenne. Köszönöm Ő Szentségének, hogy mint jóságos Uram, gondoskodni akart sorsomról, de én semmi áron sem akarok olyasmit cselekedni s azzal a magam életét megmenteni.”²

Ha a hálátlan utókor nem is emelt szobrot Hazánk történelmének e ragyogóan dicső, páratlanul önzetlen, nemeslelkű, érdekeinkért fáradhatatlanul küzdő nagyságának, minden nemesen érző magyarnak tiszteettel, hálával, hódolattal kell eltöltenie emléke előtt.

132. FEJEZET.

Olasz bíboros „díszmagyarban”.

Ha valaki Firenzébe jut, el ne mulassza megtekinteni a világírű Pitti-féle képcsarnokban (R. Galleria Pitti, Salia dell' Iliade, 201) Tizian mesterművét, amely Medici Ipoly bíborost örököíti meg. Nagy, egyenestartású, erőteljes, vállas, de elég karcsú férfiút ábrázol, hosszúkás, előkelő arccal, férfias tekintettel, meleg színezéssel, megkapó kifejező erővel, varázslatos hatással.

Mint tudjuk, 1532. márciusában II. (Nagy) Szolimán elindult Konstantinápolyból 300.000 fönyi sereggel, hogy szerencsétlen országunkat török tartománnyá változtassa. A Dunán hatalmas hajóhad követte.

A végső veszélyben forgó ország megmentésére VII. Kelemen pápa 1532. jún. 21-én hozzánk küldte saját rokonát, Medici Ipoly

¹ Monum. Vatic. Hung. II. sor. I. k. CXLVII.

² Mohács Magyarországa m. f. 109—110.

bíborost 50.000 arannyal, hogy abból 10.000 magyar fegyveres havonkinti zsoldját fizethessük. A bíboros annyira megörült e megtisztelő megbízásnak és annyira fellelkesítette a magyar *ügy* érdekkében történt küldetése, hogy azonnal borvörös színű magyar díszruhát rendelt, mentével, mente-kötővel, kucsmával, magyar (görbe) karddal és buzogánnal. Hivatkozott a régi közmondásra: „Si fueris Romae, romano vivito more.” Ebben a magyar díszruhában és fegyverzetben festette le magát Tiziannal. (1533.)

A gazdag, hatalmas, a saját hazájára büszke bíboros részéről a magyar ruha megszerzése, megvásárlása és a magyar öltönyben való megörökítés olyan előkelő, nemes megnyilvánulás és magyar mivoltunknakakkora megtisztelése, értékelése és megbecsülése volt, hogy illő, hogy ne csak Tizian örököítette meg légyen, hanem e helyen is hálás lélekkel emlékezzünk meg róla, annál is inkább, mert nagyon kevés embernek van tudomása e képről.

Sajnos, a múzeum vezetősége elég sötét helyre függesztette a képet, úgyhogy a legtöbb látogatónak szemébe sem ötlik e világ-híres, örök értékű és magyar vonatkozású kép. Talán ezért olyan ismeretlen is Hazánk fiainál. Másolatát is alig tudtam megszerezni, csak a firenzei érsek úr közbenjárására sikerült két fényképhez jutnom.

133. FEJEZET.

Possevino.

Végre egy Hazánkban szereplő pápai követ, aki nem ismeretlen, akiről eleget írtak, akit elégé méltattak, sőt akiről egész könyvtársi mű jelent meg — *kuiföldön*. Kitűnő életrajzát megírták latin, francia, olasz, lengyel, orosz és német nyelven. Róla szóló művek megjelentek Párizsban,¹ Szentpéterváron (Oroszországban),² Velencében,³ Krakkóban,⁴ Freiburgban.⁵ Csak éppen magyar földön, magyar nyelven nem jelent meg róla önálló könyv vagy életrajz; csupán egy-két folyóiratban néhány cikk.⁶ Magyar történelmi könyvekben alig bukkanunk nevére. Már Fraknói is nehéz szívvel állapítja meg: „A magyar történetírás hálátlan volt emlékezete iránt.

¹ rheiner: *La Suède et le Saint-Siège*. Paris. 184.; Pierling: *Missio Moscovita Antonii Possevini*. Parisiis 1882.; Pierling: *Un nonce du Pape en Moscovie*. Paris. 1884.. Pierling: *La Saint-Siège, la Pologne et Moscou*. Paris. 1885.; Pierling: *Báthory et Possevino. Documents, inédits sur les rapports du Saint-Siège avec les Slaves*. Paris. 1887.

² Dnevnik postiedneko pokhoda Stefana Batoria na Rossiion. S. Petersbourg. 1867.

³ Dorigny: *Vita del P. Antonio Possevino*. Venezia. 1759.

⁴ Zakrewski: *Stosunki Stolicy Apostolskiej z Iwanem Groznym*. Krakowe. 1872.; Koneczny: *Jan III. Waza, missya Possevina*. Krakowie. 1901.

⁵ Arndt: *Ein päpstliches Schiedsgericht im XVI. Jahrhundert. (Stimmen aus Maria Lach. XXXI.)* Freiburg. 1886.

⁶ Katholikus Szemle. 1902. évf. és Religio 1911. évf.

(RITRATTO DEL CARDINALE IPPOLITO DE MEDICI (TIZIANO) |

MEDICI IPOLY BÍBOROS

A legterjedelmesebb történeti munkákban, a korát tárgyaló monográfiákban nem fordul elő neve, vagy legalább néhány sorból áll az, amit róla feljegyezve találunk.”¹

Pedig hát Possevino Antal (1534—1611) — mert róla van szó, — nemcsak a Szentszék, hanem az egész világ akkori kulképviseletéből is kivált erős egyéniségével, nagy tudásával, általános műveltségével, óriási látókörével, állami s hadügyi buzgalmával és páratlan sikereivel.

Possevino Mantuában született, Rómában végzett tanulmányai után Gonzaga Herkules bíboros titkára és két unokaöccsének nevelője lett. 25 éves korában a jezsuita rendbe lépett, ahol széles és sikeres irodalmi munkásságot fejtett ki. Sommervogel 31 oldalon keresztül 50 művét ismerteti.²

Possevinot XIII. Gergely pápa Svédországba küldte mint pápai követet és Possevinot már e minőségen is nagyon érdekelte Magyarország. A Hazánkról nyert értesülések felébresztették lelkében a vágyat, hogy — mint maga írja — „segíteni igyekezzék Magyarországon”.³ Amikor egy alkalommal összejött Draskovics györi püspökkel, önként ajánlkozott, hogy szívesen helyez el magyar ifjákat a pápa alapította olmützi papnevelő intézetben. A györi püspök ki is szemelt néhány papjelöltet, akiket Possevino maga kísért el Olmützig. Vilnában felkereste Báthory István királyt, aki már az első találkozás alkalmával annyira megszerette, hogy a köztük kifejlődött meghitt baráti viszonyt „csak a halál bontotta fel”.

Possevino 1580-ban visszatért Rómába. Itt várt rá életének legfontosabb megbízatása, hogy tehetségét és ügyességét világörökkel fontosságú ügyben érvényesítse.

Mint már annyiszor említettük, a római szentszéknek állandó és soha meg nem szűnő törekvése volt, hogy a keresztény fejedelmeiket a közös föllenség, a török ellen egyesítse. Ennek egyik legfőbb akadálya volt az állandó lengyel-orosz feszültség és féltékenység.

Végre ütött a reménység órája, hogy a két uralkodó ellenétesek látszó álláspontja között mégis megépíthető lesz a híd. T. i. 1586-ban váratlanul megjelentek Rettenetes Iván orosz cár követei Rómában a pápánál és arra kérték őt, hogy közvetítsen békét uralkodójuk és Báthory István lengyel király között, akinek győzelmei erősen nyugtalanították Oroszországot. A cár a pápai közvetítés ellenértékéül megígérte, hogy résztesz a szultán ellen tervezett kö-

¹ Katholikus Szemle 1902. 586. Fraknóinak szándékában volt ugyan Possevinóról kisebb terjedelmű, önálló életrajzot írni, Cesarini Juliánról szóló műve fedőlapján jelezte is a könyv megjelenését, de a kivitelre nem került a sor, mert a kiadó nem vállalkozott a kiadásra, Fraknói pedig, aki oly rengeteget áldozott a magyar történelem-tudománynak, ép akkoriban olyan szegény anyagi viszonyok közé került, hogy a M. Tud. Akadémia akkori gondnokától, a ma (1935) is élő Jónás Károlytól kért 2 forintot kölcsön.

² Sommervogel: Bibliothèque de la Compagnie de Jesus VI. Bruxelles. 1895. 1061—1092. old.; Id. Fraknói eml. cikke: Kath. Szemle. 1902. 587.

³ Katholikus Szemle. 1902. 588.

zös hadjáratban. XIII. Gergely pápa az orosz-lengyel béke megteremtésével Possevinot bízta meg.

A török-ellenes közös fellépés nem volt elképzelhető a hatalmas tengeri erővel rendelkező Velence közreműködése nélkül. Velence mindezideig kitért a török-ellenes tervek elől. Ezért Possevino, mielőtt Lengyelországba utazott, előbb Velencébe ment, amelyet sikerült is megnyernie eszméjének.

Velenceből Bécsen és Prágán át Vilnába utazott Báthory lengyel királyhoz s erdélyi fejedelemhez. Báthory a pápai követ megérkezésekor éppen azon tanácskozott vezérkarával, hogyan nyithatna magának utat Moszkva felé, hogy megalázhassa Rettenes Ivánt. Possevino tehát éppen legrosszabbkor jött. Az erős akaratú Báthory különben sem volt könnyen eltéríthető szándékáról. Possevinonak azonban sikerült a szinte lehetetlennek látszót is keresztülvinni. Báthory hajlandónak mutatkozott a cárral való kibékülésre.

Possevino tehát elhatározta, hogy most már felkeresi Retteñes Ivánt a Volga melletti táborában. Azt a cárt, akit őrült kegyetlensége miatt nevezett el a történelem rettenesnek, aki nemcsak egyeseket végeztetett ki, hanem egész városokat irtatott ki. És mégis, ez a rettenes uralkodó a pápai követet nagy ünnepességgel, trónszékén, fején az orosz cári koronával fogadta és a követ szavait állva hallgatta végig.

Meg is kezdődtek az orosz-lengyel tárgyalások, amelyeknek elnökéül mindenki fél a pártatlan és tapintatos Possevinot szemelte ki. A tárgyalások elől Iván és Báthory egyaránt rengeteg tárgyi és személyi nehézséget gördített. Sőt egy alkalommal a cár úgy vélte, hogy Possevino megsértette őt. De a pápai követnek végre még is sikerült a két uralkodó között megteremteni a békét, amelyet (1582. jan. 15-én) tíz évre kötöttek meg. A cár öleléssel és csókkal bocsátotta el a pápai követet.

Possevino büszke lehetett két nagy eredményére. Az egyik, hogy a szláv faj két leghatalmasabb uralkodója elfogadta az ő közbenjárását és a másik, hogy az orosz-lengyel béke megteremtésével kiütötte a török kezéből ennek legértékesebb ütközárványát.

134. FEJEZET. Possevino Hazánkban.

Alig hogy Possevino nyélbe ütötte az orosz-lengyel békét, a pápa újabb nehéz feladatot bízott reá. A magyar király és a lengyel király között támadt viszályt kellett kiegyenlítenie. Az ütköző pont Szatmár-Németi volt, amelyet jogtalanul vettek el Báthorytól és amit ő súlyos megaláztatásnak tekintett. Ezt most, mint családi örökséget, visszakövetelte Rudolftól. Viszont Rudolf semmi áron sem akart megválni Szatmártól és Németitől, mert azt tartotta, hogy elődje, Miksa, jogosan foglalta el azokat.

Először a két uralkodó udvaránál működő nunciusok törekedtek a két uralkodó között hidat verni, de minden erőlködésük csödöt mondott. E miatt bízta a pápa Possavinora a két fejedelem vitás ügyének békés elintézését.

Az ember alig tudja elhinni, hogy milyen hosszadalmas, terjégo és bonyolult tárgyalások, alkudozások, közvetítések és féltékenységi tiltakozások előzték meg a végső megegyezést. De a tárgyalásoknak s közvetítéseknek legfőbb mozgató rugója, lelke és feje Possevino volt, aki ismert pártatlansága miatt minden uralkodónak teljes bizalmát bírta és így sok huza-vona után mégis sikerült a magyar király és a lengyel király között megteremtenie a békét. Possevino ezzel újra és hatalmasan keresztezte a török terveket.

Szinte elképzelhetetlen, hogy mennyit utazgatott, írt, levelezett, kért, kilincselt és közbenjárt Possevino a keresztyének között szükséges béke érdekében.

Possevinonak azonban még más irányú érdemei is vannak Hazánkkal kapcsolatban.

A Rudolf és Báthory közötti vitás ügyben a legtöbb tárgyalás magyar földön történt, leginkább Kassán. így Possevino megismerte Hazánkat és meg is szerette. A pápa emelte kolozsvári nevelőintézet megalakításában és szervezésében személyesen óhajtott eljárnai. E végből 1583. február közepén Krakkóból Erdélybe jött. Erdély egészen meghódította szívét. 1583. április 23-án ezt írta a lengyelországi nunciusnak: „Miután kevessel ezelőtt erdélyi ember lettem, most magyarrá is leszek. Azon fáradozom, hogy Erdély és Magyarország, noha két uralkodó alatt állanak, egy szívvé, egy lélekké forrjanak össze.”¹ Teleki pécsi püspököt, az esztergomi érsekség ideiglenes vezetőjét, arra buzdította, hogy a nagyszombati nyomdában Erdély részére magyar hittani s ájratossági könyveket nyomasson. Erdélyből való eltávozása után is ismételten fordult figyelme ez ország felé. Kassáról a kolozsvári intézet fenntartására 1.000 forintot küldött.²

Mikor Kassára érkezése után meggyőződött arról, hogy Rudolf és Báthory közötti ügy elintézése hosszú időbe fog kerülni, azt jelentette Rómába, hogy „Ezt nem fogja sajnálni, mert az isteni gondviselés alkalmat nyújt neki, hogy Magyarország e részének állapotát is megismerhesse.”³ Rómába küldött jelentésében hangoztatta, hogy Ő Szentsége nem karolhatna fel nagyobb fontosságú ügyet, mintha Magyarországon segítene.⁴ Amikor arról értesült, hogy a pápa Báthory Andrást bíborossá akarja kinevezni, javasolta, a pápának, hogy egyidőben a kalocsai érseket is magasztalja fel a bíborral.

De Possevino leginkább tollával mutatta meg és bizonyította

¹ Fraknói Vilmos: Egy jezsuita-diplomata Hazánkban. Katholikus Szemle. 1907. 690.

² U. o. 704.

³ U. o. 700.

⁴ U. o. 803.

be legjobban Erdély iránt érzett meleg szeretetét és érdeklődését. A mantuai születésű Possevino t. i. elkövette azt a csodát, hogy megírta Erdély történetét öt könyvben (Pars), ami természetesen feltételezte azt, hogy alaposan és lelkiismeretesen foglalkozott Hazánk történetével. Melyik ország követe tette ezt meg valaha is? Az adatok megszerzésében olyan lelkiismeretes volt, hogy azok egy részét magától Báthorytól, az erdélyi fejedelemről kérte. Müve megírásánál az a cél lebegett előtte, hogy a római szentszékkal megismeresse Magyarország és Erdély állapotát. A könyv eredeti kéziratát a Jézus-társaság központi levéltára őrzi ma is. Eredeti másodpeldánya Hollandiában van. A mű magyar kiadásban is megjelent a „Fontes Rerum Transylvaniarum” tomus Ill-ban Veress Endre dr. kiadásában 1913-ban Budapesten (Stephaneum nyomda). Possevino működése azonban nemcsak a saját korára szorítkozott. Működése még a későbbi kor eseményeire is erős hatással volt. Még René Fülöp Miller is, aki pedig Possevinot jezsuita-ellenes szemszögből ítéli meg, ezt írja róla: „Die Bedeutung seiner Persönlichkeit und des von ihm geleisteten Werkes ist mit den augenfälligen grossen Erfolgen seiner Vermittlertätigkeit keineswegs erschöpft; sie gibt sich vielmehr noch in den Früchten einer viel späteren Entwicklung mehr als einmal deutlich zu erkennen.”¹

Possevino személyére jellemző még két érdekes körülmény. Az egyik az, hogy jezsuita létere még a protestánsok is mennyire tisztelték és kedvelték. Helyenként szokatlan melegséggel tüntettek mellette. Csak egy-két példa: Az egészen protestáns Nagyszebenben nemcsak az előkelő polgárok fogadták mozsárlövésekkel, hanem a protestáns lelkészek is tisztelegtek nála.² Váradon Giczi János protestáns főkapitány 130 lovasból álló bandérium élén személyesen fogadta.³ Kassa város lutheránus tanácsosai a pápai követ közbenjárására megkegyelmeztek egy halálraítéltnek, „hogy kedvében járjanak a pápai követnek”.⁴ Possevino a protestáns főurak soraiban is sok jóbarátot szerzett magának. Különösen a protestáns Forgách Simon dunáninneni főkapitányt és családját meleg szeretet és barátság fűzte a pápai követhez. Állandó levelezésben is maradtak egymással.

A másik, még pedig szomorúan jellemző körülmény, hogy Possevino működését is, mint minden nagy emberét, nyomon követte az irigység, féltékenység és hálátlanság. Rudolf miniszterei és a tárlyalásokra kiküldött megbízottai nagy bosszúsággal látták, hogy a békéltetés oroszlánrésze és az elért eredmények legnagyobb érdeme nem őket, hanem Possevinot illeti. Mi több, még a két uralkodó mellé beosztott pápai nunciusok is megaláztatásnak vették, hogy uralkodóik inkább a jezsuita Possevino javaslatait fogadják

¹ René Fülöp Miller: Macht und Geheimnis der Jesuiten. Leipzig. 1929. 384.

² Kath. Szemle. 1907. 604.

³ U. o. 606.

⁴ U. o. 702.

el, mint az övéket és ezért azon voltak, hogy Possevino hatáskörét megszorításak. Sőt Bolognetti bíboros Rómában kimondottan Possevino eltávolítását kérte a diplomáciai tárgyalások teréről. Sajnos, a féltékenység, irigység és rosszakarat szülte ármánykodás győzött. Possevino parancsot kapott, hogy azonnal vonuljon vissza egyik rendházba. A nagy jellemű férfi habozás nélkül engedelmeskedett és élete további éveit a kolostor csendjében a tudományok művelésében és irodalmi tevékenységnek szentelte.

Rövid éleettörténetét Fraknói szavaival fejezem be: „Hazánk iránt szóval, írással és tettekkel bebizonyított nemes érdeklődéséért, vallásos és művelődési újjáépítése érdekében kifejtett áldozatra kész tevékenységéért, valamint nagy férfiainkra gyakorolt hatásáért méltó, hogy nevét kegyelettel iktassuk történetünk lapjaira.”

135. FEJEZET.

Bonifác és Doria.

1571-ben V. Pius pápa Bosznia ába küldte Drakolicza Bonifác püspököt, mint apostoli látogatót (visitatort). Bonifácnak semmi köze sem lett volna Magyarországhoz. De a buzgó főpap kiterjesztette gondját a török megszállta magyar területre is. Bonifác „mint új Szent Pál” Magyarországba jött, mindenütt vigasztalt, bátorított, oktatott, buzdított, tanácsokat adott, könyveket osztott szét, úgyhogy megjelenése mindenütt örömet, vigaszt és áldást jelentett. A jeles főpap Pécsről kiindulva Temesvárig vonult, itt azonban hirtelen elragadta a halál. A temesvári, szerbajkú hívek szerb nyelven, a magyarok pedig saját nyelvükön tolmácsolták a pápának szeretett apostoluk halála fölött érzett mélységes fájdalmukat. A magyarok levele fennmaradt eredeti példányában. Hadd közöljük bevezető sorait:

„A keresztyének, akik itt Temesvárat lakunk, egy akaratbul és egy szívvel adunk hálát az Istennek Te Szentségedért, melyet Szentségedtől igen jó néven vettünk, hogy Te Szentséged minket meglátogattál a Te követéddel és apostoloddal és igen nagy jó kedvvel völtük ő tüle is, de miniben volt münekünk örömkünk az ő jövetelében, anneval inkább volt münekünk bánatunkra az ő halála: mert ha az ur Isten ütet ki nem veszi vala a világból, ő münekünk mind az keresztyéneknek nagy sok ígéreteket és fogadásokat tölt vala, hogy Te Szentségétül megszerezné, ki lőtt volna mind minekünk és mind ez szegin keresztyénségnek előmenetire és idvességére, hogy egy scolát avagy egy tanúságnak helyét csináltatna Te Szentséged költségöddel, mivel hogy az gyermökcsék tanulnának és valami gyökeret verhetnének . . .”¹

Bonifác jóságának, áldásos működésének híre szétterjedt a tö-

¹ Fraknói V.: Magyarorsz. és a római szentsz. III. 216.

rök megszálta egész országban. E hír hatása alatt a török igátnyögő Buda és vidékének lakói közül 18.000-en kértek a pápától papot, kiküldöttet. A Maros és Száva között lakó katolikusok pedig folyamodtak a pápához, hogy küldjön hozzájuk is apostoli látogatót, aki őket elhagyatottságukban Bonifáchoz hasonlóan vigasztalja, oktassa, buzdítsa és hitükben megerősítse.¹

Könyvünk első részében Doriaval, VIII. Kelemen pápa főjegyzőjével (protonotarius) kapcsolatban hallottuk (I. R. 63. fej.), hogy a magyar sereg vonakodott Komárom felszabadítására indulni. Csak mikor Doria kötelezettséget állított ki, hogy magára vállalja a sereg kívánta 75.000 forintot, indult útnak a sereg. Pedig Dorianak akkoriban nem volt pénze és hogy a magyar sereget kielégíthesse s útba-indíthassa, Bécsbe sietett, hogy a kereskedőktől kölcsönt vehessen fel a magyar sereg részére. Mikor cselekedett más, külföldi képviselő tagja még csak hasonlóképen is?!

136. FEJEZET.

Erdély nunciusai.

Possevino erdélyi működéséről már megemlékeztünk, ámbár ő csak szinte mellékesen és történetesen került Erdélybe.

Az erdélyi fejedelmek mellé külön rendelt pápai követek közül elsőnek a híres Visconti Alfonz cerviai püspököt említjük meg, akit a pápa Báthory Zsigmond mellé rendelt. Visconti volt az, aki Báthory „üres, tartalmatlan környezete” mellett egyedül képviselte a józanságot és bölcseséget. Ő volt az egyedüli, akinek tanácsa súlyt és értéket jelentett, ő volt, aki a fejedelmet elterelte a töröktől, sőt ébren tartotta benne a török-ellenes küzdelem szükségességének eszméjét. Ő vette rá a fejedelmet, hogy ne változtasson az ország helyzetén és fogadja fiául a Lengyelországban száműzötten élő Báthory Istvánnak Gábor nevű kisfiát. Sajnos, nagybátyja, Bocskai István és a féktelenül nagyravágyó Jósika István kancellár ellenezte a tervet és akadályokat gördített a megvalósulása elé.

Visconti az erdélyi fejedelmet nemcsak minden útjára, hanem valamennyi hadjáratára is elkísérte. A pápai követ *emberei Báthory katonáival* együtt az első sorokban harcoltak, sőt Gyirgyó várára ők tüzték ki elsőknek a fejedelem zászlaját.² Dr. Veress Endre, Erdély történetének legjobb ismerője, írja, hogy „Viscontit kimerültté, sokszor ágyban fekvő beteggé tette a folytonos küzdelem.”³

Talán Viscontinál is fontosabb szerepet töltött be Malaspina Germanico őrgrób, san-severoi püspök, akit Báthory András erdélyi fejedelem mellé rendelt a pápa. Malaspina az önzetlen fáradozás-

¹ Fraknói V.: Magyarorsz. és a róm. sztetsz. ill.

217—218.

² Dr. Veress Endre: Pápai nunciusok Erdélyben.

Kath. Szemle. 1925.

VI. 330—333.

³ U. o. 334.

nak, a lelkiismeretes kötelességteljesítésnek, a veszélyekkel való szembenézsnek mintaképe volt. Lelkiismeretességét és kötelességtudását az az egyetlen adat is jellemzi, hogy amikor olyan beteggé lett, hogy „majdnem a halál torkába jutott”, folytatta hivatalos működését.¹

Amikor Malaspina értesült az áruló, jellemtelen és hitszegő Mihály vajdának betöréséről, nagy láza miatt nem mehetvén személyesen hozzája, futárja, Csejthi Izsák, előkelő erdélyi nemes útján azonnal számon kérte a vajdától gálád betörésének okát.² Meginette, hogy meg ne zavarja a békés kiegyezést, meg ne szegje az esküvel erősített frigyet és gondolja meg, hogy a szerencse változó: Ma neked, holnap másnak.³ (Mennyire beteljesült később a nuncius szava!) Amikor azután ez a megüzent felelősségre-vonás eredménytelen maradt, beteg létere a hadszíntérre ment, ahol a hadakozó feleket szemben találta egymással. De e veszélyes helyzetben is megkísérelte a közvetítést és kiegyeztetést.

Előbb a fejedelmet kereste fel. Ez visszautasította a közvetítést. Bár csak ne tette volna! Mikor azután nemsokára rosszabba fordult a helyzete, ő maga kérte a nuncius közvetítését. Malaspina — még mindig lázasan — azonnal átment az ellenséghoz és könyörgött a vajdának hogy forduljon vissza. De a nuncius kísérlete meghiúsult. Ám azért nem tudott megnyugodni. Újra átment az ellenséges táborba, hogy még egy utolsó kísérletet tegyen a kibékülésre. De Mihály vajda ekkor már szóba sem állott vele, sőt a sereg mögé vitte és őrizetet rendelt melléje.⁴ De Malaspina azért mégis elért annyit, hogy a vajda lemondott a menekülő fejedelem üldözöttségről és hátramaradt csapatainak felkoncolásáról, amit a győzelem mámorában feltett és könnyen végre is hajthatott volna.⁵ Ugyancsak Malaspina akadályozta meg a fejedelem pártján álló erdélyi nemesek kivégzését is.⁶ Még egy nemes cselekedetét kell felelevenítenünk. Mikor a megölt Báthory András fejét nagy diadallal a vajda udvarába hozták, kijárta a vajdánál, hogy a fejet ne tűzzék karóra, hanem fejedelemhez illő módon, a holttesttel együtt, temessék el. Sőt megígértette Mihályjal, hogy a temetésén maga is résztvesz udvarával és híveivel, ami meg is történt.⁷

Dr. Veress Endre kiemeli, hogy Malaspina „mennyit tett élete kockáztatásával is” a szent ügy érdekében és mennyit „fáradt és szenvedett a nélkül, hogy sokszoros, önzetlen fáradozásának sikere vagy általános elismerése lett volna”.⁸

¹ D. Veress Endre: Pápai nunciusok Erdélyben. Kath. Szemle. 1925. VI. 339.

² U. o. 340.

³ Szamosközi István: Történ. Maradványai. M. Tud. Akad. kiadv. 28. köt. II. 307.

⁴ Szádeczky Lajos: Mihály havasalföldi vaida Erdélyben. 1599—1601. Történelmi Tár. 1882. II. 59.

^{5,6,7} Dr. Veress Endre: m. f. 342.

⁸ U. o. 342—343.

Malaspina nuncius lelkének nemessége és fenkört volta hatványozottabb méretben lép előtérbe, ha a fejedelemhez való hűségét, áldozatos ragaszkodását, önzetlenségét és a vad, megbízhatatlan vajda ellenséges haditáborába való kétszeres vakmerő útját összehasonlítjuk Báthory fejedelemnek saját embereivel, saját magyara-jaival, saját bizalmasaival és neki esküvel lekötelezett alattvalóival. E tekintetben is nem a magam véleményét közlöm, hanem ellenkezően és szándékosan a Malaspina nuncius érdemei elől mindenütt szemet hunyó, sőt öt mindenképen háttérbe szorító Szádeczky Lajos egyetemi tanárra és történetíróna hivatkozom. Az ő szavait idézem.

Legelőször is halljuk, hogyan nyilatkozik Szádeczky Kornisról, a fejedelem „első tanácsosáról”, a tizenkettes tanács elnökéről és serege felesküdt vezénylő tábornokáról. Szavai ezek: „Akik (Báthory Andrást) környezek, nagyon langymeleg jóindulattal viseltettek iránta. *Első tanács urát*, Kornist, a fejedelem mostoha öccse, *nyíltan árulónak nevezte*. Az egykori történetíró Somogyi Ambrus határozottan árulással vádolja Kornist, ő maga tüzelte volna Mihály vajdát, hogy Erdélybe törjön s a bíbornok fejedelmet üzze ki. Vádolja továbbá, mintha azután is Kornis írta volna Mihálynak, hogy mikor van a legalkalmasabb idő Erdélybe ütésre . . . Annyi áll, hogy Kornis nem tartozott őszinte hívei közé a fejedelemnek. *Senyéi Pongrácrol*, ki szintén a legelső tanácsurak egyike volt, azt mondja Somogyi Ambrus, hogy *hasonszőrű ember, mint Komis.*¹ Majd: „(Báthory fejedelem) az egész sereg tényleges vezérletét Kornis Farkasra bízta, amint kitűnt: *farkasra a bárányt.*² Mikor az ellen-ség elfogta Kornist: „a vajda — írja Szádeczky — hátra vitette és minden bántalmazás ellen oltalmazta. Rebesgették, mintha önszántából fogatta volna el magát Kornis.”³ Ugyancsak Szádeczky említi, hogy a szerencsétlen Báthory követvén „tanácsosai páratlan vakságát”, Mihály vajdának önmaga ellen küldött katonát, fegyvert, ágyút, lőport és más hadiszert.⁴ És az ő tanácsukra bocsátotta el saját katonáit a szászsebesi táborból.⁵ „Annál többet ártott az erdélyieknek — folytatja Szádeczky, — hogy mindjárt az ütközet kezdetén átszökött a vajda táborába *egy Zalasdi Dániel* nevű, Hunyad megyei oláh, akit a Báthoryak emeltek nemességre s ez áruló sietett azután a vajdát tudósítani az erdélyi sereg állásáról és gyen-gejéről.”⁶

Mikor Báthory serege jobbszárnyának parancsnoka, Lázár István elesett, e szavakkal lehelte ki lelkét: „Örömest halok meg, hogy ne kelljen szolgálnom a hálátlan papnak (t. i. Báthory bíboros, fejedelemnek)⁷.

¹ Szádeczky Lajos: m. f. 46—47.

² U. o. 61.

³ U. o. 64.

⁴ U. o. 48.

⁵ U. o. 50.

⁶ U. o. 63.

⁷ U. o. 63—64.

FRANCISCVS SR.E PRESBYTER
CARDINALIS BONVISIVS LVCENSIS
CREATVS DIE I. EPTEMBRIS M.DCLXXXI.

Franciscus Card. Bonvisius lucensis Apostolicus

BUONVISO BÍBOROS

Mikor Báthorynak menekülnie kellett, „a fejedelem körül kevesen maradtak, azok is hova-tova elmaradoztak . . . már csak 52 társa volt”.¹ A fejedelem „tudta, hogy nem számíthat a székelyek hűségére”.² És éppen az az Ördög Balázs ölte meg, akit a bíboros fejedelem emelt fel silány szolgáságból.”³

Íme, míg az *idegen* nuncius, akinek utóvégre se inge, se galérja, hogy két kereszteny sereg közül melyik nyer, annyira hűséges ahhoz a fejedelemhez, akinek az oldala mellé rendelte a pápa, hogy súlyos beteg létrére, élete veszélyeztetésével, kétszer is átmerészke-dik a teljesen megbízhatatlan, vad és kegyetlen ellenség haditáborába, addig Báthory saját legjobb embereiben, saját véreiben, neki felesküdt tábornokaiban, katonáiban és alattvalóiban nem tud megbízni; annyira nem, hogy fővezérét nyíltan árulással vágolják, a többi a veszélyben elhagyja, egyik táborka még halála percében is sértegeti és az, akit legmélyebb hálára kötelezett, az a saját kezével öli meg nagy jótevőjét!

Kiérezzük a különbséget?! Az aljasság, hűtlenség, hálatlanság és esküszegés sötétségéből mennyire kiemelkedik és kiragyog a hűséges, önfeláldozó, önzetlen, saját egészsége s élete veszélyeztetésével az *idegen* fejedelem ügyét mindenáron előmozdítani akaró nuncius felséges alakja!

137. FEJEZET.

Buonvisi.

Ha volt Hazánk ezeréves történetében külső hatalom képvise-lője, *idegen* nemzet fia, akinek hálával tartozunk, élükre (Burgio mellett) minden esetben Buonvisi Ferenc pápai nunciust illik állítani.

Buonvisi régi, előkelő családból származott, amely családfáját III. Ottó császár egyik tanácsosáig vezette vissza. Buonvisi 1626. máj. 11-én Luccában született. A papi pályára lépett, amelyen nagy tehetsége, széles látóköre, biztos ítéloképessége, finom tapintata, előkelő modora és hatalmas munkabírása révén gyorsan haladt előre. Papi tanulmányai elvégzése után rögtön VII. Sándor szolgálattevő kamarássává lépett elő. Könyvünk II. részében már említettük, hogy a pápai katonaság és XIV. Lajos római követének szolga-személyzete között véres összeütközés keletkezett, amely rettenetesen kelle-metlen helyzetbe hozta a római szentszéket. VII. Sándor saját uno-kaöccsét, Chigi bíborost, küldötte Franciaországba, mint rendkí-vüli követet, melléje osztva Buonvisit. Visszatérve, hét évet töltött különféle hivatalokban. X. Kelemen pápa kölni nunciussá és c. ér-sekké nevezte ki, majd hasonló minőségben Lengyelországba küldte

¹ Szádeczky Lajos: m. f. 76.

² U. o. 74.

³ U. o. 75.

(1673). Itt ismerkedett meg Buonvisi Szobieski-vel. 1675-ben a pápa I. Lipót mellé rendelte nunciusnak.

Buonvisi nevét és emlékét minden idők minden magyarának őszinte tiszteettel, kegyeletes hódolattal és mélységes hálával kelene őriznie és ápolnia.

Buonvisinek több irányban szinte emberfeletti küzdelmet kellett kifejtenie szeretett Hazánk érdekében.

Hazánk immár másfél század óta nyögte a török igát és végig-szenvedte az ezzel járó rettenetes megalázást, kizsarolását, kizsákmányolását, kiuzsorázását, az igazságtalanságokat és kegyetlenségeket.¹

Már a halál árnyékában álltunk, közel az elmúláshoz, az előtörökösödéshez és elázsiasodáshoz. És ami ennél is nagyobb baj és veszedelem volt, nemcsak az európai hatalmak, hanem a bécsi udvar is már szinte befejezett ténynek, megváltozhatatlan helyzetnek, kijegyecsesedett valóságnak, megkövesült addotságnak tekintette Hazánk akkori földrajzi térképét. Már a magyar is beletörödött a megváltozhatatlanba. A bécsi udvar annál is inkább hajlandó volt a dolgok állását befejezettnek tekinteni és a törökkel békés szomszédi viszonyban élni, mert ősi, szinte egyetlen ellenségének a francia királyt tekintette. Hogy ezzel a harcot bármikor felvehesse, szívesen biztosította magát Kelet felől.

Buonvisi első feladata volt tehát a bécsi udvarnak ezt a helytelen, veszedelmes és keresztenyellenes álláspontját megingatni és a francia helyett a figyelmet a török veszélyre irányítani.

Buonvisi meg volt győződve, hogy a török, amint teheti, Magyarország ellen fog fordulni. Ha magától nem tenné, elégge búzdítanák őt erre a magyarországi elégületlenek, akik a Zrínyi–Frangepán-féle összeesküvés óta (1670) fegyverben álltak és akiknek száma a bécsi udvar s embereinek magatartása miatt napról-napra szaporodott és akiknek panasza, elégületlensége és ajánlkozása elég ürügyszámra is ment a hadüzenésre.²

Buonvisinek másik irányú küzdelme már az elsőből adódott.

¹ Az összes történetírókkal szemben egyedül Takács Sándor törekszik a török meghzállás enyhébb módját elhíthetni. („Rajzok a török világóból” 3. köt. 1915–1917.) Hasonló nézetet vall még néhány újabbkori író, de eredménytelenül. Helyesen mondja dr. Juhász Kálmán: „Ha ma, évszázadok leforgása után, a gyűlölködés nagyító szemüvege nélkül nézzük az akkori világot, elismerjük a régebbi írók megállapításának helyességét, hogy a törökökben a meghódítottak legengesztelhetetlenebb ellenségeiket látták.” (Műveltségi állapotok a Temesközben a török világban. Cluj. 1935. 19. old.) Csak annyi tény, hogy vallás dolgában a török átlag türelmes volt. De türelmetlensége is csak nemleges irányban nyilatkozott meg. Így a meghzállott területen nem tűrte meg a magyar király kinevezte érsekeket és püspököket; nem engedte meg új templomok és kolostorok építését, még a régiek kibővítését sem. Tilos volt a hangos istentisztelet, körmenet, harangozás. A papokat és szerzeteseket megtürték, de szemmel tartották, sokat megkínosztak, meg is öltek. (V. ö. Dr. Szabó Gy. Pius: Ferencrendiek a magyar történelemben. Bpest. 1921. 163–167.)

² Monum. Vatic. Hung. 2. sor. 2. köt. XCVII.

Minden erejét, minden diplomáciai ügyességét össze kellett szednie, hogy megakadályozza XIV. Lajos francia király és Lipót közötti feszültség kilobbanását, mert a két fél egymás ellen kitörő harca félelmetesen megnövelte volna a török erejét, valóban állandósította volna Hazánk megszállását, fölszabadításáról pedig belátható időn át többé szó sem eshetett volna.

A pápán kívül egyes-egyedül Buonvisinek kellett folytonosan a francia és bécsi udvarnak kölcsönös gyűlölletét levezetni, egymás ellen szót fendorlatos támadások tervét meghiúsítani és egymás gyenítésére irányuló törekvéseit leszerelni.

Mint tudjuk, a fölszabadító hadjárat alapját az 1684. márc. 5-én aláírt „Szent Liga” alkotta, „amelyet — állapítja meg Szekfű, — XI. Ince pápa nunciusaival, főként Buonvisivel, hónapok nehéz munkájával hozott össze, kiegyeztetve a szerződő felek közti nagyszámú ellentéket.”^x

Buonvisinek harmadik irányban is, szinte emberfeletti szívossággal, páratlan önzetlenséggel, tiszteletet követelő bátorsággal kellett küzdenie, t. i. a bécsi udvarnak és a haditanácsnak esztelen költekezése, bűnös pazarlása, határtalan közömbössége, vétkes lelkismeretlensége, ingatag, tétevázó, határozatlan magatartása és a való helyzettel szemben mutatkozó vaksága ellen.

Buonvisinek érdeme, hogy az udvarnak az egyik legbefolyásosabb emberét, a szélhámos, világcsaló, sikkasztó és magyar-gyűlölő gróf Zinzendorf Lajost, az udvari kamara mindenható elnökét és Lipót legbizalmasabb emberét sikerült leleplezni, elmozdítani és száműzni.

Buonvisinek negyedik irányú és éppen a mi szempontunkból óriási érdemű törekvése: a bécsi udvar következetes magyar-ellenes irányzatának folytonos meghiúsítása volt. Lipót királyt Lobkowitz herceg, Montecuccoli és Hocher gyűlölletet szító tanácsaival szemben állandóan a magyar ügy erdékelében törekedett befolyásolni.

Buonvisi volt Lipót birodalmának egyetlen embere, aki a királynak mindenkor bátran, leplezetlenül s kíméletlenül feltártá az igazságot és a való helyzetet. Jellemző Buonvisi bátorságára és önzetlenségére a következő eset: A király nagy vadászatra készült. Buonvisi figyelmeztette a királyt, hogy szükségesebb volna a vadászatra szánt óriási kiadást inkább a török elleni küzdelemre fordítani. Lipót átlátta a figyelmeztetés jogos voltát és lemondott a vadászatról.²

Buonvisi az udvar magyar-ellenes irányával szemben mindig a magyar érdeket védte Lipót előtt. Szükségét érezte ennek, mert fájó szívvel győződött meg arról, hogy az udvar befolyásos környezete nemcsak érzelmileg gyűlölő gyarságot, hanem rút és gyalázatos anyagi hasznot is húz a magyar főurak vagyonának elkobzásából. Maga Zizendorf Lajos, egyetlen titkos tanácsi ülésen,

¹ Hóman—Szekfű: i. m. V. 370.

² Fraknói: XI. Ince 121.

11 várat, 70 nemesi lakóhelyet és 367 falusi birtokot vetetett el magyar tulajdonosoktól.¹ Buonvisi Rómába írt leveleiben elpanasolja, hogy a bécsiek „bosszút akarnak állni a magyarokon és hasznat húzni a vagyon elköbözéséből” és hogy „az általános kegyelmet és a hűségre visszatérők jóságainak visszaadását azért ellenzik, mert a zavarosban halászni akarnak”. Ezért törekedett a király minden erejével a magyarok javára hangolni, főkép abban az irányban, hogy állítsa helyre a magyar alkotmányt, a jogvesztésre ítélt förendeknek adja vissza birtokait, az országgyűlést pedig mielőbb hívja össze. És — mint a Vatikáni Magyar Okmánytár mondja — azért „használt fel minden alkalmat, hogy a királyt és a minisztereket a magyarok irányában méltányos eljárásra, az u jogosult igényeik kielégítésére intse; nehogy — úgymond — kétségeesve a törökök karjaiba vessék magukat. Nem mulasztotta el a királyt óvni minisztereitől, akik az ő szent szándékait meghiúsítják. Figyelmeztette amanys idegenkedésre is, amely a németek és a magyarok között mindenkor fennállott, amiért Ő Felsége, mint pártokon felül álló fejedelem, önmaga vegye fontolóra, mit kelljen cselekednie, hogy népei szeretetét és a belső békét biztosítsa magának”.³ Szekfű is hangsúlyozza, hogy „Buonvisi figyelmeztette Lipótot, hogy miniszterei meghiúsítják királyi szándékait s felszólította a királyt, hogy vegye maga kezébe a magyar ügy rendezését”.⁴

Buonvisi már 1678 tavaszán, amikor az első jelentés érkezett a török jöveteléről, rögtön javasolta Lipót királynak, hogy kössön békét Franciaországgal bármilyen áron, elégítse ki a magyarokat és előzze meg a törököt, főkép Esztergom és Budapest ostromvételével.⁵ Lipót politikájának legméltobb célja gyanánt Magyarország felszabadítását tüntette fel.⁶

De Buonvisi, amint ezt a többi nunciusnál is tapasztalhattuk, nemcsak hivatalból és politikából, nemcsak kötelességből és pápai megbízatás alapján járt el érdekünkben, hanem egyéni meggyőződésből, személyi teljes részvétből, meleg szeretetből, önzetlen érdeklődésből, ami e tekintetben egyedül álló az akkori követségek életében. „Buonvisi — mondja Szekfű — *magyar-párti volt.*”⁷ Másutt meg ugyancsak Szekfű írja a XVII. század felszabadító hadjáratok idejéről és szörnyűségeiről: „Kétségtelen, hogy az ország nyomoráért az akkori háború természetes kegyetlen volta mellett a bácsi kormányférfiak is felelősek, akiknek soha sem jutott eszükbe Magyarország pusztulását emberi érzéssel szemlélni, amint *ily emberi részvétet találunk pl. lépten-nyomon Buonvisi jelentéseiben.*”⁸ Acsády

¹ Hóman—Szekfű: i. m. V. 362.

^{2,3} Vatic. Hung. 2. sor. 2. köt. XCVIII—XCIX.

⁴ Hóman—Szekfű: i. m. V. 362.

⁵ Fraknói: XI. Ince 33.

⁶ U. o. 37.

⁷ Hóman—Szekfű: i. m. V. 350.

⁸ U. o. V. 385.

is kiemeli, hogy Buonvisi „Magyarország érdekében *felette fájlalta*” az udvar képtelen eljárását Hazánkkal szemben.¹

Buonvisi később (1689 tavaszán) felhívta a király figyelmét az erdélyi magyarok tűrhetetlen megzsarolására is.²

Lipót csak Buonvisi közbenjárására hívta össze 1678 nyarán Pozsonyba a magyar főurakat. Sajnos, a király a véres kezű bécsi Hochert bízta meg a tárgyalások vezetésével, úgyhogy e miatt most már a főurak maguk sem akartak megjelenni a tanácskozásban. Csak Buonvisinek rábeszélésére szánták el magukat a megjelenésre és kértek a nemzeti törekvések megvalósítását, nevezetesen az alkotmány helyreállítását, az országgyűlés összehívását és az általános kegyelmet.³ Sajnos, ami jót s üdvöset Buonvisi nagynehezen el tudott érni, azt Hocher a maga rosszakaratú kíméletlenségevel lerontotta, úgyhogy Hazánkban újra fellángoltak a belháború tüzei.

Buonvisi még az esztergomi érsek ellenére is pártjára kelt a magyar rendek ama kívánságának, hogy az évtized óta üresedésben levő nádori állást töltsek be. Be is töltötték. Utána a király Német-újhelyre készült udvarát áttenni. A nuncius ellenezte ezt, mert a király jelenlétét szükségesnek tartotta.⁴

Buonvisi a vallási kérdésekben is a legnagyobb mérsékletet, tapintatot, megértést és türelmet tanúsította. E pontban hadd idézzük a nem katolikus és nem is kereszteny Acsádynak megállapítását. Azt írja, hogy a pápának Magyarország felszabadítását célzó törekvésein „buzgó és nagyészű munkatársa: nunciusa, Buonvisi bíboros volt, abban az időben a kúriának kétségtől legkiválóbb diplomataja. Éveken át működött . . . erős erkölcsi érzékkel, sok ismerettel és széles látókörrel, a vallás ügyében is több elfogulatlansággal, mint a bécsi udvar, amelyben leginkább *ö volt a vallásos türelmesség képviselője.*”⁵

De téjünk át Buonvisi diplomáciai működésére. Sokoldalú közbenjárásának és utánjárásának legértékesebb gyümölcse volt Sobieski megnyerése. A lengyel király *Buonvisi útján* adta értésére Lipótnak, hogy kész vele megbékálni.

Nehéz diónak bizonyult XIV. Lajos leszerelése is. A francia király folyton és lelkiismeretlenül élesztette és pénzelte a magyar elégületleneket, a nélkül, hogy komoly szándékában lett volna rajtuk segíteni. „Nem szándékozott nyílt háborút támasztani, mert ez nagyon költséges és a felkelő magyar hadakban sincs nagy bizalma.”⁶ Csupán azért pártolta az elégedetleneket, hogy ezzel Lipótot boszszantsa és megfékezze. Később meghagyta ugyan követének, hogy a magyar elégületlenektől lassanként vonuljon vissza, de kívánta, hogy „az elégületlenség tüze egészen el ne aludjék, maradjon belőle

¹ Acsády: Magyarorsz. tört. I. Lipót és I. Jó/.s. a., m. f. 459.

² U. o. 483.

³ Hóman—Szekfű: i. m. V. 362—363.

⁴ Fraknói: XI. Ince 49.

⁵ Acsády m. f. 406.

⁶ Monum. Vatic. Hung. 2. sor. 2. köt. XCIX.

egy kis szikra, amelyet szükség esetén fel lehessen éleszteni”.¹ Buonvisi arra törekedett, hogy a francia királyt a magyarok céltalan izgatásáról és ugratásáról lebeszélje.

Bécs felszabadítása és a párkányi győzelem után a császár és a lengyel király közötti egyetértés csaknem felbomlott a kölcsönös irigykedés, féltékenykedés, érzékenykedés, hiúság s hasonló emberi gyengeségek miatt. A két fejedelem között az összeköttetés megmentése ismét egyedül Buonvisinek volt köszönhető, aki minden két felet csítította, engesztele, kérlelte s az ellentéteket elsimította.

Amikor az osztrák-lengyel szövetség meglazulását Velence csatlakozása lett volna hivatva pótolni, Buonvisinek ismét bő tér nyílt hasznos és pótolhatatlan közbenjárásra. 1684. március el- sején *Baonvisi báboros lakásán* és az ö elnöklete alatt kezdték meg a szövetségi tárgyalásokat, amelyeket a császári miniszterek egy része még az utolsó órában is meghiúsítani igyezett. Buonvisinek szinte harcot kellett vívni velük szemben, hogy Lipót hozzájáruljon a határozatokhoz.

Ekkor Velence támasztott nehézségeket. Beleegyező nyilatkozatot kívánt Lipót kormányától arra nézve, hogy amit dalmáciai területből a töröktől visszafoglal, mint jogos szerzeményt megtarthassa. Lipót viszont arra hivatkozott, hogy Dalmácia a Magyar Korona tartozéka, tehát az nem kerülhet Velence uralma alá. A vitát Buonvisi döntötte el. javasolta, hogy Dalmácia ama területeit, amelyek még a török megszállás előtt Velence birtokában voltak, ezé legyenek, a többi rész Magyarországnak jusson, javaslatát minden két fél teljes megelégedéssel fogadta el.² Am nemsokára Velence újabb követeléssel állott elő. Bosznia is jogot tartott, amit Lipót kormánya szintén ellenzett. Ismét Buonvisinek kellett közbenlépnie, aki érveivel és felvilágosításaival lemondásra készítette Velencét.

De a legnagyobb nehézség elő állította Buonvisit a bécsi udvarnak az az oktalan állásfoglalása, hogy Bécs felmentésével befjezze a török elleni hadjáratot és minden erejét a török helyett a francia király ellen érvényesítse. A bécsi udvar titokban tudtára adta a török portának, hogy hajlandó a békékötésre, ami természetesen egyértelmű lett volna Hazánk török megszállásának állandósításával. Szerencsére a török sereg nem fogadta el a feléje nyújtott békéjelöldet. Ennek ellenére az osztrák udvart még mindig foglalkoztatta a terv, hogy seregének legalább egy részét XIV. Lajos ellen küldje. Ismét Buonvisi volt az, aki erről a végzetes tervéről egyelőre le tudta beszélni Bécset.

Ám ekkor hirtelen fordulat történt. Lajos váratlanul támadásba ment át és Luxemburg várát ostromolni kezdte. A spanyol követ rábeszélésére Lipót a Magyarországra küldött sereg egy részét Lajos ellen akarta irányítani. E válságos helyzetben, amely a török háború folytatását kockára tette volna, Buonvisi kihallgatást kért Li-

¹ Monum. Vatic. Hung. 2. sor. 2. köt. CM.

² U. o. CXVIII.

póttól és megmagyarázta neki, hogy Luxemburgot a nagy távolság miatt úgy sem tudná felmenteni; viszont ha serege egy részét Nyugatra küldi, ezzel Lajosnak a legnagyobb szívességet teszi. A megosztott sereg sem a török ellen nem léphet fel, sem Lajos ellen, sőt utóbbinak északnémetországi szövetségeit Csehország és Szílezia ellen fogja zúdítani. Lipót kitérően válaszolt és mégis elküldte csapatai egy részét a Rajnához.

Az események, mint a múltban, ezúttal is igazolták Buonvisit. Lipót seregei nem voltak képesek Luxemburg elestét feltartóztatni, viszont a török elleni hadjárat fennakadt és sikere kétségesse vált.

Buonvisi minden erejét megfeszítve közbenjárt a bécsi és francia udvarnál, hogy a két uralkodó egyenetlensége ne borítsa fel teljesen a helyzetet és ne tegye tönkre az eddigi eredményeket. E megfeszített munkájától és attól való félelmében, hogy a két uralkodó további harca meghiúsítja a már oly közel fekvő főcélt, az Izlam megtörését, bele is betegedett. Erős láz tört ki rajta, amely annyira erőt vett szervezetén, hogy a pápától visszahívását kérte.

Buonvisi erőfeszítését azonban mégis siker koronázta. A két uralkodó között 20 évre terjedő béke jött létre (1684. aug. 15.), ámbár a kölcsönös gyanúsítás, szemmel tartás és óvatosság így is elégé késleltette a felszabadító hadjárat megindítását. Ha nincs Buonvisi, a két uralkodó a török helyett egymásnak ront és Magyarország felszabadításának ügye végkép lekerült volna a napi-rindről.

Közben Buonvisi kieszközölte Lipótnál, hogy végre, 1684. jan. 12-én általános bocsánatot hirdetett a vagyonvesztett magyaroknak azzal az enyhe feltétellel, hogy hat hét alatt leteszik a hűségesküt. Az e célra kiküldött bizottság elnöke, Lotharingiai Károly, ugyancsak Buonvisi tanácsát kérte működésére, aki a békülékenység és engesz-telés józan irányát kötötte az elnök lelkére, ami meg is teremtette gyümölcsét.¹

Buonvisinek óriási és kínzó gondot okozott Thököly, „a XVII. század gróf Károlyi Mihálya”, aki a szultánt a béke felbontására biztatta és akivel még Bécs ostroma idején is szövetségenben állott. Mikor Thököly táborában, lefoglalt irományai között megtalálták különöldi levelezését, Buonvisi így ír Thökölyről: „Thököly hívei végre meggyőződtek a felől, hogy nem az ország szabadságának és a protestáns vallásnak megszilárdítása a célja, hanem mindenjüköt kész török rabszolgaságba juttatni, csakhogy ő, török fennhatóság alatt, az ország egyik részében uralkodhassak.”² Buonvisi mégis minden áron arra törekedett, hogy egyszerű Lipót és Thököly között békességet hozzon létre, másrészt, hogy Thökölyt, még a hercegi cím ellenében is, a töröktől való elpártolásra bírja.

Mikor Sobieski Erdély- és Oláhország elfoglalását tűzte ki cé-lul (1684—5), Buonvisi a magyar történelem adataira hivatkozva,

¹ Fraknói: XI. Ince 88.

² Fraknói: Magyarorsz. és a róni. Szentsz. III. 427.

figyelmeztette, hogy más irányban elég tér nyílik számára hódításokra, ám hagyja békén Erdélyi és Oláhországot, amely két tartomány minden időben a magyar Szent Korona alá tartozott és amelyekről ennél fogva a Szent Korona le sem mondhat. A lengyel király meg is hajolt Buonvisi érveire.¹ Amikor pedig Sobieski azzal a tervvel foglalkozott, hogy a saját és Lipót seregének összpontosítása Magyarországon történék, Buonvisi ennek lehetetlenségéről is meggyőzte Sobieskit, azzal érvelve, hogy az amúgy is leszegényedett Magyarország nem bírja el két hadseregnak az élelmezését és a török is az összevont sereg felé tartva, Magyarországot csak még jobban feldúlná és pusztítaná. Később ugyancsak Buonvisi odahatott, hogy a hadsereg magyarországi téli elszállásolásának terhét minél jobban megkönnyítse, úgyhogy a teher másik felét a többi tartomány viselje.

Látjuk tehát, hogy Buonvisi milyen bátran, keményen és szívusan védte Magyarország érdekeit nemcsak Béccsel, hanem a lengyel királlyal szemben is.

138. FEJEZET.

Buonvisi a hadjárat megindítása után.

A török elleni hadjárat Visegrád megvívásával kezdődött. Lotharingiai Károly megverte a törököt és Pestet is hatalmába ejtette. Söt Budavárát is ostromolni kezdté.

Buonvisi szerint Budavárát 15 nap alatt ki lehetett volna ragadni a török kézből. A francia — mondotta — bizonyára e rövid idő alatt megvívták volna Buda várát.² Sürgette a rajnai ezredéknak és a bajor választó fejedelem hadainak Magyarországba való kül-dését. Hirdette, hogy Budavár visszavétele a legfontosabb cél, amely előtt minden más célnak háttérbe kell szorulnia.

De a vezérek hihetetlen könnyelműsége, dőzsölése, dinom-dámoszása, szerencse-játékkal való időtöltése, fektelen pazarlása s egymással való egyenetlensége, valamint a bécsi udvar elégtelensége meghiúsította a vár bevételét. E nagy rendetlenséget, idő- és pénz-fecsérleést, tervszerütlenséget, a hadbiztosok visszaélését egyedül Buonvisi vette észre, tette szóvá, ostorozta és jelentette Bécsbe, de önzetlen fáradozásának alig volt valami eredménye; úgyhogy a tervszerütlenség, késedelmezés és pénzügyi zavarok miatt a további hadjárat voltakép csak 1685 nyarán, helyesebben 1686 tavaszán kezdődött meg.

Csodálatra méltó, hogy a diplomáciában annyira igénybe vett Buonvisi, Hazánk felszabadítása érdekében más téren is milyen sokoldalú, messzemenő, célrányos és bölcs tevékenységet fejtett ki.

¹ Fraknói: XI. Ince 107.

² Monum. Vatic. Hung. 2. sor. 2. köt. CXXI.

Személyében egyesült és érvényesült a hadvezéri, pénzügyi, népegészségügyi és még sok más irányú tehetség.¹

„A bécsi kormány hadi és pénzügyi tehetetlenségét is — írja Szekfű — Buonvisi izgatta mindegyre megmozdulásra, korholásokkal, pénzáldozatokkal, haditervek kiegészítésével . . . Buonvisi maga készíti a haditerveket, amelyek komoly megfontolásra találnak; ő ellenőrzi a pénzügyek vezetését s e téren nem hallgatja el bécsi kormánykörökről alkotott nagyon megvető véleményeit . . . Maga fogad csapatokat, akár csak Mohácsot megelőzőleg Burgio, a budai nuncius. Ugyancsak Buonvisi erélye gondoskodik e hadjáratokban szállítható tábori kórházakról, pápai pénzen felállítva.”²

Még olyan ügyekben is Buonvisihoz fordultak, amelyekhez neki semmi köze sem volt, de tudták, hogy ő mindenre tud írt. Egy-két példa: 1685 aug. elején jelentették a nunciusnak, hogy ha nem különök rögtön nagymennyiségű gabonát az újvári táborba, minden ló elpusztul. A bíboros felháborodott, hogy nyár közepén kell a takarmányt megvenni, amikor az a legdrágább és méltán bosszankodhatott, hogy ezzel a hadbiztoszági hatáskörbe való jelentéssel éppen őt, a pápai nunciust, zaklatják, de végre is nem a haragjára és a hadbiztoság mulasztására tekintett, hanem arra, hogy a veszélyt³ elhárítsa és ezért a fenti célra azonnal kifizetett 15.000 forintot.³ — Hogy a hadjáratot mindenjárt tavasz kezdetén meg lehessen indítani, szükséges volt, hogy a német birodalomból érkezett segélyhadak itt maradjanak. E végett Buonvisi intézkedett; célt is ért. Ám a kölni választó fejedelemnek 20.000 forintra lett volna szüksége, hogy hadtestének felét útba indíthassa. Mivel a kincstárnak fillére sem volt, ismét Buonvisihez fordultak, aki előlegezte az összeget.⁴ Később ugyancsak Buonvisi teremtette elő a költséget arra is, hogy a 27 ezred létszámát 4.050 fővel felemelhessék.

Rosenberg gróf kamara-elnöknek szava-járása volt, ha hadikészületre pénzt kértek tőle: „Egy garasom sincs.” Ellenben ugyanakkor Buonvisihez fordult, aki „mindent megtett, hogy a szükségeket kielégítéséhez lehetőség szerint hozzájáruljon”.⁵ Egy alkalommal Rosenberg újabb pápai segélypénzek kieszközlését kérte Buonvisitől, amikor a nuncius ingerülten így válaszolt: „Vájjon a háború a pápa és nem a császár érdekében folyik-e? Vájjon én vagyok-e a kamara-elnök és az én kötelességem-e erről gondoskodni?”⁶

Buonvisi meggyőződén arról, hogy a bécsi kincstár üres volta kezelői ügyefogyottságának és hűtlenségének tulajdonítható, alapos és részletes pénzügyi rendbeszedési tervet dolgozott ki és állami takarékpénztárak felállítását javasolta, de eredmény nélkül. Ajánlotta a dohány- és a szeszadók behozatalát, a rendszeres hajózás megindítását, de minden javaslatát elvetették; mert éppen azoknak

¹ V. ö. Dr. Vanyó Tihamér Aladár O. S. B.: Püspöki jelentések a magyar Sz. K. országainak egyházmegyéiről. Pannonhalma. 1933. XIV. old.

² Hóman—Szekfű: i. m. V. 369—370.

^{3,4,5} Monum. Vatic. Hung. 2. sor. 2. köt. CXXIV.

⁶ U. o. CXXVII.

az érdekét veszélyeztette, akiknek a hibája tette volna szükségessé a reformokat. Ki is fakadt: „Tölünk csak segítséget fogadnak el, de tanácsot nem”. Más alkalommal azt írja hogy nem tudja, ellenseg vesztegette-e meg a bécsi urakat, vagy a gonosz lélek hatása alatt cselekszenek-e.

Még az is csodálatosan érdekes, hogy Buonvisinek ez említett hadügyi, pénzügyi, népegészségügyi és egyéb tanácsai, javaslatai, előterjesztései és véleményei a mai bírálat szemében is megállják helyüket, ma is feltétlenül helyeseknek, talpraesetteknek, célravezetőknek bizonyulnak és bölcs ítéletre vallanak.

Buonvisi bámulatos körültekintésére jellemző a következő példa: Említettük, hogy XI. Ince pápa a magyar hadikórházaknak orvosságot is küldött. Ez orvosságok között volt egy, amely Olaszországban nagyon bevált és amelynek elkészítési módját a pápa a feltaláló orvostól megvásárolta. Buonvisi azonban attól tartva, hogy az illető orvos talán nem híven közölte az elkészítés módját, ezért meghagyta, hogy a szert kezdetben csak nagyon óvatosan használják.¹

Hogy az 1685-i hadjáratok joggal várt dicsőséges diadalok helyett csak apróbb jelentőségű győzelmekkel jártak, csakis azzal magyarázható, hogy Buonvisinek hadvezéri bölcseségre valló javaslataival szemben minden a haditanács elnökének és a kamara-elnöknek javaslatai érvényesültek. „Könnyebb — írja a nuncius a pápa államtitkárának — Eminenciádnak elképzelni, mint nekem leírni a fájdalmat, amelyet éreznem kell, látva, mint mennek veszendőbe a legkedvezőbb körülmények és a teljes diadal helyett meg kell elégednünk jelentéktelen előnyökkel és ezeket sem tudják értékesíteni.”² Miután a nuncius tanácsai csak süket fülekre találtak, Buonvisi 50.000 forint jutalmat ígért annak, aki Egert, Váradot, Fehérvárt vagy Kanizsát elfoglalja a töröktől.

Közben a budai basa békeajánlattal lépett elő. Lipót már-már hajlott rá. Ismét Buonvisinek kellett közbelépnie. És ez esetben olyan sikere volt, hogy a király öt bízta meg a basának adott válasz megszövegezésével.

Ne hagyjuk megemlítetlenül Bponvisi érdemét a vízé Petneházy Dávid megnyerésében sem. Buonvisi értesült, hogy a török fogásból kiengedett Thököly vissza akarja csábítani magához Petneházyt. A nuncius ellenlépéseket tett, sőt olyan áldozatra ragadtatta magát, hogy Petneházynak hatodfél száz forint értékű aranyláncot küldött magasztaló levél kíséretében. Petneházy oly örömmel fogadta a levelet és az ajándékot, hogy háláját nemsokára vízé tetteivel is megkoszorúzta. Nagy része volt Szent-Jobb vára megvívásában, de nevét leginkább Buda ostrománál tette ismertté és örökre emlékezetessé!

¹ Fraknói: XI. Ince 133.

² Buonvisi 1685. szept. 16-i jelentése.

139. FEJEZET. (Folytatás.)
A győzelmek útján.

A haditanács kidolgozta terv szerint a hadsereget négy hadtestre akarták felosztani, két támadó és két védő hadestre. A nuncius, noha nem volt katona, azonnal átlátta, hogy ez esetben a török sereg tetszés szerint bármelyik hadtestet megsemmisítheti. Ezért azt javasolta, hogy az egész hadsereg maradjon együtt és azonnal induljon Budavár ostromára. A bécsi udvar meghajolt Buonvisi érvelése előtt és ebben az értelemben döntött.¹

Mikor a szövetséges seregek Budavár alá érkeztek, a bécsi miniszterek nem gyözték eléggyé magasztalni Buonvisi lankadatlan kitartását, amellyel a hadjáratot megszervezte, irányította, lelkesítette, siettette és Budavár alá segítette; a pápa pedig meleg szavakkal megdicsérte, hogy Lipótöt a folyton csábító béke helyett meg tudta nyerni a bátor harcnak.

Buonvisi Buda ostroma közben sem szünt meg működni. 45.000 forint költségen azonnal kórházat létesített, orvosságról gondoskodott, az előkelő hölgyekkel pedig fehérnemüket és tépést készítette. Csupán e kórházban 6.000 beteg nyerte gyógyulását, aikik lelkes hálával ismerték el a nuncius testvéri gondoskodásának áldását.

A pápa után elsősorban Buonvisi bíboros lankadatlan buzgalmának, fáradhatatlan utánjárásának, folytonos lelkesítésének, bölcs előrelátásnak, szüntelen békítéseinek és anyagi segítségének volt köszönhető Budavár felmentése.

Buonvisi a pápa pénzén felül a maga jövedelmét is Buda ostromának költségeire fordította. Sobieski ezt íratta Buonvisinek: „Buda elfoglalása Eminenciád bölcs tanácsainak és hathatós ösztönzéseinének köszönhető. Az Ég, amely ez esemény érdemében s dicsőségében Eminenciádnak osztályrészét juttatott, még ama boldogságban is részesíteni fogja Eminenciádat, hogy a töröknek egész Európából való kiüzésében közreműködhetik.”³

Ismertes, hogy a felszabadító háború első részében Hermann őrgróf, a haditanács elnöke, a komoly, megfontolt, igazságos, nemes jellemű és lelkiismeretes Lotharingiai Károly herceg fővezérnek minden tervét keresztezni és hatáskörét szűkíteni törekedett. Pusztán személyi okból. Hermann e bénító, káros és veszélyes szerepének is Buonvisi erélyes fellépése és közbenjárása vetett végett. Azzal fenyegetődzött, hogy megvonja a pápai segélyt, ha Hermann továbbra is megmarad a haditanácsban. Végre sikerült Buonvisinek elérnie, hogy Lipót hosszú húzódozás után elejtette az önhitt, de korlátolt őrgrófot, egyik legbizalmásabb emberét (1687).

¹ Monum. Vatic. Hung. 2. sor. 2. köt. CXXXVII—CXXXVIII.

² Fraknoi: XI. Ince 192.

³ Fraknói: Magyarorsz. és a róm. szentsz. III. 46. 1

Buonvisi áldásos tevékenykedése nem szűnt meg Buda visszafoglalásával. Kiadta a jelszót, hogy a legyőzöttnek lábanyomába kell lépni. Hadvezéreket megszégyenítő terveket dolgozott ki a győzelem kiaknázására, biztosítására és a további foglalásokra. Haditervei minden eshetőséggel számoltak. A haditerveken felül gondoskodott a gyors élelem-szállításról, a seregnak ruhával és lósszerrel való pontos ellátásáról is. Buonvisi pénzelte a híres, ügyes és leleményes Tüzes Gábor ferences barátot is, akinek műszaki találmányairól és ezek eredményes alkalmazásáról már könyvünk I. részében szólottunk. Buda ostrománál résztvett és fontos szerepet töltött be Liberi aknáz-kapitány is, akit szintén a nuncius fogadott fel a pápa pénzén.¹

Buonvisi a már említett tábori kórházakon felül a visszafoglalt Buda várában is létesített állandó kórházzá 400 fekvőhellyel.

A nuncius 33.000 forintot adott Rabattá főhadbiztosnak élelmiszerekre, 50.000 forintot pedig a hátralékos zsold kifizetésére. *£ nélkül a sereget szét kellett volna oszlatni.*

Amikor a diadal-koszorúzta fővezér az 1687-i év végén a következő év haditervén munkálkodott, kikérte Buonvisi tanácsát, akinek nagy tájékozottságát és biztos ítéletét régtől fogva tapasztalta és nagyrabecsülte.² Buonvisi különben sürű levelezést tartott fenn az összes szereplő tábornokokkal és hadiszakértőkkel. „A visszafoglaló háborúk periódusa — mondja Szekfű — még mindig hatámas, 50—60.000 fönyi kereszteny sereget látott Magyarországon, amelynek összeszerzése, zsolddal ellátása a bécsi kormányon kívül továbbra is *Buonvisi bíbornok gondja*, amint ugyancsak a pápai diplomácia tartja össze a szent ligát is.”³

Valahányszor csak kifogyott a pénz és a katona, a bécsi udvar és a haditanács rögtön csak a védelemre akart szorítkozni. Hogy ennek ellenére a védelem ismét támadásba ment át, mindenkyiszor Buonvisi és Marco d'Aviano barát lelkesítésének és fáradozásának volt köszönhető.

Szekfű szerint az 1689. évi, diadalokkal teljes hadjárat meghirdítása is Buonvisinek és Marco atyának az érdeme.⁴ Általában az egész felszabadító hadjárat alatt a csüggédő, minden rosszat sejtő, aggályoskodó, feketén látó szereplőkben e két egyházi férfiú tartotta fenn a lelket, a győzelem reményét és a sikeres biztos tudatát, ők képviselték a szünni nem akaró tetterőnek, a csüggédni nem tudó harci kedvnek és a bátorító lelkesedésnek folyton csak előre törni kívánó szellemét.⁵

Közben Buonvisi levélben felkereste az európai kormányokat és egyházi köröket, hogy tőlük is segélyt kaphasson. Közbenjárásának alig volt eredménye. Csak az ausztriai örökök tartományok

¹ Hadtörténelmi Közlemények. 1891. 578.

² Monum. Vatic. Hung. CL.

³ Hóman—Szekfű: i. m. V. 376.

⁴ U. o. V. 378.

⁵ V. ö. Hóman—Szekfű: i. m. 382.

szerzetesei tettek ki magukért, összesen 826.000 forintot áldoztak a közös nagy cérla. A svájci főpapok, szerény jövedelmükhoz viszonyítva, szintén elég szép összeggel járultak az áldozathoz. Buonvisi érdekükben összeköttetésbe lépett még sok más hatalommal is, le Perzsiáig és Abessiniáig.¹

Buonvisi áldásos, felbecsülhetetlen értékű és meghálálhatatlan tevékenységű szerepe annál nagyobb csodálatra méltó, mert úgy- szolván minden lépése rengeteg nehézségebe ütközött és rengeteg csalódással, félreértéssel, bizalmatlansággal, rosszakaratú gyanúsításokkal, rít hálatlansággal, elgáncsolási törekvessel és apróbb sikertelenségekkel járt.

„Eminenciád elgondolhatja — írja egyik alkalommal a pápai államtitkáraknak, — milyen hangulattal folytathatom működésemet, amikor látom, hogy visszautasítják jó tanácsaimat és bár a múlt idők számos esete bebizonyította, milyen káros volt, ha nem hallgattak szavamra, mégis inkább növekszik irántam való bizalmatlanságuk.”² Más leveleiben is elkeseredve panaszkodik és Cassandra sorsához hasonlítja a magáét. És ne felejtsük el, hogy bécsi ellenfeleinek legtartalmasabbnak vélt vágja Buonvisi ellen ennek magyar-barát politikája volt.³

140. FEJEZET.

Pápai nunciusok a jozefinizmus korában.

Akár ilyen címet is adhattam volna e fejezetnek: „Meddőségre, mozdulatlanságra és tehettetlenségre ítélt nunciusok.” Igen. A jozefinizmus korában is elküldte a Szentszék nunciusait a bécsi udvarhoz, de itteni szereplésük inkább csak névleges, működésük címzettek, tevékenységük alaki volt.

A bécsi udvar és a Szentszék között hét évtizeden át tartott csendes, de annál kínosabb harcban, az állami mindenhatóság és a Szentszék szabad lelki érvényesülésének elve közötti összeütközésben az ütközőpont természetesen a mindenkorai bécsi nuncius volt:

¹ Acsády: Magyarorsz. tört. I. Lipót stb. m. f. 441.

² Buonvisinek 1686. jún. 9-i jelentése.

³ E helyen is felújítom panaszomat, hogy Buonvisinek a neve hiányzik nemcsak az iskolai tankönyvekből, hanem még a nagyobb szakkönyvekből is. Egy alkalommal Párádon összetalálkoztam kiránduló hazai középiskolánk felsőbb osztályú tanulóival. Kérdeztem tőlük, hallották-e már valaha Buonvisi vagy Burgio nevét. Utóbbiét az egyik hallotta, előbbiét egyetlen egy sem. És nemcsak a tanulók...! Révai 20 kötetes Nagy Lexikonjában sem találom Buonvisi nevét.

Ennyire felejtjük, elhanyagoljuk és elszikkasztjuk azt a férfiút, akinek áldozatos és csodálatra méltó működése nélkül legnagyobb valószínűség szerint Buda vára és ezzel Hazánk akkori török megszállta része továbbra is a félhold zászlaja alatt maradt volna és ma talán már a megsemmisülés veszélye fenyegétné a magyarság lelkét, nyelvét és létét. Undank is der Welt Lohn!

gróf Garampi József (1776—1785), Giambattista Caprara (1785—1793), Luigi Ruffo (1793—1801), gróf Severoli Antal Gábor (1802—1816), Paulo Leard (1816—1823), Pietro Ostini (1824—1828 és 1832—1836), Spinola Hugó (1828—1832) és herceg Altieri Lajos (1836—1845). Csupa elsőrangú diplomáciai tehetség, kiváló, önzetlen jellem, tettvágytól duzzadó hűséges lélek. Szabaddabb korban, hálásabb körülmények között mindegyik üdvösen működhetett és gazdagon érvényesülhetett volna.

Am ez egész koron át fájó lélekkel és szomorú szívvel kell tapasztalnunk a bécsi nunciusok kínos vergődését és tojástáncát tettvágyuk és megkötöttségük, ügybuzgóságuk és körülzártáságuk, a Szentszék iránti hűségük és a merev uralkodók iránt tartozó köteles tisztelet között.

Ahogy Bécs a magyarok kezét is gúzsba szerette volna kötni, úgy a nunciusok jogait sem akarta elismerni, joghatóságukat semmibe se vette, kezdeményezéseiket erős gyanúval fogadta, kezüköt megkötötte, járásukat korlátozta; hiszen a nunciusok hivatalosan nem látogathatták meg a püspököket, a szerzetes rendeket és az egyházi intézményeket. A bécsi kormány azt óhajtotta, hogy az új püspökök kinevezését megelőző nyomozási jogot se gyakorolhassák a nunciusok. Őket mindenkor befejezett tények elé állították. Sokszor nem is értesítették fontos, egyházi jellegű intézkedésekről. Megtörtént, hogy a nuncius a kormányhoz intézett levelére választ sem kapott.¹ Amikor VII. Pius pápa Napóleon fogáságát szenvédte végig, Severoli nunciusnak még a nunciusi cím használatát is megtiltották és értesítették, hogy nem hívható meg a követési testület körébe és ennek tevékenységében nem vehet részt.² Mindezekhez vegyük azt a szégyenletes körülményt, hogy a nunciusokat állandóan titkos kémek vették körül, akik minden lépésükről, minden látogatásukról és fogadott látogatóról jelentéseket küldtek.

Világos, hogy a bécsi nunciusok e szomorú korszakban nemcsak a Szentszék, hanem a bécsi udvar szemében amúgy is gyanús szemmel nézett magyarok érdekében sem tehettek semmit. A Jozefinizmus „elsorvasztotta vagy éppen lehetetlenné tett minden kezdeményezést vagy megmozdulást, amely a katolicizmus eleven erőit a magyar nemzeti gondolat javára is kifejleszteni kívánta”³. A nunciusok keze minden oldalról és minden tekintetben annyira meg volt kötve, hogy egész működésük a Szentszék és az államhatalom közötti súrlódási felület simításában és a befejezett tények fölkelé jelentésében merült ki.

Pedig, ha elolvassuk a Jozefinizmusról szóló könyveket, lát-

¹ Dr. Meszlényi Antal: Severoli bécsi nuncius egyházpolitikája. Bpest. 1932. 17—18.

² Dr. Meszlényi Antal: Severoli bécsi nuncius egyházpolitikája. Bpest. 1932. 19—20.

³ Tóth László: A katolikus történetírás kezdetei a liberális korban. Vigília. Bpest. 1935. i. köt. 108.

hatjuk, hogy ami kevés öröm jutott e sivár korszak nunciusainak, azt is a magyarok szerezték. Viszont, hogy a bécsi nunciusok szíve is mennyire vonzódott a magyarokhoz, az legjobban a magyarokra vonatkozó jelentéseknek meleg irályában és kedves kifejezéseiben nyilvánul meg.¹ „C'est le ton, qui fait la musique”.

141. FEJEZET.

Nunciusaink Csonka-Magyarországon.

A Burgiók, Possevinok, Buonvisiek és annyi lelkes és szívós magyar-barát nuncius irántunk való rokonérzése meleg s *őszinte* szeretetté fokozódott, amikor Hazánk ismét külön nunciusokat kapott, Budapest székhellyel.

Könyvünk I. részében már említettük, hogy a római szentszék az első hatalmak között volt, amelyek elküldöttek hozzánk hivatalos képviselőket. E tekintetben csakis a spanyol követ előzte meg a megbízói levél átadási időpontjával. (Az olasz állam képviselője ugyan valamivel előbb jött Hazánkba, mint a nuncius, de megbízó-levelét később adta át, már pedig a szabályszerű diplomata minőség mindig a megbízólevél elfogadásával kezdődik.)

Egy kitűnő magyar diplomatánk szerint „A zavarodottság és aléeltság közepette akkor találtuk meg szuverén állami öntudatunkat, amikor 1920-ban a pápa követét hozzánk küldte. Az ó személye létjogosultságunkat és történelmi hivatásunkat hangsúlyozta akkor, amikor a győző hatalmak katonai missziói napról-napra a legyőzöttek arcába vágták a tehetetlen, megalázott nemzet szégyenét. Az egész világ felfigyelt erre a történelmi fordulatra... Ez a mi diplomáciai összeköttetésünk a Szentszékkel iskola-példa arra, hogy a Szentszékkel való rendes kapcsolat az Egyház és állam napi vonatkozásainak rendezésén túl nemzetközi viszonylatban is képviseli azt a hatalmi erőt, amely indokolttá és kívánatossá teszi a hatalmak között a diplomáciai érintkezést.”

Trianoni megcsonkitásunk után az első pápai nunciusunk Magre Schioppa Lőrinc, justinianopolisi c. érsek volt (szül. 1871. nov. 10, megrí. 1935. ápr. 23). Magyarországi nunciussá 1920. augusztusában nevezte ki XV. Benedek pápa, Magyarországba 1920. okt. 4-én vonult be és okt. 6-án nyújtotta be megbízólevelét.

Schioppa Bécsen át dunai hajón jött fővárosunkba. Amikor útközben mutogatták neki a Duna túlsó oldalán a volt magyar részket, a nuncius azonnal megértette, megérezte és magáérvá tette nemzeti fájdalmunkat és azóta állandóan velünk érzett, sőt magyar szeretete sokszor a diplomatára kötelező semlegességen is áttört.

¹ Dr. Meszlényi Antal: Severoü bécsi nuncius egyházpolitikája. Bpest. 1932. 19—20., és Dr. Meszlényi A.: A josefinizmus kora Magyarországon. Bpest. 1931. 213—214.

Schioppa neve és szereplése történeti nevezetességűvé vált Hazánkban. Ő volt, aki újra megkezdte az önaljú magyar nunciuskoknak évszázadok óta megszakadt sorozatát.

Könyvünk I. részében már említettük, hogy a pápa Hazánkban gyermek-otthonokat alapított és tartott fenn. E gyermek-otthonok irányítója, elke, ellenőrzője Schioppa volt. Könyörületes szívét jellemző páratlan szeretet elsősorban a háború következményeitől rettentően sújtott, szomorú sorsú gyermekek istápolásában nyilvánult meg. Áldozatot és fáradságot nem kímélve, mindenütt megjelent, ahol szegény gyermekek segíteni, elhagyott, teljesen nyomorúságba jutott vagy beteg gyermekeket gyámolítani, ápolni vagy gyógyítani kellett.

Schioppáról mindenki tudta, hogy amije volt, a budapesti szegényeknek jutott, noha többnyire titkon, rejte adott, hogy, mint a Szentírás kívánja, ne tudja meg a balkéz, mit cselekszik a jobb kéz.

Rengeteg segélyt kérő folyamodvány is érkezett hozzá ismeretlen szegények részéről. Ilyenkor előbb környezet-tanulmányokat végeztetett, többnyire a szervita-nővérek útján. De ha a jelentések kedvezőek voltak, a segélyeket mindenkor maga személyesen adta át.

Volt Schioppának Hazánkkal kapcsolatban egy rendkívüli és felbecsülhetetlenül nagy érdeme, amelyről ez idő szerint csak nagyon kevesen tudnak. De majd ha eljön az ideje, hogy a Szentszék és az olasz állam megengedi Castagnetto herceg, akkori budapesti olasz követ jelentéseinek és Schioppa összefoglaló jelentésének közlését, a magyar közönség bámulva fogja megtudni, hogy e két ember (mindkettő nápolyi lévén, nemcsak földiek, hanem testi-lelki jóbarátok voltak) mennyit tett a mi igazunk diadaláért Sopron és vidiéke megtartásával kapcsolatban, amelyet tudvalevően a saint-germaini és trianoni béke határozatai Ausztriához csatoltak, de az 1921. okt. 13-i velencei egyezmény alapján elrendelt népszavazás (1921. dec. 14.) ismét hozzánk juttatott. E sorok írója lelkismertesen utána járt ez ügynek mind a hivatalos helyeken, mind a nevezett két diplomata volt bizalmas embereinél, de a részletekre vonatkozóan — érthető okból — ők is elzárkóztak a nyilvános közlés elől.¹

Ismeretes, hogy Schioppa az egyik nyilvános gyűlésünkön latin nyelvű beszédét e magyar szavakkal fejezte be: „Nem, nem, soha!” Mivel rövid időre rá (1925. ápr.) Hágába helyezték át internunciusi minőségen, akkoriban széltében-hosszában beszéltek, hogy e „büne” miatt az egyik szomszéd állam követelte a Szentséktől távozását. Hogy ez az akkori közfelfogás megfelelt-e a tényeknek, azt nem tudtam megállapítani.

Annyi bizonyos, hogy Schioppa Hazánk iránt való meleg és őszinte szeretetét új működési helyére is magával vitte. Ott is állandóan érdeklődött Hazánk sorsa iránt.

1935-ben halt meg, temetésén (Hágában, ápril. 26) a magyar

¹ A nyilvánosság előtt ez ügyről tudommal csupán a Nemzeti Újság 1935. ápr. 24-i számában történt közlés (cj)-től.

kormány is képviseltette magát, koporsóját pedig két magyar koszorú is díszítette. Az egyiknek szalagján ezzel a felirattal: „Magyarország koszorúja”, a másikon: „Magyar külügyminszter”.

Utóda Mgre. Orsenigo Cesare (szül. 1873.) c. érsek, aki 1925. júl. 5-éri nyújtotta át megbízólevelét a kormányzónak. Orsenigo megtette azt, amit Hazánk hosszú története folyamán egyetlen más hatalom követe meg nem tett: Rövid két év alatt, fáradhatatlan szorgalommal, tökéletesen megtanult magyarul, holott tudta, hogy erre a nyelvre 2—3 év múlva soha többé szüksége nem lesz. Mikor előízben felkerestem Orsenigot és kérdeztem tőle, milyen nyelven parancsolja, hogy előterjesszem ügyemet, nagy csodálkozásomra azt felelte: „Magyarul”. A letiport nemzet iránt való mélységes megbecsülés rejlik nehéz nyelvünk megtanulásának e páratlan, áldozatos tényében. A pápa Orsenigot 1930. febr. 14-én kelt elhatározásával Berlinbe helyezte át, de Orsenigo e sorok írásának évében (1935) is járatja és naponta elolvassa a magyar újságokat, amiről magam is meggyőződtem.

1931-ben a Szent Imre jubileumi évre hozzánk küldött pápai legátus, a 61 éves Sincero Alajos bíboros, magának a pápának az óhajára, három hónapon át annyira megtanult magyarul, hogy a jubileumi ünnepségen magyar nyelven tarthatta meg beszédét.

Orsenigo utóda 1930. febr. 18-án Angelo Rótta c. érsek lett (szül. 1872). Jellemző rá, hogy minden évben, karácsonyát és húsvétját a legszegényebb gyermekek között tölti. Szeretettől áthatott, derűs lényét jól ismerik a szomorú negyedeknek gyermekei és szülöi egyaránt. Rótta a budapesti belvárosi szervitáknál működő „Szent Fülöp szeretete” nevű egyesületnek és a Koronázó templommal kapcsolatos Caritasban lajstromozott szegényeknek minden hónapban tekintélyes összeget juttat.

Könyvünk I. részében említett, pápai alapítású otthonokban Rottának budapesti működése óta még nem múlt el jótékonysági ünnep, de még szülői értekezlet sem, amelyet a pápa követe jelenlétevel ki nem tüntetett volna.

Az Angyalföldi-út hajléktalaniak menhelyén minden húsvéti misét Rótta mondja; ő részesíti ilyenkor szentáldozásban a jelentkezőket és utána saját kezével osztja szét ajándékait a 340 sorsüldözött szegényeknek.

Amikor 1934 telén a fővárosba érkeztek a Jugoszláviából kiűzött magyar menekültek, az összes külföldi diplomaták között Rótta volt az egyedüli, aki felkereste, még pedig már megérkezésük másnapján délelőtt, majd december 15-én a Fehérsas-teri iskolában és azután még többször a menekülteket, vigasztalta, megajándékozta őket és már első látogatásakor közölte a szegényekkel, hogy a látottakról és tapasztalatokról azonnal jelentést fog tenni a pápának. Hogy mily eredménnyel, azt már hallottuk, az összes uralkodók közül egyedül a pápa küldött segítséget a kiüldözötteknek, 2.000, majd ismét 1.000 pengőt. 1935. máj. 13-án a Kormányzó Rótta nun-ciust az I. oszt. magyar érdemkereszttel tüntette ki.

142. FEJEZET.

Összegezés.

Ha végig tekintünk a pápáknak Hazánkba küldött vagy Hazánkban szerepelt követein, bámulattal és csodálkozással kell megállapítanunk, hogy már pusztán emberi szempontból is mindegyik milyen kiváló, tartalmas, dolgos, önzetlen és a magyarság ügyét magáérvá tett férfiú volt.

A nevezett pápai nunciusok pártokon felül álló, elfogulatlan, tárgyilagos és gyakorlati érzékkel bíró tanácsadóink, a magyarság nagy történelmi gondolatának támaszai, anyagi, politikai és hadi önvédelmünk és felemelkedésünk önzetlen, fáradhatatlan és áldozatos szövetségesei voltak.

A pápai nunciusok Hazánk történetében egyúttal a boldogulás útjának jelzői, iránytűi voltak, nemcsak azért, mert a római szentszék évezredes államművésztének tanulói voltak, hanem főkép azért, mert mint nemzetfeletti erkölcsi hatalomnak felelösséggel teljes képviselői, az eseményeket egyrészt a tárgyilagosság magaslatáról és a valóságok józan, nappali világításával szemlélték, másrészt mivel az önzetlen jóakarat és szeretet melegével törödtek velünk. Hiszen láttuk, hogy a pápa követei milyen bátran, nyíltan és férfiasan melléknk álltak nemcsak Hazánk boldog és szerencsés napjaiban, hanem, sőt leginkább, a veszély, balsors, gyengeség, elhagyatottság és a sírholz közelállás szomorú gyász-éveiben is.

Pápai nunciusaink szinte hússá váltak a mi húsunkból, vérré a mi vérünkiből. minden cselekvésükön az értünk dolgozó s értünk aggódó munkásságuk verejték-cseppjei gyöngöztek!

Erről meg ne feledkezzünk!

143. FEJEZET.

Végső szó.

Végig vezettük az olvasót a pápák és követeinek Hazánkkal párhuzamos történetén, rámutatva ama hallatlan, soha eléggé nem méltányolható és meg nem hálálható érdemekre, amelyeket a római szentszék és képviselői Hazánk javára és nemzetünk érdekében szereztek. Talán nem végeztem felesleges munkát! Legalább a jóakaratú, a tényeket elfogadó, az igazságot szerető, a jótettet meghálálni tudó történet-kedvelőknél.

Hóman Bálint írja „A magyar történetírás új útjai” című vaskos művében: „A történet átértékelése nem az ismert tények és jelenségek újszerű megítélését, mint inkább a tények közt fennálló összefüggéseknek és az egyetemes fejlődésbe való *beilleszkedésnek* új megvilágítását jelenti ... Az átértékelés nem annyira a forrás-

anyag nagymérvű újabbkori meggyarapodása miatt szükséges, hanem a korábbi vizsgálatokból *kirekesztett* fejlődési jelenségek és okok vizsgálata következetében.”¹

E pompás és nagyszerű szavak betű szerint és szellemi értelemben egyaránt vonatkoznak arra a magyar történelemre is, amelynek művelői legnagyobbrészt „kirekesztétek” könyveikből Hazánk történetébe lényegesen beilleszkedő és történelmünkkel szorosan összefüggő pápai és nunciusi gazdag tevékenységeket.

A pápák és követeik érdemeire vonatkozóan legtöbb eddigi történetírónk és történelmi tankönyv-íróink bátran jelégének használhatta volna Shakespeare híres mondását: „I come to bury Caesar, not te praise him.” („Julius Cézár” III. felv.) „Temetni jöttem Cézárt, nem dicsérni!”²

Visszhangul hallom Hóman szavait: „Nem ez az egyetlen helye nemzeti történetünknek, ahol pártpolitikai agitáció makacsul meghamisítja az ismert tényeket s hogy ez az eljárás néha aránylag széles körökben is hatni képes, ez jellemző történeti érzékünk és lelkiismeretünk hiányosságára.”³

Pedig a pápák oly mélyen, oly lényegbe vágóan, olyan életmentően, olyan páját ritkító áldozatkészséggel nyúltak Hazánk történetébe, hogy érdemeiknek nemcsak rövid, kivonatos megemlítése, hanem hálás, nagylelkű kidomborítása nélkül nem taníthatunk igaz magyar történetet, sőt azt történelmi ponyvává süllyesztjük, olvasóinkra és tanulóinkra mesterséges történelmi színvakságot eröltenünk és őket arra kényszerítjük, hogy drága Hazánk múltját a történelmi elfogultság és előítéletek görbe tükrében eltorzítottan lásák meg.

Egy erdélyi történetíró szavaival végzem: „Az igazságtól a nemzetnek soha nincs mit tartania, de az igazság elhallgatása egyértelmű az erkölcsiség megtagadásával és az ezen nyugvó nemzeti eszmény elárulásával.”⁴

Vége.

¹ „A magyar történetírás új útjai”. Kiadja a Magyar Szemle Társaság. Budapest. 1931.

² Vörösmarty fordítása szerint.

³ Hóman—Szekfű: i. m. III. 482.

⁴ Erdélyi Helikon. Kolozsvár. 1931. 471.

Névmutató.

Abessinia 349.
Acsády Ignác 161, 164, 210, 292—3,
340.
Actio Catholica 251.
Adorján VI., pápa. 128, 282—3, 319.
Adriani—Ortiz 127.
Akjerman 106.
Albánia 78.
Albert hg. 43, 44.
Albigri Pietro 240.
Albrecht hg. 223.
Aldobrandini 153, 155—7, 165.
Alfonz király 92, 265.
Ali bég 99.
Altirei Lajos hg. 350.
Amalto Attilio 159.
Ambró Béla 161.
Amerikai Egyes. Államok 236.
Ancona 107.
András hg. 35, 302.
András I., király. 12—13, 33, 181.
András II., király. 19, 21—26, 36, 45,
112—3, 263.
András III., király 43—47.
Andrássy br. 227.
Angelo Rótta p. nuncius 253, 353.
Angolország 236, 252.
Angyalvár 167.
Anjouk 45, 51—2, 259, 305.
Antwerpen 86.
Apostoli Nuncius-Otthon 253—4.
Aracelli 287.
Aranybulla 24—26, 35, 113.
Aristoteles 62.
Arras Rüstdi 243.
Artner Edgard dr. 324.
Asszán 263.
Attika 93.
Augsburg 11, 148.
Ausztria 31—32, 244, 296, 352.
Aviano, Marco d' 348.
Avignon 214, 291.
Aymerik bíboros 57.
Azzo VII. 45.
Ágoston püspök 51.
Ágoston, szent 300.
Álmos hg. 33.
Árpádok 50, 112.
Ázsia 152, 157.
Bajazid szultán 55, 61, 106—7.
Bajcsy-Zsilinszky Endre 247.
Bakócz Tamás 122—5.
Balanyi György dr. 78, 85, 87—9,
311—2.
Balics Lajos dr. 8—9, 15.
Balduin II. 263.
Balthassar 323.
Basta 164.
Barbarossa Frigyes 219.
Bartóffy András 226.
Bartolomaszi Angelo 241.
Bartoniek Emma 273—4.
Battyáni Ádám gr. 293.
Battyáni Kristóf 293.
Bánkay József, Doberdói 47, 49, 55.
Báthory András 161—4, 331, 334—7.
Báthory Gábor 334.
Báthory István 125, 151, 222, 278,
286, 321—2, 329, 332, 334.
Báthory Zsigmond 159—165, 289,
334.
Beatrix királyné 45, 99, 107—8, 319.
Bercsényi Miklós gr. 88.
Beriszló Péter püsp. 124.
Belgium 238, 255.
Belgrád 73, 89, 209, 214, 313.
Bellarmini 241.
Benedek XI., pápa 113—4.
Benedek XV., pápa 235—7, 241—6,
253, 351.
Benrath 210.
Benvenuto minorita 42.
Bergmann Ágost 242.
Bergmann József 242.
Berta Lajos 240.
Berthold Antal 233.
Bertrand de Baux 59—60.

Bethlenfalvy Imre 242.
 Bethmann-Hollweg 237.
 Bethlen István gr. 252.
 Bécs 82, 87, 154, 311.
 Bécsújhely 79.
 Békéscsabai Gözmalom Rt. 255—6.
 Béla hg. 12, 24, 33—4, 36, 112.
 Béla I., király 14.
 Béla II., király 34,
 Béla III., király 17,
 Béla IV., király 26, 29—33, 36, 42—
 3,
 45, 72, 113—4, 169, 182, 263—4.
 Béla, macsai bán 39—40.
 Bilkei Ferenc; 1. Marx—Bilkei.
 Bíró Mihály 225.
 Bizánc 212.
 Boccaccio 58.
 Boccasini Miklós 43.
 Bocskai István 161, 334.
 Bogy oszló püsp. 170.
 Boleszló hg. 7.
 Boleszló püsp. 21.
 Bolgárország 20.
 Bolognetti bíboros 333.
 Bon, de. 117.
 Bonfini 68, 70, 98.
 Bonifác VIII., pápa 46, 49, 50, 52,
 116.
 Bonifác IX., pápa 61, 223.
 Bonifác püsp. 333—4.
 Bonvincini Constantino 241.
 Borgia Rodrigo 116—8.
 Bosznia 18.
 Bölcsey Ödön 87, 105.
 Brandenburgi György örgróf 274—5.
 Branda bíboros 305.
 Brankovics György 65, 75.
 Brankovics Lázár 314.
 Breit József, Doberdói 31, 44, 45, 50,
 114, 169.
 Britt birodalom 249.
 Brodarics István 127.
 Brosch 210.
 Brück 146.
 Buda 67, 82, 89, 155—6, 164—6,
 278,
 294, 307, 309—11, 322, 325, 334.
 Budapest 340.
 Budavár 146, 164—6, 169, 198—203,
 210—12, 214, 344, 347.
 Buffon 272.
 Buonvisi Ferenc p. nuncius 167—
 8,
 293, 337—349.
 Burgenland 245.
 Burgio Antal br. p. nuncius 222,
 273—5, 280—1, 283—6, 319—
 327.
 Burgundi fejedelem 265.
 Cadorna 69.
 Callimachus 68.
 Campanus 101.
 Canevaro miniszter 233.
 Capistrano: 1. Kapisztrán sz.
 János
 Carvajal 76, 78, 95, 96, 81
 84*
 86—89, 91—94, 97, 100, 308—
 318!
 Castagnetto hg. 35^.
 Castaldo Alfonz 148.
 Castelgandolf 226.
 Castiglionei János 79.
 Castnota György 67, 71, 75, 76, 78.
 Cavriani gróf H8.
 Celesztni 111., pápa 17.
 Cesarini Julián bíboros 62—66,
 71,
 3—4, 76.
 Challoner dr. 234.
 Chesterton 70, 111, 267, 269.
 Chieregati nuncius 128.
 Chievo 240.
 Chigi Marjo bíboros 290.
 Ciliéi Ulrik 84, 91, 93, 266—
 7,
 310—12.
 Commendone pápai követ 148.
 Conti hg. 153.
 Cordatus Konrád 221.
 Courtenay Péter 22.
 Corpus Iuris Hung. 10.
 Cracas 215.
 Créqui 290—1.
 Csáky Sándor gr. 228.
 Csák Máté 304.
 Császár András 227.
 Cseh ot szag 92, 104, 306, 309, 343,
 Csehszlovákia 247, 250.
 Csejthi Izsák 335.
 Cséffay Dénes 70.
 Csernoch János dr. 251.
 Cumuleo Sándor 159.
 Cyprus 149.
 Czobor Béla dr. 169.
 Dalmácia 51, 78, 122, 342.
 Dandaló Henrik 18.
 D'Auberville 290.
 Deák Gedeon 227—8.
 Delfini 157.
 Diario di Ungheria 215.
 Drágos 68, 75.
 Doberdói Breit József, 1. Breit József.
 Doge 119.
 Domanovszky Sándor 211.
 Don Juan d'Austria 149.
 Dória apostoli főjegyző 153—5,
 333—4.
 Downside 252.
 Drakolicza Bonifác 333—4.
 Draskovich Miklós gróf 293.
 Draskovics püspök 329.
 Droste-Vischering 295.
 Durazzói Károly 59—61.
 Dzsem hg. 107—8, 271.

Eckhardt Ferenc 22, 31.
 Edward I., király 46.
 Eger 156, 171, 346.
 Endes Miklós dr. 250.
 Endre herceg 56—61.
 Enea Sylvio 265.
 Erdély 158—64, 331—337, 343—4.
 Erdélyi Helikon 355.
 Erdélyi László dr. 12, 14.
 Erdélyi rémuralom.
 Erzsébet királyné 61—2, 306.
 Estei Ipoly (Hippolit) 97, 117.
 Esztergom 146, 148, 155—61, 158,
 168, 340.
 Estei házy Miklós 171.
 Érsekújvár 167, 214.
 Farnese bíboros 145.
 Fehérvár 346.
 Fejérváty László dr. 235.
 Fekete György 112.
 Fekete sereg 105—6.
 Ferdinánd hg. 157—8.
 Ferdinánd I., király 145—6.
 Ferdinánd II., király 167.
 Ferdinánd V.. király 295.
 Ferenc király 128, 145, 218, 225—6,
 281.
 Ferenc József király 17.
 Fessier Ignác Aurél 21, 68, 70, 75.
 Fidati Ferdinando 241.
 Fileredi erőd 169.
 Fischer 227.
 Firenze 327.
 Firmian Lipót gr. 16.
 Florenz 96, 101, 265.
 Fogel József dr. 320.
 Folkus, Kacsok-nembeli 27.
 Forgách Simon 332.
 Fraknói Vilmos 10, 15, 38—9, 64, 147,
 283, 313—4, 318, 328, 333.
 François de Rabelais 145.
 Frangepán Kristóf 278—9.
 Frangepánok 27.
 Franciaország 101, 150—1, 236, 238,
 290—1, 340.
 Frankfurt 79.
 Friedl-féle számítás 217, 296.
 Frigyes hg., babenbergi 26, 31.
 Frigyes II., császár 27, 29, 30, 43.
 Frigyes III., császár 76—7, 93—5,
 104, 106, 108, 219, 264, 306—7,
 309, 315—6.
 Futura R. T. 255.
 Fülöp érsek 169.
 Fülöp fernói püspök 40—1, 302—3.
 Fülöp I., király 151.
 Fülöp III., király 157.
 Gabányi János, Olyssói 211.
 Garai László 84, 94.
 Garampi József gr. 350.
 Garicvár 169.
 Gass H. I. dr. 234.
 Gelert püsp., szent 16.
 Genga Lábián 159.
 Genua 64.
 Gentile bíboros 114, 304—5.
 Gerbert 8.
 Gergey bíboros 35, 302.
 Gergely érsek 48.
 Gergely VII., pápa 14—6, 33, 112,
 219. —
 Gergely VIII., pápa 17.
 Gergely IX., pápa 25—7, 31, 113,
 263.
 Gergely X., pápa 40.
 Gergely XI., pápa 53.
 Gergely XII., pápa 179, 223.
 Gergely XIII., pápa 150—1, 179,
 329—30.
 Gergely XV., pápa 167.
 Gergely XVI., pápa 295—6.
 Géza herceg 14—5, 33—4, 112.
 Géza I., király 219.
 Géza II., király 33—4, 112.
 Gföör Á. Fr. 9, 12.
 Giacomo Serra 165—6.
 Giambattista Caprara 350.
 üiczi János 332.
 Giczy József dr. 169.
 Giskra 77, 306.
 Gizella, boldog, királyné 16.
 Gonzago Herkules 321.
 Gömbös Gyula vitéz 252, 255.
 Görgey Arthur 69.
 Görögország 149.
 Gradicza 169.
 Grouchy 69.
 Guido ciszt. apát 18.
 Gyalókay Jenő 279.
 Gyalu 289, 292.
 Gyirgyó 160.
 Gyirgyovára 334.
 Győr 153, 156, 171, 298.
 György, kalocsai püspök 14.
 Györsziget 154.
 Gyula II., pápa 120—3.
 Gyula III., pápa 147, 171.
 Gyurgyevo 160.
 Habsburg-ház 292.
 Habsburgi Rudolf 30, 42—5.
 Hadtörténelmi Közlemények 87, 286.
 Hagia Sophia 213.
 Haller József 66—7.
 Halmay Barna 38, 279—80.
Hando György Iosz.
 Hangácsi Albert 97.
 Hannibál 323.
 Hatvan 320.
 Hármas Könyv 268.

Hellespont 67.
 Henrik II. 17, 147.
 Henrik III., császár 12—3, 15, 111.
 Henrik IV., császár 14—6.
 Henrik V.U., király, 123, 281.
 Heiczeg Idenc 252.
 Hercegprímás 246, 251.
 Hermann Egyed dr. 295—6.
 Hermann ói gróf 347.
 Hermeinck 210.
 Hirn J. 156.
 Hocher 339, 341.
 Hodzsa miniszter 245.
 Honor Ili., pápa 19, 22—6, 36, 42.
 Horváth E,ek 171.
 Horváth János 226.
 Horváth Mihály 68.
 Horvátok 281.
 Hóman Bálint 9, 11—3, 21—2, 26—7,
 30, 34, 48—9, 53—5, 73, 76, 80,
 86,
 94, 5, 109, 112, 169, 268, 282, 324,
 354—5.
 Hóman—Szekfű: 3, 12—3.
 Hunyadi János 65, 71—79, 82—
 91,
 94, 96, 98, 212, 265—8, 307—
 8,
 310—2, 325.
 Hunyadi László 91—2.
 Hunyadi Mátyás király 114—8.
 Ibrahim nagyvezér 323.
 Imperiali 291.
 Imre herceg, szent 16, 21—2.
 Imre király" 19, 20, 23, 35, 302.
 Ince II., pápa 263.
 Ince III., pápa 18—20, 35, 112, 302.
 nce IV., pápa 28—31, 45, 169, 264.
 Ince VI., pápa 51—2.
 Ince VIII., pápa 106, 115, 117, 318—
 9.
 Ince XI., pápa 183—214. 216, 228,
 232, 294—5, 339, 346.
 Ince XII. pápa 216.
 Investitura-harc 219.
 Írország 249.
 Isola Asinaria 241.
 Istambul 242.
 István hg. 33, 36.
 István király, szent, 16. L. még Szent
 István szónál.
 István II., király 33—4.
 István III. 112.
 István V, király 39, 47.
 István, szerb fejedelem 19.
 Isvalies Péter 119.
 István IV. 151.
 Iván, Rettenetes 329—30.
 Jajcai bánok 277.
 Jan'a (Endre hg. felesége) 56—61,
 220.
 Jarcke 295.
 János apát 169.
 János III, Dukus Vatatzes 263.
 János esztergomi érsek 23.
 János kalocsai érsek 19.
 János király 222.
 János-lovagok 169—70.
 János XIII, pápa 8.
 János XXII, pápa 51, 61.
 János vajda 71.
 János váradi érsek 75.
 János-vitézek 113.
 Jägendorfi Pál püspök 51.
 Jenő IV, pápa 62, 65, 71, 76, 306.
 Jézus Színe Változása 90, 93.
 Johanna. Lásd Janka.
 Johanniták 169.
 Jozefinixmus 223—5.
 Jónás Károly 70, 329.
 József II, király 271—8, 223—4, 295.
 Jugoszlávia 247.
 Juhász Kálmán dr. 338.
 Julius Cézár 355.
 Jurisics Miklós 145.
 Kakas István 164.
 Kalliakre 69.
 Kallixt III, pápa 80—1, 86—7,
 90,
 93, 228—9, 266, 268.
 Kalojan Joannicza 20.
 Kalojohannes 20.
 Kanizsa 157—8, 165, 171, 289, 346.
 Kanizsai László 88.
 Kapisztrán János, Szent 83—4, 86—
 92, 265, 312.
 Kaposy L. dr. 171.
 Karadsa 73.
 Karamania 78.
 Karácsonyi János dr. 41, 64, 70—1,
 97, 303.
 Kassa 331—2.
 Katalin császárnő 59.
 Katona József 15.
 Kavarna 69.
 Kálmán hg. 45. „r-“ „jí“.
 „Kálmán“ király 117, „19,“ 3Q, „
 33^219Λ
 Károly III, király 215. „-^W
 Károly V. 128, 145, 147, 280—1,
 284,
 287
 Károly VII, király 264.
 Károlyi Sándor 69.
 Károly Róbert 47—8, 50, 52, 114,
 304—5.
 Kázmér király 52.
 Kegyúri jog 42.
 Kelemen III, pápa 18.
 Kelemen IV, pápa 31, 36—7, 114.
 Kelemen V, pápa 114, 304.
 Kelemen VI, pápa 51—2, 55—61,
 114, 220.
 Kelemen VII., pána 170, 213, 268,
 282—3, 320, 327.

Kelemen VIII., pápa 151—2, 154, 156—9, 161, 166, 230—2, 288—9, 334.
 Kelemen X., pápa 167, 183, 337.
 Kelemen XL, pápa 215—6, 297.
 Kelemen XIV., pápa 16.
 Kenyérmezei diadal 115.
 Kelet-Poroszország 86.
 Keresztes hadak 17.
 Kerékkő 169.
 Kesztölc 279.
 Kilia 106.
 Kiss Lajos dr. vitéz 255.
 Koller Ignác dr. 16.
 Kolos 170.
 Kolozsvár 159.
 Kiissa 171.
 Kmetykó Károly dr. 245.
 Komárom 153—4, 156, 171, 334.
 Konkordátum Rómával 248—50.
 Konrád, mainzi érsek 302.
 Konrád, német király 27.
 Konstantinápoly 68, 77—8, 82, 212—3, 315.
 Konstanzi zsinat 10.
 Koribut király 167.
 Korinthus 93.
 Kornis tábornok 336.
 Koroghi János 88.
 Koronázó templom 353.
 Könyöki József 170.
 Könyves Kálmán. Lásd Kálmán király.
 Köprili 214.
 Körmöcbánya 231.
 Kőszegiek 303.
 Kőszegi Iván 303.
 Közép-Európa 247.
 Krisztina, svéd királynő 294.
 Kumulovics Sándor 159.
 Kun László 41, 220, 303.
 Külkereskedelmi Hivatal, m. kir. 256.
 Ladány 170.
 Ladamér érsek 41, 43, 169, 303.
 Lajcsák Ferenc 295.
 Lajk vajda 53.
 Lajos, Nagy, király 29.
 Lajos II., király 116, 125—8, 170, 221, 272, 321—24.
 Lajos XI., király 221.
 Lajos XII., király 121.
 Lajos XIV., király 168, 214, 274—9, 289—92, 337, 339, 341—3.
 Lambert hg. 14.
 Lambert püspök 169.
 Lando Jeromos 95.
 Lateráni zsinat 123.
 Latin császárság 21.
 László hg. 14, 35.
 László király, Szent 16—7, 112, 219, 223.
 László II., király 33.
 László IV., király 33, 39—42, 302—3.
 László V., király 83, 93, 306, 310—1, 313.
 László vajda 304.
 Lázár István 336.
 Leard Paulo 350.
 Lecce Róbert 77.
 Leibniz 210.
 Lekér 170.
 Lengyelek 27.
 Lengyelország 150, 163, 244, 294, 303, 306, 337.
 Leo bíboros 20.
 Leo III., pápa 5.
 Leo IX., pápa 12—14, 111, 263.
 Leo X., pápa 123—7, 170, 272, 282.
 Leo XIII., pápa 233—5, 297.
 Lepanto 149—50.
 Lepantói győzelem 212—3.
 Levente 12.
 Liberi kapitány 348.
 Lipót hg. 25, 35.
 Lipót király 167—8, 209—10, 289, 293—4, 338—44, 346—7.
 Lobkowitz hg. 339.
 Lonovics püspök 295—6.
 Lotharingiai Károly hg. 294, 343—4, 347.
 Lucianus 228.
 Luigi Ruffo 350.
 Lukács érsek 34.
 Lukcsics dr. 168.
 Luther 221, 321.
 Lutter Ferenc dr. 301.
 Luxemburg 343.
 Lyoni zsinat 31.
 Magyar Híradó 215.
 „Magyar Kultúra” (folyóirat) 105, 236.
 Magyar Leszármító és Pénzváltó Bank 256.
 Magyar Országos Levéltár 127.
 „Magyarság” (napilap) 245.
 Magyar Szent Korona. L. Szent Korona.
 Majk vára 170.
 Malaspina Germanico nuncius 161—2, 334—7.
 Manfrino Aristide 240.
 Mantua 96, 315.
 Marco d'Aviano 201—2, 348.
 Marczali Henrik 9, 14—6, 25, 30, 37, 41, 112—3, 123, 127, 211.
 Margit osztrák hercegné 42.
 Martell Károly 43.
 Martindale C. C. 234.

Marx—Bilkei 10.
 Massaro 321.
 Maubeuge 86.
 Mazarin 289.
 Mária királyné 221.
 Márton V., pápa 41.
 Mátyás hg. 153, 164—5.
 Mátyás király (Hunyadi) 91—110,
 313—4, 316—9.
 Mátyás prépost 169.
 Medici Ipoly 327.
 Medici János 146.
 Medvevár 169.
 Melik-el-Achref-Quaitbay 107—8.
 Mencel K. A. 89.
 Merániai Gertrud 112.
 Mesziényi Antal dr. 217—8, 224—7,
 252, 350—1.
 Metternich 295—6.
 Mexico—Sytí 262.
 Mezőkeresztesi csata 160.
 Mihály vajda 163—4, 335—7.
 Miklós, Berencs-nembeli 27.
 Miklós III., pápa 40, 302.
 Miklós IV., pápa 42—4.
 Miklós V., pápa 76—9, 298, 309.
 Miklósy Zoltán dr. 27, 81, 108.
 Miksa főherceg 289.
 Miksa hg. 156, 161, 288.
 Miksa király 121, 123, 150, 288, 330.
 Milano 64, 79, 220, 265, 306.
 Miller Rend Fülöp 332.
 Minorita templom 249.
 Mirra Francesco 241.
 Miskolczy István dr. 47, 56—61, 123,
 127, 220, 304, 325.
 Mladin hg. 51.
 Mogyoród 14.
 Mohamed 47, 82, 156, 213, 265.
 Mohács 148, 214, 273—5, 278, 280,
 286, 344.
 Mohácsi csata, vész 214, 273—5.
 Mohl Antal dr. 154.
 Moldova 106.
 Moldvaország 162.
 Montecuccoli 88, 339.
 Morea 93.
 Morosini Tomasina 46.
 Mösch Lukács 202.
 Murád 54, 61, 65, 73—5, 306.
 Musztaia 148, 214.
 Műveltség könyvtára 30.
 Nagy Károlly 5.
 Nagy Lajos” király 29, 49—61, 94,
 114, 169, 220.
 Nagynikápoly 61.
 Nagyszében 332.
 Nagyvárad 289.
 Napoleon 69, 218, 225, 295, 350.
 Nádasdy 164, 293.
 Nándorfehérvár 82, 85—89, 89, 91,
 99, 126, 164, 306, 312, 316.
 Nándorfehérvári ütközet 264.
 Nápoly 79, 107, 265.
 Nápolyi László 223.
 „Nemzeti Újság” (napilap) 226, 352.
 Németalföld 233, 238, 255.
 Németország 233, 246, 320.
 Németujvári grófok 303—4.
 Nikápoly 53, 55, 61.
 Nikápolyi csata 61.
 Nis 214.
 Notarus Lukács 212.
 Nunciusok 301—354.
 Nürnberg 110—281.
 Nürnbergi gyűlés 110.
 Nyugatmagyarország 245.
 Odescalchi bíboros 168.
 Odescalchi Livius 209, 232—3.
 Olaszország 149, 209, 244.
 Oláh ország 160.
 Olivér püspök 169.
 Oppitz Zsigmond 226.
 Orbán Ili., pápa 17.
 Orbán IV., pápa 36.
 Orbán V., pápa 220.
 Orbán VIII., pápa 167.
 Oroszország 208, 329.
 Orsenigo Cesare 353.
 Orsini Latino Robert 125.
 Országgyűlés 209, 228—233, 269.
 Országh Mihály 99, 310.
 Országos Oyermekvédő Liga 253.
 Ostini Pietro 350.
 Ostaja Tamás 92.
 Osztrák-Magyar Monarchia 236—7.
 Ottó I., császár 8.
 Ottó II., császár 8.
 Ottó III., császár 8, 337.
 Ottokár cseh király 32, 39, 40.
 Ottó hg. 48.
 Our Note-book 111.
 Óbudai prépost 169.
 Óvár 287.
 Óváry Lipót 108.
 Ördög Balázs 164, 337.
 Paks 279.
 Palaczky 250.
 Palaiologos Konstantin 212.
 Poleologus 67.
 Pálóczi László 266.
 Pangalti 242.
 Pannonhalma 168.
 Paravicini bíboros 167.
 Pastor Lajos br. 64, 79—81, 92, 117,
 119, 128, 147—8, 151—3, 271,
 282,
 287, 294, 296, 308.
 Paulai Szt. Vince 254.

Pauler Gyula 8, 12—3, 28.
 Pál II., papa 8, 102—3, 107, 115, 220.
 Pál III., pápa 145—6, 297.
 Pál V., pápa 166—7.
 Páiffy Miklós 145, 153, 164—5.
 Pápai kövelek 301—50.
 Pápai nunciusok 301—54.
 Pápa (város, vár) 156, 171.
 Párizsi egyetem 265.
 Pázmány Péter 10.
 Pétre ez 69.
 Pecchinoli Angelo 99, 318—9.
 Perényi 266.
 Perzsák 150.
 Perzsia 150, 349.
 Pest 146, 310.
 Pesti Hírlap 252.
 Pest ostroma 164—6.
 Petneházy Dávid 346.
Pécs 148.
 Pécsvárad 170.
 Péli Nagy András 227.
 Péter bíboros 169.
 Péter püspök 169.
 Péter spaiatói érsek 18.
 Pétervárad 215, 284—6, 322—3, 325.
 Pfeiffer I. dr. 168.
 Picolimini Enea Sylvio 78—9, 265.
 Pietro Albriqri 240.
 Pitti-féle képtár 120, 327.
 Pius-Otthon 253—4.
 Pius II., pápa 93—5, 100—2, 110, 270,
 315, 317.
 Pius III., pápa 120.
 Pius IV., pápa 146, 148.
 Pius V., pápa 147—50, 171, 179, 287.
 Pius VI., pápa 218.
 Pius VII., pápa 218, 225, 225—8, 350.
 Pius IX., pápa 297.
 Pius X., pápa 235, 237.
 Pius XI., pápa 251—4.
 Pius-rend 252.
 Podjebrad 96, 313, 315—7.
 Pompi.i bíboros 239.
 Possevino Antal pápai követ 328—33.
 Posthumus István 45.
 Pozsony 13—4.
 Pozsonyvár 69.
 Pór Antal 220.
 Prága 95, 313.
 Premontreiek 170.
 Provveditoraio del *Stato* 255.
 Puchuna, Varasdi 27.

 Rabattá főhabbiztos 348.
 Radetzky-huszárok 226.
 Radkersburg 309
 Radul 53—4.
 Raguza 18.

 Ranke Lipót 101, 117, 120, 122, 127,
 147, 149—52, 188, 210, 288.
 Rauscher apát 296.
 Raynald 271.
 Ráfael 120, 250, 282—3.
 Rákóczi Ferenc II., 69.
 Rákóczi Uyörgy II., 289, 292.
 Rákos 279.
 Regensburgi gyűlés 79.
 Rettenetes Iván cár 329—30.
 Revízió 258.
 Révai-Lexikon 30, 325, 349.
 Rhodus 78.
 Rigómezői csata 76—7.
 Róma 78, 90, 112.
 Románia 248—9.
 Rosenberg gróf 345.
 Rotterdami Erazmus 221.
 Rozgonyi János 8.
 Rozgonyi Rajnáid 88.
 Rozgonyi Simon érsek 75.
 Robert esztergomi érsek 25.
 Rötszakállú Frigyes 219.
 Rudnay bíboros-érsek 252.
 Rudolf király 150, 152, 154—167,
 288—9, 330—2.
 Rusworm tábornagy 166.
 Sadoleto 324.
 Saintgermaini béke 352.
 Saiacz Gábor 235.
 Salamon király 14—6, 33—4, 112.
 Salm Miklós 278.
 Savona 225.
 Savelli János 146.
 Sándor III., pápa 34.
 Sándor IV., pápa 31, 264.
 Sándor VI., pápa 116—20.
 Sándor VII., pápa 167, 269, 289—92,
 337.
 Sárkány Ambrus 275—6.
 Sárkány 285.
 Scarampa, Lodovico dr. 81.
 Scardona 81.
 Schioppa Lőrinc nuncius 351—3.
 Schlauch Lőrinc 9.
 Schrökli 210.
 Schwarzenberg Adolf 164—5.
 Schwarzenberg Frigyes hg. 252.
 Sebenico 81, 246.
 Sebenicói püspökség 246.
 Serédi Jusztinián dr. bíboros herceg-prímás 241, 251—3, 298.
 Serra pápai hadbiztos 158.
 Severoli A. Gábor gr. 224, 350.
 Shakespeare 355.
 Sincero Alajos bíboros 353.
 Sismán cár 54.
 Sixtus IV., pápa 103—5, 115, 221.
 Sixtus V., pápa 151, 167.

Skander-bég 67, 212.
 Sobieski 168, 293, 338, 344, 347.
 Sommervogel 329.
 Somogyi Ambrus 336.
 Somogyi Dániel 218.
 Sopron 352.
 Spanyolország 150—1.
 Spalato 81.
 Spinelii nuncius 164.
 Spinola Hugó 356.
 Stanek 237.
 Spanyolország 244.
 Stájerország 31—2.
 Stracimir 54.
 Sumium 69.
 Sümeg-vár 169.
 Svájz 238—9, 255.
 Svédország 329.
 Szabács 126.
 Szabó ügy. Pius dr. 338.
 Szabó Károly 7.
 Sza/ay László 68, 75.
 Szaínkemén 126, 214.
 Szálkai érsek 275—6.
 Szamosközi István 335.
 Szatmár-Németi 33Ü.
 Szavoyai Jenő 214—5.
 Szádeczky Lajos 162—3, 335—6.
 Szászfenes 289, 292.
 „Századok” (folyóirat) 235.
 Q 7 p h P π T 3
 Szeged 66—9, 156, 297, 311.
 Szegedi béke 66.
 Szegedi eskü 68—9.
 Szegfű Gyula dr. 31, 171, 259, 280,
 288, 339—40, 345. L. még Hóman
 —
 Szegfű szónál.
 Szelepcsenyi prímás 209.
 Szelim szultán 125.
 Szendy Károly 253.
 Szendrei János 170.
 Szent István király 6—9, 16, 170,
 216.
 Szent István napja 216.
 Szent István-Otthon 253—4.
 Szent Jobb vára 346.
 Szent Korona 5—12, 19, 43 223, 226,
 245—6, 250, 315, 342, 344.
 Szent Liga 339.
 Szent Margit Sziget erősség 169.
 Szentmárton 156.
 Szent Mihály köve 169.
 Szentmiklósi Pongrác 310.
 Szentpétery Imre 279.
 Szentszövetség 295.
 Szepesvár 169.
 Szerbia 19—20, 77, 79, 93, 263, 314.
 Szerencsés Imre 274.
 Széchenyi Miklós gróf püspök 235.
 Szécsi Dénes 94, 313.
 Székcsyi Péter 293.
 Székcsói Herczeg Rafael püspök 75.
 Székely Ákos 109, 211.
 Székesfehérvár 108, 148, 165,
 160,
 303, 319.
 Szép Fülöp király 46.
 Sziget 148.
 Szigetvár 287.
 Szig.iget 169.
 Szilágyi Mihály 83, 86, 94, 98—9,
 313—4.
 Szilágyi Sándor 14—5, 30.
 Szilézia 343.
 Szilveszter II., pápa 517—8.
 Szinán 153.
 Szkaika vára 170.
 Szobálegy 62.
 Szolimán 90, 147—8, 287, 325,
 327.
 Szondy 145.
 Tagliacorzo, Giovanni da 85.
 TaKács Sándor 31, 338.
 Tatárjárás 26, 31—, 37.
 Tábori kórházak 209.
 Tátika 27.
 Teleki püspök 331.
 Teleki József gr. 68, 70, 71, 74—
 5,
 97.
 Temesvár 160, 216, 333.
 Tétény 302.
 Thaialuz János 266.
 Thaly Kálmán 209, 294.
 Thimotheus püspök 169.
 The Universe 234.
 Thököly Imre, 190, 214, 292—3. 343.
 Tihany 169.
 Timon Ákos 6.
 Tisza Kálmán 235.
 Titel 124, 277, 285, 322—3.
 Tizián 327—8.
 Tolna 278—9.
 Tokaj 112.
 Tomori Pál 273, 275, 278, 280, 282—
 3, 285, 324—6.
 Toulousei egyetem 265.
 Tower Vilmos 63.
 Tóth Ferenc dr. 171.
 Tóth László 350.
 Tóth Zoltán dr. 105, 109.
 Törökország 243.
 Török Pál dr. 109—110, 128.
 Török veszedelem 39.
 Trapezunt 78.
 Trianon 25—6, 244—5, 247, 249,
 251,
 256, 258, 298, 352.
 Tristano Carracciolo 58.
 Turóczy 72.
 Tüzes Gábor 202—3, 348.
 Újlak 277.
 Újlaki 34.

Ulászló I., király 61—5, 63—7, 71, 73, 76, 306—7.
 Ulászló II., király 116, 118—22, 319.
 Union Internationale de Secours aux Enfants 253—4.
 Universe, The 91.
 Ursillo Minutulo 59.
 Vajkai Rózsi 253—4.
 Vancsai István érsek 28—9, 264.
 Vanyó Tihamér Aladár dr. 345.
 Várasd 157.
 Varjú Elemér 168—9.
 Vaszary Kolos 64, 68, 70—1.
 Vatikán 242—57, 283.
 Vanuteíli Szerafin 239.
 Vargyas Tivadar dr. 240.
 Vaskapu 73.
 Várad 289, 332, 346.
 Várady Árpád 295.
 Várady Péter 99, 117.
 Várak 168—173.
 Várdai érsek 170.
 Várna 61—77.
 Várnai csata 61—77.
 Városy Gyula dr. 10.
 Velasco minorita 36.
 Velence 17—18, 27, 46, 62, 64, 79, 92, 96, 101, 107, 121, 123, 125—6, 145, 149—51, 215, 265, 281, 287, 289—90, 312, 317, 320, 330, 342.
 Vencel cseh király 27, 48, 304.
 Venciiska 48.
 Veress Endre dr. 158—60, 332, 334—5.
 Veress Ferenc dr. 165.
 Verona, Gabriele da 80.
 Versée 246.
 Vervins-i béke 152.
 Verzelius 324.
 Veszprém 169.
 Viddon 214.
 „Vigília” (folyóirat) 235, 350.
 Vilma királyné 233.
 Vilmos II., császár 237—8.
 Vilna 333.
 Vince, Paulai, szent 254.
 Vio bíboros 320.
 Visconti Alfonz 159—60, 334.
 Visegrád 155, 322, 344.
 Vitelli Sándor 146.
 Vitéz János 309, 317.
 Waitz Ligismund dr. 213.
 Wallis Budge Sir 63.
 Werbőczy István 10—12, 268.
 Werbőczy Nándor 268.
 Wilson 236.
 Wolsey 123.
 Zalasdi Dániel 336.
 Zalán prépost 169.
 Zágon 292.
 Zágrábi káptalan 169.
 Zápolyai János 145—6, 276—7, 279, 322.
 Zára 17—20.
 Zebegény 170.
 Zentai csata 214.
 Zichy de Vásonkő 232.
 Zimony 126.
 Zinzendorf Lajos gr. 209, 339.
 Zipszer Gusztáv 245.
 Zöppfel 210.
 Zrínyi Miklós 147, 214, 268—9, 287, 325.
 Zsigmond király 30, 55, 61, 123—4, 305.
 Zsilinszky, Bajcsy Ede 247.

Tartalommutató.

Előszó.....	3
I. RÉSZ:	
A pápák szerepe Hazánk megmentésében és fennmaradásában.	
1.Amit sokan nem tudnak	5
2.A magyar Szent Korona	5
3.Két feltűnő körülmény	8
4.A pápa korona-adományozása alapján az egész kereszteny világ nyíltan hitvallást tesz Hazánk teljes függetlensége és szabad- sága mellett	10
5. A Szent Korona, mint a nemzet szétesésének megakadályozója és egységének összetartó abroncsa	11
6.A pápa Hazánkba utazik	12
7.A pápa, mint Magyarország függetlenségének védője és oltal- mazója	14
8. A pápa a keresztes hadakkal és a hatalmas Velencével szemben is a magyar jogot védi	17
9. A pápa a Szent Korona jogaiért	19
10. Amikor a magyar király Kelet császára lehetett volna	21
11. A pápa megóvja Hazánkat a széteséstől	22
12. A pápa és az Aranybulla	24
13. A pápa jobban mérlegeli Magyarország viszonyait, mint maguk a magyarok	24
14. A pápa megakadályozza a vérontást és szavára javulnak az álla- potok	25
15. Egyedül a pápának esik meg a szíve Hazánk sorsán	26
16. A pápa magával a magyar királyal szemben védi meg Hazánk függetlenségét	29
17. A pápák és a későbbi tatáti-veszedelmek.....	31
18. A pápa, mint Hazánkat megmentő békeszerző	31
19. A széthúzás átkának feloldója.....	33
20. „Végre egy fiú”.....	36
21. Két király — egy pápa	37
22. A pápák ismerték fel legelőbb a török veszedelmet	39
23. Ismételt széthúzásra újra a pápához!.....	39
24. A pápa újból megvédi és megmenti Hazánk függetlenségét	42
25. Az utolsó Árpádházi sarj a pápa oltalma alatt	45
26. Ha a pápa szándéka teljesülhetett volna	46
27. A pápa keze nagyhatalomma emeli Hazánkat	47
28. Az Anjouk is a pápához fordulnak	51
29. Ötszáz kötet pápai számadás	52
30. Vajha a pápára hallgattunk volna!	53
31. Nagy Lajos öccse, Endre és 5 pápa.....	56
32. Amikor első ízben egyesülték a kereszteny fejedelmek a török ellen	61
33. A pápa erkölcsi és anyagi segítsége a várnai csata előtt.....	61
34. A várnai csata	62
35. Folytatás. A várnai csata	68
36. Egy kis összehasonlítás.....	74
37. A várnai csata után	76
38. A nándorfehérvári győzelem előtt.....	77

39. A Hazánkat megmentő pápa	79
40. A féllelmetes török had ostromra készül.....	82
41. A csoda-ember	83
42. A pápák negyedik segítsége	86
43. Kinek köszönhetjük a nándorfehérvári diadalt	87
44. Utójátékok	91
45. Hunyadi Mátyás király nagyságához is erős köze van a pápaságnak.....	93
46. Mennyiben járult a pápa Mátyás „Igazságos” jelzójéhez	97
47. A folyton kérő király és a folyton adó pápa.....	100
48. Folytatás.....	102
49. „A fekete sereg” és a pápa	105
50. Török helyett a német	106
51. Öseink gyermeki bizalma a Szentszékhez	111
52. Még a „rossz pápa” részéről is!	116
53. Pápa, aki egész vagyonát rászánja	120
54. Pápa, aki vagyonán felül vérét is ontari kész Magyarország védelmére.....	122
55. „Le a zálogházig”	127
56. „Magyarország pártfogója”	131
57. Az igazi barátot a veszedelem idején ismerjük meg	138
58. Amikor a pápa maga is segélyre szorul.....	140
59. Újabb aranyok gördülnek	142
60. Újra a turáni átok.....	144
61. Az egyenetlenségen hajótörést szenvedett.....	147
62. Végre az első fél-siker.....	148
63. A kereszteny fejedelmek elnyomják a közös szent érdeket	150
64. A pápai sereg diadalai.....	155
65. Ujabb félmillió forint ajándék és 5.500 pápai katona-veszteség	157
66. A pápa Erdélyért.....	158
67. Az erdélyi rémuralmat is kikerülhettük volna.....	161
68. Buda és Pest 1602—1603-i ostroma.....	164
69. Újabb és újabb segélyek	166
70. Váraink és a pápák	168
71. A pápák közvetett segítsége	173
72. Főiskoláink és a pápaság	177
73. Szerzetesek révén	180
74. A pápa kegyelmet kér magyar halálra ítétekért	183
75. Hazánk nagy felszabadítója	183
76. XI. Ince legyőzi a terve ellen tornyosuló hatalmas akadályokat	189
77. Megindul a pápai segély áradata	191
78. XI. Ince reneteg segítsége Bécs felszabadítása után	194
79. A pápa és nunciusa az újra tornyosuló hatalmas akadályokon is keresztül töri magát — érdekünkben.....	197
80. Buda ostroma.....	198
81. Egy kevésbé ismert körülmeny	199
82. Hárrom idegen szerzetes fontos szerepe Buda visszafoglalásánál ...	200
83. Egy csodászerű jóslás	204
84. Hazánk felszabadításának fördeme	205
85. Aki a diadalon túl is gondolt reánk	208
86. A kortársak és idegenek hálája s elismerése. A magyar jelen hálátlansága	209
87. Egy kis visszapillantás és XI. Ince nagy terveinek befejezése	212
88. A pápa további áldozatos érdeklődése a magyar ügy iránt. „Magyar híradó”, a pápa hivatalos lapja.....	215
89. Magyarország nyolcadfél évig adó nélkül élhetne.....	216
90. Az ország visszhangja	219
91. Országgyűléseink és a pápák	228
92. A pápák érdemei a világháborúval kapcsolatban	233
93. Két pápa a békéért.....	235
94. Nagy-Magyarország maradhattunk volna.....	236

95. Mégis tett, amit tehetett.....	237
96. Amit a pápa csak értünk, magyarokért tett	240
97. A török megszégyenít minket a hálában, de nagyon	241
98. A pápának szinte tüntető állásfoglalása mellettünk Trianon után.....	244
99. Egy kisejelentőségű ellenvetés	248
100. Magyarország megbecsülése	250
101. A pápák anyagi téren is támogatják Csonka-Hazánkat.....	253
102. A Vatikán mint Hazánk vásárlója	255
103. Egy fájó pont.....	256
104. Befejezés.....	258

II. RÉSZ:
Érdekből-e?

105. Csupán érdekből-e?.....	261
106. Néhány adat	263
107. Összehasonlítás a török veszedelem szemszögéből.....	264
108. A pápa helyes ítélete	267
109. Mátyás és a pápák.....	269
110. „Le.style c'est l'homme”	272
111. A mohácsi vész előtt	273
112. . A király	274
113. Főuraink, a nemek és a nép	275
114. A rokon fejedelmek és a szomszéd hatalmak.....	280
115. És a pápa.....	281
116. Üzleties érdek és önzetlen szeretet	287
117. Önző érdek és önzetlen bőkezűség	288
118. Érdeke ellen cselekszik a pápa, amikor Hazánk megsegítéséről van szó	289
119. A semmittevő érdek és az érdektelen cselekvés	292
120. így szokott festeni az érdek?	294
121. Egy jellemző eset	295
122. A szegények érdekében.....	296
123. Összefoglalás	299

III. RÉSZ:
Pápai követek és nunciusok a magyarság szolgálatában.

124 Pápai követek és nunciusok.....	301
125 Gergely bíboros és Fülöp fermói püspök.....	302
126 Gentile	304
127 Hazánkért hősi halált halt két pápai követ	305
128 „Az emberiség dísze”	308
129 Carvajal mint békítő és közvetítő	314
130 Peccchinoli Angelo	318
131 Bureio	319
132 Olasz bíboros díszmagyarban	327
133 Possevino.....	328
134 Possevino Hazánkban	330
135 Boniács és Doria	333
136 Erdély nunciusai	334
137 Buonvisi	337
138 Buonvisi a hadjárat megindítása után.....	344
139 A győzelmek útján.....	347
140 Pápai nunciusok a jozefinizmus korában.....	349
141 Nunciusaink Csonka-Magyarországban	351
142 <u>Öszegzés</u>	354
143 Végső szó Név- és tárgymutató	354

Nihil obstat. Dr. Michael Marczell censor dioecesanus. Nr. 3269/1935. Imprimatur.
Strit-onii, die 12. Octobris 1935. Dr. Julius Machovich vicarius generalis.

Nihil obstat. Budapest, 1935 február 6. J. Folba m. p. censor. 53/rk . tb. pp.— 1935. sz.
Imprimatur. Budapest. 1935 február 7. f Dr. Stephanas Hász Epp., Ordinarius Castr.

TOWER VILMOS EGYÉB MŰVEI:

1. *A búcsúnaph megünneplése a legújabb liturgiái jog szerint.*
A budapesti m. kir. Pázmány P.-Egyetem hittudományi kara által a Horváth-díjjal jutalmazott munka. Budapest. 1907..... Ára 5.— P
2. *Instructio Practica de Missis Votivis et de Requie.* II. kiad. Budapest. 1905..... Ára 3.— P
3. *R. ejomeszmék a papnevelést illetőleg.* I. köt. Kisszemináriumokról. Budapest. 1908..... Ára 3.— P
11. kötet. A nagyszemináriumokról (Könyomat. Elfogyott).
4. *Ecce Sacerdos, seu modus et ritus recipiendi Pontificem occasione Confirmationis.* Győr. 1914..... Ára 1.— P
5. *A gyónótükrökről.* Temesvár. 1906..... Ára 1.— P
6. *Szent Borbála, a tüzérség védőszentje.* Budapest 1914.
A m. kir. Ludovika Akadémia kiadása..... Ára 3.— P
7. *Die Heilige Barbara, Schützpatronin der Artillerie.* Wien. 1914. A volt es. és kir. tüzérhadapródiskola kiadásában Ára 3.— P
8. *De-, - Monismus und seine Richtungen.* Wien. 1918..... Ára 3.— P
9. *A katolikus hitvallás.* II. kiadás. Budapest. 1927. A Szent István-Társulat kiadása..... Ára 5.— P
10. *A fegyelmezés természetes eszközei.* Budapest. 1924.
A Szent István-Társulat kiadása..... Ára 2.— P
11. *A hipnotizmus, elméletig gyakorlati, pedagógiai, orvosi és jogi szempontból.* Kőszeg. 1926. E könyvet a M. kir. Vallás- és Közokt. Miniszter Úr 88.213/1926. lia., valamint az Országos Ifjúsági Irodalmi Tanács hivatalból ajánlotta. Ára 3.— P
12. *Krisztus Igazsága* (hittan). III. kiadás. Budapest. 1934.
Szent István-Társulat kiadása..... Ára —.70 P
13. *Krisztus Akarata* (erkölcsstan). II. kiad. Budapest. 1935.
A Szent István-Társulat kiadása..... Ára —.90 P
14. *Krisztus közelsége* (Liturgia). Budapest. 1934..... Ára —.70 P
15. *Krisztus országa* (egyháztörténelem). Budapest. 1935.
A Szent István-Társulat kiadása..... Ára 1.40 P
16. *Amit Napóleon életrajzai elhallgatnak.* Sajtó alatt.....

Fenti művek kaphatók bármely könyvkereskedőnél és szerzőnél:
Budapest, I., Logodi-u. 9. I. 8.

Felelős kiadó: *Krywald Ottó.*